НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

165
23

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

DIGESTO-
RVM, SEV
Pandecta-
rum

PARS SEXTA:

DE BONORVM POSSESSIO-
NIBVS.

★

Cum Priuil

LVGDVNI,
Apud Guliel[illegible] Rouill[illegible]
1581.

165.
23.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

PARS SEXTA, DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

OCTO LIBRIS SEQVENTES titulos complectitur.

Primo, qui totius corporis XXXVII. est, quindecim titulos.

I. De bonorum possessionibus.
II. Si tabulæ testamenti extabunt.
III. De bonorum possessione, furioso, infanti, muto, surdo, cæco competente.
IIII. De bonorum possessione contra tabulas.
V. De legatis præstandis cõtra tabulas bonorum possessione petita.
VI. De collatione bonorum.
VII. De dotis collatione.
VIII. De cõiungendis cum emancipato liberis eius.
IX. De ventre in possessionem mittendo, & curatore eius.
X. De Carboniano edicto.
XI. De bonorum possessione secundùm tabulas.
XII. Si à parẽte qs manumissus fuerit.
XIII. De bonorum possessione ex testamẽto militis.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

XIIII. De iure patronatus.
XV. De obsequiis à liberis & libertis parentibus & patronis præstãdis.

Secundo, qui XXXVIII. *est*, XVII. *titulos.*

I. De operis libertorum.
II. De bonis libertorum.
III. De libertis vniuersitatum.
IIII. De assignandis libertis.
V. Si quid in fraudẽ patroni factum sit.
VI. Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, vnde liberi.
VII. Vnde legitimi, & vnde agnati.
VIII. Vnde cognati.
IX. De successorio edicto.
X. De gradibus, & affinibus, & nominibus eorum.
XI. Vnde vir & vxor.
XII. De veteranorum & militum successione.
XIII. Quibus non competit bonorum possessio.
XIIII. Vt ex legibus senatúsue consultis bonorum possessio detur.
XV. Quis ordo in bonorum possessione seruetur.
XVI. De suis & legitimis heredibus.
XVII. Ad senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum.

Tertiò

Tertiò, qui XXXIX. *est*, VI. *titulos.*

I. De noui operis nuntiatione.
II. De damno infecto, & de suggrundis, vel protectionibus.
III. De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ.
IIII. De publicanis, & vectigalibus, & commissis.
V. De donationibus.
VI. De mortis causa donationibus, & capionibus.

Quartò, qui XL. *est*, XVI. *titulos.*

I. De manumissionibus.
II. De manumissis vindicta.
III. De manumissionibus, quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.
IIII. De manumissis testamento.
V. De fideicommissariis libertatibus.
VI. De ademptione libertatis.
VII. De statu liberis.
VIII. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.
IX. Qui & à quibus manumissis liberi non fiant, & ad legem Aeliam Sentiam.
X. De iure aureorum anulorum.
XI. De natalibus restituendis.
XII. De liberali causa.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені ПЕТРА МИКОВА

XIII. Quibus ad libertatem proclamare non licet.
XIIII. Si libertus ingenuus esse dicetur.
XV. Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.
XVI. De collusione detegenda.

Quintò, qui XLI. *est,* X. *titulos.*

I. De acquirendo rerum dominio.
II. De acquirenda vel omittenda possessione.
III. De vsurpationibus & vsucapionibus.
IIII. De Pro emptore.
V. Pro herede vel possessore.
VI. Pro donato.
VII. Pro derelicto.
VIII. Pro legato.
IX. Pro dote.
X. Pro suo.

Sextò, qui XLII. *est,* VIII. *titulos.*

I. De re iudicata, & de effectu sententiarũ, & de interlocutionibus.
II. De confessis.
III. De cessione bonorum.
IIII. Quibus ex causis in possessionem eatur.
V. De rebus iudicis authoritate possidendis vel vendundis.
VI. De separationibus.

VII. De curatore bonis dando.
VIII. Quæ in fraudem creditorum facta sint, vt restituantur.

Septimò, qui XLIIII. *est,* XXXIII. *titulos.*

I. De interdictis, seu extraordinariis actionibus, quę pro his cõpetũt.
II. Quorum bonorum.
III. Quod legatorum.
IIII. Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit.
V. De tabulis exhibendis.
VI. Ne quid in loco sacro fiat.
VII. De locis & itineribus publicis.
VIII. Ne quid in loco vel itinere publico fiat.
IX. De loco publico fruendo.
X. De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.
XI. De via publica & itinere publico reficiundo.
XII. De fluminibus, ne quit in flumine ripáue eius fiat, quò peius nauigetur.
XIIII. Ne quid in flumine publico, ínue ripa eius fiat, quò aliter aqua fluat atq; priore æstate fluxit.
XIIII. Vt in flumine publico nauigare liceat.
XV De ripa munienda.

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ОНУ имени А.М. ГОРЬКОГО

XVI. De vi, & de vi armata.
XVII. Vti possidetis.
XVIII. De superficiebus.
XIX. De itinere actúque priuato.
XX. De aqua quotidiana & æstiua.
XXI. De riuis.
XXII. De fonte.
XXIII. De cloacis.
XXIIII. Quod vi aut clàm.
XXV. De remissionibus.
XXVI. De precario.
XXVII. De arboribus cædendis.
XXVIII. De glande legenda.
XXIX. De libero homine exhibendo.
XXX. De liberis exhibēdis, itē ducēdis.
XXXI. Vtrubi.
XXXII. De migrando.
XXXIII. De Saluiano interdicto.

Octauo, qui XLIIII. *est*, VII. *titulos.*

I. De exceptionibus, præscriptionibus, & præiudiciis.
II. De exceptione rei iudicatæ.
III. De diuersis temporalibus præscriptionibus, & accessionibus possessionum.
IIII. De doli mali & metus exceptione.
V. Quarum rerum actio non datur.
VI. De litigiosis.
VII. De obligationibus & actionibus.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS SEXTA LIBER TRIGESIMVS SEPTIMVS.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

Bonorum possessio quid sit, quémque effectum habeat.

VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum.

BONORVM *possessio admissa, commoda & incommoda hereditaria, itémque dominium rerum, quæ in his bonis sunt, tribuit. nam hæc omnia bonis sunt contuncta.* Ant. Aug. lib. 3. c. 9. hanc legē in aliis libris perperam legi ait.

II. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

IN omnibus enim vice heredum bonorum possessores habentur. I. prætor. inf. de re iust.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.І. МЕЧНИКОВА

LIB. IDEM libro trigensimo nono ad Edictum.

BONA autem hic, vt plerumq; solemus dicere, ita accipienda sunt, vniuersitatis cuiusque successionem, qua succeditur in ius defuncti, suscipiturque eius rei commodum & incomodum. nam siue soluendo sunt bona, siue non sunt: siue damnum habent, siue lucrum: siue in corporibus sunt, siue in actionibus: in hoc loco proprie bona appellabuntur. ¶ Hereditatis autem bonorúmue possessio, vt Labeo scribit, non vti rerum possessio accipienda est. est enim iuris magis quam corporis possessio. denique etsi nihil corporale est in hereditate, attamen rectè eius bonorum possessionem adgnitam Labeo ait. ¶ Bonorũ igitur possessionem ita rectè definiemus, ius persequendi retinendiq; patrimonij, siue rei quæ cuiusque cum moritur fuit. Inuito autem nemini bonorum possessio adquiritur. ¶ A municipibus, & societatibus, & decuriis, & corporibus bonorum possessio adgnosci potest. proinde siue actor eorum nomine admittat, siue quis alius: rectè competet bonorum possessio. sed etsi nemo petat vel adgnouerit bonorum possessionem nomine municipij, habebit municipium bonorũ possessionem prætoris edicto. ¶ Dari autem bonorum possessio potest tam patris familias, quàm filij familias: si modo ius testandi habuit de peculio ca

*Alciat. libro 4 paradox. c. 1

*Rectè scribit Floren. & in manuscti. perperam verò in vulgatis decuriis. decuriæ erãt Romæ scribarũ & eorum qui scriniis custodiendis erant ordinati.

stro castrensi, vel quasi castrensi. sed & eius, qui apud hostes decessit, bonorum possessionem admitti posse, quamuis in seruitute decedat nulla dubitatio est. ¶ Adquirere quis bonorum possessionem potest vel per semetipsum, vel per alium. quòd si me non mandante bonorum possessio mihi petita sit, tunc competet, cum ratum habuero id quod actum est. deniq; si ante decessero, quàm ratum habeam: nulla dubitatio est, qui non competet mihi bonorum possessio. quia neque ego ratum habui, neque heres meus ratum habere potest, cum ad eum non transeat ius bonorum possessionis. ¶ Si causa cognita bonorum possessio detur, non alibi dabitur, quàm pro tribunali. quia neque decretum de plano interponi, neque causa cognita bonorum possessio alibi quàm pro tribunali dari potest.

In bonorum possessionibus locum habet ius adcrescendi. Bart.

¶ In bonorum possessione sciendum est ius esse adcrescendi. proinde si plures sint, quibus bonorum possessio competit, quorum vnus admisit bonorum possessionem, ceteri non admiserunt.

LIB. GAIVS libro octauo ad Legem Iuliam & Papiam.

VELUTI quòd spreuerunt ius suum, aut tempore bonorum possessionis finito excluso

clusi sunt, aut ante mortui sunt, quàm petierunt bonorum possessionem:

V. VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum.

EI qui admisit, adcrescent etiam hæ portiones, quæ ceteris competerent, si petissent bonorum possessionem.

VI. PAVLVS libro quadragensimoprimo ad Edictum.

SED cum patrono quidem contra tabulas certæ partis bonorum possessionem prætor polliceatur, scripto autem heredi secundum tabulas alterius partis: conuenit, non esse ius adcrescendi. igitur non petente scripto secundum tabulas, alterius quoq; partis nominatim patrono possessionem pollicetur: cum ceteri, quibus adcrescendi ius est, semel debent adgnoscere bonorum possessionem. ¶ Bonorum possessionis beneficium multiplex est. nam quædam bonorum possessiones competunt contra Boluntatem, quædam secundum voluntatem defunctorum: nec non ab intestato habentibus ius legitimum, vel non habentibus propter capitis deminutionem. quamuis enim iure ciuili desciant liberi, qui propter capitis deminutionem desierunt sui heredes esse: propter æquitatem tamen rescindit eorum capitis deminutionem prætor. Legum quoque tuendarum causa dat bonorum possessionem. ¶ Notis scriptæ tabulæ non

non continentur edicto. quia notas litteras non esse, Pedius libro vicensimoquinto ad edictum scribit.

VII. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

SEruus bonorum possessionem rectè admittere potest, si prætor de condicione eius certus sit. nam & absenti, & non petenti, dari bonorum possessio potest, si hoc ipsum prætor non ignoret. ergo & fœmina poterit alij bonorum possessione petere. ¶ Impubes nec bonorũ possessionem admittere, nec iudicium sine tutoris auctoritate accipere potest: quia tutor pupillo, & pater infanti filio bonorum possessionẽ petere possunt. ¶ Dies, quibus tutor aut pater scit, cedere placet.

cc. l. potuit. C. de iure deli.

Sunt qui deleant hanc vocem.

VIII. PAVLVS lib. octauo ad Plautium.

TVtor autem bonorum possessionem pupillo competentem repudiare non potest: quia tutori petere permissum est, non etiam repudiare.

IX. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI plures gradus sint possessionis admittendæ, quamdiu incertum sit, petierit, nẽne, posteriori diem non procedere constat.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IN bonorum possessionibus iuris ignorantia non prodest, quo minus dies cedat. & ideo heredi instituto & ante apertas tabulas dies cedit. satis est enim scire mortuum esse. sed proxi-

proximum cognatum fuisse, copiámque eorum quos consueret habuisse. Scientiam enim non *hanc* accipi, quæ iuris prudentibus sit: sed eam quam quis aut per se habeat, aut consulendo prudentiores adsequi potest.

Erasm. in prouerb Nec sibi nec aliis.

XI. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

SI pupillo tutor bonorum possessionem petierit, & plus incommodi quam commodi hæc bonorum possessio habeat: tutor tutelæ iudicio tenetur.

XII. VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Edictum

NOn est ambigendum, quòd plerumque & contra fiscum & contra rempublicam admitti debeant quidam, vt puta venter: item furiosus. *item* is qui captiui bonorum possessionem petit. Vbicumque lex vel senatus vel constitutio capere hereditatem prohibet, & bonorum possessio cessat.

XIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

EDicto prætoris bonorum possessio his denegatur, qui rei capitalis damnati sunt, neque in integrum restituti sunt. Rei autem capitalis damnatus intelligitur is, cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio sit. cum autem in relegationem quis erit, ad bonorum possessionem admittitur.

Qui

Quid cit testamentum falsum, videtur bonorum possess. agnoscere, si de testamenti viribus certus erat. Bart.

XIIII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

CVM quidam propinquus falsum testamentum accusaret, ac post longum spatium temporis probasset, licet dies ei petendæ possessionis, quam fortè certus accusationis petere debuit, cessisse videtur: attamen quia hoc proposito accusationem instruit, vt suum ius sibi seruet, adgnouisse successionem non immeritò videbitur.

XV. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

PAulus respondit, petitionem matris solam non adquisisse filiæ impuberi bonorum possessionem: nisi si is qui eam dedit, euidenter voluit eam impuberi dare.

XVI. IDEM libro tertio Sententiarum.

QVotiens is cui bonorum possessio ab altero postulata est, furere cœperit: magis probatum, ratum eum videri habuisse. rati enim habitio ad confirmationem prioris postulati pertinet.

SI TABVLÆ TESTAMENTI EXTABVNT.

TIT. II.

PAVLVS

PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

ERedi, cuius nomen incõsulto ita deletum sit, vt penitus legi non possit: dari bonorum possessio minime potest. quia ex coniectura non propriè scriptus videretur. quamuis si post prolatas tabulas deletum sit testamentum, bonorũ possessio cõpetat. nam & si mortis tempore tabulæ fuerint, licet postea interierint, competet bonorum possessio: quia verum fuit tabulas exstare.

etc. l. 1. §. sed si. & §. sed cõsulto. sup. de his quę in test. del. l. vlt. sup. de iniust. rupt. l. pe. C. de test.

DE BONORVM POSSESSIONE FVRIOSO INFANTI MVTO SVRDO CÆCO COMPETENTE. *

TIT. III.

PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum.

FVrioso Titius substitutus est. bonorum possessionis tempus, quamdiu furiosus in eadem condicione est, neque instituto neque substituto cedit. nec si curator furiosi nomine possessionẽ accipere potest, idcirco spatium temporis, quod scientibus præfinitũ est, videbitur cedere. nam & pater infanti filio possessionem accipit: quo tamen cessante infans non excluditur. quid ergo si curator accipere nolit? nõne iustius atq; vtilius

* In indice tit competenti.

vtilius erit, ad eundem modum proximo cuiq; possessionem dari, ne bona iaceant? quo admisso, substitutus cautionem præstare cogitur omnibus his, quibus bona restitui debent: si fortè institutus in eodem furore decesserit, aut compos mentis effectus ante mortem obierit, quàm hereditatem agnosceret. nam & fieri potest, vt viuo furioso substitutus decedat. nec tamen furiosus obstet ceteris, si prius & ipse decesserit, quàm hereditatem adquireret.

* Hãc abrogauit Iustinia. l. vlt. C. de curat. furios. §. penult. & vlt.

II. VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum.

MVtus, surdus, cæcus, bonorum possessionem admittere possunt, si quod agatur intelligant.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum.

IN contra tabulas bonorũ possessione liberos accipere debemus siue naturales siue adoptiuos, si neq; instituti neq; exheredati sint. ¶ Vocantur autem ad contra tabulas bonorum possessionem liberi eo iure eoq; ordine, quo vocan-

tur ad successionem ex iure ciuili. ¶ Hæc autem 2
clausula etiam ad postumos videtur pertinere.
sed etsi ab hostibus postlimimo redierint filij,
Pomponius putat ad contra tabulas bonorum
possessionem eos admitti. ¶ Si ex tribus filiis 3
vnus ab hostibus captus sit, duobus qui sunt in
ciuitate, vessis bonorum possessio competit. Idē
& in postumo. nam quamdiu postumus speratur, in ea causa est, vt partem faciat. ¶ Et sui 4
iuris factos liberos inducit in bonorum possessionem prætor. siue igitur emancipati sunt, siue
aliàs exierunt de patris potestate, admittuntur ad bonorum possessionem. sed adoptiui patris non potest. vt enim admitti possit, ex liberis esse eum oportet.

Filius incapax non magis obstat sequentibus in gradu quàm mortuus. Bart.

¶ Qui habebat filium, habebat & nepotem ex eo, filium emancipauit, & adoptauit in locum nepotis, deinde emancipauit. quæritur an nepoti obstet. & mihi magis videtur, hunc nepotem non excludi, siue pater eius in adoptione mansisset quasi nepos, siue emancipatus est. puto enim & emancipato patre nepotem quoque cum patre suo ex edicto admitti. ¶ Filium 6
habuit, & ex eo nepotem. filius emancipatus, vel in potestate manens, deportatus est, quæritur, an nepoti noceat. & verius est, in vtroque

casu nepotem admittendum: deportatos enim 7
mortuorum loco habendos. ¶ Si & pater & filius deportati sint, & ambo restituti: dicemus ad bonorum possessionem admitti filium. sed & si filius in metallum damnatus, vel alia pœna quæ seruum efficit, restitutus sit: nihilo minus admitteetur. aliter non.

II. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

IDemque est, & si pater pœne & seruus efficiatur, & postea restituatur.

III. *VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum *

NOn tantùm autem ipsi emancipati admittuntur ad bonorum possessionem, verumetiam hi quoque qui ex his nati sunt. ¶ Si 1
duos habens nepotes, alterum emancipatii loco filij adoptauerit: videndum, an solus ille quasi filius admittatur. quod ita scilicet procedit, si quasi patrem eius nepotis, quem retinuerat, sic adoptauerit. melius est autem dicere, posse eum solum ad bonorum possessionem peruenire.
¶ Sed si sit hic nepos emancipatus, verum est 2
dicere, non admitti eum quasi filium. hic enim quasi filius non est ex liberis, cum iura adoptionis emancipatione finita sint. ¶ Si filium ha- 3
bens, & ex eo nepotem, in locum filij nepotem adoptauero: amvo admittentur. plane si fuerit emancipatus nepos, non admittetur. [illegible] pater

cum præcedit. ¶ Si quis post emancipationem 4
quæsitum sibi filium, patri suo in adoptionem
dederit in locum filij: æquissimum est ei præsta-
ri quod cuiuis adrogato filio idcircóq; patri suo
iungendus est. sed si emancipatus hic nepos post
adoptionem proponatur, æquissimum erit eum
abstinere. recipit enim locum suum, nec debet
patri suo iungi. ¶ Si emancipatus filius vxo- 5
re non ex voluntate patris ducta filium fuerit
sortitus, deinde nepos patre iam mortuo, ad bono
rum possessionem aui velit venire: admitten-
dus est ad eam. non enim per rescissionē is qui
filius iustus est, efficietur non filius. cum rescis-
sio quo magis admittantur, nō quo minus ad-
hibeatur. nam etsi tam ignominiosam duxerit
vxorem filius, vt dedecori sit tam ipsi quàm pa
tri, mulierem talem habere: dicemus & ex eo
natum ad bonorum possessionem aui admitti.
cum possit auus iure suo vti, eúmq; exheredа-
re. nec enim minus in hoc nepote is qui de in-
officioso cogniturus est, merita nepotis, quàm
patris eius delicta perpendet. ¶ Si emancipa- 6
tus filius præteritus ante petitā bonorum pos-
sessionem adrogandum se dederit, amittit con-
tra tabulas bonorum possessionem.

Datus in adoptionem alicui de familia, non repellitur à contra tabul. si cum alius non præcedebat. Bart.

¶ Si quis filio suo emancipato nepotem, quem 7

exeo

4 Capitis diminutionis filij emancipati. sic Alcia. lib. 4. par. c. 12. nam per hanc rescissionē videbatur redire in potestatem.

ex eo retinuerat, dederit in adoptionem: nepos
iste ad contra tabulas bonorum possessionem
aui sui admittitur, patre eius ante defuncto:
quia in eius est familia. quia & ipse admitti
potuit ad bonorum possessionem contra tabu-
las. Idémq; est & si emancipatus filium, quem
post emancipationem quæsierat, patri suo in
adoptionem dederit, & decesserit. nam & hic
nepos iste ad bonorum possessionem patris sui
admitti debet, quasi non sit in alia familia.
8 ¶ Si pater alicuius peruenerit in adoptiuam
familiam. filius non: an patris sui in adoptiua
familia mortui bonorum possessionem accipe-
re possit? & arbitror humaniorem esse hanc
sententiam, vt filius hic, quamuis non sit in ea-
dem familia in qua pater, ad bonorum pos-
9 sessionem tamen eius admittatur. ¶ Liberi, qui
instituti heredes iure non possunt, nec contra
tabulas bonorum possessionem petere possunt.
hæc autem verba, INSTITVI NPOS-
10 SVNT, ad mortis tempus referuntur. ¶ Si
quis ex liberis heres scriptus sit, ad contra ta-
bulas bonorum possessionem vocari non debet.
cum enim possit secundum tabulas habere pos-
sessionem, quo bonum est ei contra tabulas da-
ri? Planè si alius committat edictum, & ipse
11 ad contra tabulas bonorum possessionem ad-
mittetur. ¶ Sed si sub condicione scriptus sit,
bonorum possessionem contra tabulas accipere

non potest. & ita Iulianus quoque libro vicensimo tertio Digestorum scripsit. quid ergo si defecerit condicio? verum est eum contra tabulas accipere bonorum possessionem. ¶ Si 12 sub ea condicione filius emancipatus heres sit institutus, quæ in ipsius potestate non est: quia scriptus heres est, bonorum possessionem secundum tabulas accipere potest. & debet. nec contra tabulas potest. & si forte defecerit condicio, tuendus erit à prætore in tantum, quantum ferret, si contra tabulas bonorum possessionem accepisset. Sed & si nepos sub huiusmodi condicione scriptus sit heres, idem erit dicendum. ¶ Si quis ex liberis non sit scriptus 13 heres, sed seruus eius scriptus sit, eumque iusserit adire hereditatem: denegari ei debet bonorum possessio contra tabulas. idemque est, & si legatum relictum sibi vel seruo suo elegerit: nam & hic dicemus bonorum possessionem contra tabulas debere denegari.

IIII. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

ILlud notandum est, quòd bonorum possessio contra tabulas, quæ liberis promittitur, locum habet, siue quis heres exstiterit, siue non. & hoc est quod dicimus contra ipsum testamentum liberis competere bonorum possessionem. quod in patrono contra est. ¶ Si quis fi- 1 lium, quem in potestate habuit, instituerit heredem,

redem, vel exheredauerit, & ex eo nepotem omiserit: bonorum possessioni locus non est. quia non esset nepos suus heres futurus. eadem sunt 2 & in sequentibus gradibus. ¶ Ad testamenta seminarum edictu contra tabulas bonorũ possessionis non pertinet, quia suos heredes non 3 habent. ¶ Si quis eum qui in vtero est prætermiserit, etiam nondum nato* eo alius qui heres institutus est, bonorum possessionem contra tabulas admittere potest: quia iniquum est, neque quasi scriptum posse petere bonorum possessionem, quamdiu contra tabulas peti potest: nec contra tabulas, quamdiu non nascitur præteritus: vt & si ante mortiatur, bonorum possessionis beneficium ad heredem transmittat. quod maximè necessarium est in filio emancipato scripto herede: qui nec hereditatem interim adire potest.

* In arch. erat, Dato, minus rectè. Taur. in adnot.

V. IVLIANVS libro vicensimoquarto Digestorum.

SEd & si decesserint antequam peterent bonorum possessionem, non est iniquum, prætorem decernere, heredibus eorum saluum fore cõmodum bonorum possessionis secundum tabulas, vel contra tabulas.

VI. *PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.*

SI emancipatus filius nepotem procreauerit, & ita decesserit, deinde auus eius: nepos

ad aui bonorum possessionem venire potest. ¶ Quòd si & filium & nepotem emancipauerit, viuente quidem filio nepos non veniet. post mortem autem eius ad bonorum possessionem aui veniet. nepote quoq; solo emancipato, & auo mortuo, deinde patre eius, nepos præteritus accipiet patris bonorum possessionem: quia suus heres esset futurus patri si potestate aui nõ exisset. ¶ Filio amancipato si nepos retẽtus sit, & vtriq; præteriti vtrique accipient bonorum possessionem. ¶ Si filius emancipatus in adoptiua familia nepotem sustulerit, ne nepos quidem ad bonorum possessionem aui naturalis veniet. sed & si emancipatus filius procreatis nepotibus in adoptionem se dederit, vt eum filij sequantur: idem erit. Planè si is qui apud adoptiuum auum procreatus est, emancipatus sit: veniet ad bonorum possessionem aui naturalis. adoptio tamdiu nocet, quamdiu quis in familia aliena sit. Ceterũ emancipatus ad bonorum possessionẽ parentium naturalium venit. sed emancipatus viuis eis, non etiam post mortem eorum. hoc enim verius est, post mortem eorum emancipatum non admitti.

1

VII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

SI retentus fuerit in potestate nepos filio emancipato, admittitur nepos viuo auo ad patris bonorum possessionem.

2

VIII.

VIII. VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

NOn putauit prætor exheredatione notatos & remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec iure ciuili testamenta parentium turbant. sanè si velut inofficiosi querellã instituere, est in ipsorum arbitro. ¶ Aliqua parte tabularum exheredem scribi non sufficit. sed eo gradu, contra quem petitur bonorum possessio. vnde si à primo gradu exheredatus sit filius, à secundo præteritus, & primo gradu scripti non petierint bonorum possessionem: poterit contra tabulas accipere bonorum possessionem. ¶ Non quauis exheredatio summouet filium à contra tabulas bonorum possessione, sed quærite facta est. ¶ Si ab vno exheredibus sit filius exheredatus, Marcellus libro nono Digestorũ scribit, filium non videri exheredatum. idcirco contra tabulas bonorum possessionẽ peti posse contra vtrumq; heredem. ¶ Si exheredatus sit filius, & institutus, optinente eo gradu in quo institutus est, puto cõmisso edicto ab alio filio, contra tabulas eum bonorum possessionem petere posse. ¶ A primo gradu præteritus est filius, à secundo exheredatus, si in primo gradu scripti non sint in rebus humanis mortis tempore testatoris, dicendum est contra tabulas bonorum possessionem præteritum petere non posse. he-

1 2 3 4 5

reditas enim in secundo gradu versatur, non in primo. ex quo neque adiri hereditas, neque bonorum possessio peti potest. Sed si post mortem testatoris decesserint heredes scripti, idem Marcellus putat, contra tabulas bonorum possessionem semel natam competere. Sed & si defecerit condicio institutionis, adhuc tantum dandum dicit, præteritum ab eo gradu filium contra tabulas bonorum possessionem petiturum. Idē scribit, & si postumus, qui institutus fuit, non fuerit natus. nam adhuc contra tabulas bonorum possessionem competere filio, Marcellus ait. ¶ Si quis sua manu se exheredem scripsit, an contra tabulas bonorum possessionem possit accipere, videamus. & Marcellus libro nono Digestorum nocere ei hanc exheredationem ait. quia senatus hoc pro no scripto non facit, quod contra eum est. ¶ Si quis emancipatum filium exheredauerit, eumque postea adrogauerit: Papinianus libro duodecimo quæstionum ait, iura naturalia in eo præualere. idcirco exheredationem nocere. sed in extraneo Marcelli sententiam probat, vt exheredatio ei adrogato postea non noceat. postliminio autem reuerso filio, dicendum est exheredationem ante factam nocere. ¶ Si filium in adoptiua familia constitutum pater naturalis exheredauerit, deinde sit filius emancipatus: nocevit ei exheredatio. ¶ In adoptionem datos filios

1 filio. sup. de liberis & posth.

* Sic rectè edidit Taur. cū in archet. esset, nocuit &.

filios non summoueri prætor voluit, modo heredes instituti sint. & hoc iustissimè eum fecisse Labeo ait. nec enim in totum extranei sunt. ergo si fuerunt heredes scripti, accipient contra tabulas bonorum possessionem. sed ipsi soli non committent edictum, nisi fuerit alius præteritus ex liberis qui solent committere edictum. sed si ipse scriptus non sit, sed alius qui ei adquirere hereditatem potest: non est in ea causa, vt eum ad bonorum possessionem contra tabulas admittamus. ¶ Vt autem admittantur ad bonorum possessionem, ex liberis esse eos oportet. ceterum si adoptiuum filium dedit in adoptionem, & heredem scripsit: commisso per alios edicto, bonorum possessio contra tabulas ei non dabitur. ¶ Datur autem ei qui in adoptiua familia est, contra tabulas * bonorum * possessio, si eo gradu heres scriptus sit, contra quem peti potest bonorum possessio. ¶ Non est nouum, vt emancipatus præteritus plus iuris scriptis heredibus fratribus suis tribuat, quàm habituri essent si soli fuissent: quoppe si filius qui in potestate patris est, ex duodecima parte heres scribatur emancipato præterito, dimidiam partem beneficio emancipati occupat: qui, si emancipatum fratrem non haberet, duodecimam partem habiturus esset. † Sed si ex parte minima sit heres institutus, non pro ea parte qua institutus est,

† Nam

est, tuendus est commisso edicto: sed amplius per bonorum possessionem habere potest. prætori enim propositum est, cum contra tabulas bonorum possessionem dat, eas partes vnicuiq; liberorum tribuere, quas intestato patre mortuo in hereditate habiturus esset, si in potestate mansisset. & ideo siue emancipatus, siue is qui in potestate mansit, siue in adoptionem datus, ex minima parte heres scriptus sit: non redigitur ad eam portionem, ex qua institutus est, sed virilem accipit.

IX. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

VTrum autem pater adoptiuus viuit, an defunctus est, nihil interest: nam hoc solum quæritur, an in adoptiua familia sit.

X. VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

SI post mortem testatoris heres institutus filius in adoptionem se dederit, bonorum possessionem contra tabulas accipere potest. quia scriptis heredibus instituti non solet nocere adoptio. ¶ Si filius in adoptionem datus auo materno, heres institutus sit à patre naturali: commisso per alium edicto, magis est vt bonorum possessionem accipere possit. nec enim exigimus, vt adeat hereditatem: sed sufficit vt ei delata sit, adquiriq; possit. ¶ Si in adoptionem datus, posteaquam iussu patris adoptiui hered

hereditatem adiit, emancipatus fuerit: potest contra tabulas bonorum possessionē accipere, hereditatem * que * ipse potius habebit quàm pater adoptiuus. ¶ Illud notandum est, quòd & si adierit hereditatem in adoptionē datus, contra tabulas ei datur. aliàs autem si quis legatum, si quis portionem sibi datā adgnouerit: a contra tabulas bonorum possessione repellendus est. ¶ Liberi, qui contra tabulas habere non possunt, nec partem faciunt si per alios cōmittatur edictum. quo enim bonum est eis fuere, vt partem faciant, nihil habituris? ¶ Exheredati liberi quemadmodum edictum non committunt, ita nec commisso per alios edicto cum illis venient ad bonorum possessionem. vniq; eis querella superest, si de inofficioso dicant.

Beneficio mihi competenti ex iure alterius, possum vti contra alium. Bart.

¶ Hi qui propter alios contra tabulas bonorum possessionem petunt, non exspectant vt præteriti * bonorum * possessionem accipiant. verùm ipsi quoq; bonorum possessionem petere contra tabulas possunt. cum enim * semel * beneficio aliorum ad id beneficium fuerint admissi, tam non curant, petant illi necne bonorum possessionem.

XI. PAVLVS lib. quadragensimo primo ad Edictum.

Si

SI in adoptionem datus sub condicione scriptus sit heres à naturali patre, alio committente contra tabulas edictum, & ipse veniet. sed si defecerit condicio, repellitur ab ea possessione. idem puto & in eo, qui purè quidem, sed non iure scriptus sit heres. ¶ Exemplo iuris legitimi & bonorum possessio contra tabulas distribuitur. * igitur * nepotes ex vno filio vnam partem habebunt.

XII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

SI duobus filiis, & ex altero filio duobus nepotibus bonorum possessio competat, & alter ex nepotibus non petat: pars eius fratri adcreuit. Si verò ex filiis alter non petat, tam fratri quàm nepotibus id prodest. namque tunc duo semisses fiunt, ex quibus alterum filius, alterum nepotes consequuntur.

Per secundum testamentum in quo filius est præteritus, si in eo sunt scripti venientes ab intestato, rumpitur primum. Bart.

¶ Si prius testamentum extet iure factum, quo filius exheredatus est: sequens imperfectum, in quo præteritus sit filius: posteriore testamento præteritus recte petet bonorum possessionem, * si remoto quoq; filio potiores sunt in ea hereditate posteriore testamento scripti heredes. & ita ius habet, vt cum is, contra quem filius petit bonorum possessionem, amoto filio possit optinere hereditatem, filius quoque rectè videatur petere bonorum possessionem. si verò ille non possit optinere hereditatem, filius quoque excludatur.

* Perperã in vulg. edit. hîc cõstituebatur punctũ, & sequenti dictioni nota §. præponebatur, vt recte ex Græca metaphrasi probauit Viglius Inst. quib. mo. teit. inſtr. §. ex eo.

Quæ heres effectus iure ciuili adquirit, ea ipsa adquirit bono. possessor iure prætorio effectus. Bart.

XIII. IVLIANVS libro vicensimotertio Digestorum.

CVm emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit, scriptus heres ei hereditatẽ petenti cogendus est, & prædia & seruos hereditarios præstare. omne enim ius transferri æquum est, quod per causam hereditariã scriptus heres nanciscitur, ad eum quem prætor heredis loco constituit. ¶ Qui tuos filios, & ex altero eorum nepotem habebat, eum in adoptionẽ dedit, & heredẽ instituit præterito altero filio. quæritur quid in his seruari debeat: vtrũ in partẽ patris sui admittatur, an virilẽ portionem habeat. respondi, in adoptionẽ datus nepos, & heres scriptus, quãdiu pater eius aut in potestate aut emancipatus est, no potest contra tabulas bonorum possessionẽ accipere. sed & si pater eius antequam bonorum possessionem acciperet, decesserit: non admittitur nepos

nepos ad bonorum possessionem ¶ Si pater e- 2
mancipato filio præterito heredes duos scripse-
rit, filium quem in potestate habebat, & alte-
rum quem in adoptionē dederat, ex quo duos
nepotes in familia reliquerat, qui & ipsi testa
mento præteriti sint: bonorum possessionē pro
parte tertia emancipatus, pro parte tertia is
qui in potestate remansit, pro parte tertia qui
in adoptionem datus est, & filij eius simul ha-
bebunt: ita vt sextans patri, sextans nepotibus
cedat. ¶ Si pater ex duobus filiis alteri haben- 3
tem filios emancipauerit, & vnum ex nepoti-
bus, quem ante emancipauerat, in locum filij
adoptauerit, præterito deinde emancipato de-
cesserit: æquius erit, nepoti, qui in locum filij
venerit, succurri, & in tres partes hereditatem
diduci: vt vnam habeat qui in potestate re-
manserit, alteram nepos adoptatus in locum
filij, tertiam emancipatus cum filio suo, qui ne-
potis loco fuerit. sed & si mortuo filio alter ex
nepotibus in locum filij adoptatus fuerit, tres
partes in bonis fient. cum sit æquius eum, qui
in locum filij adoptatus est, non minus habe-
re, quàm si non ex numero nepotum, sed extra-
neus adoptatus esset.

XIIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

SI duobus filiis emancipatis alter heres in-
stitutus sit, alter præteritus: si institu-
tus ad

tus adierit, quamuis Bervs edicti parum ex-
pressum sit, tamen non posse eum petere bono-
rum possessionem respondit: quia iudicium pa-
tris secutus sit. nec enim emancipatum, si lega-
tum acceperit, admitti ad bonorum posses-
nem: siue ab heredibus institutis, siue ab his
qui contra tabulas petierint, acceperit. sed il-
lud obseruandum, vt prætor eum, qui heres in-
stitutus adierit, in eam partem, qua scriptus
sit, tueri debeat: dum tamen non ampliorem
quàm habiturus esset, si bonorum possessionem
accepisset. vt hactenus deteriorē causam suam
fecerit, quòd si ex minore parte sit institutus,
eam dumtaxat retinere possit, & quòd extra-
neis quoque legata præstare cogatur. Quòd si
is qui in potestate est, heres institutus sit, quo-
niam necessarius heres sit, non aliud dici posse,
quam & ipsum petere posse bonorum possessio-
nem, si modo hereditati se non inmiscuerit. tūc
enim quia iudicium patris comprobasse vide-
tur, in eodem loco quo emancipatum haberi
1 debere. ¶ Filius in adoptiua familia vxore du-
cta filium sustulit, eumque post mortem patris
adoptiui emancipauit. hunc nepotem contra
tabulas aui naturalis decreto posse petere bo-
norum possessionem respondit. Item si filius
emancipatus sublato filio & emancipato ad-
rogandū se dederit, & mortuo adoptato patre
decesserit: & contra patris & cōtra aui tabulas

ex decreto huc admitti, minime dubitari debere. ne alioquin ab omnium bonis excluderetur.

XV. MARCIANVS libro quinto Regularum.

SI præteritus filius emãcipatus exceptionem doli mali agenti heredi patris opposuerit de eo quod patri debuit, non posse eum contra tabulas bonorum possessionem petere existimo. nam hoc ipso quasi repudiauit bonorum possessionem. quod ita intellegendum est, si heredem petentem debitum noluerit filius repellere illa exceptione, SI NON CONTRA TABVLAS BONORVM POSSESSIO FILIO DARI POTEST, sed magis doli exceptione vsus est.

XVI. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

SI emancipatus filius nepoti in potestate aui relicto ab extraneo herede fideicommissam hereditatem, si liberatus aui potestate fuisset, reliquisset: si suspectus auus sit, quasi consumpturus bona nepotis: non esse ei dandam bonorum possessionem.

XVII. VLPIANVS libro trigensimo quinto ad Sabinum.

SI pater se dederit in adoptionem, nec sequatur eum filius, emancipatus ab eo antea factus: quia in alia familia sit pater, in alia filius: bonorum possessionem contra tabulas nõ potest filius eius habere. & ita Iulianus scripsit,

scripsit. Marcellus autem ait, iniquum sibi videri, excludi eos à bonorum possessione, cum pater se dedit in adoptionem. vbi enim filius non datur in adoptionem, AD pater se dat: nullum patrem filio adsignat. quæ sententia non est sine ratione.

XVIII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

SEd sub condicione exheredatus contra tabulas bonorum possessionem petet. licet sub condicione heres institutus à contra tabulas bonorum possessione excludatur. certo enim iudicio liberi à parentium successione remouendi sunt. ¶ Ei qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, tam legati quàm fideicommissi exactio, sed & mortis causa donationis retentio denegatur. nec interest, per semetipsos, an per alium quæratur.

XVIIII. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

QVod vulgo dicitur, liberis datam bonorum possessionem contra lignũ * esse, sic intellegẽdum est, vt sufficiat exstitisse tabulas mortis tẽpore patris, ex quibus vel adiri hereditas, vel secundũ eas bonorũ possessio peti potuit: quãuis neutrũ eorũ postea secutũ sit, vel sequi potuit. nã si vel omnes instituti substitutique ante testatorẽ decesserint, vel * scriptus heres fuit, cũ quo testamenti factio non fuit, peti contra tabulas inane est, quæ sine effectu fuit.

* Rectè sic in archetyp. cũ in manuscr. & vulg. scriptũ & cusum lit, cõtra legẽ, quod valde miror. cæterũ lignũ & pro testamento dixit Apuleius. itẽ Iuuen. satyr. vlti. Vana superuacuidicés chirographa ligni.

XX. IDEM libro nonodecimo Disputationum.

FIlium, quem in potestate habebat, exheredauit. emancipatum praeteriit. quaesitum est, quatenus emancipatus bonorum possessionem habiturus sit. dixit, si scripti heredes extranei adierint hereditatem, repellendū esse filium qui mansit in potestate. quòd si hi repudiauerint hereditatem, quod facile sunt facturi, nihil laturi ex hereditate propter eum qui contra tabulas accepit bonorum possessionem: filius ab intestato patris suus heres deprehenditur. emancipatus autem petens contra tabulas bonorum possessionem, solus habebit bonorum possessionem. Sed cum exheredatio non adita hereditate ex testamento nullius sit momenti, ideoque non obstare eam nec quo minus contra tabulas libertorum patris accipiat bonorum possessionem, Iulianus rectè respondit, ne testamentum per omnia irritum ad notam exheredationis solam profecisse videatur: redit res ad intestati exitum, vt aduersus filium suum ex asse heredem ab intestato patre emancipatum praetor in parte dimidia tueatur. Erit ergo venale beneficium scripti heredis extranei: vt cum ipse iure hereditatis nihil sit consecuturus, adeundo repellat filium in potestate relictum, praestetque assem emancipato filio iure contra tabulas bonorum possessionis. Si autem omiserit hereditatem, in portionem bonorum exheredatum effectum admittet iure factum solum suum heredem. ¶ Sed quemadmodum praetor emancipatum tueatur, si adita non fuerit hereditas, ita nec filius, qui in potestate remansit, aditione adhibita in totum expellendus erit, sed ad hereditatis petitionem admittendus est ex causa inofficiosi querellae contra emancipatum mouendae.

Inter eos qui diuerso iure succedunt, non habet locum collatio. Bart.

¶ Videamus tamen isto casu, quo vtrique ad bona patris veniunt, an ei conferre debeat emancipatus. nam neque ex hac parte edicti verbis id facere cogitur, vnde contra tabulas accepit bonorum possessionem: quae inter eos, quibus ita bonorum possessio dabitur, caueri de collatione ab emancipato iubet: iste enim qui mansit in potestate, quòd exheredatus nominatim fuit, non est vocatus ad bonorum possessionem contra tabulas: neque ex illa parte edicti, qua intestato patre mortuo emancipatus ad bonorum possessionem admissus ad collationem compellitur. quia etsi frater ab intestato heres sit, emancipatus tamen non inde accepit bonorū possessionem. & vereor ne hactenus filio suo profuerit factum heredis scripti non adeuntis, vt eum ad portionem admitteret

"Sunt qui legant effectu, vt iuri opponatur. Sanè ita scripti dissertè reperi in vno fidelissimo exēplari.

bonorum paternorum: non etiam eorum quæ emancipatus propria habuit. Et hoc sit consequens illi, quod cum ex minore parte scriptus à patre heres relictus in potestate, admisso fratre emancipato ad contra tabulas bonorum possessionem, eius beneficio plus consequatur: quamuis edicti verbis collatio inducatur, ex mente prætoris denegandam eam respondetur. multo magis autem huic conferri non oportet, quia & à patre exheredatus, à prætore ad bonorum possessionem contra tabulas non vocatus, occasione omissæ hæreditatis à scripto herede nihil habituro propter delatam emancipato à prætore cõtra tabulas bonorum possessionem, nomen sui heredis adeptus est. ¶ Legata tamen ex parte sua iste emancipatus liberis & parentibus præstare cogetur: non solida, sed deminuta in dimidium quod relinquitur manenti in potestate. sed nec aduersus eum constituendæ actionis legatorum ratio est, qui † merito iure intestato heres exstitit. ¶ Sed qui accepit contra tabulas bonorum possessionem, etiam si non fuerit adita hereditas à scripto, præstat legata ea parte testamenti data, contra quam bonorum possessio accepta est. erit ergo melior hoc casu condicio in familia relicti filij, quàm foret, si exheredatus non esset.

† mero

XXI. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

* Si

* SI is qui filium, & ex eo nepotem in potestatem habebat, filium in adoptionem dedit, nepote retento in potestate: postea filius emancipatus à patre adoptiuo decessit extraneis heredibus institutis: filius huius, qui in potestate aui remansit, contra tabulas patris sui bonorum possessionem petere poterit, quamuis numquam in potestate huius fuerit. ideo nec debuisse in potestate esse videtur. nam si aliter obseruatur, nec si emancipatus filius fuerit, nepos ex eo qui in potestate aui remansit, bonorum possessionem contra tabulas petere poterit. Idemque iuris est, si emancipato filio nepos ex eo in potestate aui remanserit, & postea patri suo in adoptionem datus fuerit. id est contra tabulas aui bonorum possessionem petere poterit: quia per adoptionem aliena familiæ non fuerit. Sed si emancipatus filius meus adoptauerit extraneum filium, is qui adoptatus est filius, contra tabulas meas bonorum possessionem petere non poterit: quia numquam nepotis loco apud me fuit.

DE LEGATIS PRAESTANDIS CONTRA TABVLAS bonorum possessione petita. TIT. V.

C 4

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ОГИЗ РСФСР I. МЕДНИКОВА

Intercisso testamento per bon. possess. contra tabulas nihilominus quibusdam personis legata debentur. Bart.

VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

Nou. 115. c. sanè igitur. producit sententiã huius tituli & ad alia permulta.

HIC titulus æquitatem quandam habet naturalem, & ad aliquid nouam: vt qui iudicia patris rescindit per contra tabulas bonorum possessionem, ex iudicio eius quibusdam personis legata & fideicommissa præstarent: hoc est liberis, & parẽtibus, vxori, nutrique dotis nomine legatum. ¶ Generaliter* autem* parẽtes & liberos prætor excepit, nec gradus liberorum parentiumue enumerauit. in infinitũ igitur eis præstabitur. Sed nec personas prosecutus est, vtrum ex virili sexu, an ex femineo descẽdent. quisquis igitur ex liberis parentibusque fuerit, ad legati petitionem admittetur. sed ita demum, si iura cognationis sunt inter eos. Liberos autem etiam eos ad legatorum petitionem admittimus, qui in adoptionem dati sunt, vel etiam {in} adoptiui: dummodo maneant liberi. Postumis liberis legata relicta vtique præstabuntur.

1 r. contra reg. iuris l. si nemo. de reg. iuris l. Si nemo. 5. de testamẽt. tutel.

II. IVLIANVS libro vicensimo tertio Digestorum.

ET ideo si prægnate vxore filius emancipatus fuerit, & bonorum possessionem contra tabulas acceperit, legatum nepoti præstare debebit.

III.

III. VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

SEd & si mortis causa donationes collatæ, credo, tuendæ sunt. si autem excepti non sunt, auferendas eis puto mortis causa donatio-
1 nes. ¶ Liberis autem tantùm & parentibus prætor prospexit. non etiam fratri, & sorori con-
2 seruabit legatum. ¶ Hoc autem solum debetur, quod ipsis parentibus relictum est, & liberis. ceterum si seruo eorum fuerit adscriptum, vel subiectæ iuri eorum personæ: non debetur. nec enim quærimus, cui adquiratur: sed cui honor habitus sit. sed etsi coniunctim ei fuerit legatum relictum cum eo cui non præstatur, sua
3 tantùm portio ei conseruabitur. ¶ Item si quis ex his personis rogatus sit restituere extero, quod sibi relictum est: dicendum, non esse legatum præstandum. quia emolumentum ad
4 eum non respicit. ¶ Sed si proponas extero legatum, rogatumque eum præstare hoc alicui ex liberis, parentibusque: consequenter dice-
5 mus, præstari debere. ¶ Hoc amplius, & si extraneo relictum sit sub hoc modo, vt alicui ex liberis præstet: æquissimum erit dicere, non de-
6 bere ei prætorem denegare actionem. ¶ Ea autem legata sola præstant, qui contra tabulas bonorum possessionem acciperint, quæ vtiliter data sunt. verùm idcirco non debentur, quòd filius contra tabulas bonorum possessio-

nem accipit.

IIII. IVLIANVS libro vicensimo tertio Digestorum.

CVM propter hoc plerumque scripti heredes omittant hereditatem, cum scirent emancipatum aut petisse, aut petiturum contra tabulas bonorum possessionem.

Relicta à substituto debentur omnibus, salua ratione Falcidiæ. Bart.

V. VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

FIlium quis impuberem heredem scripsit, eique substituit: emancipatum autem filium præteriit. deinde vterque filius acceperunt bonorum possessionem. legata sunt etiam substituto impuberis relicta, non tantùm liberis, & parentibus, verumetiam extraneis. quæritur, an mortuo impubere cogatur substitutus ea præstare. & si quidem ab impubere relicta sunt, solis liberis, parentibusque præstanda sunt. sin verò (à) substituto impuberis, omnibus eum præstare oportet, habita ratione legis Falcidiæ. scilicet vt partis dimidiæ, quæ ad eum ex bonis patris peruenit, quartam, id est totius assis sescunciam retineat. ¶ Quòd si impubes ex vncia dumtaxat institutus heres fuerit, magis est, semissem vsque legata præstaturum, habita ratione legis Falcidiæ, licet enim ex vncia

ex vncia fuerit impubes institutus, tamẽ quod accessit augebit legata à substituto relicta.

2 ¶ Omnibus autem liberis præstari legata prætor voluit, exceptis his liberis, quibus bonorum possessionem prætor dedit ex causis supra scriptis. nam si dedit bonorum possessionem, non putat legatorum eos persecutionem habere. Constituere igitur apud se debet, vtrum contra tabulas bonorum possessionem petat, an verò legatum persequatur. si elegerit contra tabulas, non habebit legatum. si legatum elegerit, eo iure vtimur, ne petat bonorum possessionem contra tabulas. ¶ Si quis contra tabu-

3 las bonorum possessionem acceperit, deinde postea apparuerit eum ex his liberis non fuisse, qui eam bonorum possessionẽ accipere possunt: ex his tamen esse, quibus legata præstantur: optimum est, non esse ei denegandam petitionem legatorum: siue ordinariam bonorũ possessionem petierit, siue Carboniana. ¶ Non solùm

4 autem legatũ denegatur ei qui bonorum possessionem accepit: verumetiam si quid aliud ex voluntate accepit. Cui consequens est quod Iulianus scripsit, si fratri suo impuberi substitutus sit, acceperitque contra tabulas bonorum possessionem: denegari ei persecutionem hereditatis fratris impuberis mortui, cui à patre

5 substitutus est. ¶ Si legata fuerint relicta liberis & extraneis, licet vtrorumque præstatio

Falcid.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

Falcidiæ locum faceret, legataque liberorum recideret: tamen nunc ob hoc, quòd extraneis non præstantur, legata liberorum augentur. ¶ Sed & si portio hereditatis fuerit adscripta ei qui ex liberis parentibúsue est: an ei conseruanda sit, vt solent legata? & Iulianus sæpissime scripsit, in portione quoq; hæreditatis idem quod in legato prouandum. cuius sententia rescripto Diui Pij comprobata est. cum hereditates nõ modò honesto titulo, sed & pleniore honore* tribuantur. Ad eum autem modum talibus personis succurrendum est, vt ampliore quidem quàm virili portione hereditatis data, vsque ad virilem tueantur. in minorem autem eatenus actiones his tribuantur, quatenus scriptæ sint. Idem obseruatur & circa legata, fideiue commissa, quæ his data fuerint, & in mortis causa donationibus. ¶ Is autem, cui portio hereditatis conseruatur, vtrum omnibus, an tantùm exceptis personis legata cogatur præstare? & magis probatur, exceptis personis solis præstanda. nec tamen solius commodo id cedit. nam si legatis onerata sit portio tam liberorum parentiúmue, quàm extraneorum: id quod extraneis non præstatur, liberis, parentibúsue prosuturum non dubitamus. Igitur ita demum, quod extraneis non præstatur, communicatur cum eo qui contra tabulas petit, si non legatariis liberis parentibusque dandum sit.

*In archetyp. erat honere, ita edidit Taurell. vt fatetur in adnot. præsertim cùm in manuscr. sit, honore. sunt tamen qui malint honere pro onere, quibus non assentior.

Hi

Hi quibus legatum vel portio hereditatis conseruatur, vltra virilem non admittuntur. Bart.

VI. IVLIANVS libro vicensimo tertio Digestorum.

SAluius Aristo Iuliano salutem. Qui filium emancipatum habebat, præterito eo patrem suum & extraneum heredem instituit, & patri legatum dedit. filius contra tabulas bonorum possessionem petit. quæro, si aut vterque hereditatem adisset, aut alter ex his, aut neuter: an, & quantum legatorum nomine patri debeatur. respondit, sæpe animaduerti hanc partem edicti, qua emancipatus accepta contra tabulas bonorum possessione liberis & parentibus legata præstare iubetur, habere nonnullas reprehensiones. nam si dodrans legatus fuerit, plus habiturus est * is * cui legatum erit, quàm emãcipatus. decreto itaque ista temperari debebunt, vt & hereditatis partem emancipatus præstet, ita ne scriptus heres amplius habeat, quàm emancipatus: & legatorum modus temperaretur, vt nihil plus ex legatis ad aliquem perueniat, quàm apud emancipatum bonorum possessionis nomine remansurum est.

VII. TRYPHONINVS libro sexto decimo Disputationum.

NAM secundum constitutionem Diui Pij ad Tuscium Fuscianũ Numidarum legatum

gatũ, placuit parentes & liberos heredes quos ſ. inſtitutos tueri vſque ad partẽ virilem exemplo legatorum: ne plus haberent ex inſtitutione tales perſonæ, quàm ad eum peruenturum eſſet, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepit.

VIII. VLPIANVS libro quadragenſimo ad Edictum.

VIrilis portio quemadmodum accipienda ſit, videamus. pone duos eſſe, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipiũt: vnum eſſe ex liberis parentibusque. virilis tertia erit portio. ſed ſi tres ſunt, qui contra tabulas acceperunt: quarta erit virilis. hoc idem & in legatis obſeruabitur. ſed ſi vnus ſit ex liberis, qui accepit cõtra tabulas bonorum poſſeſſionem, plures ſint, qui ex liberis parentibusque legata acceperunt: ſic hoc accipiendum eſt, vt filius præteritus ſemiſſem habeat, ceteri omnes, qui ſunt ex liberis parẽtibúſve, ſemiſſem. ¶ Si quis 1 ex liberis parentibuſque & heres inſtitutus ſit, & legatum acceperit: vtrum tantùm portionem ei conſeruamus, an verò & legatum, an alterutrum quod elegerit? & magis eſt, vtrumque conſeruetur. ſed ſic, ne amplius in vtroque quàm virilem habeat. Si adierit hereditatem * is * cui virilis conſeruatur: libertates competent ex neceſſitate per additionem. verumtamen videndum eſt, an de dolo actione

teneatur qui adit. & magis eſt, vt ſi denũtiante eo, qui præteritus accepit contra tabulas bonorum poſſeſſionem, hic adiit hereditatẽ pollicẽte eo portionem virilem: ſit quod ei imputetur, & de dolo actione teneatur. damno enim adſcit 2 hereditatem, dum competunt libertates. ¶ Si quid vxori, nurui que fuerit legatũ præter dotem: accepta contra tabulas bonorũ poſſeſſione nõ præſtabitur. Nurus autem appellatione, & pronurũ ceterasque contineri nulla dubitatio eſt. Cum autem dotis nomine legatur, non puto ad virilem vxorẽ nurúmve redigendam: cum 3 mulier iſta ad æs alienũ veniat. ¶ Non ſolùm autem dotem prælegatã prætor complectitur, verumetiam ſi pro dote aliquid fuerit relictũ. vtputa ſi dos in rebus ſit, & pro rebus ei quantitas relinquatur: vel contra. dum tamen hoc nominetur, quod pro dote relinquitur.

VIIII. PAVLVS libro quadragenſimoprimo ad Edictum.

SEd & ſi plus ſit in legato quàm in dote, dabitur illis actio.

X. VLPIANVS libro quadragenſimo ad Edictum.

SEd & ſi pro dote ex parte aliqua eandem heredem ſcripſerit, tueridam eſſe puto. 1 ¶ Eſſe autem vxorem mortis tempore exigemus. Si nurus dotem prælegauerit, eaque mortis tempore nupta ſit, nullum legatum eſt: quia dos nondum debeatur. ſed cum & conſtante matrim.

matrimonio aduersus heredes soceri dabitur actio, dicendum est, etiam prælegatæ dotis petitionem dari debere.

Ea legata debentur ex hoc edicto, quæ sunt relicta ab eo gradu, contra quem petita est bonorum possessio. Bart.

¶ Non omnia, quæ ab omnibus gradibus relicta sunt, legata præstare eum oportet, qui contra tabulas petit. sed ea sola, quæ in eo gradu data sunt, contra quem bonorum possessionem accepit. Sed nonnumquam contra alium quidem gradum petita est bonorum possessio, ex alio verò legata præstanda sunt. vt ecce duo gradus heredum facit, emancipatum præteriit: ab vtroque tamen gradu liberis & parentibus legata adscripsit. ait Iulianus, si quidē aliquis ex primo gradu viuit: ea legata præstabit, quæ liberis & parentibus à primo gradu data sunt. sin verò nemo viuit eorū, ea quæ à sequenti. quòd si neque ex primo gradu, neque ex secundo quisquam in rebus fuerit humanis, cum testator moritur: tunc ab intestato magis bonorum possessionem præterito filio cōpetere, nec legata cuiquā præstanda. quòd si post mortem testatoris, ante aditam hereditatem instituti decesserint: contra ipsos quidem videri petitū, verumtamen ab eis relicta legata non esse præstanda. sed quæ à substitutis relicta sunt.

XI. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

AT vbi institutus & substitutus viuant, licet nemo adeat hereditatem: ea tamen legata deberi dicimus, quæ ab instituto data sunt.

XII. VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

SIue autem omiserint instituti, siue non omiserint: dicendum est legata, quæ ab ipsis relicta sunt præstanda. quamuis secundo gradu instituti omittētibus eis adierint hereditatem.

XIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

ITem à substituto legata deberi dicimus, si institutus condicione defecerit esset, quæ in ipsius potestate non fuit. nam si eam, quæ in ipsius potestate fuit, non impleuit, pro eo habendus est, qui noluit adire hereditatem: quando nihil habiturus emolumenti condicionem meritò non paruerit.

XIIII. VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

NOnnunquam contra tabulas bonorum possessionem quis habet iure secundum tabulas bonorum possessionis. v. puta heres institutus est emancipatus filius, alius emancipatus præteritus. institutus accepit contra tabulas bonorum possessionem: præteritus omisit. apertissimum est, vt cogatur omnibus perinde legata præstare, atque si commissum edictum non fuisset. nec enim occasio emancipati præ-

teriti debet institutum lucro adficere, cum præteritus iure suo non utatur. ¶ Si ab vno ex filiis herede instituto nominatim alicui ex liberis parentibusque legatum datum sit, & acceperit bonorum possessionem cõtra tabulas cum aliis: melius est probare, omnes, qui cõtra tabulas bonorum possessionem acceperunt, cogendos id legatum præstare.

* Perperã hanc negationẽ tollebat Haloan. Ant. Aug. lib. 4. c. 17

XV. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

IS qui in potestate est, præteritus legata non debebit præstare, & si contra tabulas bonorum possessionem petierit: quia & non petita bonorum possessione intestati hereditatem obtineret. nec enim exceptio doli mali huic noceat. & absurdum est, eum cogi legata præstare, quia bonorum possessionem petierit: cum & sine hac hereditatem habiturus sit suo iure. vnde si duo præteriti sunt, emancipatus, & is qui in potestate est: quidam nec emancipatum præstare debere legata existimant. quia effectu fratris aufert partem dimidiam. cum & si hic non peteret, suus solus rem habiturus esset. Quid ergo est, vbi præteritus sit suus? verius est quod dictum est. vbi verò scriptus est, & voluntatem patris habet: debet teneri legitariis, etiam si omiserit bonorum possessionem. ¶ Sed si vnus emancipatus heres scriptus sit, alter præteritus, & vtrique contra tabulas

tabulas bonorum possessionem acceperint: & institutus eadem præstat, quæ præteritus. Sed si solus heres institutus contra tabulas bonorum possessionem acceperit: omnibus debebit legata præstare, perinde atque si adisset hereditatem. Sed si scriptus quidem adierit hereditatem, præteritus autem bonorum possessionem acceperit: hic quidem, qui bonorum possessionem acceperit, certis personis legata debebit. De scripto autem quæritur. & complures putant, certis personis & eum præstare debere. quod puto verius esse. nam & prætor hac ratione eum tuetur, quòd ex liberis est,
2 qui contra tabulas petere potuerunt. ¶ Ita autem tuendus est in partem dimidiam, si aut ex maiore parte quàm dimidia heres institutus sit, aut ex semisse. quòd si ex minore parte quàm dimidia institutus sit, dicimus non ex maiori parte, quàm institutus sit, tuendum eum esse. qua enim ratione maiorem partem habere potest, cum nec bonorum possessionem accepit, nec ex maiore parte institutus sit?
3 ¶ Ei quæ dotem non habet, nullum legatum debebitur, licet sub prætextu dotis legetur.

Conditio debet impleri in persona eius qui petiit contra tabulas. Bart.

4 ¶ Si extraneo herede instituto sub hac condicione exceptæ personæ legatum sit, si heredi decem dederit: ita ei legatorum actio dabi-

tur, si ei, qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, dederit: non si heredi instituto. quia absurdum est illum cõmoda hereditatis habere, alium onera sustinere in præstando legato, sed & si Titio iussus fuerit dare, non illi, sed filio dare debet.

XVI. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI duo proponantur esse, vnus in potestate, præteritus, alius emancipatus institutus: apparet commissum esse edictum per eum qui in potestate est. & si ambo petissent contra tabulas bonorum possessionem, is quidem qui in potestate mansit, cum rem ab intestato habeat, non præstabit liberis & parentibus legata. emancipatus verò nũquid nec ipse præstat, quia ei rem auferret, qui præstaturus non erat, si solus esset? sed verius est, vel hunc saltem debere liberis & parentibus præstare legata. Proinde si contra tabulas non accepit, dicendum est, tuendum eum in partem, & vtique liberis parentibusque legata præstaturum. sed an & omnibus, dubito. tamen quia plena fruatur voluntate, plenum & obsequium præstare testatoris iudicio pro sua parte debet.

XVII. IVLIANVS libro trigensimosexto Digestorum.

Si emanc

SI emancipato filio præterito pater extraneum heredem instituisset, & ab eo rem legasset, eáque adita hereditate dolo scripti heredis perisset, aduersus emancipatum vtilis actio dari debebit: ei scilicet personæ, cui filius legata præstare cogitur. quia prætori propositum est, sine iniuria ceterarum personarum bonorum possessionem contra tabulas testamenti dari.

XVIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

NEpos, qui in potestate mansit, & filius suus heredes instituti sunt: nepoti legatum dedit: pater eius emancipatus petit bonorum possessionem: nepos legato contentus est, quidam in eum solum qui in potestate esset, legati actionem nepoti dandam responderunt: quia ei nihil auferatur, & emancipatus partem sibi sui occupet, in qua onus legatorũ non consisteret. sed rectius dicetur, in emancipatum solum dandam actionem nepoti. & quidem non vltra quadrantem.

XVIIII. IDEM libro quinto Quæstionum.

QVia & si omnes petissent bonorũ possessionem, semis nepoti inter eum & patrem eius diuideretur.

XX. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI filius emancipatus contra tabulas bonorum possessionẽ petierit, tuendos quidem

liberos & parentes constat. sed si variè donatum fuerit exceptis personis à testatore mortis causa, pro rata conferent ad virilem emancipato. sicut accidit in portionibus hereditariis, & legatis. ¶ Intestato autem mortuo patre, super donationibus mortis causa factis non poterit filius queri. quoniam comparatio nulla legatorum occurrit.

XXI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

SI portio hereditatis, quam excepta persona beneficio legis habere potuit, repudietur, pro ea quoque parte filius, qui bonorum possessionem accepit, non aliis quàm exceptis personis legata præstabit.

XXII. IDEM libro quinto Responsorum.

BOnorum possessione contra tabulas testamenti præterito emancipato filio data, scriptus heres alter filius, qui possessionem accepit, vel iure ciuili contentus non accepit, legata præcipua non habebit.

XXIII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

HI quibus vel relictũ vel virilem Diuus Pius conseruari constituit, ex seruis qui libertatem propter bonorum possessionem contra tabulas acceptam consequi non potuerunt, nihil habebunt.

XXIIII. TRYPHONINVS libro sexto decimo Disputationum.

IN

* Vaticanus liber habet, Hi quibus legatũ relictũ est, in virilẽ portionẽ D. Pius conseruare cõstituit, ex seruis qui libertate, &c. vulg. editio & quidã manuscript. Hi quibus relictũ in virilem portionẽ, &c.

INteruenit illa quæstio, quando numero liberorum esse debeat is, cui legatum datum est, vt id ferre possit à filio contra tabulas bonorum possessionem accipiente. & placet sufficere in ea necessitudine tunc esse, quando dies legati cedit.

XXV. MARCELLVS libro nono Digestorum.

QVi filium emancipauerat, & nepotem ex eo retinuerat in potestate, testamento filium exhæredauit: nepotem ex aliqua parte instituit heredem, & alium filium emancipatum præteriit. potest defendi nepotem quoque bonorum possessionem contra tabulas petere posse. nam pro ea parte, qua quisque intestato suus heres esset, si pater suus heres non esset, bonorum possessio defertur. ¶ Is cuius filius in adoptione erat, nepotẽ, quem filius post* procreauerat, scripsit heredem. emancipatum filium præteriit. num habet nepos ex edicto bonorum possessionem? tuendus tamen exemplo parentium & liberorum, quibus legata præstare coguntur qui bonorum possessionem contra tabulas acceperunt. Si fortè ex eodem filio retinuerat nepotem vnum pluresue, indubitate pro ea parte tuendus est, pro qua partem petitur, si ex filia nepos, aut mater defuncti heredes instituti essent. nam his comparatur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНАЧЕНКА ІМЕНІ МИКОВА

In indice tit. Flo. & in vulga. edit. & manuscri. additur bonorum.

DE COLLATIONE.

TIT. VI.

Emancipatis liberis ex edicto datur bon. possessio, si parati sint cauere fratribus suis, qui in potestate manserunt, bona quæ moriente patre habuerunt, se collaturos.

VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictũ.

HIC titulus manifestam habet æquitatem. cum enim prætor ad bonorum possessionem contra tabulas emancipatos admittat, participesq; faciat cum his qui sunt in potestate, bonorum paternorum: consequens esse credit, vt sua quoque bona in medium cõferant, qui appetant paterna. ¶ Intr 1
eos dabitur collatio, quibus possessio data est.
¶ Planè si minorem, vel alium, quem resti- 2
tuere in integrum solet prætor, restituerit in bonorum possessionẽ contra tabulas petendas, quam omiserat: vtique etiam collationis commodum *ei* restituit.

Emancipatus confert suo pro ea parte qua aufert: & si nihil aufert, collatio cessat. Bart.

¶ Si ex dodrante fuit institutus filius qui 3
erat in potestate, extraneus ex quadrante: emancipatum accipientem contra tabulas, ex quadrãte tantùm bona sua collaturum Iavolenus ait. quia solum quadrantem fratri abstulit. argumentum pro hac sententia adfert Pomponius, quòd filius emancipatus nepotibus ex
4 se natis solis conferre cogitur. ¶ Pater filium, quem in potestate habebat, & extraneum heredem scripsit, emancipatum præteriit, bonorum possessionem contra tabulas vterque filius accepit. potest non incommode dici, emancipatum ita demum conferre fratri suo debere, si aliquid ei ex causa hereditaria abstulerit. nam si minore ex parte quàm dimidia is qui in potestate erat, heres scriptus fuerit: iniquè videbitur collationẽ postulare ab eo, propter quem amplius hereditate paterna habiturus est.
5 ¶ Totiens igitur collationi locus est, quotiens aliquo incommodo affectus est is qui in potestate est, interuentu emancipati. ceterum si non est, collatio cessabit. vel maximè autem tunc emancipatum conferre non oportet, si etiam iudicium patris meruit. nec quicquam amplius nanciscetur, quàm ei pater dedit. sed & si legatis meruit semissem, vel tantum quantum contra tabulas bonorum possessionem occupat: dicendum est, non esse cogendum ad collationem.
6 ¶ Ibidem Iulianus ait, si bonorum possessione accepta decesserit is qui in potestate est, ad collationem bonorum cogendum emancipatum: vt tantum heredi eius conferat, quantum conferret ipsi, si viueret. Quòd si ante acceptã bo-

norum possessionẽ decesserit suus, heredem eius prætor ita tueri debebit, inquit, pro ea parte, qua heres scriptus fuit is qui in potestate erat. non tamen vltra virilẽ. ad collationem autem non admittit eum in hunc casum: quia bonorum possessio admissa non est.

Qui debet conferre, cogitur satisdare cum fideiussoribus vel pignoribus de conferendo. Bart.

¶ Iubet autem prætor ita fieri collationem, vt recte caueatur. caueri autem per satisdationem oportere, Pomponius ait. An pignoribus caueri possit, videamus. & Pomponius libro septuagensimonono ad edictũ scripsit, & reis & pignoribus rectè caueri de collatione. & ita ego quoque puto. ¶ Si frater cauere non possit, cu- 8 rator portionis eius constituitur, apud quem resecta pecunia collocetur, vt tunc demum recipiat quod redactũ est, cum bona propria contulerit. Quòd si per contumaciã actiones denegatæ sint, oblata postea cautione recipit pristinum ius. ¶ Quamuis autem edictum prætoris 9 de cautione loquatur, tamen etiam re posse fieri collationem, Pomponius libro septuagensimonono ad edictũ scripsit. aut enim re, inquit, aut cautione facienda collatio est. Igitur diuidat, inquit, bona sua cum fratribus, & quamuis non caueat, satisfacit edicto. sed & si quadam diuidat, de quibusdam caueat: æque dicimus

cimus eum satisfeciſſe. sed cum posſint esse quædam in occulto, non satis confert qui non cauit, quamuis diuidat, si igitur constet inter partes, quid sit in bonis emancipati: sufficiens collatio est diuiso. si non constet, sed dicantur quædam non esse in commune redacta: tunc propter incertum cautio erit interponenda. sed & si tantum fortè in bonis paternis emancipatus remittat, quantum ex collatione suus habere debet: dicendũ est, emancipatum satis contulisse videri. Idẽ & si nomen paterni debitoris delegauerit, vel fundũ, rémue aliam dederit pro portione bonorum quæ conferre debuit. ¶ Si cum 10 duobus conferre deberet, alteri cõtulerit, alteri non: vel cum cauet, vel cum diuidit, videndum est, vtrũ sextãtis tantũ ei auferatur emolumentum, an verò trientis totius detrahi debeat. & puto, si quidem per contumaciã nõ * caueat: to- * Perperã Haloãder tius trientis ei denegãdas actiones. nec enim videtur cauisse, qui nõ omnibus cauit. quòd si per inopiam, sextantis tantũ denegandas sic tamẽ, vt possit supplere cautionem vel collatione, vel ceteris modis quibus supra diximus: aut curator constituatur rem ei saluam facturus. haberi enim debet ratio eius, qui non per contumaciam collationem non implet. detrahebat hanc negationem. Ant. Aug. libr. 4. c. 17.

Cum adoptiuus admittitur ad contra tab. patris naturalis, pater eius adoptiuus pro eo debet cõferre. Bart.

¶ Is

¶ Is quoque, qui in adoptiua familia est, conferre cogitur. hoc est non ipse, sed is qui eum habet, si manserit contra tabulas bonorum possessionem accipere. Planè si hic adoptiuus pater ante bonorum possessionem petitam emancipauerit eum, non cogetur ad collationem. & ita rescripto Diuorum fratrum expressum est. sed ita demum adoptiuus emancipatus collatione fratres priuavit, si sine fraude hoc factum sit.

Castrense peculium, vel quasi, & quod dignitatis filij nomine à patre datur, vel debetur, in collationem non venit.

¶ Nec castrense, nec quasi castrēse peculium fratribus confertur. hoc enim præcipuum esse oportere, multis constitutionibus cōmetur. Sed an id, quod dignitatis nomine à patre datum est, vel debetur, conferre quis in commune cogatur, videamus. & ait Papinianus libro tertiodecimo quæstionum, non esse cogendum. hoc enim propter onera dignitatis præcipuum haberi oportere. sed si adhuc debeatur, hoc sic interpretandum est, vt non solus oneretur is qui dignitatem meruit: sed commune sit omnium heredum onus hoc debitum.

Quod quis habet post mortem patris, verè venit in collationem, & retro habitum fingitur. Bart.

¶ Qui ab hostibus captus post mortem patris redit, licet moriente patre nihil habuit, cum apud

apud hostes fuerit: tamen & ad bonorum possessionem admittetur, & conferet scilicet ea, quæ moriente patre haberet, si ab hostibus captus non fuisset. sed etsi redemptus ab hostibus mortis tempore patris inueniatur, æque collatio erit facienda. ¶ Si emancipato legatum fuerit, cum pater morietur: etiam hoc conferre debet. ¶ Si ab ipso patre herede instituto filio eius fideicommissum fuerit relictum, cum morietur: an id conferendum est, quoniam vtile est hoc fideicommissum? & eueniet vt pro eo habeatur, atque si post mortem patris relictum fuisset. nec cogetur hic conferre: quia moriente eo (eius) non fuisset. ¶ Emancipatus filius si dotem habeat ab vxore acceptam, hoc minus confert, & si ante vxor decesserit.

Quæ non transmittuntur ad heredem, non conferuntur. Bart.

¶ Si impubere adrogato secundum Diui Pij rescriptum quarta debetur, videndum est, an si patris naturalis bonorum possessionem petat, conferre quartam debeat. quæstio in eo est, an heredi suo relinquat quartæ actionem, an non. & magis est, vt ad heredē transferat: quia personalis actio est. Igitur etiam de quarta conferenda cauere eum oportebit. sed hoc ita demū, si iam nata est quartæ petitio. ceterum si adhuc pater adoptiuus viuat, qui eum emancipauit, dicendum est, cautionem quoq; cessare. præmiā-

tus

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. ФРАНКА

tura esse enim spes collationis, cum adhuc viuat is, cuius de bonis quarta debetur.

Quod quæritur post mortem, si retro quæsitum fingitur, venit in collationem. Bart.

¶ Si is qui bona collaturus est, habeat filium peculium castrense habentem: non cogetur vtique peculiũ eius conferre. sed si iam tunc mortuus erat filius eius, & castrense peculium habuit, cum moritur is cuius bonorum possessio petenda est: an conferre cogatur? cum autem vindicari id patri non sit necesse, dici oportebit conferendum. non enim nunc adquiritur, sed non adimitur. Amplius dico, & si institutus fuerit à filio heres, nec dum adierit, habeatq; substitutum, quia non magis nunc quæritur peculium, quàm nunc non alienatur, conferri debere. ¶ Confertur autem etiam si quid eius non fuerit, dolo malo autem factum sit, quo minus esset. sed hoc sic accipiendũ est, vt hoc demum conferatur, quod eius esse desiit dolo malo. ceterum si id egit, ne adquireret: non venit in collationẽ. nam hic & sibi insidiatus est. ¶ Portiones collationum ita erunt faciendæ. vtputa duo sunt filij in potestate, vnus emancipatus habens trecenta. ducenta fratribus confert, sibi centum. facit enim eis partem, quamuis is sit, cui conferri non solet. Quòd si duo sint filij † trecena emancipati habentes † trecenta & duo in potestate:

testate: neque dicẽdum est, singulos singulis, qui sunt in potestate, centena conferre, centena retinere. sed ipsos inuicem nihil conferre. Dotis quoque collatio in eundem modum fiet: vt quicumque confert, etiam suam personam numeret in partibus faciendis.

Nepos ex filio natus post mortem, petens contra tabulas aui, debet cõferre, licet tẽpore mortis aui in rerum natura non sit.

II. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

CVm emancipati filij nomine nepotẽ postumum post aui mortem editum dicimus bonorum possessionem accipere oportere, necessarium erit dicere, bona sua eum conferre. licet non potest dici, mortis tempore ABI bona habuisse, qui ipse nondum in rerum natura erat. igitur siue hereditatẽ à patre, siue legatum acceperit: hoc conferre debebit. ¶ Illud autem intellegendum est filium in bonis habere, quod deducto ære alieno supereſt. sed si sub condicione debeat, non statim id deducere debebit, sed id quoque conferre. contra autem caueri ei oportebit ab eo qui in potestate est, vt existente condicione defendatur pro ea parte quam contulit. ¶ De illis, quæ sine culpa filij emancipati post mortem patris perierunt, quæritur ad cuius detrimentum ea pertinere debeant.

¶ Plo

plerique putant ea quæ sine dolo & culpa pe-
rierint, ad collationis onus non pertinere. &
hoc ex illis verbis intellegẽdum est, quibus prę-
tor viri boni arbitratu iubet conferri bona. vir
autẽ bonus non sit arbitraturus, conferendũ id
quod nec habet, nec dolo nec culpa desiit habe-
re. ¶ Id quoq; quod sub cõdicione ex stipulatu 3
debetur, emancipato cõferri debet. diuersum est
in legato condicionali: quia ea sit in potestate
fuisset, & post mortem patris cõdicio extitisset,
ipse haberet actionem. ¶ Emancipatus filius 4
si iniuriarum habet actionem, nihil cõferre de-
bet. magis enim vindictæ quàm pecuniæ habet
persecutionem. sed si furti habeat actionem, con
ferre debebit. ¶ Si tres emancipati, duo in po 5
testate sint: Gaius Cassius libro septimo iuris ci
uilis tertias conferendas putat: vt emancipati,
quia mutcem non conferunt, vnius loco sint.
nec indignari eos oportere, si plus cõferant, &
minus accipiant: quia in potestate eorum fue-
rit bonorum possessionẽ omittere. Iulianus quo-
que Cassij sententiã sequitur. ¶ Si ex emanci- 6
pato filio nepos emancipatus mortuo patre si-
mul & auo bonorum possessionẽ vtriusq; acce-
perit, cum vterque eorum suum heredem relin-
querit: eo modo collatio explicari potest, vt si,
verbi gratia, centum in bonis habuit, & pa-
truo quinquaginta, & fratri quinquaginta
conferre debet. hoc enim ratio facit, siue perso-

nas,

7 nas, siue portiones numeremus. ¶ Si duo nepotes
ex filio mortuo emancipati bonorum possessio-
nem aui petant, vtrum dimidias, an quartas
patruo cõferre debeant, quæritur. & verius
est, semisses conferre eos oportere. quia & si vi-
uo auo, cum in eius potestate essent, ducenta, pu
ta, adquisissent: centum filius, centum duo fra-
8 tres per hereditatem aui haberent. ¶ Si duo
emancipati bonorum possessionem petierint, &
vnus contulerit, alter non contulerit: huius por-
tio tantùm ei qui in potestate est, prodesse de-
bet, non etiam emancipato, quoniam eius cau-
sa, qui in potestate est, denegantur ei actiones.
9 ¶ Si per inopiam emancipatus cauere non pos-
sit, non statim ab eo transferẽda est possessio: sed
sustinendum donec possit inuenire fideiussores.
vt tamen de his, quæ mora deteriora futura
sunt, his qui in potestate sunt, actio detur. ip-
sique caueant in medium collaturos, cautum
eis fuerit.

Ius implendi conditionem, non transit ad
heredem ex dispositione
legis. Bart.

III. IVLIANVS libro vicensimo-
tertio Digestorum.

PRætor non sub condicione collationis bo-
norum possessionem contra tabulas pro-
mittit: sed demonstrat quid data bonorum pos-
sessione fieri oportet. alioquin magna captio
erit emancipati, si non aliter bonorum posses-

Pars VI. E

"Sic in ar
chetypo
& in om-
nibus scri
pris & vul
gatis. nõ
desunt
qui ma-
lint ac-
tio, aut
qui actio
nem pro
actione
hîc dictã
putent.

sionem accipere intellegeretur, nisi cauisset de collatione. nam si interim ipse decessisset, heredi suo nihil relinqueret. Item si frater eius decessisset, non admitteretur ad bonorum possessionem. quid ergo est? intellegendum est bonorum possessionem accipere, & antequam caueat. sed si non cauerit, ita obseruabitur, vt tota hereditas apud eum qui in potestate fuerit remaneat. ¶ Emancipatus filius controuersiam facit impuberi, qui se filium, & in potestate patris fuisse dicit. quæro, si bona sua ei emancipatus conferre debeat. Paulus notat: puto conferendum esse exacta cautione, vt videlicet hereditatem, ita & quæ collata sunt, præstet. ¶ Iulianus: quotiens contra tabulas bonorum possessio datur, emancipati bona sua conferre debent his solis qui in potestate patris fuerint. hoc quemadmodum expediri oporteat, quæri solet. nam si bona à patre relicta, & emancipatorum in medium conferantur, & ita viriles partes sumantur: eueniet, vt & emancipatis quoque collatio ab ipsis facta prosit. videamus ergo, ne commodissimum sit, emancipatos quartam partem ex bonis paternis ferre, ex suis tertiam. quod dico, exemplo manifestius fiet. ponamus patrem quadringenta * reliquisse, & duos in potestate filios, duos emancipatos: ex quibus alterum centum, alterum sexaginta in bonis habere. is qui centum habebit,

* In archetypo erat quadraginta, sed rectè Taurellus edidit quadringenta, vt ait in adnot.

habebit, centum triginta tria & trientem feret: is verò, qui sexaginta contulerit, centum viginti. atq; ita eueniet, vt collationis emolumentum ad solos, qui in potestate remanserint, perueniat. ¶ Emancipati bona sua conferre cum his qui in potestate fuerunt, iubentur. quare sicut is qui in potestate est, dotem vxoris præcipit: ita emancipatus quoque, quasi præcipiat, retinere debet. Emancipatus præteritus, si dum deliberat, cauerit de bonorum collatione, nec bonorum possessionem petierit: agente fratre ex stipulatu, ipso iure tutus erit. sed & si pecuniam contulerit, condictione eam repetit. omissa enim bonorum possessione incipit pecunia sine causa esse apud heredem. ¶ Qui duos filios in potestate habebat, & ex vno eorum nepotem, emancipauit filium, ex quo nepotem habebat: deinde emancipatus factus procreauit filium, quem auus in locum filij adoptauit: & vel intestatus, vel testamento facto præterito emancipato filio decessit. quæsitum est, quid de bonorum possessione, quid de collatione iuris esset. respondi, bonorum, de quibus quæritur, tres partes fieri debent, ex quibus vna pertinet ad filium qui in potestate remansit: altera ad nepotem qui in locum filij adoptatus est: tertia ad emancipatum filium, & nepotem qui in potestate remanserit: ita vt pater soli ei conferat, cum quo bonorũ possessionẽ accipiat. l. 13. §. 2. de bonor. poss. cõtab

Dos profectitia non dicitur esse in bonis patris. Bart.

IIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

FIlium emancipatum dotem, quam filiæ suæ nomine dedit, conferre non debere. quia non sicut in matrisfamilias bonis esse dos intellegatur, ita & in patris, à quo sit profecta.

Si nepos in potestate retetus veniat ad successionem patris emancipati, auus pro eo cogitur conferre, nisi eum bona fide emancipet. Bart.

V. VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum.

SI quis filium habeat sui iuris, & ex eo nepotem in potestate sua: consequeter erit dicendum, si nepos patris sui emancipati accipiat bonorum possessionem: de conferendis suis quoque bonis cauere eum debere, & esse similẽ ei qui adoptauit. hoc enim Diui fratres rescripserunt, vt ad collationem auus compellatur. planè eodem rescripto adiectum est sic. nisi forsè auus iste nullum ex his bonis fructum adquirere vult, paratusque est de potestate nepotem dimittere, vt ad emancipatum omne emolumentum bonorum possessionis perueniat. nec idcirco ea filia, quæ post emancipationem nata patri heres exstitit, iuste queri poterit, inquit, quòd eo facto collationis commodo excluditur:

tur: cum auo quandoque defuncto ad bona eius simul cum fratre possit venire. hæc in patre adoptiuo ratio reddi non potest. & tamen & ibi idem dicemus, si sine dolo malo emancipauerit. ¶ Stipulatio autem collationis tunc committitur, cum interpellatus cũ aliquo spatio, quo conferre potuit, non facit. maximè, cum boni viri arbitratu collationem fieri edicto prætoris insertum est. siue ergo in totum collatio facta non est, siue in partem facta: locum habebit hæc stipulatio. & siue quis non conferat ex hac stipulatione, siue dolo fecerit, quo minus conferat: quanti ea res erit, in tantam pecuniam condemnabitur.

Si auus dat dotem pro nepote ex filio, in ius quod habet auus in dote, succedit ille filius, siue institutus, siue exheredatus. Bart.

VI. PAVLVS libro decimo Digestorum.

DOtem quam dedit auus paternus, an post mortem auj mortua in matrimonio filia, patri reddi oporteat, quæritur. occurrit æquitas rei, vt quod pater meus propter me filiæ meæ nomine dedit, proinde sit, atque ipse dederim: quippe officium auj circa neptem, ex officio patris erga filium pendet. & quia pater filiæ, ideo auus propter filium nepti dotem dare debet. quid si filius à patre exheredatus est? existimo non absurde etiam in exheredato si-

lio idem posse defendi. nec infabrobilis sententia est, vt hoc saltem habeat ex paternis, quod propter illum datum est.

VII. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

SI nepotes in locum filij successerũt, vna portio is conferri debet, vt bonorum possessionis vnam partem habeant. sed & ipsi ita conferre debent, quasi omnes vnus essent.

Circa hereditatem admittitur variatio vsque ad annum. Bart.

VIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

NOnnunquam prætor variantem non repellit, & consilium mutantis non asper-

"Quod sæpe etiam in republica laudandum est. Cic. 1. epist. epi. penult.

natur." vnde quidam filium emancipatum, qui de bonis conferẽdis cauere fratribus noluit: audiẽdũ postea putauerũt, si vellet oblata cautione beneficiũ bonorũ possessionis exercere. tãetsi responderi potest, videri eum possessionem repudiasse, qui formam possessionis conseruare noluit. sed benignior est diuersa sententia: maximè cũ de bonis parentis inter fratres disputetur. quem tamen facilius admittendum existimo, si intra tempus delatæ possessionis cautionem offerat. nam post annum quàm delata esset bonorum possessio, voluntariam moram cautionis admitterre, difficilius est.

VIIII. IDEM libro quinto Responsorum.

Filius

FIlius emancipatus intestati patris bonorũ possessionem accepit. nepos ex eodem in familia retentus semissem hereditatis cum emolumẽto collationis habebit. idem nepos si postea possessionem intestati patris accipiat, fratri post emancipationem patris quæsito, & in familiæ retento, bona sua conferre cogetur.

In his qui succedunt diuerso iure, habet locum collatio. Bart.

X. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI filius in potestate heres institutus adeat, & emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, ipse non petat: nec conferendum est ei. & ita edictum se habet. sed magis sentio, vt quemadmodum pro parte hereditatem retinet iure eo, quòd bonorum possessionem petere posset: ita & cõferri ei debeat. vtiq; cũ iniuriam per bonorũ possessionem patiatur.

XI. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

PAulus respondit, ea quæ post mortem patris filio reddi debuerunt, emancipatum filium, quamuis prius consecutus sit quàm deberentur fratri qui in potestate patris relictus est, conferre non debere. cum post mortem patris non tam ex donatione, quàm ex causa debiti ea possidere videatur.

XII. IDEM libro quadragensimo primo ad Edictum.

SI pregnantem quis vxorem reliquerit, & ea vetus nomine in possessionem missa fuerit: interim cessat collatio. nam antequam nascatur, non potest dici in potestate moriētis fuisse. sed nato conferetur.

In indice ri. De collatione dotis.

DE DOTIS COLLATIONE. TIT. VII.

Si filia emancipata petat contra tabulas, cogitur dotem conferre: idem & si non petat, si modò se bonis paternis misceat.

VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

In vulga. edit. est l. Quāuis. & in pleriſq; manuſc.

QVAMQVAM" ita demum ad collationem dotis prætor cogat filiam, si petat bonorum possessionem: attamen & si non petat, conferre debebit: si modò se bonis paternis misceat. & hoc Diuus Pius Vlpio Adriano rescripsit, etiā eam, quæ non petierit bonorum possessionem, ad collationem dotis per arbitrum familiæ herciscundæ posse compelli.

Si filia stipulata est dotem reddi, locus est collationi: sed si pater est stipulatus nomine filiæ, tūc collationi non est locus.

¶ Si in stipulatum deducta sit dos, si quidem ipsa

ipsa mulier stipulata sit, vel ipsi negotium gestum: æque conferre cogetur. si verò alij quæsita est stipulatio, dicendum est cessare collationem. & si tantùm promissa sit dos, collatio eius fiet.

2 ¶ Si sit nepos & neptis ex eodem filio, & dotata sit neptis: sit & filius non pater eorum: neptis omnem dotē soli fratri collatura est. emancipata autem neptis dotē & bona sua soli nepoti, non etiam patruo conferet. sed si sit neptis sola, non etiam nepos ex eodem: tunc confertur patruo, itemque nepoti vel" nepti ex alio. sed & si duæ neptes sint ex diuersis filiis, conferent & inuicem, & patruo. si ex eodem patre, tan-

"Hęc duo verba, vel nepti, quia delēt.

3 tùm inuicem conferent. ¶ Cum dos confertur, impensarum necessariarum sit detractio. ceterarum non. quòd si iam factum diuortium est, & maritus non sit soluendo: non debebit integra dos computari mulieri, sed id quod ad mulierem potest peruenire: hoc est, quod facere ma-

4 ritus potest. ¶ Si sub cōdicione pater vel extraneus dotem promiserit, cautione opus erit, vt tunc conferat mulier dotē, cum dotata esse cœperit. ¶ Filiam, quæ ab intestato patri heres sit, conferre quidem dotē oportet. consequens autē

5 est, vt ex pollicitatione dotis pro parte dimidia fratrem suum liberet. æquius enim est, in soli-

6 dum de suo eam dotatam esse. ¶ Si emancipa-

»tus filius, qui cōtra tabulas bonorum possessio-

»nem accepit, filiam dotatam habeat, non debet

l. 4. tit. prox.

dotem eius conferre: quia in bonis eius non est.

II. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

FIlia in adoptionem data, & heres instituta, debet sicut emancipata, non solùm bona sua, sed & dotem quæ ad eam pertinere poterit conferre. * si adhuc pater adoptiuus viuit, hic necesse habebit conferre. *

Filia dotata heres instituta, non tenetur conferre.

III. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI filia fuerit heres instituta, collatione dotis non fungetur. vnde si commisso ab altero edicto, necesse habuerit contra tabulas bonorum possessionem accipere: dicendum est, quoniam nullam iniuriam fratri facit, non debere eam dotem conferre. nam quod habuit ex iudicio, conuertitur ad contra tabulas bonorum possessionem. planè si ex minore parte fuit heres instituta, & alia quædam in eam contulit contra tabulas bonorum possessio, aucta portione eius dicendum erit collationis munere eam fungi. nisi fortè contenta fuerit portione, ex qua instituta est. tunc enim dicendum est, ex iudicio parentis eam venientem non debere munus collationis sustinere.

IIII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI pater pro filia dotem promiserit, deinde exheredatæ, vel etiam emancipatæ & præteritæ

teritæ legatum dederit: habebit filia etiam dotem præcipuam, & legatum.

Erronea successio non inducit collationem. Bart.

V. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

FIlius emancipatus, qui possessionem contra tabulas accipere potuit, intestati patris possessionem accepit. atque ita filia, quæ mansit in potestate, cum eiusdem familiæ fratre heres instituta, possessionem intestati patris errorem fratris emancipati secuta accepit. dotem scripto fratri conferre non cogetur. cum ea possessio frustra petita sit, & filia† fratris voluntatem fini virilis partis retineat. id est, vt omnes trientes habeant, & bonorum possessio vnde liberi fingatur pro contra tabulas esse petita. ¶ Filia, quæ soluto matrimonio dotem conferre debuit, moram collationi fecit. viri boni arbitratu cogetur vsuras quoque dotis conferre. cum emancipatus frater etiam fructus conferat, & filia partis suæ fructus percipiat. †patris

Si testamentum rumpitur per querelam pro parte, & pro parte non, cessat collatio. Bart.

VI. IDEM libro sexto Responsorum.

PAter filium emancipatum heredem instituit, & filiam exheredauit, quæ inofficiosi lite perlata partem dimidiam hereditatis abstulit. non esse fratrem bona propria conferre

ferre cogendum respondi. nam & libertatis competere placuit.

VII. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

NEC ipsa dotem fratribus suis conferet, cùm diuerso iure fratres sunt heredes. Verba enunciatiua per modum condicionis prolata, exceptionem inducunt. Bart.

VIII. PAPINIANVS libro vndecimo Responsorum.

PAter nubenti filiæ quasdam res præter dotem dedit, eamque in familia retinuit. ac fratribus sub condicione, si dotem & cetera quæ nubenti tradidit cõtulisset, coheredem adscripsit. cum filia se bonis abstinuisset, fratribus res non in dotem datas vindicantibus exceptionem doli placuit obstare. quoniam pater filiam alterutrum habere voluit.

Qui non vult hereditatem, non cogitur ad collationem. Bart.

VIIII. TRYPHONINVS libro sexto Disputationum.

FVit quæstionis, an si sua heres filia patri cum fratribus, contenta dote abstineat se bonis, compellatur eam conferre. & Diuus Marcus rescripsit, non compelli abstinentem se ab hereditate patris. ergo non tantùm data apud maritum remanebit, sed & promissa exigetur etiam à fratribus. & est æris alieni loco. abscessit enim à bonis patris.

DE

DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS* EIVS*. TIT. VIII.

VLPIANVS libro quadragensimo ad Edictum.

» SI quis ex his, quibus bonorum
» possessionem prætor pollicetur,
» in potestate parentis cum moritur non fuerit: ei, liberisque
» quos in eiusdem familia habuit, si ad eos hereditas suo nomine pertinebit,
» neque notam exheredationis meruerunt: bonorum possessio eius partis datur, quæ ad eum
» pertineret, si in potestate permansisset. ita vt ex
» ea parte dimidiam, reliquã liberi eius: bisque
1 dumtaxat bona sua conferat. ¶ Hoc edictum æquissimum est: vt neque emancipatus solus veniat, & excludat nepotes in potestate manentes: neque nepotes iure potestatis obliciantur patri suo. ¶ Et in adoptionẽ datus filius,
2 & heres institutus, ad hoc edictum pertinet, vt ei iungatur nepos qui in aui sui naturalis potestate est. Iungitur autẽ nepos patri suo emancipato, siue pater præteritus fit, siue institutus. & hæc erit differentia inter in adoptionẽ datum & emancipatũ: quod in adoptionem quidem dato non aliàs iungitur, nisi institutio & alio

In archetyp. Flor. vt & in omnibus manuscr. hic titu. scriptus erat post sequenté De vétre in possess. mitt. sed in archety. adscripti erat ad hunc titu. ita, ατ& ο τε τλ& μετα τον ξης τιτ. qua admonitione motus Taur. & quia in index hic tit. priore loco ponebatur, eum in hunc suũ locũ re-

& alio committente edictum: emancipato autem, siue sit institutus emãcipatus, siue sit præteritus. ¶ Filio in potestate ex besse, emancipato ex triente herede instituto, Iulianus ait, nepotem præteritum petita contra tabulas bonorum possessione, patruo sextantem, patri vnciam ablaturum. ¶ Si pater emancipatus exheredatus sit, nepotibus ex eo præteritis, qui erant in potestate retenti: nepotes admittuntur. absurdum enim est, cum patri præterito iungantur, institutio eo, vel exheredato non admitti. Sed & si patruus eorum, qui erat in potestate, sit præteritus, pater exheredatus: debent nepotes admitti. nam exheredatus pater eorum pro mortuo habetur. ¶ Si pater in potestate manens exheredatus vel institutus sit, nepotem ex eo, siue in potestate manentẽ siue emancipatum, ad bona aui neque vocari neque vocandum esse, Scæuola ait. totiens enim nepoti consulendum est, quotiens in potestate retentus est, patre emancipato. liberos igitur in familia esse oportet, vt huic edicto locus sit. eius scilicet familia, cuius bonorũ possessio petitur. sed & si postumus natus sit ex emancipato, ante emancipationem conceptus: idem erit dicendum. ¶ Liberos autem non omnes 6 simul vocat prætor, sed gradatim, hoc est eos qui sui sunt. scilicet nepotes si sunt. si minus, eos qui sunt inferioris gradus: nec eos miscevimus.

planè si sint ex emancipato nepos, & ex nepote eius alio pronepos: dicẽdũ erit, vtrũque ei iungi. ambo enim in suorũ loco successerũt.
7 ¶ Si postliminio nepos redierit, dicendum est,
8 eum patri emãcipato coniungi. ¶ Si pater ex duobus filiis, quos in potestate habuit, alterũ emancipauerit, & nepotẽ ex eo in locum filij adoptauerit, & prætereto emancipato decesserit: Iulianus ait, nepoti in locum filij adoptato succurri oportere: vt quasi filius portionem habeat, quam haberet, & si extraneus adoptatus esset. sic fiet, inquit, vt filius qui in potestate fuit, tertiam partem: nepos in locum filij adoptatus aliam tertiã: emancipatus filius cũ nepote altero retento in potestate partiatur. nec enim minus debet ferre nepos in locũ filij adoptatus,
9 quàm si ab extraneo esset adoptatus. ¶ Illud nõ interest, quota portio hereditatis ad nepotẽ perueniat, an per quàm modica. nam & si modica sit, attamẽ dicemus esse locũ huic parti edicti.
10 ¶ Inter ipsum filiũ & liberos eius diuiditur hereditas, ita vt ipse dimidiũ, liberi dimidium habeant. proinde pone solũ esse filiũ emancipatũ, & nepotes in potestate duos, neminẽ prætereæ ex liberis habebit emãcipatus dimidiã partem hereditatis, & aliam dimidiã duo nepotes, vt quadrãtes ferãt. sed si sit præter ea alius filius, eueniet vt filius habeat dimidiã partẽ hereditatis, ex quo nepotes nõ sunt: alius filius semissem.

l. 13. §. si pater. ff. de bono. poss. cõt. tab. l. 3. §. qui duos. ff. de coll. bon.

sem cũ filiis suis. ita vt quadrãtem hereditatis ipse ferat, quadrans inter liberos eius diuidatur. Sed si ambo filij sint emãcipati, & habeãt singuli nepotes: eueniet, vt singuli singulos semisses cũ nepotibus suis diuidãt: ita vt ipsi quidem quadrantes ferant, nepotes autẽ residuos quadrantes. & si alter duos filios, alter tres habeant: quadrans vnus inter duos, alius inter tres diuiditur. ¶ Si quis ex nepotibus portionem suam omiserit, eueniet, vt non ad patrem eius, sed magis ad fratrem pertineat. sed & si omnes nepotes omittant, patruo nihil adcrescet: sed soli patri. quòd & si pater omiserit, tunc patruo adcrescet. ¶ Emancipatus filius, siquidem nepotes in aui potestate non habeat, fratribus suis conferet. sed si sint nepotes, voluit eum prætor filiis suis, qui sunt in potestate, solis conferre. meritò: quia veniendo ad bonorum possessionem, illis solis iniuriam facit.

¶ Nunc videamus quantum eis conferat. & 13 quidem semper cum fratribus emãcipatus confert, virilem sibi detrahit. vtrum & in eo casu virilem detrahat, an verò quia dimidiam partem habeat bonorum possessionis, dimidiam partem etiam bonorum suorum conferat? & puto dimidiam tantùm bonorum eis partem conferre. nam & si alius emancipatus sit filius, alius in potestate retentus: filius emancipatus bis duobus nepotibus vnam partẽ tantùm conferet,

feret, & patruo eorũ, qui in potestate mansit, vnam partem dabit, tertiam ipse habebit. nec quod nepotibus confertur à patruo emãcipato, ipsi patri conferent. hoc enim non de bonis aui, 14 sed propter bona postea eis acceßit. ¶ Eueniet igitur, vt pater emancipatus, si centum in bonis habeat, quinquaginta sibi detrahat: residua quinquaginta omnibus nepotibus, id est filiis suis conferat. aut si vnum nepotem habeat, & duos ex alio pronepotes, ita diuidat quinquaginta, vt nepos habeat vigintiquinque, pronepotes ex alio vno vigintiquinque. nam & bonorum possessionis ambo vnam partem habent.

15 ¶ Si sit filius in potestate, alius emãcipatus, ex defuncto vnus[a] nepos in potestate, alius nepos emancipatus: eleganter Scæuola tractat, patruus emancipatus quantum[b] nepotibus, quantum fratri suo conferat. & ait posse dici, tres eum partes facere: vnam sibi, vnam fratri, vnã istis collaturum: quamuis hi minus quàm patruus ex hereditate aui concurrente patre sint 26 habituri. quæ sententia vera est. ¶ Sed & si sint duo nepotes ex eodẽ filio, hique emancipati sunt, & ex altero eorum pronepos in potestate defuncti: partẽ habebit nepos vnus, alia nepos cum filio suo. sed & si nepos, & ex alio nepote defuncto duo pronepotes: vnus ex pronepotibus emancipatus soli fratri suo cõferat. vel si frater non est, soli patruo, non etiam patruo maiori.

[a] Sunt qui hic legãt, duo nepotes, & dicant illa verba, alius nepos emancipatus, abundare.

[b] Pro, quãtum nepotibus, erat in archet. nepotum quãtibus inuersè. Ant. Aug. lib. 4. c. 2.

Clausula adiecta in lege interpretata, videtur repetita in lege interpretante. Bart.

II. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

NIhil in hac parte edicti cauit prætor, vt legata exceptis personis nepos præstet. sed potest superior sermo & ad hunc casum referri. nam absurdum est, patrem quidem eius legata præstare, ipsum verò plus habere. cum eadem condicione in eandem partem vocantur.

III. MARCELLVS lib. nono Digestorum.

QVI duos filios habebat, alterum ex his emancipauit, nepotē ex eo in potestate retinuit. emancipatus filium sustulit, & à patre exheredatus est. quæro, cū frater eius & ipse emancipatus præteritus sit, & nepotes ex emancipato filio ab auo heredes instituti: quid de bonorum possessione iuris sit. & quid interfit. si emancipatum quoque, ex quo nepotes erant nati, præteritum esse ponamus. respondi, si filium retento ex eo nepote emancipauerit, & emancipatus procreauerit filiū, & heres vterque nepos institutus fuerit, pater eorum exheredatus, alius filius præteritus: solus filius præteritus bonorum possessionem contra tabulas petere poterit. exheredatus enim obstat filiis suis post emancipationem susceptis. nepoti tamen retento in potestate bonorum possessio dari debet: quoniā si pater eius emancipatus

cipatus præteritus esset, simul cum eo bonorum possessionem accipere posset propter id caput edicti, quod à Iuliano introductum est: id est ex noua clausula. nec debet deterioris esse condicionis, quia pater eius exheredatus sit. idque ei præterito quoque præstari oportebit. sed fratris eius, qui post emancipationem natus est, diuersa condicio est. conseruanda est tamen & illi ad virilem partem hereditas. sicut etiam imperator Antoninus in persona † neptis ex filia rescripsit. †nepotis

IIII. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

EMancipato quis filio retinuit ex eo nepotes in potestate. filius emancipatus susceptis postea liberis decessit. placuit in aui potestate manentes simul cum his qui post emancipationem nati sunt, decreto bonorum possessionem acciperemanente eo, vt si velit auus sibi per nepotes adquiri, bona sua conferat: aut nepotes emancipet, vt sibi emolumentum paternæ hereditatis adquirant. idque ita Diuus Marcus rescripsit.

V. IDEM libro sexto Differentiarum.

SI nepos exheredatus heres extiterit ei quem auus heredem fecerat, deinde pater eius emancipatus testamento præteritus accipiat contra tabulas patris bonorum possessionem: iungi patri suo nepos non poterit, sed

traneus excludetur. quia non suo nomine aut heres extiterit.

VI. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI quis filium habens in potestate, extraneum in nepotis locum quasi ex eo filium natum adoptet, mox filium emancipet: nō iungetur hic nepos filio emancipato. quia desiit esse emancipato ex liberis.

"Sic Flor. inquit Aug. li. 1. c. 11. desiit esse ex liberis emancipati filij: itaq; non est cū eo ex edicto cō iungendus. Haloan. hūc locū deprauarat.

VII. TRYPHONINVS libro sexto* decimo. * Disputationum.

SI post emancipationē filij susceptus ex eo fuerit nepos, cōseruanda illi erit portio. sed quāta, videamus. finge enim patruo scripto heredi coheredem datū hunc nepotem: patrē autem eiusdem præteritū accepisse contra tabulas bonorū possessionem. quod ad edictum prætoris attinet, semisses bonorum fient. nunc verò post constitutionē Diui Pij, si conseruatur pars nepoti, vtrum virilis, an quarta debeat seruari? nam si in aui natus potestate fuisset, coniungebatur in vnam partē cum patre suo. & proponamus esse alium ex eodem nepotē in familia aui. duo vnam quartam habituri erant, patre eorū accipiente contra tabulas bonorum possessionem, si fuissent in aui potestate. an ergo nunc in secunciā tuendus sit, qui nō in familia retentus est? & cui abscedet pars, quæ huic cessura est? patri eius tātùm, an & patruo? & puto & patruo. nam & legatū eidem datū præstaret.

DE

DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO ET CVRATORE EIVS. TIT. VIIII.

"In indice titu. Ventre.

VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Edictum.

Icuti" liberorū eorum, qui iam in rebus humanis sunt, curam prætor habuit: ita etiā eos, qui nōdum nati sint, propter spem nascendi nō neglexit. nam & hac parte edicti eos tutus est, dum ventrē mittit in possessionem vice contra tabulas bonorū
1 possessionis. ¶ Prægnatem esse mulierē oportet omnimodo, nec dicere se prægnatem sufficit. quare nec tenet datio bonorum possessionis, nisi verè prægnas fuit & mortis tempore, & eo
2 quo mitti in possessionem petit. ¶ Totiès autem mittitur in possessionem venter: si non est exheredatus, & id quod in vtero erit, inter suos heredes futurum erit. Sed & si incertum sit, aliquo tamen casu possit existere, quo qui editur, suus futurus sit: ventrem mittemus. æquius enim est vel frustra nonnumquam impendia fieri, quàm denegari aliquando alimenta ei qui dominus bonorum aliquo casu futurus est. quare & si ita exheredatio facta sit, SI MIHI FILIVS VNVS NASCETVR,

" Hęc verba monstrat non rectè olim hunc tit. fuisse præpositum superiori titu. Ant. Aug. lib. 1. c. 1. vide quæ notaui ad superiorē titu.

EXHERES ESTO: quia filia nasci potest, vel plures filij, vel filius & filia, venter in possessionem mittetur. satius est enim sub incerto eius qui edetur, ali etiam eum qui exheredatus sit: quàm eum, qui non sit exheredatus, fame necari. ratumque esse debet, quod deminutum est: quamuis is nascatur, qui repellitur. Idem erit dicendum, & si mulier, quæ fuit in possessione, avortũ feciſſet. ¶ Sed & si sub condicione postumus sit exheredatus, pendente condicione Pedij sententiam admittimus, existimãtis posse ventrem in possessionem mitti: quia sub incerto vtilius est ventrem ali. ¶ Si venter ab institutis exheredatus sit, à substitutis præteritus, Marcellus negat in possessionem eum mitti posse viuentibus institutis: quia exheredatus est. quod verũ est. per contrarium autem si ab institutis præteritus sit venter, à substitutis exheredatus. viuis institutis, mittendus est in possessionem. quòd si non viuãt, negat mittendum. quia ad eum gradum deuoluta hereditas est, à quo exheredatus est. ¶ Si filius ab hostibus captus sit, vxor eius prægnas in possessionem soceri bonorum mittẽda est. nam aliquo casu spes est, id quod nascitur, inter suos heredes futurũ. vt puta si pater eius apud hostes decedat. ¶ Sed & si quis ventrem exheredasset, QVI MIHI INTRA MENSES TRES MORTIS MEAE NATVS ERIT, EXHERES ESTO: vel QVI POST

POST TRES MENSES: vẽter in possessionem vtique mittetur. quia aliquo casu suus heres futurus est. & sanè benigniorem esse prætorem in hac parte oportebit, ne qui speratur, ante vitam necetur. ¶ Rectissime autem prætor nusquam vxoris fecit mentionem: quia fieri potest, vt mortis tempore vxor non fuerit, quæ se ex eo prægnatem dicit. ¶ Etiam ex emancipato venter ad possessionem admittitur. vnde apud Iulianum libro vicẽsimoseptimo digestorũ quæritur, si emancipatus quis sit vxore iam prægnate, deinde decessisset, & pater eius mortuus sit: an venter in possessionem emancipati patris mitti possit. & rectissime scripsit, rationem non esse, cur venter, quem edictum admittit, repelli debeat. est enim æquissimum partui consuli, qui natus bonorum possessionem accepturus est. sed * & * si auus viueret, similiter ventrem admittemus. ¶ Si filius in adoptionẽ datus decesserit prægnate vxore, tũc deinde adoptator defunctus fuerit: mittetur venter in possessionem aui adoptiui. sed an etiam in eius qui in adoptionem dederat filium, mittetur, videamus. & si hic nepos postumus heres ab auo naturali institutus sit, mittetur in possessionem. quia & nato ei, si nemo ex liberis sit alius, bonorum possessio secundum tabulas dari potest. aut si sint liberi præteriti, etiam contra tabulas cum ipsis potest accipere. ¶ Si pater nuru præ-

gnate filium emancipauerit, non in totum repelli vterus debet. namque natus solet patri ex nouo edicto iungi. & generaliter quibus casibus patri iungitur natus, admittendus est venter in possessionem. ¶ Si ea, quæ in possessionem vult ire, vxor negetur, vel nurus vel esse vel fuisse, vel ex eo prægnas non esse contendatur: decretum interponit prætor (ad) exemplum Carboniani edicti. & ita diuus Hadrianus Claudio Proculo prætori rescripsit: vt summatim de re cognosceret, & si manifesta calumnia videbitur eius quæ ventris nomine in possessione mitti desiderat, nihil noui decerneret. si dubitari de re poterit, operã daret, ne præiudicium fiat ei quod in vtero est. sed ventrem in possessionem mitti oportet. apparet itaque, nisi manifesta sit calumniatrix mulier: debere eam decretum eligere. & vbi omnino iuste dubitari poterit, an ex eo prægnas sit: decreto tuenda est, ne præiudicium partui fiat. idemque est, & si status mulieri controuersia fiat. ¶ Et generaliter ex quibus causis Carbonianam bonorum possessionem puero prætor dare solitus est, ex hisdem causis ventri quoque subuenire prætorem debere non dubitamus. eo facilius, quòd fauorabilior est causa partus quàm pueri. partui enim in hoc fauetur, vt in lucem producatur. puero, vt in familiã inducatur. partus enim iste alendus est. qui & si non tantùm parenti, cuius

11

12

cuius esse dicitur, verum etiam reipublicæ nascitur. ¶ Si quis prima vxore prægnate facta, mox aliam duxerit, eamque prægnatem fecerit, diémque suum obierit: edictum amvobus sufficiet. videlicet cum nemo contendit, nec calumniatricem dicit. ¶ Quotiens autem venter in possessionem mittitur, solet mulier curatorem ventri petere: solet & bonis. sed si quidem tantùm ventri curator datus sit, creditoribus permittendum, in custodia bonorum esse. si verò non tantùm ventri, sed etiam bonis curator datus est, possunt esse securi creditores: cum periculum ad curatorem pertineat. idcirco curatorem bonis ex inquisitione dandum, idoneum scilicet, oportet creditores curare: vel si quis alius est, qui non edito partu successionem speret. ¶ Hoc autem iure vtimur, vt idem curator & bonis & ventri detur. sed si creditores instent, vel qui sperat se successurum: diligentius atque circunspectius id fieri debebit. & plures, si desiderentur, dandi sunt. Mulier autem in possessionẽ missa, ea sola, sine quibus fetus sustineri, & ad partum vsque produci non possit, sumere ex bonis debet. & in hanc rem curator constituendus est, qui civum, potum, vestitum, tectum mulieri præstet pro facultatibus defuncti, & pro dignitate eius atq; mulieris. ¶ Deminutio autẽ ad hos sumptus fieri debet primùm ex pecunia numerata. si ea

13

14

15

16

"Vtex Platone ait Cice. 1. de off. & 5. in Verré, ibi susceperas liberos nõ solùm tibi, sed etiam patriæ &c.

non fuerit, ex his rebus quæ patrimonia onerare magis impendio, quàm augere fructibus consueuerunt. ¶ Item si periculum est, ne interim res vsu capiantur, ne debitores tempore liberentur: idem curare debet. ita igitur curam hoc quoque officio administravit, quo solent curatores atque tutores pupillorum. ¶ Eligitur autem curator aut ex his qui tutores dati sunt postumo, aut ex necessariis adfinibusque, aut * ex * substitutis, aut ex amicis defuncti, aut ex creditoribus. Sed vtique is qui idoneus videbitur. aut si de personis eorum quæstio moueatur, vir bonus eligitur. Quòd si nondum sit curator constitutus, quia plerumque aut non petitur, aut tardius petitur, aut serius datur: Seruius aiebat, res hereditarias heredem instituendum vel substitutum obsignare non debere, sed tantùm pernumerare, & mulieri adsignare. ¶ Idem ait, ad custodiēda ea quæ sine custodia salua esse non possunt, custodem ab herede ponendum. vtputa pecoris. & si nondum messis, vindemiaue facta sit. & si fuerit controuersia, quātum deminui oporteat: arbitrum dandum. Curatore autem constituto, hæc omnia cessare puto. conscribere tamen curatori debent & vendenti, & inuentarium rerum sacienti. ¶ Tamdiu autem venter in possessionem esse debet, quamdiu aut pariat, aut abortum faciat, aut certū sit eam non esse prægnatem.

tem. & si sciens, prudensque se prægnatem non esse, consumpserit: de suo eam id consumpsisse Labeo ait.

II. PAVLVS libro quadragensimo primo ad edictum.

SEd & si eum ediderit, qui repulsus est: discedere debet.

III. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

SVmptus autem ab ea facti bona fide non repetuntur.

IIII. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

HAbitatio quoque, si domum defunctus non habuit, conducenda erit mulieri. seruis quoque mulieris, qui necessarij sunt ad ministerium eius, secundum dignitatem CIBARIA præstanda sunt.

V. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

CVrator ventris alimenta mulieri statuere debet. nec ad rem pertinet, an dotem habeat, vnde sustentare se possit. quia videtur, quæ ita præstantur, ipsi præstari qui in vtero est. Curator ventri datus soluendi debiti rationem habere debet. vtique eius quod sub pœna, aut pignoribus pretiosis debetur.

VI. VLPIANVS lib. quadragensimo primo ad Edictum.

EXtraneo postumo herede instituto, non aliter venter in possessionē mittitur, nisi mater

mater alimunde se alere non possit. ne fortè eò qui natus bonorum possessor futurus est, denegasse alimenta videamur.

VII. IDEM libro quadragensimo-septimo ad Edictum.

VBicumque ab intestato admittitur quis, illic & venter admittitur. scilicet si talis fuerit is qui in vtero est, vt si in rebus humanis esset, bonorum possessionem petere posset: vt in omnibus partibus edicti pro superstite habeatur is qui in vtero est. Interdum non passim, sed cum causæ cognitione mitti vẽter in possessionem debet, si qui sit, qui controversiam referat. sed hoc tãtùm ad eum ventrem erit referendum: qui cum liberis admittitur. ceterum si mittatur vnde legitimi, vel quæ alia ex parte: dicendum est, non esse causæ cognitionem necessariam. nec enim æquum est, in tẽpus pubertatis ventrem vesci de alieno, in tẽpus pubertatis dilata controversia. sed enim placet omnes cõtroversias, quæ quasi status controversiam continent, in tempus pubertatis differri. sed non vt in possessione sit, status controversia dilata: sed sine possessione. quãuis autem prætor ventrẽ in possessionẽ mittat cũ his, quibus possessionem dederit: attamen etiam solus venter admittetur ad bonorum possessionem.

VIII. PAVLVS libro primo de Adulteris.

SI

SI ventris nomine mulier missa sit in possessionẽ, Diuus Hadrianus Calpurnio Flacco differendam accusationem adulterij rescripsit: ne quod præiudicium fieret nato.

VIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm venter mittitur in possessionem, quod in ventris alimenta deminutum est, detrahitur velut æs alienum.

X. PAVLVS lib. septimo Quæstionum.

POstumus natus quocumque tempore, qui tamen testatoris morte cõceptus iam erit, potest agnoscere bonorum possessionem. nam & ventrem prætor ex omnibus edicti (partibus) mittit in possessionem bonorum. non missurus scilicet, si ei nato daturus non esset bonorum possessionem.

DE CARBONIANO EDICTO. TIT. X.

VLPIANVS libro quadragensimo-primo ad edictum.

SI cui controversia fiet, an inter liberos sit, & impubes sit: causa cognita primùm possessio datur, ac si nulla de ea re controversia esset. & iudicium in tempus pubertatis causa cognita differtur. & Eum qui controversiam facit, si pro pupillo satis ei non detur: simul in possess

possessionem eorum bonorum esse, prætor iubet.
¶ Non tantùm masculi, sed & feminæ ex virili sexu descendentes, Carboniani commodum habebunt. Et generaliter dicimus, his demum Carbonianum competere, quibus contra tabulas bonorũ possessio competit. his verò non competere, qui repellentur à contra tabulas bonorum possessione. ¶ Si quis non ab aliquo hanc controuersiam patiatur, quòd inter liberos non sit, sed ab ipso patre: vtputa nepos qui se retentum in potestate ABI dicit ab emancipato patre, cui iungi desiderat: an differri debeat? & magis est, vt differatur. parui enim refert, quis ei controuersiam faciat. cum & si testator eum negauerit ex liberis, non tamen exheredem scripserit, Carboniano possit esse locus.
¶ Sed & si quis non tantùm ex liberis negetur esse, verum seruus etiã esse dicatur, fortè ex ancilla editus: Iulianus scripsit, adhuc Carboniano locũ esse. quod & Diuus Pius rescripsit. nam vel magis consulendum est his quibus maius periculum intenditur. nam si aliter obseruetur, inuenta erit ratio, quemadmodum audacissimus quisque maiore iniuria impuberem adficiat, quòd & plura & grauiora de eo mẽtiatur. sed etsi ipse defunctus seruus esse dicatur, idem erit dicendum. Sed & si fiscus faciat impuberi controuersiam, Carbonianum edictum potest locum habere.

1 2 3 4

Ei

Ei qui habet bon. poss. secundum tabulas, non datur Carbonianum. Bart.

¶ Pomponius libro septuagensimonono ad edictum scripsit, cum filius heres vel exheres scriptus est, Carbonianum edictum cessare, quamuis filius esse negetur. quia vel quasi scriptus habet bonorum possessionem, etiam si filius non est: vel repellitur quasi exheredatus, & si filius esse videatur. nisi fortè postumus, inquit, est heres institutus, & natus negetur esse filius: sed subiectus esse dicetur. quo casu eius partis tantùm danda est ei bonorum possessio, ex qua institutus est. ¶ Idem ait, cum quidam exheredem scripsisset filium, quòd diceret eum ex adulterio conceptum: quia fieret ei hæc controuersia, an inter liberos sit, ex hac parte edicti ei bonorũ possessionem competere: cum si sine elogio exheres scriptus esset, non haberet bonorum possessionẽ. idemq; & si ita sit scriptum, QVISQVIS EST, QVI FILIVM MEVM SE ESSE DICIT, EXHERES ESTO: quia non est filius exheredatus. ¶ Si quis filium suum heredem instituerit ex minima parte sic, ILLE QVI EX ILLA NATVS EST, HERES ESTO, non quasi filium suum deinde hic contendat patrem intestatum decessisse, seque ei suum heredem esse: interest, coheredes eius vtrum negent eum filium, an verò contendunt testamentum valere. si testamen-

5 6 7

tum

tum valere contendunt, controuersia non est differenda, & Carbonianum cessat. quòd si filium eum negant, & ad ipsos potius quasi ad consanguineos hereditatem pertinere dicunt: data bonorum possessione impuberi, controuersia in tempus pubertatis differtur. ¶ Si mater subiecti partus arguatur, an differenda sit quæstio propter statum pueri, quæritur. & si quidem pupilli status in dubium deuocatur, differri quæstio in tẽpus pubertatis debet. cũ metus potest esse, ne minus idonee defendatur. cum verò mater rea postulatur, vtiq; integra fide & maiore constantia causam defensura recenti tempore, dubium nõ est cognitionem fieri oportere. & post euentũ cognitionis, si suppositum * partum * apparuerit, actiones hereditariæ puero denegandæ sunt. omniaque perinde habenda, atque si heres scriptus non fuisset.

ff. l. 3. §. 8. & l. 13. §. cod.

Donec viuit aliquis ex participibus criminis, nõ potest agi ciuiliter de crimine contra tertium. Bart.

II. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

LIcet mulier, quæ partum subiecisse dicitur, decesserit: tamen si participes maleficij sint, in præsenti cognoscendum est. si autem nemo sit qui puniri possit, quia omnes participes facinoris fortè decesserint: secundum Carbonianum edictum in tempus pubertatis differenda cognitio est.

Post

Postumo instituto licet habeat secundum tabulas, potest etiam habere locum hoc edictum. Bart.

III. VLPIANVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

CArbonianum edictum aptatum est ad contra tabulas bonorum possessionem, & intestati: cum & in secundum tabulas in quibusdam casibus possit videri necessarium edictum: veluti si paterfamilias ita instituerit, POSTVMVS HERES ESTO, vel POSTVMA HERES ESTO, & negetur esse verum quod in testamento scriptum est. Et cum de fideicommissis vel de legatis quæritur, differri potest causa in tempus pubertatis. id enim Diuus Pius Claudio Hadriano rescripsit. ¶ Quãuis scripto heredi non promitti bonorum possessionem ex edicto Carboniano certum sit, tamen quæstionem status in tempus pubertatis differri, procul dubio est. ergo si quidem de parentis bonis simul & de statu controuersia fiat, hoc edictum locum habebit. sin verò tantùm status, differetur quæstio in tempus pubertatis. sed non ex Carboniano, sed ex constitutionibus.

2 ¶ Puberi quamBis minori viginti quinque annis Carbonianum non succurrit. sed (si) cum esset pubes, quasi impubes obrepserit, bonorumque possessionem accepit: dicendum erit, nihil eum egisse. nam etsi impubes esset, maior pubes factus: finiretur bonorum possessionis emolu-

mentum. ¶ Causæ cognitio in eo vertitur, vt si 3
manifesta calumnia appareret eorum qui infantibus bonorum possessionem peterent: non daretur bonorũ possessio. summatim ergo, cum petitur ex Carboniana bonorum possessio, debet prætor cognoscere. & si quidem absolutam causam inuenerit, euidenterque probatur filium non esse: negare debet ei bonorum possessionem Carbonianam. si verò ambiguam causam, hoc est, vel modicum pro puero facientem, vt non videatur euidenter filius non esse: dabit ei Carbonianam bonorum possessionem. ¶ Duæ au- 4
tem sunt causæ cognitiones: vna dandæ Carbonianæ possessionis, quæ habet commodum illud vt perinde atque si nullam controuersiam pateretur impubes, possessionem accipiat. alia causæ cognitio illa, vtrum differri debeat in tempus pubertatis cognitio, an repræsentari. hoc autem diligentissimè prætori examinandum est, an expediat pupillo repræsentari cognitionem, an potius differri in tempus pubertatis. & maxime inquirere hoc à cognatis, matre, tutoribusque pupilli debet. singe esse testes quosdam, qui dilata controuersia aut mutabunt consilium, aut decedent, aut propter temporis interuallum non eandem fidem habebunt. vel singe esse anum obstetricem, vel ancillas quæ veritatem pro partu possunt insinuare, vel instrumenta satis idonea ad victoriam, vel quædam

dam alia argumenta: vt magis damnum patiatur pupillus quòd differtur cognitio, quàm compendium quòd non repræsentatur. singe pupillum satisdare non posse: & admissos in possessionem qui de hereditate controuersiam faciunt, multa posse subtrahere, nouare, moliri. aut stulti aut iniqui prætoris erit, rẽ in tempus pubertatis differre cum summo eius incommodo, cui consultum velit. Diuus etiam Hadria-
» nus ita rescripsit. quòd in tempus pubertatis
» res differri solet, pupillorum causa fit, ne de
» statu periclitentur antequam se tueri possint.
» ceterum si idoneos habeant, à quibus defendan
» tur, & tam expeditam causam, vt ipsorum in-
» terfu mature de ea iudicari, & tutores eorum
» iudicio experiri volunt: non debet aduersus pu-
» pillos obseruari quod pro ipsis excogitatum est:
» & perire status eorum, cum iam possit indu-
» bitatus esse. ¶ Si mater impuberis subiecti par- 5
tus rea postulata causam optinuerit, poterit adhuc superesse status quæstio. vtputa si dicatur aut non esse ex ipso defuncto conceptus, aut ex ipso quidem, sed non ex matrimonio editus. 6
¶ Si is qui status controuersiam filio faciebat, & solum se filium dicebat decesserit, & mater ei heres extiterit: si quidem eandem controuersiam impuberi mater faciat, qui se ex alia natum adfirmat, quam filius eius faciebat, scilicet vt negat eum filiũ, idcircoque ad se tam

hereditatem ex persona filij sui defuncti pertinere debere: in tempus pubertatis differri Iulianus ait. quia nihil interest, suo, an hereditario nomine controuersiam faciat. ¶ Planè si mater concedat hunc quoque defuncti filium esse, idcircoque partem dimidiam hereditatis solam sibi vindicet ex bonis paternis: non erit iudicium in tempus pubertatis differendum. non enim de paternis, sed de fraternis bonis impuberi sit controuersia. ¶ Ibidem Iulianus quærit, si duo impuberes patiantur status controuersiam, & alter eorum pubuerit: expectari alterius quoque pubertas debet. scilicet vt si de vtriusq; statu agatur, ne aliquod præiudicium fiat impuberi per puberis personam. ¶ Parum refert, vtrum petitor sit impubes, an possessor qui status cõtrouersiam patitur. nam siue possideat siue petat, in tempus pubertatis differtur.

Ad petitionem impuberis inferentis causam status non debet in tempus pubertatis differri, sed ad petitionem impuberis patientis. Bart.

¶ Si duo impuberes inuicem faciant status controuersiam, interest vtrum quisque se solum filium dicat, an & se. nam si se solum dicat filium, dicendum est, debere controuersiam ad vtriusque pubertatem differre, siue petitor siue possessor sit. si verò alter se solum, alter & se dicat, is quidem ille adoleuerit, qui se solum dicat:

"sic Flo. sed in manusc quibusdã est, negat: in vno reperi, nõ negat, quã varietate etiã Accursius notauit, sed Flor. videtur verissima. Vide Ant. Aug. lib. 1. ca. 3.

"cf. l. Titia. 3. eod. l. 7. §. si mater. 5. eodem.

eat: adhuc differtur controuersia propter pueritiam eius qui & se dicit. sed de parte, non de toto. de parte enim vtique nec litigatur. quòd si ille adoleuerit, qui & se dicit: ille impubes sit, qui se solum dicit: non differtur controuersia. nec enim patitur impubes status controuersiam. sed facit: cum hic pubes & se dicat, illum
11 non neget filium. ¶ Si quis liber & heres esse iussus status controuersiam impuberi faciat, qui filius esse, & testamentum patris rupisse dicitur: Iulianus ait, vtraque iudicia & hereditatis & libertatis in tempus pubertatis differenda. neutrum enim eorum ita explicari potest, vt non condicioni eius qui se filium esse contendat, præiudicetur. ceteræ quoque libertatis quæstiones ex testamento pendentes in tempus pubertatis differuntur.

Etiam si propter debita quæstio status infertur impuberi, differtur in tempus pubertatis. Bart.

12 ¶ Cum exiaret impubes, qui se filium defuncti diceret, debitores eius negent enim filium esse defuncti, & intestati hereditatem ad agnatum, qui fortè trans mare aberit, pertinere: necessarium erit puero Carbonianum edictum. sed & absenti erit prospiciendum, vt cautio
13 præstetur. ¶ Missum autem ex Carboniano in possessionem studeant prætores possessorem constituere. quòd si cœperit aut hereditatem petere quasi bonorum possessor Carbonianus, aut

singulas res: rectissime Iulianus libro vicensimoquarto digestorum scribit, exceptione eum summouendum. contentus enim esse debet hac prærogatiua, quod possessorem eum prætor tantisper constituit. si ergo vult hereditatem aut singulas res petere, petat. inquit, directa actione quasi heres, vt ea petitione iudicari possit, an quasi ex liberis heres sit. ac præsumptio Carbonianæ bonorum possessionis iniuriam aduersarius afferat. quæ sententia habet rationem & æquitatem. hæc autem possessio intra annum datur, sicuti ordinariæ quoque, quæ liberis dantur, intra annum dantur. sed oportebit hunc, qui se filium dicit, non solùm Carboniaam bonorum possessionem accipere: verumetiam ordinariam agnoscere. Currunt autem tempora ad vtramque bonorum possessionem separatim. ordinariæ quidem ex quo patrem suum decessisse scit, & facultatem bonorum possessionis petendæ habuit. Carboniana verò ex eo tempore, ex quo controuersiam sibi fieri cognouit.

XIIII. IVLIANVS libro vicensimo-quarto Digestorum.

"Sunt qui negationem auferant, perperã. Ant. Aug. libr. 1. c. 3.

IDeo si ex prima parte edicti bonorum possessionem non petierit: aliàs poterit, ex sequenti parte edicti ad exemplum Carboniani accipere bonorum possessionem: aliàs non poterit. nam si confestim post patris mortem controuersia

controuersia ei facta fuerit, an inter liberos bonorum possessionem accipere possit: simul ad vtriusque edicti causam animus cessisse videbitur. si verò interposito tempore scierit controuersiam sibi moueri: poterit etiam finito tempore, intra quod ex prima parte bonorum possessionem acceperat, ex sequenti bonorum possessionem petere. quam cum acceperit, perpetuo possessoriis actionibus vtetur. sed si post pubertatem contra eum iudicatum fuerit, denegabuntur et actiones.

Tertium caput edicti de satisdatione.

V. VLPIANVS libro quadragensimoprimo ad Edictum.

In vulgat. est l. Sed etsi.

SED si is qui controuersiam impuberi fecit, ex liberis sit euenietus, vt siue caueat hic, siue non caueat, attamen simul sit in possessionem. ¶ Si impubes non defendatur, idcircoque vissus sit in possessionem, etiam aduersarius eius: actiones hereditarias quis exercebit? & ait Iulianus libro vicensimoquarto digestorum, curatorem constitui debere, qui omnia curet, actiones exerceat. denique scribit etiam eum, qui cum impubere missus est in possessionem, actiones posse aduersus curatorem intendere, nec esse prohibendum. nullum enim per hoc præiudicium hereditati fieri. nam ex aduersus ipsum pupillum, si satisdedisset, recte ex-

perierit. ¶ Quotiens impubes satis non dat, 2
mittitur in possessionem aduersarius eius, siue
satisdet, siue non det. si velit aduersarius com-
mitti sibi administrationem, satisdare debet
pupillo. ceterum si satis non det, debet curator
constitui, per quem bona administrentur. Ad-
uersarius autem si satisdederit, res quæ tem-
pore perituræ, aut deteriores futuræ sint, distra-
here debet. item à debitoribus, qui tempore li-
berabuntur, exigere debet. cetera cum pupillo
possidebit. ¶ An autem vescendi causa demi- 3
nuere possit is qui ex Carboniano missus est,
videamus. & si quidem satis impubes dederit,
siue decreuit præses siue non: deminuet ve-
scendi causa, & hoc minus restituet hereditа-
tis petitori. quòd si satisdare non potuit, & ali-
ter alere se videtur non posse: deminuendi cau-
sa vsque ad id quod alimentis eius necessa-
rium est, mittendus est. nec mirum debet vide-
ri, hereditatem propter alimenta minui eius,
quem fortassè iudicabitur filium non esse. cum
omnium edictis venter in possessionem mitta-
tur, & alimenta mulieri præstentur propter
eum qui potest non nasci. Maiorque cura
debeat adhiberi, ne fame pereat filius, quàm
ne minor hereditas ad petitorem perueniat,
si apparuit filium non esse. ¶ Maxime au- 4
tem puto, si missus fuerit in possessionem ad-
uersarius, desiderandum à prætore, ne instru-
menta

menta in possessionem suam redigat. ceterum
decipietur pupillus, dum vel instruitur aduer-
sarius eius, vel etiã intercipere ea potest. ¶ Cum
autem in satisdatione & pupillus & aduersa-
rius eius cessant, curator constituendus est, qui
bona administret, & quandoque ei qui iudicio
vicerit restituat. Quid tamen si tutores pupilli
velint administrare? non erunt audiendi, nisi
satisdederint nomine pupilli, aut curatores
quoque idem ipsi sint constituti.

VI. PAVLVS libro quadragensimo-
primo ad Edictum.

DE bonis matris an decretum interponen-
dum sit, quæritur. & decretum quidem
non est interponendum. dilatio autem longissi-
ma danda est, quæ in tempus pubertatis extra-
bet negotium. Planè si simul de paternis &
de maternis bonis controuersia sit, vel etiam de
fratris: & has controuersias in tempus puber-
tatis differendas esse Iulianus respondit. ¶ Huic
autem edicto locus est, etiam si ab intestato ad
bonorum possessionẽ veniant liberi: tametsi ex
inferioribus partibus petãt, qua legitimi vocan
tur, quoniã sui sint: vel ex illa, qua cognatis da-
tur. Ita demum autẽ huic edicto locus est, si sta-
tus & hereditatis controuersia sit. nam si tan-
tùm status, quòd, puta, seruus dicatur esse, nec
vlla bonorum controuersia sit: hoc casu liberale
iudicium statim explicandum erit.

Missio in possessionem vim cautionis habet. Bart.

¶ Qui pupillo controuersiam facit, si simul cum 2
eo in possessionem missus est: ali ex bonis defuncti non debebit, nec quicquam de bonis deminuere. hæc enim possessio pro satisdatione cedit. Non solum alimenta pupillo præstari debent, sed & in studia & in ceteras necessarias impensas debet impendi pro modo facultatium. ¶ Post pubertatem quæritur, an actoris partes 3
sustinere debeat, qui ex Carboniano missus est in possessionem. & respõsum est, rei partes eum sustinere debere. maxime si cauit. sed & si non cauerat, si nunc paratus sit cauere, quasi possessor conueniendus est. quod si nunc non caueat, possessio transfertur aduersario satis offerente, perinde atque si nunc primùm ab eo peteretur hereditas.

VII. IVLIANVS libro vicensimo quarto Digestorum.

SI impubes negetur iure adoptatus, & ideo paternæ hereditatis ei controuersia fiat: non erit iniquum simile Carboniano decretum interponi. ¶ Item si impubes in adoptionem da- 1
tus esse dicatur, & ideo negetur naturalis patris hereditas ad eum pertinere: quia & hoc casu quæritur, an iure filij hereditatem optinere possit, locus erit Carboniano edicto. Cum verò proponitur exheredatus esse, non est necessarium

sarium, controuersiam pubertatis differri. quia non de ipsius filij, sed de testamenti iure quæ- 2
ritur. ¶ Si mater eius, cui & de libertate & de hereditate paterna controuersia fit, in quæstionem libertatis vocatur: iudicium de matre non semper in tempus pubertatis differendum erit. nam & ipse, qui subiectus esse dici- 3
tur, ex causa repræsentari solet. ¶ Quotiens Carbonianum decretum interponitur, eodem loco rem haberi oportet, quo esset, si nulla controuersia fieret ei qui bonorum possessionem acceperit. Cum autem ex duobus fratribus ex hoc decreto missis alter pro parte sua paternam hereditatem non defendit: compellitur alter totam defendere, aut vniuersa creditoribus 4
cedere. ¶ Interdum etiam exheredatus filius ex Carboniano decreto bonorũ possessionem accipiet, si non cõtra tabulas petit bonorum possessionem, sed ab intestato vnde liberi. quia neget tabulas testamenti patris tales esse, vt secundum eas bonorum possessio dari possit. & di- 5
catur non esse filius. ¶ Si pupillus liberti paterni bonorum possessionẽ petet, negaretur autẽ filius patroni esse: quia de paternis bonis nulla cõtrouersia ei fieret: differendum hoc iudicium non est. si verò post interpositũ Carboniani decretum hæc quoque cõtrouersia moueretur, hoc 6
iudicium in id tempus differri debet. ¶ Quæsitum est, an simul & pupillus ex Carboniano, & scripti

& script. heredes secundum tabulas bonorum possessionem haberent. respondi, si filius non esset, aut non accepisset contra tabulas, vel ab intestato bonorum possessionem: simul & ipsum ex Carboniano, & scriptos heredes secundum tabulas habituros bonorum possessionem.

[a] Hæc verba, nó esset, quidã putant abundare. cõ. l. Scriptus. ff. eodem.

VIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

DEcessit, quem ego filium meum & in mea potestate esse dico. existit impubes, qui eum patremfamilias, & ad se hereditatem pertinere dicat. decretum necessarium esse respondit. item emancipatus decessit intestato, superstite filio impubere, qui se ei suum esse dicit. ego contendo ante emancipationem conceptum, atque ideo in mea potestate esse, & bona emancipati ad me pertinere. & quidem hunc filium esse constat. sed hactenus de statu eius quæritur, quod in potestate patris fuerit, necne. sententia tamen edicti procul dubio ex Carboniano admittitur.

VIIII. NERATIVS libro sexto Membranarum.

QVod Labeo scribit, quotiens suppositus esse dicitur pupillus, cum quo de patris eius hereditate controuersia est, curare prætorem debere, vt is in possessione sit: de eo puto eum velle intellegi, qui post mortẽ patrisfamiliæ, qui se suæ liberis decedere credidit, filius eius esse dici cœpit. nam eius, qui adgnitus est ab eo de cuius bonis quæritur, iustior in ea re causa est, quàm postumi.

X. MARCELLVS lib. septimo Digestorum.

CVm mulier deferente herede iurauerit se prægnatem esse, bonorum possessio ex edicto Carboniano dari debet: vel denegari, si illa heredi detulit iusiurandum: cum causa cognita detur possessio, ne aut heredi bonorum possessio data faciat præiudicium, aut denegata ius ordinarium eripiat pupillo.

XI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

CVm sine beneficio prætoris, qui patitur controuersiam filius heres esse potest, fortè quia scriptus est: edicto Carboniano locus non est. ac similiter cum certum est, quamuis filius sit, eum tamen heredem non fore. veluti si Titio heredi substituto postumus aut impubes exheredatus negetur filius. nec ad rem pertinet, quòd interest illius, in quibusdam filium esse. veluti propter fratris ex alia matre nati bona, vel iura libertorum & sepulchrorum. istos enim casus ad Carbonianum constat non pertinere.

XII. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

SCriptus heres, contra quem filius impubes, qui subiectus dicitur, ex edicto primo bo-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНЛАЙН ІМЕНІ І. ЛЕЩИНКОВА

norum possessionem petit exemplo legitimi, secundum tabulas interim accipere non potest, quòd si medio tempore scriptus, vel ille qui intestati possessionem habere potuerit, moriatur: heredibus eorũ succurrendum erit. quid enim si non potuerunt adire hereditatem iure cessante, vel ob litem in dubio consistenti?

XIII. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

TItia post mortem mariti sui postumam enixa est. eidem Titiæ crimen adulterii Sempronius apud præsidem prouinciæ obiecit. quæro, an in tempus pubertatis quæstio adulterij differri debeat, ne præiudicium postumæ fiat. Paulus respõdit, si ei pupillæ, de qua quæritur, bonorum paternorum quæstio non moueatur, sine causa tutores desiderare adulterij quoque quæstionem in tempus pubertatis pupillæ differri.

XIIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

QVæritur an impubes, qui bonorũ possessionem ex Carboniano accepit, si antequam possessio ad eum translata fuerit, pubes factus sit, petitoris partibus fungi debeat. respondit, in eo quod à possessore petet, probationem ei incumbere.

XV. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

Hæc

HAec bonorum possessio, * si satis datum sit, * non tantum ad possessionem apiscendam, sed ad res etiam persequendas, & debitum exigendum, & collationem bonorum, & dotis, & omnium quæ conferri diximus, prodest.

XVI. PAVLVS libro quadragensimo primo* ad Edictum.

SEd sicuti de bonis paternis emancipato cauetur, ita de istis quæ ipse confert cauendum est.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS* SECVNDVM TABVLAS. TIT. XI.

*In indice tit. possessione.

VLPIANVS libro trigensimonono ad Edictum.

TAbulas testamẽti accipere debemus omnem materiæ figuram. siue igitur tabulæ sint lignea, siue cuiuscũque alterius materiæ: siue chartæ, siue membranæ sint, vel si corio alicuius animalis: tabulæ recte dicentur. ¶ Non autem omnes tabulas prætor sequitur hac parte edicti, sed suppremas. hoc est eas quæ nouissimæ ita factæ sunt, post quas nullæ factæ sunt. suppremæ enim hæ sunt, non quæ sub ipso mortis tempore factæ sunt, sed post quas nullæ factæ sunt. licet hæres

L. 163. ff. de verb. sign.

hæ veteres sint. ¶ Sufficit autẽ extare tabulas, & si non proferantur: si certum sit eas exstare, igitur & si apud furem sint, vel apud eũ apud quem depositæ sunt: dubitari non oportet admitti posse bonorum possessionẽ. nec enim opus est aperire eas, vt bonorum possessio secundum tabulas agnoscatur. ¶ Semel autem exstitisse tabulas mortuo testatore desideratur, tametsi exstare desierint. quare & si postea intercederunt, bonorum possessio peti poterit. Scientiam tamen exigemus, vt sciat heres extare tabulas, certusque sit, delatam sibi bonorum possessionem. ¶ Si quis in duobus exemplaribus fecerit testamentum, & aliud exstet, aliud non exstet: tabulæ exstare videntur, petique potest bonorum possessio. Sed & si in duobus codicibus simul signatis alios atque alios heredes scripserit, & vtrumque extet: ex vtroque quasi ex vno competit bonorum possessio. quia pro vnis tabulis habendum est, & supremum vtrũque accipiemus. Sed si vnum fecerit testator quasi testamẽtum, aliud quasi exemplum: si quidem id extat, quod voluit esse testamentum: bonorum possessio petetur. si verò id quod exẽplum erat, bonorum possessio peti nõ poterit. vt Pomponius scripsit.

A quibus debent esse factæ tabulæ, vt bonorum possessio dari possit. Bart.

¶ Exigit prætor, vt is cuius bonorum possessio s datur,

datur, vtroque tempore ius testamenti faciendi habuerit, & cum facit testamentum, & cum moritur. proinde si impubes, vel furiosus, vel quis alius ex his qui testamentum facere non possunt, testamentum fecerit, deinde habens testamenti factionem decesserit: peti bonorum possessio non poterit. Sed & si filiusfamilias putans se patremfamilias testamentum fecerit, deinde mortis tempore patersfamilias inueniatur: nõ potest bonorum possessio secundum peti. Sed si filiusfamilias veteranus de castrensi faciat, deinde emancipatus vel alias paterfamilias factus decedat: potest eius bonorum possessio peti. Sed si quis vtroque tempore testamenti factionẽ habuerit, medio tempore non habuerit: bonorum possessio secũdum tabulas peti poterit. ¶ Si quis autem testamentum fecerit, deinde amiserit testamenti factionem vel furore, vel quòd ei bonis interdictum est: potest eius peti bonorum possessio. quia iure testamentum eius valet. & hoc generaliter de omnibus huiusmodi dicitur, qui amittant mortis tempore testamenti factionem. sed ante factum eorum testamentum non valet. ¶ Si vnum, quo legatæ sunt tabulæ, ante sit, si quidem alius contra voluntatem testatoris inciderit, bonorum possessio peti potest. quod si ipse testator id fecerit, non videtur signatæ & ideo bonorum possessio peti non potest. ¶ Si vero

sint a muribus tabulæ, vel linum aliter ruptũ vel vetustate putrefactum vel situ vel casu: & sic videntur tabulæ signatæ. maximè si proponas vel vnum linum tenere. Si ter forte vel quater linum esset circumductum, dicendum est signatas tabulas eius extare, quamuis * vel incisa, * vel rosa sit pars vni.

Quo tempore peti debet bon. possessio secundum tabulas. Bart.

11. IDEM libro quadragensimo primo ad Edictum.

A Equissimum ordinem prætor secutus est. voluit enim primò ad liberos bonorum possessionem contra tabulas pertinere, mox si inde non * sit occupata, iudicium defuncti sequendũ. Exspectandi igitur liberi erunt quamdiu bonorum possessionem petere possint. quòd si tempus fuerit finitum, aut ante decesserint, vel repudiauerint, vel ius petendæ bonorum possessionis amiserint: tunc reuertetur bonorum possessio ad scriptos. ¶ Si sub conditione heres institutus filius sit, Iulianus pereque putant secundum tabulas cõpetere ei quasi scripto bonorum possessionem, qualis qualis conditio sit, etiam si hæc, SI NAVIS EX ASIA VENERIT. & quamuis defecerit conditio, prætor tamen filium, qui admiserit secundum tabulas, tueri debebit, ac si contra tabulas ceperit. quæ tutio ei qui emancipatus est, necessaria

* perperã in vulg. edit. deest negatio. Ant. Aug. lib. 4. cap. vlt.

2 est. ¶ Pro qua quisque parte heres scriptus est, pro ea accipiet bonorum possessionem. sic tamen, vt si non sit qui ei concurrat, habeat solus bonorum possessionem. quamdiu tamen ex heredibus vnus deliberat, vtrum admittat bonorum possessionem, an non: portio bonorum possessionis eius coheredi non defertur.

3 ¶ Si primus quidem ita substitutus sit, si intra decem, secundus, si post decem, intra quatuordecim annos: si quidem intra decem decesserit, primus solus heres erit, & accipiet bonorum possessionem. si verò post decem, intra quatuordecim: secundus solus heres erit, & accipiet bonorum possessionem. nec sibi iungitur, cum ad suam quisque causam substitutus sit. ¶ Defertur bonorum possessio secundum tabulas primo gradu scriptis heredibus, mox illis non petentibus, sequentibus nõ solùm substitutis, verùm substituti quoque substitutis: & per totum substitutos admittimus, primo gradu autem scriptos accipere debemus omnes qui primo loco scripti sunt. nam sicuti ad adeundum hereditatem proximi sunt, ita & 5 ad bonorum possessionem admittendam. ¶ Si quis ita scripserit, PRIMVS EX PARTE HERES ESTO. SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS HERES ESTO. TERTIVS EX ALIA PARTE DIMIDIA HERES ESTO. SI NON

ERIT, QVARTVS HESES ESTO: *primus & tertius priores ad bonorum possessionem inuitantur.* ¶ *Si quis ita instituerit heredes,* VTER EX FRATRIBVS MEIS SEIAM VXOREM DVXERIT, EX DODRANTE MIHI HERES ESTO: VTER NON DVXERIT, EX QVADRANTE HERES ESTO: *siquidem mortua fuerit Seia, æquas partes habituros heredes constat. quòd si ab altero vxor ducta fuerit, dodrantem & quadrantem ei competere. bonorum autem possessionem, antequam existat condicio, neutrum petere.* ¶ *Si conseruo sit inductum nomen heredis, indubitanter probatur bonorum possessionem petere eum non posse: quemadmodum non potest qui heres scriptus est, non consulto testatore. nam pro non scripto est, quem scribi noluit.*

Si substitutus præfertur coniuncto, conditione cessante coniunctus admittitur. Bart.

¶ *Si duo sint heredes instituti Primus & Secundus, Secundo Tertius substitutus: omittente Secundo bonorum possessionem, Tertius succedit. quòd si Tertius noluerit hereditatem adire, vel bonorum possessionem accipere: reccidit bonorum possessio ad Primum. nec erit ei necesse petere bonorum possessionem, sed ipso iure ei adcrescet. heredi enim scripto, sicut*

sicut portio hereditatis, ita & bonorum possessio adcrescit. ¶ *Si seruus heres scriptus sit, ei domino defertur bonorum possessio, ad quem hereditas pertinebit. ambulat enim cum domino bonorum possessio. quare si mortis tempore Stichus heres institutus fuit seruus Sempronij, nec Sempronius eum iussit adire, sed vel decessit, vel etiam cum alienauit, & cœpit esse Septicij: euenit, vt si Septicius eum iusserit, Septicio deferatur bonorum possessio. ad hunc enim hereditas pertinet. vnde si per multos dominos transierit seruus, tres, vel plures: nouissimo dabimus bonorum possessionem.*

III. PAVLVS libro quadragensimo primo ad Edictum.

VErum est, omnem postumum, qui moriente testatore in vtero fuerit, si natus sit, bonorum possessionem petere posse.

IIII. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Edictum.

CHartæ appellatio & ad nouam chartam refertur, & ad deleticiam. proinde & si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio.

V. IDEM libro quarto Disputationum.

SI sub condicione heres quis institutus sit, & accepta bonorum possessione secundum tabulas condicio defecerit: interdum euenit, vt res possessori concedenda sit. vtputa si

filius sit emancipatus sub condicione heres institutus. nam si defecerit condicio, attamen secundum tabulas bonorum possessionem cum accipere Iulianus scribit. Sed & si is fuerit, qui ab intestato bonorum possessor futurus esset: tuendum esse scripsit. & hoc iure vtimur. ¶ Videndum, an legata ab eis debeantur. & filius quidem quasi contra tabulas bonorum possessione accepta rem habere videtur: ceteri verò quasi ab intestato. & ideo filius liberis parentibusque legata relicta solus præstare cogetur, ceteris non. Planè ei, cui ab intestato fideicommissum relictum est, erit præstandum, quasi videatur hoc ipso frandatus, quòd ex testamento petita sit bonorum possessio.

VI. IDEM lib. octauo Disputationum.

HI demum sub condicione heredes instituti bonorum possessionem secundum tabulas etiam pendente condicione necdum impleta petere possunt, qui vtiliter sunt instituti. quòd si inutiliter quis sit institutus, nec ad bonorum possessionem inutilis institutio proficit.

Ad aliquem actum comprobandum sufficiunt ea quæ necessaria sunt: licet ea quæ necessaria non erant, essent adhibita, & non compareant.
Bart.

VII. IVLIANVS libro vicensimotertio Digestorum.

Cum

CVm tabulæ testamenti plurium signis signatæ essent, & quædam ex his nonparent, septem tamen signa maneant: sufficit ad bonorum possessionem dandam septem testium signa comparere. licet non omnium, qui signauerint, maneant signa.

VIII. IDEM libro vicensimoquarto Digestorum.

SI ita scriptum sit, SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. TITIVS, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, EX PARTE TERTIA HERES ESTO. IDEM TITIVS, SI NAVIS EX ASIA NON VENERIT, EX PARTE SEXTA HERES ESTO: Titius non ex duabus partibus heres scriptus, sed ipse sibi substituendus intelligi debet. ideoq; nō ex maiore parte *quàm* certia scriptus videtur. secundum hanc rationem, cum sextans vacuus relinquatur, bonorum possessionem Titius accipiet non solùm tertiæ partis, sed eius quoque quæ ex sextante eidem adcresceret. ¶ Qui filio impuberi substituitur ita, SI ELLIVS MEVS MORIATVR PRIVSQVAM IN SVAM TVTELAM VENIAT, TVNC TITIVS MIHI HERES ESTO: sicut hereditatem vindicat perinde ac si verbum hoc MIHI adiectum non esset, ita bonorum quoque eius possessionem accipere potest. ¶ Sed & cum in prænomine, cognomine

*Vide Anton. Augustin. libr. 3. c. 8.

erratū est, is ad quem hereditas pertinet, etiam bonorum possessionem accipit. is autem, cuius nomen in testamento voluntate testatoris perductum est, sicut ad adeundam hereditatem, ita ad petendam bonorum possessionem scriptus non intelligitur, quamuis nomen eius legatur. ¶ Quidam testamentum in tabulis sibi fecit, filio autem impuberi per nuncupationem substituit. respōdi, sententiam prætoris in danda bonorum possessione eam esse, vt separatim patris, separatim filij heredes æstimari debeāt. nam quemadmodum scripto filij heredi separatim ab heredibus patris, ita nunc per eo potest videri separatim * à * scriptis patris heredibus bonorum possessio dari.

VIIII. PONPONIVS libro secundo ad Sabinum.

VT bonorum possessio secundum pupillares tabulas admitti possit, requiritur an patris testamentum signatum sit, licet secundæ tabulæ resignatæ proferantur.

XI. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI seruus sub condicione heres institutus sit, an bonorum possessionem accipere potest, dubitatur. & Scæuola noster probat posse.

XI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

QVI

QVI EX LIBERIS MEIS IMPVBES SVPPREMVS MORIETVR, EI TITIVS HERES ESTO. duobus peregre defunctis, si substitutus ignoret, vter nouissimus decesserit: admittenda est Iuliani sententia, qui propter incertum condicionis, etiam prioris posse petere possessionem bonorum respondit.

1 ¶ Filius heres institutus post mortem patris ab hostibus rediit. bonorum possessionem accipiet. & anni tēpus, à quo rediit, ei cōputabitur.

Testamentum eius qui se dedit arrogandum, irritum fit, nili postquam factus fuerit sui iuris, noua voluntate approbetur. Bart.

2 ¶ Testamento facto Titius adrogandum se præbuit, ac postea sui iuris effectus vita decessit. scriptus heres si possessionem petat, exceptione doli mali summouebitur. quia dando se in adrogationem testator, cum capite fortunas quoque suas in familiam & domum alienam transferat. Plane si sui iuris effectus, codicillis aut alijs litteris eodem testamēto se mori velle declarauerit: voluntas, quæ defecerat, iudicio recenti rediisse intelleget. at: non secus ac si quis aliud testamentum fecisset, ac supremas tabulas incidisset, vt priores supremas relinqueret. nec putauerit quisquam nuda voluntate constitui testamentum. non enim de iure testa-

menti maxime quæritur, sed viribus exceptionis, quæ in hoc iudicio, quamquam actori opponatur, ex persona tamen eius qui opponit, æstimatur.

Ad hoc vt heres possit hanc bon. poss. adgnoscere, requiritur quòd ipse certus sit demonstratus in testamento, & quòd certa portio sibi deferatur aliàs secus.
Bart.

XII. PAVLVS libro septimo Quæstionum.

VT scriptus heres adgnoscere possit bonorum possessionem, exigendum puto, vt & demonstratus sit propria demonstratione, & portio adscripta ei inueniri possit: licet sine parte institutus sit. nam qui sine parte heres institutus est, vacantem portionem, vel alium assem occupat. quòd si ita heres scriptus sit, vt interdum excludatur à testamento, eo quòd non inuenitur portio, ex qua institutus est: nec bonorum possessionem petere potest. id euenit, si quis ita heredem instituat, TITIVS QVANTA EX PARTE PRIORE TESTAMENTO EVM HEREDEM SCRIPTVM HABEO, HERES ESTO: *vel* QVANTA EX PARTE CODICILLIS SCRIPTVM EVM HABEO, HERES ESTO: *sic scriptus non inueniatur. quòd si ita scripsero,* TITIVS, SI EVM

EVM PRIORE TESTAMENTO EX SEMISSE SCRIPTVM HEREDEM HABEO, *vel* SI EVM CODICILLIS EX SEMISSE HEREDEM SCRIPSERO, EX SEMISSE HERES ESTO: *tunc accipiet bonorum possessionem quasi sub condicione heres scriptus.*

SI A PARENTE QVIS MANVMISSVS SIT.

TIT. XII.

Sicut patronus præteritus vocatur ad contra tabulas, ita pater præteritus à filio emancipato.

VLPIANVS libro quadragensimo-quinto ad Edictum.

EMancipatus à parente in ea causa est, vt in contra tabulas bonorum possessione liberti patiatur exitum. quod æquissimum prætori visum est: † qua à parente beneficium habuit bonorum quærendorum. quippe si filiusfamilias esset, quodcumq; sibi adquireret, eius emolumentum patri quæreret. & ideo itum est in hoc, vt pareus exemplo patroni ad contra tabulas bonorum possessionem admittatur. & Enumerantur igitur edicto personæ manumissorum sic: IN EO, QVIA PATRE, AVOVE PATERNO, PROA

† quia

PROAVVOE PATERNI AVI PATRE.

Nepos ab auo manumissus dedit se adrogandum patri suo. siue manens in potestate patris decesserit, siue manumissus diem suum obierit solus admittetur auus ad eius successionem ex interpretatione edicti. quia perinde defert praetor bonorum possessionem, atque si ex seruitute manumissus esset. porrò si hoc esset, aut non esset adrogatus, quia adrogatio liberti admittenda non est: aut si obcepserit, patroni tamen nihilo minus ius integrum maneret. ¶ Si parens vel accepit pecuniam, vt emanciparet, vel postea vnus in eum filius quantum satis est contulit, ne iudicia eius inquietet exceptione doli repelletur. Est & alius casus, quo bonorum possessionem contra tabulas parentum accipit. si fortè filius militare cœperit. nam Diuus Pius rescripsit, patrem ad contra tabulas bonorum possessionem venire non posse. ¶ Liberos autem manumissoris non venire ad contra tabulas bonorum possessionem filij, constat: quambis patroni veniant. ¶ Patrem autem accepta contra tabulas bonorum possessione, & ius antiquum, quod & sine manumissione habebat, posse sibi defendere, Iulianus scripsit. nec enim ei nocere debet quòd iura patronatus habebat, cum sit & pater.

ff. l. si quā do. C. de inof. test.

i. querela ino ficioſi.

II. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

Non

Non vsque adeo exæquandus est patrono parens, vt etiam Fauiana aut Calusiana actio ei detur. quia iniquū est ingenuis hominibus nō esse liberā rerum suarū alienationem.

III. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

Paconius ait, si turpes personas, veluti meretricem, à parente emancipatus & manumissus heredes fecisset, totorum bonorum contra tabulas possessio parenti datur, aut constitutæ partis, si nō turpis heres esset institutus.

Si emancipatus filius prætulit patrem suum, pater præteritus vocatur ad contra tab. & non præstat legata.

Bart.

¶ Si filius emancipatus testamento suo patrem suum præterierit, siue heredem instituerit: fideicommissa non cogetur pater præstare ex sua parte quæ ei debetur, etiam si adierit hereditatem, sed & si filia vel neptis manumissa sit, & pater vel auus præteritus petat bonorum possessionē: eadē quæ in filio dicēda sunt.

IIII. MARCELLVS libro nono Digestorum.

Patri qui filium emancipauit, de his quæ libertatis causa imposita fuerint, prætor nihil edicit. & ideo frustra pater operas stipulabitur de filio.

V.

V. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

Diuus Traianus filium quem pater male contra pietatem adficiebat, coegit emancipare. quo postea defuncto, pater vt manumissor bonorum possessionem sibi competere dicebat. sed consilio Neratij Prisci, & Aristonis ei propter necessitatem soluēdæ pietatis [a] *denegata est.*

[a] id est, dissoluendæ patriæ potestatis, quæ est pietatis paternæ vinculū.

DE BONORVM POSSESSIONE EX TESTAMENTO MILITIS. TIT. XII.

Milites & priuati existentes in acie possunt testari quomodo volunt. Bart.

VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum.

NOn dubium est, quin debeant rata esse voluntates eorum, qui in hostico suprema iudicia sua quoquo modo ordinassent, ibidemque diem suum obiissent. quamquam enim distet condicio militum ab his personis, quas constitutiones principales separant: tamen qui in procinctu versantur, cum eadem pericula experiantur, iura quoque eadem meritò sibi vindicant. Omnes igitur omnino, qui eius sunt condicionis, vt iure militari testari non possint, si in hostico deprehendantur, & illic decedant, quomodo velint, & quomodo possint, testabuntur: siue præses quis sit prouinciæ, siue legatus, siue quis alius qui iure militari testari non potest. ¶ *Item nauarchos & trierarchos classium iure militari posse testari, nulla dubitatio est. In classibus omnes remiges, & nautæ milites sunt.* * *item vigiles milites sunt.* * *& iure militari eos testari posse, nulla dubitatio est.* ¶ *Si quis militum ex alio numero translatus sit in alium, quamuis & hinc sit exemptus, & illo nondum peruenerit: tamen potest iure militari testari. est enim miles, quamuis in numero non sit.*

[a] Sic inarchet. bis eodē modo hic habetur. Taurel. in adnot. in manuscr. est, in hostili loco.

DE IVRE PATRONATVS. TIT. XIIII.

[a] l. de bon. poss. contra tab. liberti.

VLPIANVS libro nono de officio proconsulis.

PAtronorum querellas aduersus libertos præsides audire, & nō trāsiticie exsequi debent: cum si ingratus libertus sit, nō impunè ferre eum oporteat. sed si quidem inofficiosus patrono patronæ, liberisue eorum sit: tantummodo castigari eum sub comminatione aliqua seueritatis non defuturæ, si rursum causam querellæ præbuerit, & dimitti oportet. si uero

si contumeliam fecit, aut conuicium eis dixit: etiam in exilium temporale dari debebit. quòd si manus intulit, in metallum dãdus erit. idem & si calumniam aliquam eis instruxit, vel delatorem subornauit, vel quam causam aduersus eos temptauit.

II. IDEM libro primo Opinionum.

Liberti homines negotiatione licita prohiberi à patronis non debent.

III. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

SI quis tutor datus, cum suis legata esset ancilla, & rogatus eam manumittere, manumiserit adgnito legato, & tutela pupilli se excusauerit: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, hunc esse quidem patronum, sed omni commodo patronatus carere.

IIII. IDEM libro quinto Institutionum.

&l. 9. & 15. & 17. j. eod.

IVra libertorum patronorum liberis, cum pater eorum erat peduellionis damnatus, salua esse diui Seuerus & Antoninus benignissime rescripserunt, sicut ex alia causa punitorum liberis iura libertorum salua sunt.

V. IDEM lib. tertiodecimo Institutionum.

DIuus Claudius libertum, qui probatus fuerit patrono delatores summisisse, qui de statu eius facerent ei quæstionem, seruum patroni esse iussit eum libertum. ¶ Imperatoris nostri rescripto cauetur, vt si patronus libertum suum non quærit, ius patroni perdat.

VI.

VI. PAVLVS libro secundo ad legem Aeliam Sentiam.

l. vlt. j. qui & à quibus.

ADigere iureiurando, ne nubat liberta, vel liberos tollat, intellegitur etiam is qui libertum iurare patitur. sed si ignorante eo suus filius adegerit, stipulatus fuerit: nihil ei nocebit. certè si iussu patroni is qui in potestate est, idem fecerit: dicendum est, eum hac lege teneri. ¶ Stipulatus est centum operas, aut in singulas aureos quinos dari. non videtur contra legem stipulatus: quia in potestate liberti est operas dare. Quamuis nulla persona lege excipiatur, tamen intellegendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt: itaque si castratum libertum iureiurando quis adegerit, dicendum est, non puniri patronum hac lege. ¶ Si patronus libertam iureiurando adegerit, vt sibi nuberet: si quidem ducturus eam adegit, nihil contra legem fecisse videbitur. si vero non ducturus, propter hoc solum adegit, ne alij nuberet: fraudem legi factam Iulianus ait. & perinde patronum teneri, ac si coëgisset iurare libertam non nupturum. ¶ Lege Iulia de maritandis ordinibus permittitur iusiurandum, quod liberto in hoc impositum est, ne vxorem duxerit, libertæ, ne nuberet: si modo nuptias contrahere rectè velint.

[a] Aelia Sentia lata sub Augusto à Cõss. Aelio & Sentio Saturnino.

[b] Lata ab Augusto. Tacitus lib. 3.

VII. MODESTINVS libro singulari de Manumissionibus.

DIuus Vespasianus decreuit, vt si quæ hac lege venierit, ne prostitueretur, & si prostituta esset, vt esset libera: si postea ab emptore alij sine condicione venijt, ex lege venditionis liberam esse, & libertam prioris venditoris. ¶ Mandatis imperatorum cauetur, vt etiam in prouinciis præsides de querellis patronorum ius dicentes secundum delictum admissum libertis pœnas irrogent. Interdum illæ pœnæ à liberto ingrato exigantur, vel pars bonorum eius auferatur, & patrono detur: vel fustibus cæditur, & ita absoluitur.

VIII. IDEM libro sexto Regularum.

SEruũ à filiofamilias milite manumissum Diuus Hadrianus rescripsit, militem libertum suum facere, non patris. ¶ Seruus non manumissus libertatem consequitur is qui ea lege distractus est, vt manumittatur intra tempus, quod superueniens, licet non manumittatur, faciet tamen libertum emptoris.

VIIII. IDEM libro nono Regularum.

FIlij hereditate paterna se abstinentes eius, quod in libertis habent paternis, non amittunt. idem & in emancipato. ¶ Vt in bonis liberti locum quidam non haberent, lege excipiuntur: rei capitalis damnatus, si restitutus non est: si index cuius flagitij sit, fuerit: vel maior annis vigintiquinque cum esset, capitis

pitis accusauerit libertum paternum.

X. TERENTIVS CLEMENS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

„ EVM patronum, qui capitis libertum ac-
„ cusasset, exeludi à bonorum possessione
„ contra tabulas, placuit. Labeo existimabat ca
„ pitis accusationem eam esse, cuius pœna mors,
„ aut exilium esset. Qui nomen detulit, accu-
„ sasse intellegendus est: nisi abolitionem petit.
„ idque etiam Proculo placuisse Seruilius refert.

Extat Labeonis sententia ab Africano relata. Ledicto. ff. de bon. possess.

XI. VLPIANVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

IS autem nec ad legitimam hereditatem, quæ ex lege duodecim tabularum defertur, admittitur.

XII. MODESTINVS libro primo Responsorum.

GAius Seius decedens testamento ordinato, inter filios suos Iulium libertum suum, quasi & ipsum filium, ex parte heredem nominauit. quæro, an huiusmodi scriptura possit liberto statum condicionis mutare. Modestinus respondit, statum mutare non posse.

XIII. IDEM libro primo Pandectarum.

FIliusfamilias seruum peculiarem manumittere non potest. iussu tamen patris manumittere potest. qui manumissus libertus sit patris.

Iurisiurandi & rei iudicatæ differentia. Bart.

XIIII. VLPIANVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SI iurauero me patronum esse: dicendum est, non esse me quantum ad successionem patronum. qui ei iusiurandum patronum non facit. aliter atque si patronum esse pronuntiatum sit. tunc enim sententia stabitur.

XV. PAVLVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

QVI contra legem Aeliam Sentiam ad iurandum libertum adegit, nihil iuris habet nec ipse, nec liberi eius.

Alienatio facta in fraudem legis, non valet ipso iure: facta autē in fraudem hominis valet, sed per reuocatoriam rescinditur. Bart.

XVI. VLPIANVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI libertus minorem se centenario in fraudem legis fecerit: ipso iure non valebit id quod factum est. & ideo quasi in centenarij liberti bonis locum habebit patronus. quidquid igitur quaqua ratione alienauit, eā alienatio nullius momenti est. ¶ Planè si qua alienauerit in fraudem patroni, adhuc tamen post alienationem maior centenario remaneat: alienatio quidem vires habebit, verumtamen per Fauianam & Caluisianam actionem reuocabuntur ea quæ per fraudem sunt alienata. & ita Iulianus sæpissime scribit, eoque iure vtimur. diuersitatis autem ea ratio est, quotiens in fraudem legis fit alienatio, non valet quod actum est. in fraudem autem fit, cum quis se minorem centenario facit ad hoc, vt legis præceptum euertat. at cum alienatione facta nihilo minus centenarius est, non videtur in fraudem legis factum, sed tantùm in fraudem patroni. ideirco Fauiano vel Caluisiano iudicio reuocabitur id quod alienatum est. Si quis plures res simul alienando, minorem se centenario fecerit, quarum vna reuocata vel omnium partibus maior centenario efficitur: vtrum reuocamus omnes, an pro rata ex singulis, vt centenarium eum faciamus? magisque est, vt omnium rerum alienatio facta nullius momenti sit. Si quis planè non semel alienauerit, sed quasdam res ante, quasdam postea: alienatio earum rerum, quæ postea alienatæ sunt, ipso iure non reuocabitur, sed priorum. in posterioribus Fauianæ locus erit.

Demptum aui vel patris non nocet nepoti, vel filio in iure libertorum. Bart.

XVII. IDEM libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

DIui fratres in hæc verba[a] rescripserunt. Comperimus à peritioribus dubitatū aliquando, an nepos contra tabulas aui liberti bonorum possessionē petere possit, si eum libertum pater patris[a], cū amoris vigintiquinq; es-

[a] Ad Quintilios. l. in seruitute. ff. de bon. libert.

[a] Videtur expungēda hæc vox, vt quidā doctè obseruarunt.

set, capitis accusasset. & Proculum sanè non leuem iuris auctorem in hac opinione fuisse, vt nepoti in huiusmodi causa non putaret dandam bonorum possessionem. cuius sententiam nos quoque secuti sumus, cum rescriberemus ad libellum Cæsidiæ Longinæ. sed & Volusius Mæcianus amicus noster, vt & iuris ciuilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxie diligens, religione rescripti nostri ductus, sicut coram nobis affirmauit, non arbitratum se aliter respondere debere. sed cum & ipso Mæciano[a], & aliis amicis nostris iurisperitis adhibitis plenius tractaremus: inaestimatum est, nepotem neque verbis neque sententia legis, aut edicti prætoris, ex persona vel noxa patris sui excludi à bonis auiti liberti. plurium etiam iuris auctorum, sed & Salui Iuliani amici nostri clarissimi viri hanc sententiam fuisse. ¶ Item quæsitum est, si patroni filius capitis accusauerit libertum: an hoc noceat liberis ipsius. & Proculus quidem in hac fuit opinione, notam adspersam patroni filio liberis eius nocere. Iulianus autem negauit. sed hic idem, quod Iulianus, erit dicendum.

[a] Capitolinus ait Marcum studuisse iuri, & audiuisse Volusium Mæcianum.

[b] Hæc sententia Volusij citatur in 8. l. 7. de in ius vocando. in fin.

XVIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

QVæro an libertus prohiberi potest à patrono in eadem colonia, in qua ipse negotiatur, idem genus negotij exercere. Scæuola respondit, non posse prohiberi.

XVIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

INgratus libertus est, qui patrono obsequium non præstat, vel res eius, filiorúmve tutelam administrare detractat.

XX. IDEM libro tertio Sententiarum.

SIcut testamento facto decedente liberto potestas datur patrono, vel libertatis causa imposita petere, vel partis bonorum possessionem: ita & cum intestato decesserit, earum rerum electio ei manet.

XXI. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris epitomarum.

SIue patronus siue libertus deportetur, & post restituatur, amissum patronatus & petendæ contra tabulas bonorum possessionis ius recipitur. quod ius seruatur, & si in metallum patronus vel libertus damnatus restituatur. ¶ Excluditur contra tabulas bonorum possessione patronus, & si ex vncia heres instituatur, & id quod deest ad supplendam debitam portionem, per seruum iudicio liberti sine condicione & dilatione ei hereditate, vel legato, siue fideicommisso quæri potest. ¶ Ex duobus patronis vnus ex debita parte heres institutus sine condicione & dilatione contra tabulas bonorum possessionem petere nō poterit: licet si minor ei portio esset relicta, & cōtra tabulas bonorum possessionem petisset, alia etiā portio ei

adeísceré potuísset. ¶ *Naturales liberi liberti 3 exheredati facti, alio ex parte herede instituto, si per seruũ ex alia parte parẽti succesſerint: obiciuntur patrono. Liberti filius heres institutus, si bona repudiauerit, patronus non excluditur.*

XXII. GAIVS libro singulari de Calibus.

SAtis constat, {vt) etiam si in potestate sit parentis filius patronæ, nihilo minus legitimo iure ad eum pertinere hereditatem.

XXIII. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

SI filius patris necem inultam reliquerit, quam seruus detexit, & meruit libertatem: dixi non habendum pro patroni filio, quia indignus est. ¶ Cum ex falsis codicillis, qui veri 1 aliquo tempore crediti sunt, heres ignorans quasi ex fideicommisso libertatem seruus præstitisset, reſcriptum est à Diuo Hadriano, liberos quidem eos esse: sed æstimationem sui præstare debere. & hos libertos manumissoris esse recte probatur: quia saluum est etiam in his libertis ius patroni.

Iudex appellationis potest pro parte sententiam confirmare, pro parte nullam pronuntiare. Bart.

XXIIII. PAVLVS Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum siue decretorum ex libris sex libro primo.

Camelia

» *CAmelia Pia ab Hermogene appellauerat, quòd diceret iudicem de diuidenda* » *hereditate, inter se & coheredem non tantùm* » *res, sed etiam libertos diuisisse. nullo enim iure* » *id eum fecisse. placuit nullam esse libertorum* » *diuisionem. alimentorum autem diuisionem à* » *iudice inter coheredes factam eodem modo ratam esse.*

Repetitur in l. vlt. ſ. fam. ercisc.

DE OBSEQVIIS PARENTIBVS ET PATRONIS PRAESTANDIS. TIT. XV.

VLPIANVS libro primo Opinionum.

ETIAM militibus pietatis ratio in parentes constare debet. quare si filius miles in patrem aliqua commisit, pro modo delicti puniendus est. Et inter collibertos matrem & filium pietatis ratio secundum naturam salua esse debet. Si filius matrem aut patrem, quos venerari oportet, contumeliis adficit, vel impias manus eis infert: præfectus vrbis delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo eius vindicat. Indignus militia iudicandus est, qui patrem & matrem, à quibus se educatum dixerit, maleficos appellauerit.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

II. IVLIANVS libro quartodecimo Digestorum.

HOnori parentium ac patronorum tribuendum est, vt quamuis per procuratorem iudicium accipiant, nec actio de dolo, aut iniuriarum in eos detur. licet enim verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipsa & opinione hominum non effugiunt infamiæ notam. Interdictum quoque vnde vi non est aduersus eos reddendum.

III. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

TItius puerum emit, quem post multos annos veniri iussit. postea exoratus accepto ab eo pretio eum manumisit. quæro, an eum filius & heres manumissoris vt ingratum accusare possit. respõdit posse, si nihil aliud esset impedimento. nam plurimum interesse, à suo seruo quis, vel etiam ab amico eius acceptis nummis dederit libertatem: an ab eo seruo, qui cum esset alienus, in fidem eius deuenit. etenim ille, etiam si non gratuitum, beneficium tamen præstitit. iste nihil amplius quàm operam suam accommodare videri potest.

IIII. MARCIANVS libro secundo Publicorum iudiciorum.

PER procuratorem ingratum libertum posse argui, Diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum. Parens

PArens, patronus, patrona, liberive aut parentes patroni, patronæve, neque si ob negotium faciendum, vel non faciendum pecuniam accepisse dicerentur, in factum actione tenentur. sed nec famosæ actiones aduersus eos dantur, nec hæ quidem quæ doli vel fraudis habent mentionem.

VI. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum. NEC seruus corrupti agetur.

VII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

LIcet famosæ non sint, & in quantum facere possint, damnantur. nec exceptione doli patiuntur, vel vis, metúsve causa: vel interdictum vnde vi, vel quod vi patiuntur. nec deferentes iusurandum de calumnia iurant. nec non & si ventris nomine in possessionem calumniæ causa missa dicatur patrona, libertus hoc dicens non audietur. quia de calumnia patroni queri nõ debet. his enim personis etiam in ceteris partibus edicti honor habebitur. honor autem his personis habebitur ipsis: non etiã interuentoribus eorum. & si fortè ipsi pro aliis interueniant, honor habebitur.

VIII. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

HEres liberti omnia iura integra extranei hominis aduersus patronum defuncti habet.

VIIII.

VIII. VLPIANVS libro sexagensimo *sexto* ad Edictum.

Liberto & filio semper honesta & sancta persona patris ac patroni videri debet.

X. TRYPHONINVS libro septimo decimo Disputationum.

NVllum ius libertatis causa impositorum habet in mancipato filio: quia nihil imponi liberis solet. nec quisquam dixit, iureiurando obligari filium patri manumissori, vt libertum patronum: nam pietatem liberi parentibus, non operas debent.

XI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

Liberta ingrata non est, quòd arte sua contra patronæ voluntatem vtitur.

Explicit ex ordine Digestorum trigensimusseptimus.

INCI?

INCIPIT

LIBER TRIGENSIMVS OCTAVVS,

DE BONORVM POSSESSIONIBVS SECVNDVS.

DE OPERIS LIBERTORVM.

PAVLVS libro singulari de variis lectionibus.

OPERAE *sunt diurnum officium.* l. 3. §. eo.

II. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

HOc edictum prætor proponit coartãdæ persecutionis libertatis causa impositorum. animaduertit enim rem istam libertatis causa impositorum præstationem vltra excreuisse: vt premeret atque oneraret libertinas personas. iustio igitur prætor pollicetur se iudicium operarum daturum in libertos & libertas.

Stipulatus operas ad certũ diem, non potest ante diem petere: sed debens operas, non potest soluere partem operarum.

III.

III. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

l. 5. ff. eod. l. 5. ff. de oper. ser.

OPeras stipulatus, ante peractum diem operam eius diei petere non potest. nec pars operæ per horas solui potest: quia id est officij diurni. itaque nec ei liberto, qui sex horis dumtaxat antemeridianis præsto fuisset, liberatio eius diei contingit.

IIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

A Duobus manumissus vtriq; operas promiserat. altero ex his mortuo, nihil est quare non filio eius, quamuis superstite altero, operarum detur petitio. nec hoc quicquam commune habet cum hereditate aut bonorum possessione. perinde enim operæ à libertis, ac pecunia credita petitur. hæc ita Aristo scripsit, cuius sententiã puto veram. nam etiam præteritarum operarum actionem dari heredi extraneo sine metu exceptionis placet. dabitur igitur & viuo altero patrono.

V. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis operas sit stipulatus sibi liberisque suis, etiam ad postumos peruenit stipulatio.

VI. IDEM libro vicensimosexto ad Sabinum.

FAbriles operæ, cæteræque quæ quasi in pecuniæ præstatione consistunt, ad heredem transeunt. officiales verò non transeunt.

Iurisiu-

Iurisiurandi obligatio.

VII. IDEM libro vicensimo octauo ad Sabinum.

VT iurisiurandi obligatio contrahatur, libertum esse oportet qui iuret: & libertatis causa iurare. Planè quæritur, si quis liberto suo legauerit, si filio suo iurauerit se decem operarum nomine præstaturum: an obligetur iurando. & Celsus Iubentius obligari cum ait. paruique referre, quam ob causam de operis libertus iurauit. & ego Celso adquiesco. Iurare autem debet post manumissionem, vt obligetur. & siue statim siue post tempus iurauerit, obligatur. Iurare autem debet, operas, donum, munus se præstaturum. operas qualescunque, quæ modò prove iure licito inponuntur. cc. l. vlt. ff. qui & à quib.

1 ¶ Rescriptum est à Diuo Hadriano, & deinceps, cessare operarum persecutionem aduersus eum qui ex causa fidecommissi ad libertatem

2 perductus est. ¶ Dabitur & in impuberem, cum adoleuerit, operarum actio. sed interdum & quandiu impubes est. nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius vel * nomenculator vel calculator sit, vel histrio, vel

3 alterius voluptatis artifex. ¶ Si liberi patroni ex inæqualibus partibus essent instituti, vtrum pro parte dimidia, an pro hereditariis habeant operarum actionem? & puto verius, liberos pro æqualibus habituros actionem.

* Augustinus ad Modestinum.

Perui-

Parui autem refert, in potestate fuerint liberi, an verò emancipati. sed si in adoptionem datum heredem scripserit patronus, magis est vt operæ ei debeantur. Nec patronæ liberi summouentur ab operarum petitione.

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

SI quando duobus patronis iurauerit libertus operas se daturum, Labeoni placet & deberi, & peti posse partem operæ. cum semper præterita opera, quæ iam dari non possit, petatur. quod contingit, si vel ipsis patronis iuretur vel promittatur, vel communi eorum seruo, vel complures heredes vni patrono existât. ¶ Pro liberto iurante fideiubere quemuis posse placet.

i. æstimationé partis l. 54. ff. de verb. oblig.

VIIII. VLPIANVS libro trigensimo quarto ad Sabinum.

OPeræ in rerum natura non sunt. sed officiales quidem futuræ nec cuiquam alij deberi possunt, quàm patrono: cum proprietas earum & in edentis persona, & in eius cui eduntur, consistit. fabriles autem, aliæve eius generis sunt, vt à quocunque cuicumque solui possint. sanè enim si in artificio sint, iubente patrono & alij edi possunt.

X. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SEruus patroni à liberto male ita stipulatur, OPERAS MIHI DARE SPONDES?

DES? itaque patrono dari stipulandum est.

1 ¶ Libertus operarij nomine ita iurando, PATRONO AVT LVCIO TITIO, soluere Lucio Titio non potest, vt à patrono liberetur.

XI. IVLIANVS libro vicensimosecundo Digestorum.

NIhil autem interest, extraneus sit Lucius Titius, an filius.

XII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVia aliæ operæ erunt, quæ Lucio Titio dantur. sed si libertatis causa pecuniam promittat libertus egenti patrono aut Titio, omnimodo adiecto Titij valet.

XIII. VLPIANVS libro trigensimooctauo ad Edictum.

SI quis hac lege emptus sit, vt manumittatur, & ex constitutione Diui Marci perueneric ad libertatem: operæ ei impositæ nullum effectum habebunt. sed nec cui bona addictæ sunt ex constitutione Diui Marci libertatium conseruandarum causa, poterit operas petere, neque ab his qui directas, neque ab his qui fideicommissariæ acceperunt: quamuis fideicommissarias libertates qui acceperunt, ipsius liberti efficiantur. non enim sic fiunt liberti, vt sunt proprij, quos nulla necessitate cogente manumisimus. ¶ Iudicium de operis tunc totum habet, cum operæ præterierint. præterire autem

non possint antequam incipiant cedere. & incipiunt postea quam fuerint indictæ. ¶ Etiam si vxorem habeat libertus, non prohibetur patronus operas exigere. ¶ Si impubes sit patronus, voluntate eius non videtur liberta nuptui nisi tutoris auctoritas voluntati accesserit. ratio quoq; habitio patrono obest in nuptiis liberte.

XIIII. TERENTIVS CLEMENS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

PLanè cum desierit nupta esse, operas peti posse, omnes ferè consentiunt.

XV. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

LIbertus, qui post indictionem operarum valetudine impeditur, quo minus præstet operas, non tenetur. nec enim potest videri per eum stare, quo minus operas præstet. ¶ Neque promitti, neque solui, nec deberi, nec peti pro parte potest opera. ideo Papinianus subiicit, si non vna, sed plures operæ sint, & plures heredes existant patrono qui operas stipulatus est: verum est, obligationem operarum numero diuidi. Denique Celsus libro duodecimo scribit, si communis libertus patronis duobus operas mille daturum se iurauerit, aut communi eorum seruo promiserit: quingenas potius deberi, quàm singularum operarum dimidias.

XVI.

XVI. PAVLVS libro quadragensimo ad Edictum.

EIus artificij, quod post manumissionem didicerit libertus, operas debebit præstare: si hæc sint, quæ quandoq; honeste & sine periculo vitæ præstantur. nec semper hæ quæ manumissionis tempore præstari debuerunt, sed si turpes operas postea exercere cœperit, præstare debebit eas, quas manumissionis tempore præstabat. ¶ Tales patrono operæ dantur, quales ex ætate, dignitate, valetudine, necessitate, proposito, ceterisque eius generis, in vtraque persona æstimari debent.

XVII. IDEM libro singulari de Iure patronatus.

NEc audiendus est patronus, si poscit operas, quas vel ætas recusat, vel infirmitas corporis non patiatur, vel quibus institutum vel propositum vitæ minuitur.

XVIII. IDEM libro quadragensimo ad Edictum.

SVo victu vestituque operas præstare debere libertum, Sabinus ad edictum prætoris vrbani libro quinto scribit. quòd si alere se non possit, præstanda ei à patrono alimenta.

XVIIII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

AVt certe ita exigendæ sunt ab eo operæ, vt his quoque diebus, quibus operas edat, satis tempus ad quæstum faciendum, vnde ali

possit habeat.

XX. PAVLVS libro quadragensimo ad Edictum.

QVod nisi fiat, prætorem ipsam patrono denegaturum operarum præstationem. idque est verum: quia vnusquisque quod spopondit suo impendio dare debet, quamdiu id quod debet, in rerum natura est. ¶ Ex prouincia libertum Romam venire debere ad reddendas operas, Proculus ait: sed qui dies interea cesserint, dum Romam venit, patrono perire. dummodo patronus, tamquam vir bonus, † & diligens paterfamilias Romæ moraretur, vel in prouinciâ proficiscatur. ceterum si vagari per orbẽ terrarũ velit, nõ esse iungendam necessitatẽ liberto, vbiq; eum sequi.

† ac

XXI. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

OPeræ enim loco edi debent, vbi patronus moratur, sumptu scilicet & vectura patroni.

XXII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum prouinciale.

CVm patronus operas stipulatus sit, tunc scilicet committitur stipulatio, cum poposcerit, nec libertus præstiterit. nec interest, adiecta sint hæc verba, CVM POPOSCERO, an non sint adiecta. aliud enim est de operis, aliud de ceteris rebus. cum enim operarũ editio nihil aliud sit, quàm officij præstatio: absurdum est credere, alio die deberi officium, quàm quo

1 quo is vellet, cui præstãdum est. ¶ Cum libertus promiserit patrono operas se daturum, neque adiecerit, liberisque eius: constat liberis eius ita demum deberi, si patri heredes extiterint. heredes tamen extitisse liberos parenti, ita demum prodesse ad operarum petitionem Iuliano placet, si non per alium heredes extiterunt. Itaque si quis exheredato emancipato filio seruum eius heredem instituerit, & per eum seruum heres extiterit filius: repelli eum ab operarum petitione debere, perinde ac repelleretur patronus qui operas non imposuisset, 2 vel quas imposuit remendidisset. ¶ In omnibus operis præcipuè obseruandum est, vt temporis spatia, quæ ad curam corporis necessaria sunt, liberto relinquantur.

XXIII. IVLIANVS libro vicensimosecundo Digestorum.

PEræ operæ, quas libertus promisit, multum distant à fabrilibus vel pictoriis operis. denique si libertus faber aut pictor fuerit, quamdiu id artificium exercebit, has operas patrono præstare cogitur. quare sicut fabriles operas quis potest sibi aut Titio stipulari, ita patronus à liberto operas sibi aut Sempronio recte stipulatur. & libertus obligatione soluetur, si tales operas extraneo dederit, quales 1 patrono præstando liberaretur. ¶ Si patroni plures consultò in diuersas regiones di-

ſceſſerint, & liberto ſimul operas indixerint: poteſt dici diem operarum cedere, ſed libertum non obligari: quia non per eum, ſed per patronos ſtaret, quo minus operæ darentur. ſicut accidit, cum ægrotanti liberto operæ indicuntur. quòd ſi diuerſarum ciuitatum patroni ſint, & in ſua quiſque moretur: conſentire debent in operis ab eo accipiendis. Durum alioquin eſt eum, qui ſe liberare poteſt decem diebus operando, ſimul operis indictis, ſi in accipiendis non conſentiant, compelli ad præſtandam alteri quinque operarum æſtimationem.

XXIIII. IDEM libro quinquagenſimo ſecundo Digeſtorum.

QVotiens certa ſpecies operarum in ſtipulationem deducitur, veluti pictoriæ, fabriles: peti quidē non poſſunt, niſi præteritæ. quia etſi non verbis, at re ipſa inest obligationi tractus temporis. ſicuti cum Epheſi dari ſtipulemur, dies cōtinetur. & ideo inutilis eſt hæc ſtipulatio, OPERAS TVAS PICTORIAS CENTVM HODIE DARE SPONDES? cedunt tamen operæ ex die interpoſitæ ſtipulationis. ſed operæ, quas patronus a liberto poſtulat, confeſtim non cedunt. quia id agi inter eos videtur, ne ante cederent, quàm indictæ fuiſſent. ſcilicet quia ex commodo patroni libertus operas edere debet. quod in fabro vel pictore dici non conuenit.

XXV.

XXV. IDEM libro ſexagenſimoquinto Digeſtorum.

PAtronus, qui operas liberti ſui locat, non ſtatim intellegendus eſt mercedem ab eo capere, ſed ex hoc genere operarum, ex perſona patroni atq; liberti colligi debet. nā ſi quis pantomimum vel archimimum libertum habeat, & eius mediocris patrimonij ſit, vt non aliter operis eius vti poſſit, quàm locauerit eas: exigere magis operas, quam mercedem capere exiſtimandus eſt. ¶ Item plerumque medici ſeruos eiuſdem artis libertos perducunt, quorum operis perpetuo vti non aliter poſſunt, quàm vt eas locent. ea & in ceteris artificibus dici poſſunt. ſed qui operis liberti ſui vti poteſt, & locando pretium earum conſequi mallet: is exiſtimandus eſt mercedē ex operis liberti ſui capere. ¶ Nonnumquam autem ipſis libertis poſtulantibus patroni operas locāt. quo facto pretium magis operarum, quàm mercedem capere exiſtimandi ſunt.

c. l. vlt. ff. qui & à quib.

XXVI. ALFENVS VARVS libro ſeptimo Digeſtorum.

MEdicus libertus, [a] quòd putaret, ſi liberti ſui medicinam non facerent, multo plures imperantes ſibi habiturum: poſtulabat vt ſequerentur ſe, neque opus facerent. id ius eſt, necne? reſpondit, ius eſſe: dummodo † liberales operas ab eis exigeret. hoc eſt, vt adquieſcere

[a] Duar. libro 1. Diſp. punct. ca. 54. pr. tat legēdum patronus. † liberas

eos meridiano tempore, & valetudinis, & honestatis suæ rationem habere sineret. & Item rogauit, si eas operas liberti dare nollent, quanti oporteret æstimari. respondit, quantum ex illorum operis fructus, non quantum ex incommodo dando illis, si prohibaret eos medicinam facere, commodi patronus consecuturus esset.

XXVII. IVLIANVS libro primo ex Minicio.

SI libertus artem pantomimi exerceat, verum est, debere eum non solùm ipsi patrono, sed etiam amicorum ludis gratuitam operam præbere. sicut eum quoque libertum, qui medicinam exercet, verum est, voluntate patroni curaturum gratis amicos eius. neq; enim oportet patronum vt operis liberti sui vtatur, aut ludos semper facere, aut ægrotare.

a Vide Alciat. ad l. 4. C. de spectac. li. 11.

XXVIII. PAVLVS libro singulari de Iure patronatus.

SI duorum, pluriúmue communis liberta vnius patroni voluntate nupserit: alteri patrono ius operarum manet.

XXVIIII. VLPIANVS libro sexagensimoquarto ad Edictum.

SI operarum iudicio actum fuerit cum liberto, & patronus decesserit: cõuenit trãslationem heredi extraneo non esse dandam. filio autem, etsi heres non extat, & si lis contesta non fuerat, tamen omnimodo competit, nisi exheredatus sit.

XXX. CELSVS libro duodecimo Digestorum.

SI libertus ita iurauerit, dare se quod operæ patronus arbitratus sit: non aliter ratum fore arbitrium patroni, quàm si æquum arbitratus sit. & ferè ea mens est personam arbitrio substituentium, vt quia sperent eum rectè arbitraturum, id faciant: non quia vel immodice obligari velint. & In libertam, quæ voluntate patroni nupsit, præteritarum ante nuptias operarum actio datur.

XXXI. MODESTINVS libro primo Regularum.

OPeris non impositus manumissus, etiam si ex sua voluntate aliquo tempore præstiterit, compelli ad præstandas quas non promisit, non potest.

XXXII. IDEM lib. sexto Pandectarum.

SOli onerandæ libertatis causa pecuniam patrono repromiserit, non tenetur. vel patronus si pecuniam exegerit, bonorum possessionem contra tabulas eius non potest petere.

In vulg. est l. qui oner.

XXXIII. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

IMponi operæ ita vt ipse libertus se alat, non possunt.

XXXIIII. POMPONIVS lib. vicensimosecundo ad Quintum Mucium.

INterdum & deminutionem, & augmentum, & mutationem recipere obligationem operarum sciendum est. nam dum languet libertus, patrono operæ, quæ iam cedere cœperunt, pereunt. sed si liberta, quæ operas promisit, ad eam dignitatem perueniat, vt inconueniens sit præstare patrono operas: ipso iure hæ intercidunt.

XXXV. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

Παραιολας Græci. LIberta maior quinquaginta annis operas præstare patrono non cogitur.

XXXVI. VLPIANVS libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

LAbeo ait, libertatis causa societatem inter libertum & patronum factam ipso iure nihil valere, palam esse.

* Post reuocatum Rutilij edictū. l. 1. §. de bon. libert.

XXXVII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

QVI LIBERTINVS DVOS PLVRESVE A SE GENITOS, NATASVE IN SVA POTESTATE HABEBIT: PRAETER EVM QVI ARTEM LVDICRAM FECERIT, QVIVE OPERAS SVAS, VT CVM BESTIIS PVGNARET, LOCAVERIT: NE QVIS EORVM OPERAS, DONI, MVNERIS, ALIVDVE QVICQVAM LIBERTATIS CAVSA PATRONO, PATRONAE, LIBERISVE, EORVM DE QVIBVS IVRAVERIT, VEL PROMISERIT

RIT, OBLIGATVSVE ERIT, DARE, FACERE, PRAESTARE DEBETO. ETSI NON EODEM TEMPORE DVO IN POTESTATE HABVERIT, VEL VNVM QVIQVENNEM, LIBERABITVR OPERARVM OBLIGATIONE. 1 & Amissi antea liberi ad eas operas, quæ postea imponuntur, prosunt, vt Iulianus ait. sed & si vno amisso obliget se, deinde alter nascatur: multo magis Pomponius ait amissum huic iungi, vti liberetur. Nihil autem interest, vtrum ipsi promittat patrono, an eis qui in potestate eius 2 sint. & Sed si creditori suo libertum patronus delegauerit, non potest idem dici. solutionis enim vicem continet hæc delegatio. potest tamen dici, si in id quod patrono promisit, alij postea delegatus sit: posse eum liberari ex hac lege. nam verum est patrono eum expromisisse, quamuis patrono nunc non debeat. quòd si ab initio delegante patrono libertus promiserit, non liberari eum. Non solùm futurarum, sed etiam præteritarum operarum liberatio fit. Iulianus, etiam si iam petitæ sunt operæ, liberis sublatis absolutionem faciendam. sed si iam operarum nomine condemnatus est, non potest liberari: quoniam iam pecuniam debere cœpit. 3 & Posthumus liberti heredes patris sui non liberat: quòd proficiscì liberatio à liberto debet, nec quisquam post mortem liberari intellegi

legi potest. ex lege autem nati liberi prosunt, etiam si in persona liberti collata liberatio est. fideiussores quoque liberabuntur ex sententia legis. quòd si libertus expromissorem dederit nihil hoc caput ei proderit.

XXXVIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij.

HAe demum impositæ operæ intelleguntur, quæ sine turpitudine præstari possunt, & sine periculo vitæ. nec enim si meretrix manumissa fuerit, easdem operas patrono præstare debet, quamuis adhuc corpore quæstum faciat. nec harenarius manumissus tales operas, quia istæ sine periculo vitæ præstari non possunt. si tamen libertus artificium exerceat, eius quoque operas patrono præstare debebit. & si post manumissionem id didicerit. quòd si artificium exercere desierit, tales operas edere debebit, quæ non contra dignitatem eius fuerint. veluti vt cum patrono moretur, peregrè proficiscatur, negotium eius exerceat.

XXXVIIII. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

SI ita stipulatio, * à * patrono facta sit, SI DECEM DIERVM OPERAS NON DEDERIS, VIGINTI NVMMOS DARE SPONDES? videndum est, an nec viginti actio danda sit, quasi onerandæ libertatis gratia promissi sint. nec

nec operarum, quæ promissæ non sint. an verò operæ dumtaxat promissæ fingi debeant, ne patronus omnimodo excludatur, & hoc prætor quoque sentit, operas dumtaxat promissas. ¶ Sequens illa quæstio est, an libertus impetrare debeat, ne maioris summæ, quàm viginti condemnetur. quia videtur quodammodo patronus tanti operas æstimasse, ideoque ipse non deberet egredi taxationē viginti. sed iniquum est, nec oportet liberto hoc indulgere: quia non debet ex parte obligationem comprobare, ex parte tamquam de iniqua queri.

XL. PAPINIANVS libro vicensimo Quæstionum.

SI bona patroni venierunt, operarum, quæ post venditionem præterierint, actio patrono dabitur. & si alere se possit, ante venditionem præteritarum non dabitur: quoniam ex ante gesto ait.

XLI. IDEM libro quinto Responsorum.

LIbertus, qui operarum obligatione dimissus est, atque ita liberam testamenti factionem adsecutus est, nihilo minus obsequii verecundiæ tenetur. alimentorum diuersa causa est: cum inopia patroni per inuidiam libertum conuenit.

XLII. IDEM libro nono Responsorum.

CERDONEM SERVVM MEVM MANVMITTI VOLO ITA VT OPERAS

HER-

HEREDI PROMITTAT. *non cogitur manumissus promittere. sed etsi promiserit, in eum actio non dabitur. nam iuri publico derogare non potuit qui fideicommissariam libertatem dedit.*

XLIII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

OPeris obligatus militiæ nomen non sine iniuria patroni dabit.

XLIIII. SCAEVOLA libro quarto Quæstionum.

SI libertus moram in operis fecerit, fideiussor tenetur. mora fideiussoris nulla est. at in homine debito fideiussor etiam ex sua mora in obligatione retinetur.

XLV. IDEM libro secundo Responsorum.

De vestiariis vide Cic. in Vatinium.

LIbertus negotiatoris vestiarij an eandem negotiationem in eadem ciuitate & eodem loco inuito patrono exercere possit? respondit, nihil proponi cur non possit, si nullam lesionem ex hoc sentiet patronus.

XLVI. VALENS libro quinto Fideicommissorum.

LIberta si in concubitu patroni esset, perinde ac si nupta eidem esset, operarum petitionem in eam dari non oportere constat.

XLVII. IDEM libro sexto Fideicommissorum.

CAmpanus scribit, non debere prætorem pati, donum, munus, operas imponi ei qui ex fid

ex fideicommissi causa manumittatur. sed si cum sciret posse se id recusare, obligari se passus sit: non inhibendam operarum petitionem. quia donasse videtur.

XLVIII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

SIcut patronus, ita etiam patroni filius & nepos & pronepos, qui libertæ nuptiis consensit, operarum exactionem amittit. nam hæc, cuius matrimonio cõsensit, in officio mariti esse debet. si autem nuptiæ, quibus patronus consensit, nullas habeant vires: operas exigere patronus non prohibetur. patronæ, item filiæ & neptis & pronepti patroni, quæ libertæ nuptiis consensit, operarum exactio non denegatur: quia his nec ab ea, quæ nupta est, indecore præstatur.

XLVIIII. GAIVS libro singulari de Casibus.

DIuorum libertus potest aliquo casu singulis diuersas operas vno tempore in solidum edere: veluti si librarius sit, & alij patrono librorum scribendorum operas edat, alteri verò peregre cum suis proficiscens operas custodiæ domus ei indixerit. nihil enim vetat, dum custodit domum, libros scribere. hoc ita Neratius libris membranarum scripsit.

L. NERATIVS libro primo Responsorum.

OPerarum editionem pendere ex æstimatione edentis. nam dignitatis, facultatibus

tilius. consuetudini, artificio eius conuenientes edendas. & Non solum autem libertum, sed etiam alium quemlibet operas edentem alendum, aut satis temporis ad quæstum alimentorum relinquendum. & in omnibus tempora ad curam corporis necessariam relinquenda.

LI. PAVLVS libro secundo Manualium.

INterdum operarum manet petitio, etiam si ius patroni non sit. vt euenit in fratribus eius, cui adsignatus est libertus: aut nepote alterius patroni, extante alterius patroni filio.

DE BONIS LIBERTORVM. TIT. II.

[a] In indice tit. est, liberti.

VLPIANVS libro quadragensimosecundo ad Edictum.

HOc edictum à prætore propositum est honoris, quem liberti patronis habere debent, moderandi gratia. namque, vt Seruius scribit, antea soliti fuerunt à libertis durissimas res exigere, scilicet ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos confertur, cum ex seruitute ad ciuitatẽ Romanam perducuntur. & quidem † prius prætor Rutilius edixit, † primus

xit, se amplius non daturum patrono, quàm operarum, & societatis actionem: videlicet si hoc pepigisset, vt nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem admitteretur patronus. posteriores prætores certæ partis bonorum possessionem pollicebantur. videlicet enim imago societatis induxit eiusdem partis præstationem: vt quod viuus solebat societatis nomine præstare, id post mortem præstaret.

II. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

SI patronus à liberto præteritus bonorum possessionem petere potuerit contra tabulas, & antequam peteret, decesserit, vel dies ei bonorum possessionis agnoscendæ præterierit: liberi eius, vel alterius patroni petere poterunt ex illa parte edicti, qua primis non petentibus, aut etiam nolentibus ad se pertinere, sequentibus datur, atque si priores ex eo numero non essent. Sed si patronus heres institutus viuo liberto decesserit superstitibus liberis: quæsitum est, an illi contra tabulas testamenti bonorum possessionem petere possint. & eò decursum est, vt mortis tempus, quo defertur bonorum possessio, spectari debeat, an patronus non sit. vt si sit, ex prima parte edicti liberi eius bonorum possessionem petere non possint. Si filius emancipatus nepotem in potestate aui reliquisset, bonorum possessionem partis dimidiæ dandam ei

filio intestati liberti, quamuis iure ipso legitima hereditas ad nepotem pertineat. quia & contra tabulas eius liberti* & * filio potius bonorum possessio partis debitæ daretur.

III. VLPIANVS libro quadragensimo *primo* ad Edictum.

ET iam si ius annorum consecutus sit libertus à principe, aduersus huius tabulas venit patronus, vt multis rescriptis continetur. hic enim viuit quasi ingenuus, moritur quasi libertus. planè si natalibus redditus sit, cessat contra tabulas bonorum possessio. Idem & si à principe liberam testamenti factionem impetrauit. Sed si hac lege emit quis, vt manumittat: ad hanc partem edicti pertinebit. * Si quis nummos accepit, vt manumitteret, non habet contra tabulas bonorum possessionem*. ¶ Vt patronus contra tabulas bonorum possessionem accipere possit, oportet hereditatem aditam esse, aut bonorum possessionem petitam. sufficit autem vel vnum ex heredibus adisse hereditatem, bonorúmve possessionem petisse. ¶ Patronus contra ea bona liberti omnino non admittitur, quæ in castris sunt quæsita. ¶ Si deportatus patronus restitutus sit, liberti contra tabulas bonorum possessionem accipere potest. idemque & in liberto deportato & restituto dicendum est. ¶ Si quis filius familias seruum de castrensi peculio manumiserit

&c. l. Si quãdo. C. de inoff. test.

Meminit huius vetustatis l vlti. C. de Inoff. test.

serit, ex constitutione Diui Hadriani patronus est, admittique poterit ad contra tabulas bonorum possessionem vt patronus. ¶ Si capitis libertum accusauerit is cui adsignatus est, non potest is petere contra tabulas bonorum possessionem, fratribusque suis non obstabit. sed hi contra tabulas bonorum possessionem petent, quemadmodum peterent, si ex altero filio nepotes essent. libertus enim, qui alteri ex filiis adsignatur, non desinit alterius filij libertus esse. amplius dicendum est, etiam si omiserit frater bonorum possessionem: alter frater, cui adsignatus, non potest succedere, & contra tabulas bonorum possessionem petere. ¶ Totiens ad bonorum possessionem contra tabulas inuitatur patronus, quotiens non est heres ex debita" portione institutus. ¶ Si patronus sub condicione sit institutus, eaque condicio viuo testatore extitit: contra tabulas bonorum possessionem accipere non potest. quid ergo si mortis tempore pependit, extitit tamen antequam patrono deferatur bonorum possessio, hoc est ante aditam hereditatem, an inuitetur ex hac parte edicti? & magis est, vt aditæ hereditatis tempus spectetur. hoc enim iure vtimur. si tamen in præteritum collata sit condicio, vel ad præsens: non videtur sub condicione institutus. aut enim impleta est, & purè institutus est: aut non est, & nec heres

"Olim dimidia, hodie tertia. Inst. de succ. libert.

institutus est. ¶ Si libertus patronum suum ita heredem scripserit, SI FILIVS MEVS ME VIVO MORIETVR, PATRONVS HERES ESTO: non malè videtur testatus. nam si decesserit filius, poterit hic existente condicione accipere bonorum possessionem. ¶ Si debita patrono portio legata sit, etsi scriptus heres non fuerit, satis ei factum est. sed etsi institutus sit ex parte minore, quàm ei debetur, residua verò pars suppleta est ei legatis siue fideicommissis: & ita satisfactum ei videtur. sed & mortis causa donationibus poterit patrono debita portio suppleri. nam mortis causa donationes vice legatorum fungantur. sed etsi non mortis causa donauit libertus patrono, contemplatione tamen debitæ portionis donata sunt: idem erit dicendum. tunc enim vel quasi mortis causa imputabuntur, vel quasi adgnita repellent patronum à contra tabulas bonorum possessione. ¶ Si patrono condicionis implendæ causa quid datum sit, in portionem debitam imputari debet. si tamen de bonis sit liberti profectum. debitam autem partem eorum, quæ cum moritur libertus habuit, patrono damus. mortis enim tempus spectamus. sed & si dolo malo fecit, quo minus haberet: hoc quoque voluit prætor pro eo haberi, atque si in bonis esset.

IIII. PAVLVS libro quadragensimo secundo ad Edictum.

SI necem domini detexerit seruus, prætor statuere solet, vt liber sit. & constat eum quasi ex senatusconsulto libertatem consecutum, nullius esse libertum. ¶ Si libertus captus ab hostibus ibi decesserit, quamuis liberi appellatio eum non tangat, tamen propter legem Corneliam, quæ testamentum sic confirmat, atque si in ciuitate decesserit: patrono quoque bonorum possessio danda erit. ¶ Si deportatus patronus sit, filio eius competit bonorum possessio in bonis liberti. nec impedimento est ei talis patronus, qui mortui loco habetur. & dissimile est, si patronus apud hostes sit. nam propter spem postliminij obstat liberis suis. ¶ Si extraneus à liberto heres institutus, rogatus sit filio hereditatem restituere: cum ex senatusconsulto Trebelliano restituta hereditate heredis loco filius habetur, patronus submouendus* est.

*Summouendus, erat in archetypo, teste Taurell. rectè, ideóque miror cur ita nõ ediderit.

V. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

LIbertinus, qui patronũ, patronique liberos habet, si patronum ex parte debita heredem instituit, liberos eius in eandem portionem substituere debet: vt licet patronus viuo liberto mortuus fuerit, satisfactum videa-

tur liberis eius. ¶ Si patroni filium emancipatum, & nepotes ex eo qui in aui familia remansit, libertus habeat: filio tantùm, non etiam nepoti satisfacere debebit libertus. nec ad rem pertinet, quòd ad parentis bona pariter vocantur.

VI. VLPIANVS libro quadragensimotertio ad Edictum.

ETsi ex modica parte instituti sint liberi liberti, bonorum possessionem contra tabulas patronus petere non potest. nam & Marcellus libro nono digestorum scripsit, quantulacumque ex parte heredem institutum liberti filium patronum expellere. ¶ Cum patroni filia heres instituta esset à liberto, falsumque testamentum dictum esset, in quo scripta erat, & appellatione interposita & pendente diem suum obisset: heredibus eius Diuus Marcus subuenit, vt id haberent quod haberet patroni filia, si viueret. ¶ Si filius liberti heres ab eo institutus abstinuerit, quamuis nomine sit heres, patronus admittitur. sed & si per in integrum restitutionem is qui mixtus est paternæ hereditati, vel qui adit hereditatem, abstinuerit sè: poterit quis patronum admittere. ¶ Patronus, patronique liberi, si secundum voluntatem mortui liberti hereditatem adierint, legatúmve aut fideicommissum petere maluerint: ad contra tabulas bonorum possessionem non admittuntur.

VII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

NAM absurdum videtur, licere eidem partim comprobare iudicium defuncti, partim euertere.

VIII. VLPIANVS libro quadragensimotertio ad Edictum.

SI verò non habuit effectum petitio eius, dico non impediri, quo minus adiuuetur. quinimmo & si sic adit, quasi ex debita portione institutus, mox apparuit eum minorem partem quàm sperauit accepisse: æquissimum est admitti eum ad suum auxilium. sed etsi testato conuenisset heredem, vt sibi legatum solueretur, mox pœnituisset: puto eum posse adiuuari. ¶ Si patronus legatum sibi relictum adgnouerit, idque fuerit euictum, competit ei legitimum auxilium: quia id quod sperabit se habiturum, non habet. sed etsi non totum euictum sit, verùm aliquo minus habet quàm putauit: erit ei subueniendum. ¶ Si seruo vel filio suo aliquid relictum patronus adgnouerit, perinde à contra tabulas bonorum possessione repelletur, atque si adgnouisset sibi relictum. sed etsi mortis causa donationem adgnouerit, dicendum est repelli eum à contra tabulas bonorum possessione.

&c. l. Scimus. C. de inoffi. testament.

sic tamen, si post mortem liberti adgnouit. ceterum si ei viuus libertus donauit, ille accepit: non idcirco erit repulsus à contra tabulas bonorum possessione. quia potest dicere spernisse, quòd in testamento quoque gratus circa eum fieret. remittique ei debet ab eis decedere, vel ea compensare in portionem pro rata. quare dicitur, etsi condicionis implendæ causa quid fuerit datum patrono post mortem liberti: repelli eum à contra tabulas bonorum possessione, quasi adgnouerit iudicium. ¶ Si patronus minor annis vigintiquinque liberti iudicium adgnouerit, in integrum restitui eum oportere existimamus, vt possit contra tabulas accipere.

VIIII. PAVLVS libro quadragensimosecundo ad Edictum.

QVI in seruitutem libertum paternum petierit, nec nomine liberorum bonorum possessionem accipere potest.

X. VLPIANVS libro quadragensimoquarto ad Edictum.

SI ex patronis alicui satisfactum non erit, ita vt alij amplius sua portione ex bonis liberti relinquatur: ei cui satisfactum non erit, ita actio dabitur, vt eius portio suppleatur ex eo quod extraneo heredi, & quod patrono supra suam portionem relictum est. eadem ratio & in pluribus patronis seruabitur.

¶ *Iulianus*

¶ *Iulianus ait, eum qui ab auo suo exheredatus est, à bonis libertorum eius summoueri: à patris verò sui libertorum bonis non excludi. quòd si à patre sit exheredatus, ab auo non sit: non solùm à libertorum paternorum bonis, verumetiam ab aui quoque excludi debere. quia per patrem auitos libertos consequitur. quòd si pater eius sit ab auo exheredatus, ipse non sit: posse nepotem auitorum libertorum contra tabulas bonorum possessionem petere. Idem ait, si pater me exheredauit, auus meus patrem meum, & prior auus decesserit: ab vtriusque libertis me repelli. sed si ante pater decessisset, postea auus: dicendum erit nihil mihi nocere patris exheredationem ad auitorum libertorum bona.*

XI. IVLIANVS libro vicensimosexto Digestorum.

QVod si pater meus à patre suo sit exheredatus, ego neque à patre meo neque ab auo mortuo quidē patre, & aduersus auitos & aduersus paternos libertos ius habebo. viuēte patre, quādiu in potestate eius ero, nō petam contra tabulas auitorum libertorum bonorum possessionem. emancipatus non summouebor.

XII. VLPIANVS libro quadragensimoquarto ad Edictum.

SI patronus testamēto iure militari facto filium silentio exheredauerit, debebit no-

cere ei exheredatio. verum est enim hunc exheredatum esse. * ¶ Si quis libertum filio 1
suo adfegrauerit, eumque exheredauerit: admitti potest ad bonorum liberti possessionem. ¶ Si quis non mala mente parentis exhere- 2
datus sit, sed alia ex causa exheredatio ipsi nō nocet. vtputa pone furoris causa exheredatum eum: vel ideo, quia impubes erat, heredemque institutum rogatum ei restituere hereditatem. ¶ Si quis cum esset exheredatus, pro- 3
nuntiatus vel perperam sit exheredatus non esse: non repellitur. rebus enim iudicatis standum est ¶ Si filius patroni exheredatus in 4
partem optinuerit de inofficioso, in partem victus sit: videamus, an noceat ei exheredatio. & nocere arbitror. quia testamentum valet, à quo exheredatus est. ¶ Ex testamento au- 5
tem, ex quo neque adita hereditas est, neque petita bonorum possessio, liberis exheredatio non nocet. absurdum est enim in hoc tantùm valere testamentum, vt exheredatio vigeat, cum aliàs non valeat. ¶ Si patroni filius prio- 6
re gradu sit heres scriptus, secundo exheredatus, huic non nocet exheredatio, cum voluntate patris vel extiterit heres, vel existere potuerit. neq; enim debet videri pater indignum existimasse filium bonis libertorum, quem ad hereditatem suam primum vocauerit. ac ne
eum quidem existimandum est summoueri à bonis

bonis liberti, qui à primo gradu exheredatus, & idem substitutus est. ergo is qui institutus
sit heres vel primo gradu vel sequenti, vel alio quo gradu, licet exheres sit eodem testamento: 7
non est summouendus à liberti bonis. ¶ Si patroni filius emancipatus noluerit adire hereditatem, vel qui in potestate est, retinere: nihilo minus liberti bonorum possessionem habebit.

XIII. IVLIANVS libro vicensimosexto Digestorum.

Filius patroni exheredatus, quamuis nepos ex eo heres scriptus fuerit, bonorum possessionem contra tabulas paternorum libertorum accipere non potest. licet enim necessarius existat patri suo, non per semetipsum, sed per aliū ad hereditatem admittitur. & certè constat, si emancipatus filius exheredatus fuerit, & seruus eius heres scriptus: & si iusserit seruo hereditatem adire, & ita patri suo heres extiterit: non habebit contra tabulas paternorum libertorum bonorum possessionem. l. 6. §. interdum. 7. de acq. hered.

XIIII. VLPIANVS libro quadragensimoquinto ad Edictum.

QVi cum maior natu esset quàm viginti quinque annis, libertum capitis accusauerit, aut in seruitutem petierit: remouetur à contra tabulas bonorum possessione. si verò accusauerit minor, dicendum est hunc non excludi, siue ipse siue tutor eius vel curator accusa-
uerit.

uerit. ¶ Sed si minor quidem instituerit accusa- 1
tionem, maior autem factus sententiam accepe
rit: benigne erit dicendum, ignoſci ei debere:
quia minor cœpit. neque enim imputare ei pos-
sumus, cur non deseruit accusationem, vel cur
abolitionem non petierit. cum alterum si feciſ-
set, in Turpillianum incideret: alterum non fa-
cilè impetretur. certè si abolitione publicè data
repetit (iam) maior, dicendum est, hunc esse re
mouendum. maior enim factus potuit sine ti-
more deserere abolitam accusationem. ¶ Is de- 2
mum videtur capitis accusasse, qui tali iudicio
appetit, cuius pœna aut supplicium habuit, aut
exilium quod sit vice deportationis, vbi ciuitas
amittitur. si tamen quis libertum eo crimine
accusauerit, cuius pœna non est capitis, verum-
tamen iudicanti placuit augere pœnam: non
obest hoc patroni filio. neque enim imperitia
aut seueritas iudicantis obesse debet patroni
filio, qui crimen leuius inportauit. sed si non
accusauerit, sed testimonium in caput liberti
dixit, aut subiecit accusatorem, puto eum à con
tra tabulas remoueri. ¶ Si libertus maiestatis 3
patroni filium accusauit, & patroni filius ca-
lumniæ eum capitis puniri desideraut: non de-
bet repelli hoc edicto. idem puto, & si ab eo pe-
titus retorsit in eum crimina. ignoscendum
enim est ei, si voluit se vleisci prouocatus.
¶ Si patris mortem defendere necesse habue- 4
rit,

rit, an dicendum sit, hic quoque ei succurren-
dum, si libertum paternum propter hoc accu-
sauit: medicum fortè patris, aut cubicularium,
aut quem alium qui circa patrem fuerat? &
puto succurrendum si affectione & periculo
paternæ substantiæ ducente necesse habuit ac-
cusationem vel calumniosam instituere.
5 ¶ Accusasse autem eum dicimus, qui crimina
obiecit, & causam perorari vsque ad senten-
tiam effecit. ceterum si ante quieuit, non accu-
sauit. & hoc iure vtimur. Sed si appellatione
interposita desiit, benigne dicetur, non pertu-
lisse accusationem. si igitur pendente appella-
tione decessit libertus, patroni filius admitte-
tur ad bonorum possessionem: quia sententia li-
6 bertus morte subtractus est. ¶ Si patroni filius
aduocationem accusatori liberti præstitit, non
est repellendus. neque enim aduocatus accu-
7 sat. ¶ Si pater testamento cauerit, vt accusare
tur libertus, quasi venenum sibi parasset, aut
quid aliud in se admisisset: magis est, vt igno-
sci liberis deberet, qui non sponte accusaue-
runt. sed & si accusauerit libertum, & proba-
uerit crimen patroni filius, posteaque hic li-
bertus sit restitutus: non erit repellendus. cri-
men enim quod intendit, etiam perfecit.

XV. TRYPHONINVS libro septimode-
cimo Disputationum.

Idem

IDem est etsi crimen quidem, quod in liberto probatum est, meruerat capitis pœnam, benignius autem punitus est libertus, veluti tantum relegatus. de calumniatore enim sensit prætor.

XVI. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum.

IN seruitutem petisse non is videtur, qui ei, qui in possessione erat seruitutis, petenti se in libertatem contradixit. verùm is qui ex libertate petit in seruitutem. sed & si quis non totum suum, sed pro parte, vel vsumfructum in eo suum dicat, vel quid aliud quod habere non potest in eo, nisi seruus sit: an repellatur quasi in seruitutem petierit? quod est verius. ¶ Si petierit in seruitutem, & optinuerit, mox cognita veritate passus sit in libertate morari, non debet ei obesse. maxime si habuit iustam causam errandi. & Petisse in seruitutem non videtur, qui ante litem contestatam desitit. sed etsi post litem contestatam, dicendum est, nec id nocere debere: quia non vsque ad sententiam duravit. & Si patroni filius sit vel exheredatus, vel si in seruitutem libertum paternum petiit, vel capitis accusauerit libertum: non nocet hoc liberis eius, qui in potestate non sunt. & hoc Diui fratres Quintilliis rescripserunt. & Si quis bonorum possessionem contra tabulas liberti acceperit, ab omni liberti iudicio

cio repellitur: nec tantùm si ipsi liberto heres fuerit scriptus, verumetiam si impuberi filio substitutus. nam & Iulianus scripsit, si post petitam bonorum possessionem adierit impuberis filij liberti hereditatem patronus: denegari ei deberi actiones. sed & si quid codicillis fuerit patrono relictum, vel mortis causa donatum, simili modo horum quoque persecutio denegabitur. Nonnunquam planè post petitam bonorum possessionem dabitur patrono legati persecutio, si nihil ad emolumentum eius peruenturum sit, quia fortè rogatus est alij restituere. præterea non tantùm quod ipsis nominatim datum est, id se prætor denegaturum ait: verumetiam si quid proponas ad ipsos per alios peruenturum: vt puta per subiectas personas. quod quidem sunt habituri non restituturi.

5 & Dabimus legati petitionem patrono, si seruo patroni dederit libertatem, pretio eius patrono prælegato. & Ei, qui substitutus erit patrono qui contra tabulas possessionem petierit, actio eius partis, cuius patrono possessio data
7 erit, non datur. & Si patronus sit substitutus, & patronus viuo testatore decesserit: filium patroni petentem contra tabulas bonorum possessionem, non solius substituti partem occupare, verùm omnibus heredibus pro parte aliquid auferre constat.

XVII.

XVII. IDEM libro quadragensimo septimo ad Edictum.

LIbertо sine liberis mortuo, in primis patronus & patrona bonorum possessionem accipere possunt, & quidem simul. sed & si patrono & patronæ proximi sunt aliqui, simul admittuntur.

XVIII. PAVLVS libro quadragensimotertio ad Edictum.

PAtronæ quidē liberi etiam volgo quæsiti accipiēt materni liberti bonorum possessionem. patroni autem non nisi iure quæsiti.

XVIIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI patronus ex minore parte, quàm legitima, heres institutus falsum testamentum dixisset, nec optinuisset, non est ambiguum, contra tabulas ei non deferri bonorum possessionem: eo quòd facto suo perdidit hereditatem, cum temere falsum dixit. quòd si ex debita parte fuerit institutus, siue adiit siue non, à contra tabulas bonorum possessione repellitur, quasi debitam sibi portionem acceperit. nec poterit contra tabulas bonorum possessionem petere.

XX. IVLIANVS libro vicensimoquinto Digestorum.

LIbertus sub condicione iurisiurādi, quam prætor remittere solet, patronum instituit heredem. non puto dubitandum, quin à bonorum

rum possessione submoueatur. verum est enim
1 eum heredem factū. ¶ Si Titio legatum fuisset, eiusque fidei commissum, vt patrono restitueret: denegatur legatorum actio Titio, si patrono pro debita parte à scripto herede fuerit
2 satisfactum. ¶ Libertus patronum & extraneum coniunctim ex parte dimidia heredem scripsit. quadrans, ex quo institutus erat patronus, totus ipsi imputari debebit. residuum ex debita sibi parte omnibus heredibus pro portione cuiusque aufert. idem seruari conueniet in legato, quod patrono coniunctim & Titio datum fuerit: vt pars legati in portionē debitam patrono imputetur: ex reliqua parte tantum Titio detrahatur, quantum ab herede pro ratæ
3 portione. ¶ Si libertinus filium emancipatum sub condicione heredem instituerit, & deficiente condicione substitutus adierit: quæro, vtrum patrono aduersus substitutum in partem debitam prætor, an emancipato filio in totam hereditatem succurrere debeat. respondi, cum pater filium sub condicione primo gradu heredem instituit: si deficiente condicione, sub qua filius heres institutus est, ad secundum gradum hereditas pertinet, vel adhuc pendente condicione filius decesserit: patrono partis debitæ bonorum possessionem aduersus substitutum competere. idemque est, & si filius vel non petierit bonorum possessionem tēpore exclusus, vel re-

iudicauerit. si verò deficiente condicione heredi tas ad filium pertineat: emancipatum potius tuebitur prætor aduersus substitutum. existimo autem, quotiens sub condicione heres filius scribitur, aliàs necessariam esse exheredationē à substitutis, aliàs superuacuam. nam si id genus condicionis fuerit, quæ in potestate filij esset, veluti CVM TESTAMENTVM FECERIT: puto etiam omissa condicione filium locum substitutis facere. si verò condicio non fuerit in potestate filij, veluti SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT: tunc substitutus non admittitur, nisi filius ab eo nominatim exheredatus fuerit. ¶ Si libertus filium emancipatum heredem instituerit, eiusque fidei cōmiserit, vt totam hereditatem Sempronio restitueret: & filius cum suspectam sibi hereditatem diceret, iussu prætoris adierit eam, & Sempronio restituerit: non inique patrono bonorum possessio partis debitæ dabitur, perinde ac si non filius, sed is cui hereditas restituta est, liberto heres extitisset. ¶ Item cum filius hereditatem liberti patris omiserit, & coheres eius totius hereditatis onus susceperit: danda erit patrono bonorum possessio. vtroque enim casu non filio, sed extraneo pars eripitur.

XXI. IDEM libro vicensimosexto Digestorum.

Ex

EX tribus patronis vno cessante bonorum possessionem petere, duo æquas partes habebunt.

XXII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

SI filiusfamilias miles manumittat: secundum Iuliani quidem sententiam, quam libro vicensimoseptimo digestorum probat, patris libertum faciet. sed quamdiu, inquit, viuit, præfertur filius in bona eius patri. sed Diuus Hadrianus Flauio Apro rescripsit, suum libertum eum facere, non patris.

XXIII. IVLIANVS libro vicensimoseptimo Digestorum.

SI libertus prætorio patrono extraneū instituerit heredem, & patronus antequam contra tabulas bonorum possessionem petierit, in adoptionem se dederit, deinde scriptus omiserit hereditatem: patronus totorum bonorum liberti possessionem vt legitimus petere potest. ¶ Si libertus testato decesserit, relictis patrono filio & ex altero filio duobus nepotibus, nepotes non admittentur quandiu filius esset: quia proximum quemque ad hereditatem liberti vocari manifestum est. si autem ex duobus patronis alter vnum filium, alter duos reliquisset: dixi viriles inter eos partes fieri.

XXIIII. IDEM libro sexagensimoquinto Digestorum.

M 2

COmmuni liberto, si ex duobus patronis alter iusiurandum exegerit, ne vxorem ducat, vel viuo liberto decesserit: [a] is qui extra hanc culpam fuerit, vel superuixerit: partis vtrique debitæ bonorum possessionem solus habebit.

[a] Ita hîc dispunximus, & gemina puncta addidimus, quæ perperam in editione Florent. erât omissa.

XXV. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

QVamdiu patrono bonorũ possessio partis debitæ dari potest, exceptis debitoribus datur aduersus heredem petentem SI NON IN EA CAVSA SIT PATRONVS, VT BONORVM POSSESSIONEM PRO PARTE DEBITA CONTRA TABVLAS PETERE POSSIT.

XXVI. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

LIberto octoginta habenti fundus quadraginta legatus est. is die cedente legati decessit extraneo herede instituto. respondit, posse patronum partem debitam vindicare. nam videri defunctum mortis tempore ampliorem habuisse rem centum: [a] cum hereditas eius propter computationem legati pluris venire possit. neque referre, heres institutus repudiet legatum liberto relictum, nec ne. nam & si de legi Falcidia quæratur, tale legatum, quamuis repudiatum, in quadrantem hereditatis imputatur

[a] Quid hoc sit centenarius libertus Iustin. definit Inst. de succ. libertor.

tatur legatariis.

XXVII. IDEM libro quarto Quæstionum.

VIuo filio si nepos exheredatur, nocebit ei exheredatio ad bona libertorum auitorum.

XXVIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

SI in libertinum animaduersum erit, patronis eius ius quod in bonis eius habituri essent, si is, in quem animaduersum est, sua morte decessisset, eripiendum non est. sed reliquam partem bonorum, quæ ad manumissorem iure ciuili non pertineat, fisco esse vindicandam placet. Eadem seruantur in bonis eorum qui metu accusationis mortem sibi conscierint, aut fugerint, quæ in damnatorum bonis constituta sunt.

XXVIIII. MARCIANVS libro nono Institutionum.

QVi ex causa fideicommissi manumittitur, est quidem libertus manumissoris, & tam contra tabulas, quàm ab intestato ad bona eius venire potest quasi patronus. sed operas ei imponere non potest, nec impositas ab eo petere. sed si defunctus filio suo legauit seruum, & rogauit vt eum manumittat, ea mente vt plenum ius patroni habeat: defendendum est † postea eum operas iure imponere.

Repetitur l. de oper. libert.

† posse

XXX. GAIVS libro secundo ad edictum prætoris vrbani titulo de liberali causa.

SI quis libertum paternum in seruitutem ea voluntate petierit, vt causam euictionis sibi conferret: non amittit beneficium bonorum possessionis.

XXXI. MARCELLVS libro nono Digestorum.

PAtrono libertus fundū, quem ab eo alienum emerat, legauit. & constituit patronus ad se pertinere legatum. contra tabulas bonorum possessionem accipere non potest, & si nihil profecit ei legatum, quia alienam rem legauerit ei libertus. quia patronus ipse eum liberto vendiderat.

XXXII. IDEM libro decimo Digestorum.

SI libertus meus in seruitutem redactus postea ab alio liberatus est, & eius cœperit esse libertus: præfertur mihi in contra tabulas bonorum possessione, qui eum manumisit.

XXXIII. MODESTINVS libro singulari de Manumissionibus.

SI patronus non aluerit libertum, lex Aelia Sentia adimit eius libertatis causa imposita, tam ei, quàm ipsi ad quem ea res pertinet. item hereditatem ipsi, & liberis eius, nisi heres institutus sit. & bonorum possessionem, præter quam secundum tabulas.

XXXIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Cassio.

Si lib

SI libertus cum duos patronos haberet, alterum præteriit, alterum ex semisse fecit heredem, & alteri extraneo semissem dereliquit: scriptus quidem patronus debitam sibi partem immunem habet. de cetera autem parte patroni, quæ supra debitum ei relicta est, & de semisse extraneo relicto, alteri patrono pro rata portione satisfieri oportet.

XXXV. IDEM lib. tertio Epistularum.

ALiberto suo herede Seius vsumfructum fundi Mæuio legauit. is libertus Mæuio herede relicto decessit. quæro, cum contra tabulas testamenti petierit filius Seij aduersus Mæuium: vtrum deducto vsufructu pars debita ei fundi restituenda sit, an solida: quia eorum bonorum acceperit possessionem, quæ liberti cum moreretur fuerūt. respondit, vsumfructum in causam pristinam restituendum puto. optimū itaq; erit arbitrum postulare, vt arbitrio eius vsusfructus in integrū restituatur.

cc. l. 17. ff. quib. mo. vsusfruc. amit.

XXXVI. IDEM libro octauo Epistularum.

LIbertus qui soluendo non erat, præterito patrono extrarios reliquit heredes. quæro, an possit patronus petere contra tabulas bonorum possessionem. respondit, cum à scriptis heredibus adita est hereditas, patronus contra tabulas bonorum possessionem petere potest:

quia solvendo hereditas est, quæ inveniat heredem. & sanè absurdum est, ius patroni impetendæ bonorum possessionis contra tabulas aliorum computatione, non iudicio ipsius patroni æstimari, referrique patrono quod modicum vindicaturus est. multi enim casus interuenire possunt, quibus expediat patrono petere bonorum possessionem, quamuis æris alieni magnitudo, quam libertus reliquerit, facultates patrimonij eius excedat. veluti si prædia sint aliqua ex bonis liberti, in quibus maiorum patroni sepulchra sint, & magni æstimat patronus bonorum possessione iura pro parte ea ad se pertinere. vel aliquid mancipium, quod non pretio, sed affectu sit æstimandum. non ergo ideo minus habere debet ius petendæ bonorum possessionis, qui animo potius quàm aliorum computatione bona liberti æstimat: cum eo ipso sufficere patrimonium videri possit, quòd & heredem habeat & bonorum possessorem.

XXXVII. VLPIANVS libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IVlianus ait, si patronus libertatis causa imposita libertæ reuendiderit, filium eius à bonorum possessione summoueri. scilicet quia nec contra tabulas testamenti liberti bonorum possessionem accipiat, quotiens pater eius donum, munus, operas liberto reuendiderit. planè si patronus filius libertatis causa imposita reuendiderit, nihilo minus † familiam bonorum possessionem contra tabulas liberti accipere ait. quia filius reuendendo libertatis causa imposita fratrem suum non summouet. & Si libertus heredem scripserit, isque prius quàm de familia quæstionem haberet, adierit hereditatem: patronum ad contra tabulas bonorum possessionem non admitti, Iulianus ait. debuit enim & patronus liberti necem vindicare. quod & in patrona erit dicendum. †filiam

XXXVIII. TERENTIVS CLEMENS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

QVæritur an filio exheredato etiam nepotes ex eo à bonorum possessione liberti excludantur. quod vtique sic dirimendum est, vt viuo filio, donec in potestate eius liberi manent, non admittantur ad bonorum possessionem, ne qui suo nomine à bonorum possessione summoueantur, per alios eam consequantur. si autem emancipati à patre fuerint, vel alio modo sui iuris effecti: sine aliquo impedimento ad bonorum possessionem admittantur. & Si filius liberti omiserit patris sui hereditatem, hoc patrono proficiet.

XXXVIIII. IDEM libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

PAtroni filia si in adoptiua familia sit, ad bona libertorum paternorum admittitur.

XL. IDEM libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI pater exheredato filio ita cauit, vt ius in libertum saluum ei esset: nihil ei ad hanc rem nocet exheredatio.

XLI. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

SI libertus patrono, quod ad debitam portionem attinet, satisfaciat, inuito tamen aliquid extorquere conetur: quid statuendum sit, quæritur. quid enim si ex parte debita instituto decem prætorea legentur, & rogetur seruum proprium, qui sit decem, vel minoris pretij, manumittere? iniquum est, & legatum non percipere, & libertatem seruo non dare, ex parte debita accepta, & legato temperare, & libertatem imponere non cogi: ne seruum forte de se male meritum cogatur manumittere. quid ergo si solo eodem herede instituto, idem libertus petierit? si substitutum habebit, æquè decreti remedium poterit procedere, vt accepta debita portione cetera pars ad substitutum perueniat: ita vt si forte seruus redimi potuisset, præstaretur libertas. cessante verò substitutione, patronum hereditatem liberti amplectentem prætor qui de fideicommisso cognoscit, libertatem seruo eum imponere cogat.

XLII. IDEM libro tertiodecimo Quæstionum.

Filius

FIlius qui patri heres exstitit, fratrem exheredatum adrogauit: atque ita herede eo relicto defunctus est. bonorum possessione libertum patris naturalis exheredatus non habebit. nam cui non exheredato [a] talis adoptio noceret, nocere debet exheredato. quoniam pœna, quæ legibus aut edicto inrogaretur, adoptionis remedio non obliteraretur. Paulus notat: ei qui alio iure venit, quàm eo quod amisit, non nocet id quod perdidit, sed prodest quod habet. sic dictum est, patrono eodemque patronæ filio non obesse, quòd quasi patronus deliquit, si vt patronæ filius venire possit. & Papinianus: Castrensium bonorum Titium libertus fecit heredem, ceterorum alium. adita est à Titio hereditas. magis nobis placebat, nondum patronum possessionem contra tabulas petere posse. verùm illa quæstio intervenit, an omittente eo qui reliqua bona accepit, perinde Titio adcrescant, ac si partes eiusdem hereditatis accepissent. verius mihi videtur, intestati iure deferri bona cetera. Titius igitur heres non poterit inuitare manumissorem, cum Titio nihil auferatur: nec bonis ceteris, quæ nondum ad
2 causam testamenti pertinent. & Cum filius liberti impubes, qui subiectus dicitur, ex prima parte bonorum possessionem accipiat, an patronus defuncti possessionem accipere possit, quæsitum est. & sine dubio qui sequentis gradus sunt,

In vulg. edit. est lex Si filius.

[a] Quidam cõtra fidem omniũ librorũ emendant, cui non adrogato talis exheredatio noceret, nocere debet adrogato.

sunt, non admituntur interim. cum enim praecedit alia possessio, qui sequitur, accipere non potest. planè si contra eum, qui subiectus dicitur, fuerit iudicatum: data non intellegitur. sed & in patrono pendente controuersia idem erit dicendum. planè quod ad patroni quoque personam pertinet, differri controuersia debebit. ¶ Si falsum liberti testamentum ab aliis in prouincia dictum, atque ita res per appellationem extracta esset: defuncta medio tempore patroni filia, quam libertus heredem instituerat: filio mulieris seruabit Diuus Marcus eam partem bonorum, quam filia patroni vel iure intestati, si vixisset, habere posuit.

XLIII. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

IVlianus putat patronum, qui Titio pro parte dimidia herede instituto substitutus, eo deliberante bonorum possessionem contra tabulas accepit, si postea Titius non adierit hereditatem, nihil ei qui adiit hereditatem abstuliſſe: non magis quàm si sub condicione fuiſſet institutus. igitur Titio deliberante res in incerto erit, vtrumue semis ex substitutione in possessionem conuertatur, an Titio adeunte singulis heredibus partes debitæ auferantur.

XLIIII. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

SI patronum ex debita portione heredem instituas, & purè roges fundum dare, eique sub

sub condicione tantumdem leges: in condicionem fideicommiſſum redigitur. erit tamen & hic quod moueat. onerabitur enim patronus satisdatione fideicommiſſi. sed dicendum est ab eo fideicommiſſario cauendum, à quo patrono legatum est, vt vndique patronus suum ius habeat imminutum. ¶ Patronus heres institutus, legato ei seruo per quem suppleretur debita ei portio, non petet contra tabulas bonorum possessionem, quamuis seruus clusis tabulis decesſit. ¶ Si ex bonis, quæ mortis tempore fuerunt, debitam partem dedit libertus in hereditate vel legato, seruus tamen post mortem liberti reuersus ab hostibus augeat patrimonium: non potest patronus propterea queri, quòd minus habeat in seruo, quàm haberet, si ex debita portione esset institutus. idem est & in allubione, cum sit satisfactum ex his bonis, quæ mortis tempore fuerunt. idem est & si pars legati liberto relicti ab eo, cui simul datum erat, vel hereditatis, nunc illis abstinentibus, adcrescat.

XLV. IDEM libro nono Quæstionum.

SI patronus ex sexta, & seruus eius ex reliqua parte sit heres institutus: nec ex serui portione fideicõmiſſum debetur, at si seruus dumtaxat heres institutus est, puto nec hic ex debita

debita portione præstandum.

XLVI. IDEM libro tertio Responsorum.

PAulus respondit, patronus, qui deceptus falsum iudicium testatoris secutus est, bonorum possessionem contra tabulas testamenti liberti petere non prohibetur.

XLVII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

PAulus respondit, exheredationem nepotis, quæ non notæ gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aui bonorum possessionem petere possit. Q. Quæro, an si Titia patroni filia iactat Titum patrem suum prius quam moreretur literas ad se fecisse, quibus adiceret, per libertos suos maleficiis appetitum eusque litteras se secutam post mortem patris libertos accusare: an aliquid ei prodesse possit hæc excusatio. Paulus respondit, eam quæ ex voluntate patris accusauit, non debere repelli à bonorum possessione contra tabulas: quoniam non suum iudicium, sed alienum exsecuta est. Q. Patroni filius epistulam talem liberto emisit. Sempronius Zoilo liberto suo salutem. Ob merita tua fidemque tuam, quam mihi semper exhibuisti, concedo tibi liberam testamenti factionem. quæro, an patroni filio nihil requere debeat. Paulus respondit, eum libertum, de quo quæritur, liberam testamenti fact

3 tionem consecutum non videri. Q. Paulus respondit, nepotem etiam post mortem aui conceptum, superstitem liberto bonorum possessionem contra tabulas liberti auiti petere posse, & ad hereditatem legitimam eius admitti. responsum enim Iuliani tantùm ad hereditatem legitimam, item bonorum possessio-
4 nem aui petendam pertinere. Q. Paulus respondit, quamuis filij à patre milite præteriti pro exheredatis habeantur: tamen non eousque silentium patris eis nocere debere, vt & à bonis libertorum auitorum repelli debeant. idem responsum est etiam de bonis libertorum paternorum.

XLVIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

QVæro de eo, qui libertum effracturæ crimine accusauit. respondit, si eiusmodi effracturæ crimine accusatus sit, ex quo, si probaretur, in metallum datus esset: denegandam bonorum possessionem.

XLVIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

LIberto per obreptionē adrogato, ius suum patronus non amittit.

L. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

NIhil interest, ipse patronus scriptus heres ex minore parte adierit hereditatem, an seruum suū scriptum iusserit adire hereditatem quam

quam retinet. nihilo minus enim repulsus erit à contra tabulas bonorũ possessione. si tamen antequam iuberet liberti hereditatem adire, seruum vendiderit, aut manumiserit. & ita ipse nouus libertus aut emptor heredes extiterint: verbis edicti non prohibetur patronus accipere contra tabulas bonorum possessionem. Sed numquid prætor ei denegare possessorias actiones debeat, si fraudem edicto eius facere voluit: vt pretio vberiore percepto, vel tacita pactione etiam, hereditatis ex institutione delatæ commodum, & bonorum possessionis contra tabulas haberet? faciliorque suspicio per filium scriptum heredem, quamuis emancipatum adeuntem, liberti hereditatem ipsum patronum habere. cum omnia quæ nostra sunt, liberis nostris ex voto paremus. ¶ Si tamen clusis adhuc tabulis testamenti liberti, cum ignoraret iudicium eius patronus, eorum quid, quæ supra scripta sunt, circa institutum subiectum iuri suo fecit: amota fraudis suspicione, suo iure in bonorum possessione contra tabulas vtetur. ¶ Si patronus ex debita portione à liberto scriptus, rogatusque hereditatem restituere, suspectam dixit, & compulsus adire, cum retinere posset, restituerit: non poterit accipere contra tabulas bonorum possessionẽ. & quia adgnouit iudicium liberti, & quia spreuit, & quasi damnauit eam possessionem. longe distat ab hoc patronus

patroni filius quem libertus adrogauit, & ex minore parte heredem scripsit, cum nemo ex familia patroni alius esset. quamquam enim hic ipso iure, quippe suus, heres deprehendatur: si tamen se non immiscuit hereditati vt patris, sed abstinuit quasi patroni: tamen filius admittendus est ad contra tabulas bonorum possessionem. ¶ Si debenti patrono certam pecuniam liberationem libertus reliquisset, isque vsus est aduersus heredem petentem debitum doli exceptione, aut acceptilatione liberatus est debito propter legatum: dicendum est, eum non posse accipere contra tabulas bonorum possessionem.

LI. LABEO libro primo Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI eundem libertum & tu capitis accusasti, & pater tuus manumisit: non poterit ibi eius liberti bonorum possessio ex edicto prætoris dari. Paulus: immo contra accidet, si quem seruum accusaueris, deinde is patris tui fuerit factus, & is postea eum manumisit.

DE LIBERTIS VNIVERSITATIVM. TIT. III.

In indice titul. additur, De libertis municipum & aliarũ vniuersitatium.

VLPIANVS libro quadragensimo nono ad Edictum.

MVNICIPIBVS *plenum ius in bonis libertorum, libertarumq; defertur: hoc est id ius, quod etiam patrono. sed an omnino petere bonorum possessionem possint, dubitatur. nemo enim, quòd consentire nō possunt, sed per alium possunt petita bonorum possessione ipsi adquirere. sed qua ratione senatus censuit, vt testatui eis ex Trebelliano hereditas possit, qua ratione alio senatusconsulto, heredibus eis instatutis à liberto, adquirere hereditatem permissum est, ita bonorum quoque possessionem petere dicendum est. temporáque bonorum possessionis petendæ cedere municipibus eximde, ex quo decernere de petenda potuerunt. quod & Papinianus respondit.*

[a] Apronia no, l. omnibus. §. ad Trebell. cuius etiam meminit Vlpia. in fragm. titu. 22. §. 5.

DE ADSIGNANDIS LIBERTIS.

TIT. IIII.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SEnatusconsulto, quod factum est Claudianis temporibus Velleo Rufo & Osterio Scapula consulibus[a], de adsignandis libertis in hæc verba cauetur. SI QVI DVOS PLVRESVE LIBEROS IVSTIS NVPTIIS QVAESITOS IN POTESTATE HABERET

[a] Suffectis anno vrbis 799.

HABERET, DE LIBERTO LIBERTAVE SVA SIGNIFICASSET, CVIVS[a] EX LIBERIS SVIS EVM LIBERTVM EAMVE LIBERTAM ESSE VELLET: IS EAVE, QVANDOQVE[a] IS QVI EVM EAMVE MANVMISIT INTER VIVOS VEL TESTAMENTO, IN CIVITATE ESSE DESISSET, SOLVS EI PATRONVS SOLAVE PATRONA ESSET, PERINDE ATQVE SI AB EO EAVE LIBERTATEM CONSECVTVS CONSECVTAVE EST. VTIQVE SI EX LIBERIS QVIS IN CIVITATE ESSE DESISSET, NEQVE EI LIBERI VLLI ESSENT: CETERIS EIVS LIBERIS, QVI MANVMISIT, PERINDE OMNIA IVRA SERVENTVR, AC SI NIHIL DE EO LIBERTO EAVE LIBERTA IS PARENS SIGNIFICASSET. *Quamuis singulari sermone senatusconsultum scriptum est, tamen & pluribus liberis & plures libertos libertásve posse adsignari, certum est.* ¶ *Is quoque libertus, qui apud hostes est, adsignari potest. Adsignare autem quis potest quibuscumque verbis, vel nutu, vel testamento, vel codicillis, vel viuus. Adimere adsignationem etiam nuda voluntate poterit.* ¶ *Sed & si exheredato filio libertum quis adsignauerit, valet adsignatio. nec nocet ei nota exheredationis, quantum ad ius patronatus. Sed si post adsignationem ei fue-*

[a] Hoc enim est adsignare l. adsignare. j. de verb. sig. [a] Anto. August. libr. 3. c. 7.

rit exheredatus, non semper exheredatio adimet adsignationem: nisi hoc animo facta sit. Sed si is cui adsignatus est, repudiauerit: puto verius, quod & Marcellus scripsit, posse admitti fratres eius. ¶ Si sit ex patrono filius vnus, ex altero duo, & vni eorum libertus adsignatus est: videndum, quot partes fiant hereditatis liberti. vtrum tres, vt duas habeat is cui adsignatus est, id est suam & fratris: an verò æquales partes fiant, quoniam per adsignationem alius excluditur. & Iulianus libro septuagẽsimoquinto scripsit, magis esse, vt bessem hic habeat, qui fratrem excludit. quod verum est quamdiu frater eius viuat, vel admitti potuit ad legitimam hereditatem. ceterum, si fuerit capite minutus, æquales partes habebunt.

II. POMPONIVS libro quarto Senatusconsultorum.

SED si is cui adsignassem, decessisset relicto filio & fratre, & alterius patroni filio: semissem habiturum eum nepotem, quem esset filius meus is qui viuit, habiturus, si ego eum libertum non adsignassem.

III. VLPIANVS libro †quintodecimo ad Sabinum. †quarto-decimo

IDem erit dicendum, & si is qui filium & nepotem habebat, nepoti libertum adsignauerit: admittetur nepos ad legitimam hereditatem

tatem, licet sit alterius patroni filius. & hoc contingit patrui vita. ceterum si ille non esset, nihil ei prodesset adsignatio ad deminuendum ius alterius patroni filij. ¶ Posse autem & nepoti adsignari certum est. & præferri filio nepotem adsignatoris constat. vnde quæri poterit, an si filium habeat, & ex eo nepotem, possit quasi duos habeat in potestate, ius senatusconsulti inducere. in qua specie cum placeat etiam ei qui in potestate recasurus est, adsignari: quare non admittimus, cum vtrumque esse in potestate negare non possumus? An autem ad legitimam hereditatem admitti possit hic qui est in potestate, tractari poterit. & cum multi sint casus, quibus & libertum habere, qui in potestate est, possit: cur non hoc quoque admittendum sit, vt per eum pater ad legitimæ hereditatis admittatur emolumentum? quod & Pomponio rectè videtur. habent autem libertos etiam filiifamilias: veluti si castrensem seruum eorum quis manumiserit. ¶ Emancipatos quoque filios eius, cui adsignatus est libertus, habere commodum senatusconsulti puto: non vt ad legitimam hereditatem admittantur: sed ad ea quæ possunt. secundum quod liberto mortuo defuncto, quoniam ad legitimam hereditatem admitti nõ possunt, videdum ne admittatur filius adsignatoris in familia remanẽs, an non. ex putem

emancipatos per prætorem præferendos. liberos autem eius, cui adsignatus est, accipere debemus non solùm filios, verumetiam nepotes & neptes, & deinceps descendentes. ¶ Si quis duobus adsignauerit libertum, & alter in ciuitate esse sine liberis desierit, alter non,

IIII. POMPONIVS libro quarto Senatusconsultorum.

[a] Malè quidã legunt, voluerit. August. lib. 4. cap. vlt.

VEL vinus noluerit ad se hereditatem liberti pertinere,

V. VLPIANVS libro quarto decimo ad Sabinum.

VTrum portio eius qui in ciuitate esse desiit, vel repudiauit, in familiam redeat: an verò ei potius adcrescat, in cuius persona locum adsignatio? & Iulianus libro septuagensimo quinto scripsit, adsignationem in huius solius persona locum habere, & solum admittendum. quod est verum. Quòd si non [b] sine liberis decesserit, an cum vino admittantur? & putat adhuc solum admittendum. Defuncto autem eo, liberos alterius succedere: non in familiam libertum redire. sed si ex duobus istis alter filios, alter nepotes reliquerit: an simul ad legitimam hereditatem admittantur? & puto ordinem inter eos faciendum.

[b] Sic Flor. vulg. editio nõ habet negationem, malè. Anto. Augu. libr. 4. cap. vlti. ego in omni manuscr. reperi negationẽ.

VI. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

SI seruus liber esse iussus fuerit, & filio legatus, deinde vinus testator eũ manumiserit ad filiũ libertus quasi adsignatus pertinet. hoc ita est, siue expressum est, vel certè intellexit non quasi seruum eum legasse, sed quasi libertum adsignasse.

VII. SCAEVOLA libro secundo Regularum.

ADsignare & purè, & sub condicione, & per epistulam, vel testationem, vel chirographum possumus. quia adsignatio liberti neque quasi legatum neque quasi fideicommissum percipitur. denique nec fideicommisso onerari potest.

VIII. MODESTINVS libro septimo Differentiarum.

LIberi patroni quamquã & ipsi in pleriſque causis manumissoris iure censentur, tamen paternum libertum liberis suis adsignare non potuerunt: etiam si eis à parente fuerit adsignatus. idque & Iulianus & Marcellus probant.

VIIII. IDEM libro nono Pandectarum.

VTrum ei tantùm qui in potestate sit, an etiam emancipato filio adsignare libertum patronus possit, si modò non pauciores quàm duos præterea in potestate habeat, dubitari solet. & magis est posse.

X. TERENTIVS CLEMENS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SVB condicione vel in diem liberto adsignato, interim pendente die vel condi-

cione, omnia perinde obseruabuntur, ac si adsignatus non esset. itaque mortuo eo interim ad omnes liberos hereditas, & bonorum possessio pertinebit. ¶ Si vni purè, alij sub condicione libertus adsignatus sit: eum, cui pure adsignatus sit, pendente condicione solum patroni ius habere, dicendum est.

XI. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

ALimentorum causa libertos filiis adtributos, filiis adsignatos non videri, respondi. cum ea ratione libertis consuli patronus voluerit, quo facilius voluntatis emolumentum consequantur saluo iure communi.

XII. POMPONIVS libro duodecimo Epistularum.

SI ex duobus patronis alter eorum filio suo libertum adsignauerit, non obstat, quo minus alter patronos ius solidum suum habeat.

XIII. IDEM libro quarto Senatusconsultorum.

TEstamento potest quis & seruum manumittere, & eundem vt libertum adsignare. De liberis qui sunt in potestate, senatus locutus est. ergo de postumis nihil hoc senatusconsulto prouisum est. magis tamen puto etiam postumos contineri. ¶ Quod inquit senatus, SI EX LIBERIS QVIS IN CIVITATE ESSE DESISSET, eum significat qui in perpetuum in ciuitate esse desierit: non etiam

etiam si quis ab hostibus captus reuerti possit.
2 ¶ Ex die quoque certa adsignari potest. sed vsque in diem certum vix potest. nam ipse senatus huic negotio finem præposuit.

SI QVID IN FRAVDEM PATRONI FACTVM SIT. TIT. V.

VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Edictum,

SI QVID dolo malo liberti factum esse dicetur, siue testamento facto, siue intestato libertus decesserit, quo minus quàm pars debita bonorum ad eorum quem perueniat, qui contra tabulas bonorum possessionem accipere possunt: cognoscit prætor, & operam dat, ne ea
2 re cui fraudi sit. ¶ Si alienatio dolo malo facta sit, non quærimus, vtrum mortis causa facta sit, an non sit. omni enim modo reuocatur. si verò non sit dolo malo facta, sed aliàs: tunc actori probandum erit, mortis causa factam alienationem. si enim proponatur mortis causa factam alienationem, non requirimus, vtrum dolo malo facta sit, an non sit. sufficit enim docere, mortis causa factam. nec immeritò. mortis causa enim donationes comparantur legatis: & sicut in legatu non quærimus, dolo ma-

lo factum sit, an non: sit ita nec in mortis causa donationibus. quod autem mortis causa filio donatum est, non revocatur. nam cui liberum fuit legare filio quantum quantum vellet, is donando non videtur fraudasse patronum. omne autem, quodcunque in fraudem patroni gestum est, revocatur. ¶ Dolum accipere nos oportet eius qui alienauit, non eius cui alienatum est. & ita euenit, vt qui fraudis vel doli conscius non fuit, carere debeat re in fraudem patroni alienata, etsi putauit ingenuum, nec credidit libertinum. ¶ Aduersus conpatronum, qui contra tabulas bonorum possessionem omisit, Fauiana non competit, si non plus sit in eo quod donatum est, quàm pars debita patrono. quare si mortis causa ei donatum sit, partem faciet conpatrono, quemadmodum legatarius patronus facit. ¶ Vtrum autem ad ea sola revocãda Fauiana pertinet, quæ quis libertus de bonis deminuit an etiam ad ea quæ non adquisiit, videndum est. & ait Iulianus libro vicensimosexto digestorum, si hereditatem libertus nõ adierit fraudandi patroni causa, vel legatum repudiauerit: Fauianam cessare. quod mihi videtur verum. quamuis enim legatum retro nostrum sit, nisi repudietur: attamen cum repudiatur, retro nostrum non fuisse, palam est. In ceteris quoque liberalitatibus, quas non admisit

misit is libertus, cui quis donatum voluit, idem erit probandum, Fabianam cessare. sufficit enim patrono si nihil de suo in meam eius libertus alienauit: non si non adquisiit. proinde etsi cum sub condicione ei legatum esset, id egit, ne condicio existeret vel si sub condicione stipulatus fuerit, maluit deficere condicionem: dicendum est Fauianam cessare. ¶ Quid si in lite vinci voluit? si quidem condemnatus est data opera, vel in iure confessus: dicendum erit Fauianam locum habere. quòd si noluit optinere, cum poterat: hic videndum. & puto hunc deminuisse de patrimonio. actionem enim bonis deminuit, quemadmodum si passus esset actionis diem abire. sed si, puta, querellam inofficiosi, quam potuit, vel quam aliam, forte iniuriarum, vel similem, instituere noluit: non potest patronus ob eam rem Fauiana experiri. ¶ At si transegit in fraudem patroni, poterit patronus Fauiana vti. sed si libertus filium dotauit, hoc ipso quòd dotauit, non videtur fraudare patronum: quia pietas patris non est reprehendenda. ¶ Si pluribus in fraudem libertus donauerit, vel pluribus mortis causa: aqualiter patronus aduersus omnes in partem sibi debitam, siue Fauiana siue Calusiana experietur. ¶ Si quis in fraudem patronorum rem vendiderit, vel locauerit, vel permutauerit: quale sit arbitrium iudicis,

videamus

videamus. & in re quidem distracta deseri condicio debet emptori, vtrum malit rem emptam habere iusto pretio, an verò à re discedere pretio recepto. neque omnimodo rescindere debemus venditionem, quasi libertus ius vendendi non habuerit: nec fraudemus pretio emptorem: maximè cum de dolo eius non disputetur, sed de dolo liberti. ¶ Sed si emerit in fraudem patroni libertus, æque dicendum si magno emit, in pretio releuandum patronum, cõdictione non ipsi delata, an velit ab emptione discedere: sed venditori vtrum malit de pretio remittere, an potius rem quam vẽdidit, recipere persoluto pretio. & in permutatione, & in locatione & conductione similiter idẽ obseruabimus. ¶ Sed si rem quidem bona fide vendiderit, & sine vlla gratia libertus, pretium autem acceptum alij donauit: videndum erit, quis Fauiana inquietetur: vtrum qui rem emit, an verò is qui pretium dono accepit. & Pomponius libro octogensimotertio rectè scripsit, emptorem non esse inquietandum. fraus enim patrono in pretio facta est. eum igitur qui pretium dono accepit, Fauiana conueniẽdum. Et aliàs videamus, si dicat patronus rem quidem iusto pretio venisse, verumtamen hoc interesse sua non esse remundatam, inque hoc esse fraudem, quòd rem rit possessio, in quam habet patronus affectionem * vel opportunitatis, * vel vicinitatis, vel cæli, vel quòd illic educatus sit, vel parentes sepulti: an debeat audiri volens reuocare. sed nullo pacto erit audiendus. fraus enim in damno accipitur pecuniario. Sed si fortè & res vilius distracta sit, & pretium alij donatum: vterque Fauiano iudicio conuenietur, & qui vili emit, & qui pecuniam accepit muneri. is tamen qui emit, si malit rem restituere: nõ aliàs restituet, quàm si pretiũ quod numerauit recipiat. Quid ergo si delegatus emptor soluit ei cui donavat libertus: an nihilo minus reciperaret? & magis est vt reciperare debeat, licet pretium ad aliũ peruenit, qui soluendo non est. nam & si acceptum pretium libertus prodegisset, diceremus nihilo minus eum qui dedit, recipere debere, si velit ab emptione discedere. ¶ Si mutuam pecuniã libertus in fraudẽ patroni acceperit, an Fauiana locum habeat, videamus: & quod re me dum in hoc est. accepit mutuam: si quod acepit, donauit, conuenit eum patronus, cui donauit libertus. sed accepit, & prodegit: non debet perdere qui mutuum dedit. nec ei imputari, cur dedit. planè si non accepit, & spopondit stipulantizerit Fauianæ locus. ¶ Si fideiusserit apud me libertus, vel rem suam pro alio pignori dedit in necem patroni: an Fauiana locum habeat, videamus. & nunquid cum damno meo non debeat patrono subueniri. neque enim donauit aliquid mihi, si pro aliquo intervenit, qui

* Erasmus prouerb. Aliquid mali propter vicinum malum.

qui non fuit soluendo. eoque iure vtimur. igitur creditor non poterit Fauiana conuenire: debitor poterit quidem, sed potest & mandatis planè si deficiat mandati actio, quia donationis causa intercesserit locus Fauianæ. sed & si mandator exstitit pro aliquo libertus, idem erit prouidendum. ¶ Quamuis autem in partem Fauiana competat, attamen in his quæ diuidi non possunt, in solidum competit: vt puta in seruitute. ¶ Si seruo meo vel filiofamilias libertus in fraudem patroni quid dederit: an aduersus me iudicium Fauianum competat, videamus. & mihi videtur sufficere aduersus me, patrēque arbitrioque iudicis contineri, tam id quod in rem versum est, cōdemnandi, quàm id quod in peculio. Sed si iussu patris contractum cum filio est, pater vtique tenebitur. ¶ Si cum seruo in fraudem patroni libertus contraxerit, isque fuerit manumissus: an Fauiana teneatur, quæritur. & cum dixerimus dolum tantùm liberti spectandum, non etiam eius cum quo contraxit: potest manumissus iste Fabiana non teneri. Item quæri potest, manumisso vel mortuo vel alienato seruo, an intra annum agendum sit. & ait Pomponius, agendum. ¶ Hæc actio in personam est, non in rem. & in heredem competit, & in ceteros successores, & heredi, & ceteris successoribus patroni. & non est hereditaria, id est ex bonis liberti, sed propria patroni. ¶ Si

17. ¶ Si libertus in fraudem patroni aliquid dederit, dein defuncto patrono viuo liberto, filius patroni acceperit bonorum possessionem contra tabulas libertini Fabiana vti possit ad reuocanda ea quæ sunt alienata? & est verum, quod & Pomponius probat libro octagensimotertio, item Papinianus libro quartodecimo quæstionum, competere ei Fauianam. sufficere enim quòd in fraudem patronatus factum sit. magis enim fraudem rei, non personæ accipimus.

18. ¶ In hanc actionem etiam fructus veniunt, qui sunt post litem contestatam percepti.

II. MARCIANVS libro tertio Regularum.

IN Fauiana & Calusiana actione rectè dicetur, etiam præteritos fructus venire, quatenus prætor omnem fraudem libertorum vult rescindere.

III. VLPIANVS libro quadragensimo-quarto ad Edictum.

SI patronus heres institutus ex debita parte adierit hereditatē, dum ignorat aliqua libertum in fraudem suam alienasse: videamus, an succurri ignorantiæ eius debeat, ne decipiatur liberti fraudibus. & Papinianus libro quartodecimo quæstionum respondit, in eadem causa manere ea quæ alienata sunt: idcircoque patronum sibi imputare debere, qui cum

cum posset bonorum possessionem accipere contra tabulas propter ea quæ alienata, vel mortis causa donata sunt, non fecit. ¶ Hæc actio in perpetuum datur: quia habet rei persecutionem. Patronum ex asse heredem institutum, volentem Fauiana actione vti, prætor admittit: quia erat iniquum excludi eum à Fauiana, quia non sponte adiit hereditatem: sed quia bonorum possessionem contra tabulas petere non potuit. ¶ Si intestatus libertus decesserit, patronus adeundo hereditatem eius revocat per Calusianam actionem ea quæ alienata sunt dolo malo, quo minus pars ex testamento debita bonorum liberti ad patronum, liberosve eius perueniret. idque est, siue petita sit à patrono ab intestato bonorum possessio, siue non sit. ¶ Si plures sint patronæ & patroni, singuli virilem tantùm revocabunt vel Calusiana. ¶ Si libertus intestatus decesserit, relicta patrono debita portione, aut aliquo amplius, aliquid etiam alienauerit: Papinianus libro quartodecimo quæstionum scribit, nihil esse revocandum. nam qui potuit alicui relinquere quid testamento, si debitam portionem patrono relinquat: præterea donando, nihil videtur, in fraudem facere.

IIII. IDEM libro quadragensimotertio ad Edictum.

Quod

QVodcumque dolo malo liberti alienatum est, Fauiana actione revocatur. & si plures patroni sint, omnes vnam partem habebunt. sed si viriles non petent, portio ceteris adcrescet. quod in patronis dixi, & in liberis patroni est. sed non simul venient, sed patronis deficientibus.

V. PAVLVS libro quadragensimosecundo ad Edictum.

TEnetur Fabiana actione tam is qui accepit ipse, quàm qui iussit alij dari id quod ipsi donabatur. In actione Fauiana si res non restituatur, tanti damnabitur reus, quanti actor in litem iurauerit.

VI. IVLIANVS libro vicensimosexto Digestorum.

SI libertus cum fraudare patronum vellet, filiofamilias contra senatusconsultum pecuniam crediderit, non erit inhibenda actio Fauiana: quia libertus donasse magis in hunc casum intelligendus est in fraudem patroni, quàm contra senatusconsultum credidisse.

VII. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

ERgo si senatusconsultum locum non habet, cessat Fauiana cum exigi possit.

VIII. IVLIANVS libro vicensimosexto Digestorum.

SEd si minori quàm vigintiquinque annis natu filiofamilias crediderit, causa cogni-

ta ei succurri debet.

VIIII. IDEM libro sexagensimoquarto Digestorum.

VIuus libertus donare bene merentibus amicis potest. legare verò nec bene merentibus amicis potest, qui patroni partem minuat.

X. AFRICANVS libro primo Quæstionum.

SI id quod à liberto in fraudem alienatum est, non extet, actio patroni cessat: quemadmodum si pecuniam in fraudem abiecisset, aut etiam si is qui mortis causa à liberto acceperat, eam rem vendidisset: & bonæ fidei emptor eam vsucepisset.

XI. PAVLVS libro tertio ad legem Aeliam Sentiam.

NOn videtur patronus fraudari eo, quod consentit. sic & quod volente patrono libertus donauerit, nō poterit Fauiana reuocari.

XII. IAVOLENVS libro tertio Epistularum.

LIbertus cum fraudandi patroni causa fundum Seio tradere vellet, Seius Titio mandauit vt eum accipiat, ita vt inter Seium & Titium mandatum contrahatur. quæro, post mortem liberti patronus vtrum cum Seio dumtaxat, qui mandauit, actionem habet: an cum Titio qui fundum retinet: an cum quo velit, agere possit. respondit, in eum, cui donatio

quæsita est, ita tamen si ad illum res peruenerit, actio datur. cū omne negotiū, quod eius voluntate gestū sit, in condemnationē eius conferatur. nec potest videri id præstaturus quod alius possidet: cum actione mādati consequi rē possit, ita vt aut ipse patrono restituat, aut eū, cum quo mandatū contraxit, restituere cogat. quid enim dicemus IS qui in re interpositus est nihil dolo fecit? nō dubitabimus, quin omnimodo cū eo agi non possit. quid enim? nō potest videri dolo fecisse, qui fidē suā amico cōmodauit, qua alij quàm sibi ex liberti fraude adquisiit.

XIII. PAVLVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

COnstitutione Diui Pij cauetur de impubere adoptando, vt ex bonis, quæ mortis tempore illius qui adoptauit fuerunt, pars quarta ad eum pertineat qui adoptatus est. sed & bona ei, quæ adquisiit patri, restitui iussit. si causa cognita emancipatus fuerit, quartam perdit. si quid itaq; in fraudem eius alienatū fuerit, quasi per Caluisianam vel Fauianam actionem reuocandum est.

SI TABVLAE TESTAMENTI NVLLAE EXTABVNT vnde liberi.

TIT. VI.

[a] Inst. de adopt. §. cum autē impubes [a] Nūc incipit tractatus bonorū possessionū ab intestato. [b] lib. 45. βασιλ. tit. 1.

VLPIANVS libro quadragensimoquarto ad Edictum.

Postea quam prætor locutus est de bonorum possessione eius qui testatus est, transitum fecit ad intestatos, eum ordinem secutus, quem & lex duodecim tabularum secuta est. fuit enim ordinarium, ante de iudiciis testantium, deinsic de successione ab intestato loqui. sed successionem ab intestato in plures partes diuisit. fecit enim gradus varios: primum liberorum, secundum legitimorum, tertium cognatorum, deinde viri & vxoris. ¶ Ita autem ab intestato 1 potest competere bonorum possessio, si neque secundum tabulas, neque contra tabulas bonorum possessio agnita sit. planè si tempora quidem petendæ bonorum possessionis ex testamento largiebantur, verumtamen repudiata est bonorum possessio: dicendum erit ab intestato bonorum possessionem iam incipere. cum enim is qui repudiauit, petere bonorum possessionem non potest post repudiationem: consequens erit, vt ab intestato posse peti incipiat. sed & si ex Carboniano edicto bonorum possessio data sit: magis est, vt dicere debeamus, ab intestato nihilo minus posse peti. vt enim suo loco ostendimus, non impedit bonorum possessionem edictalem Carboniana bonorum possessio. ¶ Rectè autem prætor à liberis initium fecit ab intestato successionibus.

C. l. 81. ff. de her. inst.

nibus. vt sicuti contra tabulas ipsis defert, ita
3 & ab intestato ipsos vocet. ¶ Liberos autē acci
pere debemus, quos ad contra tabulas bonorum
possessionem admittendos diximus. tam naturales quàm adoptiuos. sed adoptiuos hactenus admittimus, si fuerint in potestate. ceterum si sui iuris fuerint, ad bonorum possessionem non inuitātur: quia adoptionis iura dissoluta sunt emā-
4 cipatione. ¶ Si quis filium suum emancipatum in locum nepotis adoptauit, & emancipauit, cum haberet & nepotem ex eo: quæsitum est apud Marcellum, an adoptio rescissa impediat nepotem. sed cum soleat emancipato patri iungi nepos, quis non dicat, etsi adoptatus sit & quasi filius, nihilo minus filio suo eum non obstare? quia quasi filius adoptiuus est in potesta
5 te, non quasi naturalis? ¶ Si heres institutus non habeat voluntatem, vel quia incisæ sunt tabulæ, vel quia cancellatæ, vel quia alia ratione voluntatem testator mutauit, voluitque intestato decedere: dicendum est, ab intestato rem habituros eos qui bonorum possessionem acceperunt. ¶ Si emancipatus filius exheres fuerit,
6 is autem qui in potestate fuerat, præteritus emancipatum petentem ab intestato bonorum possessionem vnde liberi, tueri debet prætor vsque ad partem dimidiam, perinde atque si nullas tabulas pater reliquisset.

II. IVLIANVS libro vicensimoseptimo Digestorum.

EMancipatus præteritus si contra tabulas bonorum possessionem non acceperit, & scripti heredes adierint hereditatem: sua culpa amittit paternam hereditatem. nam quamuis secundum tabulas bonorũ possessio petita non fuerit, non tamen eum prætor tuetur, vt bonorum possessionem accipiat vnde liberi. nam & patronum præteritũ, si non petat contra tabulas bonorum possessionem ex illa parte edicti vnde legitimi vocantur: non solet tueri prætor aduersus scriptos heredes.

III. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

l.2.ff.de iniust. rupto. l. vlt. C. de test. l.21. ibid. Nou.107. " videtur legẽdum etiam.

BOnorum possessio potest peti ab intestato si certum sit tabulas non extare septem testium signis signatas.

IIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

LIberi & " capite minuti per edictum prætoris ad bonorum possessionem vocantur parentium: nisi si adoptiui fuerint. hi enim & liberorum nomẽ amittunt post emancipationẽ. sed si naturales emãcipati & adoptati, iterum emancipati sint: habent ius naturale liberorũ.

V. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

Verba Prætoris.

SI quis ex his, quibus bonorum possessionem prætor pollicetur, in potestate parentis, de cuius bonis agitur, cum is moritur, non fuerit:

» fuerit: ei liberique, quos in eiusdem familia » habebit, si ad eos hereditas suo nomine perti- » nebit, neq; nominatim exheredes scripti erunt, » bonorum possessio eius partis datur, quæ ad » eum pertineret, si in potestate permansisset. ita » vt ex ea parte dimidiam habeat, reliquum » liberi eius, bisque duntaxat bona sua confe- » rat. ¶ Sed & si filium & nepotem ex eo pa- » ter emancipauerit, filius solus veniet ad bono- » rum possessionem, quamuis capitis deminutio » per edictum nulli obstet. quin etiam hi quoque » qui in potestate numquam fuerunt, nec sui he- » redis locum obtinuerunt, vocantur ad bonorum » possessionem parentium. nam si filius emanci- » patus reliquerit in potestate aui nepotem, da- » bitur ei qui in potestate relictus sit, patris emã- » cipati bonorum possessio. & si post emancipa- » tionem procreauerit, ita nato dabitur aui bo- » norum possessio, scilicet non obstante ei patre » suo. ¶ Si filius emancipatus non petierit bo- » norum possessionem: ita integra sunt omnia » nepotibus, ac si filius non fuisset: vt quod » filius habiturus esset petita bonorum posses- » sione, hoc nepotibus ex eo solis, non etiam re- » liquis adcrescat.

VI. VLPIANVS libro trigensimo nono ad Edictum.

SI pater filium emancipauerit, nepotem retinuerit, deinde filius decesserit, & rei

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНЛАЙН · МЕЧНИКОВА

aequitas & causa edicti, quo de bonorum possessione liberis danda cauetur, efficit vt eius ratio habeatur, & bonorum possessio intestato patris detur. vt tamen bona sorori, quæ necessaria heres patri extitit, conferre cogatur auus, qui per eum bonorum possessionis emolumẽtum adquisiturus est. nisi forte auus iste nullum ex hac fructum adquirere velit, paratusque est de potestate nepotem demittere, vt ad emancipatum emolumentum omne bonorum possessionis perueniat. nec ideirco soror, quæ patri heres extitit, iustè queri poterit, quòd ex facto à collationis commodo excluditur. cum auo quandoque intestato defuncto, ad bona eius simul cum fratre possit venire.

"Hoc tollitur per Nou. 118. §. 5.

VII. PAPINIANVS libro vicensimonono Quæstionum.

Scripto herede deliberante filius exheredatus mortem obit: atque ita scriptus heres omisit hereditatem. nepos ex illo filio susceptus auo suus heres erit. neque pater videbitur obstitisse, cuius post mortem legitima defertur hereditas. nec dici potest heredem, sed non suum nepotem fore, quòd proximum gradum numquam tenuerit: cum & ipse fuerit in potestate, neque pater eum in hac successione præuenerit. & alioquin si non suus heres est, quo iure heres erit, qui sine dubio non est adgnatus? ceterum etsi non sit exheredatus nepos, adiri poterit ex testamento hereditas à scripto herede filio mortuo. quare qui non obstat iure intestati, iure intestati videbitur obstitisse. ¶ Non sic parentibus liberorum, vt liberis parentium debetur hereditas. parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit, liberos naturæ simul & parentium commune votum.

VIII. IDEM libro sexto Responsorum.

Filius familias vt proximus cognatus patre consentiente possessionem adgnouit. quamuis per condicionem testamento datam, quòd in patris potestate manserit, ab hereditate sit exclusus: tamen vtiliter possessionem adgnouisse videbitur. nec in edicti sententiam incidet, quoniam possessionem secundum tabulas non adgnouit: cum inde rem habere non potuit, nec in filij potestate condicio fuerit, nec facilè pater emancipare filium cogi poterit.

VIIII. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

Si postea quàm filius emancipatus bonorum possessionem patris petit, statum suum mutauit: nihil obesse ei, quo minus id quod adquisiit, retineat. quòd si prius condicionem suam mutauit, bonorum possessionem eum petere non posse.

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ОНЛАЙН - ЛИЦЕЙ ЧНИКОВА

VNDE LEGITIMI.

TIT. VII.

IVLIANVS libro vicensimo* septimo* Digestorum,

HAec verba edicti, TVM QVEM EI HEREDEM ESSE OPORTERET, SI INTESTATVS MORTVVS ESSET *ampliantur* [non ad mortis testatoris tempus referuntur:] *sed ad id, quo bonorum possessio peteretur. & ideo legitimum heredem, si capite deminutus esset, ab hac bonorum possessione summoneri palam est.*

II. VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Edictum.

SI repudiauerint sui ab intestato bonorum possessionem: adhuc dicemus obstare eos legitimis, hoc est his quibus legitima potuit deferri hereditas: idcirco, quia repudiando quasi liberi bonorum possessionem, hanc incipiunt habere quasi legitimi. & Haec autem bonorum possessio non tantùm masculorum defertur, verumetiam feminarum, nec tantùm ingenuorum, verumetiam libertinorum. communis est igitur pluribus. nam & feminae possunt vel consanguineos vel adgnatos habere. item libertini possunt patronos patronasq; habere. nec tantùm masculi

*i. cũ tractu & extenlione téporis. Inclusa sunt addita Florentię ad marginem ab eodem librario, aut nõ minus antiquario, quę causa fuit librariis recentioribus id trãscribentibus errandi. Aug. lib. 3. c. 3.

masculi hanc bonorum possessionem accipere possunt: verum etiam feminae. & Si quis decesserit, de quo incertum est, vtrum patersamilias an filiusfamilias sit, quia pater eius ab hostibus captus adhuc viuat, vel quòd alia causa suspendebat eius statum, magis est, ne possit peti bonorum eius possessio. quia nondum intestatum eum esse apparet, cùm incertum sit, an testari possit. cum igitur cœperit certi status esse, tunc demum petenda est bonorum possessio. non cum certum esse cœperit, intestatum esse: sed cum certum esse cœperit, patremfamilias esse. & Haec autem bonorum possessio omnem vocat, qui ab intestato potuit esse heres: siue lex duodecim tabularum eum legitimum heredem faciat, siue alia lex senatúsue consultum. Denique mater quae ex senatusconsulto Vrsiano Tertylliano, item qui ex Orphitiano ad legitimam hereditatem admittuntur, hanc bonorum possessionem petere possunt.

III. PAVLVS libro quadragensimo tertio ad Edictum.

GEneraliter igitur sciendum est, quotiensunque vel lex vel senatus defert hereditatem, non etiam bonorum possessionem, ex hac parte eam peti oportere. cum verò etiam bonorum possessionem dari iubet, tum ex illa parte, qua ex legibus, peti debere. sed & ex hac parte poterit.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНМЕДНИКОВА

VIII. IVLIANVS libro vicensimoseptimo Digestorum.

SI ex duobus fratribus alter decesserit testamento iure facto, dein deliberante herede alter quoque intestato decesserit, & scriptus heres omiserit hereditatem: patruus legitimam hereditatẽ habebit. nam hæc bonorum possessio TVM QVEM HEREDEM ESSE OPORTET, ad id tempus refertur, quo primùm ab intestato bonorum possessio peti potuisset.

V. MODESTINVS lib. tertio Pandectarum

INter adgnatos & cognatos hoc interest, quòd in adgnatis & cognati continentur, in cognatis non vtique & adgnati. verbi gratia, patris frater, id est patruus, & adgnatus & cognatus: matris autem frater, id est auunculus, cognatus est, adgnatus non est. ¶ Quamdiu spes est suum heredem aliquem defuncto existere, tamdiu cõsanguineis locus non est. puta si defuncti vxor prægnas sit, aut defuncti filius apud hostes sit.

VI. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum.

NAti post mortem patris, vel post captiuitatem, siue deportationem, sed & hi qui tempore quo capiebatur vel deportabatur pater in potestate fuerunt, ius inter se consanguinitatis habent, etsi heredes patri non extiterint, sicuti exheredati.

VNDE

VNDE COGNATI.

TIT. VIII.

VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Edictum.

HAec bonorum possessio nudam[a] habet prætoris indulgentiam, neque ex iure ciuili originem habet. nam eos inuitat ad bonorum possessionem, qui iure ciuili ad successionem admitti non possunt, id est cognatos. Cognati autem appellati sunt, quasi ex vno nati, aut, vt Labeo ait, quasi commune nascendi initium habuerint. ¶ Pertinet autem hæc lex ad cognationes non seruiles. nec enim facilè vlla seruilis videtur esse cognatio. ¶ Hæc autem bonorum possessio, quæ ex hac parte edicti datur, cognatorum gradus sex complectitur, & ex septimo duas personas, sobrino & sobrinæ natum & natam. ¶ Cognationem facit etiam adoptio. etenim quibus fiet adgnatus hic qui adoptatus est, isdem etiam cognatus fiet. nam vbicumque de cognatis agitur, ibi sic accipiemus, vt etiam adoptione cognati facti contineantur. euenit igitur, vt is qui in adoptionem datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nanciscatur. sed eorum tantùm cognationem in adoptiua familia nanciscetur, quibus fit adgnatus. in naturali autem

omnium

[a] Sic Flo. vulg. edit. perperam habet nõdum. Ant. Aug. lib. 4. c. vlt.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНЛАЙН / МЕЛЬНИКОВА

omnium retinebit. ¶ Proximus autem ac- 4
cipietur etiam is qui solus est: quamuis pro-
prie proximus ex pluribus dicitur. proximum
accipere nos oportet eo tempore, quo bonorum
possessio defertur. ¶ Si quis igitur proxi- 5
mus cognatus, dum heredes scripti deliberant,
diem suum obierit: sequens quasi proximus ad-
mittetur. hoc est, quicunque fuerit tum deser-
hensus, proximum locum obtinens. ¶ Si quis 6
proximior cognatus nasci speretur, in ea condi-
cione est, vt dici debeat obstare eum sequenti-
bus. sed vbi natus non est, admittemus eum qui
post ventrem proximus videbatur. sed hoc ita
demum erit accipiendum, si hic qui in vtero esse
dicitur, viuo eo, de cuius bonorum possessione ag-
itur, fuit conceptus. nam si post mortem, neque
obstabit alij, neque ipse admittetur. quia non
fuit proximus cognatus ei, quo viuo nondum
† animax fuerit. ¶ Si qua prægnas decesse- 7
rit, & vtero exsecto partus sit editus: in ea con-
dicione est partus iste, vt matris suæ accipere bo-
norum possessionem possit vnde proximi cogna-
ti. sed post senatusconsultum Orphitianum &
vnde legitimi petere poterit: quia mortis tem-
pore in vtero fuit. ¶ Gradatim autem admit- 8
tuntur cognati ad bonorum possessionem: vt
qui sunt primo gradu, omnes simul admittun-
tur. ¶ Si quis apud hostes fuerit mortis tem- 9
pore eius, de cuius bonorum possessione que-

† animal Gel. lib. 3. c. 10. Plin. lib. 7. c. 9.

ritur: dicendum est, bonorum possessionem pe-
ti ab eo posse

II. GAIVS libro sextodecimo ad Edictum prouinciale.

HAc parte proconsul naturali æquitate
motus omnibus cognatis promittit bono-
rum possessionem, quos sanguinis ratio vocat
ad hereditatem, licet iure ciuili deficiant. Itaq;
etiam vulgo quæsiti liberi matris, & mater ta-
lium liberorum, item ipsi fratres inter se, ex hac
parte bonorum possessionē petere possunt: quia
sunt inuicem sibi cognati. vsque adeo, vt præ-
gnas quoque manumissa si pepererit: & is qui
natus est, matri, & mater ipsi, & inter se quo-
que qui nascuntur, cognati sint.

III. IVLIANVS libro vicensimo septimo Digestorum.

CApitis deminutione peremuntur cogna-
tiones, quæ per adoptionem adquisitæ
sunt. igitur si post mortem, verbi gratia, fra-
tris adoptiui intra centesimum diem adoptiuus
frater capite deminutus fuerit: bonorū posses-
sionem accipere non poterit, quæ proximitatis
nomine fratris defertur. prætorem enim non so-
lum mortis tempus, sed etiam id quo bonorum
possessio petitur, intueri palam est.

IIII. VLPIANVS libro sexto Regularum.

SI spurius intestato decesserit, iure consan-
guinitatis aut adgnationis heredes eius
ad nul

ad nullũ pertinet: quia consanguinitatis, itemq; adgnationis iura à patre oriuntur. proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadem matre natus, bonorum possessionem eius ex edicto petere potest.

V. POMPONIVS lib. quarto ad Sabinum.

LEgitimis capite deminutis non datur bonorum possessio iure heredis legitimi: quia non eadem causa eorum est, quæ liberorum. sed gradu cognatorum rursus vocantur.

VI. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum.

COgnatis accusatio nihil obest ad successionem, si accusauerint cognatos suos.

VII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

IS qui aliqua ratione seruus factus est, manumissione nulla ratione recipit cognationẽ.

VIII. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

MOdestinus respondit, non ideo minus ad auiæ maternæ bona ab intestato nepotes admitti, quòd vulgo quæsiti proponuntur.

VIIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

OCtaui gradus adgnato iure legitimi heredis, etsi nõ extiterit heres, possessio defertur. vt proximo autem cognato, quamuis extiterit heres, non defertur. ¶ Fratris filius pro parte

parte heres institutus, cum patruum surdum esse contenderet, atque ideo testamentum facere non potuisse, possessionem vt proximus cognatus accepit. ex die mortis temporis haberi rationem placuit. quia verisimile non videbatur, tam coniunctum sanguini defuncti valetudinem ignorasse.

X. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

INtestata reliquit sororem Sepiciam diuerso patre natam, & prægnatem matrem ex alio marito. quæro, si mater hereditatem repudiauerit dum adhuc prægnas est, posteaque emixa fuerit Sempronium: an etiam Sempronia bonorum Titiæ possessionem accipere possit. respondit, si mater hereditate exclusa est, iam quæ, vt proponeretur, postea nata est, accipere posse.

DE SVCCESSORIO EDICTO. TIT. VIIII.

VLPIANVS libro quadragensimo nono ad Edictum.

SVCCESSORIVM edictum idcirco propositum est, ne bona hereditaria vacua sine domino diutius iacerent, & creditoribus lõgior mora fieret. ère igitur prætor putauit, præstituere tempus his quibus bonorum possessionem detulit, ex

dare inter eos successionem: vt maturius possint
creditores scire, virum habeant cum quo con-
grediantur: an verò bona vacantia fisco sint
delata: an potius ad possessionem bonorum pro-
cedere debeant, quasi sine successore defuncto.
Vnus enim quisque suam bonorum possessio-
nem repudiare potest, alienã non potest. Proin-
de procurator meus sine mea voluntate meam
bonorum possessionem repudiare non potest.
Per seruum delatam bonorum possessionem do-
minus repudiare potest. Tutor impuberis an
repudiare possit bonorum possessionem, videa-
mus. & magis est, ne possit. sed ille ex auc-
toritate tutoris repudiare potest. Furiosi curator
nequaquam poterit repudiare: quia necdum
delata est. ¶ Qui semel noluit bonorum pos-
sessionem petere, perdidit ius eius, etsi tem-
pora largiantur. vbi enim noluit, iam capit
ad alios pertinere bonorum possessio, aut fi-
scum inuitare. ¶ Decretalis bonorum possessio 2
an repudiari possit, videamus. & quidem die-
bus finiri potest. sed repudiari eam non posse,
verius est. quia nondum delata est, nisi cum
fuerit decreta. rursum posteaquam decreta est,
sera repudiatio est. quia quod adquisitum est,
repudiari non potest. ¶ Si intra centensimum 3
diem mortuus sit prior, statim sequens admitti
potest. Quod dicimus, intra dies centum bono-
rum possessionem peti posse, *ita* intelligen-
dum

dum est, vt & ipso die centẽsimo bonorum pos-
sessio peti possit. quemadmodum intra Kalen-
das etiam ipsæ Kalendæ sint. idem est, & si in
4 diebus centum dicatur. ¶ Quibus ex edicto
bonorum possessio dari potest, si quis eorum aut
dari sibi noluerit, aut in diebus statutis non ad-
miserit: tunc ceteris bonorum possessio perinde
competit, ac si prior ex eo numero non fuerit.
5 ¶ Sed videndum est, an inter ceteros ipse quo-
que qui exclusus est admittatur. vtputa filius
est in potestate: delata est ei bonorum posses-
sio ex prima parte, vnde liberis defertur: exclu-
sus est tempore, aut repudiatione. ceteris defer-
tur. sed ipse sibi succedat ex hac successoria par-
te? & magis est, vt succedat: vt vnde legitimi
possit petere. & post hos suo ordine ex illa par-
te, vnde proximi cognati vocantur. & hoc iu-
re vtimur, vt admittatur. poterit igitur ex se-
quenti parte succedere ipse sibi. itẽ hoc dici po-
terit & in secundum tabulas bonorum posses-
sione: vt si secundum tabulas non petierit bo-
norum possessionem is qui potuit & ab intesta-
6 to succedere: ipse sibi succedat. ¶ Largius tem-
pus parentibus liberisque petendæ bonorũ pos-
sessionis tribuitur. in honorem sanguinis vide-
licet. quia arcendi non erant, qui penè ad pro-
pria bona veniunt. ideoque placuit eis præstitui
annum. scilicet ita moderate, vt neque ipsi vr-
gerentur ad bonorum possessionis petitionem,

neque bona diu iacerent. sanè nonnumquam urgentibus creditoribus interrogandi sunt in iure, an sibi bonorum possessionem admittant. vt si repudiare se dicant, sciant creditores quid sibi agendum esset. si deliberare se adhuc dicant, præcipitandi non sunt. ¶ Si quis autem a patre suo impuberi filio sit substitutus: non intra annum, sed intra diem centensimum bonorum possessionem petere potest. ¶ Non solum autem, cum suo nomine veniunt liberi parentesque, hoc eis tribuitur: verumetiam si seruus eius, qui ex liberis parentibusque est, heres institutus est, intra annum competit bonorum possessio. persona enim ea est, quæ meruit hoc beneficium, quæ petat. sed & si pater emancipati filij bonorum possessionem contra tabulas accipere velit, anni tempus ei competere constat. & generaliter ait Iulianus, ex omnibus causis liberis parentibusque intra annum bonorum possessionem competere.

II. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

Ad l. 1. ad Tertyll. vide Alc. lib. 4. parad. c. 15.

INferioris gradus cognatus beneficium edicti successorij non habuit, cum prior ex propria parte possessionem accepisset. nec ad rem pertinuit, quòd abstinendi facultatem ob auxilium ætatis prior cognatus acciperat. igitur fisco vacantia bona rectè deferre placuit.

DEGRA

DE GRADIBVS ET ADFINIBVS ET NOminibus eorum.

TIT. X.

GAIVS libro octauo ad Edictum prouinciale.

GRADVS cognationis alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transuerso siue à latere. superioris ordinis sunt parentes: inferioris, liberi: ex transuerso siue à latere, fratres & sorores liberique eorum. sed superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex transuerso siue à latere nullus est primus gradus, & ideo incipit à secundo. itaque in primo gradu cognationis, superioris quidem & inferioris ordinis cognati possunt concurrere. ex transuerso verò numquam eo gradu quisquam concurrere potest. at in secundo, & tertio, & deinceps in ceteris possunt etiam ex transuerso quidam concurrere & cum superioris ordinis cognatis. sed admonendi sumus, si quando de hereditate vel bonorum possessione quæramus: non semper eos, qui eiusdem gradus sunt, concurrere. ¶ Primo gradu sunt supra, pater mater. infra, filius filia. Secundo gradu sunt supra, auus auia. infra, nepos neptis. ex transuerso, frater, soror. Tertio gradu sunt supra, proauus proauia. infra, pro-

Inst. eod. tit.

Inst. eod.

nepos proneptis ex transuerso fratris sororisque
filius filia: & conuenienter patruus[a], amita,
auunculus, matertera. Quarto gradu sunt su-
pra, abauus abauia. infra, abnepos abneptis. ex
transuerso fratris sororisque nepos neptis. &
conuenienter patruus magnus, amita magna,
id est aui frater & soror: auunculus magnus,
matertera magna, id est auiæ frater & soror.
item fratres patrueles, sorores patrueles, id est
qui quæve ex duobus fratribus progenerantur.
item consobrini, consobrinæque, id est qui quæ-
ve ex duabus sororibus nascuntur, quasi con-
sororini. item amitini, amitinæ, id est qui quæ-
ve ex fratre & sorore propagantur. sed fe-
rè vulgus omnes istos communi appellatione
consobrinos vocant. Quinto gradu sunt supra,
atauus atauia, infra, adnepos[b] adneptis. ex
transuerso, fratris & sororis pronepos prone-
ptis, & conuenienter propatruus, & proamita,
id est proauii frater & soror: proauunculus
& promatertera, id est proauiæ frater & so-
ror. item fratris patruelis, sororis patruelis fi-
lius filia. & similiter consobrini consobrinæ,
item amitini amitinæ filius filia. propior so-
brino, propior sobrinæ. isti sunt patrui magni,
amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ
magnæ filius filia.

[a] Sequentium nominum Græcas quoq; appellationes Iustinian. tradit in Instit.

[b] Sic rectè. perperam in archetyp. erat abnepos abneptis, inquit Taurell.

II. VLPIANVS libro quadragensimosexto ad Edictum.

HOC

HOC est patris eius, de cuius cognatione quæritur, consobrinus consobrina, sine frater patruelis.

IIII. GAIVS libro octauo ad Edictum prouinciale.

SExto gradu sunt supra, trianus[a] triania: infra, trinepos trineptis: ex transuerso, fratris & sororis abnepos abneptis. & conuenienter abpatruus, abamita, id est abaui frater & sror. abauunculus, abmatertera, id est abauiæ frater & soror. item patrui magni, amitæ magnæ auunculi magni, materteræ magnæ nepos nepos. item fratris patruelis, sororis patruelis, consobrini, consobrinæ, amitini, amitinæ nepos neptis. propatrui, proamitæ, proauunculi, promatertera filius filia. item qui ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis vndiq; propagantur, qui propriè sobrini vocantur. In septimo gradu quàm multæ esse possint personæ, ex his quæ diximus, satis apparet. admonendi tamen sumus parentum liberorumque personas semper duplari. auum enim & auiam, tam maternos quàm paternos intellegemus. item nepotes neptesque tam ex filio quàm ex filia. quam rationem scilicet in omnibus deinceps gradibus supra infraque sequemur.

Inst. eod. tit. §. 6.

[a] Vulg. edit. & libri scripti, tritauus tritauia.

IIII. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

NON facilè autem, quod ad nostrum ius attinet, cum de naturali cognatione quæritur, septimum gradū quis excedit. *quatenus * vltra eum ferè gradum rerum natura cognatorum vitam cōsistere non patitur. ¶ Cognati ab eo dici putantur, quòd quasi vni communiterve nati, vel ab eodem orti, progenitiue sint. ¶ Cognationis substantia bifariam apud Romanos intellegitur. nam quædam cognationes iure ciuili, quædam naturali connectentur. nonnumquam vtroque iure concurrente & naturali & ciuili, copulatur cognatio. & quidem naturalis cognatio per se simplici cognatione intellegitur, quæ per feminam descendit, quæ volgo liberos peperit. ciuilis autem per se, quæ etiam legitima dicitur, sine iure naturali cognatio constitit per adoptionem. vtroque iure consistit cognatio, cum iustis nuptiis contractis copulatur. sed naturalis quidem cognatio hoc ipso nomine appellatur. ciuilis autem cognatio licet ipsa quoque per se plenissimè hoc nomine vocetur, proprie tamen adgnatio vocatur, videlicet quæ per mares contingit. ¶ Sed quoniam quædam iura inter adfines quoque versantur, num alienum est hoc loco de adfinibus quoque breuiter disserere? Adfines sunt viri & vxoris cognati dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se * sunt, per nuptias copulantur, & altera

¶ Sic rectè. in archetyp. feminas, inquit Taurel. sanè, neque id debuit mutari.

altera ad alterius cognationis finem accedit. namque coniungendæ adfinitatis causa fit ex nuptiis. Nomina verò eorum hæc sunt: socer, socr[illegible]r, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, priu[illegible] ¶ Gradus autem adfinitati nulli sunt. & quidem viri pater vxorisque, socer: mater autem eorum socrus appellatur. cū apud Græcos proprie viri pater ἑκυρὸς, mater verò ἑκυρὰ vocitetur. vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur. filij autem vxor, nurus, filiæ verò vir gener appellatur. vxor liberis ex alia vxore natis nouerca dicitur: matris vir ex alio viro natis vitricus appellatur. eorum vterque natos aliunde priuignos priuignasque vocant. Potest etiam sic definiri socer, vxoris meæ pater, ego illius sum gener. socer magnus dicitur vxoris meæ auus, ego illius sum progener. & retro pater meus vxoris meæ socer est, hæc illi nurus. & auus meus socer magnus est, illa illi pronurus. item prosocrus mihi vxoris meæ auia est, ego illius sum progener. & retro mater mea vxoris meæ socrus est, illa huic nurus. & auia mea socrus magna est, & vxor mea illi pronurus est. priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illorum) vitricus. & in contrarium vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur: liberi mei illi priuigni. viri frater leuir, is apud Græcos ἀνὴρ appellatur, vt est apud Homerum re-

¶ Et etiam Homer. Iliad. γ. i. socer. & postea ἑκυρὰ, i. socrus, vt apud Terent. in Hecyra. i. socer. & postea πενθερὰ, i. socrus. ex parte vxoris scilicet.

Iliad. ζ. latum. sic enim Helena ad Hectorem dicit.

Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀφρίσσασα.

i. leuir mei canículæ malorũ auctricis pernicioſę. Viri ſoror glos dicitur, apud Græcos galos. duorum fratrum vxores ianitrices dicuntur, apud Græcos αἰνάτιδες, quod vno verſu idem Homerus ſignificat:

Iliad. ζ. "Ita ſe emendaſſe ait Taurell ſecutum veſtigia ſcripturæ.

ἀὶ ϖῆς γαλόων, ἢ εἰναετηρὶς ἰυπλόκαμος.

vel alicubi inter glores [ſuas] vel ianitrices pulchris peplis ornatas. ¶ Hos itaque inter ſe, quòd adfinitatis cauſa parentium liberorũq; loco habentur, matrimonio copulari nefas eſt. ¶ Sciendum eſt, neque cognationem neque adfinitatẽ eſſe poſſe, niſi nuptiæ nõ interdictæ ſint, ex quibus adfinitas coniungitur. ¶ Libertini libertinæque inter ſe adfines eſſe poſſunt. ¶ In adoptionem datus, aut emancipatus, quaſcumque cognationes adfinitateſque habuit, retinet. adgnationis iura perdit. ſed in eam familiam, ad quam per adoptionem venit, nemo eſt illi cognatus, præter patrem, eoſve quibus adgnaſcitur. adfinis autem ei omnino in ea familia nemo eſt. ¶ Is cui aqua & igni interdictum eſt, aut aliquo modo capite deminutus eſt, ita vt libertatem & ciuitatem amitteret, & cognationes & adfinitates omnes, quas ante habuit, amittit.

V. PAVLVS libro ſexto ad Plautium.

SI filium naturalem emancipauero, & alium adoptauero: non eſſe eos fratres. ſi filio meo mortuo Titium adoptauero, videri eum defuncti fratrem fuiſſe Arrianus ait.

VI. VLPIANVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

LAbeo ſcribit, nepotis ex filia mea nati vxorem nurũ mihi eſſe. Generi & nurus appellatione ſponſus quoque & ſponſa continetur. item ſocri & ſocrus appellatione ſponſorum parentes contineri videntur.

VII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

PRÆgnus etiam is eſt, qui volgo conceptus ex ea natus eſt, quæ poſtea mihi nupſit: atque & is qui, cum in cucubinatu erat mater eius, natus ex ea eſt, eaque poſtea alij nupta ſit.

VIII. POMPONIVS libro primo Enchiridij.

SEruius rectè dicebat, ſocri & ſocrus & generi & nurus appellationem etiam ex ſponſalibus adquiri.

VIIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

Στίμματα cognationum directo limite in duas lineas ſeparantur: quarum altera ſuperior, altera inferior. ex ſuperiore autem

Στίμματα i. coronas, ramos, ſtirpes, deſcriptiones. Latini etiam vocant ſtemmata.

autem & secundo gradu transuersæ lineæ pendent. quas omnes latiore tractatu habito in librum singularem conteximus.

X. IDEM libro singulari de Gradibus & adfinibus & nominibus eorum.

In hac lege multa se correxisse ait Taurell. quæ nec in cæteris nec in ipsis Pandectar. libr. rectè scripta sunt, quorũ se aliàs rationẽ redditurum ait.

I Vrisconsultus cognatorum gradus & adfinium nosse debet: quia legibus hereditates & tutelæ ad proximum quemque adgnatum redire consuerunt. sed & edicto prætor proximo cuique cognato dat bonorum possessionem. præterea lege iudiciorum publicorum contra adfines & adgnatos testimonium inuiti dicere non cogimur. ¶ Nomen cognationis à Græco [συγγενείας] *ce dictum videtur. συγγενεῖς enim illi vocati, quos nos cognatos appellamus. cognati sunt, & quos agnatos lex duodecim tabularum appellat. sed hi sunt per patrem cognati ex eadem familia. qui autem per feminas coniunguntur, cognati tantùm nominantur. proximiores ex adgnatis sui dicuntur.* * *Inter* * *adgnatos igitur & cognatos hoc interest, quod inter genus & speciem. nam qui est adgnatus, & cognatus est. non vtique autem qui cognatus est, & adgnatus est. alterum enim ciuile, alterum naturale nomen est. Non parcimus his nominibus, id est cognatorum, etiam in seruis. itaque parentes, & filios, fratresque etiam seruorum dicimus. sed ad leges seruiles cognationes non pertinent. Cognationis origo & per feminas solas contingit. frater enim est, & qui ex eadem matre tantùm natus est. nam qui eundem patrem habet, licet diuersas matres, etiã adgnati sunt.*

2 ¶ Parentes vsque ad tritauum apud Romanos proprio vocabulo nominantur. vlteriores qui non habent speciale nomen, maiores appellantur. item liberi vsque ad trinepotem. vltra

3 hos posteriores vocantur. ¶ Sunt & ex lateribus cognati, vt fratres sororesque, & ex his prognati. item patrui, amitæ, & auunculi, & materteræ. Nam quotiens quæritur, quãto gradu quæque persona sit: ab eo incipiendum est, cuius de cognatione quærimus. & si ex inferioribus aut superioribus gradibus est, recta linea susum versum, vel deorsum tendentium, facilè inuenimus gradus, si per singulos gradus proximum quemque numeramus. nam qui ei, qui nunc proximo gradu est, proximus est, secundo gradu est mihi. similiter enim accedentibus singulis, crescit numerus. Idẽ faciendum in transuersis gradibus. sic frater secundo gradu est: quoniam patris vel matris persona, per quos

4 coniungitur, prior numeretur. ¶ Gradus autẽ dicti sunt à similitudine scalarum locorúmve procliuiũ, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est in eum qui quasi ex eo nasci-

5 tur, transeamus. ¶ Nunc singulos gradus numeramus. Primo gradu cognationis sunt susum versum duo, pater & mater. deorsum versum duo,

"recta scriptura vt ff. eod. l. §. ff.

"recta scriptura vt ff. monui, argu. l. 17. ff. si seruit. vind. l. 9. ff. de diuort.

duo, filius & filia. qui tamen & plures esse possint. ¶ Secundo gradu duodecim personæ continentur. hæ. Auus, hoc est patris & matris pater. ité auia similiter tam paterna quàm materna. Frater quoque per vtrumque parentem accipitur, id est aut per matrem tantùm, aut per patrem, aut * per * vtrumque, id est ex vtroque parente eodem. sed hic numerũ non auget: quòd nihil differt hic ab eo qui eundem patrem habet tantùm, nisi quòd is eosdem cognatos tam paternos quàm maternos habet. et ideo euenire solet in his qui diuersis parentibus nati sunt, vt qui meo fratri frater sit, meus cognatus non sit. pone * me * fratrem habere ex eodem tantùm patre, illum habere ex eadem matre. illi inter se fratres sunt, mihi alter cognatus non est. Soror similiter numeratur vt frater. Nepos quoque dupliciter intellegitur, ex filio vel filia natus. idem est & in nepte.

¶ Tertio gradu personæ continentur triginta duo. Proauus, qui quadrifariter intellegitur. est enim aui paterni aut materni pater. item auiæ paternæ aut auiæ maternæ pater. Proauia quoque quattuor personas complectitur. est enim aut aui paterni, aut auiæ paternæ mater. item aui materni, & similiter auiæ maternæ mater. Patruus, is autem est patris frater, & ipse dupliciter intelligendus est, ex patre vel matre. auia paterna mea nupsit patri tuo,

tuo, peperit tecum aut auia paterna tua nupsit patri meo, peperit me: ego tibi patruus sum, & tu mihi. Id euenit, si mulieres altera alterius filio nupserit. nam qui ex his masculi nati fuerint, inuicem patrui sunt. quæ feminæ, inuicem amitæ. item masculi feminis similiter patrui, feminæ illis amitæ. Si vir & mulier, ille filiam eius duxerit, illa filio eius nupserit: qui ex patre adulescentis nati erunt, ex matre puellæ natos fratris filios illi eos patrnos & amitas appellabunt. Auunculus est matris frater. eadem significatione, qua in patruo diximus, contigit. si duo viri alter alterius filiam duxerint, qui ex his masculi nati fuerint, inuicem auunculi, quæ feminæ inuicem materteræ erunt. & eadem ratione masculi puellis auunculi, & illæ illis erunt materteræ. Amita est patris sorer sicut supra accipiendi. Matertera est matris soror similiter vt supra. Illud notandum est, non quemadmodum patris matrisque fratres & sorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris sororisque filios filias nomen speciale cognationis habere. sed ita demõstrari, fratris sororisque filios filias. quod quidem & in aliis accidere ex posterioribus † apparuit. Pronepos quoque & proneptis quadrifariter intelleguntur. aut enim ex nepote ex filio, aut ex nepote ex filia descendunt: aut ex nepte ex filio, aut ex nepte ex filia propagant

† apparebit.

pagantur. ¶ Quarto gradu personæ continentur octaginta. Abauus, cuius intellectus in octo personas porrigitur. est enim proAVI paterni aut materni pater : quos singulos duplici modo intellegendos diximus. aut proauiæ paternæ aut maternæ pater, quæ & ipsæ singulæ dupliciter accipiuntur. Abauia: & hæc octies numeratur. est enim proaui paterni aut materni, item proauiæ paternæ aut maternæ mater. Patruus magnus est frater aui. qui auus, item frater, cum duobus modis intelleguntur: quattuor personas hoc nomen amplectitur: vt sit aui paterni vel materni frater, qui vel eodem patre id est proauo, vel tantùm matre eadem, id est proauia natus est. qui autem mihi patruus magnus est, is patri meo vel matri meæ patruus est. Amita magna est aui soror. auus autem, item soror, vt supra diximus, dupliciter intelleguntur. & ideo hic quoq; quattuor personas intellegimus. similiter quæ patris mei vel matris meæ amita est, mihi erit amita magna. Auunculus magnus est auiæ frater. quattuor personæ huic nomini eadem ratione subiectæ sunt. mihique is est auunculus magnus, qui patri meo vel matri meæ auunculus est. Matertera magna est auiæ soror. quattuor modis & hæc ob eandem causam intellegitur. ea quæ patri meo vel matri meæ matertera est, mihi matertera magna vocatur. Eodem gradu sunt & illi qui vocantur fratres patrueles, item sorores patrueles, (amitini amitinæ,) consobrini consobrinæ. hi autem sunt, qui ex fratribus vel sororibus nascuntur. † quod quidam ita distinxerunt, vt eos quidem qui ex fratribus nati sunt, fratres patrueles: item eas quæ ex fratribus natæ sunt, sorores patrueles: ex fratre autem & sorore, amitinos amitinas: eos verò & eas, qui quæve ex sororibus nati natæve sunt, consobrinos consobrinas, quasi consororinos: sed plerique hos omnes consobrinos vocant, sicut Trebatius. Sub hac appellatione nominum personæ cadunt sedecim, hæ. patrui filius, item filia: bisariam, sicut supra, numerantur. nam patris mei frater esse potest vel ex patre † solo, vel etiam † eodem ex matre sola. Amitæ filius, item filia. Auunculi filius, item filia. Materteræ filius, item filia. amitæ, auunculo, matertera acceptis duplici intellectu secundum eandem rationem. Fratris sororisque nepos ac neptis eodem gradu sunt: sed & frater, item soror, neposve & neptis, dupliciter accepti continebunt personas sedecim, sic. Fratris eodem patre nati nepos ex filio, nepos ex filia. Fatris eadem matre, alio patre nati nepos ex filio, nepos ex filia. Fratris eodem patre nati neptis ex filio, neptis ex filia. Fratris alio patre eadem matre nati neptis ex filio, neptis ex filia. eademque causa octo per-

sonæ efficient, vt aliæ octo accedant ex sororum natorum nepotes neptesque. & similiter numerantur à nobis. fratris autem mei nepos neptisque me patruum magnum appellant. sororum fratrumque meorum nepotes neptesque, item mei * inter se, consobrini sunt. Abnepos, abneptis. hi sunt pronepotis proneptis filius filia, nepotis neptisve nepos neptis, filij filiæve pronepos proneptis: nepote vel ex filio nato vel ex filio, nepte vel ex filio nata vel ex filia acceptis: vt ad singulas personas gradu descendamus, sic. Filius nepos, pronepos, abnepos. Filius, nepos pronepos, abneptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos. (Filius, nepos, proneptis, abneptis. Filius, neptis, pronepos, abnepos. Filius, neptis, pronepos, abneptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos. Filius, neptis, proneptis) abneptis. similiter hæ personæ enumerabuntur propositæ filiæ, & sic fient sedecim. ¶ Quinto gradu personæ contmentur centumoctoginta quattuor. Atauus scilicet & atauia. atauus est abaui * vel * abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæque proauus, patris vel matris abauus. huius appellatio personas complectitur sedecim, enumeratione facta tam per mares quàm per feminas: vt sic ad singulas perueniamus. Pater, auus, proauus, abauus, atauus. Pater, auus, proauus, abauia, atauus. Pater, auus, proauia, abauus, atauus.

* Quidam putant dispungendũ post, item mei, sed hęc dispunctio Taur. videtur mihi rectior

* Emendãdũ, centũ nonaginta duæ, vt indicat progressio numeri dupla cum additione numeri adcrescẽtis.

atauus. Pater, auus, proauia, avauia, atauus. Pater, auia, proauus, avauus, atauus. Pater, auia, proauus, abauia, atauus. Pater, auia, proauia, avauia, atauus. Pater, auia, proauia, avauus, atauus. similiter matris persona proposita numeratio fiet. Atauia totidem personas continet eadem ratione numeratas, id est sedecim. Patruus maior. est proaui frater, patris vel matris patruus magnus. sub hoc nomine erunt personæ octo, & sic enumerabuntur. Pater, auus, proauus, abauus, frater proaui. Pater, auus, proauus, avauia, frater proaui. Pater, auia, proauus, abauus, frater proaui. Pater auia, proauus, abauia, frater proaui. totidem erunt matris persona & proauo eius propositis. ideo etiam fratrem proaui enumerantes ante abauum ponimus, quòd, vt supra significauimus, non aliter † perueniet ad eum de quo quæritur, nisi per eos transitum erit, ex quibus nascitur. Auunculus maior. is est proauiæ frater, patris vel matris auunculus magnus. eadem denumeratione hic quoque octo personas computabimus: hoc tantùm immutato, vt is frater proauiæ ponatur. Amita maior. ea est proaui soror, patris vel matris amitæ magna. quod ad numerum & expositionem personarum, eadem erunt: immutato hoc, vt proaui soror ad extremum ponatur. Materter, mia-

† peruenietis

ior. hæc est soror proauiæ, patris vel matris materterа magna. numerus personarum idem est, vt in nouissimo ponatur proauiæ soror. hos omnes à patruo maiore, quos rettulimus, quidam appellant ita. propatruus, proauunculus, proamita, promatertera. quos tamen ego ita nomino, illi contra fratris vel sororis pronepotem me demonstrant. Patrui magni filius filia. hi sunt aui fratris filius filia, proaui aut proauiæ nepos neptis ex filio (filia) patris vel matris consobrinus consobrina. octo personæ & hic computabimus, quod auus & frater, vt iam dictum est, dupliciter accipiuntur. & ideo patrui magni filius quattuor implet, totidem filia. Amitæ magnæ filius filia. hi sunt aui sororis filius filia, proauiæ nepos neptis ex filia, patris vel matris consobrinus consobrina. numerus personarum idem qui supra. Auunculi magni filius filia. hi sunt auiæ fratris filius filia, proaui aut proauiæ nepos neptis ex filio patris vel matris consobrinus aut consobrina. numerus idem. Materteræ magnæ filius filia. hi sunt auiæ sororis filius filia, proaui proauiæ nepos neptis ex filia, patris vel matris consobrinus consobrina. computatio eadem. Personæ, quas enumerauimus à patrui magni filio, ei, de cuius cognatione quæritur, propius sobrini vocantur. nam vt Massurius ait, quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matrisue consobrinus aut consobrina. ab eo consobrini cõsobrinæve filius filia nominatur. Patrui nepos neptis: hi sunt aui paterni vel auiæ paternæ pronepos proneptis ex nepote vel nepte filio natis, consobrini consobrinæ filius filia. octo personas continebunt, quattuor nepos, quattuor neptis: quia & patruus dupliciter accipitur, & nepos vel neptis sub singulis patruorum personis dupliçatur. Amitæ nepos vel neptis: hi sunt aui paterni vel auiæ paternæ pronepos proneptis ex nepote vel nepte filia natis, consobrini consobrinæ filius filia. numerus idem est. Auunculi nepos neptis: hi sunt aui materni vel auiæ maternæ pronepos proneptis. cetera eadem, quæ in patrui nepote vel nepte. (Materteræ nepos neptis: hi sunt aui materni vel auiæ maternæ pronepos proneptis ex nepote vel nepte filia natis. personarum numerus idem.) his omnibus, quos † ad patrui † nepotem proposuimus, is de cuius cognatione quæritur, propius sobrino est: nam patris vel matris eorum consobrinus est. Fratris pronepos proneptis: continebunt hi personas sedecim: fratre dupliciter, & pronepote & pronepte singulis quadrifariam, vt supra demonstrauimus, acceptis. Sororis pronepos proneptis, similiter sedecim personas continent. Adnepos adneptis: hi sunt abne-

Inclusa desunt Flor.

† à † nepote

potis vel abneptis filius filia, pronepotis vel pro neptis nepos neptis, nepotis vel neptis pronepos proneptis, filij vel filiæ abnepos abneptis. numerabuntur sub hac appellatione triginta duo personæ: quia abnepos sedecim habet, & totidem abneptis. ¶ Sexto gradu continentur personæ quadringentæ quadraginta octo, hæ. Tritauus, est autem tritauus patris & matris atauus, auivel aviæ abauus, proaui proaviæ proauus, abauivel abauiæ auus, atauivel atauiæ pater. dictus quasi tertius auus. personas autem completur triginta duo. geminetur enim necesse est numerus qui in atauo fuit, immutatione per singulas personas propter atauiam facta. vt sedecies tritauus intelligatur atauipater, & totiens atauiæ. Tritauia similiter numerata faciet personas triginta duo. Patruus maximus, is est abaui frater, ataui & atauiæ filius, patris vel matris patruus maior. personas continevit sedecim, sic. Pater, auus, proauus, abauus, atauus, abaui frater. Pater, auus, proauus, abauus, atauia, frater abaui. Pater, auus, proauus, abauia, atauus, frater abaui. Pater, auus, proauia, abauus, atauus, frater abaui. Pater, auia, proauus, abauus, atauus, frater abaui. Pater, auia, proauus, abauus, atauia, frater abaui. (Pater, auia, proauia, abauus, atauus, frater abaui.) Pater, auia, proauia, abauus, atauia, frater abaui. totidem erunt matris appellatione proposita.

Auus

Auunculus maximus. is est abauiæ frater, patris vel matris auunculus maior. & numerus idē, & personarū expositio eadē quæ supra: hoc dumtaxat immutato, vt pro abaui fratre abauiæ fratrem ponas. Amita maxima. ea est abaui soror, patris vel matris amita maior. cetera vt in patruo maximo: immutato hoc tantum, vt vbi est abaui frater, ponatur abaui soror. Matertera maxima. ea est abauiæ soror, patris vel matris matertera maior. cetera vt supra, ad extremum dumtaxat pro abauiæ fratre proposita abauiæ sorore. hos omnes, quos à patruo maximo posuimus, quidam his nominibus designant: abpatruus, abauunculus, abamita, abmatertera. itaque & nos indifferenter hos ponemus. quos ego autem appello abpatruos, abauunculos, abamitas, abmaterteras: illi me demonstrant fratris sororis que abnepotem. Patrui maioris filius filia. sunt proaui fratris filius filia, abaui abauiæ per proauum nepos neptis ex filio. personæ sub hoc erunt sedecim: enumeratione sic ducta, vt in quinto gradu, cum patruum maiorem demonstrauimus, fecimus. adiecto dumtaxat filio filia: quia filius patrui maioris totidem necesse est personas complectatur, quo D patruus maior, id est octo. totidem ex filiæ persona computatis, is numerus efficietur, quem supra posuimus. Amitæ maioris filius filia. hi

sunt proaui sororis filius filia, abaui abauiæ per proauum nepos neptis ex filia. & hic eadem ratione personas dinumerabimus totidem. Auunculi maioris filius filia. hi sunt {proaui) proauiæ fratris filius filia, abaui abauiæ per proauiam nepos neptis ex filio. eadem hic dinumeratio facienda est, quæ in patrui maioris filio filia. Materteræ maioris filius filia. hi sunt proauiæ sororis filius filia, abaui abauiæ per proauiam nepos neptis ex filia. circa numerum personarum & expositionem, vt supra. hi omnes, quos proposuimus à patrui maioris filio, auo auiæ * esse) eius de cuius cognatione quæritur, fratribus & sororibus eorum, consvbrini consvbrinæue sunt: at patri matrique eiusdem, fratribusque & sororibus vtrius eorum propius sobrinis. Patrui magni nepos vel neptis, amitæ magnæ nepos vel neptis, auunculi magni nepos vel neptis, materteræ magnæ nepos vel neptis. hæc singula nomina: continent personas sexagintaquattuor. nam cum patrui magni, verbi gratia, persona quadrifariam intellegatur, nepotis bifariam: geminatur is numerus nepote dumtaxat adnumerato, & quadruplatur is qui geminatus erat. duplicatur etiam nepte computata, & tantùm vnius denumerationem proponimus exempli gratia. Pater, auus, proauus, frater aui, qui est patruus magnus, filius

filius eius, nepos eiusdem ex filio, item neptis. Pater, auus, proauia, frater aui, qui est patruus magnus, filius eius, nepos * eius * ex filio, item neptis. (Pater, auus, proauus, frater aui, qui est patruus magnus, filia eius, nepos eiusdem ex filia, item neptis.) Pater, auus, proauia, frater aui, qui est patruus magnus, filia eius, nepos eiusdem ex filia, item neptis. totidem & eadem ratione exponuntur matris nomine antepositio, id est vt aui materni fratres nepotes & neptes computemus. item in amita magna, id est aui sororis nepotes neptesque enumerabimus. idemq; in auunculo magno, id est auiæ fratris. eadem ratione in materteræ magnæ, id est auiæ sororis. ex quibus vniuersus numerus completur sexagintaquattuor. hi omnes proaui aut proauiæ eius, de cuius cognatione quæritur, pronepotes & proneptes: eiusdem aui auiæue fratres sorores ue nepotes, neptesue. & contra, eorum eiusdem auus auia patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna. erunt autem pater materue eiusdem, fratresque & sorores vtrius, eorum propius sobrini. ipse his sobrinus est, & inuicem huic illi sobrini. Patrui pronepos patrui proneptis: continent personas octo. nam vtriusque sexu fiunt sedecim sic. Pater, auus, patruus, filius patrui, nepos eiusdem ex filio.

pronepos eiusdem ex nepote filio nato, item proneptis. Pater, auia, patruus, filius patrui, nepos eiusdem ex filio, pronepos ex nepote filio nato, item proneptis. Pater auus, patruus, filia patrui, nepos eiusdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item proneptis. Pater, auia, patruus, filia patrui, nepos eiusdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filius patrui, neptis eiusdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item proneptis. Pater, auia, patruus, filius patrui, neptis eiusdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item proneptis. Pater, auus, patruus, filia patrui, neptis eiusdem ex filia, pronepos ex nepte filia nata, item proneptis. Pater, auia, patruus filia patrui, neptis eiusdem ex filia, pronepos ex nepte filia nata, item proneptis. Amitæ pronepos, proneptis totidem personas eadē ratione & is continet: tantùm pro patruo amita sumpta. Item Auunculi pronepos proneptis item pro patruo auunculo posito. Materteræ pronepos, proneptis. & hic vbi patruus positus est, matertera enumerata, eundem numerum personarum inueniemus. hi omnes eius, de cuius cognatione quæritur, consobrinorum nepotes nepteſue sunt. Fratris sororisque abnepos abneptis efficiunt personas sexagintaquattuor, vt ex suprascriptis apparere potest. Trinepos trineptis. hi sunt filij filiæue adnepos adneptis,

nepotis

nepotis neptis abnepos abneptis, pronepotis proneptisue pronepos proneptis, abnepotis abneptisue nepos neptisue, adnepotis adneptis filius filia. hæ appellationes demonstrant personas sexagintaquattuor. nam trigintaduo trinepos complet, totidem trineptis. ab nepote enim numerus quadruplatus in se efficit trigintaduo: ipso nepote duas significante, pronepote quatuor, abnepote octo, adnepote sedecim. his accedunt trinepos trineptis, vna ex atnepote nati, altera ex adnepte. per singulos autem gradus ideo geminatio fit, quia maribus adiciuntur feminæ, ex quibus proximus quisque progenitur: & numerabuntur sic. Filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos,

pronep

proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos. proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia neptis, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atne-

ptis, trinepos, item trineptis. Filia neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, itē trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Septimo gradu personæ continentur mille vigintiquattuor. hæ. Tritaui, itemque tritauiæ pater mater. personas efficiunt centum vigintiocto. tritaui enim patres tot sint, quot ipsius tritaui: item eiusdem matres totidem: fiunt sexagintaquattuor. idem numerus tritauiæ patris matrisque. Atauiæ frater sororue. hi sunt tritaui filius filia: avaui avauiæue patruus, auunculus, amita, matertera: proaui proauiæ patruus magnus, auunculus magnus, amita magna, matertera magna: aui auiæue propatruus, proauunculus, proamita, promatertera. patris vel matris abpatruus, abauunculus, abamita, abmatertera. fiunt personæ atauifratris triginta duo, nam sedecim, quas atauus explet, accedant totidem propter fratris duplicem personam necesse est. nam sedecim fratres atauiex patre computentur, * & * sedecim ex matre. similiter atauisorores triginta duo, fiunt sexaginta quattuor: & totidem atauiæ fratris, item sororis. Patrui maximi filius filia. hi sunt atauinepos neptis ex filio, abauifratris filius filia. Amitæ maximæ filius filia. hi sunt atauinepos neptis ex filia, abauisororis filius filia.

Auunc

Auunculi maximi filius filia. hi sunt ataui nepos neptis ex filio. *avauiæ fratris filius filia. Materteræ maximæ filius filia.* hi sunt ataui nepos neptis ex filia, *avauiæ sororis filius filia.* hæ omnes personæ, quas à patrui maximi filio enumerauerimus, proaui proauiæque eius, de cuius cognatione quæritur, consobrinæ sunt: auiæq; eiusdem propius sobrinis. singulæ appellationes continent personas sedecim: quia cum patruus maximus sedecim efficiat, filius eius eandem habet enumerationem, totidemque filia. & fit ex omnibus his, quas à patrui maximi filio comprehendimus, ductis per octo sedecies, centum viginti octo. Patrui maioris nepos personas continet sedecim. est enim abauus abauiæ pronepos: & cum abauus octiens numeretur, nepotes vis octiens computati suprascriptum numerum efficiunt. Patrui maioris nepotis. Item auunculi maioris nepos neptis, eadem ratione personas conplebunt triginta duas. *Amitæ maioris nepos neptis:* eadem ratione item. *Materteræ maioris nepos neptis item.* & sic ex omnibus colliguntur cētum viginti octo. his personis auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis sunt. pater mater sobrinus: sobrina. is de cuius cognatione quæritur, sobrino natus est. hic proximo nomine definitur parentis sui sobrinus, vt Trebatius ait. rationem quoque nominis hanc reddit, quòd vltimi

"Rectius sic, neptis ité, auunculi, &c. vt notatur Flor. inter errata.

cognationum gradus sobrinorum fiunt. itaque sobrini filium rectè proximum nomen: ab eo ipso huius sobrini filius dicetur. & ideo eos qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximum nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter se vocentur. Patrui magni pronepos proneptis. *Auunculi magni pronepos proneptis. Amitæ magnæ pronepos proneptis. Materteræ magnæ pronepos proneptis.* ex his omnibus centum viginti octo personæ efficiuntur: † qua singulæ appellationes sedecim complent. nam cum, exempli gratia, patruus magnus quadrifariā intellegatur: ad singulorum patrvm magnorum personas quadruplicatus pronepos, item proneptis, triginta duo personas reddet: totq; quater numeratæ illam, quæ proposita est, summam efficiunt. eorum patres matresq; ei, de cuius cognatione quæritur, sobrini sobrinæque sunt. ipse autē isdem sobrino sobrinave natus. Patrui abnepos abneptis. *Auunculi abnepos abneptis. Amitæ abnepos abneptis. Materteræ abnepos abneptis.* hæc singula vocabula senas denas continent personas. verbi enim gratia patrui abnepos sic enumerabitur, vt visfariā patruo accepto, quater pronepos, totiēs proneptis ducatur. & sic ad eorum filios veniatur sedecies computatos. eadem ratione ad filiam, item in ceteros. & per hoc ex omnibus efficietur numerus personarum centum

† quia

tum viginti octo. hi sunt ei de cuius cognatione quæritur, consobrinorum pronepotes proneptesque eorum, de cuius cognatione quæritur. patrui maximi, auunculi maximi, amitæ maximæ, matertera maximæ filius filia. item proaui proauiæ consobrinus. Fratris sororisque adnepos adneptis: personas continent centum viginti octo. Trinepotis filius, item filia: trineptis filius, item filia. hi centum viginti octo sunt: quòd cum trinepos trineptisque, vt supra demonstrauimus, sexagintaquatuor impleant: filius eorum eadem enumeratione, totidemque filia, computabitur.

VNDE VIR ET VXOR. TIT. XI.

VLPIANVS libro quadragensimo septimo ad Edictum.

VT bonorũ possessio peti possit vnde vir & vxor, iustum esse matrimonium oportet. ceterum si iniustum fuerit matrimonium, nequaquam bonorum possessio peti poterit. quemadmodum nec ex testamento adiri hereditas, vel secundum tabulas peti bonorum possessio potest. nihil enim capi propter iniustum matrimonium potest. Vt autem hæc bonorum possessio locum habeat, vxorem esse oportet mortis

tempore. sed si diuortium quidem secutum sit, verumtamen iure durat matrimonium: hæc successio locum non habet. hoc autem in huiusmodi speciebus procedit. liberta ab inuito patrono diuortit. lex Iulia de maritandis ordinibus retinet istam in matrimonio, dũ eam prohiberet alij nubere inuito patrono. Item Iuliæ de adulteriis, nisi certo modo diuortium factum sit, pro infecto habet.

DE VETERANORVM ET MILITVM SVCCESSIONE. TIT. XII.

Lib. 45. βασιλ. tit. 1.

MACER libro secundo de Re militari.

MILITI, qui capite puniri meruit, testamentum facere concedendum Paulus & Menander scribunt: eiusque bona intestati, si punitus sit, ad cognatos eius pertinere, si tamen ex militari delicto, non ex communi punitus est.

II. PAPINIANVS libro sextodecimo Responsorum.

BOna militis intestati defuncti castrensia fisco non vindicantur, cum heres legitimus ad finem quinti gradus exstitit, aut proximus cognatus eiusdem gradus intra tempus possessionem acceperit.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

Lib.45. Basil. tit.1.

QVIBVS NON COMPETIT BONORVM POSSESSIO. TIT. XIII.

IVLIANVS libro vicensimooctauo Digestorum.

SERVO meo herede instituto dolo feci, ne testamentum mutaretur, eumque postea manumisi. quæsitum est, an actiones ei denegandæ essent. respondi, hic casus verbis edicti non continetur. sed æquum est, si dominus dolo fecerit, ne testamentum mutaretur, quo seruus eius heres scriptus erat, quamuis manumissus aditurus hereditatem, ei denegari. cum etiam emancipato filio denegetur, si pater dolo fecerit, ne testamentum mutaretur.

l.1.§.1.7.si quis aliq. test.prohib.

VT EX LEGIBVS SENATVSVE CONSVLTIS bonorum possessio detur.

TIT. XIIII.

VLPIANVS libro quadragensimonono ad Edictum.

PRAETOR ait, VTI ME QVAQVE LEGE, SENATVSCONSVLTO BONORVM POSSESSIONEM DARE OPORTEBIT, ITA DABO. Numquam bonorum

norum possessio, quæ ex alia parte edicti adgnita est, impedit istam bonorum possessionem.

1 ¶ Cum ex lege duodecim tabularum quis habet hereditatem, hinc non petit, sed inde TVM QVEM EI HEREDEM ESSE OPORTET. quippe cum non aliàs hinc competat bonorum possessio, quàm si lex specialiter deferat bonorum possessionem.

QVIS ORDO IN[a] POSSESSIONIBVS SERVETVR.[b] TIT. XV.

[a] In indice tit. additur bonorum.
[b] In indice titul. detur.

MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

RNTESTATI hi gradus vocantur. primùm sui heredes, secundo legitimi, tertio proximi cognati, deinde vir & vxor. ¶ SIBE tabulæ testamenti non exstent, siue exstent, si secundum eas, vel contra eas bonorum possessionem nemo
2 accepit, intestati detur bonorũ possessio. ¶ Intestati patris liberis bonorum possessio datur, non tantùm his qui in potestatem parentis vsque in mortis tempus fuerunt, sed emancipatis.

II. VLPIANVS libro quadragensimonono ad Edictum.

VTile tempus est bonorum possessionum admittendarum. ita autem vtile tem-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОРИМЕНТ. ІМЕНИ ЯМИКОВА

pus est, vt singuli dies in eo vtiles sint. scilicet vt per singulos dies & scierit & potuerit admittere. ceterum quacumque die nescierit, aut non potuerit, nulla dubitatio est, quin dies ei non cedat. fieri autem potest, vt qui initio scierit, vel potuerit bonorum possessionem admittere, hic incipiat nescire, vel non posse admittere. scilicet si cum initio cognouisset eum intestatum decessisse, postea quasi certiore nuntio allato dubitare cœperit, numquid testatus decesserit, vel numquid viuat, quia hic rumor postea perrepserat. idem & in contrarium accipi potest, vt qui ignorauit initio, postea scire incipiat. ¶ Dies bonorum possessionis vtiles esse palam est. sed non sessionum numerabuntur, si modo ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. quid si ea quæ causæ cognitionem pro tribunali desiderat, vel quæ decretum exposcit? sessiones erunt nobis computandæ, quibus sedit is: quibúsque per ipsum prætorem factum non est, quo minus daret bonorum possessionem. ¶ In bonorum possessione, quæ pro tribunali datur, illud quæritur, si se dedit quidem prætor pro tribunali, sed postulationibus non dedit. potest dici, tempus ad bonorum possessionem non cedere, cum præses aliis rebus, aut militaribus, aut custodiis, aut cognitionibus fuerit occupatus. ¶ Si præses prouinciæ in proxima fuit ciuitate, accedere debet ad vtilitatem temporis ratio itineris, scilicet numeratione viginti milium passvm facta. nec enim exspectare debemus, vt præses prouinciæ veniat ad eum qui bonorum possessionem petiturus est.

4 ¶ Si venter in possessionem missus sit, bonorum possessionis tempus non cedere sequentibus, nequaquam ambigendum est. nec tantùm intra centesimum diem: verumetiam quamdiu nasci possit. nam & si natus fuerit, ante ei deferri bonorum possessionem sciendum 5 est. ¶ Scientiam eam obseruandam Pomponius ait, * non * quæ cadit in iuris prudentes: sed quam quis aut per se, aut per alios adsequi potuit: scilicet consulendo prudentiores, vt diligentiorem patremfamilias consulere dignum sit.

III. PAVLVS libro quadragensimoquarto ad Edictum.

CIta tempora bonorum possessionis patri scientia ignoranti filio non nocet.

IIII. IVLIANVS libro vicensimooctauo Digestorum.

SI coheredi tuo substitutus fuisses, & bonorum possessionem acceperis: † quando coheres tuus constituerit nolle petere bonorum possessionem, tibi data tota intelligitur: coheres tuus amplius petendæ bonorum possessionis facultatem non habebit. Filius non solum si tamquam filius, sed & si tamquam adgnatus, vel †quandoque

tamquam cognatus ad bonorum possessionem vocatur: annuum spatium habet. sicuti pater filium manumisisset, quamuis vt manumissor bonorum possessionem accipiat, tamen ad bonorum possessionem accipiendam annuum spatium habet.

V. MARCELLVS libro nono Digestorum.

CVM filiofamilias bonorum possessio delata est, dies, quibus certiorare patrē non potest, vt vel iubeat adgnoscī bonorū possessionem, vel ratam habeat adgnitionem bonorum possessionis, non cedunt. fingamus statim primo die quo fuerit delata, adgnouisse eum bonorum possessionem, certiorare patrem, vt comprehendi non posse. non cedent dies centum. incipient autem cedere, cum certior fieri potuit. præteritis autem centum diebus frustra ratum habebit. ¶ Quæri potest, si cum posset filius petere bonorum possessionē, patre ita absente, vt certiorare eum non posset, vel etiā furente, petere neglexerit: an peti amplius nō possit. sed vt quid noceat non petitam bonorum possessionem, quæ si petita esset, tamen non ante adquireretur, quàm pater comprobasset? ¶ Si seruus alienus heres institutus venisset, quæritur an posteriori domino dies bonorum possessionis petendæ imputari oporteret. & placet, quantum priori domino superfuerit, ei imputari.

DE

DE SVIS ET LEGITIMIS HEREDIBVS. TIT. XVI.

Lib. 45. βασιλ. tit. 1.

VLPIANVS libro duodecimo ad Sabinum.

INTESTATI *propriè appellantur, qui cum possent testamentum facere, testati non sunt. sed & is qui testamentum fecit, si eius hereditas adita non est, vel ruptum, vel irritum est testamentum: intestatus non impropriè dicetur decessisse. planè qui testari non potuit, proprie non est intestatus: puta impubes, furiosus, vel cui bonis interdictum est. sed hos quoque pro intestatis accipere debemus. cum quoque qui ab hostibus captus est: quoniam per legem Cornelian successio his defertur, quibus deferetur, si in ciuitate decessisset. nam & eius hereditas fuisse creditur.*

Ex seruo qui moram patitur libertatis, dicitur nasci suus & liber. Bart.

1 ¶ Quæri poteri, si ex ea, quæ in fideicommissa libertate moram passa est, conceptus & natus sit: an suus patri existat. & cum placeat eum ingenuum nasci, vt est à Diuis Marco & Vero, & imperatore nostro Antonino Augusto rescriptum, cur non in totum pro manumissa hæc habeatur, vt vxor ducta suum pariat? nec

ff. l. 26. §. 1. ff. de fideicom. libers.

R 4

mirum sit, ex serua ingenuum nasci: cum & ex captiua rescriptum sit ingenuum nasci. quare ausim dicere, & si pater huius pueri eiusdem sortis fuerit, cuius mater moram passa in libertate fideicommissa, ipseque moram passus est, suum eum patri nasci exemplo captiuorum parentium, cum quibus rediit. ergo siue postea pater eius post morã manumittatur, recipiet eum in potestate: siue ante decesserit, desinendum erit suum existere. ¶ Suos heredes accipere debemus, filios, filias, siue naturales siue adoptiuos. ¶ Interdum etiã filius suus heres excluditur, fisco prælato. vtputa si perduellionis fuerit damnatus pater post mortem suam. hoc quoq; vt nec iura sepulchrorum hic filius habeat. ¶ Si filius suus heres esse desiit, in eiusdem partem succedunt omnes nepotes neptesque ex eo nati, qui in potestate sunt. quod naturali æquitate contingit. filius autem suus heres esse desinit, si capitis deminutione vel magna vel minore exiit de potestate. quòd si filius apud hostes sit, quãdiu viuit, nepotes nõ succedũt. proinde etsi fuerit redemptus, nondum succedũt antè luitionem. sed si interim decesserit, cum placeat eum statu recepto decessisse, nepotibus obstabit.

°τυφάνιον. Græci, rectè.

Succedere dicimur non solùm ei qui habere desinit, sed etiam ei cui spes habendi deficit. Bart.

Sed

Sed si quis nõ desiit esse in potestate, sed numquam cœpit: vtputa si filius meus viuo patre meo ab hostibus captus est, mox ibi me patrefamilias facto decesserit: nepotes in eius locum succedẽt. Non minus autem neptes quàm nepotes succedent in locum parentium. ¶ Interdum licet pareñs alicuius in potestate esse non desierit, sed nec cœperit: tamen dicimus succedentes ei liberos suos existere. vtputa adrogaui eum, cuius filius ab hostibus erat captus, nepos autem in ciuitate. mortuo filio adrogato, mortuo * & * captiuo apud hostes: progenos iste suus heres mihi erit. ¶ Sciendum est autem, nepotes & deinceps interdum etiam si parentes eos mortis tempore præcesserunt, tamen posse suos heredes existere, quamuis successio in suis heredibus non sit. quod ita procedit, si paterfamilias testamento facto decesserit exheredato filio, mox deliberante herede instituto filius decesit, postea deinde repudiauit heres institutus. nepos poterit suus heres esse, vt & Marcellus libro decimo scripsit. quoniam nec delata est filio hereditas. idem erit dicendum, & si filius ex asse sub condicione quæ fuit in arbitrio ipsius, vel nepos sub omni institutus non impleta cõdicione decesserint. nam dicendum erit, suos posse succedere: si modò mortis testatoris tempore vel in rebus humanis, vel saltem concepti fuerint. idque & In-

liano & Marcello placet. ¶ Post suos statim 7
consanguinei vocãtur. consanguineos autẽ Cassius definit eos, qui sanguine inter se connexi sunt. & est verum, eos esse consanguineos etiam si sui heredes non extiterunt patri, vtputa exheredatos. sed etsi pater eorum deportatus fuerit, nihilo minus eos inter se esse consanguineos, licet patri sui heredes non extitissent. & qui numquam in potestate fuerunt, erunt sibi consanguinei. vtputa qui post captiuitatem patris nascuntur, vel qui post mortem. ¶ Non solùm autem naturales, verumetiam 8
adoptiui quoque iura consanguinitatis habebunt cum his qui sunt in familia, vel in vita vel post mortem patris nati.

II. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

POST consanguineos admittuntur adgnati, si consanguinei non sunt. meritò: nam si sunt consanguinei, licet non adierint hereditatem, legitimis non defertur. sed hoc sic erit accipiendum, si nec sperantur esse. ceterum si vel nasci consanguineus, vel de captiuitate reuerti potest: adgnati impediuntur. Adgnati autem sunt cognati virilis sexus ab eodem orti. nam post suos & consanguineos statim mihi proximus est consanguinei mei filius, & ego ei. patris quoque frater, qui patruus appellatur: deinceps que ceteri, si qui sunt, hinc orti

1 orti in infinitum. ¶ Hæc hereditas proximo agnato, id est ei quem nemo antecedit, defertur: & si plures sint eiusdem gradus, omnibus: in capita scilicet. vtputa duos fratres habui, vel duos patruos. vnus ex his vnum filium, alius duos reliquit. hereditas mea in tres partes diuidetur. ¶ Partus autem refert, adgnatus hic na-
2 tiuitate, an adoptione sit quæsitus. nam qui adoptatur, isdem fit adgnatus, quibus pater ipsius fuit. & legitimam eorum hereditatem habebit,
3 vel ipsi eius. ¶ Legitima hereditas tantùm proximo defertur. nec interest, vnus solus sit, an ex duobus prior, pluribusve, an duo pluresve ab eodem gradu venientes, qui vel ceteros antecedant, vel soli sint. quia is est proximus, quem nemo antecedit. & is vltimus, quem nemo sequitur. & interdum idem primus postremusque, qui solus occurrit.

cc. l. 34. ff. de vulg. l. 9. ff. de rebus dub. l. 162. ff. de verb. sign. l. 1. §. 4. ff. vnd. cog.

Proximior intelligitur tempore mortis, si nullum conditum est testamentum, aliàs quo tempore testamentum destitutus est. Bart.

4 ¶ Interdum vlteriorem adgnatum admittimus, vtputa fecit quis testamentum, cum haberet patruum, & patrui filium. deliberante herede scripto patruus decessit. mox heres institutus repudiauit hereditatem. patrui filius admittetur. ergo & bonorum possessionem pete-
5 re potest. ¶ Proximum non eum quærimus, qui

qui tunc fuit, cum moreretur paterfamilias: sed eum qui tunc fuit, cum intestatum decessisse certum est. secundum quæ, etsi suus erat qui præcedebat, vel consanguineus, si nemo eorum cum repudiatur hereditas vixit: proximũ eum accipimus, qui tũc cui repudiatur hereditas, primus est. ¶ Vide belle quæri potest, an etiã post repudiationẽ adhuc demus successionem. propone heredem scriptum rogatum restituere hereditatem, repudiasse eam, cum nihilo minus cõpelli potuit adire hereditatem, & restituere, vt Diuus Pius rescripsit. finge eum superuixisse centum diebus, verbi gratia, & intra proximum decessisse: mox & eum qui erat rogatus restituere. dicendum, posteriorem admitti cum onere fideicommissi.

*sic scribẽdum monet Aug. lib. 1. c. 9.

III. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

Hoc corrigitur per l. vlt. Græcã, C. de iur. patro. vt notant Græci hoc loco.

INtestato liberto mortuo primùm suis deferri hereditatem verum est. si hi non fuerint, tunc patrono. ¶ Libertum accipere debemus eum, * quẽ quis ex seruitute ad ciuitatẽ Romanam perduxit, siue sponte, siue necessitate, quoniam rogatus fuit eum manumittere. nam & ad huius legitimam hereditatem admittitur. Si dotalem quis seruum manumisit, ipse patronus habetur, & ad legitimam hereditatem admittetur. is planè, quem hac lege emi vt manumittam, etsi ex constitutione Diui Marci peruenerit ad libertatem: tamen, vt eadem constitutione expressum est, meus libertus est, & legitima eius hereditas mihi deferatur. † Qui si necem domini detexit, & ex senatusconsulto libertatem meruerit, si quidem adsignauit prætor, cuius libertus sit, sine dubio eius erit, & ei legitima hereditas deferetur. quòd si non addidit, efficietur quidem ciuis Romanus. sed eius erit libertus, cuius proximè fuerit seruus, & ad legitimam hereditatem ipse admittetur. nisi sicubi quasi indigno deneganda fuerit hereditas. ¶ Si quis libertam sic iureiurando adegit, ne illicite nubat: non debere incidere in legem Aeliam Sentiam. sed si intra certum tempus ne ducat, neve aliam, quam de qua patronus consenserit, vel non nisi conlibertam, aut patroni cognatam: dicendum est, incidere eum in legem Aeliam Sentiam. nec ad legitimam hereditatem admitti. ¶ Si municipes seruum manumiserint, admittentur ad legitimam hereditatem in bonis liberti vel libertæ intestatorum. Miles manumittendo seruum peculiarem, suum faciet libertum, & ad legitimam hereditatem eius admittitur. Principem ad bona libertorum suorum admitti, plusquam manifestum est. ¶ Vtique & ex lege duodecim tabularum ad legitimam hereditatem is qui in vtero fuit, admitti

† quid

mittitur, si fuerit editus inde solet remorari insequentes sibi adgnatos, quibus præfertur, si fuerit editus inde & partem facit his qui pari gradu sunt. vtputa frater vnus est, & vterus: vel patrui filius vnus natus, & qui in vtero est. ¶ Est autem tractatum, pro qua parte s faciat, quia ex vno vtero plures nasci possunt. & placuit, si in rerum natura certum sit, hunc quæ se dicit, prægnatem non esse: ex asse iam esse heredem hunc qui iam natus est. quoniam & ignorans heres fit. quare si medio tempore decesserit, integram hereditatem ad heredem suum transmittit. ¶ Post decem menses mortis b natus non admittetur ad legitimam hereditatem. de eo autem, qui centensimo octogensimo secundo die natus est, Hippocrates scripsit, & Diuus Pius pontificibus rescripsit, iusto tempore videri natum. nec videri in seruitutem conceptum, cum mater ipsius ante centensimum octogensimum secundum die esset manumissa.

[b] 1. septimo mense inchoato, vel si luna res menses medij motus probabilius accipias, id est septimo perfecto, paucis diebus deficientibus.

IIII. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

HI quorum parens capite minutus est, legitimæ hæreditatis ius & in ceteris personis, & inter se retinent: & alij aduersus eos.

V. VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Edictum.

SI quis cum haberet fratrem & patruum, decesserit testamento facto: deinde pendente

ta condicione heredum scriptorum, frater intestato decesserit, mox condicio defecerit: patruum posse vtriusque adire legitimam hereditatem constat.

VI. IVLIANVS libro quinquagensimo nono Digestorum.

TItius exheredato filio extraneum heredem sub condicione instituit. quæsitum est, si post mortem patris pendente condicione filius vxorem duxisset, & filium procreasset, & decessisset, deinde condicio instituti heredis defecisset: an ad hunc postumum nepotem legitimæ hereditas aui pertineret. respondit, qui post mortem aui sui concipitur, is neque legitimam hereditatem eius tamquam suus heres, neque bonorum possessionem tãquam cognatus accipere potest: quia lex duodecim tabularum eum vocat ad hereditatem, qui moriente eo, de cuius bonis quæritur, in rerum natura fuerit.

VII. CELSVS libro vicensimo octauo Digestorum.

VEl si viuo eo conceptus est, quia conceptus quodammodo in rerũ natura esse existimatur.

VIII. IVLIANVS libro quinquagensimo nono Digestorum.

ITem prætor edicto suo proximitatis nomine bonorum possessionem pollicetur his qui defuncto

functo mortis tempore cognati fuerint. nam quod in consuetudine nepotes cognati appellantur etiam eorum post quorum mortem concepti sunt, non proprie, sed per abusionem vel potius ἀναφορικῶς accidit. ¶ Si quis prægnatem vxorem reliquisset, & matrem, & sororem: si viua vxore mater mortua fuisset, deinde vxor mortuum peperisset, ad sororem solam legitima hereditas pertinet: quia certum esset, matrem eo tempore decessisse, quo legitima hereditas ad eam non pertinebat.

[a] 1. per relationem seu analogiam, vel metaphoram. vide Alcia. lib. 1. disputct. c. 28.

Ius accrescendi sequitur rem, & ideo ad heredes transit: ius substitutionis personam, quare non transmittitur. Bart.

VIIII. MARCIANVS libro quinto Institutionum.

SI ex pluribus legitimis heredibus quidam omiserint adire hereditatẽ vel morte, vel qua alia ratione impediti fuerint, quo minus adeant: reliquis, qui adierint, adcrescit illorum portio. & licet decesserint antequam adcresceret, hoc ius ad heredes eorum pertinet. alia causa est instituti heredis, & coheredi substituti. huic enim viuo defertur ex substitutione hereditas: non etiam si decesserit, heredem eius sequitur.

X. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

Si

SI ad patrem manumissorem filij intestati legitima hereditas perueniat, vel non manumissori bonorum possessio competat: mater defuncti summouetur.

XI. POMPONIVS libro decimo ad Quintum Mucium.

CApitis deminutione pereunt legitimæ hereditates, quæ ex lege duodecim tabularum veniunt: siue viuo aliquo, siue antequam adeatur hereditas eius, capitis minutio intercessit: quoniam desinit suus heres, vel adgnatus rectè dici. quæ autem ex legibus nouis, aut ex senatusconsultis, non vtique.

XII. IDEM libro trigensimo ad Quintum Mucium.

FIlius patri adgnatus proximus est.

XIII. GAIVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

NEmo femina aut habet suos heredes, aut desinere habere potest propter capitis deminutionem.

XIIII. IDEM libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IN suis heredibus aditio non est necessaria: quia statim ipso iure heredes existunt.

XV. PAPINIANVS libro vicensimonono Quæstionum.

SI pater apud hostes moriatur, defunctum iam in ciuitate filium credimus patrem sa-

milias decessisse, quamuis patria potestate quamdiu vixerit, non fuerit in plenum liberatus. itaque heredem habiturus est iste non reuerso patre. sed si postliminio redierit pater ad defuncto filio, quidquid medio tempore per eum quæsitum est, habebit. & non est mirum si peculium quoque defuncti pridem filij defertur patri: cum ex eo natus potestatis ipsius fiat per suspensi iuris [a] constitutionem.

[a] 1. postliminium.

XVI. IDEM libro duodecimo Responsorum.

PAter instrumento dotali comprehendit, filiam ita dotem accepisse, ne quid aliud ex hereditate patris speraret. eam scripturam ius successionis non mutasse constitit. priuatorum enim cautionem legum auctoritate non censeri.

l. 20. ff. de relig. l. 27 ff. de reg. iur. &c.

AD SENATVSCONSVLTVM TERTYLLIANVM ET Orphitianum.

[a] lib. 45. βασιλ. tit. 1.

TIT. XVII. [a]

VLPIANVS libro duodecimo ad Sabinum.

SIue ingenua, siue libertina mater est, admitti possunt liberi ad hereditatē eius ex senatusconsulto Orphitiano. ¶ Si ea sit mater, de cuius statu dubitatur, vtrū materfamilias sit, an

[a] facto tēporibus D. Marci. Inst. eod.

filiafamilias: vtputa quoniam pater eius ab hostibus captus sit: si certum esse cœperit matremfamilias esse, liberi admittentur. vnde tractari potest, an medio tempore, dum status pendet, succurri eis per prætorem debeat: ne si medio tēpore decesserint, nihil ad heredem transmittāt. & magis est vt subueniatur: vt in multis casibus placuit. ¶ Sed & vulgo quæsiti admittuntur ad matris legitimam hereditatem.

2

3 ¶ Interdum & in seruitute quæsito erit concedenda hereditas legitima. veluti si post moram fideicommissariæ libertati matrisuæ factam natus sit. certè si post manumissionem matris fuerit natus, licet in seruitute conceptus, ad legitimam eius hereditatem admittetur. sed & si apud hostes conceptus, à captiua procreatus, cum ea rediit: secundum rescriptum Imperatoris nostri & Diui patris eius ad Ouinium Tertyllum poterit ex hoc senatusconsulto admitti, quasi vulgo quæsitus. ¶ Filio [a] qui mortis tempore matris ciuis Romanus fuit, si ante aditam hereditatem in seruitutem deducatur, legitima hereditas non defertur, nec si postea liber factus sit, nisi forte seruus * pœnæ * effectus beneficio principis sit restitutus. sed si matris exsecto ventre filius editus sit, magis dicendum est, hunc quoque ad legitimam hereditatem admitti. nam & institutus secundum tabulas, & ab intestato vnde cognati, & multo

4

[a] sic dispūgendū & legēdum vt est Flo. Ant. Aug. lib. 1. c. 9. nō vt vulgo legitur, vulgo quæsitus filius, &c.

matris vnde legitimi bonorum possessionem petere potuit. argumento est, quòd venter in possessionem ex omni parte edicti mittitur.

¶ Qui operas suas vt cum bestiis pugnaret locauit, quive rei capitalis damnatus, neque restitutus est, ex senatusconsulto Orphitiano ad matris hereditatem non admittebatur. sed humana interpretatione placuit eum admitti. idē erit dicendum, & si hic filius in eius sit potestate, qui in causa supra scripta sit: posse eum ex Orphitiano admitti. ¶ Sed si mater testamento facto filium heredem scripserit, vnum sub condicione, cum plures haberet: si condicione pendente * bonorum * possessionem petierit, & postea condicio defecit: æquum est, ceteris etiam filiis legitimam hereditatem non auferri. quod & Papinianus libro sextodecimo quæstionum scripsit. ¶ Capitis minutio salvo statu contingens liberis nihil nocet ad legitimam hereditatem. nam vetus sola hereditas, quæ lege duodecim tabularum defertur, capitis minutione peremitur. nouæ, vel ex lege vel ex senatusconsultis delatæ, non peremuntur capitis deminutione. ¶ Proinde siue quis ante delatam, siue (post) delatam capite minuatur, ad legitimam hereditatem admittetur: nisi magna * capitis deminutio interueniat, qua vel ciuitatem adimit. vtputa si deportetur.

* vel media.

¶ SI NEMO FILIORVM EORVM VE,

VE, QVIBVS SIMVL LEGITIMA HEREDITAS DEFERITVR, VOLET AD SE EAM HEREDITATEM PERTINERE: IVS ANTIQVVM ESTO. hoc ideo dicitur, vt quamdiu vel vnus filius vult legitimam hereditatem ad se pertinere, ius vetus locum non habeat. itaque si ex duobus alter adierit, alter repudiauerit hereditatem: ei portio adcrescet. & si fortè sit filius & patronus, repudiante filio, patrono defertur. ¶ Si quis adita matris hereditate, per in integrum restitutionem fuerit abstentus: an ius antiquum possit locum habere? verba admittunt vt possit: VOLET AD SE, inquit, EAM HEREDITATEM PERTINERE. nam & hic non vult, etsi aliquando voluit. & dico posse ius antiquum locum habere. ¶ Vtrum autem ei defertur successio, qui tunc legitimus deprehenditur: an verò ei qui tunc fuit, cum filio defertur? vtputa proponamus fuisse defunctæ consanguineam, eiúsque filium. deliberante filio, defunctæ consanguineum obisse: mox filium repudiasse matris hereditatem. an consanguinei filius admitti possit? & Iulianus recte putat circa Tertyllianum locum esse succedēti adgnato. ¶ Quod ait senatus, QVAE IVDICATA, TRANSACTA, FINITAVE SVNT, RATA MANEANT, ita intellegendum est, vt iudi

Sed hodie & parentes & fratres eius manumissi præferuntur patrono. Inst. de cogn. seruil. & l. Græca. C. de iur. patron.

cata accipere debeamus ab eo, cui iudicãdi ius fuit. transacta, scilicet bona fide, vt valeat transactio. finita, vel consensu, vel longo silentio sopita.

II. IDEM lib. tertiodecimo ad Sabinum.

SIue ingenua sit mater, siue libertina, habebit Tertyllianum commodum. filium autem vel filiam accipere debemus, siue iustè sint procreati, vel volgo quæsiti. idq; in vulgo quæsitis & Iulianus libro quinquagensimonono digestorũ scripsit. sed si filius vel filia libertini sint effecti, mater legitimam hereditatem vindicare non poterit. quoniam mater esse huiusmodi filiorum desiit. idque & Iulianus scripsit, & constitutum est ab Imperatore nostro. ¶ Si si in seruitute concepit filium, & manumissa ediderit, ad legitimam eius hereditatem admittetur. idemque & si serua pœnæ concepit, & restituta edidit. hoc idem & si libera concepit, edidit serua pœnæ, mox restituta est. sed & si libera concepit, & in seruitutem redacta edidit, mox manumissa est: ad legitimam hereditatem eius admittetur. Item si adhuc pregnas manumissa est, dicendum erit prodesse. Et in seruitute editi filij ad legitimam hereditatem mater admittetur. vtputa si post moram fidei in fideicommissa libertate peperit: vel apud hostes, & cum eo rediit. vel si redempta ededit. ¶ Si mulier sit famosa, ad legitimam hered

3 hereditatem liberorum admittetur. ¶ Impuberem, cui pater secundas tabulas fecit, tunc certum est intestatum decessisse, cum omiserint substituti hereditatem eius. quare & si impubes adrogatus sit, dicendum est matrem ad bona eius admitti, quæ haberet, si intestatus
4 decessisset. ¶ Liberi defuncti sui quidem obstabunt matri eius, tam virili sexus quàm semmini, tam naturales quàm adoptiui. matremque excludunt. bonorum possessores verò etiam non sui. & quidem soli naturales. Adoptini autem liberi post emancipationẽ ita admittuntur, si ex liberis naturalibus fuerint. vtputa nepos naturalis ab auo adoptatus. nam licet sit emancipatus, bonorum possessione accepta, matri obstabit. si verò apud hostes est filius, vel nasci speratur: pendet ius matris, donec redierit, vel nascatur. sed si sint sui heredes, verùm hereditas ad eos non pertineat: videamus an mater admittatur. vtputa abstinuit se hereditate. Africanus & Publicius temptant dicere, in casum qui se abstinent sui, matrem venire: & tunc ei obstent, quotiens rem haberent. ne nudum nomen sui heredis noceat ma
5 tri. quæ sententia æquior est. ¶ Sed si quis decessisset relicta filia, quam in adoptionem legitime dederat, relicta & matre: Diuus Pius decreuit cessare senatusconsultũ Tertyllianũ, & simul esse admittendas ad bonorum possessio-

nem vnde proximi cognati matrem & filiam. sed quod idem Iulianus scripsit, matrē ex senatusconsulto non posse admitti, si filia in bonorum possessione petenda cessauerit: verum non erit. succedit enim filiæ. & ideo dicendum erit matrem, donec filia bonorum possessionem petere potest, bonorum possessionem accipere non posse. quoniam succedere quasi legitima speraretur. ¶ Si bonorum possessione accepta 6 filius emancipatus abstinuerit se hereditate per in integrum restitutionem: verum est, senatusconsultum posse locum habere. sed si fuerit rursus immixtus, rursus debet mater admitti re. ¶ Si quis ex liberis, dum est in vtero, in 7 possessione missus sit, mox natus sit, & ante bonorum possessionem acceptam decesserit: an matri noceat videndum, quasi bonorum possessor. & puto non nocere, si non suus patri adgnascitur. neque enim sufficit mitti in possessionem, nisi natus quoque acceperit bonorum possessionem. igitur & si furioso decreto petita sit possessio, & priusquam ipse mentis compos factus bonorum possessionem petierit, decesserit: matri non obstabit. ¶ Sed si quis, cum 8 status controuersiam pateretur, Carbonianam solam acceperit: an noceat matri bonorum possessio, quæsitum quidem est. sed cum hæc tempore finiatur, dicendum est, matri post tempus non nocere. aut si impubes decesserit, matrem posse

9 posse admitti. ¶ Sed si infanti per tutorem petita sit possessio, licet statim decesserit, dicendum erit, matri obstitisse. non enim similis
10 est ei quæ furioso datur. ¶ Ita demum autem mater senatusconsulti beneficio excludetur, si filius adiit legitimam hereditatem. ceterum si omiserit legitimam hereditatem, mater ex senatusconsulto Tertylliano admittetur. sed si non sit solus iste filius legitimus heres, sed sint qui cum eo admittantur: nec in partem eorum mater ex senatusconsulto erit vo-
11 canda. ¶ Obcitur matri pater in vtriusq; bonis, tā filij quàm filiæ, siue heres siue bonorum possessor existat. Sed neq; auus, neq; proauus in Tertylliano matri nocent, quamuis fiduciam contraxerint. pater autem tantùm naturalis, non etiam adoptiuus matri noceat. verius est enim, cum pater esse desierit, à matre eum excludi. sed nec ab bonorum possessionem contra tabulas eum admitti, cum pater esse desierit. vndecunque autem acceperit bonorum possessionem pater naturalis, siue legitimus, siue contra tabulas: ex quauis parte excludit matrem.
12 ¶ Si sit adgnatus defuncti, & naturalis pater sit in adoptiua familia, sit & mater, admittimus matrem: quoniam patrem adgnatus
13 excluſit. ¶ Si sit consanguinea soror defuncti, sit & mater, sit & pater adoptatus, vel emancipatus: si consanguinea velit habere hereditatem,

"Facto tē poribus D. Hadriani. Instit. eod.

"Quid hoc sit, explicat Caius in frag. Inst. lib. 1. tit. 6. sed hodie remissa est hæc solēnitas l. vlti. C. de emancip. libe. Inst. de leg. adgna. succeſſ. §. vl.

tatem, matrem ex senatusconsulto vnà cum ea venire, patrem excludi placet. si consanguinea repudiet, matrem ex senatusconsulto propter patrem non venire. & quamuis alias non soleat mater exspectare consanguineam, velit nec ne adire hereditatem, nunc tamen exspectaturam: consanguinea enim est quæ patrem excludit. repudiante igitur consanguinea, bonorum possessionem habebit mater cum patre quasi cognata. sed & in hac moram patietur. nec ante accipiet bonorum possessionem, quàm pater petierit. quoniam omittente eo potest ex senatusconsulto succedere. Sed & si ipsi mater eadem sit & soror consanguinea, vtpote quoniam pater matris nepotem suum ex filia adoptauit, sit præterea & pater naturalis: hæc mater si quidem quasi consanguinea veniat, excludet patrem. si ius consanguineæ repudiauit, vel capitis deminutione amisit: ex senatusconsulto venire propter patrem non potest. repudiante verò patre, rursum ex senatusconsulto potest venire. & Si mater hereditatem filij, filiæue non adierit ex senatusconsulto Tertylliano, in bonis eorum antiquum ius seruandum est. cum enim esset prælatio, matre omittente senatusconsulti beneficium, ius succedit vetus. sed si mater repudiauerit bonorum possessionem, de adeunda autem hereditate deliberet: dicendum erit, adgnatum non succedere

dere: quoniam nondum verum est, non adisse matrem. quod autem diximus, ius antiquum seruari matre non adeunte: cui personæ deferatur hereditas, videndum. vtrum ei quæ nunc proxima inuenitur, cum mater repudiatam ei quæ fuit, cum intestato decessisse certum est. vtputa fuit patruus, cum intestato decederet, & patrui filius. cum mater repudiasset patruo nondum delatam hereditatem, atque ideo defuncto eo matre deliberante, patrui filium vocari. & Si mater non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis, reiectisue, non confestim aliorum nomina ediderit: ius non habet vindicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum. & quidem si non petit, incidit. ait enim, VEL NON PETERE. sed à quo non petere? loquitur quidem de prætore constituto. sed puto & in prouinciis locum habere, etiam si à magistratibus municipalibus non petat. quoniam & magistratibus municipalibus dandi necessitas iniungitur. Quid ergo si petiit, sed admonita vel à libertis vel à cognatis an incidat in senatusconsultum? & puto eam incidere, si compulsa fecit, non si, cum petere non cunctaretur, admonita est. Quid si pater eis peti prohibuerat tutorē, quoniam per matrem rem eorum administrari voluit? incidet, si nec petat, nec legitime tutelam administrat. quòd si penitus egens filiis non

[a] Hęc sunt verba cōstitutionis D. Seueri, quæ suppresso nomine hîc citantur. extāt autē illa sub illius nomine in l. 2. ff. qui pe. tu. §. diuus. Ant. Aug. lib. 1. c. 7.

[b] Sunt qui emendēt, in sententiam constitutionis, cōtra fidem omnium lib.

non petit, ignoscendum est ei. sed si fortè absens à liberis præuenta est, vel ab aliis: dicendum est eam non excludi. nisi fortè cum frustraretur, id contigit. filiis autem non petendo punitur. vtique & filiabus. quid si nepotibus? similiter non petendo punitur. quid si curatores non petiit? verba rescripti deficiunt. sed dicendum est, si quidem impuberibus curatores non petiit: eandem esse rationem. si iam puberibus, cessare debere. quid si cum prægnas esset, bonis non petiit curatorem? dico in sententiam incidere. nam & si apud hostes habuit impuberem, idem erit dicendum. quid si furioso tutorem, * vel curatorem * non petiit? magis est, vt incidat. ¶ Non solùm autem 16 quæ non petiit, coërcetur: sed & quæ defunctorie petiit, vt rescripto declaratur: vel priuilegio munitum, vel oneratum tribus, puta, tutelis. sed ita demum, si data opera hoc fecit. Quid ergo si tales petiit, & susceperunt nihilo minus, vel detenti sunt? excusata erit mater. quid si indignos, id est minus habiles ad tutelam petierit, quoniam sciebat prætorem eos non daturum? quid tamen si dedit eos prætor, matris petitionem secutus? iam quidem prætoris delictum est. sed & matris punimus consilium. igitur si fortè excusati sint illi, vel improbati: debet mater alios sine mora petere. ergo siue non petierit, siue idoneos non petierit,

punietur etiam si dati fuerint minus idonei, prætore errante. ¶ Idoneos autem vtrum 17 facultatibus, an & moribus petere debeat, dubitationis esse potest. puto autem facilè ei ignoscet, si locupletes sint hi, quos petiit. sed & si prioribus excusatis reiectisue non confestim aliorũ nomina ediderit: punitur. ¶ Quid 18 ergo si non fuerint omnes excusati, vel non omnes reiecti? videndum, an ei imputetur, cur in locum excusati non petiit. & puto imputandum. quid si decesserint quidam? puto, licet verba deficiant, sententiã constitutionis locum habere. Sed quod diximus reiecti, vtrum sic accipimus, à prætore non dati, an & si suspecti fuerint remoti, vel ob negligentiam, vel 19 nauiam repulsi? etiam hos quis reiectos recte dicet. ergo & si latitent. sed longum est. nam nec hoc ei imputetur, cur suspectos non fecit. alioquin & si latitarent, potuit edicto desiderare, vt eos prætor adesse iuberet: & suspectos eos remouet, si deessent. Quid si non compulit eos miscere se tutelæ? & cum plenum officium à matre desideremus, & hæc ei curanda sunt, ne in hereditate ei obstent. ¶ Con- 20 festim autem sic erit accipiendum, vbi primum potuit, id est prætoris copiam habuit huic rei sedentis. nisi fortè infirmitate impedita est, vel alia magna causa, quæ etiam mandare eam ad petendos tutores impediret. ita tamen, vt nul-

vt nullo modo annale tempus excederet. si enim mortalitate filij præuenta est, nihil matri imputetur. & Tractari belle" potest, si pupillo amplum legatum sub condicione sit relictum.

" Sic scribendum. Ant. Aug. lib. 1. c. 9. vbi ait mendosè hîc falli Accurs.

SI TVTORES NON HABVERIT, & propterea ei mater non petierit, ne condicione deficeretur: an constitutio cesset. & puto cessare, si damnum minus sit cumulo legati. quod & in magistratibus municipalibus tractatur apud Tertyllianum. & putat dandam in eos actionem, quatenus plus esset in damno, quàm in legato. nisi fortè quis putet, condicionem hanc quasi vtilitati publicæ obpugnantem remittendam, vt alias pleraſque. aut verba rescripti sic accipienda, vt si Billatus imputauerit matri, cur curatores non petierit. finge autem plenius condicionem conscriptam. nonne erit matri ignoscendum? aut hoc imputatur matri, cur non desideraverit à principe condicionem remitti? & puto non esse imputandum. ego etiam si mater ei, qui soluendo non erit, non petiit tutorem: puto ignoscendum. consuluit enim ei, vt minus inquietetur, quasi indefensus. & Et si fortè quis vxorem communis filij matrem heredem scripsit, rogauitque remissa etiam satisdatione, vt filio puberi facto restitueret hereditatem, nec mater ei petiit tutores: debet dici cessare constitutionem, cum patris voluntatem secuta sit, & nihil habenti filio tutores nō petierit. quod si ei remiss

remissa satisdatio non fuerit, contra erit: quoniam vel propter hoc debuit tutores habere. sed si fortè impubes post matris cessationem fuerit adrogatus, & impubes obierit: dicendum erit, matri aduersus adrogatorem non competere ex stipulatu actionem. & Videndum est, matre prohibita ius suũ vindicare, vtrum ceteros admittamus, atque si mater non esset. an ipsam heredem dicimus fieri, vel aliud nomen successionis induere. sed denegamus ei actiones. & inuenimus rescriptum ab imperatore nostro Antonino Augusto & Diuo patre eius Mammiæ Maximinæ pridie idus Apriles Plautiano iterum consule, matre remota eos admitti, qui venirent, si mater non fuisset. ergo & adgnati ceteri; succedent. aut si nemo sit, bona vacabunt.

III. MODESTINVS libro octauo Regularum.

PAtrem adoptiuum matri non obesse plerique probant.

IIII. IDEM libro nono Regularum.

MAtris intestatæ defunctæ hereditatem ad omnes eius liberos pertinere, etiam si ex diuersis matrimoniis nati fuerint, iuris est.

V. PAVLVS libro singulari ad Senatusconsultum Tertyllianum.

AEquissimum visum est, omnes filios matri præferri, etiam si per adoptionem in familiam relicti essent. sed & nepos ex adopti-

ptino filio natus ex verbis senatusconsulti matri obstabit. Si ex filio nepotem auus manumiserit, isque patre & auo & matre superstitibus decesserit: potest quæri, quis potior esse debeat. nam si mater excluserit auum manumissorem, qui patri anteponitur, edicto prætoris inducetur pater defuncti. quo admisso desinit senatusconsulto locus esse, & rursus auus vocabitur. itaque rectius est auo ius suum conseruare, qui & contra scriptos heredes bonorum possessionem accipere solet.

VI. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Orphitianum.

Filij mater ex hoc senatusconsulto, etiam si in aliena potestate sit, ad hereditatem admittitur. Filius, qui se nolle adire hereditatem matris dixit, an potest mutata voluntate adire antequam cōsanguineus vel adgnatus adierit, videndum: propter hæc verba, SI NEMO FILIORVM VOLET HEREDITATEM SVSCIPERE, quia extensiua sunt: & cum verba extensiua sint, pœnitentia eius vsque ad annum admittenda est: cum & ipsa filij bonorum possessio annalis est.

Hodie maius tēpus tribuitur ex l. vlti. C. de rep. her.

VII. IDEM lib. singulari ad Senatusconsultū Tertyllianum & Orphitianum.

Si quis intestatus decesserit relicta matre, & fratre consanguineo, vel sorore, quamuis per adrogationem quæsitis: eadem iura in persona matris seruantur, quæ & naturalibus extantibus liberis.

VIII. GAIVS libro singulari ad Senatusconsultum Tertyllianum.

In suspenso est ius matris, si filius defuncti emancipatus deliberet de bonorum possessione petenda.

VIIII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Orphitianum.

Sacratissimi principis nostri oratione cauetur, vt matris intestatæ hereditas ad liberos, si in aliena potestate erunt, pertineat.

X. POMPONIVS libro secundo Senatusconsultorum.

Si filiusfamilias miles non sit testatus de his quæ in castris adquisierit, an ea ad matrē pertineant, videndum est. sed non puto. magis enim dicio militum hoc beneficium cōcessum est, non vt omnimodo quasi patresfamiliarum in ea re sint. & Quando in pendenti est, an quædam personæ possint obstare matri, & casus tulerit, vt non inducerentur: matri ius integrum erit, quod medio tempore appenderit. veluti si filio intestato mortuo, postumus ei filius potuerit nasci, nec natus sit aut mortuus editus: vel quòd etiam filius, qui in hostium potestate erat, postliminio non sit reuersus.

Capitolinus in Marco ait Marcū ea de re leges tulisse. & puto hîc intelligi SC. Tertyllianum.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum trigensimusoctauus. De bonorum possessionibus secundus.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНДУ ім. І.І. МЕЧНИКОВА

INCIPIT EX ORDINE

LIBER TRIGENSIMVSNONVS.

DE OPERIS NOVI NVNTIATIONE.

Lib. 58. βασιλ. titul. 10. περὶ ναυτοδικίας ἐπαγγελίας.

Nuntiatio noui operis potest fieri etiam ei qui iure ædificat.

VLPIANVS libro quinquagensimo secundo ad Edictum.

HOC EDICTO promittitur[a], vt siue iure siue iniuria opus fieret, per nuntiationem inhiberetur. deinde remitteretur prohibitio actenus, quatenus prohibēdi ius is qui nūtiasset, non[b] haberet.

[a] Vulg. permittitur. sed rectè promittitur, quia à prætore hoc erat petendū.

Per hoc edictū, quatenus est prohibitorium, subuenitur aduersus futura opera: pro præteritis non, sed datur quod vi aut clam. Bart.

[b] Perperā in quibusdā libris deest negatio. Anto. Augu. lib. 1. ca. 3.

¶ Hoc autem edictum, remediumque operis noui nuntiationis aduersus futura opera inductū est, non aduersus præterita. hoc est, aduersus ea quæ nondum facta sunt, ne fiant. nam si quid operis

operis fuerit factum, quod fieri non debuit, cessat edictum de operis noui nuntiatione, & erit transeūdum ad interdictum quod vi aut clam factum[c] erit, vt restituatur. & quod in loco sacro, religioseve, & quod in flumine publico, ripæve publica factum erit. nam his interdictis restituetur, si quid illicite factum est.

[c] Hæc verba multis modis esse corrupta docet Aug. libr. 3. c. 9.

¶ Nuntiatio ex hoc edicto non habet necessariam prætoris additionem. potest enim nuntiare quis etsi eum non adierit. item nuntiationem & nostro & alieno nomine facere possumus. item nuntiatio omnibus diebus fieri potest. Et aduersus absentes etiam & inuitos, & ignorantes operis noui nuntiatio procedit. ¶ In operis autem noui nuntiatione possessorem aduersarium facimus.

Omnis actio prætudicialis ad istud edictum, interim debet silere. Bart.

Sed si is, cui opus nouum nuntiatum est, ante remissionem ædificauerit, deinde cœperit agere, ius sibi esse ita ædificatum habere, prætor actionem ei negare debet: & interdictum in eum de opere restituendo reddere. ¶ Potest autem quis nuntiare etiam ignorans quid opus fieret. Et post operis noui nuntiationem committunt se litigatores prætoriæ iurisdictioni. Inde quæritur apud Celsum libro duodecimo digestorum, si post opus nouum nuntiatum con-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

ueniat iuri eum aduersario, vt opus faceres: an danda sit conuentionis exceptio. & ait Celsus, dandam. nec esse periculum, ne pactio priuatorum iussui prætoris anteposita videatur. quid enim aliud agebat prætor, quàm hoc vt cõtrouersias eorum dirimeret? à quibus si sponte recesserunt, debebit id ratum habere. ¶ Opus nouũ facere videtur, qui aut ædificãdo, aut detrahendo aliquid, pristinam faciem operis mutat. 5

Hoc edictum solùm ad opera quæ cohærent solo, pertinet, non ad alia. Bart.

¶ Hoc autem edictum non omnia opera complectitur. sed ea sola quæ solo coniuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere. Idcirco placuit, si quis messem faciat, arborem succidat, vineam putet: quamquam opus faciat, tamẽ ad hoc edictum non pertinere. quia ad ea opera, quæ in solo fiunt, pertinet hoc edictum. 6

Reficienti vetus ædificium, nouum opus non nuntiatur. Bart.

¶ Si quis ædificium vetus fulciat, an opus nouum nuntiare ei possumus, videamus. & magis est, vt non possimus. hic enim non opus nouum facit, sed veteri sustinendo remedium adhibet. 7

Siue in ciuitate, siue extra fiat opus, habet locum noui operis nunciatio. Bart.

¶ Siue autem intra oppida, siue extra oppida 8

in villis vel agris opus nouum fiat: nuntiatio ex hoc edicto locum habet. siue in priuato, siue 9 in publico opus fiat. ¶ Nunc videmus, quibus ex causis fiat nuntiatio, & quæ personæ nuntient, quibusque nuntietur, & in quibus locis fiat nuntiatio, & quis effectus sit nuntia- 10 tionis. ¶ Nuntiatio fit, aut iuris nostri conseruandi causa, aut damni depellendi, aut publi- 11 ci iuris tuendi gratia. ¶ Nuntiamus autem, quia ius aliquid prohibendi habemus: vel vt damni infecti caueatur nobis ab eo, qui fortè in publico vel in priuato quid molitur: aut si quid contra leges edictaue principum, quæ ad modum ædificiorum facta sunt, fiet: vel in sacro, vel in loco religioso, vel in publico, ripáue fluminis: quibus ex causis & interdicta proponuntur. Quòd si quis in mare vel in litore ædificet, licet in suo non ædificet, iure tamen gentiũ suum facit. Si quis igitur velit ibi ædificantem prohibere, nullo iure prohibet. neq; opus nouum nuntiare nisi ex vna causa potest, si forte dam- 12 ni infecti velit sibi caueri. ¶ Iuris nostri conseruandi, aut damni depellẽdi causa opus nouum nuntiare potest is ad quem res pertinet.

Vsufructuarius nuntiat nouum opus extraneo procuratorio nomine domini: domino non, sed poterit confessoriam intentare. Bart.

13 ¶ Vsufructuarius autem opus nouum vin-

*Quamuis verbũ nostri cũ verbo potest, nõ reté vtiq; videtur congruere, tamen hæc locutio ferenda est, nihílq; emẽdandum.

tiare suo nomine non potest. sed procuratorio nomine nuntiare poterit, aut vindicare vsumfructum ab eo qui opus nouum faciat. quæ vindicatio præstabit ei, quod eius interfuit, opus nouum factum non esse.

II. IVLIANVS libro quadragensimonono Digestorum.

c.l.1.7. si vsusfr. petat. SI autem domino prædij nuntiauerit, inutilis erit nuntiatio. neque enim, sicut aduersus vicinum, ita aduersus dominum agere potest, ius ei non esse inuito se alius ædificare. sed (si) hoc facto vsufructus deterior fiet, petere vsumfructum debebit.

Beneficium huius edicti est extraordinarium: ideo cessat, vbi habet locum ordinarium. Bart.

III. VLPIANVS libro quinquagensimosecundo ad Edictum.

IN prouinciali etiam prædio si quid fiat, operis noui nuntiatio locum habebit. ¶ Si in communi quid fiat, nuntiatio locum habebit aduersus vicinum. planè si vnus nostrum in communi loco faciat, non possum ego socius opus nouum ei nuntiare. Sed eum prohibebo communi diuidundo iudicio, vel per prætorem. ¶ Quòd si socius meus in communi insula opus nouum faciat, & ego propriam habeam, cui nocetur, an opus nouum nuntiare ei possim? & pu

& putat Labeo, nō posse nuntiare: quia possum eum alia ratione prohibere ædificare, hoc est vel per prætorem, vel per arbitrum communi diuidundo. quæ sententia vera est.

Superficiarius qui habet vtile dominium, potest nuntiare nouum opus. Bart.

3 ¶ Si ego superficiarius sim, & opus nouum fiat a vicino: an possim nuntiare? mouet, quòd quasi inquilinus sum. sed prætor mihi vtilem in rem actionem dat. & ideo & seruitutium causa actio mihi dabitur: & operis noui nuntiatio 4 debeat mihi concedi. ¶ Si in publico aliquid fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare possunt.

IIII. PAVLVS libro quadragensimooctauo ad Edictum.

NAM reipublicæ interest, quamplurimos ad defendendā suam causam admittere. Cic.1.in Verr.

V. VLPIANVS libro quinquagensimosecundo ad Edictum.

DE pupillo quæsitum est. & Iulianus libro duodecimo digestorum scripsit, pupillo non esse operis noui nuntiationis executionem dandam, nisi ad ipsius priuatum commodum res pertineat. veluti si luminibus eius officiatur, aut prospectui obsit. non aliter autem pupilli rata habebitur nuntiatio, quàm intercedente tutore auctore. ¶ Seruo autem opus nouum nuntiari potest. ipse verò nuntiare non potest, neque nuntiatio vllum effectum habet.

Nuntiatio noui operis debet fieri in re præsenti, nec requiritur præsentia domini. Bart.

¶ Nuntiationem autem in re præsenti faciendam, meminisse oportebit, id est eo loci, vbi opus fiat, siue quis ædificet, siue inchoet ædificare. 2
¶ Nuntiari autem non vtique domino oportet. sufficit enim in re præsenti nuntiari ei qui in re præsenti fuerit. vsque adeo, vt etiam fabris, vel opificibus qui eo loci operantur, opus nouum nuntiari possit. & generaliter ei nuntiari opus nouum potest, qui in re præsenti fuit domini operisve nomine. neque refert quis ipse, vel cuius condicionis, qui in re præsenti fuit. nam & si seruo nuntietur, vel mulieri, vel puero, vel puellæ: tenet nuntiatio. sufficit enim in re præsenti operis noui nuntiationem factam sic, vt domino possit renuntiari. ¶ Si 4 quis forte in foro domino opus nouum nuntiat, hanc nuntiationem nullius esse momenti, exploratissimum est. in re enim præsenti, & pæne dixerim, ipso opere, hoc est in re ipsa nuntiatio facienda est. quod idcirco receptum est, vt confestim per nuntiationem ab opere discedatur. ceterum si alibi fiat nuntiatio, illud incommodi sequitur, quòd dū venitur ad opus, si quid fuerit operis per ignorantiam factum: euenit, vt contra edictum prætoris sit factum. ¶ Si plurium res sit, in qua opus nouum fiat, 5 & vni

& vni nuntietur: rectè facta nuntiatio est, omnibusque dominis videtur denūtiatum. Sed si vnus ædificauerit post operis noui nuntiationem, alij qui non ædificauerint, non tenebuntur. neque enim debet nocere factum alterius ei qui nihil fecit. ¶ Si plurium dominorum rei opus noceat, vtrum sufficiet vnius ex sociis nuntiatio, an verò omnes nuntiare debeant? & est verius, vnius nuntiationem omnibus non sufficere: sed esse singulis nuntiare necesse. quia & fieri potest, vt nuntiatorum alter habeat, alter non habeat ius prohibendi. ¶ Si quis ipsi prætori velit opus nouum nuntiare, debet, vt interim testetur, non posse se nuntiare. & si nuntiauit postea, & quod retro ædificatum erit, destruendum erit. quasi 8 repetito die nuntiatione facta. ¶ Sed & si in ædes nostras quis immittit, aut in loco nostro ædificet: æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

Ex causa triplici nuntiatur, scilicet aut naturali, aut publica, aut impositicia. Bart.

9 ¶ Et velle Sextus Pedius definiit triplicem esse causam operis noui nuntiationis: aut naturalem, aut publicam, aut impositiciam. naturalem, cum in nostras ædes quid immittitur, aut ædificatur in nostro. publicam causam,

pro belle. rectè autem sic dispungit Ant. Aug. lib. 1. c. 9. nō vt antea vulgò, cum post verbum belle pungebatur, & à verbo Sextus, incboabatur paragraphus.

quotiens leges, aut senatusconsulta, constitutionesque principum per operis noui nuntiationem tuemur impositiciam, cum quis posteaquam ius suum deminuit, alterius auxit, hoc est posteaquam seruitutem ædibus suis imposuit, contra seruitutem fecit.

Qui nunciat simplici verbo, perdit possess. si eam habet: secus si per prætorem, vel iactum lapilli. Bart.

¶ Meminisse autem oportebit, quotiens quis 11
in nostro ædificare, vel in nostrum immittere, vel proicere vult: melius esse eum per prætorem, vel per manum, id est lapilli ictum prohibere, quàm operis noui nuntiatione. ceterum operis noui nuntiatione possessorem eum facimus, qui nuntiauerimus. aut si in suo quid faciat, quod nobis noceat: tunc operis noui denuntiatio erit necessaria. & si forte in nostro aliquid facere quis perseueret, æquissimum erit interdicto aduersus eum quod vi aut clam, aut vti possidetis, vti.

In riuis & cloacis, & vbicunque dilatio est periculum allatura, spernitur nuntiatio. Bart.

¶ Si quis riuos vel cloaces velit reficere, vel 11
purgare: operis noui nuntiatio meritò prohibetur. cum publicæ salutis & securitatis interest, & cloaces & riuos purgari. ¶ Præterea 12
gene

generaliter prætor cetera quoque opera excepit, quorum mora periculum aliquod allatura est. nam in his quoque contemnendam putauit operis noui nuntiationem. quis enim dubitat, multo melius esse, omitti operis noui nuntiationem, quàm impediri operis necessarij vrguentem extructionem? Totiens autem hæc pars locum habet, quotiens dilatio periculum allatura est. proinde si quis, cum opus hoc mora periculum allaturum esset, nuntiauerit opus nouum, vel si in cloacis, vel ripa reficiendis aliquid fieret: dicemus apud iudicem quæri debere, an talia opera fuerint, vt contemni nuntiatio deberet. nã si apparuerit vel in cloaca, riuove, eove, cuius mora periculum allatura esset: dicendum est, non esse verendum ne hæc nuntiatio noce- 13
ret. ¶ Qui opus nouum nuntiat, iurare debet, non calumniæ causa opus nouum nuntiare. hoc iusiurandum auctore prætore defertur. idcirco non exigitur, vt iuret is ante, qui iusiuran- 14
dum exigat. ¶ Qui nuntiat, necesse habeat demonstrare, in quo loco opus nouum nuntiet. scituro eo cui nuntiatum est, vbi possit ædificare, vbi interim abstinendum est. Totiens autem demonstratio facienda est, quotiens in partem fit nuntiatio. ceterum si in totum opus fiat, non est necesse demonstrare: 15
sed hoc ipsum dicere. ¶ Si in pluribus locis opus fiat, vtrum vna nuntiatio sufficiat: an

vtro

verò plures sint necessariæ? & ait Iulianus libro quadragensimo nono digestorum, quia in re præsenti sit nuntiatio, plures nuntiationes esse necessarias: & consequenter plures remissiones.

Post satisdationem præstitam vel oblatam, censetur nuntiatio remissa ipso iure. Bart.

¶ Si is cui renuntiatū erit, ex operis noui nuntiatione satisfecerit, repromiserit ve, aut per eum non fiet, quominus boni viri arbitratu satisfiet, repromittatve: perinde est, ac si operis noui nuntiatio omissa esset. habet autem hoc remedium vtilitatem. nam remittit vexationem ad prætorem veniendi, & desiderandi vt missa fieret nuntiatio. ¶ Qui procuratorio nomine nuntiauerit, si non satisfiabit eam rem dominum ratam habiturum: nuntiatio omni modo remittitur, etiam si verus sit procurator.

¶ Qui remissionem absentis nomine desiderat, siue ad priuatum, siue ad publicum ius ea remissio pertinet, satisdare cogitur. sustinet enim partes defensoris. sed hæc satisdatio non pertinet ad ratihabitionem, sed ad operis noui nuntiationem.

Qui defendit conuentum ex hoc interdicto, præstat satisdationem iudicatum solui. Bart.

¶ Si procurator autem opus nouum mihi nuntiauerit, & satis acceperit, deinde interdicto aduer-

aduersus eum vtar, ne vim mihi faciat, quo minus ædificē: ex interdicto eum oportet iudicatum solui satisdare. quia partes sustinet defensoris.

VI. IVLIANVS libro quadragensimo primo Digestorum.

ET ideo neque exceptiones procuratoriæ opponi ei debent: nec satisdare cogendus ratam rem dominum habiturum.

VII. VLPIANVS libro quinquagensimo secundo ad Edictum.

ET si satisdationem non dabit, summouendus erit ab executione operis noui. et actiones, quas domini nomine intendit, debent ei denegari. Et tutor " & curator opus nouum renuntiant.

" Sic Flo. non tutori, &c. vt in aliis perperā. Ant. Aug. lib. 3. c. 9.

VIII. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

NON solum proximo vicino, sed etiam superiori opus facienti nūtiare opus nouum potero. nam & seruitutes quædam, interuenientibus mediis locis vel publicis vel priuatis, esse possunt. ¶ Qui opus nouum nūtiat, si quid operis iam factum erit, in testationem referre debet, vt appareat quid postea factum sit.

Pro priuata nuntiatione requiritur satisdatio: pro publica, sufficit sola promissio. Bart.

¶ Si cum possem te iure prohibere, nuntiauero tibi,

tibi opus nouum:nō aliàs ædificandi ius habebis,quàm si satisfederis. ¶ Quòd si nuntiauero tibi,ne quid contra leges in loco publico facias, promittere debebis:quoniam de eo opere alieno iure contendo,non meo:& tamquam alieni iuris petitor repromissione contentus esse debeo.

¶ Sciendum sit,facta operis noui nuntiatione, & cui nūtiatum est, abstinere oportere donec caueat, vel donec remissio nuntiationis fiat.tunc enim, si ius ædificandi habet, recte ædificabit. ¶ Sed vt provari possit, quid possit ex ædificatum sit, modulos sumere debet is qui nuntiat. qui vt sumantur, conferantúrque,prætor retinere solet.

Nuntiatio ex parte nuntiantis est in personam:ex parte eius cui nuntiatur, in rem.ideo morte eius & alienatione non extinguitur. Bart.

¶ Morte eius qui nuntiauit,extinguitur nuntiatio,sicut alienatione. quia his modis finitur ius prohibēdi.quòd si is, Qui opus nouum nuntiatum erat, decesserit, vel ædes alienauerit: non extinguitur operis noui nuntiatio, idque ex eo apparet,quòd in stipulatione,quæ ex hac causa interponitur,etiam heredis mentio fit.

VIIII. GAIVS ad Edictum vrbicum titulo de operis noui nuntiatione.

CReditori cui pignoris nomine prædium tenetur, permittendum est de iure, id est de

de seruitute opus nouum nuntiare.nam ei vindicatio seruitutis datur.

X. VLPIANVS libro quadragensimo-quinto ad Sabinum.

OPeris noui nuntiatio in rem fit, non in personam.& ideo furioso,& infanti fieri potest, nec tutoris auctoritas in ea nuntiatione exigitur.

XI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVilibet enim intellegenti, veluti fabro, nuntiatum,infantem & furiosum tenet.

XII. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

EX operis noui nuntiatione si caueatur, tanti stipulatio committitur,quanti iudicatum sit.

XIII. IVLIANVS libro quadragensimo-primo Digestorum.

CVm procurator opus nouum nuntiat, & satisfiat rem ratā dominum habiturum: & remissio in domini personam confertur. "

Si dominus opus nouum nuntiauerit,intra diē, quæ stipulatione ex operis noui nuntiatione interposita comprehensa esset, committitur stipulatio.si præterita ea die dominus † nuntiaret, non committitur. nam & ipsi domino, cum semel nuntiauerit, non permittitur iterum nuntiare,quamdiu stipulatio ex operis noui nuntiatione teneret.

" Non est hîc faciēdus paragraphus, sed legendū coniūctim cum veteribus interpretibus & græcis lib. 58. βασιλ. tit. 10.

† nuntiauerit

Remis-

Remissio facta per falsum procuratorem, non nocet domino.

¶ *Si in remissione à parte eius, qui opus nouum nuntiauerat, procurator interueniat: id agere prætorem oportet, ne falsus procurator absenti noceat. cum sit magnum quolibet interueniente beneficium prætoris amitti.*

XIIII. IDEM libro quadragensimonono Digestorum.

Vide Alciat lib. 3. parerg. c. 24. cc. l 5. ff. eodem.

QVi viam habet, si opus nouum nuntiauerit aduersus eum qui in via ædificat, nihil agit: sed seruitutem vindicare non prohibetur.

XV. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

SI priusquam ædificatum esset, ageretur in vicino non esse ædes altius tollere, nec res ab eo defenderetur: partes iudicis nõ alias futuras fuisse ait, quàm vt eum, cum quo ageretur, cauere iuberet, non prius se ædificaturũ, quàm vltro egisset ius sibi esse altius tollere. Idemque è contrario, si cum quis agere vellet ius sibi esse inuito aduersario altius tollere: eo non defendente, similiter, inquit, officio iudicis continebitur, vt cauere aduersarium iuberet, nec opus nouum se nuntiaturum, nec ædificanti vim fiecturum. eaque ratione hactenus is qui rem non defenderet, punietur, vt iure suo prouiare necesse haberet. id enim esse petitoris partes sustinere.

Per

Per secundam interloquutoriam contrariam primæ, censetur à prima recessum. Bart.

XVI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI opus nouum prætor iusserit nuntiari, deinde prohibuit: ex priore † renuntiatione agi non potest, quasi aduersus † dictum eius factum sit.

† nuntiatione
† edictum

XVII. PAVLVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

SI procurator opus nouum facientem prohibuerit, domino competit quod vi aut clam interdictum.

XVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

AEdibus communibus si ob opus nouum nuntiatio vni fiat, si quidem ex voluntate omnium opus fiat: omnes nuntiatio tenebit. si verò quidam ignorent, in solidum obligabitur qui contra edictum prætoris fecerit. nec ad rem pertinet, cuius solum sit, in quo opus fiat: sed quis eius soli possessor inueniatur. modo si eius nomine opus fiat.

XVIIII. PAVLVS libro Quæstionum.

SCiendum est, denegata executione operis noui, nihilo minus integras legitimas actiones manere. sicut in his quoque casibus manent, in quibus ab initio operis noui denuntiationem prætor denegat.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНАЦЬКОГО І. МЕЧНИКОВА

Nunciatio debet cõcipi in rem, non in personam, scilicet ne aliquid fiat. Bart.

XX. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

PRætor ait, QVEM IN LOCVM NVNTIATVM EST, NE QVID OPERIS NOVI FIERET, QVA DE RE AGITVR, QVOD IN EO LOCO, ANTEQVAM NVNTIATIO MISSA FIERET, AVT IN EA CAVSA ESSET VT REMITTI DEBERET, FACTVM EST: ID RESTITVAS. *Interdictũ hoc proponitur ex huiusmodi causis. edicto expressum est, ne post operis noui nuntiationem quicquam operis fiat, antequam vel nuntiatio missa fiat, vel vice nuntiationis missæ satisdatio de opere restituendo fuerit interposita. qui igitur facit, etsi ius faciendi habuit, tamen contra interdictũ prætoris facere videtur: & ideo hoc destruere cogitur.* ¶ *Sine autem vacuus locus sit, vbi nuntiatum est, siue ædificatus: æque hoc interdicto locus erit.*

Quando lex indistinctè loquitur, indistinctè debet intelligi.

¶ *Ait prætor,* QVOD FACTVM EST, RESTITVAS. *quod factum est, iubet restitui. nequi interest, iure factum sit, an non. siue iure factũ est, siue non iure factum est, interdictũ locum habebit. Quidquid autem ante remissionem fit, vel illud quod loco remissionis habetur, pro eo habendum est, atque si nullo iure factum esset.*

3 *esset.* ¶ *Si quis paratus fuerit satisdare, deinde actor stipulari nolit: in ea causa est, vt remitti debeat. nam cum per actorem fiet, apparet in* 4 *ea causa esse, vt remitti debeat.* ¶ *Hoc interdictum perpetuo datur. & heredi, ceterisque successoribus competit. aduersus ipsum quoque, qui opus fecit, vel factũ ratum habuit, interdicto locus erit. Planè si quæratur, an in heredẽ eius, qui opus fecit, interdictum hoc competat: sciendum est, Labeonẽ existimasse, in id quod ad eum peruenit, dumtaxat dari oportere. vel si quid dolo malo ipsius factum sit, quo minus peruenirent. nonnulli putant,* "in factum esse dandam, quàm interdictum. *quod verum est.*

"tam subaudiendũ Anto. August. lib. 4. c. 8. docet: ego verò puto subaudiendum esse non tam, sed, potius. nã vt in factum pro interdicto detur, in Institutionibus primũ introduxit Iustinianus.

Præstita satisdatione, vel oblata & non recepta, competit interdictum ne prohibeatur volens ædificare.

5 ¶ *Deinde ait prætor,* QVEM IN LOCVM NVNTIATVM EST, NE QVID OPERIS NOVI FIERET: QVA DE RE AGITVR, SI DE EA RE SATISDATVM EST: QVOD EIVS CAVTVM SIT, AVT PER TE STAT QVO MINVS SATISDETVR: QVO MINVS ILLI IN EO LOCO OPVS FACERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Hoc interdictum prohibitorium est, ne quis prohibeat facere volentem eum qui satisdedit. etenim pertinet ad decus vrbium, ædificia non dere-*

[a] Vide Sueton. in Augusto hac de re.

linqui. nec quicquam interest, iure quis ædificet, an non iure ædificet: cum sit securus is qui opus nouum nuntiauit, posteaquam ei cautum est. Hoc autem interdictum competit ei qui satisfedit. ¶ Adiicitur & illud, AVT PER TE STAT, QVO MINVS SATISDETVR. proinde si satisdatum non est, sed repromissum: interdicto huic locus non erit. neque enim permittendum fuit in publico ædificare, prius quàm appareat, quo iure quis ædificet. & si satisdatum sit, cautum tamen non perseueret: interdictum cessat. Si aliquo modo stetit per nuntiatorem, quo minus satisdetur, nunc non stat: interdictum cessat. ¶ Hoc interdictum etiam post annum, & heredi, ceterisque successoribus competit.

XXI. IDEM libro octogensimo ad Edictum.

STipulatio de operis noui nuntiatione interponi solet quotiēs vicinus dicit, ius sibi esse prohibere vicinum opus nouum inuito se facere.

Effectus huius stipulationis seu satisdationis.

¶ Si quis autem vult post opus nouum nuntiatum impune ædificare, offerre debet satisdationem nuntiatori. quod si fecerit, vtrique consultum est, tam ei qui nuntiauit, quoniam cautum habet de

de opere restituendo: quàm ei cui nuntiatum est, quia molitio eius non impeditur. antequam enim caueat, quidquid ædificauerit, interdicto restitutorio destruere compellitur. ¶ Habet autem ista stipulatio condicionem, vt ita demum committatur, si iudicatum fuerit, siue ante rem iudicatam causa quæ acciderit, neque res defendatur. & de dolo malo subiicitur clausula. ¶ Opus autem factum accipimus, non si vnum vel alterum cementum fuit impositum: sed si proponatur instar quoddam operis, & quasi facies quædam facta operis. ¶ Siue autem res iudicetur, siue res non defendatur: stipulatio in id committitur, vt res viri boni arbitratu restituatur. Quòd si ita restitutum non erit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dabit, si hoc petitori placuerit.

Si pluribus nuntiatur, omnes debent satisdare: si plures nuntiant, omnibus vel vni vice omnium satisdabitur.

¶ Quæsitum est, si plures domini ædificent, an omnes cauere debeant. & ait Labeo, vnum[a] cauere debere: quia restitutio operis fieri pro parte non possit. Idem ait, etsi plures nuntient, curandum esse vt vni caueatur, si inter eos conueniat. planè si non conueniat, & singulis erit cauendum. Idem dicit adiciendum esse in stipulatione, vt tantum præstetur, quanti vnius

[a] Sic in pāde. in vet. omnes. in alio veteri, vnūquéque. putamus vnum. i. vnā cautioné pro omnibus. Taurell. in adnot.

cuiusque interfit, si hoc maluerint. ceterum si ita fuerit, inquit, cautum, QVANTI EA RES ERIT: *dubitabitur, vtrum ad totius corporis æstimationem hæc verba referuntur: an verò ad quod eius interest, qui stipulatur. ego puto. & si sic fuerit vni cautum,* QVANTI EA RES ERIT: *defendi posse stipulationem sufficere. ad operis enim quantitatem ea refertur.*

XXII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum.

CVi opus nouum nuntiatum est, antequam missam nuntiationem opere facto decessit. debet heres eius patientiam destructionis operis aduersario præstare. nam & in restituendo huiusmodi opere, eius qui contra edictum fecit, pœna versatur. porrò autem in pœnam heres non succedit.

Istud interdictum est in rem scriptum: ideo transit in singularem successorem. Bart.

XXIII. IAVOLENVS libro septimo Epistularum.

IS cui opus nouum nuntiatum erat, vendidit prædium. emptor ædificauit. emptorem, an venditorem teneri putas, quòd aduersus edictum factum sit? respondit, cum operis noui nuntiatio facta est, si quid ædificatum est, emptor, id est dominus prædiorum tenetur: quia nuntiatio operis, nō personæ fit. & is demum obligatus est, qui eum locum possidet, in quem opus nouum nuntiatum est.

DE DAMNO INFECTO ET DE SVGRVNDIS† & protectionibus.

†*vel* "In indice tit. & projectionibus & sugruendis.

TIT. II.

Quod est imperij, magistratus municipalis hoc casu facit.

VLPIANVS libro primo ad Edictum.

CVm res damni infecti celeritatē desiderat, & periculosa dilatio prætori videtur, si ex hac causa sibi iurisdictionē reseruaret: magistratibus municipalibus delegandū hoc rectè putabit.

II. GAIVS libro vicensimo octauo ad Edictum prouinciale.

DAmnum infectum est, damnum nondum factum, quod futurū veremur.

III. PAVLVS libro quadragensimo septimo ad Edictum.

DAmnum & damnatio ab ademptione, & quasi deminotione patrimonij dicta sunt.

IIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

DIes cautioni præstitutus si finietur, prætoris vel præsidis officiū erit, ex causa vel

† renouare

† rei mouare, vel protelare eum. & si hoc localem exigit inquisitionẽ, ad magistratus municipales hoc remittere. ¶ Si intra diẽ à prætore constitutum non caueatur, in possessionem eius rei mittendus est. Eius rei sic accipe, siue tota res sit, siue pars sit rei. An tamen is qui nõ admittit, etiam pignoribus à magistratibus coërceatur? non puto. sed in factum actione tenebitur. nam & si à prætore missus non admittatur, eadem actione vtendum est. Duas ergo res magistratibus municipalibus prætor vel præses iniunxit, cautionem, & possessionem. cetera suæ iurisdictioni reseruauit. ¶ Si forte 2
duretur non caueri, vt possidere liceat, quod causa cognita fieri solet, non duumuiros, sed prætorem vel præsidem permissuros. item vt ex causa decedatur de possessione.

Non fit missio contra absentem, nisi prius denuntietur ad domũ inquilini vel procuratoris: vel nullo habitante, libellus ad ipsam domum applicetur. Bart.

¶ Prætor ait, DVM EI QVI ABERIT, 3
PRIVS DOMVM DENVNTIARI IVBEAM. Abesse autem videtur, & qui in iure non est. quod & Pomponius probat. verecundè autem prætorem denuntiari iubere, non extrahi de domo sua. sed DOMVM, IN QVAM DEGIT, DENVNTIARI, sic accipere

debemus, vt etsi in aliena domo habitet, ibi ei denuntietur. quòd si nec habitationẽ habeat, ad ipsum prædium erit denuntiãdum vel
4 procuratori eius, vel certè inquilinis. ¶ Totiẽs autem prætorem exigere denuntiationem intellegendum est, si sit cui denuntietur. ceterum si non sit, veluti quòd hereditaria insula est, nec dum hereditas adita: vel si heres non exstet, nec inhabitetur: cessat hæc pars edicti. est tamen tutius, libellũ ad ipsas ædes proponere. fieri enim potest, vt ita monitus, defensor existat.

In magistratum qui prædicta non fecerit, datur actio in factum. Bart.

5 ¶ In eum, qui quid eorum quæ supra scripta sunt non curauerit, quanti ea res est, cuius damni infecti nomine cautum non erit, iudicium datur. quod non ad quantitatem refertur, sed ad id quod interest. & ad vtilitatem venit, non ad pœnam.

Cautio damni infecti, debet postulari iudice sedente pro tribunali. Bart.

6 ¶ Hoc autem iudicium certam condicionem habet, si postulatum est. ceterum qui non postulabit, experiri non potest. postulare autem pre-
prie hoc dicimus, pro tribunali petere: non alibi. 7
¶ Si tam vicinum vrbi municipium sit, vt magistratu se non interponente potuerit prætor vel præses adiri: potest dici cessare hanc actionem aduersus magistratus, quasi nihil

interfit, cum in tua potestate fuerit, à prætore vel præside desiderare in possessionem mitti. ¶ *Hæc autem actio cum rei habeat persecutionem, & heredi, & in heredem, & perpetuo dabitur.*

V. PAVLVS libro primo ad Edictum.

PRætoris officium est, vt missus in possessionem etiam eam per longi temporis spatium in suum dominium capere possit.

Contra vnum ex pluribus non cauentem, fit missio in possessionem. Bart.

¶ *Si plures sint domini qui cauere debent, & aliquis non caueat: in portionem eius mittetur. & contra, si aliquot sint qui caueri sibi desiderant, & alius pretiosiores, alius viliores habeat ædes: siue vnius domus plures habeant dispares partes: tamen non magnitudine dominij quisque, sed æqualiter mittentur omnes in possessionem.* ¶ *Si & dominus proprietatis, & fructuarius desideret sibi caueri damni infecti: vterque audiendus est. nec enim iniuriam sentiet promissor, non plus cuique præstaturus, quàm quod eius interfit.*

Si damnum contingit ante petitam cautionem, dominus non tenetur si omnia quæ iacent pro derelicto habet. Bart.

VI. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

Euenit

EVenit vt nonnumquam damno dato nulla nobis competat actio, non interposita antea cautione. veluti si vicini ædes ruinosæ in meas ædes ceciderint. adeo vt plerisque placuerit, nec cogi quidem eum posse, vt ruderæ tollat. si modo omnia quæ iaceant, pro derelicto habeat.

Istud edictum fit contra non admittentem, & contra contumacem. Bart.

VII. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad ad Edictum.

PRætor ait: DAMNI INFECTI SVO NOMINE PROMITTI, ALIENO SATIS DARI IVBEBO EI QVI IVRAVERIT, NON CALVMNIAE CAVSA ID SE POSTVLARE, EVMVE, CVIVS NOMINE AGET, POSTVLATVRVM FVISSE, IN EAM DIEM, QVAM CAVSA COGNITA STATVERO. SI CONTROVERSIA ERIT, DOMINVS SIT NECNE, QVI CAVEBIT: SVB EXCEPTIONE SATISDARI IVBEBO. DE EO OPERE, QVOD IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FIET: IN ANNOS DECEM SATISDARI IVBEBO. EVM, CVI ITA NON CAVEBITVR, IN POSSESSIONEM EIVS REI, CVIVS NOMINE VT CAVEATVR POSTVLABITVR, IRE, ET CVM IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, ETIAM

ETIAM POSSIDERE IVBEBO. IN EVM QVI NEQVE CAVERIT, NEQVE IN POSSESSIONE ESSE, NEQVE POSSIDERE PASSVS ERIT, IVDICIVM DABO: VT TANTVM PRAESTET, QVANTVM PRAESTARE EVM OPORTERET, SI DE EA RE EX DECRETO MEO, EIVSVE QVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, QVAE MEA EST, CAVTVM FVISSET. EIVS REI NOMINE, IN CVIVS POSSESSIONEM MISERO, SI AB EO, QVI IN POSSESSIONE ERIT, DAMNI INFECTI NOMINE (NON) SATISDABITVR: EVM QVI NON SATISDABITVR, SIMVL IN POSSESSIONE ESSE IVBEBO.

Hoc edictum pertinet ad futura damna, non ad præsentia. Bart.

¶ *Hoc edictum prospicit damno nondum fa-*
cto: cum ceteræ actiones ad dãna, quæ contige-
*runt, sarcienda pertineant. vt in legis Aquili*æ *actione, & aliis. de damno verò facto nihil*
Idé Exod. cap. 11. de boue cornupeta. *de edicto cauetur. cum enim animalia, quæ noxam commiserunt, non vltra nos solent one-*
rare, quàm vt noxæ ea dedamus: multo magis
ea quæ anima carent, vltra nos non deberent
onerare. præsertim cum res quidem animales,
quæ damnum dederint, ipsæ extent: ædes au-
tem si ruina sua damnum dederunt, desierint
extare.

extare. ¶ *Vnde quæritur, si antequam cauere-*
tur, ædes deciderunt, neque dominus rude-
ra velit egerere, eáque derelinquat: an sit ali-
qua aduersus eum actio. & Iulianus consul-
tus, si priusquam damni infecti stipulatio in-
terponeretur, ædes vitiosæ corruissent, quid fa-
cere deberet is, in cuius ædes rudera decidis-
sent, vt damnum sarciretur: respondit, si do-
minus ædium quæ ruerunt, vellet tollere: non
aliter permittendum, quàm vt omnia, id est
& quæ inutilia essent, auferret. nec solùm de
futuro, sed & de præterito damno cauere eum
debere. quòd si dominus ædium, quæ decide-
runt, nihil facit: interdictum reddendum ei
in quius ædes rudera decidissent, per quod vi-
cinus compelletur aut tollere, aut totas ædes
pro derelicto habere.

VII. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani titulo de damno infecto.

QVod fortè tunc rectè dicetur, cum non ipsius negligentia, sed propter aliquod impedimentum sibi non prospexit.

VIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo-tertio ad Edictum.

HOc amplius Iulianus posse dici, compel-lendum eum, vt etiam de præterito damno caueret. quod enim re integra custoditur, hoc non inique etiam post ruinam ædium præ-stabitur. integra autem re vnusquisque co-gitur

gitur aut de damno infecto cauere, aut ædibus carere. quæ non defendit. denique, inquit, si quis propter angustias temporis, aut quæ reipublicæ causa aberat, non potuerit damni infecti stipulari: nõ iniquè prætorem curaturum, vt dominus vitiosarum ædium aut damnum sarciat, aut ædibus careat, sententiam Iuliani vtilitas comprobat.

Exportata in fundum alienum vi fluminis, non potest quis tollere, nisi de damno futuro caueat, & etiam de præterito. Bart.

¶ De his autem, quæ vi fluminis importata 1
iunt, an interdictũ dari possit quæritur. Trebatius refert, cum Tiberis abundasset, & vi multas multorum in aliena ædificia detulisset: interdictũ à prætore datum, ne vis fieret dominis, quo minus sua tollerent, auferrent, si modo damni infecti repromittent. ¶ Aiſenus 2
quoque scribit, si ex fundo tuo crusta lapsa sit in meum fundum, eamque petas, dandum in te iudicium de damno iam facto: idque Labeo probat. nã arbitrio iudicis, apud quem res prolapsæ petentur, damnum, quod ante sensi, non contineri. nec aliter dandam actionem, quàm vt omnia tollantur, quæ sunt prolapsa. ita demum autem crustã vindicari posse idem Aſenus ait, si non coaluerit, nec vnitatem cum terra mea fecerit, nec arbor potest vindicari à te, quæ translata in agrum meum cum terra mea coaluit. sed nec ego potero tecum agere ius * mihi") non esse ita crustam habere, si iam cum terra mea coaluit: quia mea facta 3
est. ¶ Neratius autem scribit, si ratis in agrum meum vi fluminis delata sit: non aliter tibi potestatem tollendi faciendam, quàm si de præterito quoque damno mihi cauisses.

Superficiarius tenetur satisdare, dominus verò promittere. Bart.

¶ Quæsitum est si solum sit alterius, superfi- 4
cies alterius: superficiarius vtrum repromittere damni infecti, an satisdare debeat. & Lucianus scribit, quotiens superficiaria insula vitiosa est, dominum & de soli & de ædificij vitio repromittere: aut eum, ad quem superficies pertinet, de vtroque satisdare. quòd si vterque cesset, vicinum in possessionem mitten- 5
dum. ¶ Celsus certè scribit, si ædium tuarum vsus-fructus Titiæ est: damni infecti aut dominum repromittere, aut Titiam satisdare debere. quòd si in possessionem missus fuerit is cui damni infecti cauendum fuit: Titiam vti frui prohibebit. Idem ait, eum quoque fructuarium, qui non reficit, à domino vti frui prohibendum. ergo & si de damno infecto non cauet, dominusque compulsus est repromittere: prohiberi debet frui.

X. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

Quam-

" In exemplari Vat. legitur tibi. in manusc. meis fuerat, mihi, sed postea aptatũ, tibi, & rectius.

QVamuis alienus vsusfructus sit, dominum promittere oportere Cassius ait. nisi proprietarius in totum repromittat, vel fructuarius satisdat: mitti oportet in possessionem eum, Qui non caueatur. sed nisi proprietario repromittenti fructuarius caueat, denegandam ei fructus petitionem Iulianus scribit. sed si fructuarius de soli Bitio quid præstiterit, ius domini ad eum transferri oportet.

Pigneratitius creditor cogitur satisdare: & etiam ei debet caueri de damno infecto.

XI. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

QVid de creditore dicemus, qui pignus accepit? vtrum repromittere, quia suum ius tuetur: an satisdare, quia dominus non est, debebit? quæ species est in cõtrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneraticio damni infecti caueri debeat. & ait Marcellus, inutiliter ei caueri. idemque etiam de eo cauendum, qui non à domino emit. nam nec in huius persona committi stipulationem. æquissimum tamen puto, huic prospiciendum, id est creditori, per stipulationem.

XII. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

HIs qui pignori rem acceperunt, potior est is Qui damni infecti non cauetur, si possidet,

sidere, & per longum tempus rem capere ei permissum fuerit.

Possessor bonæ fidei cauet, non satisdat. Bart.

XIII. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

QVI bona fide à non domino emit, videndum est, numquid repromittat non etiam satisdet. quod quibusdam videtur. habet autem rationem, vt magis repromittat, quàm satisdet. suo enim nomine id
1 facit. ¶ Siue corporis dominus: siue is qui ius habet, vtputa seruitutem, de damno infecto caueat: puto eum repromittere debere, non satisdare, quia suo nomini id facit, non alieno.

Si præsens status rei tendit ad aliud, inspicitur quod euenire potest. Bart.

2 ¶ Cum inter ædes meas & tuas sint aliæ ædes non vitiosæ, videndũ est, vtrũ tu solus mihi cauere debeas: an vero & is cuius ædes vitiosæ nõ sunt: an ille solus: an ambo. & magis est, vt ambo cauere debeant. quia fieri potest, vt ædes vitiosæ in ædes nõ vitiosas incidẽtes damnũ mihi dent. quamuis possit quis dicere, nõ vitio incolumium ædium hoc factum, sed alias in eas incidentes damni causam præbuerant. sed cum prospicere sibi potuerit damni infecti cautionem, non prospexerit: meritò conuenietur.

Vbi damnum timetur de re ad rem, petitur cautio damni infecti: secus si de re ad personam. Bart.

¶ Qui damni infecti caueri sibi postulat, prius 3
de calumnia iurare debet. quisquis igitur iurauerit de calumnia, admittitur ad stipulationem. & non inquiretur, verum interfit eius, an non. vicinas ædes habeat, an non habeat. totum tamen hoc iurisdictioni prætoriæ subiciendum, cui cauendum sit, cui non. ceterum neque ei qui in meo deambulet, neque ei qui in meo lavet, vel in mea taberna deuertat, caueri debet. vicinis planè, inquilinisque eorum, & inquilinorum vxoribus cavendum esse, ait Labeo. item his qui cum his morentur.

Hoc auxilium est extraordinarium: ideo cessat vbi habet locum ordinarium. Bart.

¶ De illo quæritur, an inquilinus suis dominus 4
ædium cauere possit. Et Sabinus ait, inquilinis non esse cauendum. aut enim ab initio vitiosas ædes conduxerunt, & habent quod sibi imputent. aut in vitium ædes inciderunt, & possunt ex conductu experiri. quæ sententia verior est.

¶ Si quis iuxta monumentum ædificauerit, vel 5
iuxta ædificium suum monumentum fieri passus sit, de damno infecto ei postea cauendū non erit: quia rem illicitam admisit. aliàs autem si monumento ædificium noceat, in quo nihil sit

& vetitā lege 12. tabul. l. 3. ff. de mortuo infer.

sit quod imputari possit ei, ad quem ius monumenti pertinet: cauendum est ei, ad quem ius
6 monumenti pertinet. ¶ Superficiarium, & fructuarium damni infecti vtiliter stipulari hodie constat. sed ei qui bona fide à nō domino emit, damni infecti stipulationem non competere,
7 Marcellus ait. ¶ Si quis opus nouū nuntiauerit, an nihilo minus damni infecti ei caueri debeat, Iulianus tractat. & magis probat, caueri oportere. nam & ei qui egerit, ius aduersario non esse altius tollere ædificium, caueri debere. item eum, aduersus quem interdictum quod vi aut clam competit, cauere debere Iulianus ait: quia non est cautum neque de Bitio ædium, neque de damno operis.

Et contra quem est facta missio in possess. tanquam contra non cauentem, hec cautio ipsarum ædium nomine non præstatur. Bart.

8 ¶ Si quis, quia sibi non cauebatur, in possessionem ædium missus fuerit: deinde is, cuius ædes fuerunt, cum præterea alias ædes haberet, desideret ab eo qui in possessionem missus est, vt sibi damni infecti harum ædium nomine, quarum in possessionem missus est, caueret: an sit audiendus, videamus. & Iulianus scribit, is qui vitiosis ædibus cesserit, si integras retinuerit, numquid improbè ab eo, qui

vitiosas ædes cœpit possidere, cautionem exigit? cum ideo possessionem amiserit, quia ipse damni infecti satis non dederat? & sanè parum probè postulat ab eo caueri sibi earum ædium nomine, quarum ipse cauere supersedit. quæ sententia vera est. ¶ Si quis stipulaturus iurauerit, nec fuerit stipulatus: an postea ei stipulari volenti iurandum sit, videamus. & puto iterum iurandum: quia possit fieri, vt aut tunc aut modò calumnietur.

Qui alieno nomine petit caueri, debet iurare de calumnia, nisi is cuius nomine petit, iurare non deberet. Bart.

¶ Si alieno nomine caueri mihi damni infecti postulem, iurare debeo non calumniæ causa id eum, cuius nomine cautum postulo, fuisse postulaturum. sed si eius nomine postulem, qui si ipse postularet, iurare non compelleretur, veluti patronus vel parens: dicendum est, locum iuriiurando non esse. de quo enim ille non iuraret, nec qui vice eius postulat, in hac stipulatione debet iurare.

In hac stipulatione debet dies inseri, causa cognita. Bart.

¶ Huic stipulationi debet dies esse insertus, intra quem si quid damni contigerit, cautio locum habet. neque enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. ipse igitur prætor diem dabit stipulationi, æstimatione habita ex causa,

sa, & ex qualitate eius damni, quod contingere speratur.

XIIII. PAVLVS libro quadragensimo octauo ad Edictum.

IN causæ cognitione etiam longinquitas †soli, & operis magnitudo spectanda est. †loci

Die finita iterum stipulatio interponitur. Bart.

XV. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

SI finita sit dies statuta in cautione: iterum arbitratu prætoris ex integro erit cauendum. si verò sine adiectione diei stipulatio fuerit interposita, si quidem ex conuentione quandoque fuerit commissa, ex stipulatu agitur. si verò per errorem, magis est illud dicendum, finito die, in quem alioquin caueri solet, desiderandum esse à prætore, vt liberetur.

De eo quod fit in flumine publico, vel eius ripa, satisdatur intra decem annos: si in via vel in alio publico loco, tempore iudicis arbitrio statuendo, nisi opus fiat ad publicam vtilitatem. Bart.

¶ Deinde ait prætor, DE EO OPERE, QVOD IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FIET: IN ANNOS DECEM SATISDARI IVBEBO. hic exigitur satisdatio, & tempus stipulationi præstituit idcirco, quia in pa-

blico fit. cum autem in alieno fiat, satisdationem prætor iniungit. Notandum, quòd non etiam de loci vitio, sed de operis tantùm cauetur. quamuis si in priuato fiat, & de loci & de operis vitio caueatur. sed cum locus publicus sit, non erat necesse ibidem opus facientem de alio vitio quàm operis, satisdare damni infecti. Si quid igitur damni intra decem annos acciderit, id stipulatione continetur. & quod ait prætor de eo opere, sic accipe, de eo damno quod ex opere fiet. ¶ Si quid in via publica fiat, quia in alieno fit, satisdandum est. sed prætor causa cognita tempus pro condicione operis determinauit. sine autem quis muniat viam, sive quid aliud in via publica faciat: debebit cautio locum habere, ne per hoc damno priuatis contingantur. de ceteris locis publicis nihil specialiter cauetur. verùm ex generali sermone, quasi in alieno fiat, satisdari debebit damni infecti. Si publicus locus publicè reficiatur, rectissime Labeo scribit, eoque iure vtimur, de damno infecto non esse cauendum. a ¶ Si quid vitio loci, aut operis fiat, certè legem damdam operis talem, nequid noceat vicinis, damnive detur.

a Sic videtur disputandum, nō esse cauendum, NE QVID vitio loci aut operis fiat, certè legem &c. vt illa verba, NE QVID &c. sint verba cautionis.

Si pars domus est ruinosa, & non cauetur, fit missio in possess. non solùm illius partis, sed etiam alterius non ruinosæ. Bart.

Ex hoc

liter omnes quasi in totum missi concursu partes habebunt. Sed si quis eorum missus in possessionem sumptum fecerit, deinde iubeatur possidere: an sumptum consequi possit is qui fecit? & quo iudicio? & placet, communi dividundo iudicio consequi eum posse.

Per missionem ex primo decreto, ille contra quem facta est missio, non compellitur de possessione decedere. Bart.

9 ¶ Si quis autem in possessionem missus, nondum possidere iussus sit: an dominus decedere possessione debeat, videamus. et ait Labeo, non decedere. sicuti nec cum creditores, vel legatarij mittuntur. idque est verius. ¶ Non autem statim vbi misit prætor in possessionem, etiam possidere iubet. sed tunc demum, cum iusta causa videbitur. ergo interuallum aliquod debet intercedere, quod aut pro derelicto ædes longo silentio dominus videatur habuisse, aut emisso in possessionem, & aliquamdiu immorato nemo caueat.

&c. l. 4. in fi. ff. cōm. diuid.

Ex causa damni infecti &c. contra non latitantem proceditur ad secundum decretum, tali vno iure restitutionis in integrum. Bart.

11 ¶ Si fortè dominus reipublicæ causa abest, aut ex alia iusta causa, aut in ea sit ætate, cui subueniri solet: probandum est, non debere præ-

rem festinare ad decernendum, vt iubeat possidere. sed cui decreuerit, nemo dubitat, in integrum restitutionem indulturum. Vbi autem quis possidere iussus est, dominus deiciendus erit possessione. ¶ Si qua sint iura debita his qui potuerunt de damno infecto satisdare, denegauda erit eorum persecutio aduersus eum qui in possessionem missus est. & ita Labeo probat. Item quæritur in pigneraticio creditore, an pignoris persecutio denegetur aduersus eum qui iussus sit possidere. & magis est, si neque debitor repromisit, neque creditor satisdedit: pignoris persecutio denegetur. quod & in fructuario rectè Celsus scribit.

Contumacia eius qui fundum vectigalem habet, non præiudicat domino quoad secundum decretum, sed ipsius domini contumacia requiritur. Bart.

Alciat. libro 3. disput. c. 10.

¶ Si de vectigalibus ædibus non caueatur, mittendum in possessionem dicemus, nec iubendum possidere. nec enim dominium capere possidendo potest. sed decernendum, vt eodem iure esset, quo foret is qui non cauerat. post quod decretum vectigali actione vti poterit. sed in vectigali prædio, si municipes non cauerint: dicendum est dominium per longum tempus adquiri. ¶ Eleganter quæritur, si dum prætor de danda stipulatione deliberat, damnum conti

¶ Ex hoc edicto, si non caueatur, mittitur in possessionem à prætore in eam partem, quæ ruinosa esse videtur. An verò in totas ædes missio locum habeat, videamus. & extat Sabini sententia, in totas ædes mittendum. alioquin si ex superficie, inquit, damnũ timeatur: non habebit res exitum. nec prosuturum in possessionem eius rei mitti, quam quis possidere non possit, aut ei non expediat. & verior est Sabini sententia. Sed si in plures partes diuisa domus sit, vtrum in partem, an in totam domum possidendam mitti quis debeat, videamus. si tam ampla domus sit, vt & spacia inter vitiosam partem intercedant, & eam quæ vitium non facit: dicendum in eam solam partem mitti. si verò vnita sit contextu ædificiorum, in totam. itaque & in spatiosis domibus melius dicetur, in eam partem domus mittendum, quæ vitiosæ parti vicina est. ceterum si modica portiuncula ædium amplissimarum vitium faceret, quale erat dicere, totas ædes iubendum possidere eum, cui damni infecti non caueretur, cum sint amplissimæ? item quid dicemus, si insula adiacens [a] domui vitium faciat? vtrum in insulæ possessionem, an verò in totius domus possessionem mittendum sit? & magis est, vt non in domus possessionem, sed in insulæ mittatur.

[a] Proxima, non autè continens. sic enim appellatur domus ab aliis semota, vt aiunt Festus & Tacitus de moribus Germa.

Si plures ex primo decreto siue simul siue separatim mittantur, omnes sunt pares in iure: sed si vnus in secundo decreto præuenerit, loco domini habetur bart.

¶ Si plures sunt, qui postulent vt caueatur: 5
omnes mitti in possessionem solent. idemque Labeo probat, & si prius quis in possessionem missus sit, & alius mitti desideret: nam non spectabimus ordinem: sed habebunt ambo possessionem. quòd si iam prior possidere iussus sit, & alius damni infecti caueri desideret: tũc mis- cauetur, mittetur in possessionẽ posterior. ¶ Iu- 6
lianus scribit eum, qui in possessionem damni infecti nomine mittitur, non prius incipere per longum tempus dominium capere, quàm secundo decreto à prætore dominus constituatur. ¶ Si ante hoc decretum alius quoque in 7
possessionem missus fuerit, æqualiter ambo ædium fiunt domini: scilicet cum iussi fuerint possidere. si verò iam constituto domino eo qui primus in possessionem missus est, Titius damni infecti sibi caueri desiderabit: cessante primo cauere, solus Titius erit in possessione. ¶ Cũ au- 8
tem plures mittũtur in possessionem, æqualiter mittuntur, non pro rata damni quod vnumquẽq; contingeret. & meritò. nam & cũ vnus mittitur, non pro portione damni mittitur, sed in totum. cum igitur plures mittuntur, æqualiter

contigerit: an sarciri possit. & missio quidem cessabit. prætor tamen decernere debet, quidquid damni contigerit, vt de eo quoque caueatur. aut si putat quòd vtiliter actionem daturus sit, decernat. ¶ Si pupillus tutorem non 15
habeat, quo auctore damni infecti promittat: quasi non defendatur, missio in possessionem locum habebit.

Missus ex primo decreto, non tenetur rem reficere, licet habeat pignus prætorium.

¶ Si quis damni infecti in possessionem mis- 16
sus sit, fulcire eum & reficere insulam debere, sunt qui putent. eamque culpã præstare exemplo eius qui pignori accepit. sed alio iure vtimur. cum enim ob hoc tantùm missus sit, vt vice cautionis in possessione sit: nihil ei imputari, si non refecerit. ¶ Item videamus, si ei cau- 17
tio offeratur posteaquam missus est: an non prius decedere debeat, quàm si ei caueatur etiam de eo damno, quod contigit posteaquam missus est in possessionem. quod quidem magis probatur. repetita igitur die promittendum erit. hoc amplius de impensis quoque, si 18
quas fecerit, erit ei cauendũ. ¶ Illud quæritur, ex quo tempore damni ratio habeatur. vtrum ex quo in possessionem ventum est, an verò ex quo prætor decrebit, vt eatur in possessionem. Labeo

Labeo, ex quo decretum est. Sabinus, ex quo ventum est in possessionem. ego puto, causa cognita modo hanc modo illam sententiam probandam. plerumque enim subuenitur etiam ei qui missus in possessionem, aliqua ex causa aut non venit, aut tardius venit in possessionem. postea quam autem quis possidere iure domini à prætore iussus est, nequaquam locus erit cautionis oblationi. & ita Labeo. ceterum nullus, inquit, finis rei inuenietur. & est hoc verissimum, sepositio eo, quòd quibusdam vel ætate vel qua alia iusta causa subuenitur.

Si post primum decretum, & ante realem missionem ruat, potest fieri missio in ipsam ruinam.

19 ¶ *Si iam ruerunt ædes, an in possessionem ruinæ vel areæ mittendus sit nihilo minus is cui cautum non est, videamus. & magis est, vt mitti debeat. & ita Labeo. sed adiecit, si postea quã decreuerit prætor eum in possessionẽ mittendũ, tunc ædes deciderint. & puto Labeonis sententiam veram. proinde etsi refecit aliquid, erit probandum non prius eum discessurum, quàm si ei sarciatur, & de præterito caueatur. potest autem & in factum actione reciperare hoc quod impendit. sed non amplius quàm quod boni viri arbitratu factum sit. idem est, & si alius iussu rogatúve meo eorum quid sine dolo malo fecerit: & eo nomine condemnatus sim, aut*

aut dederim sine dolo malo.

Si quis metu ruinæ decesserit possessione, prætoris beneficium non perdit: secus si animo deserendi. Bart.

20 ¶ *Si quis metu ruinæ decesserit possessione, si quidem cum adiuuare rem non posset, id fecit: Labeo scribit, integrum ius eum habere, perinde ac si in possessione perseuerasset. quòd si cum posset succurrere, maluit relinquere: amisisse eum prætoris beneficium. neque si postea succurri sibi velit, audiendum eum. Cassius autem ait, si metu ruinæ recesserit, non hoc animo, vt ædificia derelinqueret: restituendum in possessionem. eum tamen, qui missus in possessionem non accesserit, si ædificia ruerint, beneficium prætoris amisisse scribit. hoc ita accipiendum erit, si venire in possessionem neglexit. nõ si dum venit ruerunt.*

Contra eum qui non admittit missum ex primo decreto, secuto postea damno datur actio in factum.

21 ¶ *Si quis ex hoc edicto à prætore in possessionẽ missus non est admissus: in factum actione vti poterit, vt tantum præstetur ei, quantum præstari ei oporteret si de ea re cautum fuisset. extenditur enim actio in id tẽpus, quo damnum committitur.*

XVI.

† quadragensimo octauo

XVI. PAVLVS libro † sexagensimo ad Edictum.

ANtequam damnum detur, impunitum est factum eius, qui neq; promisit, neque admisit in possessionem. si tamē ante damnum datum vel cauit, vel possessione cessit.

Hæc actio in factum oritur ex delicto non admittentis, & ideo ex facto serui datur contra dominum noxaliter.

XVII. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

SI quis missum in possessionem, cum esset in aliena potestate, non admiserit: plerique putant, noxalem actionem eo nomine competere. quid deinde, si procurator prohibuerit? vtrū in ipsum, an in dominum dabimus? sed verius est, in ipsum dandam. sed & in actore municipum, tutore, ceterisque qui pro aliis interueniunt, idem erit dicendum. ¶ Actio ista, quæ in factum est, perpetuo dabitur. & heredi, & in heredem, ceteraſque, itemque ceteris personis. ¶ Iudex, qui de damno infecto cognoscit, etiam alienato prædio ab eo, cum quo actum fuerit, damnum æstimare solet omne, quodcumque ante iudicium contigit.

Etiam ei qui ius habet in re, competit ius agendi ex stipulatione de damno infecto. Bart.

XVIII.

XVIII. PAVLVS libro quadragensimo-octauo ad Edictum.

DAmni infecti stipulatio competit non tātùm ei, cuius in bonis res est: sed etiam cuius periculo res est. * sed * quod opere facto consecutus sit dominij captione promissor, non teneri eum eo nomine Pomponius ait: quia nec loci nec operis vitio, sed publico iure id consecutus sit.

Ordinarium auxilium excludit extraordinarium. Bart.

1 ¶ Ei, cuius vsusfructus ædium est, de Bitio earundem ædium caueri non oportet, etsi alias vicinas habeat. quia reficiendi habet facultatem. nam qui viri boni arbitratu vti deberet, reficiendi quoque potestatem consequitur. ergo nec proprietarius audiri debet, si velit sibi caueri à fructuario ædium nomine, quas vicinas † fructuario habeat. quia habet cum fructuario actionem, vt Biri boni arbitratu is fruatur. sed in quilino meo, si vicinas ædes habeat, cauere debebo damni infecti propter eas
2 ædes. ¶ Ei qui in conducto solo superficiem imposuit, dominus soli, quod vitio soli damnum futurum sit, cauere non debebit: nec soli domino superficiarius: quia inuicem ex conducto & locato habent actiones. in quas tamen actiones vltra culpam nihil venit. plus autem in stipulationem venit damni infecti, quòd quidem vitium eius esse dicitur.

† fructuarius

Stipul

Stipulatio de damno infecto simpliciter interpolita, non refertur ad aliam domum, vel aliam domus partem post stipulationem quæsitam. Bart.

¶ Si is qui vnas ædes habebat, stipulatus fuerit, deinde vicinas cõparauerit: an earum quoque nomine, quas post interpositam stipulationem comparasset, promissorem obligaret, quæsitum est. Iulianus scribit videndum, ne earum dumtaxat nomine cautum habeat, de quibus inter eum & promissorem initio actum fuerit. Cui consequens videri posse, vt & cum ædium communium nomine duo socij stipulentur, de eo dumtaxat damno caueri videatur, quod in parte ædium cuique socio datum fuerit. siue ergo redemerit alteram partem quis ex his, siue adiudicata fuerit: non augeri promissionis obligationem. Pomponius relata Iuliani scriptura dicit non se improbare. Si autem res aliquas post stipulationem interpositam in domo habere cœperit stipulator, quæ ex ruina vicinarum ædium perierint, agere ex stipulatu potest: licet tunc cum stipularetur, hæ res non fuerint.

Stipulatio emptoris porrigitur ad damnum tantum post traditionem contingens, non ad id quod ante contigerat. Bart.

¶ Emptor prædij si ante traditionem stipulatus

tus sit, cautum habebit de eo damno, quod post traditionem factum erit. Venditorem autem ædium prius quàm possessionem tradat, stipulari oportet, quia huius quoque rei culpam præstat. Sed quid fiet, si venditor sine culpa stipulari non potuerit, & ob hoc emptor stipulatus fuerit, nonne damnũ patitur? an hoc damnum in aliena re acciderit, reuoluitur autem ad emptorem, quia actionem ex empto non habet? sed nihil in hac causa proficit stipulatio, nisi in id quod post traditionem accidit: quia dum venditoris custodia est, is stipulari debet, omnemque diligẽtiam emptori præstare. & quod alia actione queri potest, id in stipulationem damni infecti omnino non deducitur. sed si venditor interposuerit stipulationem, etiam id damnum continebit, quod post traditionem emptori contigerit. quod esse iniquissimum Aristo ait. quoniam si emptor quoque damni infecti stipulatus esset, quibus promissor eiusdem nomine obligaretur. nisi fortè id contra se habeat, quia in hoc fit stipulatio, quanti ea res erit. vt possit videri, nihil interesse iam venditoris stipulatione damni infecti interposita.

Quando finis habet necessariam consequentiam ad principium, inspicimus principium. Bart.

§ ¶ Sabini sententia vera est, existimantis vt si

dum ædificatur, intra diem stipulationi comprehensum supra parietem meum domus decideritque vitiauerit: licet post diem stipulationis paries decidet, possim agere. quia damnum iam tunc acceperim, cum paries vitiosus factus sit. nec quicquam obstare, quo minus etiam antequam decidat, agi possit. & si ita concussus sit paries, vt nulla ratione recipi possit, ideoque deponendus est: non minoris litem æstimandam, quàm si decidisset. ¶ Si vicinas ædes habeamus, & inuicem desideremus damni infecti cauerí: nihil obstabit, quo minus ego in tuarum ædium possessionem mittar, & tu in mearum.

Actio in factum quæ oritur ex prohibitione, datur etiam contra pupillum, si ipse prohibuit imm ssum, & erat doli capax.

¶ Si pupillus prohibuit iri in possessionem damni infecti, placet in eum non iniustè competere hanc in factum actionem. Si mandatu meo alius prohibuerit, in me hæc actio competit. ¶ Non solùm autem eum punit prætor, qui in possessione esse, sed etiam eum qui possidere passus non fuerit. cum alioquin si is qui iussu prætoris cœperat possidere, & possidendo dominium capere, aut non admissus, aut ejectus inde fuerit, vtile interdictum vnde vi vel Publicianam actionem habere potest. Sed si in factum

actum actione egerit, his actionibus experiri nō potest. cum prætor id agat, ne damnum faciat actor, non vt in lucro versetur. ¶ Si procurator meus damni infecti stipulatus sit, causa cognita mihi ex ea stipulatione actio competit.

Ex processu agitato contra vnum, non fit præiudicium alteri absenti, & non citato.

XVIIII. GAIVS ad Edictum Prætoris vrbani titulo de damno infecto.

EOrum qui bona fide absunt, in stipulatione damni infecti ius non corrumpitur, si reuersis cauendi ex bono & æquo potestas datur: siue domini sint, siue aliquid in ea re ius habeant: qualis est creditor, & fructuarius, & superficiarius. ¶ Siue ædium vitio, siue operis, quod vel in ædibus, vel in loco vrbano, aut rustico, priuato, publicoue fiat, damni aliquid futurum sit: curat prætor, vt timenti damnum caueatur.

XX. IDEM libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

INter fructuarium & dominum proprietatis ita damni infecti cautio locum habet, si fructuarius quidem de solido cautio cauerí sibi desideret: dominus verò proprietatis de operis vitiosi quid fructuarius ædificet. nam de ruina ædium neuter ab altero cautionem desiderare potest fructuarius ideo, quia refectio ædium ad

eius ipsius onus nõ pertinet: proprietarius ideo, quia vsitata stipulatio, qua de RESTITUENDA fructuarius cauet, ad hunc quoque casum porrigitur.

Si filiusfam. est inquilinus, sibi & patri cauebitur pro periculo rerum peculiarium. Bart.

XXI. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI filiusfamilias inquilinus sit, videamus an damni infecti nomine in possessionem ædiũ vicinarum mittendus sit. quæritur enim, si filiusfamilias non videtur damnum pati, sed res peculiares sint: & pater possit stipulari, si quid ei damni fiat. & placet, vtrumque eorum in possessionem mitti. nisi sic filius conduxerat, vt eius periculo ædes essent. tunc enim, quia solus tenetur ex locato, rectè dicetur, ipsum mittendum in possessionem, nisi ei caueatur.

XXII. IDEM libro decimo ad Plautium.

SI proprietarius de damno infecto remisisset, vel fortè aliquid præstitisset, aut contra fructuarius aliquid præstitit: iniquum est, alterum sine damno vti ædibus, aut ædes habere. & si obtulerit proprietarius aliquid, non est fructuario permittendum vti, nisi contulerit. idémque fructuario præstandum est, vt proprietarius cogatur ei conferre, ergo & solũ retinebit fructuarius, si ædes ceciderint, donec præ

stetur ei dãnum. vt quod haberet vicinus missus in possessionem, id fructuarius habeat, qui damnum vicino sarcit. eadem erunt, & si minimum dãnum detur. Plautius: si ab eo, quem dominum esse negarem, vellem sub hac exceptione SI DOMINVS NON ESSET, satisdari: ab eo verò, quẽ dominum esse dicerem, pure repromitti, constitit non debere me impetrare, sed debere me eligere, à quo velim mihi caueri.

XXIII. VLPIANVS libro sexagensimo tertio ad Edictum.

IN stipulatione damni infecti, quæ ædium nomine interponitur, nisi in solidum fuerit cautum, mittetur in possessionem.

De eo opere quod fit in publico ad priuatam vtilitatem, debet satisdari de vitio operis: secus si ad publicam vtilitatem. Bart.

XXIIII. IDEM libro octogensimoprimo ad Edictum.

FLuminum publicorum cõmunis est vsus, sicuti viarum publicarum, & litorum. in his igitur publice licet cuilibet ædificare, & destruere: dum tamen hoc sine incommodo cuiusquam fiat. propter quod operis duntaxat nomine cum satisdatione cauetur, de vitio loci nihil cauetur: hoc est operis quod quis facit. ceterum si ex loci vitio damnum timeatur, minime dicendum est, damni infecti stipulationem interponi oportere. quis enim dubi-

tat, nemine m esse, à quo stipuletur, cum ne-
mine nihil faciente " locus ipse publicus da-
mnum inferat sui natura? ad ea igitur opera
stipulatio pertinet, quæcumque priuatim fiant.
Quid ergo si publice opus fiat? de Bitio eius
quid faciemus? & plane vel princeps adeun-
dus est, vel si in prouincia fiat, præses prouinciæ.
sed quod dictum est, operis vitio, sic accipien-
dum est, etiam si proponas, non tantùm tempo-
re quo opus fit: sed etiam si postea contingat.
quid enim si ideo quia male ædificatum erat,
corruit? & Adiicitur in hac stipulatione ex
heredum nomen, vel successorum, eorúmque a-
quos ea res pertinet. successores autem non so-
lùm qui in vniuersa bona succedunt, sed & hi
qui in rei tantùm dominium successerint, his
verbis continentur. Sed vt ne quid ædium, loci,
operisue vitio damnum factũ sit, stipulatio in-
terponitur de eo sine satisdatione. quæ non so-
lùm ad totas ædes, sed etiam ad partem ædium
pertinet.

"In archetyp. fauéte, minus rectè. Taurellus. At Antonius Aug. legit faciéte, & ait hîc esse Græcá phrasim ob pluriũ negationum concursum, libro 3. Emend. c. 1.

Stipulatio damni infecti simpliciter interpo-
sita, non porrigitur ad damnum quod
vitio naturali contingit, vel
casu, qui præuideri non
potuit. Bart.

Vitium autem ædium, & loci esse Labeo ait,
quod accidens extrinsecus infirmiores eas fa-
cit. denique nemo dixit palustris loci vel ha-
renosi

renosi nomine, quasi vitiosi, committi stipula-
tionem: quia naturale vitium est. & ideo nec
ea stipulatio interponitur, neque interposita cõ-
2 mittetur. ¶ Hæc stipulatio vtrum id solum
damnum contineat, quod iniuria fit: an verò
omne damnum quod extrinsecus cõtingat? &
Labeo quidem scribit, de damno dato nõ posse
agi, si quid fortè terræ motu, aut vi fluminis,
3 alióue quo casu fortuito acciderit. ¶ Seruius
quoque putat, si ex ædibus promissoris vento
tegulæ deiectæ damnũ vicino dederint: ita eum
teneri, si ædificij vitio id acciderit, non si violen
tia vẽtorum, vel qua alia ratione quæ vim ha-
bet diuinam. Labeo & rationem adiicit: quo si
hoc non admittatur, iniquũ erit. quo enim tam
firmum ædificiũ est, vt fluminis, aut maris, aut
tempestatis, aut ruinæ, incendij, aut terræmo-
4 tus vim sustinere possit. ¶ Idem Seruius pu-
tat, si controuersia aquæ insulam subuerterit,
deinde stipulatoris ædificia ceciderint, nihil
eum ex stipulatu consecuturũ: quia id nec ope-
ris nec loci vitio factum est. Si autem aqua vi-
tiet fundamenta, & sic ædificium ruisset: com-
mitti stipulationem ait. multũ enim interesse,
quod erat alioquin firmum, vi fluminis lapsum
sit protinus: an vero ante sit vitiatũ. deinde sic
deciderit. & ita Labeo probat. eorum multũ
interesse, quod ad Aquiliam pertinet, fa-
num quis hominem occidat, an verò factum

muecilliorem. ¶ Quamquam autem stipulatio committitur, cum vitio operis damnum factum sit: tamen si opus factum est ab eo, quem promissor prohibere non potuit: stipulatio non committetur. plane si prohibere potuit, committetur. sed si quis promissoris nomine fecerit, vel eius pro quo promissum est, aut alius qui prohiberi potuerit: stipulatio ista committetur. 6 ¶ Præterea si furni nomine damni infecti fuerit cautum, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit: non venire in hanc stipulationem plerisque videtur. ¶ Cassius quoque scribit, quod contra ea damnum datum est, quod nulla ope occurri poterit, stipulationē nō tenere. 7

Hæc stipulatio damni infecti habet locum, quando res suo vitio damnum dat.

¶ Item apud Viuianum relatum est, si ex agro 8 vicini arbores vi tẽpestatis confractæ in meum agrum deciderint: eoque facto vitibus meis vel segetibus nocent, vel ædificia demoliũt: stipulationem istam, in qua hæc comprehenduntur, SI QVID ARBORVM LOCIVE VITIO ACCIDERIT, non esse vtilem. quia non arborum vitio, sed vi ventorum damnum mihi datum est. planè si vetustate arborum hoc fiebat, possumus dicere vitio arborum damnum mihi dari. ¶ Idem ait, si damni infecti ædium mearum nomine tibi promisero, deinde hæ ædes vi temp

tempestatis in tua ædificia ceciderint, eaque diruerint, nihil ex ea stipulatione præstari: quia nullum damnum vitio mearum ædium tibi contingit. nisi fortè ita vitiosæ meæ ædes fuerint, vt qualibet vel minima tempestate ruerint. hæc omnia vera sunt. ¶ Sed & quod Labeo putat, verum est, referre vtrum impulsu fluminis ruit ædificium, an deterius ante factum postea ceciderit. ¶ Itẽ videamus, quando damnum dari videatur. stipulatio enim hoc continet, quod vitio ædium, loci, operis damnum fit. vt puta in domo mea puteum aperio: quo aperto venæ putei præcisæ sunt. an tenear? ait Trebatius nõ teneri me damni infecti. neq; enim existimari operis mei vitio damnum tibi dari in ea re, in qua iure meo vsus sum. si tamen tam alte fodiã in meo, vt paries tuus stare non possit: damni infecti stipulatio cõmittetur. 10 11

"Sic rectius quàm mihi.

XXV. PAVLVS libro septuagensimo octauo ad Edictum.

TRebatius ait, etiam eum accipere damnum, cuius ædiũ luminibus officiatur.

XXVI. VLPIANVS libro octogensimo primo ad Edictum.

PRoculus ait, cum quis iure quid in suo faceret, quamuis promisisset damni infecti vicino: non tamen eum teneri ex stipulatione. veluti si iuxta mea ædificia habeas ædificia, eáque iure tuo altius tollas. aut si in vicino tuo

agro cuniculo vel fossa aquam meam auocet, quamuis enim & hic aquam mihi abducat, & illic luminibus officiat, tamen ex ea stipulatione actionem mihi non competere: scilicet quia non debeat videri is damnum facere, qui eo veluti lucro, quo adhuc vtebatur, prohibetur. multumque interesse, vtrum damnum quis faciat, an lucro, quod adhuc faciebat, vti prohibeatur. mihi videtur vera esse Proculi sententia.

Si plures stipulantur, debent limpliciter stipulari: sed si plures promittunt, debent pro parte promittere. Bart.

XXVII. PAVLVS libro septuagensimo octauo ad Edictum.

PLures earundem ædium domini singuli stipulari debent sine adiectione partis: quia de suo quisque damno stipulator. quin immo pars adiecta partis partē faciet. cōtra si plures domini sint vitiosarum ædium, pro sua quisque parte promittere debet: ne singuli in solidum obligentur.

XXVIII. VLPIANVS libro octogensimo primo ad Edictum.

IN hac stipulatione venit quanti ea res erit. & ideo Cassius scribit eum, qui damni infecti stipulatus est, si propter metum ruinæ ea ædificia, quorum nomine sibi cauit, fulsit impensas

pensas eius rei ex stipulatu consequi posse. idēq; iuris esse, cum propter vitium communis parietis qui cauit sibi damni infecti onerum eorum releuandorum gratia, quæ in parietem incumbunt, ædificia sua fulsit. in eadem causa est detrimentum quoque propter emigrationem inquilinorum, quod ex iusto metu factum est. Aristo autem non male adiicit, sicuti hic exigit Cassius, vt si iustus metus migranti causam præbuerit: ita in eius personam, qui fulsit, eadem Cassium dicere debuisse, si iusto metu ruinæ fulcire coactus est.

XXVIIII. GAIVS libro vicensimo octauo ad Edictum prouinciale.

SEd & si conducere hospitium nemo velit propter vitium ædium, idem erit dicendū.

Pro opere quod sit iure seruitutis, debet domino caueri, non satisdari. Bart.

XXX. VLPIANVS libro octogensimo primo ad Edictum.

DAmni infecti stipulatio pertinet, etiam si quid eius operis, quod in fundo meo aquæ ducendæ causa, vitio damnum mihi contigerit. solet enim opus in alieno fieri, cum iure seruitutis, quam quis habet alieno agro impositam, opus in alieno faciat.

& Vtrum autē de hoc opere promittere, an satisdare debeat, videamus. mouet, quod in alieno facit. qui autem de alieno cauet, satisdare debet.

debet qui de suo, repromittere. Vnde Labeo putabat eum, qui modulorum aut riui faciendi causa opus faceret, etiã satisdare debere: † quia & in alieno solo faceret. sed cum de opere, quod faciet, exigatur stipulatio, consequens erit dicere, sufficere repromissionem. quodã modo enim de re sua cauet. Quod dictum est aquæ ducendæ causa, exempli gratia scriptum est. ceterum ad omnia opera stipulatio accommodabitur.

† quia " De hac dictione vide Ant. Aug. lib. 2. c. 2.

XXXI. PAVLVS libro septuagensimo octauo ad Edictum.

QVi vias publicas muniunt, sine damno vicinorum id facere debent. Si controuersia sit, dominus sit nec ne, is à quo cautio exigitur: sub exceptione satisdare iubetur.

Qui habet ius reficiendi, non habet ius repetendi hanc cautionem. Bart.

XXXII. GAIVS libro vicensimo octauo ad Edictum prouinciale.

SI ædibus meis proximæ sint ædes meæ & tuæ: quæritur, an si hæ vitium mihi faciant, cauere mihi debeas pro damno proprianum mearum ædium: scilicet pro qua parte dominus existes. & hoc plerisque placet. sed mouet me, quòd ipse meas ædes reficere possim, & impensas pro socio aut communi diuidundo iudicio pro parte consequi. nam & si vnas ædes communes tecum habui, eæq; vitium faciant, & circa refectionem earum cessare videaris: nostri

nostri præceptores negant cauere te debere. quia ipse reficere possim, recepturus pro parte quod impenderim, iudicio societatis aut communi diuidundo. ideo & interpositam cautionem minus vtilem futuram: quia alia ratione damnum mihi posset sarciri. & est planè nostrorum præceptorum hæc sententia, vt credamus inutilem esse damni infecti stipulationem, quo casu damnum alia actione sarciri possit. quod & in superiore casu intellegendum est.

XXXIII. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

INquilino non datur damni infecti actio: quia possit ex conducto agere, si dominus eum migrare prohiberet.

XXXIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

VTique si pro præterita pensione satisfacere paratus fuit. alioquin iusta retentio pignoris domino fieri videretur. sed etsi quasi pignora retinuerit, & ea interierint ruina vicinarum ædium: potest dici etiam pigneraticia actione locatorem teneri, si poterat eas res in locum tutiorem transferre.

XXXV. VLPIANVS libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

IN parietis communis demolitione ea quæri oportet, satis aptus fuerit oneribus ferendis, an non fuerit aptus.

XXXVI.

XXXVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SEd ita idoneum esse plerique dixerunt, vt vtrarumq; ædiũ onera, quæ modo iure imponantur, communis paries sustinere possit.

XXXVII. VLPIANVS libro quadragensimosecundo ad Sabinum.

NAm si non fuit, vtique demolire eum oportuit. nec debet, si quid dãni ex hac causa attigit, is qui demolitus est, teneri: nisi sumptuose, aut parũ bonus nouus paries sit restitutus. Quòd si fuerit idoneus paries qui demolitus est: in actionem damni infecti veniet, quanti interfuit actoris eum parietẽ stare. meritò: nam si non debuit demoliri, restituere eum debet proprio sumptu. sed & si qui reditus ob demolitionem amissus est, consequenter restitui eum Sabinus voluit. Si fortè habitatores migrauerunt, aut non tam cõmode habitare possunt: imputari id ædificatori potest.

De damno contingente ante traditionem, emptori non cauetur, nisi cum ad eum custodia pertinet. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

In vulg. libris est lex, Cum emptor.

EMptor ædium ante traditã sibi possessionem ideo inutiliter stipulatur, quia venditor omnem diligentiam ei præstare debet. tunc certè vtiliter stipulatur, cum omnis culpa à ven-

ditore aberit. veluti si precario emptori in his ædibus esse permisit, custodiámque ei assumpsit tradidit. ¶ Si agri nomine non caueatur, in eam partem agri mittendum est, ex qua periculum timeatur. eiúsque rei ratio hæc est, quòd in ædificiis partes quoque reliquæ à vitiosa parte traherentur. at in agris non idem est. sed dicendum est, vt in domibus quoq; maioribus interdum causa cognita prætor statuere debeat, in cuius partis possessionem is cui non caueatur, mitti debeat. ¶ Deducto veteris parietis pretio, si quid amplius sit, æstimari debet. & si quid ex veteri in nouum coniectum sit, deduci ex æstimatione oportet.

Si in pariete communi vnus ædificat vel vterque & alter habet pretiosiora ædificia, cautio ab initio exigitur. Bart.

XXXVIIII. POMPONIVS libro vicensimoprimo ad Sabinum.

INter quos paries communis est ædificiorum nomine, quæ quisq; propria habet, stipulari damni infecti solet. sed tunc ea cautio necessaria est, cum aut alter solus ædificat, & vitium ex opere futurum est, aut alter pretiosiora ædificia habet, & plus damni sensurus sit decidẽte pariete. alioquin si æquale periculum est, quantum quis vicino præstat, tantum ab eo consequitur. ¶ Si domus in controuersia sit, dicendum est, damni infecti onus possessoris esse. cum id quod

id quod præstiterit, imputare domino prædij possit. quòd si non caueat, possessionem ad petitorem, qui cauere dãni infecti sibi velit, transferant. nam iniquum est stipulatorem compelli relicto prædio, ex quo damnum vereatur, dominum quærere. ¶ Damni infecti stipulatio latius patet. & ideo & ei qui superficiariam insulam habet, vtilis est ea stipulatio. si quid in superficie damnũ datum fuerit. & nihilo minus & soli domino vtilis est, si solo damnum datum fuerit: vt tota superficies tolleretur. fraudabitur enim dominus soli in pẽsione pensionis. ¶ Alieno nomine stipulari ita licet, vt quod damnum domino datum sit, comprehendatur. cauere autem debebit is qui stipulabitur, dominum ratam rem habiturum. exceptióque procuratoria stipulationi inserenda erit, sicut in stipulatione legatorum. quòd si ei non cauebitur, mittendus est in possessiõe procurator omnimodo, vt ei exceptio procuratoria non noceat. ¶ In æstimando noBo pariete ratio haberi debet eius impensæ quæ modum probabilem non excedet in vetere eius † cultus: non qui non adgrauet.

†cultu

XL. VLPIANVS libro quadragensimo tertio ad Sabinum.

EX damni infecti stipulatione non oportet infinitam, vel immoderatam æstimationem fieri, vtputa ob tectoria & ob picturas. licet enim in hæc magna erogatio facta est: attamen ex damni infecti stipulatione moderatam æstimationem faciendam. quia honestus modus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda. ¶ Quotiens communis parietis vitio quid accidit, socius socio nihil præstare debet: cum communis rei vitio contigerit. quòd si quia alter eum pressérat, vel onerauerat, idcirco damnum contigit: consequens est dicere, detrimentum hoc quod beneficio eius contigit, ipsum sarcire debere. quòd si æqualiter vtriusque oneribus pressus decidit, rectissimè Sabinus scripsit, (*parietem) vtriusque causam esse. sed si alter plures, vel pretiosiores res amiserit: melius est dicere, quia ambo onera imposuerunt, neutri aduersus alterum competere actionem.

1

2

*Si communis paries sine alicuius vitio damnum intulerit, stipulatio non committitur. Bart.

¶ Quotiens ex damni infecti plures agunt, quia in eadem re damnum passi sunt, id est in ædibus, non debet vnusquisque eorum in solidum agere, sed in partem experiri. neque enim damnum, quod pluribus datum est, vnicuique in solidum datum est: sed in partem datum esse videtur. & ideo vnicuique in partẽ competere actionem Iulianus scripsit. item si plurium sint ædes, quæ damnose imminent: vtrum aduersus

2

"Sic in archet. fortè pariatam. i. parem redditã, à verbo pariare. an pariatam vtriusque causam esse. i. ad vtrumq; casum parietis spectare. Taurell. In Vaticano legitur, parietis. in quibusdã manuscr. legitur, pariem. in aliis parem. vt & in impressis.

vnumquemque dominorum in solidum competit, an in partem? & scripsit Iulianus, quod & Sabinus probat, pro dominicis partibus cõuenire eos oportere. & Si plures domini sint ædium, qui damni infecti sibi prospicere volunt, nec quisquam eis damni infecti caueat: mittendi omnes in possessionem erunt, & quidem æqualibus partibus, quamuis diuersæ portiones dominij habuerint. & ita Pomponius scribit.

XLI. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Sabinum.

IN reficiendo communi pariete ei potius facultas ædificandi præstatur, qui magis idonee reficere parietem velit. idemque dicendum est, & si de eodem itinere, riuóve reficiendo inter duos vel plures quæratur.

XLII. IVLIANVS libro quinquagensimo octauo Digestorum.

SI seruus communis damni infecti stipulatus fuisset, perinde habetur, ac si ipsi domini sua voce pro partibus stipularentur.

Ex damno contingente non vitio rei, sed casu fortuito, non agitur ista stipulatione

XLIII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

DAmni infecti quidam vicino repromiserat. ex eius ædificio tegulæ vento deiectæ ceciderant in vicini tegulas, eásque fregerant

fregerant. quæsitum est, an aliquid præstari oportet. respondit, si vitio ædificij, & infirmitate factum esset: debere præstari. sed si tanta vis venti fuisset, vt quamuis firma ædificia conuelleret: non debere. & quod in stipulatione est SIVE QVID IBI RVET, non videri sibi ruere, quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinsecus admota caderet: sed quod ipsum per se concideret. & Cum parietem communem ædificare quis cum vicino vellet, priusquam veterem demoliret, damni infecti vicino repromisit, adeóque restipulatus est. posteaquam paries sublatus esset, habitatores ex vicinis cenaculis emigrassent, vicinus ab eo mercedem, quam habitatores non redderent, petere vult. quæsitum est an rectè petet. respondit, non oportuisse eos, cum communem parietem ædificarent, inter se repromittere. neque vllo modo alterum ab altero cogi potuisse. sed si maximè repromitterent, tamen non oportuisse amplius quàm partis dimidiæ. quo amplius ne extrario quidem quisquam, cum parietem communem ædificaret, repromittere deberet. sed quoniam iam in totum repromISSent, omne quod detrimenti ex mercede vicinus fecisset, præstaturum. Idem consulebat, posset ne quod ob eam rẽ dedisset, rursus repetere: quoniam restipulatus esset à vicino, si quid ob eam rem, quòd ibi ædificatum esset, sibi damnum

datum esset, id reddi. cum & ipsam hanc pecuniam, quam daret, propter illud opus perderet: respondit, non posse: propterea quia non operis vitio, sed ex stipulatione id amitteret.

ff.l.1. & 2. C. Si aduersus cred.

Interpellatio extra iudicium non constituit in mora eum, qui solum per iudicis officium potest conueniri. Bart.

XLIIII. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

CVM postulassem vt mihi damni infecti promitteres, noluisti. & prinsquam prætor adiretur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederunt: potius esse ait, vt nihil nouæ prætor constituere debeat, & mea culpa damnum sim passus, qui tardius experiri cœperim. at si cum prætor vt promitteres decreuisset, & te non promittente ire me in possessionem iussisset, & prinsquam eò venissem, corruerunt: perinde omnia seruanda esse existimauit, atque si posteaquam in possessionem venissem, damnum datum esset.

Ab eo qui est missus ex secundo decreto, creditor non potest rem auocare, nisi expensas reficiat, & de damno caueat. Bart.

¶ Damni infecti nomine in possessionem missus possidendo dominium cepit. deinde creditor eas ædes pignori sibi obligatas persequi vult: non

non sine ratione dicetur, nisi impensas, quas in refectionem fecerim, mihi præstare sit paratus: inhibendam aduersus me persecutionem. Cur ergo non emptori quoque id tribuendum est, si forte quis insulam pigneratam emerit? non recte hæc inter se comparabuntur. quando is qui emit, sua voluntate negotium gerat. ideoque diligentius à venditore sibi cauere & possit, & debeat. quod non æque & de eo, cui damni infecti non promittatur, dici potest.

ff.l.29. §.penul.

XLV. SCAEVOLA libro duodecimo Quæstionum. [à quo fundus petetur si rem nolit.]

[a] Hæc qui dem verba sunt in archetypo, sed circumscripta, vtpote aliena. Anton. Aug. lib.3. c.9. in meo manuscr. est, à quo fundus petetur, si ædificatum habes, &c.

A Edificatum habes. ego tibi ius non esse habere nō defendis. ad me possessio trāsferenda est. non quidem vt protinus destruatur opus: nam quum enim est demolitionem protinus fieri: sed vt id fiat, nisi intra certum tempus egerit, ius tibi esse ædificatum habere.

XLVI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

AD curatoris reipublicæ officium spectat, vt diruta domus à dominis extruantur. Domum sumptu publico exstructam, si dominus ad tempus pecuniam impensam cum vsuris restituere noluerit, iure eam respublica distrahit.

XLVII. NERATIVS libro sexto Membranarum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

QVod conclaue binarum ædium dominus ex aliis ædibus in aliarum vsum conuertit, non solùm si contignatio, qua id sustinebitur, orietur ex parte earum ædium, in quarum vsum conuersum erit, earum fiet: sed etiam si transuersa contignatio tota in aliarum ædium parietibus sedebit. sed & Labeo in libris posteriorum scribit, binarum ædium dominum vtrisque porticum superposuisse, inque eam aditu ex alteris ædibus dato, alteras ædes seruitute oneris porticus seruandæ imposita vendidisse. totam porticum earum ædium esse, quæ retinuisset: cum per longitudinem vtriusque domus extensa esset transuersa contignatio, quæ ab vtraque parte parietibus domus quæ venisset, sustineretur. nec tamen consequens est, vt superior pars ædificij, quæ nulli coniuncta sit, neque aditū aliunde habeat, alterius sit, quàm cuius est id cui superposita est.

Domus non potest demoliri causa negotiandi, sed causa concedendi ad opus publicum. Bart.

XLVIII. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

SI quis ad demoliendum negotiandi causa vendidisse domum, partemve domus fuerit conuictus: vt emptor & venditor singuli pretium, quo domus distracta est, præstent, constitutum est. ad opus autem publicum si transferat marmora, vel columnas: licito iure facit.

DE

DE AQVA ET AQVAE PLVVIAE ARCENDAE. TIT. III.

VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

SI CVI aqua pluuia damnum dabit, actione aquæ pluuiæ arcendæ auertetur aqua. ¶ Aquam pluuiam dicimus, quæ de cælo cadit, atque imbre excrescit: siue per se hæc aqua cælestis noceat, vt Tubero ait, siue cū alia mixta sit. Sunt qui putēt hæc esse verba Edicti, quibus nō adsentior.

Quando timetur damnū ex aliquo opere manu facto, ista actio locum habet.

¶ Hæc autem actio locū habet in damno nondum facto, opere tamen iam facto. hoc est de eo opere, ex quo damnum timetur, totiensque locum habet, quotiens manu facto opere agro aquæ nocitura est. id est cum quis manu fecerit, quo aliter flueret, quàm natura soleret: si forte immittendo eam aut maiorem fecerit, aut citatiorem, aut vehementiorem: aut si comprimendo redundare effecit. quòd si natura aquæ noceret, ea actione non continentur. ¶ Neratius scribit, opus, quod quis fecit vt aquam excluderet, quæ exundante palude in agrum eius refluere solet, si ea palus aqua pluuia ampliatur, eaq; aqua repulsa eo opere agris vicini nocet: aquæ pluuiæ actionem cogetur tollere.

In hanc definitionem vide Cic. in Topic.

Opus quod fit agri colendi causa, siue fiat aratro, siue alio modo, si ager aliter coli non poterat, in hac actione non venit. Bart.

¶ De eo opere, quod agri colendi causa aratro factum sit, Quintus Mucius ait, non competere hanc actionem. Trebatius autem non quod agri, sed quod frumenti dumtaxat quærendi causa aratro factum, solum excepit. ¶ Sed & fossas agrorum siccandorum causa factas, Mucius ait fundi colendi causa fieri. non tamen oportere corriuandæ aquæ causa fieri. sic enim debere quem meliorem agrum suum facere, ne vicini deteriorem faciat. ¶ Sed etsi quis arare, & serere possit etiam sine sulcis aquarijs teneri eum, si quid ex his, licet agri colendi causa videatur fecisse. quòd si aliter serere non possit, nisi sulcos aquarios fecerit: non teneri. Ophilius autem ait, sulcos agri colendi causa directos ita, vt in vnam pergant partem, ius esse facere. ¶ Sed apud Seruij auctores relatum est si quis salicta posuerit, & ob hoc aqua restagnaret: aquæ pluuiæ arcendæ agi posse, si ea aqua vicino noceret. ¶ Labeo etiam scribit ea, quæcumque frugum fructuumque recipiendorum causa fiunt, extra hanc esse causam. neque referre, quorum fructum percipiendorum causa id opus fiat. Item Sabinus, Cassius opus manu factum in hanc actionem venire aiunt: nisi

4 5 6 7 8

Quidam putat rectius legi posse, auditores. l. frugē. ff. de verbo. signific.

nisi si quid agri colendi causa fiat. sulcos tamen aquarios, qui ἔλικες appellantur, si quis faciat: aquæ pluuiæ actione eum teneri ait.

9 ¶ Idem aiunt, si aqua naturaliter decurrat: aquæ pluuiæ arcendæ actionem cessare. quòd si opere facto aqua aut in superiorem partem repellitur, aut in inferiorem deriuatur, aquæ 10 pluuiæ arcendæ actionem competere. ¶ Idem aiunt, aquam pluuiam in suo retinere, vel superficientem ex vicini in suum deriuare, dum opus in alieno non fiat, omnibus ius esse. prodesse enim sibi vnusquisque, dum alij non nocet, non prohibetur. nec quemquam hoc nomine teneri. Denique Marcellus scribit, cum eo qui in suo fodiens vicini fontem auertit, nihil posse agi: nec de dolo actionem. & sanè non debet habere, si non animo vicino nocendi, sed suum agrum meliorem faciendi, id fecit.

Hæc actio competit, cum per aquam nocetur prædio rustico: & nihil omnino competit negatoria.

11 ¶ Item sciendum est, hanc actionem vel superiori aduersus inferiorem competere, ne aquam, quæ natura fluat, opere facto inhibeat per suum agrum decurrere. & inferiori aduersus superiorem, ne aliter aquam mittat, quàm fluere natura solet. Huic illud etiam applicandum, numquam competere hanc actionem,

1. sulci aquarij, in quos aqua collecta educitur. Ant. Aug. libr. 4. c. 16.

Hoc verbo etiam vtitur Columel.

Græcismus subauditur enim fundo. vt notauit Petrus Vict. & Anto. Aug. lib. 2. cap. 1.

cum ipsius loci natura nocet. nam vt verius quis dixerit, non aqua, sed loci natura nocet.
12 ¶ In summa puto ita demum aquæ pluuiæ arcendæ locum actionem habere, si aqua pluuia, vel quæ pluuia crescit, noceat non naturaliter, sed opere factum: si si agri colendi causa id factum sit. imbre autem crescere eam aquam, quæ colorem mutat, vel increscit. ¶ Item
13 sciendum est hanc actionem non aliàs locum habere, quàm si aqua pluuia agro noceat. ceterum si ædificio vel oppido noceat, cessat actio ista. agi autem ita poterit, ius nõ esse stillicidia, flumina immittere. & ideo Labeo & Cassellius aiunt, aquæ quidem pluuiæ arcendæ actionem specialem esse: de fluminibus & stillicidiis generalem. & vbique agi ea licere. itaque aqua quæ agro nocet, per aquæ pluuiæ arcendæ actionem coërcebitur. nec illud quæramus, vnde oriatur. nam & si publico oriens, vel ex loco sacro per fundum vicini descendat, isque opere facto in meum fundum eam auertat: aquæ pluuiæ arcendæ teneri eum Labeo ait. Cassius quoque scribit, si aqua ex ædificio vrbano noceat vel agro, vel ædificio rustico: agendum de fluminibus, & stillicidiis. ¶ Apud Labeonem autem inuenio re-14 latum, si ex agro meo aqua fluens noceat loco qui est intra continentia, hoc est ædificio, non posse me aquæ pluuiæ arcendæ conueniri, quòd

quòd si ex continentibus profluens in meum agrum defluat, eique noceat: aquæ pluuiæ arcendæ esse actionem.

Hæc actio non habet locum, cum opere manu facto non infertur damnum, sed aufertur lucrum.

15 ¶ Sicut autem opus factum, vt aqua pluuia mihi noceat, in hanc actionem venit: ita per contrariũ quæritur, an posset aquæ pluuiæ arcẽdæ agi, si vicinus opus fecerit ne aqua, quæ alioquin decurrens agro meo proderat, huic prosit. Ofilius igitur & Laveo putant, agi non posse, etiam si interfit mea ad me aquam peruenire. hanc enim actionem locum habere, si aqua plu-
16 uia noceat, non si non prosit. ¶ Sed & si vicinus opus tollat, & sublato eo aqua naturaliter ad inferiorem agrum perueniens noceat: Laveo existimat aquæ pluuiæ arcẽdæ agi non posse. semper enim hanc esse seruitutem inferiorum prædiorum, vt naturam profluentem aquam excipiant, planè si propter id opus sublatum vehementior aqua profluat, vel corrumpatur: aquæ pluuiæ arcendæ actione agi posse, etiam Labeo confitetur.

In cursu aquæ primo debet inspici conuentio, secundo loci natura, tertio vetustas. Dari.

17 ¶ Denique ait condicionibus agrorum quasdam leges esse dictas: vt quibus agris magna sint flumina, liceat mihi scilicet in agro tuo aggeres

aggerem vel fossas habere. si tamen lex non sit agro dicta, agri naturam esse seruandam: & † ADque semper inferiorem superiori seruire. † AD hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à superiore, compensareque debere cum alio commodo. sicuti enim omnis pinguitudo terræ ad eum decurrat, ita etiam aquæ incommodum ad eum defluere. si tamen lex agri non inueniatur, vetustatem vicem legis tenere. sanè enim & in seruitutibus hoc idem sequimur, vt vbi seruitus non inuenitur imposita, qui diu vsus est seruitute neque vi neque precario neque clam, habuisse longa consuetudine vel ex iure impositam seruitutem videatur. non ergo cogemus vicinum aggeres munire: sed nos in eius agro muniemus. eritque ista quasi seruitus, in quam rem vtilem actionem habemus, vel interdictum.

II. PAVLVS libro quadragensimo nono ad Edictum.

IN summa tria sunt, per quæ inferior locus superiori seruit: lex, natura loci, vetustas quæ semper pro lege habetur: minuendarum scilicet litium causa.

Qui impedit me vti seruitute mihi debita vel præscripta, tenetur hac actione. Bart.

¶ Apud Labeonem proponitur fossa vetus 1
esse agrorum siccandorum causa, nec memoriam extare quando facta est. hanc inferior vicinus

vicinus non purgabat. sic fiebat, vt ex restagnatione eius aqua fundo nostro noceret. dicit igitur Labeo, aquæ pluuiæ arcendæ cum inferiore agi posse, vt aut ipse purgaret, aut te pateretur in pristinum statum eam redigere. Præterea si in confinio fossa sit, neque purgari vicinus patiatur eam partem quæ tibi accedat, posse te magis aquæ pluuiæ arcendæ Labeo ait. ¶ Cassius 2
autem scribit, si qua opera aquæ mittendæ causa publica auctoritate facta sint, in aquæ pluuiæ arcendæ actionem nō venire. in eademque causa esse ea, quorum memoriam vetustas excedit. ¶ Apud Aeciun verò relatum est, eam 3
fossam, ex qua ad inferiorem fundum aqua descendit, cogendum esse vicinum purgare, siue extet fossæ memoria, siue non extet. quod & ipse puto probandum.

* De quibus factis statuit Plato lib. 6. leg.

Qui non patitur opus naturale vel quasi in pristinum statum reduci, hac actione vtili conuenitur. Bart.

¶ Item Varus ait, aggerem, qui in fundo vici- 4
ni erat, vis aquæ deiecit. per quod effectum est, vt aqua pluuia mihi noceret. Varus ait, si naturalis agger fuit: non posse me vicinum cogere aquæ pluuiæ arcendæ actione, vt eum reponat, vel repoui sinat. idemque puto. & si manu factus fuit, neque memoria eius extaret. quòd si extet, putat aquæ pluuiæ arcendæ actione eum teneri. Labeo autem si manu factus sit agger, etiam

etiam si memoria eius non exstat, agi posse vt reponatur. nam hac actione neminē cogi posse vt vicino prosit: sed ne noceat, aut interpellet facientem quod iure facere possit. ¶ Quanquam 5 tamen deficiat aquæ pluuiæ arcendæ actio, attamen opinor vtilem actionē vel interdictum mihi competere aduersus vicinum, si velim aggerem restituere in agro eius, qui factus mihi quidem prodesse potest, ipsi vero nihil nocituras est. hæc æquitas suggerit, etsi iure deficiamur. ¶ Apud Namusam relatum est, si aqua 6 fluens iter suum stercore obstruxerit, & ex restagnatione superiori agro noceat: posse cum inferiore agi, vt sinat purgari. hanc enim actionem non tantùm de operibus esse vtilem manu factis: verumetiam in omnibus quæ non secundum voluntatem sint. Laveo contra Namusam probat. ait enim naturam agri ipsam à se mutari posse. & ideo cum per se natura agri fuerit mutata, æquo animo vnumquemque ferre debere, siue melior, siue deterior eius condicio facta sit. idcirco etsi terræ motu, aut tempestatis magnitudine soli causa mutata sit: neminem cogi posse, vt sinat in pristinam loci condicionem redigi. sed nos etiam in hunc casum æquitatem admisimus. ¶ Idem Labeo ait, 7 si in agro tuo aquarum concursus locum excauauit, aquæ pluuiæ arcendæ actione agi non posse tecum à vicinis. planè si fossam iure factam,

factam, aut cuius memoria non extat: agi tecum
8 posse aquæ pluuiæ arcendæ, vt reficias. ¶ Idem Labeo ait, cum quæritur an memoria exstet facto opere, non diem & consulem ad liquidum exquirendum, sed sufficere si quis ciat factum: hoc est, si factum esse non ambigatur. nec vtique necesse esse supersesse qui * memine rint: verumetiam si qui audierint eos qui * me-
9 moria tenuerint. ¶ Idem Labeo ait, si vicinus flumen, torrentem auerterit, ne aqua ad eum perueniat, & hoc modo sit effectum vt vicino noceatur: agi cum eo aquæ pluuiæ arcendæ non posse. aquam enim arcere hoc esse, curare ne influat. quæ sententia verior est, si modò non hoc animo fecit, vt tibi noceat: sed ne sibi noceat.

*In archetyp. sciat factū est. in veter. esse. nos vtrūq; tā quā super fluú reiecimus. Taurell.

Qui tenetur aquam recipere iure seruitutis, non habet hanc actionem, nisi immoderatè lædatur.

10 ¶ Illud etiam verum puto, quod Ofilius scribit, si fundus tuus vicino seruiat, & propterea æquam recipiat: cessare aquæ pluuiæ arcendæ actionem. sic tamen si non vltra modum noceat. Cui consequens est quod Labeo putat, si quis vicino cesserit, ius ei esse aquam immittere, aquæ pluuiæ arcendæ eum agere non posse.

III. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

Apud

APud Trebatium relatum est eum, in cuius fundo aqua oritur, fullonicas circa fontē instituisse, & ex his aquam {vicini} in fundum vicini immittere cœpisse. ait ergo, non teneri eum aquæ pluuiæ arcendæ actione. si tamen aquam commutat, vel si spurcam quis immittat: posse eum impediri, plerisque placuit. ¶ Idem Trebatius putat eum, Qui aquæ fluentes calidæ noceant, aquæ pluuiæ arcendæ cum vicino agere posse. quod verum non est: neque enim aquæ calidæ aquæ pluuiæ sunt. ¶ Si vicinus, qui aruum solebat certo tempore irrigare, pratum illic fecerit, cœperitque adsidua irrigatione vicino nocere: ait Ofilius, neque damni infecti neque aquæ pluuiæ arcendæ actione cum teneri, nisi locum complanauit: eóque facto citatior aqua ad vicinū peruenire cœpit.

1

2

Hæc actio non datur pro opere quod fit in publico, sed solum pro eo quod fit in priuato.

¶ Aquæ pluuiæ arcendæ non nisi eum teneri, qui in suo opus faciat, receptum est: eoque iure vtimur. quare si quis in publico opus faciat, hæc actio cessat. sibique imputare debet is qui damni infecti cautione sibi non prospexit. si tamen in priuato opus factum sit, & publicum interueniat: de toto agi posse aquæ pluuiæ arcendæ, Labeo ait. ¶ Neque fructuarius, neque cum eo aquæ pluuiæ arcendæ agi potest.

3

4

Sufficit ad hanc actionem quem esse dominum loci tempore quo ædificat. Bart.

IIII. IDEM libro quinquagensimotertio.

QVanquam autem cum domino operis tantùm aquæ pluuiæ arcendæ actio sit, tamen Labeo scribit, si quis sepulchrum ædificauerit, ex quo aqua noceat: etiam si operis dominus esse desierit loco facto religioso, attamē magis probandum est, inquit, aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri. fuit enim dominus cum opus faceret. & si iussu iudicis compulsus opus restituerit, non esse sepulchri violati actionem. ¶ Iulianus quoque scribit, si post iudicium aquæ pluuiæ arcendæ susceptum fundum alienauerit is cum quo actū esset de præterito dāno, & de opere restituendo id statuere iudicem debere, quod iudicaret, si nulla alienatio facta esset. nam & fundo alienato nihilominus iudicium manere. & damni rationem venire etiam eius quod [a] alienationem contingit.

1

[a] In archetypo hic erat in vet. aūt quid ante alienationē. Taurell. in vno reperi, post alienationē, in alio vt hic. Cōtius.

Dominus qui non fecit, nec nomine suo vtiliter factum est, tenetur hac actione ad patientiam. Bart.

2 ¶ Idem Iulianus scribit, aquæ pluuiæ arcendæ actionem non nisi cum domino esse. idcircoque

si colonus ignorante domino opus fecerit, dominum fundi nihil amplius quàm patientiam præstare debere. colonum autem interdicto quod vi aut clam impensam quoque restituendi operis, & damnum, si quod ex eo datum fuerit, præstare cogendum. si tamen dominus desideret caueri sibi damni infecti ab eo, ex cuius prædio nocet: æquissimum erit, caueri oportere. ¶ Item si non ego, sed procurator 3
meus tale opus fecerit, vt aqua pluuia noceat vicino: aduersus me hactenus erit actio, quatenus aduersus colonum. ipse autem procurator interdicto quod vi aut clam conueniri poterit secundum Iuliani sententiam etiam post opus restitutum.

V. PAVLVS libro quadragensimonono ad Edictum.

SI colonus insciente domino opus fecerit, ex quo aqua vicino noceat: Labeo respondit, colonum interdicto quod vi aut clam teneri. dominum verò fundi aquæ pluuiæ arcendæ actione. quia is solus restituere opus potest. sed patientiam duntaxat eum præstare debere, si ei damni infecti stipulatione caueatur. & si quam impensam in restitutione operis fecerit, consecuturum à colono locati actione. nisi si quis ideo non putet, quoniam non fuerit necesse ipsum restituere. sed si iussu domini fecisset, etiam interdicto dominum teneri.

Si

Si opere facto manu in prædiis plurium, detur mihi damnum, possum agere contra quem volo.

VI. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

SI tertius vicinus opus fecerit, vnde decurrens aqua per fundum primi vicini mei mihi noceat: Sabinus ait, posse me vel cum primo vel cum tertio omisso primo agere. 1
quæ sententia vera est. ¶ Si ex plurium fundo decurrens aqua noceat, vel si plurium fundo noceatur: placuit, eoque iure vtimur, vt siue plurium fundus sit, singuli in partem experiantur, & condemnatio in partem fiat: siue cum pluribus agatur, singuli in partem conueniantur, & in partem fiat condemnatio.
2 ¶ Inde quæritur, si communi agro meo & proprio agro tuo aqua noceat: an agi possit aquæ pluuiæ arcendæ. & putem agendum. sic tamen, vt pars damni præstetur. versa quoque vice si communis ager sit, qui nocet proprio: poterit aquæ pluuiæ arcendæ agi, vt quis damnum consequatur: sed in partem.
3 ¶ Si quis prius quam aquæ pluuiæ arcendæ agat, dominium ad alium transtulerit fundi: desinit habere aquæ pluuiæ arcendæ actionem, eaque ad eum transibit, Quius ager esse cœpit. cum enim damnum futurum contineat, ad eum qui dominus erit, incipiet actio perti-

nere: quamuis cum alterius dominium esset, opus à vicino factum sit. Aquæ pluuiæ arcendæ actionem sciendum est, non in rem, sed personalem esse.

Hæc actio est personalis scripta in rem, & ideo pro damno futuro ad singulare successorem transit. Bart.

¶ Officium autem iudicis hoc erit, vt si quidem à vicino opus factum sit: eum iubeat restituere, damnumque sarcire, si quid post litem contestatam contigit. quòd si ante litem contestatam damnum contigit, tantùm opus restituere debebit, damnum non sarciet. ¶ Celsus scribit, si quid ipse feci, quo tibi aqua pluuia noceat: mea impensa tollere me cogendum. si quid alius qui ad me non pertinet, sufficere vt patiar te tollere. sed si seruus meus fecerit, aut is cui heres sum, hoc fecit: seruum quidem noxæ dedere debeo. quod autem is cui heres sum, fecit, perinde est, atque si ipse fecissem. æstimationem autem iudex faciet ex rei veritate, hoc est eius damni quod adnatum datum. Qui conuenitur ex suo facto, non liberatur & si re cedat: secus si ex qualitate rei conueniatur. Bart.

VII. PAVLVS libro octauodecimo ad edictum.

IS cum quo aquæ pluuiæ arcendæ agitur, quòd opus fecit, licet cedere loco paratus sit, cogitur

cogitur accipere iudicium: quoniam & suo nomine conuenitur, vt opus tollat. aliud est in bonæ fidei emptore. hic enim tantùm patientiam præstat. igitur si & fundo cedat, audiendus est: plus enim præstat.

In seruitute constituenda requiritur consensus omnium, qui habent ius in re vel in seruitute. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

IN concedendo iure aquæ ducendæ non tantùm eorum, in quorum loco aqua oritur: verùm eorum * etiam *, ad quos eius aquæ vsus pertinet, voluntas exquiritur: id est eorum quibus seruitus aquæ debebatur. nec immeritò: cùm enim minuitur ius eorum, consequens fuit exquiri, an consentiant. & generaliter siue in corpore, siue in iure loci, vbi aqua oritur, vel in ipsa aqua habeat quis ius: voluntatem eius esse spectandam placet.

VIIII. PAVLVS libro quadragensimo nono ad Edictum.

IN diem addicto prædio, & emptoris & venditoris voluntas exquirenda est: vt siue remanserit penes emptorem, siue recesserit: certum sit voluntate domini factam aquæ cessionem. ideo autem voluntas exigitur, ne dominus ignorans iniuriam accipiat. nullam enim potest videri iniuriam accipere, qui semel voluit. Non autem solius eius, ad quem

ius aquæ pertinebit, voluntas exigitur in aquæ cessione: sed etiam domini locorum, etsi dominus uti ea aquæ non possit. quia reccidere ius solidum ad eum potest.

X. VLPIANVS libro quinquagensimotertio ad Edictum.

SI autem plures sint eiusdem loci domini, vnde aqua ducitur: omnium voluntatem esse sequendam non ambigitur. iniquum enim visum est, voluntatem vnius exmodica fortè portiuncula domini præiudicium sociis facere. an tamen subsequi voluntas possit, videamus. & placet nihil interesse, vtrum præcedat voluntas aquæ ductionem, an subsequatur. quia & posteriorem voluntatem prætor tueri debet. ¶ Si flumen nauigabile sit, non oportere prætorem concedere ductionem ex eo fieri, Labeo ait, quæ flumen minus nauigabile efficiat. idemque est, & si per hoc aliud flumen fiat nauigabile.

Qui habet ius ducēdi aquam, non potest facere arcum causa ducendi supra iter alienum. Bart.

XI. PAVLVS libro quadragensimonono ad Edictum.

SVpra iter alienum arcus aquæ ducendæ causa non iure fiet. nec is cui iter, actus debetur, pontem qua possit ire agere, iure extruet. at si specus, non cuniculum sub riuo aget, aqua corrumpetur: quia suffosso eo aqua manabit, & riuus siccatur.

Vnius solutione aliorum actio perimitur, licet soluenti cōtra ceteros succurratur. Bart.

¶ Cassius ait, siue ex communi fundo, siue communi aqua noceat: vel vnum cum vno agere posse, vel vnum separatim cum singulis, vel separatim singulos cum vno, vel singulos cum singulis. si vnus egerit, & restitutio operis, litisque æstimatio facta sit: ceterorū actionē euanescere. itē si cum vno actū sit, & si præstiterit: ceteros liberari. idque quod sociorum nomine datum sit, per arbitrum communi diuidundo recuperari posse. & ex sociis non vtique cum eo agendum, qui opus fecerit: nec minus eum quoque damnum restituere debere, qui auctor operis sit. ¶ Apud Ferocem Proculus ait, si cum vno dominorum actum sit, qui opus non fecerit, debere eū opus restituere sua impensa: quia communi diuidundo actionem habet. sed sibi magis placere, patientiam dumtaxat eum præstare oportere: quia sua culpa actor id patiatur, qui non agit cum eo, à quo opus factum sit. & est iniquum, eum qui non fecit, id restituere oportere, quoniam communi diuidundo agere potest. quid enim fiet, si socius eius soluendo non fuerit?

Vnus ex pluribus dominis siue agat, siue conueniatur hac actione, pro parte sua tantum condemnatur. Bart.

¶ *Officium autem iudicis inter duos accepti 3 quale futurum sit, dubitare se Iulianus ait: si forte vnius fundus fuerit, qui aqua noceat: si verò in quo opus factum, sit plurium, & cum vno eorum agatur: vtrum & eius damni nomine, quod post litem contestatam datum sit, & operis non restituti in solidum condemnatio fieri debeat: quemadmodum cum serui communis nomine noxali iudicio cum vno agitur, condemnatio in solidum fiet, quoniã quod præstiterit, potest à socio recipere: an verò is cũ quo agitur, pro parte sua & dãni dati, & operis nõ restituti nomine dãnandus sit: vt in actione dãni infecti fiat, cum eius prædij, ex quo damnũ metuatur, plures domini sint, & cũ vno eorum agatur: licet opus, ex quo damnũ futurum sit, indiuiduum sit, & ipsæ ædes, solumque earum nõ potest pro parte dumtaxat damnum dare: nihilo minus eum, cum quo agitur, pro sua parte condemnari. magisque existimat, id seruandum in aquæ pluuiæ arcendæ actione, quod in actione damni infecti: quia vtrubique non de præterito, sed de futuro damno agitur. Quòd si is fundus, cui aqua pluuia nocet, plurium sit: agere quidem vel singulos posse, sed damni, quod post litem contestatam datum sit, non amplius parte sua consecuturum. item si opus restitutum nõ fuerit, non amplius quàm quod pro parte eorum interfuerit opus restitui, condem*

l. 4 §. Cato. 1. de verb. ob.

4 co ndemnationem fieri oportere. ¶ Si ex priuato agro in agrum communẽ aqua immittatur, Ofilius ait, socium cum eo agere posse.

Cogitur præcisè quis ad demoliendum. Bart.

§ ¶ *Trebatius existimat, si de eo opere agatur, quod manu factum sit: omnimodo restituendum id esse ab eo, cùm quo agitur. si verò vi fluminis ager deletus sit, aut glarea iniecta, aut fossa limo repleta: tunc patientiam dumtaxat præstandam.*

Vbi hæc actio est in rem scripta, datur contra singularem successorem non simulatum. Bart.

XII. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

EMptor nisi simulata venditio est, ceterique successores, vel restituere si velint opus factum, vel patientiam præstare debent. nam actori moram suam nocere debere manifestum est. in eadem causa est etiam socius eius qui opus fecit, si ipse auctor non fuit. idemque in donato fundo, iegatoue est.

XIII. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani titulo de aquæ pluuiæ arcendæ

SEd venditor aut donator interdicto quod vi aut clam de damno & impẽsis ab actore factis tenebitur.

XIIII. PAVLVS libro quadragensimo nono ad Edictum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

[a] In vul. est l. Atreius.

Aelius[a] ait, si is qui opus fecerit, potétior vendiderit prædium: quatenus desierit dominus esse, agendum cum eo quod vi aut clam. quod si annus præterierit, de dolo iudicium dandum. ¶ Cum agitur aquæ pluuiæ arcendæ, de facto quod nocet quæritur. ideoque si vitio loci pars aliqua soli subsedit, quamuis per eam causam aqua pluuia inferiori noceat, nulla competit actio. idem fortasse dicitur, si in agro manu factum aliquid subsederit. 1

Vt l. 5. idé Pomponius. 7. de dolo.

Pro damno præterito intra annum potest quis conueniri quod vi aut clam. Bart.

¶ In hoc iudicium, sicut in damni infecti, futurum damnū venit: cum reliquis ferè omnibus iudiciis præteritum præstatur. ¶ De eo quod ante datum est, quod vi aut clam agendum est, de eo quod post sententiam iudicis futurum est, damni infecti caueri oportet. vel ita opus restituendum est, vt nullum periculum damni supersit. ¶ De eo opere, quod post litem contestatā factum est, nouo iudicio agendū est. 2 3 4

XV. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

Sed interdum opus & quod post litem contestatam factum est tolletur, si id quod anteuesit, tolli sine eo non potest.

Damnum contingens post litem contestatam ex fundo vendito, venit in hoc iudicio. Bart.

XVI

XVI. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

Post venditionem & traditionē quod nocitum sit ei fundo, de quo ante iudicium acceptum sit aquæ pluuiæ arcendæ, nihilo minus eo iudicio venditorem posse consequi: non quia venditori, sed quòd rei damnum datum sit, idque eum emptori restituere debere. sed si antequam noceatur, is cum quo actum sit, vendat: statim agendum cum emptore. vel intra annum cum eo qui vendiderit, si iudicij euitandi causa id fecerit.

Per vsum seruitutis vnius, alia non retinetur. Bart.

XVII. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

"Si prius nocturnæ aquæ seruitus mihi cessa fuerit, deinde postea aliæ cessione diurnæ "quoque ductus aquæ concessus mihi fuerit, & "per constitutum tempus nocturna dumtaxat "aqua vsus fuerim, amitto seruitutē aquæ diur- "næ: quia hoc casu plures sunt seruitutes diuer- "sarum causarum.

Videtur iā hoc po situm. l. 10. §. 1. quē ad. seruit. amitt.

Contractus fictus in dubio potest intelligi secundum consuetudinem. Bart.

¶ Recte placuit non aliàs per lapidem aquam duci posse, nisi hoc in seruitute constituenda comprehensum sit. non enim consuetudinis est, vt qui aquam habeat, per lapidem † statum ducat. illa autē quæ ferè in consuetudine esse so- 1 † stratum

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. ФРАНКА

lent, vt per fistulas aqua ducatur, etiam si nihil sit comprehensum in seruitute constituenda, fieri possunt: ita tamen, vt nullum damnum domino fundi ex his detur.

Locus publicus medius interueniens, non impedit seruitutem haustus imponi. Bart.

¶ Via publica intercedete haustus seruitutem 2 constitui posse placuit. & est verum, sed non solum si via publica interueniat, sed & si flumen publicum. eodem casu, quo interueniente flumine publico, viæ, itineris, actus seruitus imponi potest, id est si non sit impedimento transeunti magnitudo fluminis. ¶ Sic etsi non pro- 3 ximo meo prædio seruitutem vicinus debeat, sed vlteriori: agere potero, ius esse mihi ire agere ad illum fundum superiorem, quamus seruitutem ipse per fundum meum non habeam. sicut interueniente via publica, vel flumine quod vado transiri potest.

Locus sacer medius impedit seruitutem constitui. Bart.

Sed loco sacro, vel religioso, vel sancto interueniente, quo fas non sit vti, nulla eorum seruitus imponi poterit. ¶ Sed si fundus medius alte- 4 rius inter me & te intercedit, haustus seruitutem fundo tuo imponere potero, si mihi medius dominus iter ad transeundum cesserit. quemadmodum si ex flumine publico perenni haustu velim

velim vti, cui flumini ager tuus proximus sit: iter mihi ad flumen cedi potest.

XVIII. IAVOLENVS lib. decimo ex Cassio.

Si in publico opus factum est, † quæ aqua pluuia noceret, agi non potest. interueniente loco publico, agi poterit. causa eius rei hæc est, quod ea actione non tenetur nisi dominus solus. ¶ Sine permissu principis aqua per viam publicam duci non potest. 1

† quo Ant. Augustin. li. 2. cap. 2.

XVIIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

Labeo ait, si patiēte vicino opus faciam, ex quo ei aqua pluuia noceat: non teneri me actione aquæ pluuiæ arcendæ.

XX. IDEM libro trigensimoquarto ad Sabinum.

Sed hoc ita, si non per errorem, aut imperitiam deceptus fuerit. nulla enim voluntas erranti est.

XXI. IDEM libro trigensimosecundo ad Quintum Mucium.

Si in meo aqua erumpat, quæ ex tuo fundo venas habeat: si eas venas incideris, & ob id defecerit ad me aqua peruenire: tu non videris vi feciſſe, si nulla seruitus mihi eo nomine debita fuerit. nec interdicto quod vi aut clam teneris.

Hæc actio non datur vsufructuario, nec in vsufructuarium directa, sed vtilis. Bart.

XXII.

XXII. IDEM libro decimo ex variis lectionibus.

SI vsus fructus fundi legatus fuerit, aquæ pluuiæ arcendæ actio heredi & cum herede est, cuius prædium fuerit. quòd si ex opere incommodum aliquod patitur fructuarius, paterit quidem interdum vel interdicto experiri quod vi aut clam. quòd si ei non competet, quærendum est, an vtilis ei quasi domino actio aquæ pluuiæ arcēdæ dari debeat. an verò etiam contendat ius sibi esse vti fruendi. sed magis est, vtilem aquæ pluuiæ arcendæ ei actionem accommodare. Non aliter restituisse rem videtur is qui opus fecit, quàm si aquam coërceat. sed & si fructuarius opus fecerit, per quod aqua pluuia alicui noceat: erit quidem actio legitima cum domino proprietatis. an verò etiam vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ danda sit, quæsitum est: & magis est vt detur.

XXIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

QVod principis aut senatus iussu, aut ab his qui primi agros cōstituerunt, opus factum fuerit, in hoc iudicium non venit. ¶ Hæc actio etiam in vectigalibus agris locum habet. ¶ Aggeres iuxta flumina in priuato facti in arbitrium aquæ pluuiæ arcēdæ veniunt, etiam si trans flumen noceant. ita si memoria eorum exstet: & si fieri non debuerunt.

Si a-

*qua de re vide apud Aggenum Vrbicum & cęteros auctores limitum.

Si arando aliquis opus faciat, ex quo aqua possit nocere vicino, si aliter fundus coli non poterit, hac actione non tenetur. Bart.

XXIIII. ALFENVS libro quarto Digestorum à Paulo Epitomatorum.

VIcinus loci superioris pratum ita arabat, vt per sulcos itemque porcas aqua ad inferiorem veniret. quæsitum est, an per arbitrum aquæ pluuiæ arcendæ posset cogi, vt in alteram partem araret, ne sulci in eius agrum spectarent. respondit, non posse eum facere, quo minus agrum vicinus quemadmodum vellet, araret. Sed si quos sulcos transuersos aquarios faceret, per quos in eius agrum aqua deflueret, hosce vt operiret, per arbitrum aquæ pluuiæ arcendæ posse cogere. sed & si fossas fecisset, ex quibus aqua pluuia posset nocere: arbitrum, si appareat futurum vt aqua pluuia noceret, cogere oportere fossas eum explere: & nisi faceret, condemnare. tametsi antequam adiudicaret, aqua per fossas nunquam fluxisset. Lacus cum aut crescerent, aut decrescerent, nunquam neque accessionem neque decessionem in eos vicinis facere licet.

*Porca est terra elata inter duos sulcos, quia frumentū porrigat. Var. lib. 1. rei rusticæ c. 29.

Si aliquid noceret viæ per quam itur ad fundum, noceret fundo. Bart.

XXV. IVLIANVS libro quinto ex Minucio.

IS cuius fundo via debetur, aquæ pluuiæ arcendæ agere potest fundi sui nomine: quoniam

niam deteriore via facta fundo nocetur. Consuetudo dat iurisdictionem contentiosam. Bart.

XXVI. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

SCæuola respondit, solere eos qui iuri dicundo præsunt, tueri ductus aquæ, quibus auctoritatem vetustas daret, tametsi ius non probaretur.

DE PVBLICANIS ET VECTIGALIBVS ET commissis.

TIT. IIII.

Pro exactis illicitè à publicano vel eius familia, datur actio ex hoc edicto in factum.

VLPIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

PRAETOR ait, QVOD PVBLICANVS, EIVS PVBLICANI NOMINE VI ADEMERIT, QVODVE FAMILIA PVBLICANORVM: SI ID RESTITVTVM NON ERIT, IN DVPLVM[a]: AVT SI POST ANNVM AGETVR, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. ITEM SI DAMNVM INIVRIAE FVRTVMVE FACTVM ESSE DICETVR, IVDICIVM DABO. SI ID AD QVOS EA RES

[a] Verres in octuplum dabat. Cic. 5. in Verr.

RES PERTINEBIT, NON EXHIBEBITVR: IN DOMINOS SINE NOXAE DEDITIONE IVDICIVM DABO. *Hic titulus ad publicanos pertinet. publicani autem sunt, qui publico fruuntur. nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel tributum consequantur. & omnes qui quod à fisco conducunt, recte appellantur publicani.* 1 ¶ *Dixerit aliquis, quid vtique hoc edictum propositum est? quasi non & alibi prætor prouiderit furtis, damnis, vi raptis, sed è re putauit, & specialiter aduersus publicanos edictum proponere. quod quidem edictum in aliqua parte mitius est: quippe cum in duplum datur, cum vi bonorum raptorum in quadruplum sit, & forti manifesti æque in quadruplum.* 2 ¶ *Et restituendi facultas publicano vi abreptum datur. quod si fecerit, omni onere exuitur, & pœnali actione ex hac parte edicti liberatur. vnde quæritur, si quis vetus cum publicano non ex hoc edicto, sed ex generali vi bonorum raptorum, damni iniuriæ, vel furti agere: an possit. & placet posse. idque Pomponius quoque scribit. est enim absurdum, meliorem esse publicanorum causam, quàm ceterorum essetiam opinari.*

Nomen familiæ porrigitur ad seruos & liberos, qui in eodem ministerio habentur. Bart.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

¶ Familiæ nomen hic non tantùm ad seruos publicanorum referemus: verùm & qui in numero familiarum sunt publicani. siue igitur liberi sint, siue serui alieni, qui publicanis in eo vectigali ministrant, hoc edicto continebuntur. proinde & si seruus publicani rapuit, non tamen in ea familia constitutus, quæ publico vectigali ministrat: hoc edictum cessabit.

Si famulus delinquens à publicano non exhibeatur, sine noxæ deditione tenetur. Bart.

¶ Quod nouissime prætor ait, SI HI NON EXHIBEBVNTVR, IN DOMINOS SINE NOXAE DEDITIONE IVDICIVM DABO: hoc proprium est huius edicti, quòd si non exhibeantur serui, competit iudicium sine noxæ deditione, SIBE habeant eos in potestate, sine non. siue possint exhibere, SIBE non possint.

II. GAIVS libro vicesimo primo ad Edictum prouinciale.

NEC liceat domino absentem defendere.

III. VLPIANVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

CVM si exhibuissent, noxali iudicio conuenirentur. idcirco autem tam dura condicio eorum effecta est, quia debent bonos seruos ad hoc ministerium eligere. ¶ Quod ait IN DOMINOS, sic accipiendum est, in socios vectig

2 vectigalis, licet domini non sint. ¶ Ante autem auctorem dicere oportet, quem, vel quos desideret exhiberi. vt si non exhibeantur, hinc agatur. sed si dicatur, EXHIBE OMNES, VT POSSIM DINOSCERE QVIS
3 SIT: puto audiendum. ¶ Si plures serui id furtum vel damnum admiserint: hoc debet seruari, vt si tantum præstetur, quantum si vnus liber fecisset: absolutio fiat.

Hæc actio datur contra heredem publicani, quatenus ad eum peruenit. Bart.

IIII. PAVLVS libro quinquagensimo secundo ad Edictum.

SI publicanus, qui vi ademit, decesserit: Labeo ait in heredem eius, quo locupletior factus sit, dandam actionem. ¶ De rebus, quas
1 in vsus aduehendas sibi mandant præsides, Diuus Hadrianus præsidibus scripsit, vt quoties eæ in vsus aut eorum qui prouinciis exercitibusve præsunt, aut procuratorum suorum, vsus sui causa mittet quendam empturum: significet libello manu sua subscripto, eumque ad publicanum mittat, vt si quid amplius quàm mandatum est, transferret: id municipium sit.

Consuetudo seruatur in vectigalibus. Bart.

2 ¶ In omnibus vectigalibus ferè cõsuetudo spectari solet. idque etiam principalibus constitutionibus cauetur.

Si publicanus soluit ante sententiam, liberatur à pœna. Bart.

V. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani titulo de publicanis.

HOC edicto efficitur, vt ante acceptum quidem iudiciũ restituta re actio euanescat. post acceptum verò iudicium nihilo minus pœna duret. sed tamen absoluendus est etiam qui post acceptum iudicium restituere paratus est. Quærentibus autem nobis, vtrum duplum totum pœna sit, & preterea rei sit persecutio: an in duplo sit & rei persecutio, vt pœna simpli sit: magis placuit, vt res in duplo sit.

Plures publicani ex eodem edicto tenentur in solidum, sed exactio fit pro parte, nisi essent non soluendo. Bart.

VI. MODESTINVS libro secundo de Pœnis.

SI multi publicani sint, qui illicite quid exegerunt: non multiplicatur dupli actio, sed omnes partes præstabunt. & quod ab alio præstari non potest, ab altero exigetur: sicut Diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. nam inter criminis reos & fraudis participes multum esse constituerunt.

Onus dandi vectigal incumbit possessori. Bart.

VII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt, in vectigalibus ipsa prædia, non personas

sonas conueniri. & ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal soluere * debere *, eóque exemplo [a] actionem, si ignorauerint, habituros.

1 ¶ Item rescripserunt, pupillo remittere se pœnam commissi, si intra diem trigensimum vectigal intulisset.

Pœna fraudati vectigalis non transmittitur ad heredem ante litem contestatam.

VIII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

FRaudati vectigalis crimen ad heredẽ eius qui fraudem contraxit, commissi ratione transmittitur. Sed si vnus ex pluribus heredibus rem munem [b] causa vectigalis subripiat, portiones ceteris non auferuntur.

In locatione vectigalis non admittitur plus offerens, nisi præstet fideiussores idoneos. Bart.

VIIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

LOcatio [c] vectigalium, quæ calor licitantis vltra modum solitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos & cautionem is qui licitatione vicerit, offerre paratus sit. ¶ Ad conducendum vectigal inuitus nemo compellitur. & ideo impleto 2 tempore conductionis elocanda [d] sunt. ¶ Reliquatores vectigalium ad iterãdam conductio-

[a] Sic Floren. sed in manuscr. est exempto. rectius.

[b] Sic Floren. in archetyp. quòd fortè sit simplex, quo vtitur Plautus, cuius cõpositũ sit immunis, cõtrariæ significationis. in vet. est réc̃munẽ.

[c] In vulg. est Llicitatio. cc. l. 11. ff. vlt. j. eod.

[d] Sic in archetyp. ab initio scriptum fuisse putat Anto. Aug. libr. 3. c. 9.

nem antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. ¶ Debitores fisci, 3
itemque reipublicæ, vectigalia conducere prohibentur: ne ex alia causa eorum debita onerentur. nisi forte tales fideiussores optulerint, qui debitis eorum satisfacere parati sint. ¶ So- 4
ci vectigalium si separatim partes administrent, alter ab altero minus idoneo in se portionem transferre iure desiderat. ¶ Quod illi- 5
cite publicè, priuatimque exactum est, cum altero tanto passis iniuriam exsolvitur. per vim vero extortum cum pœna tripli restituitur. amplius extra ordinem plectuntur. alterum enim vtilitas priuatorum, alterum vigor publicæ disciplinæ postulat. ¶ Earum rerum vectigal, 6
quarum numquam præstitum est, præstari non potest. quòd si præstari consuetum indiligentia publicani omiserat, alius exercere non prohibetur. ¶ Res exercitui paratas præstationi ve- 7
ctigalium subici non placuit. ¶ Fiscus ab omnium vectigalium præstationibus immunis est. mercatores autem, qui de fundis fiscalibus mercari consuerunt, nullam immunitatem soluendi publici vectigalis vsurpare possunt.

X. HERMOGENIANVS libro quinto Epitomarum.

VEctigalia sine imperatorum præcepto neque præsidi neque curatori neque curiæ

riæ constituere, nec præcedentia reformare, & his vel addere vel deminuere licet. ¶ Non so- 1
lutis vectigalium pēsionibus, pellere conductores necdum etiam tēpore conductionis cōpleto, vel ab his vsuras ex mora exigere permittitur.

XI. PAVLVS libro quinto sententiarum.

COlem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venundari, vt ferrum, & frumentum, & sales, non sine periculo capitis licet. ¶ Agri publici, qui in perpetuum locantur, à curatore sine auctoritate principali reuocari non possunt. 1

Vide Tinarchi hac de re decretum apud Demosthen. περὶ παραπρεσβ.

Pro illicitis mercibus, bona transferentis, non alterius publicantur. Bart.

¶ Dominus nauis si illicitè aliquid in naue vel ipse, vel vectores imposuerint: nauis quoque fisco vindicatur. quòd si absente domino id à magistro, vel gubernatore, aut proreta, nautáve aliquo id factum sit: ipsi quidem capite puniuntur, omissis mercibus, nauis autem do- 2
mino restituitur. ¶ Illicitarum mercium perse- 3
cutio heredem quoque †adfligit. ¶ Eam rem, 4
quæ commisso vindicata est, dominus emere non prohibetur vel per se, vel per alios quibus 5
hoc mandauerit. ¶ Qui maximos fructus ex redemptione vectigalium conse cuuntur, si postea tanto locari non possunt: ipsi ea prioribus pensionibus suscipere compelluntur.

†adficit

&c. l. 9. §. 1. ff. eod.

Contra nō exhibentem familiam, quæ in hoc edictum commisit, datur iudicium sine noxæ deditione.

XII. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

QVantæ audaciæ, quantæ temeritatis sint publicanorum factiones, nemo est qui nesciat. idcirco prætor ad compescendam eorum audaciam hoc edictum proposuit. QVOD FAMILIA PVBLICANORVM FVRTVM FECISSE DICETVR, ITEM SI DAMNVM INIVRIA FECERIT: ET ID, AD QVOS EA RES PERTINET, NON EXHIBETVR: IN DOMINVM SINE NOXAE DEDITIONE IVDICIVM DABO. *Familiæ autem appellatione hic seruilem familiam contineri sciendum est. sed & si bona fide publicano alienus seruus seruit, æque continebitur. fortasis & mala fide. plerūque enim vagi serui & fugitiui in huiusmodi operis etiā à scientibus habentur. ergo & si homo liber seruiat, hoc edictum locum habet. Publicani autem dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta.*

Insigne exēplum est apud Liuium lib. 25. Vide etiam Tacitum lib. 13.

XIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum prouinciale.

SEd & hi qui salinas, & cretifodinas, & metalla habēt, publicanorū loco sunt. Præterea & si quis vectigal cōductū à republica cuiusdam municipij habet, hoc edictū locū habet.

Dom

Dominus serui delinquentis non liberatur ab hoc edicto, licet seruum alienauerit.

1 ¶ *Siue autem vendidit seruum, vel manumisit, vel etiam fugit seruus: tenebitur serui nomine qui tam factiosam familiam habuit. quid tamen si seruus decesserit? videndum an publicanus teneatur, quasi facti sui nomine. sed puto, quia facultatem non habet exhibendi, nec dolus eius intercesserit, debere eum liberari.*

2 ¶ *Hanc actionem perpetuam dabimus, & heredi, ceterisque successoribus.*

Res quæ incidit in commissum, vendicatur ab herede, prout à quolibet possessore. Bart.

XIIII. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

COmmissa vectigalium nomine etiam ad heredem transmittuntur. nam quod commissum est, statim desinit eius esse qui crimen contraxit: dominiumque rei vectigalis adquiritur. ea propter commissi persecutio sicut aduersus quemlibet possessorem, sic & aduersus heredem competit.

Inspicitur tempus quo quis possederit, non quo repulsus per vim recessit. Bart.

XV. ALFENVS VARVS libro septimo Digestorum.

CAesar cum insulæ Cretæ cotorias locaret, legē ita dixerat. NE QVIS PRAE-

TER REDEMPTOREM POST IDVS MARTIAS COTEM EX INSVLA CRETA FODITO, NEVE EXIMITO, NEVE AVELLITO. *cuiusdam nauis onusta cotibus ante idus Martias ex portu Cretæ profecta, vento relata in portũ erat. deinde iterum post idus Martias profecta erat. cõsulebatur num contra legẽ post idus Martias ex insula Creta cotes exisse viderentur. respõdit, tametsi portus quoq; qui insulæ essent, omnes eius insulæ esse viderentur: tamen eum, qui ante idus Martias profectus ex portu esset, & relatus tempestate in insulam deductus esset: si inde exisset, non videri contra legem fecisse prætereaquòd iam initio euectæ cotes viderentur, cum & ex portu nauis profecta esset.*

XVI. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

l.1.C.de vectigal. INterdũ nec vendẽdus est is seruus qui in cõmissum cecidit, sed pro eo æstimatio à domino danda est. *Diui enim Seuerus & Antoninus rescripserunt, cum is seruus, qui actum domini gessisse diceretur, in commissum cecidisset: venire non debuisse. sed pro eo viri boni arbitratu æstimationem oportuisse dari.*

Propter pœnam inferendam seruus debet reddi domino, iusta æstimatione recepta. Bart.

Idem autem eadem epistula rescripserunt, si quis inprofessus seruus fuerit, & probabitur in com

in commissum cecidisse: & aut vxorem corrupisse domini dicatur, aut aliud quid grauius admisisse: vt cognoscat procurator. & si in his causis esse compertus sit, æstimetur, & ad pœnam domino tradatur.

Ad publicationem serui non sequitur publicatio peculij. Bart.

1 ¶ *Idem Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, mancipiis commissis res peculiares non esse in eadem causa, nisi hoc quod proprio nomine in causam commissi incidit.*

2 ¶ *Quotiens quis mancipia inuecta professus non fuerit, siue venalia, siue vsualia: pœna commissi est. si tamen nouicia mancipia fuerint, non etiam veterana. sunt autem veterana, quæ anno continuo in vrbe seruierint. nouicia autem mancipia intelleguntur, quæ annum nondum seruierint.*

Serui fugitiui non incidunt in commissum. Bart.

3 ¶ *Serui qui in fuga sunt, in commissum non cadunt, cum sine voluntate domini fines egressi sunt. & ita principalibus constitutionibus cauetur: sicut Diuus quoque Pius sæpissime rescripsit. ne, inquit, in potestate seruorum sit, inuitis vel ignorantibus dominis fugæ se tradendo, potestate dominorum se subtrahere.*

4 ¶ *Licet quis se ignorasse dicat, nihilo minus eum in pœnam vectigalis incidere*

Diuus

De singulis his speciebus vide librum qui inscribitur Pandectæ medicinæ, & Dioscoridem.

*sic in veter.

Diuus Adrianus constituit. ¶ Diui quoque Marcus & Commodus rescripserunt non imputari publicano, quòd non instruxit transgredientem. sed illud custodiendum, ne decipiat profiteri volentis. ¶ Species pertinentes ad vectigal: cinamomum, piper longum, piper alvum, folium pentaspherum, * folium barbaricum, costum, costamomum, nardi stachys, cassia turiana, xylocassia, smyrna, amomum, zingiberi, malabathrum, aroma Indicum, chalbane, laser, * alchelucia), sargocolla, onyx Arabicus, cardamomum, xylocinnamomum, opus bvssicum, pelles Babylonicæ, pelles Parthicæ, ebur, ferrum Indicum, carpasum, lapis vniuersus, margarita, sardonyx, ceraunum, hyacinthus, smaragdus, adamas, saffirinus, callainus, veryllus, chelyniæ, * hopia) Indica, vel adserta, metaxa, vestis serica vel subserica, vel attincta, carbasea, nema sericum, spadones, indici leones, leænæ, pardi, leopardi, pantheræ, purpura, item * marocorum) lana, fucus, capilli Indici. ¶ Si propter necessitatem aduersæ tempestatis expositum onus fuerit, non debere hoc commisso vindicari, Diui fratres rescripserunt. ¶ Diuus quoque Pius rescripsit, cum quidam intra legitimam ætatem esse dicebat, & vsus causa mancipia duxisset, & in sola professione errasset: ignoscendum esse ei Diui quoque fratres rescripserunt, cum quidam non per

per fraudem, sed per errorem in causam commissi incidisset: vt duplo vectigali contenti publicani seruos restituant. ¶ Magnus Antoninus rescripsit, si colonus, vel serui domini prædij ferrum illicite in prædio fecerint ignorante domino: nulla pœna dominum teneri.

Remissio publicani excusat quem à pœna. Bart.

¶ Si quis professus apud publicanum fuerit, non tamen vectigal soluerit, hoc concedente publicano, vt solent facere: Diui Seuerus & Antonnus rescripserunt, res in commissum non cadere. cum enim, inquiunt, professiones recitantur, commissum cessat: cum poterit satisfieri fisco ex bonis publicanorum vel fideiussorum.

¶ Pœnæ ab heredibus peti non possunt, si non est quæstio mota viuo eo qui deliquit. & hoc sicut in ceteris pœnis, ita & in vectigalibus est.

¶ Si quid autem indebitum per errorem soluentis publicanus accepit: retro eum restituere oportere Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

DE DONATIONIBVS. lib. 47. βιβλ. tit. 1. Harmenop. lib. 6. ti. 1.

TIT. V.

Donationum tres species, propria, conditionalis, resolutoria. Propria, vt sponsalitia largitas: resolutoria, vt eadem nuptiis non secutis facta, & vt donatio mortis causa.

Iulianus

IVLIANVS libro septimodecimo Digestorum.

DOnationes complures sunt. Dat aliquis ea mente, vt statim velit accipientis fieri, nec vllo casu ad se reuerti. & propter nullam aliam causam facit, quàm vt liberalitatem & munificentiam exerceat. hæc propriè donatio appellatur. Dat aliquis, vt tunc demum accipientis fiat, cum aliquid secutum fuerit. non propriè donatio appellabitur, sed totum hoc donatio sub condicione est. Item cum quis ea mente det, vt statim quidem faciat accipientis: si tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit, velit ad se reuerti: non propriè donatio dicitur. sed totum hoc donatio est, quæ sub condicione soluatur, qualis est mortis causa donatio. ¶ Igitur cum dicimus inter sponsum & sponsam donationem valere, propria appellatione vtimur, & factum demonstramus quod ab eo proficiscitur qui liberalitatis gratia aliquid dat, vt confestim faciat accipientis, nec vnquam vllo facto ad se reuerti velit. cum verò dicimus, si hac mente donat sponsus sponsæ, vt nuptiis non secutis res auferatur, posse repeti: non cõtrarium priori dicimus, sed concedimus inter eas personas fieri donationem eam, quæ sub condicione soluatur.

cc. l. eum veterum. C. de donat. ante nupt.

Filius potest voluntate patris donare. Bart.

II. IDEM libro sexagensimo Digestorum.

SI cum filiusfamilias pecuniam donare vellet, patris iussu eam promisit: valet donatio perinde ac si fideiussorẽ dedisset. Si verò pater donaturus Titio pecuniã, iusserit filium suum eam promittere: poterit dici interesse, debitor filius patri suo fuerit, nec ne. nam si tantumdem filius patri debuit, quantum promisit: valere donatio intellegitur perinde ac si quemlibet alium debitorem pater iussisset pecuniam promittere. cum verò ego Titio pecuniam donaturus, te, qui mihi tantundem donare volebas, iussero Titio promittere: inter omnes personas donatio perfecta est.

Exceptio quæ obstat deleganti, obstat ei cui facta est delegatio ex causa lucrativa. Bart.

» Aliud iuris erit, si pecuniam, quam me tibi » debere existimabam, iussu tuo spoponderim ei » Qui donare volebas. exceptione enim doli ma- li tueri me potero. & præterea incerti condictio » ne stipulatorem compellam, vt mihi acceptum » faciat stipulationem. ¶ Item si ei quem creditorem tuum putabas, iussu tuo pecuniã, quam me tibi debere existimabam, promisero: petentem doli mali exceptione summouebo. & amplius incerti agendo cum stipulatore, consequar vt mihi acceptum faciat stipulationem. Donat

l. Iulianus ait. §. de doli excep.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. ФРАНКА

Donatio simplex conditionalis, valet conditione existente post mortem donatoris. Bart.

¶ *Si pecuniam mihi Titius dederit absque vlla stipulatione, ea tamen condicione, vt tunc demum mea fieret, cum Seius consul factus esset: siue furente eo siue mortuo Seius cõsulatum adeptus fuerit, mea fiet. Sed si quis donaturus mihi pecuniam dederit aliquo modo, vt ad me perferret, & ante mortuus erit quàm ad me perferat: non fieri pecuniam domini mei constat.* l. 10. & 15. j. cod. §. 3.

Defectus causæ finalis parat donatori condictionem ob causam. Bart.

¶ *Titio decem donaui ea condicione, vt inde Stichum sibi emeret. quæro, cum homo antequam emeretur mortuus sit: an aliqua actione decem recipiam. respondit, facti magis quàm iuris quæstio est. nam si decem Titio in hoc dedi, vt Stichum emeret, aliter non daturus: mortuo Sticho condictione repetam. si verò alias quoque donaturus Titio decem, quia interim Stichum emere proposuerat, dixerim in hoc me dare, vt Stichum emeret: causa magis donationis, quàm condicio dandæ pecuniæ existimari debebit. & mortuo Sticho pecunia apud Titium remanebit.*

III. VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

Et

ET generaliter hoc in donationibus definiẽdum est, multum interesse, causa donandi fuit, an condicio. si causa fuit, cessare repetitionem. si condicio, repetitioni locum fore.

IIII. †PAVLVS libro septimodecimo ad Sabinum. †Pomponius. sic in βασιλ.

ETiam per interpositam personam donatio consummari potest.

V. VLPIANVS libro trigensimosecundo ad Sabinum.

AFfectionis gratia neque honestæ neque inhonestæ donationes sunt prohibitæ. honestæ, erga bene merentes amicos, vel necessarios. inhonestæ, circa meretrices.

VI. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

QVisaxum mihi eximere de suo permisit donationis causa, statim cum lapis exẽptus est, meus fit. neque prohibendo me euehere, efficit vt meus esse desinat. quia quodammodo traditione meus factus est. planè si mercennarius meus eximit, mihi eximit. sed si is qui à me emerat, siue mercede conduxerat vt paterer eum sibi iure eximere: si antequã eximat, me pœnituerit: meus lapis durat. si postea, ipsius factum auocare non possum. quasi traditio enim facta videtur, cum eximitur domini voluntate. quod in saxo est, idem erit etiã si in arbore cæsa, vel dẽpta acciderit. l. 34. §. de dol. l. 16. §. de præscr. verb.

VII. IDEM libro quadragensimoquarto ad Sabinum.

Filiusfamilias donare nō potest, neque si liberam peculij administrationem habeat. non enim ad hoc ei conceditur libera peculij administratio, vt perdat. [a] quid ergo si iusta ratione motus donet? numquid posit dici locum esse donationi? quod magis probabitur. Item videamus, si quis filiofamilias liberam peculij administrationem concesserit, vt nominatim adiceret, sic se ei concedere, vt donare quoque posit: an locum habeat donatio. & non dubito donare quoque eum posse. Nonnunquam etiā ex persona poterit hoc colligi. pone enim filium esse senatoriæ, vel cuius alterius dignitatis. quare non dicas, videri patrem, nisi ei specialiter donandi facultatem ademit, hoc quoque concessisse, dum liberam dat peculij administrationem?

[a] Martialis tamen, Extra fortunā est si quid donatur amicis. Quas dederis solas semper habebis opes. sed ciuilis vita aliud spectat.

Filiusfam. causa mortis donare non potest sine expressa patris concessione, nisi in castrensi vel quasi castrensi. Bart.

¶ Pari autem ratione, qua donare filiusfamilias prohibetur, etiam mortis causa donare prohibebitur. quamuis enim ex patris voluntate mortis quoque causa donare posit, attamen vbi cessat voluntas, inhibebitur hæc quoque donatio. Sed enim meminisse oportebit, si qui donare quoque permissum est, nisi specialiter etiam

l. tam is. 3. tit. prox.

etiam mortis causa donare fuerit permissum: non posse mortis causa donare. hæc omnia locum habebunt in paganis. ceterum qui habent castrense peculium, vel quasi castrense, in ea condicione sunt, vt donare & mortis causa, & non mortis causa possint, cum testamenti factionem habeant.

VIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Quæ liberti imposita libertatis causa præstant, ea non donantur. res enim pro his interceßit.

Qui donat habitationem, videtur donare mercedem. Bart.

VIIII. POMPONIVS libro trigensimo *tertio* ad Sabinum.

In ædibus alienis habitare gratis, donatio videtur. id enim ipsum capere videtur qui habitat, quòd mercedem pro habitatione non soluit. potest enim & citra corporis donationem valere donatio. veluti si donationis causa cum debitore meo paciscar, ne ante certum tempus ab eo petam. ¶ Ex rebus donatis fructus perceptus in rationem donationis non computatur. si verò non fundum, sed fructus perceptionem tibi donem: fructus percepti venient in computationem donationis.

Si filius donat nomine patris, ipse pater videtur donare. Bart.

Harmenop. lib. 3. tit. 1. th. 9.

¶ Quod filiusfamilias patris iussu aut volun-

tate donabit, perinde est, ac si pater ipse donauerit: aut si mea voluntate rem meam tu nomine tuo Titio dones. ¶ Donari non potest, nisi quod eius sit, cui donatur.

Res donata non quæritur absenti per seipsum, sed per seruum suum, si tradens hoc agat. Bart.

X. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

ABsenti, siue mittas qui ferat, siue quod ipse habeat, sibi habere eum iubeas, donari rectè potest. sed si nescit rem quæ apud se est, sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit: donatæ rei dominus non fit, etiam si ipse seruum eius Qui donabatur, missa fuerit: nisi ea mente seruo eius data fuerit, vt statim eius fiat.

XI. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum prætoris vrbani.

CVm de modo donationis quæritur, neque partus nomine, neque fructuum, neque pensionum, neque mercedum vlla donatio facta esse videtur.

Donator tenetur in quantum facere potest deducto ære alieno. Bart.

XII. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

QVi ex donatione se obligauit, ex rescripto Diui Pij in quantum facere potest, conuenitur. sed enim id quod creditoribus debetur, erit detrahendum. hæc verò

verò de quibus ex eadem causa quis obstrictus est, non debebit detrahere.

XIII. IDEM libro septimo Disputationum.

QVi mihi donatum volebat, seruo communi meo & Titij rem tradidit. seruus vel sic accepit, quasi socio adquisiturus: vel sic, quasi mihi & socio. quærebatur quid agere. & placet, quamuis seruus hac mente acceperit, vt socio meo, vel mihi & socio acquirat: mihi tamen adquiri. nam etsi procuratori meo hoc animo rē tradiderit, vt mihi adquirat, ille quasi sibi acquisiturus acceperit: mihi agit in sua persona, sed mihi adquirit. l. 3. §. vlt. ff. de acq. poss.

Expensæ culturæ factæ causa donationis, non repetuntur. Bart.

XIIII. IVLIANVS libro septimodecimo Digestorum.

QVi alienum fundum donationis causa excolit, nullam retentionē propter impensas faciet: quia domini res ab eo iniectas continuò efficit. cc. l. 1. §. per procuratorem. ff. de acq. rer. dom.

Reus potest donare post crimen contractum, & ante sententiam condemnatoriam, post non. Bart.

XV. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

POst contractum capitale crimen donationes factæ non valent ex constitutione Diuorum Seueri & Antonini, * nisi condemnatio secuta sit. l. 31. ff. eod.

Verba enuntiatiua in vltimis voluntatibus dispositionem inducunt. Bart.

XVI. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

EX hac scriptura, SCIANT HEREDES MEI ME VESTEM VNIVERSAM AC RES CETERAS, QVASCVMQVE IN DIEM MORTIS MEAE MECVM HABVI, ILLI ET ILLI LIBERTIS MEIS VIVVM DONASSE, *dominium ad libertos benigna interpretatione pertinere.*

XVII. IDEM libro quinquagensimo octauo ad Edictum.

SI *in stipulatum iudicatum nouationis causa deductum sit, & stipulatio donationis causa accepto lata: dicendum est, locum liberationem habere.*

Contractus innominatus quatenus continet donationem, non potest ex pœnitentia reuocari.

XVIII. IDEM libro septuagensimoprimo ad Edictum.

ARISTO *ait, cum mixtum sit negotiũ cum donatione, obligationem non contrahi eo casu quo donatio est. & ita & Pomponius eum existimare refert. denique refert Aristonem putare, si seruum tibi tradidero ad hoc vt eum post quinquennium manumittas, non posse ante quinquennium agi: quia donatio aliqua*

aliqua inesse videtur. aliter atque, inquit, si ob hoc tibi tradidissem, vt continuò manumittas. hic enim nec donationi locum esse. & ideo esse obligationem. sed & superiore casu quid actis sit, inspiciendum Pomponius ait. potest enim quinquennium non ad hoc esse positum, vt aliquid donetur. & Idem Aristo ait, si donationis causa in hoc tradatur seruus, vt post quinquennium manumittatur, sit autem alienus, posse dubitari an vsucapiatur: quia aliquid donationis interueniret. & hoc genus quæstionis in mortis causa donationibus versari Pomponius ait. & magis putat, vt si ita donetur, vt post quinquennium manumittatur: posse dici vsucapionem sequi. & Labeo ait, si quis mihi rem alienam donauerit, inque eam sumptus magnos fecero, & sic euincatur: nullam mihi actionem contra donatorem competere. planè de dolo posse me aduersus eum habere actionem, si dolo fecit.

Donatio reipublicæ sine causa fieri non potest. Bart.

XVIIII. IDEM libro septuagensimosexto ad Edictum.

HOC iure vtimur, vt in rebus publicis, cum de donatione quæritur, illud solum spectetur, vtrum ob causam aliquam iustam reipublicæ promittat quis, vel polliceatur, an non. vt si ob honorem aliquem promittat, teneatur. si minus, non.

hac de re C. c. offic. lib. 2.

Quod ob causam datur, non est donatio. Bart.

¶ Labeo scribit, extra causam donationũ esse talium officiorũ, mercedes. vt puta si tibi adfuero: si satis pro te dedero: si qualibet in re opera vel gratia mea vsus fueris. ¶ Non potest liberalitas nolenti adquiri.

Mandatum morte finitur, sed propter ignorantiam eius effectus durat quo ad liberationem, & quo ad actionem. Bart.

¶ Si quis dederit pecuniam mutuam Titio, vt reddendam Seio cui donatum volebat, deinde Titius mortuo donatore Seio dedisse proponatur: erit consequens dicere, pecuniam Seij fieri, siue mortuum sciuit, siue ignorauit is qui dabat: quia pecunia fuit dantis. sed si quidem ignorauit mortuum, erit liberatus, si sic mutuam pecuniam accepit soluendam Seio. si autem mandauero tibi, vt pecuniam Titio des, cui donare volebam: & tu ignorans me mortuum hoc feceris: habebis aduersus heredes meos mandati actionem. si sciens, non habebis. ¶ Si quis seruo pecuniam crediderit, deinde is liber factus eam expromiserit: non erit donatio, sed debiti solutio. idem in pupillo qui sine tutoris auctoritate debuerit, dicendum est, si postea tutore auctore promittat.

Stipulatio ob causam non est donatio. Bart.

¶ Sed & hæ stipulationes, quæ ob causam fiunt,

fiunt, non habent donationem. denique Pegasus putabat, si tibi centum spopondero hac conditione, si iurasses te nomen meũ laturum: nõ esse donationẽ. quia ob rem facta est, res secuta est.

Promissio facta per errorem, non præiudicat patrono in portione sibi debita. Bart.

XX. MARCELLVS libro vicensimosecundo Digestorum.

SI patronus ex debita parte heres instituatur, & libertus fidei eius commisit, vt quid daret, & hoc stipulanti fideicommissario promiserit: non erit cogendus soluere. ne pars ex legibus[a] verecũdiæ patronali debita minuatur.

[a] Iulia & Papia. Instit. de succes. liber.

¶ De illo dubitari potest, qui quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatẽ testatoris secutus spopondit se daturum. sed magis est, vt non possit suæ confessioni obuiare. quemadmodum enim si soluisset, fidem testatori suo adimplesse videbatur, & nulla ei repetitio concessa fuerat: ita & stipulatione procedente, contra fidem testatoris, quam adgnouit, venienti ei merito occurretur.

Verus debitor delegatus, non habet exceptionem donationis immodicæ, nisi rescissoria sit conuentus. Bart.

XXI. CELSVS libro vicensimooctauo Digestorum.

VT mihi donares, creditori meo delegante me promisisti. factum valet. ille enim suum recepit. sed si debitorem meum tibi donationis immodicæ causa promittere iussi, an summoueris donationis exceptione, nécne, tractabitur. & meus quidem debitor exceptione te agentem repellere non potest. quia perinde sum, quasi exactam à debitore meo summam tibi donauerim, & tu illam ei credideris. sed ego, si quidem pecuniæ à debitore meo nondum solutæ sint, habeo aduersus debitorem meum rescissoriam[a] in id quod supra legis modū tibi promisit: ita vt in reliquum tantummodo tibi maneat obligatus. sin autem pecunias à debitore meo exegisti, in hoc quod modum legis excedit, habeo contra te condictionem.

[a] ex quib. causis maiores. Instit. de act. §. Rursum.

Donatio est contractus stricti iuris, ideo non veniunt vsuræ ex mora. Bart.

XXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

EVM qui donationis causa pecuniam vel quid aliud promisit, de mora solutionis pecuniæ vsuras non debere, summæ æquitatis est. maximè cum in bonæ fidei contractibus donationis species non deputetur.

XXIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

MOdestinus respondit, creditorem futuri temporis vsuras & remittere & minuere pacto posse. nec in ea donatione ex summa quant

i quantitatis aliquid vitij incurrere. & Modestinus respondit, mente captū donare non posse.

Exceptio donationis immodicæ competit fideiussori inuito reo. Bart.

XXIIII. IAVOLENVS libro quartodecimo ex Cassio.

FIdeiussori eius, qui donationis causa pecuniam supra modum[a] legis promisit, exceptio dari debet etiam inuito reo. ne si forte reus soluendo non fuerit, pecunia fideiussor amittat.

[a] olim vsque adeo. aureos. l. pen. §. vlt. C. de don.

XXV. IDEM libro sexto Epistularum.

SI tibi dederim rem, vt Titio meo nomine donares, & tu tuo nomine eam ei dederis: an factam eius putes? respondit, si rem tibi dederim, vt Titio meo nomine donares, eamque tu tuo nomine ei dederis: quantum ad iuris subtilitatem, accipientis facta non est: & tu furti obligeris. sed benignius est, si agam contra eum qui rem accepit, exceptione doli mali me summoueri.

Ex ratione sine partis consensu confecta, donatio non perficitur. Bart.

XXVI. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

NVda ratio non facit aliquem debitorem, vtputa quod donare libero homini volumus, licet referamus in rationes nostras, debere nos: tamen nulla donatio intellegitur.

Ab

Ab eo cui facultas inhabitandi ex causa remunerationis confertur, non debet reuocari. Bart.

XXVII. PAPINIANVS libro vicensimo nono Quæstionum.

A Quilius Regulus iuuenis ad Nicostratum rhetorem ita scripsit. QVONIAM ET CVM PATRE MEO SEMPER FVISTI, ET ME ELOQVENTIA ET DILIGENTIA TVA MELIOREM REDDIDISTI: DONO, ET PERMITTO TIBI HABITARE IN ILLO CENACVLO, EOQVE VTI. defuncto Regulo controuersiam bonorum patiebatur Nicostratus. & cum de ea re mecum contulisset, dixi posse defendi non meram donationem esse: verum officium magistri quadam mercede remuneratum Regulum. ideoque non videri donationem sequentis temporis irritam esse. quòd si expulsus Nicostratus veniat ad iudicem, ad exemplum interdicti quod fructuario proponitur, defendendus erit: quasi loco possessoris constitutus, qui vsum cenaculi accepit.

XXVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

HEreditatem pater sibi relictam filiæ sui iuris effectæ donauit. creditoribus hereditariis filia satisfacere debet. vel si hoc minime faciat, & creditores contra patrem veniant: cogendam eam per actionem præscriptis

* genere Macedonem Romæ sub Caracalla docétem inter posteriores Rhetores à criticis nominatũ, qui & scripsit orationem de laudibus Diui Marci. Alciatus 2. Parerg. c. 49.

ptis verbis patrem aduersus eos defendere.

XXVIIII. IDEM libro † duodecimo Responsorum. † decimo

" * DOnari videtur, quod nullo iure cogente conceditur. * l. 82. ff. de reg. iur.

Qui confitetur debitorem suum sibi non teneri, videtur ipsum liberare ex causa donationis. Bart.

1 Quidam in iure interrogatus, nihil sibi debere tutoris heredes respondit. eum actionem iure amisisse respondi. licet enim non transactione, sed donationis hæc verba esse quis accipiat: attamen eum qui in iure confessus est, 2 suam confessionem infirmare non posse. & Donationem quidem partis bonorũ proximæ cognatæ viuentis nullam fuisse constabat. verùm 3 qui donauit, ac postea iure prætorio successit, quoniam aduersus bonos mores & ius gentium festinasset, actiones hereditarias in totum denegandas respondit. * perperã hîc noua lex inchoatur in vulg. edit. Ant. Aug. li. 3. c. 1.

XXX. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

NAm ei vt indigno aufertur hereditas.

Donatio facta concubinæ, non reuocatur secuto matrimonio. Bart.

XXXI. PAPINIANVS libro duodecimo Responsorum.

DOnationes in concubinam collatas non posse reuocari conuenit. nec si matrimonium

nium inter eosdem postea fuerit contractum, ad irritum recidere, quod ante iure valuit. an autem maritalis honor & affectio pridē præcesserit, personis comparatis, vitæ coniunctione considerata, perpendendum esse respondi. neq; enim tabulas facere matrimonium. ¶ Species extra dotem à matre filiæ nomine viro traditas, filiæ quæ præsens fuit donatas, & ab eo viro traditas videri respondi. nec matrem offensam repetitionem habere, vel eas rectè vindicare, quòd vir cauisset extra dotem vsibus puellæ sibi traditas. cum ea significatione non modus donationis declaretur, nec ab vsu proprietas separetur: sed peculium à dote puellæ distingueretur. iudicem tamen æstimaturum, si mater iure contra filiam offensa * eas reuocare velit. & verecundiæ maternæ congruam, bonique viri arbitrio competentem ferre sententiam. ¶ Pater qui filiæ, quam habuit in potestate, mancipia donauit, & peculium emancipatæ non ademit, ex post facto donationem videbatur perfeciſſe. ¶ Eiusmodi legi depoſita in æde arca, vt eam ipse solus qui deposuit tolleret, aut post mortem domini Aelius Speratus, non videri celebratam donationem respondi.

* rectè sic Flor. perperā legitur in vulgar. offensam, &c.

Reus criminis læsæ maiestatis non potest donare, etiamsi non sit accusatus. Bart.

¶ Ratæ

¶ Ratæ donationes esse non possunt post crimen perduellionis contractum: cum heredem quoque teneat, etsi nondum postulatus vitæ decesserit. l. 15. ff. eo.

XXXII. SCAIVOLA libro quinto Responsorum.

LVcius Titius epistulam talem misit. ILLE ILLI SALVTEM. HOSPITIO ILLO QVAMDIV VOLVERIS VTARIS, SVPERIORIBVS DIAETIS OMNIBVS GRATVITO, IDQVE TE EX VOLVNTATE MEA FACERE HAC EPISTVLA NOTVM TIBI FACIO. quæro an heredes eius habitationem prohibere possint. respondit, secundum ea quæ proponerentur, heredes eius posse mutare voluntatem.

Ex causa donationis obstat priuilegium, ne quis condemnetur nisi in quantum facere potest. Bart.

XXXIII. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

QVi id quod ex causa donationis stipulanti spoponderat, solui constituit, actione constitutæ pecuniæ non in solidum, sed in quantum facere potest, conuenitur. causam enim & originem constitutæ pecuniæ, non iudicij potestatem prævalere placuit. sed & condemnatus ex causa donationis, in actione iudicati non frustra desiderat, in quantum facere

potest

Eadé spe-cies in l. 20. ff. de re bus cred.

potest, conueniri. ¶ Ea lege donationis causa pecunia Titio numerata, vt statim donatori mutuo detur, non impeditur dominij translatio. ac propterea isdem nummis donatori creditis, nouum dominium in his quæritur.

Exceptio merè personalis quæ obstat deleganti, non obstat ei cui facta est delegatio. Bart.

¶ Mutus, & surdus donare non prohibentur. 1 Si cum Primus tibi donare vellet, & tu donandi Secundo voluntatem haberes, Primus Secundo ex voluntate tua stipulanti promiserit: perficitur donatio. & quia nihil Primus Secundo, à quo cõuenitur, donauit: & quæri in solidum, non in id quod facere potest, condemnatur. idque custoditur, & si delegante eo qui donationem erat accepturus, creditori eius donator promiserit. & hoc enim casu creditor suum negotium gerit.

Patre patiente stipulari filium, perficitur donatio. Bart

XXXIIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI pater emancipati filij nomine donationis animo pecuniam fœneraut, eamque filius stipulatus: & ipso iure perfectam donationem, ambigi non potest. ¶ Si a quis aliquem à latrunculis vel hostibus eripuit, & aliquid pro eo ab ipso accipiat: hæc donatio irrenocabilis est. † non merces eximij laboris appellanda est: quod

a extat hęc posterior sententia, non prior in Pauli sententiis quas hodie habemus, licet immutata li. 5. tit. 11.

† nam

quòd contemplatione salutis certo modo æstimari non placuit.

Mandatum in rem suam ex causa donationis, morte finitur hoc iure, Bart.

XXX. VSCAEVOLA libro trigensimo * primo * Digestorum.

AD eum quem manumiserat, epistulam misit in hæc verba, TITIVS STICHO LIBERTO SVO SALVTEM. CVM TE MANVMISERIM, PECVLIVM QVOQVE TVVM OMNE, QVIDQVID HABES TAM IN NOMINIBVS QVAM IN REBVS MOVENTIBVS SIVE IN NVMERATO, ME TIBI CONCEDERE, HAC EPISTVLA MANV MEA SCRIPTA NOTVM TIBI FACIO. eundem libertum testamento ex besse scripsit heredem, Sempronium ex triente, nec peculium Sticho legauit, nec actiones præstari iussit. quæsitum est, vtrum in assem Sticho actio detur eorundem nominum quæ in peculio habuit: an vtrisque heredibus pro portionibus hereditariis. respondit, secundum ea quæ proponerentur, vtrisque heredibus pro hereditariis portionibus competere.

Per ignorantiam non reuocatur donatio, sed res transit cum sua causa. Bart.

1 ¶ Lucius Titius fundum Mæuiæ donauit, & ante traditionem eundem fundũ post dies pau-

cos Seio pignori obligauit, & intra dies triginta Mæuiam in vacuam possessionem eiusdem fundi induxit. quæro, an donatio perfecta sit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, perfectam. verùm creditore firmam pignoris obligationem habere. & Aufidius sub nomine Labeonis nepotis sui mutuam pecuniam dedit, & vsuras semper cepit. & instrumenta debitorum à Labeone recepit, quæ in hereditate eius inuenta sunt. quæro an donatio perfecta esse videatur. respondit, cum debitor Labeoni obligatus est, perfectam donationem esse.

DE MORTIS CAVSA DONATIONIBVS [ET CAPIONIBVS.] TIT. VI.

Inclusa desunt in indice titulorum.

Quid sit mortis causa donare.

MARCIANVS libro nono Institutionum.

MORTIS causa donatio est, cum quis habere se vult, quàm cum cui donat. magisque eum cui donat, quàm heredem suum. sic & apud Homerum Telemachus donat Piræo.

II. VLPIANVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

IVlianus libro septimodecimo digestorũ tres esse species mortis causa donationum ait. vnam, cum quis nullo præsentis periculi metu conterritus, sed sola cogitatione mortalitatis donat. aliam esse speciem mortis causa donationum ait, cum quis imminente periculo commotus ita donat, vt statim fiat accipientis. tertium genus esse donationis ait, si quis periculo motus non sic det, vt statim faciat accipientis: sed tunc demum, cum mors fuerit insecuta.

"Suspicione. Instit. eod. §. 1. quę opponitur metui. l. metũ. ff. quod met. caus.

III. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

MOrtis causa donare licet, non tantùm infirmæ valetudinis causa: sed periculi etiam propinquæ mortis, vel ab hoste, vel à prædonibus, vel ab hominis potentis crudelitate, aut odio: aut nauigationis ineundæ.

IIII. GAIVS libro primo Rerum cottidianarum siue aureorum.

AVT per insidiosa loca iturus.

VLPIANVS libro secundo Institutionum.

AVT ætate fessus.

VI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

HAEC enim omnia instans periculum demonstrant.

VII. VLPIANVS libro trigensimo-secundo ad Sabinum.

SI aliquis mortis causa donauerit, & pœna fuerit capitis affectus: remouetur donatio vt imperfecta. quamuis ceteræ donationes

Iunge l. 15. & 31. ff. tit. prox.

sine suspicione pœnæ factæ valeant.

Quicquid occasione mortis alterius capitur, causa mortis capio nuncupatur. Bart.

VIII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

l. 2. §. Si quis omissa causa testam.

QVI pretio accepto hereditatem prætermisit, siue ad substitutum perventura sit hereditas, siue ab eo ab intestato successurus, mortis causa capere videtur. nam quidquid propter alicuius mortem obuenit, mortis causa capitur. quam sententiam & Iulianus probat: & hoc iure vtimur. Nam & quod à statulibero condicionis implendæ causa capitur, vel à legatario, mortis causa accipitur & quod pater dedit propter mortem filij vel cognati, mortis causa capi Iulianus scripsit. Denique & sic posse donari ait, vt si conualuerit, recipiatur.

VIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

OMnibus mortis causa capere permittitur, qui scilicet & legata accipere possunt.

X. VLPIANVS libro vigensimoquarto ad Sabinum.

EI cui mortis causa donatum est, posse substitui constat in hunc modum: vt promittat alicui, si ipse capere non possit, vel sub alia condicione.

XI. IDEM libro trigensimotertio ad Sabinum.

Mortis

MOrtis causa filij sui pater rectè donare poterit, etiã constante matrimonio filij.

XII. IDEM libro quadragensimoquarto ad Sabinum.

SI mulier ventris nomine per calumniam, vt in possessionẽ mitti desideret, pecuniam accepit, forte dum substituto patrocinatur, vt institutum aliqua ratione excludat: mortis causa eam capere Iulianus sæpius scribit.

XIII. IVLIANVS libro septimodecimo Digestorum.

SI alienam rem mortis causa donauero, eaque vsucapta fuerit: verus dominus eam condicere non potest. sed ego si conualuero.

In mortis causa donationibus inspicitur quod inter partes de reuocatione agitur. Bart.

Marcellus notat: in mortis causa donationibus etiam facti quæstiones sunt. nam & sic potest donari, vt omnimodo ex ea valetudine donatore mortuo res non reddatur: & vt reddatur, etiam si prior ex eadem valetudine donator decesserit: si iam mutata voluntate restitui sibi voluerit. sed & sic donari potest, vt non aliter reddatur, quàm si prior ille qui acceperit decesserit. Sic quoque potest donari mortis causa, vt nullo casu sit eius repetitio. id est nec si conualuerit quidem donator.

XIIII. IVLIANVS libro octauodecimo Digestorum.

Si mortis causa donatus fundus est, & in eum impensæ necessariæ atque vtiles factæ sint: fundum vindicantes doli mali exceptione summouentur, nisi pretium earum restituant.

Cui permittitur testari, permittitur mortis causa donare. Bart.

XV. IDEM libro vicensimo septimo Digestorum.

Perperá Haloander hanc legé cum superiore cómiscebat cõtra fidé Flor. & vulg. Anto. August. lib. 3 cap. 1.

Marcellus notat: cum testamento relinquendi cui velint, adepti sint filiifamilias milites liberam facultatem: credi potest ea etiam remissa, quæ donationes mortis causa fieri prohibent. Paulus notat: hoc & constitutum est, & ad exemplum legatorum mortis causa donationes reuocatæ sunt.

XVI. IVLIANVS libro vicensimo nono Digestorum.

Mortis causa donatio, etiam dum pendet an conualescere possit donator, reuocari potest.

Non valet donatio causa mortis vltra vires hereditatis. Bart.

XVII. IDEM libro quadragensimo septimo Digestorum.

Etsi debitor consilium creditorũ fraudandorum non habuisset, auelli res mortis causa ab eo donata debet. nam cum legata ex testamento eius qui soluendo non fuit, omni modo inutilia sint, possunt videri etiam donationes mortis causa factæ rescindi debere: quia legatorum instar optinent.

Potest quis donare causa mortis suæ & alterius. Bart.

XVIII. IDEM libro sexagensimo Digestorum.

Mortis causa capimus non tunc solùm, cum quis suæ mortis causa nobis donat: sed & si propter alterius mortem id faciat. veluti si quis filio vel fratre suo moriente, donet Mæuio ea condicione, vt si conualuerit alteruter eorum, reddatur sibi res: si decesserit, maneat apud Mæuium. & Si donaturus mihi mortis causa debitorem tuum creditori meo delegaueris, omnimodo capere videbor tantam pecuniam, quanta à creditore meo liberatus fuero. quòd si ab eodem ego stipulatus fuero, eatenus capere existimandus ero, quatenus debitor soluendo fuerit. nam etsi conualuisset creditor, idemq; donator: condicione, aut in factũ actione debitoris obligationem dumtaxat reciperet.

Mandatum quod confertur post mortem, non finitur morte. Bart.

Titia chirographa debitorum suorum Septicij & Mænij donatura illis Ageriæ dedit: & rogauit eam, vt ea si decessisset, illis daret: si conualuisset, sibi redderet. morte secuta, Mænia Titiæ filia heres extitit. Ageria autem, vt rogata erat chirographa Septicio & Mænio suprascriptis dedit. quæritur, si Mæuia hæres summam quæ debebatur, ex chirographis su-

Idem L. 3. ff. de liber. legat.

præscriptis petat, vel ipsa chirographa: an ex-
ceptione excludi possit. respondit Mæuiam vel
pacti conuenti vel doli mali exceptione sum-
ueri posse. ¶ *Qui hominem noxæ nomine, vel*
aliàs obligatum mortis causa acceperit: tan-
tum cepisse intelligendus est, quanti is homo
venire potuisset. idem in fundo qui obligatus
est obseruari poterit, vt pretium excutiatur.

Contra patrem naturalem datur actio de peculio: contra arrogatorem, vtilis vindicatio. Bart.

XVIIII. IDEM libro octogensimo Digestorum.

1. Si filiofam. 7. de cond. & demonst.

SI filiofamilias res mortis causa data fuerit, & conualuisset donator: actionem de pecu-
lio cum patre habet. at si paterfamilias, cum
mortis causa donationem accepisset, in ado-
ptionem se dederit: res ipsa à donatore repe-
titur. nec huic similis est is qui rem, quam mor-
tis causa acceperat, alij porrò dederit: nam do-
nator huic nō rem, sed pretium eius conditeret.

Dandum causa conditionis implendæ minuitur legato. Bart.

XX. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

EI qui non amplius parte capere poterat,
legatus est fundus, si decem dedisset he-
redi. non totam summam is dare debet, vt par-
tem fundi haberet. sed partem dumtaxat pro
rata qua legatum consequitur.

XXI. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

EVM qui vt adiret hereditatē, pecuniam
accepisset, pleriq; in quibus Priscus quo-
que, responderunt mortis causa eum capere.

XXII. AFRICANVS libro primo Quæstionum.

IN mortis causa donationibus non tempus
donationis, sed mortis intuendum est, an
quis capere possit.

In donatione facta filiofam. inspicitur cuius contemplatione sit facta donatio. Bart.

XXIII. IDEM libro secundo Quæstionum.

SI filiofamilias mortis causa donatum sit,
& viuo donatore moriatur filius, pater vi-
uat: quæsitum est quid iuris sit. respondit morte
filij conditionem competere: si modo ipse potius
filio, quàm patri donaturus dederit. alioquin
si quasi ministerio eius pater vsus sit, ipsius pa-
tris mortem spectandam esse. idque iuris fore,
& si de persona serui quæratur.

Qui est liberatus acceptilatione, non potest vti præscriptione, qua vteretur si liberatus non esset. Bart.

XXIIII. IDEM libro nono Quæstionum.

QVod debitori acceptū factū esset mortis
causa, si conualuerit donator, etiā tēpo-

re liberato ei potest condici. namque acceptilatione interueniente abitũ ab iure pristinæ obligationis. eam q; in huius condictionis trãsfusam.

XXV. MARCIANVS libro nono Institutionum.

TAM is qui testamentum facit, quàm qui non facit, mortis causa donare potest. ¶ Filiusfamilias, qui non potest facere testamentum nec voluntate patris, tamen mortis causa donare patre permittente potest.

XXVI. IDEM libro secundo Regularum.

[a] In vulg. Si hi qui.

SI[a] quinquicem sibi mortis causa donauerũt, pariter decesserunt, neutrius heres repetet: quia neuter alterius superuixit. idem iuris est, si pariter maritus & vxor sibi donauerunt.

XXVII. IDEM libro quinto Regularum.

VBI ita donatur mortis causa, vt nullo casu reuocetur, causa donandi magis est, quàm mortis causa donatio. & ideo perinde haberi debet, atque alia quæuis inter viuos donatio. ideoque inter viros & vxores non valet. & ideo nec Falcidia locum habet quasi in mortis causa donatione.

Qui contra voluntatem defuncti petit, exceptione doli repellitur. Bart.

XXVIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

AVunculo suo debitori mortis causa donaturus quæ debebat, ita scripsit. tabulæ vel chirographum tot, vbicumq; sunt, inanes esse, neque eum soluere debere. quæro an heredes, si pecuniam ab auunculo defuncti petant, exceptione doli mali tueri se possint. Marcellus respondit posse. nimirum enim contra voluntatem defuncti heres petit ab eo.

[a] Exéplar Vaticanum, inanes esse volo. & post, an heredes eius. & postea, respondit tueri posse. deest autẽ particula, tot.

Si dominium non est translatum, donator reuocat rei vindicatione, vel condictione. Bart.

XXVIIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

SI mortis causa res donata est, & conualuit qui donauit: videndum, an habeat in rem actionem, & si quidem quis sic donauit, vt si mors contigisset, tunc haberet cui donatum est: sine dubio donator poterit rem vindicare. mortuo eo, tunc is cui donatum est. si verò sic vt iam nunc haberet, redderet si conualuisset, vel de prælio vel peregre rediisset: potest defendi in rem competere donatori, si quid horum contigisset. interim autem ei cui donatum est. sed & si morte præuentus sit is cui donatum est, adhuc quis dabit in rem donatori.

XXX. IDEM libro vicensimo primo ad Edictum.

QVI mortis causa donauit, ipse expœnitentia condictionem, vel vtilem actionem habet.

Vbi speciale nomen non cadit, mortis causa capio nuncupatur. Bart.

XXXI

XXXI. GAIVS libro octauo ad Edictum prouinciale.

MOrtis causa capitur, cum propter mortem alicuius capiendi occasio obuenit: exceptis his capiendi figuris quæ proprio nomine appellantur. certè enim & qui hereditario, aut legati, aut fideicommissi iure capit, ex morte alterius nanciscitur capiendi occasionem. sed quia proprio nomine hæ species capiendi appellantur, ideo ab hac definitione separantur. ¶ Iuliano placet, licet soluendo non sit debitor, cui acceptum latum sit, videri ei mortis causa donatum. ¶ Sine donatione aut. mercapitur veluti pecunia, quam statuliber, aut legatarius alicui conditionis implendæ gratia numerat. siue extraneus sit qui accepit, siue heres eodem numero est pecunia, quam quis in hoc accipit, vt vel adeat hereditatem, vel nõ adeat. quique in hoc accipit pecuniam, vt legatum omittat. sed & dos, quam quis in mortem mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis causa. cuius generis dotes recepticiæ vocantur. rursus id quod mortis causa donatur, aut in periculum mortis datur, aut cogitationem mortalitatis, quòd nos quandoque morituros intelligimus.

* Vlpiano in fragm. tit. de dot. & Gell. lib. 17. c. 6.

Ex donatione causa mortis tantum quis capit, quantum exigit, vel in quantum liberatur. Bart.

¶ Si insseris mortis causa debitorem tuum mihi,

mihi, aut creditori meo expromittere decem: quid iuris esset quæritur, si iste debitor soluendo non sit. & ait Iulianus, si ego stipulatus fuerim: tantam pecuniam videri me cepisse, inquantum debitor soluendo fuisset. nam etsi contraluisset, inquit, donator, obligationem duntaxat debitoris recipere deberet. si verò creditor meus stipulatus fuerit, tantam videri me pecuniam accepisse, inquantum à creditore meo liberatus essem. Per accepti quoque lationem egens debitor liberatus, totam eam pecuniam, qua liberatus est, cepisse videtur.

XXXII. VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

NOn videtur perfecta donatio mortis causa facta, antequam mors insequatur.

XXXIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

QVi alienam rem mortis causa traditam 7. eod. l. 13. accepit, non ab eo videretur cepisse, cuius res fuisset: sed ab eo qui occasionem vsucapionis præstitisset.

XXXIIII. MARCELLVS libro vicensimo octauo Digestorum.

MOrtis causa donatio etiam sic constitui potest, vt quid stipuletur in annos singulos quoad viueret. scilicet vt post mortem promissoris incipiat exactio.

Et potest mortis causa donari, cui potest legari. Bart.

XXXV.

XXXV. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatus censuit, placere mortis causa dona tiones factas in eos quos lex prohibet capere, in eadem causa haberi in qua essent quæ testamento his legata essent, quibus capere per legem non liceret. ex hoc senatusconsulto multæ variæque quæstiones agitantur, de quibus pauca referamus. ¶ Donatio dicta est à dono, quasi 1
dono datum, rapta à Græcorum nam hi dicunt, δίδωμι περὶ ἀφεσεως dare. sed mortis causa donatio longe differt ab illa vera & absoluta donatione, quæ ita proficiscitur, vt nullo casu reuocetur. & ibi qui donat, illum potius quàm se habere mauult. at is qui mortis causa donat, se cogitat: atque amore vitæ recepisse potius quàm dedisse mauult. & hoc est, quare vulgo dicatur, se potius habere vult, quàm eum cui donat. illum deinde potius quàm heredem suum. ergo qui mortis causa donat, qua parte se cogitat, negotium gerit. scilicet vt cum conualuerit, reddatur sibi. nec dubitauerunt Cassiani, quin condictione repeti possit, quasi re non secuta, propter hanc rationem, quòd ea quæ dantur, aut ita dãtur vt aliquid facias, aut vt ego aliquid faciam, aut vt Lucius Titius, aut vt aliquid optingat. & in istis condictio sequitur.
¶ Mortis causa donatio fit multis modis, aliàs 2
extra suspicionem vllius periculi à sano, & in bona

Græci veteres doron vocabant palmum, & ideò dora munera, quia manu darentur, Plin. lib. 35.

bona valetudine posito, & cui ex humana sorte mortis cogitatio est: aliàs ex metu mortis aut ex præsenti periculo aut ex futuro. siquidem terra marique, tam in pace quàm in bello, & tam domi quàm militiæ, multis generibus mortis periculum metui potest. Nam & sic potest donari, vt omnimodo ex ea valetudine donatore mortuo, res non reddatur. & vt reddatur etiam si prior ex eadem valetudine decesserit. si tamẽ mutata voluntate restitui sibi voluerit. Et sic donari potest, vt non aliter reddatur, quàm si prior ille qui accepit decesserit. sic quoque potest donari mortis causa, vt nullo casu sit repetitio. id est ne si conualuerit quidem donator.
3 ¶ Si quis societatem per donationem mortis causa inierit, dicendum est, nullam societatem esse. ¶ Si duobus debitoribus mortis causa do-4
nauerus creditor, vni acceptum tulit, & conualuerit: agere potest, vtri eorum condicat.

Stipulatio mortis causa annua, est vna: legata annua sunt plura.

5 ¶ Sed qui mortis causa in annos singulos pecuniam stipulatus est, non est similis ei cui in annos singulos legatum est. nam licet multa essent legata, stipulatio tamen vna est. & condicio eius cui expromissum est, semel inuenda est.

Nõ aliud voluit Iustinianus in l. sanci mus. § vltim. C. de donat. si rectè legatur.

XXXVI. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

Quod

Quod cõdicionis implendæ causa datur, licet non ex bonis mortui proficiscatur: capere tamen supra modũ non poterit is cui certum modũ ad capiendum lex concessit. certè quod à statulibero condicionis implendæ causa datur, indubitatè modo legati "concesso imputatur: sic tamen, si mortis tempore in peculio id habuit. ceterum si post mortem, vel etiam si alius pro eo dedit, quia non fuit ex his bonis quæ mortis tempore testator habuit, in eadem erunt causa, in qua sunt quæ à legatariis dantur.

"Sunt qui legẽdum putent, legatis.

Mortis causa donatio legatis assimilatur. Bart.

XXXVII. IDEM libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

Illud generaliter meminisse oportebit, donationes mortis causa factas legatis comparatas. quodcumque igitur in legatis iuris est, id in mortis causa donationibus erit accipiendum. ¶Iulianus ait, si quis seruum mortis causa sibi donatum vendiderit, & hoc viuo donatore fecerit: pretij condictionem donator habebit, si comBaluisset, & hoc donator elegerit. alioquin & ipsum seruum restituere compellitur.

Mortis causa donatio est, quando præsens præsenti dat causa mortis: sed mortis causa capio est, quæ in speciale nomen non cadit. Bart.

XXXVIII.

XXXVIII. MARCELLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Inter mortis causa donationem, & omnia quæ mortis causa quis ceperit, est earum rerum differentia: nam mortis causa donatur, quo præsens præsenti dat. à mortis causa capi intellegitur & quod non cadit in speciem donationis. etenim cum testamento quis suo Pamphilum seruum suum liberum esse iussit, si mihi decem dederit: nihil mihi donasse videbitur. & tamen si accepero à seruo decem: mortis causa accepisse me conuenit. idem accidit, quòd quis sit heres institutus, si mihi decem dederit. nam accipiendo ab eo qui heres institutus est, condicionis explendæ eius causa, mortis causa capio.

XXXVIIII. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

Is cui mortis causa seruus donatus est, eum manumisit: tenetur condictione in pretium serui, quoniam scit posse sibi condici si conualuerit donator.

XL. PAPINIANVS libro vicensimonono Quæstionum.

Si mortis causa inter virum & vxorem donatio facta sit, morte secuta reducitur ad id tempus donatio, quo interposita fuisset.

"Quia pecunia hereditaria est l. 13. §. 7. de petit. hered.

XLI. IDEM libro secundo Responsorum.

Quod statuliber vni ex heredibus de peculio dedit, "ei qui accepit, in Falcidiæ

rationem venit, & in hereditatis petitione item ex Trebelliano restituitur. ex peculio autem videtur dari, quod statuliber donatum accepit, & dedit. & quod ab alio nomine ipsius eo præsente datur, prope est vt ab ipso datum intellegatur.

Ant. August. lib. 3. c. 9.

Mortis donatio extinguitur si donatarius prædecedat: & viuo donatore non potest peti.

Bart.

XLII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

SEia cum bonis suis, traditionibus factis, Titio cognato donationis causa cessisset, vsum fructum sibi recepit, & conuenit vt si Titius ante ipsam vita decessisset, proprietas ad eam rediret. si postea superstitibus liberis Titij mortua fuisset, tunc ad eos bona pertinerent. Igitur si resingulas heredes Lucij Titij vindicent, doli non inutiliter opponetur exceptio. bonæ fidei autem iudicio constituto, quærebatur an mulier promittere debeat, se bona, cum moreretur, filiis Titij restituturam, incurrebat hæsitatio non extorquendæ donationis, quæ non dum in personam filiorum initium acceperat, sed numquid interposita cautione prior donatio, quæ dominio translato pridem perfecta est, propter legem in exordio datam retinetur, non secunda promittitur? vtrum ergo certæ conditionis donatio fuit, an quæ mortis consilium ac titulum

Hinc colligit Dorotheus, doli exceptionē oppositā in omnibus strictis iudiciis reddere ea bonæ fidei, sed reprehenditur ab alio Græco interprete.

titulum haberet? sed denegari non potest mortis causa factam videri sequitur, vt soluta priore donatione, quoniā Seia Titio superstes fuit, sequens extorqueri videatur. muliere denique postea diem functa, liberi Titij si cautionem ex consensu mulieris acceperint, contributioni propter Falcidiam ex persona sua tenebuntur.

Infirmus non præsumitur causa mortis donare, nisi de reddendo conueniat, vel fiat mentio mortis. Bart.

2 ¶ Cum pater in extremis vitæ constitutus emancipato filio quædam sine vlla condicione reddibendi donasset, ac fratres & coheredes eius bonis contribui donationes Falcidiæ causa vellent: ius antiquum seruandum esse respondi. non enim ad alia constitutionem pertinere, quàm quæ lege certa donarentur, & morte insecuta quodammodo bonis auferentur, spe reuocandi peremptæ. eum autem qui absolute donaret, non tam mortis causa quàm morientem donare.

Ad donationem causa mortis inter virum & vxorem sufficit mortis cogitatio. Bart.

XLIII. NERATIVS libro primo Responsorum.

FVicinius: inter virum & vxorem mortis causa donationem ita fieri, si donator iustissimum mortis metum habeat. Neratius: sus-

ficere existimationem donantis hanc esse, vt moriturum se putet: quam iuste nec ne susceperit, non quærendum. quod magis tuendum est.

XLIIII. PAVLVS libro primo Manualium.

SI seruo mortis causa donatum sit, videamus, cuius mors inspici debeat, vt sit locus conditioni: domini, an ipsius serui. sed magis eius inspicienda est, cui donatum esset. sed tamen post mortem ante apertas tabulas testamenti manumissum hæc donatio non sequitur.

Explicit liber ex ordine digestorum trigensimus nonus.

LIBER

LIBER QVADRAGESIMVS.

Respõdet lib. 48. βασιλ. tit. 1.

DE MANVMISSIONIBVS.

Qui est in vltima die viginti annorum, nõ est minor 20. neque maior. Bart.

*Aug. lib. 2. c. 1. & lib. 4. c. 13.

VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

PLACVIT *eum, qui calendis Ianuariis natus post sextam noctis pridie kalendas quasi annum vicensimum compleuerit, posse manumittere. non enim maiori viginti annis permitti manumittere: sed minorem manumittere vetari. iam autem minor non est, qui diem suppremum agit anni vicensimi.*

l. à qua ætate. ff. qui rest. fac. possi. l. 6. ff. de vsuca.

II. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

SI heres deliberante legatario seruum legatum manumiserit, mox legatarius repudiauerit: manumissum liberum fore placet.

III. PAVLVS libro tricensimonono ad Edictum.

l. seruum. ff. qui & à quib.

» *SErnus pignori datus, etiam si debitor locu*
» *ples, manumitti non potest.*

Et ?

Qui suis nummis emitur, nanciscitur libertatem.

IIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

Eius fit mentio in l. 67. ſ. de iudic.

IS qui suis nummis emitur, epistula Diuorum fratrum ad Vrbium Maximum in eam condicionem redigitur, vt libertatem adipiscatur. & primò quidem nummis suis non proprie videtur emptus dici, cum suos nummos seruus habere non possit. verùm conniventibus oculis credendum est suis nummis eum redemptum: cum non nummis eius qui eum redemit, comparatur. proinde siue ex peculio quod ad venditorem pertinet, siue ex aduenticio lucro, siue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante[a] eo, vel repromittente, vel se delegante, vel in se recipiente debitum redemptus sit: credendum est, suis nummis eum redemptum. satis est enim quòd is, qui emptioni suum nomen accommodauerit, nihil de suo impendit. ¶ Si ab ignoto emptus sit, postea autem pretium suum obtulerit: dicendum erit, non esse audiendum. ab initio enim hoc agi debet, vt imaginaria fieret emptio, & per fidem contractus inter emptorem & seruum agatur. siue igitur non hoc ab initio esset actum, vt suis nummis redimeretur: siue hoc acto, nummos seruus non dedit: cessabit libertas. vnde quæri poterit, si cum hoc ab initio esset actum, emptor

[a] i. repræsentante. Ant. Aug. lib. 4. c. 12

ptor festinauit, & pretium numerauit: an postea ei satisfacto,[b] seruus constitutione vti posit. & puto posse. proinde & si ei nummos prorogauit emptor, cum ei pariauerit,[c] poterit 2 ad libertatem peruenire. ¶ Sine autem exprimetur in contractu, velut in emptione, hoc vt manumittatur, siue non exprimatur: verius est libertatem competere. ergo & si fortè quis sic comparauerit suis nummis, ne eum manumittat: benigna est opinio dicentium, hunc ad libertatem peruenire: cum & nomen emptionis imaginarius iste emptor accommodet, & præ- 3 terea nihil ei absit. ¶ Nihil autem interest, à quo quis suis nummis ematur, à fisco, vel ciuitate, vel à priuato: cuiusque sit sexus is qui emit. Sed & si minor sit viginti annis, qui vendidit: interueniet constitutio. Nec comparantis quidem ætas spectatur. nam & si pupillus emat, æquum est, eum fidem implere, cum sine damno eius hoc sit futurum. idem & si seruus est. In iure fanè seruis non interuenit constitutio, qui in totum perduci ad libertatem non possunt: vtputa si exportandus, vel hac lege venierit, vel testamento hanc condicionem acce- 4 perat, ne vnquam manumitteretur. ¶ Suis autem nummis redemptus, etsi totum pretium non numerauit, ex operis tamen ipsius accesserit aliquid, vt repleri pretium possit: vel si quid suo merito adquisierit: dicendum est libertа-

[b] Græcismus. Ant. Aug. lib. 2. cap. 1.

[c] Pariare est ita rationes reddere, vt paria sint expensa acceptis. hinc pariator seruus.

tem competere. Quòd si partem suis nummis redimeret, cum partem serui haberet: ad constitutionem non pertinebit. non magis quàm qui cum proprietatem haberet, vsumfructum redemit. Sed quid cum fructuarius esset proprietatem redemit? in ea condicione est, vt ad constitutionem pertineret. ¶ Sed & si duo seruum redemerint, alter propriis nummis, alter nummis serui: dicendum erit constitutionem cessare. nisi fortè is qui propriis nummis redemit, manumittere fuerit paratus. Sed & si partem quis redemit, pars altera ex causa lucratiua accesserit: dicendum erit constitutionem locum habere.

Qui suis nummis emitur, potest contra dominum in iudicio consistere.

V. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

SI quis dicat se suis nummis emptum, potest consistere cum domino suo, cuius in fidem confugit: & queri quòd ab eo non manumittatur: Romæ quidem apud præfectũ vrbi, in prouinciis verò apud præsides ex sacris constitutionibus Diuorum fratrum. sub ea tamen denuntiatione, vt is seruus qui hoc intenderit, nec impleuerit, in opus metalli detur. nisi fortè dominus reddi eum sibi maluerit, vtique non maiorem ex ea causa pœnam constituturus. Sed & si rationibus redditis liber esse iussus fuerit:

fuerit: arbiter in seruum & dominum, id est heredem datur de rationbus excutiendis.

VI. ALPHENVS VARVS libro quarto Digestorum.

SEruus pecuniam ob libertatẽ pactus erat, & eam domino dederat. dominus priusquàm eum manumitteret, mortuus erat, testamentoque liberum esse iusserat, & ei peculium suum legauerat. consulebat, quam pecuniam domino dedisset ob libertatem, an eam sibi heredes patroni reddere deberent, necne. respondit, si eam pecuniam dominus posteaquam accepisset, in suæ pecuniæ rationem[a] habuisset: statim desisse eius peculij esse. sed si interea dum eum manumitteret, acceptum seruo rettulisset: videri peculij fuisse, & debere heredes eam pecuniam manumisso reddere.

[a] i. in suas rationes cõuertisset, vt Græci interpretantur libro 48. βασιλ. tit. 1. c. 6.

VII. IDEM libro septimo Digestorum.

DVo filiifamilias peculiares seruos separatim vterque habebant. ex his alter seruulum suum peculiarem viuo patre manumisit. pater vtrique testamento peculium prælegauerat. quærebatur, seruus iste vtrum amborum, an eius, à quo manumissus erat, libertus esset. respondit, si prius testamentum pater fecisset, quàm filius eum liberum esse iussisset: vnius esse libertum. ideo quòd eum quoque in peculio legasse videretur. sed si posteà testamentum pater fecisset, non videri eam mentem

eius fuisse, vt eum, qui manumissus esset, legaret. eumque seruũ, quoniã prælegatus non esset, mortuo patre amborum seruum fuisse.

Si alienatio est reuocabilis, reus criminis capitalis non potest reuocare. Bart.

VIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

QVi pœnæ serui efficiuntur, indubitate manumittere non possunt: quia & ipsi serui sunt. sed nec rei capitalium criminum manumittere seruos suos possunt, vt & senatus censuit. ¶ Diuus quoque Pius Calpurnio rescripsit libertates ab eo, qui iam lege Cornelia damnatus esset, vel cum futurum prospiceret vt damnaretur, seruis datas non competere. sed ne quidem illos ad iustam libertatem peruenire. Diuus Hadrianus rescripsit, qui ideo manumissi sunt, vt crimini subtraherentur.

VIII. PAVLVS lib. singulari Regularũ.

SErvus hac lege venditus, ne manumittatur, vel testamento prohibitus manumitti, vel à præfecto vel à præside prohibitus ob aliquod delictum manumitti, ad libertatem perduci non potest.

Quod non est in bonis debitorum simpliciter, non transit in obligationem creditorum.

X. IDEM Imperialium sententiarum in cogitationibus prolatarum ex libris sex libro secundo.

Aelian

AElianus[a] debitor fiscalis Euemeriã ancillam ante annos multos emerat hac lege vt manumitteret: eamque manumiserat. procurator cum bona debitoris non sufficientia quereret, etiam Euemeriæ status quæstionem faciebat. placuit non esse iuri fiscali locum, quo omnia bona debitorum iure pignoris tenerentur. quia ea lege empta est, & si non manumitteretur, ex constitutione Diui Marci ad libertatem perueniret.

[a] vulg. Iulianus.

XI. IDEM libro sexagensimoquarto ad Edictum.

SErvum qui sub condicione legatus est, interim heres manumittendo liberũ non facit.

XII. IDEM libro quinquagensimo ad Edictum.

LEge Fania[a] prohibetur seruus qui plagium admisit, pro quo dominus pœnam mutuam intra decem annos manumitti. in hoc tamen non testamenti facti tempus, sed mortis metuebimur.

[a] Lata anno vrbis 571. Fabio & Claudio Coss.

XIII. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

SErvus furiosi ab adgnato curatore manumitti non potest: quia in administratione patrimonij manumissio non est. si autem ex fideicommissi causa deberet libertatem furiosus, dubitationis tollendæ causa ab adgnato tradendum seruum, vt ab eo cui traditus esset manum

manumittatur, Octauenius ait.

Minor magistratus potest apud maiorem manumittere, non autem apud parem.

XIIII. PAVLVS lib. sextodecimo ad Plautiū.

APud eum, cui par imperium est, manumittere non possumus. sed prætor apud consulem manumittere potest. Imperator cum seruum manumittit, non vindictam imponit: sed cum voluit, fit liber is qui manumittitur ex lege Augusti.

XV. MARCELLVS libro vicensimotertio Digestorum.

MOrtis causa seruum manumitti posse, non est dubitandum. quod non ita tibi intelligēdum est, vt ita liber esse iubeatur, vt si conualuerit dominus, non fiat liber. sed quemadmodum si vindicta eum liberaret absolute, scilicet quia moriturum se putet, mors eius exspectabitur: similiter & in hac specie in extremum tempus manumissoris vitæ confertur libertas: durante scilicet propter mortis causæ tacitam condicionem voluntate manumissoris. quemadmodum cum rem ita tradiderit, vt moriente eo fieret accipientis: quæ ita demum alienatur, si donator in eadem permanserit voluntate.

XVI. MODESTINVS lib primo Regularū.

SI consentiente patre filius minor annis viginti seruum eius manumiserit, patrus faciet

ciet libertum: & vacat[a] causæ probatio ob patris consensum.

[a] In Archetyp. vagat prouacat. Taurel. in adnot.

XVII. IDEM libro sexto Regularum.

SErui quos filiusfamilias in castris quæsit, nō in patrisfamiliæ cōputabuntur. nec enim pater tales filij seruos manumittere poterit.

XVIII. GAIVS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

EVm qui venierit, venditor, & promissor {&} quem promiserit manumittere possunt.

XVIIII. PAPINIANVS libro trigensimo Quæstionum.

SI quis ab alio nummos acceperit, vt seruum suum manumittat: etiam ab inuito libertas extorqueri potest, licet plerumque pecunia eius numerata sit. maxime si frater, vel pater naturalis pecuniam dedit. videbitur enim similis ei qui suis nummis redemptus est.

Minor donatum sibi seruum vt manumittat, cogitur manumittere, nō probata causa: secus in libertate relicta per fideicommissum. Bart.

XX. IDEM lib. decimo Responsorum.

CAusam minor viginti annis, qui seruū donatū manumittendi gratia accepit, ex abundanti probat post Diui Marci litteras ad Anfidium Victorinum. etenim si non manumiserit, ad libertatem seruus peruenit. non idem in fideicommissaria libertate iuris est, cuius

cuius causam minor debet probare. nam libertas nisi ita manumisso nō competit. & Puellam ea lege vendidit, vt post annum ab emptore manumitteretur. quòd si non manumisisset, cōuenit vti manum inseret, aut decem aureos emptor daret. non seruata fide, nihilo minus liberam ex sententia constitutionis fieri respondit quoniam manus iniectio plerumque auxilij ferendi causa interuenit. itaque nec pecunia petetur, cum emolumentum legis voluntatē venditoris secutum sit. & Tempore alienationis conuenit, vt homo libertatis causa traditus, post quintum annum impletum manumitteretur, & vt certam mercedem interea mensibus præberet. condicionem libertati mercedes non facere, sed obsequio temporariæ seruitutis madum præstitutum esse respondi. neque enim in omnibus libertatis causa traditum comparari statulibero.

XXI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

SEruum dotalem vir qui soluendo est, constante matrimonio manumittere potest. si autem soluendo non est, licet alios creditores non habeat, libertas serui impedietur, vt constante matrimonio deberi dos intellegatur.

XXII. IDEM libro secundo Definitionum.

NEpos ex filio voluntate aui, vt filius voluntate patris potest manumittere. sed manumissus patris vel aui libertus est.

XXIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

GAius Seius Pamphilam hac lege emit, vt intra annū manumitteretur. deinde intra annum Seius seruus pronuntiatus est. quæro an ex lege venditionis finito anno Pamphila libertatem consecuta sit. Paulus respondit, cum ea condicione ancillam emptam domino adquisitam, cum qua condicione venisse proponeretur.

XXIIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

LEge Iunia Patronia, si dissonantes pares iudicum existant sententiæ, pro libertate pronuntiari iussum. sed etsi testes non dispari numero tam pro libertate, quàm contra libertatem dixerint: pro libertate pronuntiandum esse, sæpe constitutum est.

XXV. GAIVS libro primo de Manumissionibus.

IVris ratio efficit, vt infantibus quoque competat libertas.

XXVI. IAVOLENVS libro quarto ex posterioribus Labeonis.

SEruum furiosum omni genere manumissum ad libertatem perduci putat posse Labeo.

DE

*Sic Flor. antea legebatur Petronia, cuius fit mentio in L. 11. §. 11. ff. ad l. Cor. de sicar. Quidam hanc latā putāt anno vrbis 814. Cæsonio & Petronio Turpillio Coss.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНМЕДІ ІМЕНІ НИКОВА

DE MANVMISSIS VINDICTA. TIT. II.

POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

APud prætorem, eundémque tutorem posse pupillum ipso auctore manumittere constat.

II. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

Vide Vlp. frag. tit. 17.

SI minor sit annis viginti fructuarius, an consentire libertati possit? & puto, consentiendo posse ad libertatem perducere.

III. IDEM libro quarto Disputationum.

SI heres seruum legatum manumittat, nec repudiet legatarius: retro competit libertas. idémq; est & si duobus pure seruus legetur, & post alterius manumissionem alter repudiauerit: nam & hic retro libertas competit.

Reuocatio non debet peruenire in notitiam mandatarij, si ex reuocatione non læditur.

IIII. IVLIANVS libro quadragensimo secundo Digestorum.

SI pater filio permiserit seruum manumittere, & interim decesserit intestato, deinde filius ignorans patrem suum mortuum libertatem imposuerit: libertas seruo fauore libertatis contingit, cum non appareat mutata esse domini voluntas. sin autem ignorante filio mutasset

tuisset pater per nuntium, & antequam filius certior fieret, seruum manumisisset: liber non fit. nam vt filio manumittente seruus ad libertatem perueniat, durare oportet patris voluntatem. nam si mutata fuerit, non erit verum volente patre filium manumisisse.

Error domini non credentis seruum quem manumittit suum esse, non impedit libertatem. Bart.

I ¶ Quotiens dominus seruũ manumittat, quãuis existimet alienum esse eum: nihilo minus verum est voluntate domini seruum manumissum. & ideo liber erit. & ex contrario si se Stichus non putaret manumittentis esse: nihilo minus libertatem contingere. plus enim in re est, quàm in existimatione. & vtroque casu verum est, Stichum voluntate domini manumissum esse. idémque iuris est, & si dominus & seruus in eo errore essent, vt neque ille se dominum, nec hic se seruum eius putaret. Minor viginti annis dominus nec communem quidem seruum suo consilio rectè manumittit. Paulus notat: sed si pignori obligatum sibi minor viginti annis manumitti patiatur, rectè manumittitur: quia non tam manumittere is, quàm non impedire manumittentem intellegitur.

V. IVLIANVS eodem libro.

AN apud se manumittere possit is qui consilium præbeat, sæpe quæsitum est. ego

In vulg. An manumittere.

quum meminissem Iauolenum præceptorem meum & in Africa & in Syria seruos suos manumisisse, cum consilium præberet, exemplum eius secutus, & in prætura & consulatu meo quosdam ex seruis meis vindicta liberaui, & quibusdam prætoribus consulentibus me idem suasi.

VI. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

SErvus communis quin à minoribus viginti annis dominis posit apud consilium manumitti, quamuis vnus ex socijs causam adprobauerit, dubium non est.

*Sic rectè Florent. perperà in vulgat. causam non adprobauerit. Anto. Aug. lib. 7. c. 2.

VII. GAIVS libro primo Rerum cottidianarum siue aureorum.

NON est omnino necesse pro tribunali manumittere: itaque plerũque in transitu serui manumitti solent, cum aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodierit prætor, aut proconsul, legatúsve Cæsaris.

VIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

EGO cum in villa cum prætore fuissem, passus sum apud eum manumitti, etsi lictoris præsentia non esset.

VIIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

IVsta causa manumissionis est, si periculo vitæ, infamiæue dominum seruus liberauerit. & Sciendum est qualiscumque causa probata sit &

sit & recepta, libertatẽ tribuere oportere. nam Diuus Pius rescripsit, causas probatas reuocari non oportere, dum ne alienum seruum possit quis manumittere. nam causæ probationis contradicendum, non etiam causa iam probata retractanda est.

X. IDEM libro tertio Regularum.

SVrdi vel muti patris filius iussu eius manumittere potest. furiosi verò filius non potest manumittere.

XI. VLPIANVS libro sexto de officio Proconsulis.

SI minor annis viginti manumittit, huiusmodi solent causæ manumissionis recipi, si filius filiave, frater sororve naturalis sit.

XII. IDEM libro secundo ad legem Aeliam Sentiam.

VEL si sanguine eum contingit. habetur enim ratio cognationis.

XIII. IDEM libro de officio Proconsulis.

SI collactaneus, si educator, si pædagogus ipsius, si nutrix, vel filius filiave cuius eorum, vel alumnus, vel capsarius, *id est qui portat libros. vel si in hoc manumittatur, vt procurator sit, dummodo non minor annis decem & octo sit. præterea & illud exigitur, vt non vtique vnum seruum habeat, qui manumittit. Item si matrimonij causa virgo vel mulier manumittatur: exacto prius iureiurando, vt

*Sic dictus, quia capsam librorum eius portabat. Græcus paraphrastes hic lib. 48 βασιλ. tit. 2. c. 13.

intra sex menses vxorem eam duci oporteat. ita enim senatus censuit.

XIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

ALumnos magis mulieribus cõueniens est manumittere. sed & in viris receptum est, satisq; est permitti eum manumitti, in quo nutriendo propensiorem animum fecerint. ¶ Sunt qui putant etiam feminas posse matri- 1 monij causa manumittere: sed ita, si forte conseruus suus in hoc ei legatus est. Et si spado velit matrimonij causa manumittere, potest. non idem est in castrato.

XV. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

ETiam condicionis implendæ causa minori viginti annis manumittere permittendum est: veluti si quis ita heres institutus sit, (si) seruum ad libertatem perduxerit. ¶ Ex 1 præterito tempore plures causæ esse possunt, veluti quòd dominum in prælio adiuuauerit, contra latrones tuitus sit, quòd ægrum sanauerit, quòd insidias detexerit. & longum est, si exequi voluerimus: quia multæ meritæ incidere possunt, quibus honestũ sit libertatem cum decreto præstare. quas æstimare debebit is apud quem de ea re agatur. ¶ Plures vindicta pariter manumitti possunt. & sufficit præsentia seruorum, vt vel plures manumitti possint. Absens quoque causam probare per procuratorem

3 torem poterit. ¶ Si duo matrimonij causa ma-
4 numittent, recipi causa non debet. ¶ Hi qui in Italia, vel alia prouincia domicilium habent, apud alterius prouinciæ præsidem consilio adhibito manumittere possunt.

Si minor vult manumittere ancillam, vt eam habeat concubinam, non est audiendus.

XVI. VLPIANVS libro secundo ad legem Aeliam Sentiam.

ILlud in causis probandis meminisse iudices oportet, vt non ex luxuria, sed ex affectu descendentes causas probent. neque enim deliciis, sed iustis affectionibus dedisse iustam libertatem legem Aeliam Sentiam credendum. ¶ Si 1 quis minori viginti annis hac lege seruum dederit aut pretio accepto, vel donationis causa, vt eum liberum faciat: potest ille causam manumissionis †illi vstius probare, hoc ipsum allegans, legem datam: & perducere ad libertatem. ergo hic debet ostendere hoc inter ipsos actum. vt proinde vel ex lege donationis, vel ex affectione eius qui dedit, res æstimetur.

Aug. lib. 4. c. 11.

†istius

XVII. PAVLVS libro quinquagensimo ad Edictum.

APud proconsulem, postquam vrbẽ egressus est, vindicta manumittere possumus. sed & apud legatum eius manumittere possumus.

XVIII. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

* Quidam addẽdum putãt nõ, ex suis manuscriptis, vt cõueniat cũ l. 1 ff. de offic. proconsul. sed in nullo meorum manuscr. reperi negationẽ.

HAMBA BIBLIOTEKA OHYMOHI. MEUHKOBA

APud filiumfamilias magistratum manumitti potest, etiam si ipse filiusfamilias manumittere non potest. ¶ Apud collegam suum prætor manumittere non potest. Filius quoque voluntate patris apud patrem manumittere poterit.

XVIIII. CELSVS libro vicensimonono Digestorum.

SI minor annis apud consilium matrimonij causa prægnatem manumiserit, edque interim peperit: in pendenti erit, seruus an liber sit, quem ea peperit.

Si quis minori legat seruum vt manumittat, debet prorsus eum manumittere.

XX. VLPIANVS libro secundo de officio consulis.

SI rogatus sit minor viginti quinque annis manumittere per fideicommissum, incunctanter debet ei permitti: nisi si proprium seruum rogatus fuit manumittere. hic enim conferenda erit quantitas emolumenti, quæ ad eum peruenit ex iudicio eius qui rogauit, cum pretio eorum quos rogatus est manumittere. Sed & si hac lege ei seruus fuerit donatus, vt manumittatur: permittendum erit manumittere, ne constitutio Diui Marci superueniens cunctationem consulis dirimat. ¶ Matrimonij causa manumittere si quis velit, & is sit, qui non indigne huiusmodi conditionis vxorem sortitus

"Hîc in archetyp. Flor. quæ dã verba superflua & falsa fuerant adscripta, nẽpe hęc, filius quo que volũtate patris ãpud patrẽ manumittere nõ potest. Ant. Aug. lib. 4. ca. vlt.

sit: erit ei concedendum. ¶ Mulieri quoque volenti suum filium naturalem, vel quem ex suprascriptis manumittere, permittendum esse Marcellus scribit. ¶ Consul apud se potest manumittere, etiam si euenerit, vt minor annis viginti sit.

XXI. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

APud præfectum Aegypti possum seruum manumittere ex constitutione Diui Augusti.

XXII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

PAter ex prouincia ad filium sciens Romæ agentem epistulam fecit: quæ permisit ei, quem vellet ex seruis, quos in ministerio secum hic habebat, vindicta liberare: post quam filius Stichum manumisit apud prætorem. quæro, an fecerit liberum respondi, quare non hoc concessum credamus patri, vt permittere posset filio, ex his quos in ministerio haberet, manumittere? solam enim electionem filio concessit, ceterum ipse manumittit.

XXIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris epitomarum.

MAnumissio per lictores hodie domino tacente expediri solet. & verba sollemnia licet non dicantur, et dicta accipiuntur.

XXIIII. PAVLVS libro secundo ad Neratium.

HAVCOBA BIBLIOTEKA OHYIMEHI IMEHKOBA

PVpillus qui infans non est, apud consilium recte manumittit. Paulus: scilicet tutore auctore. ita tamen, vt peculium eum non sequatur.

XXV. GAIVS libro primo de Manumissionibus.

SI tutoris habendi causa pupillus manumittat, probationis esse causam Fusidius [a] ait. Nerua filius contra sentit. quod verius est. namque perabsurdum est, in eligendo tutore firmum videri esse iudicium pupilli, cuius in omnibus rebus vt infirmum iudicium tutore auctore regitur.

[a] Sic Floren. Græci tamen & vulg. libri legũt Aufidius. Fufidij fit mẽtio in l. 5. de auro & arg. leg.

DE MANVMISSIONIBVS QVAE SERVIS AD VNIuersitatem pertinentibus imponuntur.

TIT. III.

VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

DIVVS Marcus omnibus collegiis, quibus coërcendi ius est, manumittendi potestatem dedit.

II. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

QVare hi quoque legitimam hereditatem liberti vindicabunt,

III. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

Seruus

[b] Lib. 48. βασιλ. tit. 3.

SEruus ciuitatis iure manumissus non adem ptum peculium retinet. ideoque debitor ei soluendo liberatur.

DE MANVMISSIS TESTAMENTO.

TIT. IIII.

Lib. 48. βασιλ. tit. 3. c. 4.

VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

CVM sæpius datur seruo libertas, placet eam fauore valere, ex qua peruenit ad libertatem.

Fauore libertatis seruus substitutus cum libertate fit liber, licet heres non efficiatur. Bart.

II. IDEM libro quinto ad Sabinum.

SI quis ita heredẽ instituerit, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES NON ERIT, STICHVS HERES ESTO. STICHVS LIBER ESTO: non esse Stichum liberum Aristo ait, Titio herede existente. mihi videtur posse dici liberum fore. quasi nõ vtique alio gradu acceperit libertatem: sed dupliciter. quo iure vtimur.

III. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

NEC militi minori annis viginti permittitur, posse testamento suo seruum manumittere.

IIII. IDEM libro secundo ad Sabinum.

SI quis ita scripserit, STICHVS LIBER ESTO, EIQVE MEVS DECEM DATO: nulla dubitatio est, quin debeantur ei, etiam si eum pater familias viuus manumiserit. Sed & si sic, STICHVS LIBER ESTO, SIVE STATIM, SIVE POST TEMPVS: EIQVE CVM LIBER ERIT, HERES MEVS DECEM DATO: idem dicendum est. illud constavit, si libertate data sic, fuerit legatum, EIQVE, SI EVM VINDICTA LIBERAVERO, HERES MEVS DECEM DATO: licet ex nimia subtilitate separatū est à testamēto, attamē humanitatis intuitu valevit legatū, si viuus eū manumiserit.

V. IDEM libro tertio ad Sabinum.

[a] In textu βραχιλ. additur directis. rectè.

IN libertatibus leuissima scriptura spectāda est: vt si plures sint, quæ manumisso facilior sit, ea leuissima intellegatur. sed in fideicōmissariis libertatibus nouissima scriptura spectatur.

Quando testator legat rem suam, transit dominium recta via in legatarium: sed quando fit heredis, non trāsit recta via. Bart.

VI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinū.

SI fructuariū dominus proprietatis heredem scripserit, & seruo sub condicione sit libertas data: quoniam interim fit heredis, confusione facta vsusfructus, si extiterit condicio, perueniet ad libertatem.

VII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum.

NEratius scribit eius, cui libertas sic data est, SI MIHI NVLLVS FILIVS ERIT

ERIT CVM MORIAR, STICHVS LIBER ESTO: impediri libertatem postumo nato. sed dum speratur nasci, vtrum in seruitute remanere dicimus: an verò ex postfacto respondemus retro liberum fuisse, nullo filio nato? quod magis arbitror probandum.

Si fauore certæ rei verba trahuntur ad impropriam significationem, talis fauor ad dispositionem sibi coniunctam non trahitur. Bart.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ITA sit scriptum, STICHVS SI RATIONES DILIGENTER TRACTASSE VIDEBITVR, LIBER ESTO: diligentiam desiderandam, quæ domino non quæ seruo erit vtilis, coniuncta fidei bonæ & in reliquis quoque reddendis.

VIIII. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Sabinum.

SI quis ita legatus sit, vt manumittatur: si manumissus non fuerit, liber esse iussus est, eique legetur: & libertatem competere, & legatum deberi, sæpe responsum est. ¶ Quod constitutum est, vetitum in testamento ad libertatem perduci, non posse manumitti: hoc ad eos pertinere puto, qui testatoris fuerunt vel heredis. seruo enim alieno id rogari non poterit.

X. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

Si

SI peculium prælegatum est, & vicarius liber esse iussus sit: liberum eum esse constat. multum enim interest inter genus & speciem. speciem enim eximi de genere placet. quod est in peculio legato, & vicario manumisso. ¶ Si seruus legatus liber esse iussus est, liber est. sed si prius liber esse iussus, postea legatus sit: si quidem euidens voluntas sit testatoris, quòd ademit libertatem: cum placeat hodie etiam libertatem adimi posse: legato eum cedere puto. quòd si in obscuro sit, tunc fabor avilius respondetur, liberum fore.

XI. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

SI legato seruo fideicommissa libertas relicta est, vel heres vel legatarius eum cogitur manumittere. ¶ SI STICHVS ET PAMPHILVS DECEM DEDERIT, LIBERI SVNTO. potest alter quinque dando liber esse, quamuis alter non dederit. ¶ Cum testamento seruus liber esse iussus est, vel vno ex pluribus heredibus institutis adeunte hereditatem, statim liber est.

Conditio sub qua relicta est libertas, est implenda cupienti ad libertatem peruenire, licet dura videatur.

XII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum.

SI quis libertatem sub iurisiurandi condicione reliquerit, edicto prætoris locus non erit, ut iurisiurandi condicio remittatur. & merito: nam si quis remiserit condicionem libertatis, ipsam libertatem impedit: dum competere aliter non potest, quàm si paritum fuerit condicioni. ¶ Proinde & si legatum quis cum libertate acceperit, non aliter legatum habebit, nisi condicioni iurisiurandi paruerit. Sed si pure libertatem acceperit, legatum sub iurisiurandi condicione: putat Iulianus libro trigensimo primo digestorum, remitti ei condicionem iurisiurandi. idem puto dicendum, & si libertate quoque iniecta condicio sit, sed testator eum viuus manumiserit: nam & hic condicio legati remittetur.

XIII. IDEM libro quinto Disputationum.

SI ita fuerit seruis duobus libertas data, si insulam ædificauerint, vel si statuam posuerint: diuidi hæc condicio non poterit. solummodo illud habebit dubitationem, an altero faciente, satisfactum voluntati videatur: ideoque ad libertatem perueniat. quod magis est: nisi aliud expressit testator. faciendo tamen sibi condicionem impleuit, alteri non. quinimmo extinguitur ei condicio. nec enim amplius parere condicioni potest, cum semel expleta sit. ¶ Idem quæri potest, & si fabris duobus, vel pictoribus, si membrum depixissent, vel si fabricassent nauem, quid adscriptum sit. nam voluntatis erit quæstio, num alteri alterius factum condicionem iunxerit. 1. cubicu lum.

unxerit. quæ res efficit, vt quoad alter cessat, alteri quoque qui facere paratus est, condicio deficiat. quòd si ex his quæ scripsit vel dixit, ostenditur contentus esse testator vel alterum facere: res erit expedita. nam alter faciendo, aut & sibi & socio proderit, aut sibi tantùm: prout voluisse testatorem apparuerit. ¶ Hæc quæstio 2 & in eo tractatur, si quis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint. Iulianus enim tractat, si alter reddere se paratus, alter non sit: an alter per alterum impediatur. & rectissime ait, si quidem separatim rationes gesserunt: sufficere ad libertatem adipiscendam ei qui suas rationes reddit. si verò simul, non aliàs videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exsoluerit. in reliquis accipere debemus, vt & ipsa volumina rationum reddantur. ¶ Sed & 3 si ancilla cum filiis libera esse iussa sit, etsi nullos habeat, erit libera. vel si habeat quidem, filij autem eius ad libertatem pertinere non possint: idem erit dicendum. & si ipsa libera esse non possit, filij tamen eius perueniet ad libertatem. nam hæc adiectio CVM FILIIS non facit condicionem, nisi mihi proponas aliam sententiam testatoris fuisse. tunc enim pro condicione erunt hæc verba accipienda. condicionem autem non facere, argumento est & edictum prætoris, quo ita cauetur, VENTREM CVM LIBERIS IN POSSESSIONEM ESSE IVBE

IVBEBO. placet enim, etsi nulli liberi sint, ventrem tamẽ ex edicto in possessionẽ mittendum.

XIIII. IDEM libro octauo Disputationum.

CVm seruus pure liber scribitur, & heres sub condicione: placet deficiente cõdicione habere eum libertatem.

XV. IVLIANVS libro trigensimosecundo Digestorum.

STICHVM SEMPRONIO DO LEGO. SI SEMPRONIVS STICHVM INTRA ANNVM NON MANVMISERIT, IDEM STICHVS LIBER ESTO. quæsitum est quid iuris sit. respondit, hoc modo libertate data, SI SEMPRONIVS NON MANVMISERIT, STICHVS LIBER ESTO, Sempronium, nisi manumiserit, nihil iuris in Stichum habiturũ: sed liberum eum futurum.

XVI. IDEM libro trigensimosexto Digestorum.

Si ita scriptum fuerit, CVM TITIVS ANNORVM TRIGINTA ERIT, STICHVS LIBER ESTO, EIQVE HERES MEVS FVNDVM DATO, & Titius antequã ad annum trigensimum perueniret, decesserit: Sticho libertas competet. sed legatum non debebitur. nam fauore libertatis receptum est, vt mortuo Titio tempus superesse videretur, quo impleto libertas cõtingeret. circa legatum defecisse condicio visa est.

XVII.

XVII. IDEM libro quadragensimosecundo Digestorum.

l.vlt.ſ. eo. *Libertas, quæ in vltimum vitæ tempus conferetur, veluti* STICHVS CVM MORIETVR, LIBER ESTO, *nullius momenti existimanda est. Hæc autem scriptura,* STICHVS SI CAPITOLIVM NON ASCENDERIT, LIBER ESTO, *ita accipienda est, si cum primum potuerit, capitolium non ascenderit. isto enim modo perueniet Stichus ad libertatem, si facultate data ascendendi capitolium abstinuerit.*

Hæc verba, ita vt, faciunt modum, & potest quis compelli ad modum implendum. Bart.

¶ *Hæc scriptura testamenti* PAMPHILVS LIBER ESTO, ITA VT FILIIS MEIS RATIONEM REDDAT: *an sub condicione libertas data videretur, quæsitum est. respondi, purè quidem datam libertatem, & illam adiectionem* ITA VT RATIONES REDDAT *condicionem libertati non inicere. tamen quia manifesta voluntas testantis exprimeretur, cogendum eum ad rationes reddendas.*

Pluralis locutio duorum numero est contenta. Bart.

Post annos indistinctè liber esse iussus, post biennium liber erit. idque & fauor libertatis exigit, & verba patiuntur: nisi si aliud sensisse patrem familias manifestissimis rationibus is à quo libertas relicta est, probauerit.

XVIII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

QVi duos heredes instituebat, post alterius mortem seruum liberum esse iusserat. is ex cuius morte libertas pendebat, viuo testatore decesserat. Sabinus respondit, liberum futurum.

Si tempus apponitur substantiæ legati, in dubio incipit à morte testatoris. Bart.

¶ *Hæc condicio,* CVM MORIAR, LIBER ESTO, *vitæ tempus complectitur: & idcirco inutilis esse videtur. sed melius est verba benignius interpretari, vt post mortẽ suam videatur testator ei libertatem reliquisse. sed multo magis hæc* AD ANNVM LIBER ESTO, *vel ita accipi potest,* POST ANNVM QVAM MORIAR, LIBER ESTO. *& licet hoc modo accipiatur,* POST ANNVM QVAM HOC TESTAMENTVM FACTVM ERIT, LIBER ESTO: *si euenerit vt intra annum testator decedet, inutilis non erit.* Vide Gel. lib. 6. c. 13. vbi decidit hæc quæstio.

XVIIII. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

QVidam heredem suum rogauerat, vt seruum manumitteret. deinde si heres eum non manumiserit, liberum

esse insserat, eique legauerat. heres eum manumisit. plerique existimant, hunc ex testamento libertatem consequi. secundum hoc legatum quoque ei debetur.

XX. AFRICANVS libro primo Quæstionum.

SErvos legauit, & cauit ita, ROGO, SI TE PROMERVERVNT, DIGNOS EOS LIBERTATE EXISTIMES, prætoris hæ partes sunt, vt cogat libertatem præstari: nisi si quid tale bi serui admiserint, vt indigni sint, quo libertatem consequantur. non etiam vt talia officia ab his exigãtur, pro quibus libertatẽ mereri debent. arbitrium tamẽ eius erit, qui rogatus sit, quo tẽpore quemque velit manumittere. ita vt si viuus non manumisisset, heres eius statim libertatem præstare cogatur.

Dictio, imo, corrigit. Bart.

XXI. IDEM libro quarto Quæstionum.

STICHVS IMMO PAMPHILVS LIBER ESTO. Pamphilum liberum futurum respondit. quodammodo enim emẽdasse errorem suum testatorem. idemque iuris fore, etiam si ita scriptum fuerit, STICHVS LIBER ESTO IMMO PAMPHILVS LIBER ESTO.

Liberatio à tutore facta valet, nisi inter ipsum & eum cui est facta, sit collusum. Bart.

XXII. IDEM libro nono Quæstionum.

Qui

QVi filium impuberem heredem instituit, Stichum ratione argenti quod sub cura eius esset, reddita, liberum esse iusserat. is seruus parte argenti subtracta, cum tutore diuisit. atque ita tutor ei parem rationem adscripsit. consultus an Stichus liber esset, respondit non esse liberum. nam quod alioquin placeat, si statuliber pecuniam dare iussus tutori det, vel per tutorem stet, quo minus condicioni pareatur, peruenire eum ad libertatem: ita accipiẽdum, vt bona fide & citra fraudem statuliberi, & tutoris id fiat, sicut & in alienationibus rerũ pupillarium seruatur. itaque & si offerente statulibero pecuniam tutor in fraudem pupilli accipere nolit: non aliter libertatem contingere, quàm si seruus fraude caret. eademque & de curatore dicenda. Item quæsitum est, rationem argenti reddere iussus in quem modum intellegendus sit condicioni paruisse. id est an si quædam vasa sine culpa eius perierint, atque ita reliqua vasa heredi bona fide adsignauerit: perueniat ad libertatem. respondit, peruenturũ. nam sufficere, si ex æquo & bono rationem reddat. denique quam rationem bonus patersamilias recipere, ea heredi reddita impletam condicionem videri.

XXIII. MARCIANVS lib. primo Institutionũ.

TEstamento manumissus ita demum fit liber, si testamentum valeat, & ex eo

adita sit hereditas. vel si quis omissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem. Testamento data libertas competit, pure quidem data, statim quàm adita fuerit hereditas vel ab vno ex heredibus. si in diem [a] autem libertas data est, vel sub condicione: tunc competit libertas, cum dies venerit, vel condicio extiterit.

[a] i. ex die. sic in l. 9. §. vlt. ff. de hered. instit.

XXIIII. GAIVS libro primo Rerum cottidianarum siue aureorum.

NOminatim videntur liberi esse iussi, qui vel ex artificio, vel officio, vel qualibet alio modo euidenter denotati essent: vel uti dispensator meus, cellarius meus, cocus meus, Pamphili serui mei filius.

XXV. VLPIANVS libro quarto Regularum.

TEstamento liber esse iussus, tum fit liber, cùm adita fuerit hereditas qualibet ex parte: si modò ab eo gradu, quo liber esse iussus est, adita fuerit, & pure quis manumissus sit.

XXVI. MARCIANVS libro primo Regularum.

DIuus Pius & Diui fratres faBorabiliter rescripserunt, cum seruo cum libertate substituto legatum erat: si heres non esset, non adscripta libertate: perinde haberi, atque si adscripta esset & libertas.

XXVII. PAVLVS libro primo ad legem Æliam Sentiam. Qui

QVi potuerint apud consilium manumittendo ad libertatem perducere, possunt etiam necessarium heredem facere, vt hæc ipsa necessitas probabilem faciat manumissionem.

XXVIII. IDEM libro singulari de Iure codicillorum.

STICHVS, SI CODICILLIS EVM NON VETVERO LIBERVM ESSE, LIBER ESTO. sic est, atque si diceret, STICHVS SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERO, LIBER ESTO. nam & heres sic institui potest.

Licet testamentum rumpatur propter præteritionem, seruitamen si per quinquennium fuerint in libertate, liberi remanent.

XXVIIII. SCAEVOLA libro vicensimotertio Digestorum.

VXorem prægnatem repudiauerat, & aliam duxerat: prior enixa filium exposuit: hic sublatus ab alio educatus est, nomine patris vocitatus vsque ad vitæ tempus patris, tam ab eo quàm à matre, an viuorum numero esset, ignorabatur. mortuo patre, testamentoque eius, quo filius neque exheredatus neque heres institutus sit, recitato: filius & à matre & ab auia paterna adgnitus, hereditatẽ patris ab intestato quasi legitimus possidet. quæsitũ est, hi

Alciat. lib. 4. disp. c. 1.

qui testamento libertatem acceperunt, vtrum liberi, an serui sint. respondit, filium quidem nihil præiudicij passum fuisse, si pater eum ignorauit. & ideo cum in potestate & ignorantis patris esset, testamentum non valere. serui autem manumissi si per quinquennium in libertate morati sunt, semel datam libertatem infirmari, contrariũ studium fauore libertatis est.

XXX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI serui, qui apud hostes sunt, liberi esse iussi sunt, ad libertatem perueniunt; quamuis neque testamenti neque mortis tempore testantis, sed hostium fuerunt.

Ant. August. lib. 3. c. 1. ait in lib. Flo. sequétes leges fuisse transpositas, sed verum earũ ordinẽ literis Græcis fuisse indicatũ.

Incertitudo rerum & personarum vitiat legatum.

XXXI. PAVLVS libro vicensimosexto ad Edictum.

CVm ex pluribus eodẽ nomine seruis vnus liber iussus non appareat qui sit, nullus liber est.

Existentia sui heredis confirmat libertates. Bart.

XXXII. VLPIANVS libro sexagensimoquinto ad Edictum.

SCiendum est, necessario herede existente, quamuis se abstineat, tamen libertates competere: si modò non in fraudem legis Aeliæ Sentiæ datæ fuerint.

XXXIII.

XXXIII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

LIbertas ad tempus dari non potest.

Quintil. libro 7. c. de ambiguo.

XXXIIII. IDEM libro septuagensimoquarto ad Edictum.

IDeoque si ita scriptum sit, STICHVS VSQVE AD ANNOS DECEM LIBER ESTO: temporis adiectio superuacua est.

XXXV. IDEM libro quinquagensimo ad Edictum.

SEruius existimabat, is posse seruis dari testamento directam libertatem, qui vtroque tempore & quo testamentum fit, & quo moritur, testatoris fuerunt. quæ sententia vera est.

XXXVI. IDEM libro septimo ad Plautium.

SEruum testamento ita manumissi, SI IVRAVERIT SE CORNELIO FILIO MEO DECEM OPERARVM DATVRVM, LIBER ESTO. quæritur quid iuris sit. & sciendũ est, iurando seruum conditionem implere: sed non teneri operarum nomine: quia nisi post manumissionem iuret, non obligatur.

XXXVII. IDEM libro nono ad Plautium.

NOminatim codicillis manumissus videtur seruus, cuius nomẽ testamento cõtinetur.

XXXVIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

Libertas testamento seruo ita dari potest, CVM PER LEGES LICEBIT, LIBER ESTO.

Datio libertatis in id tempus quo seruus alienus futurus est, non valet.

XXXVIIII. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

STICHVS SERVVS MEVS, SI EVM HERES ALIENAVERIT, LIBER ESTO. *inutiliter libertas datur: quia in id tempus confertur, quo alienus futurus sit. nec contrarium est, quod statuliber etiam si venierit, ex testamento libertatem consequitur.* COEPPE" *vtiliter libertas data facto heredis non perimitur. Aut quid in legato eo modo dato dicemus? diuersum enim nulla ratione dicetur. nam inter libertatem & legatum, quantum ad hanc causam, nihil distat. igitur nec si directo dabitur libertas,* SI HEREDIS MEI ESSE DESIERIT, LIBER ESTO. *quia nullum casum vtilem habet.*

"pro quippe. vt ff. de acq. here. l. 3. §. ex cõtrario. & l. 18. §. si furioso.

XL. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

IVlianus ait, cum idem homo & per fideicommissum detur alicui, & liber esse iubeatur: heredem libertatem præstare debere. non enim cogetur, inquit, ex causa fideicommissi æstimationem † sufficere, cum debitam libertatẽ reddiderit. Sed & cum sub condicione seruo libertas per fideicommissum detur, & ipse præsenti die

† sufferre

die daretur, non aliter tradere eum cogetur, quàm vt caueatur, existente condicione liberati eum restituturi. nam in omnibus ferè causis fideicommissas libertates pro directo datis habendas. Sed Ofilius aiebat, si adimendi legati causa fideicommissam libertatem testator dedisset, ea vera esse. si verò onerari heredem à testatore legatarius ostenderit, æstimationem nihilo minus legatario præstandam.

XLI. IDEM libro septimo ex Plautio.

SI ita fuerit libertas relicta, STICHVS SERVVS MEVS ANNO DVODECIMO POSTQVAM EGO MORTVVS ERO, LIBER ESTO: verisimile est, principio duodecimi anni eum liberũ esse. nam hoc mortuũ sensisse. & † in" hos sermones, DVODECIMO ANNO, ET POST DVODECIM ANNOS, *multum interest. & ita loqui solemus,* DVODECIMVS ANNVS EST, *cum quantumlibet ex duodecimo anno venisset. aut præteriisset. & qui duodecimo anno liber esse iubetur, omnibus anni diebus liber esse iussus est.* ¶ *Sed si ita sit scriptũ in testamento,* STICHVS SERVVS MEVS HEREDI MEO MILLE NVMMOS ANNO, BIENNIO, TRIENNIO POSTQVAM EGO MORTVVS ERO, SI SOLVERIT, SATISVE FECERIT, LIBER ESTO: *non potest is seruus, nisi triennio præterito, liber*

l. quod quis. ff. de obliga. & act.

† inter

"In pro inter etiam vsurpat Virgil.

esse. nisi præsentem eam pecuniam soluat, aut satisfaciat. cõpensanda etenim est heredi libertatis celeritas præmaturæ pecuniarum solutioni. Labeo scribit, si sic libertas relicta sit, STICHVS INTRA ANNVM POSTQVAM MORTVVS ERO, LIBER ESTO: statim eum liberum esse. nam & si ita sit, SI INTRA ANNVM DECIMVM HEREDI MEO DEDERIT, LIBER ESTO: statim soluendo eo liberum esse sine mora futurum.

XLII. MARCELLVS libro sextodecimo Digestorum.

SI quis ita scripserit, ILLVM ILLIVS LIBERTVM ESSE VOLO: seruus libertatem petere potest, & ille vt habeat libertum.

XLIII. MODESTINVS libro singulari de Manumissionibus.

LIbertates directæ & testamento & codicillis testamento confirmatis rectè dantur. fideicommissæ, & ab intestato & codicillis non confirmatis relinqui possunt.

Si quis sub modo relinquit libertatem, statim adita hereditate competit libertas. Bart.

XLIIII. IDEM lib. decimo Responsorum.

MAeuia decedēs seruis suis nomine Sacco & Eytychiæ & Hirenæ sub condicione libertatem reliquit his verbis, SACCVS SERVVS

SERVVS MEVS ET EVTYCHIA ET HIRENE ANCILLAE MEAE OMNES SVB HAC CONDICIONE LIBERI SVNTO, VT MONVMENTO MEO. ALTERNIS MENSIBVS LVCERNAM ACCENDANT, ET SOLLEMNIA MORTIS PERAGANT. quæro, cum adsiduo monumento Maeuiæ Saccus & Eutychia, & Hirene non adsint: an liberi esse possint. Modestinus respondit, neque contextum verborum totius scripturæ, neque mentem testatricis eam esse, vt libertas sub condicione suspensa sit, cum liberos eos monumento adesse voluit. officio tamen iudicis eos esse compellendos, testatricis iussioni parere.

XLV. IDEM libro Pandectarum.

QVod volgo dicitur, sub pluribus condicionibus data libertate leuissimam condicionem spectandam esse, ita verum est, si separatim condiciones sint datæ. quòd si coniunctim datæ sunt, nisi omnibus paruerit, liber non erit.

XLVI. POMPONIVS libro septimo ex variis lectionibus.

ARisto Neratio Appiano rescripsit, testamento liber esse iussus cum annorum triginta esset, antequam ad eam ætatem perueniret, si in metallum damnatus sit, ac postea reuocetur: sine dubitatione cum libertate legatum ad eum pertinere, neq; metallorum pœna

ius

ius eius mutari. nec aliud, si heres esset sub conditione institutus. futurum enim eum etiam necessarium.

XLVII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

CVm ex falsis codicillis per errorem libertas, licet non debita, præstita tamen ab herede fuisset: viginti solidos à singulis hominibus inferendos esse heredi princeps constituit. sed etsi condicionis implendæ gratia seruum institutus manumiserit, ac postea filius de inofficioso agendo tenuerit, vel testamentum falsum fuerit pronuntiatum: consequens erit, idem in hac specie fieri, quod in falsis codicillis constitutum est.

XLVIII. IDEM libro decimo Quæstionum.

SI socius testamento libertatem ita dederit, PAMPHILVS, SI EVM SOCIVS MANVMISERIT, LIBER ESTO: *Seruius respondit, socio manumittente, communem fieri libertum familiæ atque manumissoris. neque enim nouum aut incognitum est, vario iure communi mancipio libertatem optingere.*

XLVIIII. IDEM libro sexto Responsorum.

TEstamento militis ita manumissam, SAMIAM IN LIBERTATE ESSE IVSSI, *directam libertatem iure militiæ cepisse placuit.*

L. ID

L. IDEM libro nono Responsorum.

QVod Diuo Marco pro libertatibus conseruandis placuit, locum habet irrito testamento facto, si bona ventura sint. alioquin vacantibus fisco vindicatis, non habere constitutionem locum, aperte cauetur. Seruos autem testamento manumissos, vt bona suscipiant, iure cautionem idoneam offerre non minus quàm ceteros defuncti libertos, aut extrarios declarauit. quod beneficiũ minoribus annis heredibus scriptis auxilium bonis præstitutum more solito desiderantibus non auferetur.

LI. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

TEstamento cẽturio seruos suos venire prohibuit, ac petit, prout quisq; meruisset, eos manumitti. libertates vtiliter datas respondit. cæs; nemo seruorũ offenderit, omnes ad libertatem peruenire possunt. quibusdã per offensam exclusis, reliqui in libertatem perueniunt.

¶ *Cum ita testamento adscriptũ esset,* SERVI, QVI SINE OFFENSA FVERVNT, LIBERI SVNTO: *condicionem adscriptam videri placuit. cuius interpretationem talem faciemlam, vt de his in libertate danda cogitasse non videatur, quos pœna coërcuit, aut ab honore ministrandi, vel administrandæ rei negotio remouit.*

LII. PAVLVS lib. duodecimo Quæstionũ.

Imper

IMperatores Missenio Frontoni. testamento militis his verbis adscripta libertate, STEPHANVM SERVVM MEVM LIBERVM ESSE VOLO vel IVBEO: adita hereditate libertas competit. & ideo ea quæ postea adiecta sunt, SIC TAMEN, VT CVM HERE-DE MEO SIT QVOADVSQVE IVBENIS SIT. QVOD SI NOLVERIT, AVT CONTEMPSERIT, IVRE SERVITVTIS TENEATVR: ad reuocandam libertatem quæ competit, non sunt efficacia. idem & in paganorum testamentis obseruatur.

Ius consistens in dando, non potest impleri per personam curatoris adulti. Bart.

LIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

LVcius Titius seruo libertatem dedit, si rationē actus sui ex fide dedisset Gaio Seio filio suo. cum annos pubertatis egressus fuisset Gaius Seius, à curatoribus eiusdem conuentus seruus, etiam apud iudicem omnibus satisfecit. exacta cautione à curatoribus, pronuntiatum est liberum eum esse. nunc Caius Seius filius testatoris negat curatoribus suis rectè pecuniam inlatam. quæro an iure soluta sit quantitas. Paulus respondit, curatoribus quidem adulescentis reliquam rationem, vt condicio testamento adscripta impleatur, non iure exsolutam

tam videri. sed si præsente adulescente pecunia illata est, vel in rationibus eius relata: impletam condicionem videri, ac si ipsi soluta fuisset.

Error in syllaba non nocet. Bart.

LIIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

QVi habebat seruum Cratistum, testamento ita cauit, SERVVS MEVS CRATINVS LIBER ESTO. quæro an seruus Cratistus ad libertatem peruenire possit, cum testator seruum Cratinum non habebat, sed hunc solum Cratistum. respondit, nihil obesse, quòd in syllaba errasset. & Scripti testamento heredes ante aditam hereditatem pacti sunt cum creditoribus, vt parte dimidia contenti essent. & ita decreto à prætore interposito hereditatem adierunt. quæro an libertates in eo testamento datæ competierunt. respondit, si testator fraudandi consilium non habuisset, competere libertates.

De conditione, quæ habetur pro impleta.

LV. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

LIbertate sub condicione data, huc iam decursum est, vt si per statum liberū non stet, quominus condicioni pareat: quamuis ne per heredem quidem stet, tamē ad libertatem perueniat. quod credo responderi oportere & si per fideic-

fideicommissum vtique hereditariis seruis libertas data fuerit. non absurdè & de heredis seruis idem dicetur. De his autem, quos redimendos habebit, non iuste dubitamus. siquidem eo casu iniquum erit, heredem perinde compelli debere redimere eos, atque si condicio impleta esset: quòd fortè dominus prohiberet condicioni parere, vt & pretium perciperet, & in condicionem non rogaret.

LVI. PAVLVS libro primo Fideicommissorum.

SI quis seruo testamento dederit libertatem & directo & per fideicommissum: in potestate serui est, vtrum velit ex directo, an ex fideicommisso ad libertatem peruenire. & ita Marcus Imperator rescripsit.

LVII. GAIVS libro tertio de Manumissionibus.

Vulg. l. Si quis.

SI locuples egenti heres exstiterit, videamus an ea res testamẽto datis libertatibus proficiat, vt creditores fraudari (non) videantur. & sanè sunt quidam, qui cum heres locuples existeret, tale esse crediderunt, quale ipse testator adauctis postea facultatibus decessisset, sed mihi traditum est, hoc iure nos vti, vt ad rem non pertineat, locuples, an egens heres extiterat: sed quarum facultatium testator decesserit. quam sententiam Iulianus adeo sequitur, vt existimet, ne eum quidem libertatem consecu-

secuturum, quem is qui soluendo non esset, ita liberum esse iussisset, CVM AES ALIENVM SOLVTVM ERIT, STICHVS LIBER ESTO. sed non hoc est consequens Sabini & Cassij sententiæ, quam & ipse sequi videtur: qui existimat, consilium quemque manumittẽtis spectare debere. nam qui sub ea condicione seruum suum liberum esse iubet, adeo sine fraudis consilio liberum esse iubet, vt apertissime curare videatur, ne creditores sui fraudarentur.

LVIII. MAECIANVS libro tertio Fideicommissorum.

VErum est, eum qui liber esse iussus esset, alienatum à testatore, si ante aditam eius hereditatẽ rursus hereditarius fieret, mox adiretur hereditas: ad libertatem peruenire.

LVIIII. SCAEVOLA libro vicensimo tertio Digestorum.

TItia seruis quibusdam, & ancillis nominatim directas libertates dedit, deinde ita scripsit, ET PEDISEQVAS OMNES, QVARVM NOMINA IN RATIONIBVS MEIS SCRIPTA SVNT, LIBERAS ESSE VOLO. quæsitum est, an Eutychia, quæ testamenti facti tempore inter pedisequas libertatem acceperat, mortis autem tempore inueniatur aclorum contubernio tradita, ex generali capite pedisequarum libertatem consequi posset. respondit, nihil impediri libertatem pedisequæ,

quòd mortis demum tempore pediſequa eſſe deſiit. & Puram & directam domini ſui teſtamento libertatem Stichus acceperat, & ex hereditate multa per fraudem amouiſſe dicitur. quæſitum eſt, an nō ante in libertatem proclamare debeat, quàm ea, quæ ex hereditate amouiſſe probari poterit, heredibus reſtitueret. reſpondit, ſecundum ea quæ proponerētur, eum de quo quæreretur, liberum eſſe. Claudius videtur abſoluiſſe & id de quo quæritur. nam heredibus ſatis conſultum eſt edicto de furtis. & Lucius Titius teſtamēto ſuo ita cauit, ONESIPHORE NISI DILIGENTER RATIONEM EXCVSERIS LIBER NE ESTO. quæro, an Oneſiphorus ex his verbis libertatem ſibi vindicare poſſit. reſpondit, verbis quæ proponerentur, libertatem adimi potius quàm dari.

1

2

Falſa demonſtratio non vitiat legatum.

LX. IDEM libro vicenſimoquarto Digeſtorum.

TEſtamēto ita cauit, Εὔδονι βούλομαι δοθῆναι νομίσματα χίλια, ἐπεὶ ἐφθασεν γεννηθῆναι μετὰ τὸν μητέρα αὐτοῦ γενέσθαι ἐλευθέραν. i. Eudoni volo dari numiſmata mille, propterea quòd prævenit natus eſſe poſtquam mater eius facta eſt libera. quæro, an ſi Eydo non probet ſe poſt manumiſſionem matris ſuæ natum, poſſit his verbis

bis teſtamenti libertatem conſequi. reſpondit, non oportere eiuſmodi conſultationem præiudicium parare.

LXI. POMPONIVS libro vndecimo Epiſtularum.

SCio quoſdam efficere volentes, ne ſerui ſui vnquam ad libertatem perueniant, hactenus ſcribere ſolitos, STICHVS CVM MORE RETVR, LIBER ESTO. ſed & Iulianus ait, libertatem, quæ in vltimum vitæ tempus conferatur, nullius momenti eſſe: cum teſtator impediendæ magis quàm dandæ libertatis gratia ita ſcripſiſſe intellegitur. & ideo etiam ſi ita ſit ſcriptum, STICHVS SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIT, LIBER ESTO: nullius momenti hoc eſſe, ſi apparet in vltimæ vitæ tempus conferre libertatem teſtatorem voluiſſe. nec Mucianæ cautioni locum eſſe. & ſi ita in teſtamento ſcriptum fuerit, STICHVS SI CAPVAM IERIT, LIBER ESTO: aliter liberum non eſſe, quàm ſi Capuam ierit. & Hoc amplius Octauenus aiebat, ſi quis in teſtamento ſub qualibet conditione libertate ſeruo data ita ſcripſiſſet, ANTE CONDICIONEM NOLO EVM AB HERede LIBERVM FIERI: nihil valere hanc adnectionem.

1

2

"Pādectę, nolentes. Taurell. in adnot. l. 17. ſ. eodem.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS. TIT. V.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SIquidam ex his, qui fideicommissam libertatem debeant, præsentes sint, alij ex iusta causa absint, alij latitent: †proinde is cui fideicommissaria libertas relicta est, liber erit, atque si soli qui adessent, & qui ex iusta causa abessent, rogati essent. pars ergo latitantis his proficit.

† perinde

Ad confirmationem eorum quæ in testamento relinquuntur, requiritur aditio ab intestato. Bart.

II. IDEM libro sexagensimo ad Edictum.

SI quis intestatus decedens codicillis dedit libertates, neque adita sit ab intestato hereditas: fauor constitutionis Diui Marci debet locum habere & hoc casu. quæ iubet libertatem competere seruo, & bona ei addici, si idoneè creditoribus cauerit de solido, quod cuique debetur, soluendo.

III. IDEM libro sexagensimoquinto ad Edictum.

IN quem etiam vtiles actiones plerumque creditoribus competunt.

IIII.

IIII. IDEM libro sexagensimo ad Edictum.

ERgo quamdiu incertum sit, vtrum existat successor, an non, cessavit constitutio. cum certum esse cœperit, tunc erit constitutioni locus. ¶ Si is qui in integrũ restitui potest, abstinuerit se hereditate: an quamdiu potest in integrum restitui, existimamus constitutionem cessare, quia non est certum ab intestato neminem successorem exstare? est tamen verius, admittendam constitutionem. quid ergo si post additionem libertatium conseruandarum causa factam in integrum sit restitutus? vtique non erit dicendum reuocari libertates quæ semel competierunt. ¶ Illud videamus, vtrum præsentes esse debent qui libertatem acceperunt, an verò non. & cum inuitis illis possint bona propter libertatem adici, vtique etiam absentibus. quid ergo si quidam præsentes sint, quidam absentes? videamus, an etiam absentibus competat libertas. & potest dici, exemplo aditæ hereditatis competere libertatem etiam absentibus. ¶ Si ex die data sit libertas, an dies exspectandus sit? & puto exspectandum. ante ergo non addicentur. Quid deinde si sub condicione data sit libertas? & si quidem aliquæ puræ, aliquæ sub condicione: vtique addici statim possunt. si omnes sub condicione, quid consequens erit dicere? vtrum exspectandum, vt condicio

existat: an verò statim addicimus, tunc demum competitura libertate, si exstiterit cõdicio? quod magis erit probandum. Addictis itaque bonis directæ libertates puræ datæ statim competunt. ex die, cum dies venerit. condicionales, cum condicio extiterit. nec erit absre, existimare etiam pendente condicione libertatium, licet omnes sub condicione datæ sint, constitutionem locum habere. vbi enim libertatis spes est, ibi dicendum est vel modica data occasione, quod sine damno creditorum futurum est, addictionem admittendam.

Facultas implendi conditionem, ad heredem transfertur. Bart.

¶ Si sub condicione decem liberta data sit, siue heredi dare iussus sit qui libertatem accepit, siue non sit dictum cui: an dando ei cui bona addicenda sunt, perueniat ad libertatem, quæri potest. & magis est, vt ei dare debeat, cui bona addicta sint: quasi translata condicio videatur. certe si alij quàm heredi dare iussus sit, ipsi, cui iussus est, dabit. ¶ Si s qui fideicommissam libertatem acceperunt, non statim vbi addicta bona sunt, liberi sunt: sed fideicommissam libertatem possint consequi, hoc est manumittendi sunt ab eo cui addicta bona sunt. ¶ Addici ita demum bona voluit, si idonee creditoribus cautum fuerit de solido quod cuique debetur. ergo cauendum est idonee

*cuIuSus. marg. cuiussus in archetyp. Taurell.

idonee. quid est idonee? satisdato vtique, aut pignoribus datis. sed si ei fides habita fuerit promittendi sine satisdatione, idonee cautum videbitur. Creditoribus caueri quemadmodum debet? vtrum singulis, an verò omnium nomine vni ab ipsis creato? & oportet officio iudicis constitui, conuenire creditores, vnúmque creare, cui caueatur omnium nomine. Illud videndum, ante caueri debet creditoribus, & sic addici bona: an verò sub condicione hæc sunt addicenda, si fuerit cautum. & puto sic comprehendendum decreto, si omnia ex cõstitutione Diui Marci facta sint. De solido vtique sic accipiemus, de sorte, & vsuris debitis.

7 ¶ Hi qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, constitutio ostendit. vt qui directam libertatem, orcini erunt liberti: nisi fortè is qui addici sibi bona desiderat, ita velit addici, vt etiam hi qui directam libertatem acceperunt, ipsius liberti fiant. Qui autem volunt ipsius liberti fieri, vtrum manumittendi sint ab eo, an verò ipsa addictione hoc comprehendendum, hac condicione sibi addici bona, vt hi etiam, qui directam libertatem acceperunt, ipsius fiant liberti? & puto hoc esse probandũ, vt ipsa addictione hoc comprehendatur. idque
8 verba quoque constitutionis admittunt. ¶ Cum autem seruus libertatem nactus est, vtique etiam tutelam eius habebit is cui bona addi-

cta sunt. ¶ Si alienos seruos rogauerat he- 9
redem manumittere, vtrum dicimus constitutionem locum habere, an verò cessavit constitutio? magisque est, vt locus sit constitutioNE. addictis enim bonis, redimere, & præstare libertatem cogitur à prætore. ¶ Si non he- 10
res, sed legatarius rogatus fuerit manumittere: numquid cesset constitutio, quòd legatis non debitis nec libertates possunt deberi? magisque est, vt idem fauor sit. omnibus enim generaliter voluit libertatem præstare, quibus competeret, si hereditas adita fuisset. ¶ Eadem con- 11
stitutio prospexit, vt si fiscus bona admiserit: æque libertates competant. ergo siue iacent bona fisco sperniente, siue adgnouerit: constitutio locum habet. ceterum si alia ratione adgnoscat, apparet cessare debere constitutionem. quare & si caducis legionis bona delata sint, 12
idem erit probandum. ¶ Item si minor viginti annis dedit libertatem, dicemus non competere, nisi si fidei commissam: hæc enim competeret, si modò potuit causam probare minor vigiti annis, si viuus manumitteret. ¶ Si in 13
fraudem creditorum libertas data sit ab eo qui mortis tempore soluendo non est, an competat? & si quidem fiscus bona non adgnouerit, fortè competet libertas: quia solidum creditoribus offertur. atquin si adita hereditas fuisset, non competeret. certè si fiscus adgnouit

[6] Vatican. exépl. habet, si ad ducis legionis, vt sit pro ad duces legionis, ad quos totius vexillationis nomine bona deferũtur. l. 2. C. de hered. decur. In vno etiam manuscr. meor. legitur duces. Sunt qui legendum contendãt, ca ducariis legibus, sed sine authoritate vllius libri id cõficiũt.

gnouit hereditatem, facilius probabitur cessare libertatem: nisi si quis verba constitutionis secutus, dixerit ipsum sibi imputare debere, qui addici sibi hac condicione bona voluit, vt li-
14 bertates competant. ¶ Si quis autem exemplum aditæ hereditatis fuerit secutus, directæ libertates non competent, si consilium & euentus fuerit fraudandorum creditorum. nec fideicommissæ præstabuntur, si euentu fraudem-
15 tur creditores. ¶ Si bona fuerint à fisco non adgnita, eaque addicta libertatis conseruandæ gratia: an possit fiscus postea adgnoscere? & magis est, ne possit. planè si non certioratis præfectis ærario bona fuerunt libertatis conseruandæ causa addicta, videndum est, an constitutioni locus sit. & si quidem talia fuerunt, vt adgnosci deberent: addictio cessat. si
16 verò non fuerunt, addictioni locus est. ¶ Is autem cui bona addicta sunt, bonorum possessori adsimilari debet, & secundum hoc & iu-
17 ra sepulchrorum poterit habere. ¶ Item videamus, an conueniri à creditoribus possit hereditariis actionibus. an verò non nisi ex cautione quam interposuit. magisque est, vt non aliter conueniatur, quàm ex ea cautione quam
18 interposuit. ¶ Si duobus pluribusve addicta fuerint bona, & communem rem, & communes libertos habebunt, & secum familiæ herciscundæ iudicio experientur.

Iudex absente herede potest pronuntiare seruum, cui debetur fideicomm. libertas, liberum esse.

V. PAVLVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

IN fideicommissariis libertatibus si absente herede prætor pronuntiasset libertatem deberi: est & liber, & defuncti libertus, si & seruus eius fuit: aut heredis, si seruus heredis fit. immo & si sine successore heres decesserit, conseruandam esse libertatem senatus Hadriani temporibus censuit.

VI. IDEM libro sexagensimo ad Edictum.

DEcem legata sunt, & rogatus est legatarius Stichū emere, & manumittere. Falcidia interuenit, & minoris emi seruus non potest. quidā putant dodrantem accipere debere legatarium, nec emere compellendum. Idem putant, etiam si suum seruum rogatus sit manumittere, & dodrantem ex legato acceperit: non esse compellendum manumittere. videamus, ne vtique in hac specie aliud dicendum sit. sed in superiore sunt qui putant, cogendum legatarium redimere seruum, & se oneri subiecisse, dum accipit vel dodrantem. sed si paratus sit retro restituere quod accepit, an audiendus sit, videndum. sed cogendus heres tota decem præstare, perinde atque si adiecisset testator, vt integra præstentur.

"Asseuerationem significat cōtra Duareni interpretationem.

VII. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

SI cui legata sint centum ita, vt seruum alienum redimat, & manumittat: & bonis heredis venditis, partem, non totum persequatur: non aliàs debet consequi legatum, quàm si cauerit se manumissurum. sed hoc tunc demum, si largiatur portio, quam accepit, ad serui pretium: paratusque sit dominus tanti eum vendere. alioquin exceptione doli debebit legatarius repelli.

Legatarius non cogitur subire onus iniunctum à testatore, nisi soluto legato.

VIII. POMPONIVS libro septimo ex Plautio

EVM cui mille nummi legati fuissent, si rogatus fuisset viginti seruum manumittere, non cogi fideicommissam libertatem præstare, si legatum non caperet, constat.

VIIII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum.

CVM fidei heredis commisit, ne seruus alienam seruitutem patiatur: experiri potest confestim vt fuerit alienatus petere libertatem. sed vbi alienatio non est voluntaria, sed necessitas alienandi ex causa testatoris pendeat, prope est, vt nondum debeat præstari fideicommissum: quòd potest videri defunctus nihil sensisse de huiusmodi casu alienationis.

X. IDEM libro sextodecimo Digestorum.

Quidam

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

QVidam in testamento scripserat, ILLVM ET ILLVM SERVOS MEOS VENIRE NOLO. si ideo eos noluit venundari, vt si veneant, ad libertatem perueniant: præstanda erit libertas. nam & illi videtur libertas relicta, de quo ita scriptum est, NOLO ALII QVAM TIBI SERVIAT. secundum hæc igitur, si quoquo modo vendere temptauerit seruum, cõfestim peti poterit libertas. nec quominus præstet libertatẽ, proderit heredi, si eum redemerit. quia semel extitit condicio.

Si heres grauatus seruum manumittere, eum vendat, potest seruus etiam absente emptore petere se ab herede manumitti.

¶ Is cui libertas debebatur, venit. si vult ab he- 1
rede manumitti, non erit interueniendum ei, cui heres præsens erit, emptor latitauit: quoniã potest vti senatusconsulto, vt quasi ex testamento ad libertatem perueniat. ¶ Is cui ex fi- 2
deicommisso libertas debebatur, ab eo qui soluendo non erat, passus est se bonæ fidei emptori tradi. existimas in manumissum constituendam actionem exemplo eius, qui liberi hominis emptorem simulata seruitute decepit. ego quoque adducor, vt putem rectè aduersus venditos actionem competere. & magis similem videri statulibero, qui pridie quàm ex testamento ad libertatem perueniret, idem fieri passus est.

XI.

XI. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

EX causa fideicommissi seruo libertatem dare sine tutoris auctoritate pupillus non potest.

XII. IDEM libro singulari de Manumissionibus.

IMperator Antoninus, cum Firmus Titiano tragœdos tres legasset, & adiecisset, QVOS TIBI COMMENDO, NE CVI ALII SERVIANT: publicatis bonis Titiani, 1
rescripsit debere eos publice manumitti. ¶ Et legatarius non minus quàm heres rogari potest seruum manumittere, & si ante manumissionem decesserit, successores eius debent manu- 2
mittere. ¶ Diuus Antoninus & Pertinax rescripserũt, hereditate fisco vindicata, quoniam tacitè quis rogatus erat ei, qui capere non poterat restituere hereditatem: & directò, & per fideicommissum datas libertates deberi.

XIII. IDEM libro nono Regularum.

SI prægnas ancilla moram non studio manumissoris, sed fortuito patiatur, ne manumitteretur, liberum quidem non pariet: sed cogetur qui manumittere debuit, natum matri tradere, vt per eam perueniat ad libertatem.

Non intelligitur repetitum, quod repetitum vitiaret. Bart.

XIIII. IDEM libro decimo Responsorum.

Lucius

Lvcius Titius testamẽto sic lo Seiam vxorem suam, item Titiam filiam cõmunem æquis portionibus scripsit heredes. itẽ alio capite, EROTEM SERVVM MEVM, QVI ET PSYLLVS VOCATVR, LIBERVM ESSE VOLO, SI VXORI MEAE PLACEAT. *cum itaque Seia vxor Lucij Titij abstinuerit ab eadem hereditate, & ex substitutione portio eius ad Titiam filiam pervenerit: quæro, an Eroti, qui & Psyllus vocatur, ex his verbis suprascriptis libertas competit. Modestinus: Eroti, quòd vxor testatoris hereditate se abstinuit, non obesse respondi. Item quæro, an Seia vxor, quæ se hereditate abstinuit, petenti Eroti libertatem iustè contradicere possit. Modestinus respondit, Seiæ dissensum nullius esse momenti.*

XV. IDEM libro tertio Pandectarum.

In vulg. Is qui.

SI quis ex causa fideicommissi manumissus est, nullo modo deteriorẽ eius serui condicionem facere potest. ideoque nec vẽdere eum interdum alij potest, vt ab eo cui traditus est manumittatur. & si tradiderit, redimere illum cogitur, & manumittere. interest enim nonnunquam à sene potius manumitti, quàm à iuuene.

XVI. CELSINNIVS RVFINVS libro quinto Regularum.

Liber

LIbertates etiam per fideicommissum dari possunt, & quidẽ largius quàm directo. nam non tantùm propriis, sed & alienis seruis per fideicommissum libertas dari potest. ita tamen, vt vulgaribus verbis, & quibus euidenter voluntas testatoris exprimi possit.

XVII. EX libro vicensimoprimo Digestorum Scæuolæ Claudius.[a]

[a] Scilicet Triphoninus, qui & Venuleius, qui notas scripsit ad Scęuolæ digesta, hic locus in vulgar. edit. valde erat depraua tus. Ant. Aug. lib. 1. c. 4.

CVM TIBI VISVM FVERIT MANVMITTERE: vtiliter datur fideicommissa libertas.

XVIII. SCAEVOLA libro vicensimotertio Digestorum.

TEstamento ita cauit: PAMPHILVS SI BENE SE GESSERIT RATIONIBVS MEIS LIBER ESTO. *quæsitum est, cum manente eodem testamento post aliquot annos decesserit, nec* ✱ *vllæ) querellæ locus de Pamphilo circa rationes patroni sit: an ex testamento libertatem sit consecutus. respondit nihil proponi, cur non sit consecutus.*

XVIIII. IDEM libro vicensimoquarto Digestorum.

HErede instituto marito, per fideicommissum libertatẽ seruis dedit, in quibus & Stycho actori mariti. quæsitum est, cum absente domino isti præsidem prouinciæ adierint, vt libertas sibi præstaretur, quasi ex iusta causa heres abesset, & præses prouinciæ pronuntiauerit libertatem deberi: an agi cum Stycho

posit,

posſit: vt rationem actus à se administrati reddere compellatur. respondit, non posse. Vxori dotem, & alias res plures legauit, & eius fidei commisit, vt Aquilinum seruum proprium mulieris apud consilium manumitteret. id negat se facere debere, quòd ipsius proprius esset. quæro, an libertas ei debeatur. respondit, vxorem, si ex testamento non solùm dotem, sed etiam cetera legata præstari sibi vellet: compellendã ex causa fideicommissi Aquilinum manumittere, eúmque cum liber erit, petiturum ea quæ sibi legata sunt.

XX. POMPONIVS libro septimo Epistularum.

Aug. lib. 1. emend. c. 8.

APud Iulianum ita scriptum est: si heres rogatus seruum manumittere, ex Trebeliano senatusconsulto hereditatem restituerit: cogi debebit manumittere. & si latitabit, vel si iusta ex causa aberit: prætor causa cognita secundum senatusconsulta ad eas causas pertinentia pronuntiare debevit. si verò seruum susceperit is cui hereditas restituta fuerit, ipsum competit manumittere. & eadem in personam eius obseruari conueniet, quæ circa emptores custodiri solẽt. an hæc vera putes? nam ego discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in octauum & septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ qui dixisse fertur κεῖν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σοφῷ ἴκα, πρόσμαθεῖν τι βουλόμην. i. etiãsi alterum pedem in sepulchro haberem, addiscere aliquid vellem. *bellißime Aristo & Octauenus putabant hunc seruum, de quo quæreretur, fideicommissæ hereditatis non esse: quia testator rogando heredem, vt eum manumitteret, non videtur de eo restituendo sensisse. si tamen per errorem ab herede datus fuerit, ea dicenda sunt, quæ Iulianus scribit.*

*Vide eandẽ sententiam Solonitributam apud Cic. de Senect.

XXI. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæstionum.

ROGO, NE STICHVS ALTERIVS SERVITVTEM EXPERIATVR. intellegi datam fideicommissam libertatem placuit principi. quid enim tam contrarium est seruituti, quàm libertas? nec tamen quasi post mortem heredis data videbitur. quod eo pertinet, si vivus eum alienauerit, confestim libertas petatur. nec prosit ad impediendam libertatis petitionem, si redemerit eum, cuius semel condicio extitit. Idem probandum est, & si non voluntaria alienatio ab herede facta est. nec refragabitur, quòd non per ipsum alienatio facta est. fuit enim quasi statuliber: & quacumque ratione condicio impleta est.

XXII. IDEM libro vicensimo secundo Quæstionum.

SI legatario fundi decem pretij nomine relicta sint in hoc, (vt) seruum suum manumittat: quamuis fundi legatum adgnouerit: si

tamen pecuniæ propter intercessentum Falcidiæ non adgnouerit: cogendus est & pecuniam accipere habita legis Falcidiæ ratione, & seruo fideicommissariam libertatem præstare, cum semel fundi legatum adgnouit. ¶ A duobus 1 heredibus, qui tres seruos habebat, petit vt duos ex his quos voluissent manumittant. altero heredum latitante alter declarat quos velit manumittere. potest dici fieri libero. vt perinde libertas competat, ac si præsens solus manumittere potuisset. Quòd si ex seruis vnus decesserit, siue iusta ex causa absit heres, siue furiosus possit à quo petitum est: decernente prætore quos, qui supersunt, fieri † libertos conuenit. ¶ Cum 2 † liberos is qui fideicommissam libertatem præstare debet, iusta ex causa absest, aut latitat: aut quidã præsentes sunt, alij ex iusta causa absunt, nonnulli frustrandi gratia fideicommissi copiã sui non faciunt: aut ei, qui libertatem debuit, heres non extitit, aut suus heres hereditate se abstinuit: prætor pronuntiare debet, ex testamento Lucij Titij fideicõmissam libertatem competere. idque senatusconsulto demonstratum est: quo senatusconsulto comprehensum est, ne dubium & obscurum esset, cuius libertus fieret, prætorem pronuntiare debere, qui ex iusta causa, & qui detrectandæ libertatis gratia absit.

XXIII. IDEM libro nono Responsorum.

Fideic

FIdeicommissaria libertas prætextu compilatæ hæreditatis, aut rationis gestæ non 1 differtur. ¶ Fideicommissariam libertatem ab herede non præstitam cogendus est heredis heres, qui restituit ex Trebelliano senatusconsulto hereditatem, præstare, si eius personam eligat, qui manumittendus est.

Onus manumittendi seruum, transit ad heredem fideicommissarij, qui rogatus fuit manumittere.

2 ¶ Seruum peculij castrensis, quem pater fideicommissi verbis à legitimis filijs heredibus liberari voluit, filium militem, vel qui militauit, si patris heres extitit, manumittere cogendũ respondi. quoniam proprium manumisisse desunt [illegible] post donationem in filium collatam existimauit. portionem enim à fratre domino fratrẽ eundemque coheredem citra damnum voluntatis redimere non cogendum. nec ob eundem errorem cetera, quæ pa[illegible] in militia profecturo filio donauit, fratri qui mansit in potestate, conferenda: cum peculium castrense filius etiam inter legitimos heredes præcipuum retineat.

3 ¶ Etiam fideicommissaria libertas à filio post certam ætatem eius data, si ad eam puer non peruenit, ab herede filij præstituta die reddatur. quam sententiam iure singulari receptam ad cætera fideicommissa relicta porrigi non

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

placuit. ¶ Seruum à filio post quinq; annos, si eo tempore mercedē diurnā filio præstitisset, manumitti voluit. biennio proximo vagatus non præstiterat. cōdicione defectus videbatur. si tamen heres filius aut tutores eius ministerium serui per biennium exegisset: eam rem ex præterito, quòd per heredem stetisset, impedimento resduæ condicioni non esse constitit.

XXIIII. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

GEneraliter dicemus, eos posse fideicommissariam libertatem adscribere, qui fideicommissum pecuniarium possunt relinquere. ¶ Et principis seruo, vel municipij, & cuius alterius, fideicommissa libertas adscripta valet. ¶ Hostium seruo si fideicommissaria libertas fuerit adscripta, potest tractari, an non sit inefficax. & fortassis quis dixerit, indignum esse, ciuem Romanum fieri hostium seruum. sed si in casum relinquatur, in quem noster esse incipit: quid prohibet dicere libertatem valere? ¶ Si homini libero fuerit libertas per fideicommissum adscripta, & is in seruitutem redactus proponatur: petere potest libertatem, si modò mortis tempore, vel condicionis existentis inueniatur seruus. ¶ Seruo eius qui nondum in rebus humanis est, libertas rectè per fideicommissum relinquitur. ¶ Si seruus in metallum fuerit damnatus, libertatem sperare non potest.

rit. Quid ergo si fideicommissaria libertas † & relicta sit, & pœna metalli indulgentia principis sit liberatus? & est rescriptum ab Imperatore nostro, hunc in dominium prioris domini non restitui. cuius tamen sit, non adicitur. certè cum fisci efficiatur, sperare potest fideicommissariam libertatem. ¶ Ex damnata in metallum concepto & nato fideicommissaria libertas dari poterit. quid mirum, cum etiam venundari eum posse quasi seruum Diuus Pius rescripsit? ¶ Si petitum à testatore fuerit, ne postea Stichus seruiret: placuit fideicommissariam libertatem datam videri. nam qui hoc petit, ne postea seruiat, videtur petere, vt libertas ei præstetur. Sed & si ita scripsit, NE EVM ALIENES, NE EVM VENDAS: idem erit dicendum. si modò hoc animo fuerit adscriptum, quòd voluerit eum testator ad libertatem perduci. ceterum si alia mente id scripsit, vtputa quia cōsilium dabat heredi retinere talem seruū: vel quia coërcere voluit seruū, & cruciare, ne meliorem dominum experiatur, vel aliqua mente, non tribuendæ libertatis animo: dicendum est cessare libertatis præstationem. & ita Celsus libro vicensimotertio digestorum scribit. non tantum enim verba fideicommissi, sed & mens testatoris tribuere solet libertatem fideicommissariam. sed cum ex præsumptione libertas præstita esse videtur,

† ei

heredis est, contrariam voluntatem testatoris probare.

Datus tutor, quem testator putauit liberum, non propter hoc efficitur liber.

¶ Si quis tutorem ideo scripserit, quia liberum 8 putauit: certissimum est, neque libertatem peti posse, neque tutelam libertatis præstationi patrocinari. & ita & Marcellus libro quintodecimo digestorum, & Imperator noster cum patre rescripsit. ¶ Si quis seruo prægnato directam libertatem dederit, licet videatur iure suptili inutiliter reliquisse: attamen si & fideicommissaria libertate relicta seruus petere potest vt ex fideicommisso liber fiat. fauor enim libertatis suadet, vt interpretemur, & ad libertatis petitionem procedere testamenti verba, quasi ex fideicommisso fuerat seruis liber esse iussus. nec enim ignotum est, quòd multa contra iuris rigorem pro libertate sint constituta. ¶ Ex testamento, quod adgnatione postumæ ruptum esse constitit, neque directas libertates competere, neque fideicommissarias deberi, si quas non à legitimis quoque heredibus paterfamilias reliquerit, satis constat. ¶ Si quis alienum vel suum seruum rogatus sit manumittere, & minus sit in eo quod accepit iudicio testatoris, plus sit in pretio serui: an cogatur vel alienum redimere,

mere, vel suum manumittere, videndum est. & Marcellus scripsit, cum ceperit legatum, cogendum omnimodo suum manumittere. & sanè hoc iure vtimur, vt multum interfit, suum quisque rogatus sit manumittere, an alienum. si suum, cogetur manumittere etiam si modicum accepit: quòd si alienum, non aliàs erit cogendus, quàm si tanti possit redimere, quantum ex iudicio testatoris cõsecutus sit. ¶ Proinde consequenter Marcellus ait, eum quoque qui heres institutus est, si quidem aliquid ad eum deducto ære alieno peruenit, cogendum esse suum manumittere. si verò nihil peruenit, non esse cogendum. Planè si fortè minus relictum est alicui, verùm creuit legatum ex aliqua causa: æquissimum erit, tanti eum cogi redimere, quantum ad eum peruenit. nec causari debet, quòd minus illi relictum sit, cum creuerit ei legatum per testamenti occasionem. nam esset ex mora fructus, vsuræve fideicommisso accessissent: dicendum est, libertatem præstandam. proinde etsi serui pretium decreuit, dicendum est, redimere cogendum. Quòd si legatum sit imminutum, videndum an cogatur seruum manumittere, qui sperauit legatum vberius consecuturum. & putem, si legatum refundere sit paratus, non esse cogendum: ideirco, quia alia contemplatione adgnouit legatum, quod ex inopinato deminutum est, a-

rato igitur ei à legato recedere, concedendum erit: nisi forte residuum legati ad pretium sufficit. ¶ Quid ergo si pluris seruos rogatus sit manumittere, & ad quorundam pretium sufficiat id quod relictum est, ad omnium non sufficiat? an cogendus sit quosdam manumittere? & putem, debere eum cogi, vel eos, quorum pretium patitur, manumittere. quis ergo statuet qui potius manumittitur? vtrúmne ipse legatarius eligat, quos manumittat, an heres est? & fortasis quis rectè dixerit, ordinem scripturæ sequendum. quòd si ordo non pareat, aut sortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis vel gratiæ suspicionem prætor subeat: aut meritis cuiusque allegatis arbitrari eos oportet. ¶ Simili modo dicendum est, etsi redimere iussus sit, libertatémque præstare, nec pecunia, quæ legata est, sufficiat ad redemptionem omnium quibus libertas data est. nam & hic idem erit, quod supra probauimus.

"Hoc enim vitādū esse ait Cic. 1. epi. ad Quintum Frat.

13

14

Nemo cogitur seruum proprium manumittere rogatus, repudiato legato quod propter id ei fuit relictum.

¶ Si cui legatum sit relictum, isque rogatus sit seruum proprium manumittere et id quod legatum est, præstare: an fideicommissaria libertas præstanda sit? quosdam mouet, quia si fuerit coactus ad libertatem præstandam, ex necessit

15

necessitate ad fideicommissi quoque præstationem erit cogendus: † etsi qui putant non esse cogendum. nam etsi mihi legatum fuisset relictum, & id rogatus essem Titio restituere confestim, & præterea fideicommissam libertatem seruo meo præstare: sine dubio diceremus, non esse me cogendum ad libertatis præstationem: quia nihil pretij nomini videor accepisse. Planè si fortè post tempus fuerit rogatus restituere sibi legatum relictum, dici potest, propter medij temporis fructum cogendum eum manumittere. ¶ Si rogatus quis alij fundum, cum morietur, alij centum præstare, si tantum ex fructibus fundi perceperit, quantum est in fideicommisso: cogendum eum præstare. sic fit, vt sit in pendēti fideicommissum pecuniarium, & fideicommissæ libertatis præstatio. ¶ Quotiens autē fideicōmissaria libertas relinquitur efficaciter, in ea causa est, vt neque alienatione neq; vsucapione extingui possit. ad quemcumq; enim peruenerit is seruus, cui fideicommissa libertas relicta est, cogi eum manumittere. & ita est sæpissime constitutum. cogetur igitur is ad quem seruus peruenerit, fideicommissam libertatem præstare, si hoc maluit is qui rogatus est. latius enim acceptum est, vt etsi sub condicione fuit ei libertas relicta, & pendente condicione alienatus sit: attamen cum sua causa alienatur. quòd si nolit ab eo manumitti, sed

† etsunt

16

17

potius ab eo velit ad libertatem perduci, qui erat rogatus eum manumittere: audiri eum oportere, Diuus Hadrianus & Diuus Pius rescripserunt. Quinimmo & si iam manumissus est, velit tamen potius eius libertus fieri, qui erat rogatus eum manumittere: audiendum eum Diuus Pius rescripsit. Sed etsi ex persona manumissoris, vel ex quacunque causa manumissus ostendere potest ius sum laedi manumissione, vel etiam laesum: succurri ei ex his constitutionibus oportet, ne contra voluntatem defuncti durior eius condicio constituatur. Planè si ea sit defuncti voluntas, vt velit quacunque manumitti voluerit: dicendum est constitutiones supra scriptas cessare.

XXV. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

SI heres qui vendidit seruum, sine successore decesserit: emptor autem extet, & velit seruus defuncti libertus esse, non emptoris: non esse eum audiendum Valens scripsit, ne emptor & pretium & libertum perdat.

XXVI. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

CVm verò is qui rogatus (non) est alienum seruum manumittere, mortalitatis necessitate, vel bonorum publicatione ad alium seruum perduxit, magis opinor constitutionibus esse locum, ne deterior condicio fideic

fideicommissae libertatis fiat. Nam & cum quidam rogatus esset, cum moreretur, seruum manumittere, isque decessisset libertate seruo non data: perinde eum habendum constitutum est, atque si ad libertatem ab eo perductus esset. potest enim eo testamento dare libertatem, vtique directam. sic fit, vt quotiens quis libertatem accepit fideicommissariam, si ab alio, quàm qui erat rogatus, manumittatur: auxilium constitutionum habeat, perindeque habeatur, atque si ab eo manumissus fuisset. quoniam fideicommissis libertatibus fauor exhibetur, nec intercidere solet destinata fideicommissa libertas. qui enim ea donatus est, in possessionē libertatis interim esse videtur. ¶ Apparet igitur subuenitum fideicommissis libertatibus, vt in re mora facta esse non videatur. & ex die quidem quo libertas peti potuit, matri traderentur manumittendi causa: ex die verò quo petita est, ingenui nascantur. plerumque enim per ignauiam, vel per timiditatem eorum quibus relinquitur libertas fideicommissa, vel ignorantiam iuris sui, vel per auctoritatem & dignitatem eorum à quibus relicta est, vel seruus petitur, vel in totum non petitur fideicommissa libertas. quae res obesse libertati non debet. Quod igitur defendimus, ita determinandum est, vt ingenui quidem exinde nascantur, ex quo mora

mora libertati facta est. manumitti autem partum dici debeat, ex quo peti libertas potuit, quamuis non sit petita. certè minoribus viginti quinque annis & in hoc tribuendum est auxilium, vt videatur in re mora esse. nam qua ratione decretum, & à Diuo Seuero constitutum est, in re moram esse circa pecuniaria fideicommissa quæ minoribus relicta sunt, multo magis debet etiam in libertatibus hoc idem admitti.

Heres rogatus manumittere ancillam, dicitur esse in mora sine aliqua interpellatione.

¶ Cum quidam Cæcilius ancillam quam pignori obligauerat, dimisso creditore, per fideicommissum manumitti voluisset: & heredibus creditorem non liberantibus, infantes qui postea erant editi, venissent à creditore: Imperator noster cum patre rescripsit secundum ea quæ Diuo Pio placuerint, ne pueri ingenuitate destinata fraudarentur, pretio emptori restituto perinde eos ingenuos fore, ac si mater eorum suo tempore manumissa fuisset. 2

¶ Idem Imperator noster cum patre rescripsit, si post quinquennium mortis testatoris tabulæ testamenti apertæ essent vel codicilli, & partus medio tempore editus sit: ne fortuita mora seruitutem partui irrogauerit, matri partum tradendum, vt ab ea ad libertatem perducatur. 3

tur. Apparet igitur ex hoc rescripto, item eo quod à Diuo Pio rescriptum diximus, noluisse eos moram libertati fortuitam nocere edito ex ea, cui fideicommissa libertas data est. Non tamen si à substituto impuberis fideicommissa libertas data sit ancillæ, quæ viuo impubere partum ediderit: vel si post tempus, vel sub condicione libertatem acceperit, & ante diem, vel condicionem partum ediderit: ad libertatem partus perducetur. quia horum alia condicio est. non enim moram fortuitam, sed ex 4 voluntate testantis passi sunt. ¶ Si pro non scripto habitus sit seruus alicui legatus, cui seruo per fideicommissum libertas adscripta est: quæstionis est, num fideicommissa libertas debeat intercidere. & an si seruus petat fideicommissam libertatem ab eo, penes quem remansisse pro non scripto habito legato, quod erat relictum ei qui eum rogatus fuerat manumittere: vel si ipse seruus, vt supra dictum est, fuit legatus, an libertas non debeat intercidere. & putem debere dici fideicommissam libertatem saluam esse, licet ad eum nihil peruenerit, qui eum rogatus erat manumittere. cogetur igitur libertatem præstare is, ad quem peruenit legatum: quia libertas fideicommissa 5 nullum impedimentum pati debet. ¶ Subuentum libertatibus est senatusconsulto, quod factum est temporibus Diui Trahiani Rubrio Gallo

Anno vrbis 854. Plin. lib. 4. ep. ad Vrsum.

Gallo & Cælio Hispone consulibus, in hæc verba. SI HI, A QVIBVS LIBERTATEM PRAESTARI OPORTET, EVOCATI A PRAETORE ADESSE NOLVISSENT: SI CAVSA COGNITA PRAETOR PRONVNTIASSET LIBERTATEM HIS DEBERI: EODEM IVRE STATVM SERVARI, AC SI DIRECTO MANVMISSI ESSENT. Hoc senatusconsultum ad eos pertinet, quibus ex causa fideicommissi libertas debeatur. Proinde si libertas non deberetur, obtinuit tamen prætori est de libertate, pronuntiatum: ex hoc senatusconsulto libertas non conbetur & ita Imperator noster cum patre suo rescripsit. ¶ Euocari autem à prætore oportet eos qui fideicommissam libertatem debet. ceterum nisi fuerint euocati, cessat Rubrianum senatusconsultum. proinde denuntiationibus, & edictis, litterisque euocandi sunt. ¶ Hoc senatusconsultum ad omnes pertinet latitantes, quos fideicõmissam libertatem præstare oportet: proinde siue heres rogatus, siue quis alius. senatusconsulto locus est. omnes enim omnino qui deberent fideicommissam libertatem præstare, in ea causa sunt, vt ad senatusconsultum pertineant. quare si heres quidem latitet, legatarius autem vel fideicommissarius, qui rogatus sit libertatem præstare, præsens sit: senatusconsultum deficit, & nihilo minus impe-

dietur * libertas. * proponamus enim legatarium nondum dominium serui nactum esse.

XXVII. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

ITaque hoc casu princeps adeundus est, vt & in hoc casu libertati prospiciatur.

XXVIII. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

SI eum seruum, cui erat fideicõmissa libertas relicta, distraxerit is qui erat rogatus: & emptor quidem latitet, is autem qui rogatus erat, præsens sit: an Rubriano senatusconsulto locus sit? & ait Marcellus Rubrianum locum habere: quia abest quem manumittere oportuit. ¶ Hæc autem verba ADESSE NOLVISSENT, non vtique exigunt vt latitet is qui libertatem præstare debebit. nam etsi non latitet, contemnat autem venire: senatusconsulto locum habebit. Idem obseruatur, etiam si plures heredes constituti fideicommissam libertatem præstare rogati, non iusta ex 2 causa abesse pronuntiatum fuerit. ¶ Eorum qui ex iusta causa abessent, & eorum qui præsentes fideicommissæ libertati moram non facient, perinde libertus erit, atque si soli rogati ad iustam libertatem perduxissent. ¶ Si 3 quis seruum non hereditarium rogatus manumittere latitet, factum est senatusconsultum Æmilio Iunco & Iulio Seuero consulibus, in

hæc

hæc verba. PLACERE, SI QVIS EX HIS QVI FIDEICOMMISSAM LIBERTATEM EX QVACVMQVE CAVSA DEBERENT SERVO, QVI MORTIS TEMPORE EIVS QVI ROGAVIT NON FVERIT, ISQVE ADESSE NEGABITVR: PRAETOR COGNOSCAT, ET SI IN EA CAVSA ESSE VIDEBITVR, VT SI PRAESENS ESSET, MANVMITTERE COGI DEBERET: ID ITA ESSE PRONVNTIET. CVMQVE ITA PRONVNTIASSET, IDEM IVRIS ERIT, QVOD ESSET, SI ITA VI EX FIDEICOMMISSO MANVMITTI DEBVISSET, MANVMISSVS ESSET. ¶ *Ex iusta causa abesse eos dicendum est, qui non habent iniustam causam absentiæ: cum sufficiat quòd non in fraudem libertatis absint, quo magis videantur ex iusta causa abesse. ceterum non est necesse, vt rei publicæ causa absint. Proinde si alibi domicilium quis habeat, alibi petatur fideicommissaria libertas: dicendum est, non esse necesse euocari eum qui fideicommissam libertatem debere dicitur. quia etiã absente eo si constiterit libertatẽ deberi, pronuntiari potest iusta de causa eum abesse, nec libertũ perdit. nãque eos, qui apud sedes suas & domicilium suum sunt, nemo dubitavit ex iusta causa abesse.*

XXVIIII. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

SI quis posteaquam in ea causa esse cœperit, vt ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit: is quidem, cuius interim seruus erit, manumittere cogetur. sed hic non distinguitur, iusta, an non iusta causa absit. omnimodo enim libertas ei seruatur.

XXX. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

CVM quasi absente quodã decretum fuisset interpositũ, ex iusta causa eum abesse, is autem mortuus iam esset: Imperator noster rescripsit in heredis personam transferendum decretum, eóque loco ius eius esse, quasi hunc ipsum ex eadem causa abesse pronuntiasset. ¶ Si infans sit inter eos qui manumittere debent, senatus censuit, cum vnius ætas impediret, vt liberi liberæq; sint bi quibus libertates ex causa fideicommissi præstari oportet. Hoc idem erit dicendum, & si solus sit heres institutus, qui fari non potest. Si verò pupillus tutorem habet, isque nolit ad libertatem præstandam auctor esse: adeo non debet impedimento esse neque pupillo, vt libertos non habeat, neque libertati: vt Diui fratres rescripserint, ex causa fideicommissi libertatem præstari debere seruo, perinde atque si ab ipso pupillo tutore auctore manumissus esset. Qui-

cunque igitur casus inciderit, quo is qui fieri non potest, fideicommissæ libertati subiectus est: accommodavimus mentem senatusconsulti. quæ etiam ad heredem infantem rogati trahenda est. ¶ Adeundus est autem etiam ex hac causa prætor: præsertim cum rescripto Diui Pij effectum est, vt si quidam ex rogatis præsentes sunt, alij latitent, alij ex causa absint: intercedente infantis persona, non omnium libertus efficiatur, sed tantum infantis, & eorum qui ex iusta causa absunt, vel etiam præsentium. ¶ Si plures heredes sunt instituti, & inter eos qui fari non potest: sed non ipse rogatus seruum manumittere: non oportere intercidere libertatem ob hoc, quòd coheredibus suis vendere eum infans non possit. & exstat quidem senatusconsultum Vitrasianum, sed & Diuus Pius Cassio Dextro rescripsit, ita rem explicari, vt partes seruorũ, quibus per fideicõmissum libertas data est, iusto pretio æstimentur. atque ita seruus ab his qui rogati sunt, manumittatur. Hi autem, qui eos manumiserunt, pretij nomine perinde fratribus & coheredibus suis obligati erunt, atque si ob eam rem ex iudicati causa cum his agi posset. ¶ In furioso persona Diuus Pius rescripsit, fideicommissam libertatem non impediri sub condicione scripti heredis, quem compotem mentis non esse adfirmatur. Igitur si constiterit ei restè datam

datam per fideicommissum libertatem: decretum interponetur, quo id ipsum complectatur. ad exemplum infantis ergo & in muto & in surdo subuenietur. ¶ Sed & si quis sine herede, vel alio successore decesserit, qui fideicommissam libertatem præstare debebat: adito prætore libertatem præstandam esse censuit senatus. Sed & si suus heres se abstinuerit, libertati fideicommissæ per senatusconsultũ subuentum est. tametsi non est sine herede, qui suum heredem habet, licet abstinentem se.

¶ Idem dicendum, & si minor vigintiquinque annis adierit hereditatem eius qui libertatem fideicommissam debebat, & in integrum sit restitutus abstinendi causa. Quærendum est autem, cuius libertus iste fit. ex constitutione enim seruo libertas perinde competit, atque si ex testamento libertatem consecutus esset. erit igitur libertus orcinus, non eius qui fideicommissam libertatem debebat. ¶ Si alter sine successore decesserit, alter ex iusta causa abfuit: extat rescriptum Diuorum Marci & Veri, perinde dicentium eum ad libertatem perventurum, ac si ab eo qui sine successore decessit, & ab eo qui ex iusta causa abesset, ad libertatem vt oportuit perductus esset. ¶ Eleganter quæri potest, cum heres sine successore decedit, vtrum exspectari debeat donec certum sit heredem vel bonorum possessorem non exta-

turum: an verò etiam dum incertum est, forte deliberante herede scripto, possit ad libertatem peruenire. ¶ melius est exspectari oportere quoad certum esse cœperit, successorem non exta-
turū. ¶ Imperator noster Antoninus rescri- 3
psit, eum cui fideicommissa libertas debetur, si-
ne libertate aliquid ex testamento heredis ac-
cipere posse. ¶ Diuus etiam Marcus rescripsit, 10
fideicommissas libertates neque ætate neque
condicione neque mora non præstantium, tar-
diúsve reddentium corrumpi, aut in deterio-
rem statum perduci. ¶ Quamquam ex irritis 11
codicillis libertates non debeantur, attamen si
heres hos codicillos ratos habuit, & ex his quæ-
dam præstitit, & seruos præstandæ fideicom-
missæ libertatis gratia in libertate morari vo-
luit: ad iustam libertatem eos peruenisse, re-
scripto Imperatoris nostri & Diui patris eius
declaratur.

XXXI. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

ALieno seruo dari potest per fideicommis-
sum libertas: si tamen eius sit, cum quo
testamenti factio est. ¶ Cum intestato moritu- 1
rus fidei filij commisisset vt seruum manumit-
teret, & postumus ei natus fuisset: Diui fratres
rescripserunt, quia diuidi non potest, ab viro-
que præstandum.

Minor potest dare fideicom. libertatem, licet alienare non possit.

Qui

2 ¶ Qui fideicommissariam libertatem debet,
etiam eo tempore quo alienare prohibitus erit,
3 manumittere poterit. ¶ Si patronus contra ta-
bulas bonorum possessionem acceperit, quia
eum præterierit libertus: non cogetur vendere
seruum proprium, quem rogatus erat à liber-
4 to suo manumittere. ¶ Si is cuius seruus est,
nolit eum vendere, vt manumitteretur: nullæ
prætoris partes sunt. idem est & si pluris iusto
vendere velit. Sin autem certo quidem pre-
tio, quod non prima facie videtur esse iniquum,
dominus seruum vendere paratus est, is verò
qui rogatus est manumittere, immodicum id
esse nititur: prætoris partes erunt interponen-
dæ, vt iusto pretio volenti domino dato, li-
bertas ab emptore præstetur. Quòd si & domi-
nus vendere paratus sit, & seruus velit ma-
numitti: cogendus est heres redimere, & ma-
numittere: nisi dominus velit seruum manu-
mittere, vt actio sibi pretij in heredem detur.
idque faciendum est etiam si heres latitet. &
ita Imperator Antoninus rescripsit.

XXXV. MARCIANVS libro quintodecimo Fideicommissorum.

SED si alienare quidem sit paratus, non
ante tamē id velit facere, quàm sibi in pre-
tium satisfiat, non erit manumittere compel-
lendus: ne & seruum manumittat, & inter-

dum nihil, aut minus consequatur, si forte is qui rogatus est manumittere, soluendo non sit. inuito tamen seruo neque alij neque domino eam rem persequi concedendum est. quia non tale sit hoc fideicõmissum, ex quo domino quid adquiratur. alioquin ipse datum videretur. quod potest cõtingere, si testator pluris eum seruum, quàm quanti est, redimi ac manumitti voluit. nam tunc & domino erit fideicommissi persecutio, cuius interest, præter verum pretium, id quod plus ei iussus est dare, consequi: & serui, vt ad libertatem perueniat. Quod quoniet, & si rem alienam certa pecunia redimere, atque alij præstare heres vel legatarius intelligerentur. namque tunc & domino rei, & cui eidem præstare deberet, persecutionem esse. vtriusque enim interesse, & domini, vt præter pretium accipiat quo pluris eam testator redimi iussit: & eius cui relicta est, vti eam habeat.

XXXIII. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

SI filius defuncti rogatus fuerit seruum sui patris manumittere, dicendum est posse eum etiam contra tabulas habere, & operas imponere. hoc enim potuisset etiam si directam libertatem accepisset, quasi patroni filius.

Seruus cui cõpetit fideicom. libertas sub condicione, si non stat per eum quo minus conditionem impleat, debet manumitti. Bart.

1 ¶ Erit Rubriano senatusconsulto locus, etiam si sub condicione libertas data sit: si modò per ipsum seruum non fiet, quo minus condicioni pareat. nec refert in dando, an in faciendo, an in aliquo casu condicio consistat. Immo etiam amittit libertum heres, si condicioni impedimentum fecerit, etsi filius defuncti sit: quamuis alio iure habiturus sit libertum. nonnullam enim & hic pœnam patitur. nam & si in seruitutem petierit, aut capitis accusauerit: perdit bonorum possessionem contra tabulas. ¶ Si
2 is cui seruus legatus est, rogatus fuerat vt eum manumitteret, & nolit eum accipere, compellendus est: aut actiones suas ei præstare, (cui) seruus velit, ne intercidat libertas.

XXXIIII. POMPONIVS libro tertio Fideicommissorum.

INuitus is cui fideicommisso libertas relicta est, non est tradendus alij, vt ab eo manumittetur, & fiat alterius libertus, quàm qui
1 rogatus est manumittere. ¶ Campanus ait, si minor annis viginti rogauerit heredem, vt proprium seruum manumittat, præstandam ei libertatem: quia hic lex Aelia Sentia locum
2 non habet. ¶ Seruus legatus erat Calpurnio Flacco, isque rogatus erat eum manumittere: & si non manumisisset, idem seruus Titio legatus erat, & is æque rogatus erat, vt eum manumitteret. si non manumisisset, liber esse

iussus erat. Sabinus dicit, inutiliter legatū fore, & ex testamento eum cōtinuò liberū futurum.

Heres post acceptam hereditatem, tenetur seruum proprium, de quo rogatus est, manumittere.

XXXV. MAECIANVS libro quintodecimo Fideicommissorum.

GAij Cassij non est recepta sententia, existimantis & heredi & legatario remittendam interdum proprij serui manumittendi necessitatem, si vel vsus tam necessarius esset, vt eo carere non expediret: veluti dispensatoris, pædagogíve liberorum: vel tantum delectum est, vt vltio remittenda non esset. visum est enim ipsos in sua potestate habuisse. nam potuissent discedere à causa testamenti: qua non omissa, debere voluntati defuncti obsequi.

XXXVI. IDEM libro sextodecimo Fideicommissorum.

NEque infantes, neque furiosi, neque ab hostibus capti, neque hi quos religio, aut honestior causa, vel calamitas aliqua, vel maior res familiaris, aut capitis famæue periculi, aut similis causa moretur, Rubriano senatusconsulto continentur. ac ne pupilli quidem, qui tutores non habent. aut eos habeant, quos earum quæ causa detinet. sed nec si hi data operā sui potestatē non faciunt, puto pupillis libertos eripi: quia & iniquū est facto tutoris, qui forsitan soluendo non sit, pupillum damno adfici. & senatusconsulto non continetur alius quis, quàm qui ex causa fideicommissi debet præstare libertatē. Quid ergo est? Dasumiano senatusconsulto subuenitur his, quo cautum est de his qui iusta ex causa abessent: vt nec libertas impediatur, nec libertus eripiatur his qui fraude careant. & Si per procuratorem quis defendatur, semper iusta ex causa abesse dicitur, nec libertus ei eripitur. & Nihil facit ad interpellādam iurisdictionem eius, qui de fideicōmissa libertate cognoscit, priuilegium cuiusque vel ciuitatis, vel corporis, vel officij in quo quisque est, vel condicio personarum.

XXXVII. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

SI purè data sit fideicōmissa libertas, & is seruus rationes administrasse dicatur: Diuus Marcus rescripsit, morā libertati non esse faciendam. ex cōtinenti tamen arbitrum dandum esse, qui computationem ineat. verba rescripti ita se habent. Aequius videtur Trophimo ex causa fideicōmissi præstari libertatem, quam sine condicione reddendarum rationum datam esse constat. neque humanum fuerit ob rei pecuniariæ quæstionem libertati moram fieri. qua tamen repræsentata, confestim arbiter à prætore erit dandus, apud quem rationem, quam administrasse eum apparuit, ex fi-

de reddat. tantùm igitur rationes reddere cogetur. Sed an & reliqua restituere debeat, nihil †adicitur †dicitur. nec puto cogendum. nam de eo quod in seruitute gessit, post libertatẽ conueniri non potest. corpora planè rationum, & si quas res vel pecunias ex his detinet, cogendus est per prætorem restituere. item de singulis instruere.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Decretorum.

IN testamento, quod perfectum non erat, alumnæ suæ libertatẽ & fideicommissa dedit. cum omnia vt ab intestato egisset, quæsit Imperator, an vt ex causa fideicommissi manumissa fuisset. & interlocutus est, etiam si nihil ab intestato pater petisset: pios tamen filios debuisse manumittere eam, quam pater dilexisset. pronuntiauit igitur rectè eam manumissam, & ideo fideicommissa etiam ei præstanda. Val. max. lib. 5. c. 4. multa in hanc sententiam.

Error testatoris putantis seruum esse suum, cui reliquit fideicomm. libertatem, non officit eiusdem libertati.

XXXVIIII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

PAulus respondit, etsi alienus inueniatur seruus, quem vt suum testator ab vno ex heredibus voluerit manumitti: tamen cogendum eum qui rogatus est, redimere eum, & manumittere. quoniam non putauit similem

esse causam libertatis & fideicommissi pecuniarij. & Paulus respondit his verbis, Πίστευσον δέ μοι Ζώιλε, ὅτι τὰς χάριτάς σοι ἀποδώσει ὁ υἱός μου Μαρτιάλιος καὶ σοὶ καὶ τοῖς σοῖς πᾶσιν, i. crede mihi Zoile, quoniam gratias tibi reddet filius meus Martialis & tibi & tuis liberis. Plenam voluntatem defuncti contineri circa benefaciendum coniunctis personis Zoilum. qui si serui sint, nihil est gratum his præstari posse, quàm libertatem. ideóq; præsidẽ debere sequi voluntatẽ defuncti.

XL. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

LVcius Titius Septiciæ filiæ suæ naturali Concordiam ancillã suam donauit. idem postea testamẽto filiæ suæ cum aliis quibusdam ancillam supra scriptam legauit, vt manumitteretur. quæro, an Septicia filia naturalis ancillam supra scriptam manumittere cogi possit. Paulus respondit, si viuo patre naturali donatio ancillæ fuit, neque patris naturalis iudicium in ceteris legatis filia adgnouit: non posse eam compelli ancillam propriam ex causa fideicommissi manumittere. & Lucius Titius Stichum seruum Mæuio legauit, & petit, vt neque ab eo neque ab herede eius vnquam manumitteretur. Paulus respondit, testatorem potuisse postea hunc seruum ad libertatem perducere: quia non sibi legem dixisset, sed legatario.

XLV. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

THAIS ANCILLA MEA CVM HEREDI MEO SERVIERIT ANNOS DECEM: VOLO SIT MEA LIBERTA. quæritur, cum libertam suam esse voluerit, nec id heres facere potuerit, nec directa pure data sit libertas, an etiam post decem annos in seruitutem remaneret. respondit, nihil proponi cur non Thaidi libertas debeatur. ¶ Lucius Titius ita cauit, MAEVI FILI CARISSIME TE ROGO, VT SI STICHVS ET DAMAS ET PAMPHILVS TE PROMERVERINT, AERE ALIENO LIBERATO, NE ALTERIVS QVAM TVAM SERVITVTEM EXPERIANTVR. quæro, an si per heredem steterit, quo minus æs alienum exsolueretur, ex causa fideicommissi libertatem cõsequi possint. respõdit, non quidem imputandum heredi, si pro commoditatibus rei suæ administrandæ æs alienum tardius exsoluerit. verùm si manifeste studium non soluendi ei rei paratum, vt libertatibus mora fieret, probaretur: repræsentandas libertates. ¶ Tutoris, quem & ipsum testamento liberis dederat, fidei commisit de manumittendis seruis ipsius tutoris. sed is à tutela excusatus fuerat. quæro, an eisdem seruis libertatem præstare deberent tutores, qui in locum excusati dati tutelam administrarent. respon-

respondit, secundum ea quæ proponerentur, libertates & ab heredibus scriptis videri datas. SEIO AVRI LIBRAS TRES, ET STICHVM NOTARIVM, QVEM PETO MANVMITTAS. Seius eodem testamento tutor datus, à tutela se excusauit. quæritur an nihilo minus fideicommissa libertas debeatur. respondit, nihil proponi, cur non debeatur.

3 ¶ Sorore sua herede instituta de seruis ita cauit, βούλομαι καὶ παρακαλῶ γλυκυτάτη μου ἀδελφὴ, ἵν' παρακατάθηταί σοι ἔχειν σ' ἔχειν καὶ Δάμαν τοὺς πραγματευτάς μου, οὓς ἐγὼ οὐκ ἀπελυθέρωσα, ἄχρις ἂν τὰς ψήφους ἀποκαταστήσωσιν. ἐὰν δὲ καὶ σοὶ ἀρέσωσιν, ἐμήνυσά σοι τὴν γνώμην μου. i. Volo & rogo dulcissima soror mea, te in commendato habere Stichum & Damam actores meos quos ego non manumisi donec rationes reddiderint. Si autem tibi placuerint, significaui tibi mentem meam. quæro, si paratis actoribus rationes reddere, heres libertatem non præstet, dicendo eos non placere sibi: an audienda esset. respondit, non spectandum quod heredibus displiceret: sed id quod viro bono posset placere, vt libertatem consequantur. ¶ Lucia Titia heredi fidei commisit, vti Pamphilam ancillam Seiæ cum filiis eius redimerent, & manumitterent: & iuridicus quãti singuli essent redimendi æstimauit. Alciat. lib. 1. disp. c. 27.

mauit. medio tempore Pamphila, antequã pecunia soluerẽtur, peperit. quæro, id quod natũ est ex Pamphila, vtrum ad heredes Seiæ, an ad heredẽ Titiæ pertineat. respondit, id quod natũ est ex Pamphila, eius quidẽ esse, cuius ea fuerat tunc cum pareret: verum heredem, si moram fideicommissæ libertati fecit, cõpellendum partũ quoque ad libertatem perducere. ¶ Lucius Titius ita testamento cauit, MEDICOS TIBI COMMENDO ILLVM ET ILLVM. IN TVO IVDICIO ERIT, VT HABEAS BONOS LIBERTOS ET MEDICOS. QVOD SI EGO LIBERTATEM EIS DEDISSEM, VERITVS SVM, QVOD SORORI MEAE CARISSIMAE FECERVNT MEDICI SERVI EIVS MANVMISSI AB EA, QVI SALARIO EXPLETO RELINQVERVNT EAM. quæro an fideicommissa libertas suprascriptis cõpetere possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non necessitatem heredibus impositam, sed arbitrium permissum. ¶ Titius Sticho seruo suo libertatem dedit, si rationes sic dederit. quæro an ratio per eum gesta ita putari debeat, vt dãna quæ casu contingerunt, ad onus reliquorum non pertineant. respondit, si negotio, quod voluntate domini administrasse proponatur, ea damna, quæ casu ita acciderint, vt seruo nihil possit imputari, non pertinere ad reliquorum onus. ¶ Item quæro, cum omne peculium

lium reddere iussus sit, an ita peculium computari debeat, vt id solum peculij esse videatur, quod quaque ex causa domino debeat superesse. respondit, in ea specie, de qua quæreretur, non debere deduci ex peculio, quod domino debeatur. ¶ Item quæro, an si ex reliquis in peculio aliquid conuerterit: deduci hoc ex peculio reddendo debeat. respondit, si id quod ex causa quæ proponeretur, in peculium versum est, reliquorum nomine desolutum est, fieri satis condicioni, si id quod reliquum est peculij, soluatur. ¶ Libertatem ita testamẽto dedit, CVPITVM SERVVM MEVM, CVM MARCIANVS FILIVS MEVS SEDECIM annos implẽverit, RATIONIBVS REDDITIS LIBERVM ESSE VOLO. post mortem testatoris tutores Cupito exactionem commiserunt, isque nummos redactos expensauit eisdem tutoribus. deinde filius impubes decessit. cui mater heres extitit. & tutorem tutelæ iudicio filio condemnatum habuit. Cupitus ad libertatem proclamat eo tempore, quo si viueret Marcianus, annos sedecim aetati habiturus esset: offerens rationes vnius anni in diem mortis testatoris, quod ceteræ subscriptæ fuerunt. quæsitum est, an eas quoque rationes, quas tutores periculo suo egerunt, Cupitus reddere compelli debeat. respondit, eum de quo quæritur, condicionis rationis reddendæ ita videri paruisse, si omne ex eo

Quidam ex manuscrit. suis emendant XIV. i. quatuordecim. quã lectionẽ nec Flor. lectio patitur, nec vlli manuscri. quos quidẽ viderim.

al. quatuordecim vt §. admonui secũdum aliquorũ sententiã, vt & §. eodem §.

eo quod gessit, (&) rectè desiderari potest, reddiderit. nam alteram condicionem humaniore interpretatione ita accipi posse, vt defuncto pupillo tempus, quo si viueret, sedecim annos impleret, exspectare satis fuerit. ¶ STICHVS ET DAMAS SERVI MEI SI RATIONES REDDIDERITIS, LIBERI ESTOTE. quæsitum est, an non solùm rationes: verùm si quæ alia consilio & fraude eorum amota sunt, præstari ab his debeant, vt ad libertatem perueniant. respondit, rationum reddendarum condicioni contineri omne quod quoque genere serui actum fidémque respiceret. ¶ Intra certa tempora condicioni reddendarum rationum non paruerunt. postea parati erant. quæsitum est, an perueniant ad libertatem. respondit, si per ipsos stetisset, quo minus intra tempora præscripta condicioni parerent: non idcirco liberos fore, quòd postea rationes velint reddere. ¶ ABITO HEREDIBVS MEIS PETO, FIDEIQVE EORVM COMMITTO, CVM FILIVS MEVS SEDECIM annos impleverit, STICHVM RATIONIBVS REDDITIS MANVMITTANT. quæro an eundem seruum testator in diem vsque pubertatis filij sui actum agere voluerit. respondit, manifestum esse, testatorem huius quoque actus rationem à Stycho reddi voluisse. ¶ STICHVS SERVVS MEVS IVBEO VT DET PRAESTET FILIAE, ET

a Vide quod superius notaui.

b Quidam legit quatuordecim. vt & supra eadem lege trib. locis

ET VXORI MEAE HEREDIBVS MEIS SINE VLLA CONTROVERSIA TOT AVREOS: ET VT IPSVM MANVMITTANT, FIDEI EORVM COMMITTO: quæstum est, cum vxor ab hereditate abstinuerit: vtrum duobus, an filiæ præstare debeat. respondit, filiæ, quæ heres ex asse extitisse proponeretur, pro solido dandum. ¶ Herede filio suo ex asse instituto, libertatem dedit in hæc verba, DECEMBER DISPENSATOR MEVS, SEVERVS VILICVS, ET VICTORINA VILICA SEVERI CONTVBERNALIS, IN ANNOS OCTO LIBERI SVNTO. QVOS IN MINISTERIO FILII MEI ESSE VOLO. TE AVTEM SEVERE FILI CARISSIME PETO, VTI DECEMBREM ET SEVERVM COMMENDATOS HABEAS: QVIBVS PRAESENTEM LIBERTATEM NON DEDI, VT IDONEA MINISTERIA HABERES, QVOS SI ERRO TE ET LIBERTOS IDONEOS HABITVRVM. quæro, cum eo tempore, quo Titius testamentum faciebat, filius natus annorum fuerat nouem, & Titius post biennium & sex menses decesserit: anni octo, in quos libertas erat dilata, ex testamenti facti tempore, an verò ex mortis numerari debeant. respondit, posse videri, testatorem eos annos octo dilatæ libertatis comprehendisse, qui computandi sunt à die testamen-

ti faciendi, nisi aliud voluisse testatorem probaretur. ¶ SPENDOPHORVS, CVM IS FILIA MEA IN FAMILIA NVPSERIT, SI RATIONES IDONEE FILIAE MEAE ADMINISTRATAS REDDIDERIT, LIBER ESTO. filia cum adhuc impubes esset, viuo patre decessit, & ex substitutione Seius heres extitit. quæro, cum Spendophorus rationes pupillæ non administrauerit, & viuo parefamilias desierit ipsius rationes administrare, & seruieret Titia, annos haberet amplius duodecim: an ex testamento liber sit. respondit, si nullas rationes administrasset, quas reddere heredi deberet, secundum ea quæ proponerentur, liberum esse. ¶ STICHVM RATIONIBVS REDDITIS MANVMITTI VOLO. Stichus arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino scriptas exhibet, nec postea nomen vllum fecit. quæro, an si qui minus soluendo fuerint debitores, quibus alij exactores erant applicati, nondum videatur condicioni satisfactum. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non pertinere ad onus reddendarum rationum, quòd soluendo non essent debitores.

Quidam sic dictũ quasi libaminis latoré, alij quasi paciferum putant. vide Martial. lib. 10. Alciat. lib. 8. parerg. c. 18. & lib. 12. c. 5.

XLII. MAECIANVS libro septimo Fideicommissorum.

ANtoninus Augustus Pius noster, quo militum suorũ per omnia rata esset voluntas suprema, cum & institutus & substitutus in continenti priusquam adirent hereditatem, decessissent: eos, quibus ab his & libertas & hereditas à milite per fideicommissum data esset, perinde liberos & heredes esse iussit, ac si virumque directo accepissent. eorum autem, qui à pagano libertatem & hereditatem per fideicommissum acceperant, cum æque in continenti & institutus & substitutus decessisset, satis habuit libertatem confirmare.

XLIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

FIdeicõmissa libertas non debetur ei, quem postea vinxit dominus. Vide Vlp. frag. tit. 1. vbi id tributum legi Æliæ Sentiæ.

XLIII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

DE libertate fideicommissaria præstanda seruus cum domino rectè contendit. Debitor rogatus ancillã pigneratam manumittere, si agnouerit legatum, cogitur.

XLV. VLPIANVS libro quinto Disputationum.

SI debitor rogatus sit à creditore, ancillam suam pigneratã manumittere: defendum est, fideicommissariam libertatem vtiliter relictam à debitore. quid enim interest, certa quantitas ab eo relinquatur, an fideicommis-

saria libertas? siue plus sit in pretio, siue minus, cogitur libertatem præstare, si modò semel agnouit voluntatem creditoris. Agnouisse autem sic accipimus, si fortè cum conueniretur ab herede, vsus est exceptione, vel aliàs voluntatem suam ostendit: nam si conueniatur debitor ab herede creditoris, doli exceptione vti potest in id, quod intererit debitoris ancillam suam habere. ¶ In fideicommissaria libertate, quamuis quis modicum legatum fuerit consecutus, necesse habet seruum suum manumittere. pecuniarium enim fideicommissum si diuisum fuerit, satis iniuriam facit libertati, quam fideicõmissario. satius est igitur eum qui adgnouit legatum, onerari, quam libertatem interire.

Græci videntur legisse, donatũ aut solutum.

Subaudi, tam. Ant. Aug.

Cui fideicomm. libertas debetur, interim est seruus, donec manumittatur.

¶ Quotiens seruo vel ancillæ fideicõmissaria libertas relinquitur, in ea cõdicione est, vt quoad manumittatur, seruilis condicionis sit. & quidẽ si nullam moram præstandæ libertati, qui præstare debet, fecit: nihil de statu eorum mutatur. ideóque eos interim legari posse, sed cum sua causa, constat.

XLVI. IDEM libro sexto Disputationum.

FIdeicommissa libertas ita potest dari, HERES SI VOLVERIS, FIDEI TVAE COMMITTO VT STICHVM MANVMITTAS, quamuis nihil aliud in testamento potest valere ex nutu heredis. planè & si ita, SI STICHVS VOLVERIT, potest ei libertas adscribi. Sed & si ita adscriptum sit, SI SEIVS VOLVERIT, STICHVM LIBERVM ESSE VOLO: mihi videtur posse dici, valere libertatẽ: quia condicio potius est. quemadmodum si mihi legatum esset, si Titius capitolium ascenderit. ¶ Quòd si ita scriptũ sit, SI HERES VOLVERIT: non valebit. sed ita demũ, si totum in voluntate fecit heredis, si ei libuerit. Ceterum si arbitrium illi quasi viro bono dedit, non dubitauimus quin libertas debeatur. nam & eam libertatem deberi placuit, SI TIBI VIDEBITVR, PETO MANVMITTAS. ita enim hoc accipiendum, si tibi quasi viro bono videbitur. nam & ita relictum, SI VOLVNTATEM MEAM PROBAVERIS: puto deberi. quẽadmodum, SI TE MERVERIT QVASI VIRVM BONVM, vel SI TE NON OFFENDERIT QVASI VIRVM BONVM, vel SI COMPROBAVERIS, vel SI NON REPROBAVERIS, vel SI DIGNVM PVTAVERIS. nam & cum quidam græcis verbis ita fideicommissum dedisset, τῷ δεῦνι, ἐὰν δοκίμως αὐτὸν δοῦναι βούλωμαι: à Diuo Seuero rescriptum est, fideicõmissũ peti posse. ¶ Quãquam autẽ in heredis arbitriũ conferri an debeatur, non possit:

quando tamen debeatur, cõferri potest. ¶ Quidam cum tres seruos legasset, fidei heredis sui commisit, vt ex his duos quos vellet manumitteret. fideicommissa libertas valevit. & quos ex his vellet heres, manumittet. quare si eos vindicaret legatarius, quos heres vult manumittere: exceptione doli repelletur.

XLVII. IVLIANVS libro quadragensimosecundo Digestorum.

SI pater duos filios heredes instituerit, & adgnatione postumi ruptum testamentum fuerit: quamuis hereditas pro duabus partibus ad eos pertineat: tamen fideicommissæ libertates præstari non debent, sicuti ne legata quidem aut fideicõmissa præstare coguntur. ¶ Si cum alienum seruum heres rogatus sit manumittere, item communem, vel eum in quo vsusfructus alienus est, latitet: non inique senatusconsulto libertatibus succurretur. ¶ Si Stichus libertas per fideicommissum data fuerit sub condicione si rationes reddidisset, & is absente herede paratus sit reliqua soluere: prætoris officio continetur, vt virum bonum eligat, cuius arbitrio rationes computentur: & pecuniam, quæ ex computatione colligitur, deponat: atque ita pronuntiet libertatem ex causa fideicommissi deberi. hæc autem fieri conuenient, si heres ex iusta causa aberit. nam si latitauit, satis erit, liquere prætori, per seruum non stare quo minus condicioni pareat. atque ita pronuntiare de libertate oportebit. ¶ Cum sub condicione legato seruo libertas datur, non aliter fideicommissario tradi debet, quàm vt caueatur, existente condicione traditurum eum. ¶ Quædam cum in extrema esset valetudine, præsentibus honestis viris compluribus, & matre sua, ad quam legitimâ hereditas eius pertinebat, ita locuta est, ANCILLAS MEAS MAEVIAM ET SEIAM LIBERAS ESSE VOLO: & intestata decessit. quæro, si mater ex senatusconsulto legitimam hereditatem eius non vindicasset, & hereditas ad proximum cognatum pertinuisset: an fideicommissa libertas deberetur. respondi deberi. nam eam quæ in extremis dixisset, ANCILLAS MEAS ILLAM ET ILLAM LIBERAS ESSE VOLO, videri ab omnibus, qui legitimi heredes aut bonorum possessores futuri essent, petisse vt hoc fieri posset.

XLVIII. IDEM libro sexagensimosecundo Digestorum.

CVm in testamento scriptum est, STICHVM TITIO LEGO, vel HERES MEVS DATO ITA, VT EVM TITIVS MANVMITTAT, dixi, petenti legatario Stichum exceptionem doli mali obstaturam: nisi caueret se libertatem secundum voluntatem defuncti præstaturum.

Heres & legatarius si rogati sunt seruum manumittere, & latitat, seruus efficitur libertus orcinus.

XLVIIII. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

SIis cui seruus legatus est, rogatus manumittere latitet: orcinum fieri libertum respondit, idem fore, etsi non legatarij sed heredis fidei commissum esset. sed etsi non omnium, sed quorundam heredum fidei commissum sit, æque dicendum orcinum fieri. in eos autem qui latitauerint, coheredibus, à quibus redimendæ partes essent, vtilem actionem eo nomine dari debere: vel etiam familiæ herciscundæ iudicio recte eos acturos.

L. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

SI seruus legatus, & per fideicommissum manumissus sit, Ceruidius Scæuola consultus putabat nouissimam scripturam valere, siue libertas sit, siue legatum. quia cum libertatem datam postea placeat adimi, & per legatum constat posse adimi. sed si in obscuro sit, qua mente post libertatem legauit eundem seruum: in obscuro libertatem præualere. quæ sententia mihi quoque verior esse videtur.

LI. IDEM libro nono Institutionum.

NOn tantùm ipse qui rogatus est manumittere, ad libertatem perducere potest: sed

sed & successores eius, siue emptione, siue quo alio modo successerint. Sed etsi nemo successor extiterit, ad fiscum ita transit, vt libertas ab eo præstetur. Is autem qui rogatus est manumittere, etiam eo tempore quo alienare prohibetur, potest manumittere. ¶ Si alienum seruum quis rogatus fuerit manumittere, cum ei pecunia certa legata esset vt emat eum, & manumittat, & dominus nolit eum vendere: legatum retinet ex voluntate defuncti. ¶ Cui per fideicõmissum libertas debetur, liberi quodammodo loco est, & statuliberi locum optinet. vel eo magis, quòd nec in alium transferendus est, vt aut libertas eius impediatur, aut iura patronorum grauiora experiatur. ¶ Senatusconsulto Dasumiano cautum est, vt si ex iusta causa absit qui fideicommissam libertatem debet, & hoc pronuntiatum fuerit: perinde libertas competat, atque si, vt oportet, ex causa fideicommissi manumissus esset. Abesse autem is intellegitur, qui à tribunali abest. ¶ Et quia heredibus tãtùm cautum erat, adiectum est eodem senatusconsulto, vt quicumque fideicommissam libertatem, ex quacumque causa pronuntiatum fuerit, eum eósue abesse: perinde habeatur, atque si, vt oportet, ex causa fideicõmissi manumissus esset. ¶ Sed Articuleiano senatusconsulto cauetur, vt in prouinciis præsides prouinciæ cognoscant, licet

heres non sit eius prouinciæ. ¶ Sed si non here- 6
ditarium, seruum quis rogatus fuerit manumit
tere, sed proprium: ex senatusconsulto Iuncia-
no post pronuntiationem peruenit ad libertа-
tem. ¶ Siue iusta ex causa abest, siue latitet, 7
siue præsens non vult manumittere: pro absen-
te eum haberi Diuus Pius rescripsit. ¶ Emp- 8
tor quoque vt manumittat, eadem senatus-
consulto expressum est. & præsens coheres per-
inde manumittat, atque si traditum à cohe-
rede accepisset. quod & in impuberis persona
coheredis, qui non erat rogatus manumittere,
eundem principem rescripsisse relatum est. Sed
si matrimonij causa quis manumittere rogatus
est, non est cogendus eam vxorem ducere, sed
sufficit fideicommissa libertas.

LII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

POsteaquam à creditore alienati sunt ser-
ui, quibus fideicommissa libertas adscri-
pta est, non nisi ex iusta causa aduersus here-
dem subueniri eis posse.

LIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI quis rogatus ancillam manumittere, mo-
ram fecerit: si interea enixa fuerit, con-
stitutum est huiusmodi partum liberum nasci,
& quidem ingenuum. * sed sunt constitutio-
nes, quibus cauetur, statim ex quo libertas

deberi cœperit, ingenuum * nasci. & hoc ma-
gis est sine dubio sequendum, quatenus libertas
non priuata, sed publica res est. vt vltro is qui
eam debet, offerre debeat. sed si nondũ deuita
libertate fideicommissa ancilla peperit, stu-
dio tamen heredis fuerit effectum, vt nondum
libertas deberetur, vtique quòd tardius adit
hereditatem, vt qui nati sint ex ancilla, serui
eius fiant: placet manumittendos, sed tradi
matri oportere, vt ab ea manumittentur, & li-
berti potius matris fiant. nam quos indignus est
heres seruos habere, ne quidẽ libertos habebit.

Multa in hanc rem Cic. Philipp. 10.

LIIII. MAECIANVS libro sextodecimo Fideicommissorum.

SI mater postquam filium accepisset, vel
qui in eius locum successit, præstare noluit
libertatem: compellendi sunt. amplius si ma-
ter aut nollet sibi filium tradi, aut in rerum
natura esse desisset: non ab re est dicere, nihilo
minus ita natis ab herede libertatẽ præstari.

LV. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SEd etsi non data opera tardius adierit, sed
dum de adeunda hereditate deliberat: idem
dictum est. & si postea cognouit se heredem in-
stitutum, quàm ancilla peperit: placet hoc
quoque casu subueniendum esse. hoc tamen ca-
su ipse manumittere debebit, non matri tra-
dere. Sed si directo libertas data fuerit, an-

cille-

cille, & horum aliquid euenerit: quemadmodum natis subuenietur? nam ibi quidem petitur fideicommissa libertas, & prætor parulis subuenit. cum verò directo libertas datur, non petitur. sed etiam hoc casu puto nato subueniendum esse. vt aditus prætor in rem matri decernat actionem exemplo fideicommissariæ libertatis. sic denique & Marcellus libro sextodecimo digestorum scripsit, & ante aditam hereditatem vsucaptis qui testamento manumissi sunt, subueniendum esse, vt eis libertas conseruetur: vtique per prætorem. quamuis hu & imputari possit, quare vsucapti sunt in parulis autem nulla deprehenditur culpa.

* Plutarchus de liber. educ.

Non intelligitur repetitum, quod repetitum vitiaret. Bart.

LVI. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titius testamento ita cauit, SI QVOS CODICILLOS RELIQVERO, VALERE VOLO. SI QVIS MIHI EX PAVLA, QVAE VXOR MEA FVIT, INTRA DECEM MENSES NATVS NATAVE ERIT: EX SEMISSE HEREDES SVNTO. GAIVS SEIVS EX SEMISSE HERES ESTO. STICHVM ET PAMPHILVM SERVOS MEOS ET EROTEM ET DIPHILVM PETO: ET FIDEI HEREDVM COMMITTO, VT CVM

CVM AD PVBERTATEM LIBERI MEI PERVENERINT, MANVMITTANT. deinde nouissima parte ita cauit, QVOD SI MIHI LIBERI NATI NON ERVNT, AVT INTRA PVBERTATEM DECESSERINT: TVNC HEREDES EX PARIBVS PARTIBVS SVNTO MVCIVS ET MAEVIVS. LEGATA QVAE PRIORE TESTMENTO, QVO FILIOS ET SEIVM, RELIQVI: PRAESTARI VOLO. HOC EST ET A SEQVENTIBVS HEREDIBVS. deinde codicillis ita cauit, LVCIVS TITIVS HEREDIBVS PRIMIS ET SVBSTITVTIS SALVTEM. PETO, VT EA QVAE TESTAMENTO CAVI, LEGAVI, ET EA QVAE CODICILLIS CAVERO, LEGAVERO, PRAESTETIS. quæro, cum liberi Lucio Titio nati non sint, an Stycho & Pamphilo & Eroti & Diphilo seruis confestim fideicommissa libertas præstari debeat. Marcellus respondit, condicionem, quæ libertati eorum de quibus quæretur, si filij heredes exstitissent, adposita esset, repetitam non videri. ideoque confestim libertatem præstandam esse & à primis & à substitutis heredibus. nam vt supra scriptum est, petit vt quæ testamento cauisset, præstarentur. cauit autem de libertate eorum seruorum. alioquin sub condicione cauit. & si alterius generis condi-

cio

cio esset, exspectanda esset. sed non est verisimile, vt hoc in ista condicione cogitauerit, cum fidei substitutorum committeret admitti ad hereditatem non possent, si impleretur condicio.

DE ADEMPTIONE LIBERTATIS. TIT. VI.

TERENTIVS CLEMENS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

CVm libertas lege adimatur, aut pro non data haberi debet, aut certè perinde obseruari, ac si testatore adempta esset.

DE STATVLIBERIS. TIT. VII.

PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

STatuliber est, qui statutam & destinatam in tempus vel condicionem libertatem habet. fiunt autem statuliberi vel condicione expressa, vel vi ipsa. condicione expressa quid est, manifestum est. vi ipsa, cum creditoris fraudandi causa manumittuntur. nam dum incertum est, an creditor iure suo vtatur, interim statuliberi sunt: quoniam fraus cum effectu in lege Aelia Sentia accipitur.

Stat

Statuliber quocunque transeat, cum sua causa transit.

VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

QVi statuliberi causam adprehendit, in ea condicione est, vt siue tradetur, salua spe libertatis alienetur: siue vsucapiatur, cum sua causa vsucapiatur: siue manumittatur, non perdat spem orcini liberti. sed statuliberi causam non prius seruus nanciscitur, nisi adita vel ab vno ex institutis hereditate. Ceterùm ante additionem siue tradetur, siue vsucapietur, siue manumittetur, spes † statæ libertatis intercidit. ¶ Sed si impuberis tabulis libertas seruo sit adscripta, an viuo pupillo, post additionem videlicet hereditatis patris, statuliber sit? Cassius negat. Iulianus contra existimat. quæ sententia verior habetur. Plus scripsit Iulianus, & si legatus sit seruus ab herede patris, liber esse iussus in pupillaribus tabulis: prænalere libertatis dationem. ¶ Si primis tabulis sub condicione seruus cum libertate ex parte dimidia heres sit institutus, an statuliberi causam optineat, vt adeunte coherede cum sua causa vsucapiatur? cum à semetipso acceperit libertatem, non potest statuliberi causam optinere. Planè si condicio hereditatis defecerit, quo casu secundum Iulianum vel libertatem adipiscitur: dicendum est statuliberi causam optinere, eo quòd non à semetipso, sed à coherede acceperit libert

† statuæ

libertatem creditur. ¶ Quocumque gradu pupillo seruus cum libertate substitutus sit, necessarij causam optinet. quæ sententia vtilitatis causa recepta est, & à nobis probatur. Celsus quoque putat libro quintodecimo, cum libertate substitutum statuliberi causam optinere.

III. IDEM libro vicensimoseptimo ad Sabinum.

STatuliberos condicioni parere oportet, si nemo eos impediat, & sit condicio possibilis. sed si in heredis persona iussus sit parere condicioni, quid dici debeat? si quidem paruit condicioni, statim liber est etiam inuito herede. quòd si non patitur heres pareri, puta offerat decem quæ dare iussus erat, procul dubio liber est: quia per heredem stare videtur, quo minus condicionem impleat. & parui refert, de peculio ei offerat, an ab alio accepta. receptum est enim, vt seruus peculiares quoque nummos dando perueniat ad libertatem, siue ipse heredi, siue alij dare iussus est. ¶ Inde quæritur, si fortè debeatur pecunia huic seruo vel ab heerede, quòd in domini rationem plus erogauerat, vel ab extraneo: nec velit heres debitorem conuenire, vel statulibero soluere pecuniam: an debeat ad libertatem peruenire, quasi moram per heredem patiatur. & aut legatum huic statulibero fuit peculium, aut non: si legatum peculium fuit, Seruius scribit moram eum libertatis passum ob hoc ipsum, quòd ei aliquid ex ratione dominica deberetur, nec ei ab herede præstaretur. quam sententiam & Labeo probat. ¶ Idem Seruius probat, & si in eo moram faciat heres, quòd nolit exigere à debitoribus. nam peruenturum ad libertatem ait. mihi quoque videtur verum quod Seruius ait. Cum igitur veram putemus sententiam Seruij: videamus an etsi non fuerit prælegatum peculium seruo, idem debeat dici. constat enim statuliberum de peculio posse dare, vel ipsi heredi iussum, vel alij. & si eum dare impediat, perueniet statuliber ad libertatem. Denique etiam remedij loco hoc monstratur domino statuliberi, vt eum extraneo iussum dare prohibeat, ne & nummos perdat cum statulibero. proinde defendi potest, etsi non vult exigere, vel ipse soluere, hic habeat vnde condicioni pareat: libertatem competere. & ita Cassius quoque scribit. ¶ Non solum autem si dare iussum dare prohibeat, statuliber ad libertatem peruenit: verumetiam si ascendere Capitolium iussum, ascendere vetet. item si Capuæ dare iussum, Capuam ire prohibeat: nam qui prohibet seruum proficisci, intellegendus est impedire magis velle libertatem, quam operis seruiti. Sed & si iussum coheredi dare, non patietur eum ex heredibus dare: æque liber erit. sed is, cui iussus erat dare, & liber esse, familiæ herciscun-

iudicio ab eo qui impedit, consequetur quod sua intererat prohibitum statuliberum nõ esse. ¶ Si decem iussus dare, & liber esse, quinque det: (non) peruenit ad libertatem, nisi totum det. interim igitur vindicare quinque nummos dominus eorum potest. sed si residuum fuerit solutum, tunc etiam id alienatum, cuius ante dominium non erat translatum: ita pendebit precedentis summæ alienatio. sic tamen, vt non retro nummi fiant accipientis: sed tunc cum residua summa fuerit exsoluta. ¶ Si plus quàm iussus erat, dederit statuliber: puta decem iussus dare, viginti dedit: siue numerauit, siue in aculo dedit, peruenit ad libertatem, & superfluum potest repetere. ¶ Si quis seruum iussum decem dare, & liberum esse, vendiderit sine peculio: vtrum statim liber sit, quasi prohibitus videatur de peculio dare hoc ipso, quòd sine peculio distractus* est: *an verò cum fuerit prohibitus peculium tangere? & puto tunc demum liberum fore, cum volens dare prohibeatur: non statim vbi veniit. Si quis seruum iussum decem dare, & liberum esse, operari prohibeat: vel si quod ex operis suis meret, "abstulerit ei heres: vel si quod ex mercedibus suis coëgit, heredi dederit: an ad libertatem perueniat? & puto, si quidem ex operis dederit, vel vndecumque dederit: ad libertatem perueniturum. quòd si prohibeatur operari, non fore liberum

"Sic Flor. rectè. Anto. Augu. lib. 3. c. 9.

liberum: quia operari domino debet. Planè si ei ablata fuerit pecunia ex operis collecta, liberum fore arbitror: quia de peculio dare prohibetur. sanè si testator vel ex operis vt det, iussit, prohibitum operari, ad libertatem peruenturum non dubito. Sed & si argento subtracto vel rebus aliis distractis nummos corrasos dederit: perueniet ad libertatem. quamuis si nummos subtractos dedisset, ad libertatem non perueniret. nec enim videtur dedisse, sed magis reddidisse. sed nec si aliis subripuerit nummos, & heredi dederit: ad libertatem perueniet. quia auelli nummi ei qui accepit possunt. planè si sic consumpti fuerint, vt nullo casu auelli possint: competet libertas. ¶ Non solùm autem heres moram facit libertati, sed & si tutor vel curator vel procurator vel alius quilis, in cuius persona condicioni parendum est: libertatem competere dicemus. & sanè hoc iure vtimur in statulibero, vt sufficiat per eum non stare, quo minus condicioni pareat. ¶ Si quis heredi in diebus triginta proximis mortis testatoris dare iussus fuerit, deinde heres tardius adierit: Trebatius & Labeo, si sine dolo malo tardius adierit: dantem eum intra dies triginta aditæ hereditatis: ad libertatem peruenire. quæ sententia vera est. sed quid si data opera traxit? an ob id statim (vt) adita est hereditas, ad libertatem perueniat? quid enim si tunc ha-

"Sic Flor. rectè. Anto. Augu. vbi suprà.

huic, post aditam habere desiit? sed & hic expleta videtur condicio: quoniam per eum non steterit, quo minus impleatur. ¶ Si quis sic accepit libertatem, CVM DECEM DARE POTERIT, LIBER ESTO: Trebatius ait, licet habuerit decem, vel idoneus fuerit ad adquirendum & conseruandum peculium: tamen non aliàs ad libertatem peruenturum, nisi dederit, aut per eum non steterit, quo minus det. quæ sententia vera est. ¶ Stichus annua, bima, trima die decem aureos heredi si dederit, liber esse iussus est: si prima pensione stetit per heredem, quo minus acciperet decem: exspectandam esse trimam pernem placet. quia & tempus adiectum est, & adhuc supersunt duæ pensiones. sed si eadem decem sola habeat, quæ optulit ad primam pensionem: an etiam ad sequentem quoque prosit, si offerat? & an & ad tertiam, si sequens pensio non sit accepta? & puto sufficere hæc eadem, & pœnitentiæ heredi locum non esse. quod & Pomponius probat. ¶ Quid si seruus, qui sic annua, bima, trima die iussus est dena dare, tota simul offerat heredi non exspectata die? vel decem primo anno datis, secundo anno viginti optulit? benignius est eum in libertatem peruenire, cum vtriusque prouidentia infertur: & serui, quatenus maturius in libertatem perueniat: & heredis, quatenus dilatione interemptus illico accipiat quod post tẽpus consequi poterit. ¶ Si ita sit libertas seruo data, si quinquennio heredi seruierit, deinde eum heres manumiserit, statim liber fit: quasi per eum sit effectum, quo minus ei seruiat. quamuis si non pateretur eum sibi seruire, non statim perueniret, quàm si quinquẽnium præterisset. ratio huius rei euidens est. manumissus enim amplius seruire non potest. at is quem quis non patitur sibi seruire, postea pati potest intra quinquennij tempus. atquin iam quinquennio ei seruire non potest. sed vel minus potest. ¶ Item Iulianus libro sextodecimo digestorum scripsit, si Arethusæ libertas ita sit data, si tres seruos pepererit, & per heredem steterit, quo minus pepererit: puta quòd ei medicamentum dedisset, ne conciperet: statim liberam futurum esse. quid enim exspectamus? Idémque & si egisset heres vt abortum faceret: quia & vno vtero potuit tres edere. ¶ Item si heredi seruire iussum statuliberum heres vendidit, & tradidit: credo statim ad libertatem peruenire.

Deposita pecunia quam statuliber debet pro sua liberatione, efficitur liber.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

CVM heres reipublicæ causa abesset, & pecuniam statuliber haberet: vel exspe-

cari eum debere donec redeat is, qui dare debet, vel deponere in ædem pecuniam consignatam oportet. quo subsecuto statim ad libertatem peruenit. ¶ Non est statuliber, cui libertas in tam longum tempus collata est, vt eo tempore 1
qui manumisit, esse, viuere nō possit. aut si tam difficilem, immo penè impossibilem conditionem adiecerit, vt aliunde ea libertas optingere non possit. veluti si heredi miles* dedisset, aut cum moreretur, liberum esse iussisset. sic enim libertas inutiliter datur. & ita Iulianus scribit: quia nec animus dandæ libertatis est.
¶ Seruire Titio anno, & liber esse iussus, Titio 2
mortuo non statim liber fiet: sed cum annus transierit. quòd videtur non tantùm sub conditione, sed etiam ex tempore data libertas. etenim absurdum est, maturius eum liberum fieri, cum condicionem non implet, quàm futuros foret, si eam expleret. ¶ Si duobus decem 3
datis liber esse iussus sit, & vnus quinque accipere noluerit: melius est dicere, posse eum eadem quinque alteri offerentem ad libertatem peruenire. ¶ STICHVS SI TITIO PER TRIEN- 4
NIVM SERVIERIT, VEL SI ILLI CENTVM OPERAS DEDERIT, LIBER ESTO. constat hoc modo libertatem vtiliter dari posse. nam & alienus seruus seruire nobis potest, sicuti liber, & multo magis operas dare: nisi testator seruitutis appellatione dominium magis

*Millies, legēdum. Aug. libr. 2. c. 6. qui ait in archetyp. legi miles, sed mendosè.

quàm operam intellexit. ideóque si prohibet heres Titio seruire, peruenit ad libertatem.
5 ¶ STICHVS SI HEREDI MEO ANNO SERVIERIT, LIBER ESTO. quærendum est, annus quomodo accipi debeat. an qui ex continuis diebus trecentis sexaginta quinque constet, an quibuslibet. sed superius magis intellegendum Pomponius scribit. sed etsi quibusdam diebus aut valetudo aut alia iusta causa impedimento fuerit, quo minus seruiat: & hi anno imputandi sunt. seruire enim nobis intelleguntur etiam hi quos curamus ægros, qui cupientes seruire propter aduersam valetudinem impediuntur. ¶ Item si decem heredi dare iussus 6
fuerit, heres etiam per partes accipere fauore 7
libertatis cogendus est. ¶ Ita liber esse iussus, SI TITIVS CAPITOLIVM ASCENDERIT: si Titius nolit ascendere, impedietur libertas. eademque iuris est in similibus causis & condi- 8
tionibus. ¶ Item Cassius ait, ei qui seruire iussus est anno, illud tempus, quo in fuga sit vel in controuersia, pro libertate non procedere.

*Sic Flor. perperā Haloā. an qui non quibuslibet. perperam etiā vulg. edit. aut qui bissexto. Aug. libr. 1. c. 2. quibuslibet autē hîc, id est, nō cōtinuis.

Obscuritas rationum non impedit libertatem, si stat uliber paratus est pro his satisdare.

V. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

STatuliber rationem reddere iussus, reliquum quod apparet soluit: de eo quod ob-

securius est, satisdare paratus est. Neratius & Aristo rectè putant liberum fore: ne multi ad libertatem peruenire non possint, incerta causa rationis, & genere negotij huiusmodi. ¶ Statuliber, qui non rationes reddere, sed pecuniam iussus est dare: numerare debet, non fide iussorem dare. 1

VI. VLPIANVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

SI statulibera serua pœnæ facta sit, & post damnationem statutæ libertatis condicio exstiterit: quamuis ipsi statuliberæ nihil proficiat, partui tamen proficere oportet. vt perinde liber nascatur, atque si mater damnata non esset. quid tamen si qua conceperit in seruitute, deinde ab hostibus capta peperit ibi post existentem condicionem? an liberum pariat? & interim quidem quia seruus hostium sit, nequaquã dubium est. sed verius est, postliminio eum liberum fieri: quia si mater in ciuitate esset, liber nasceretur. planè si apud hostes eum concepisset, & post existentem condicionem edidisset: benignius dicetur competere ei postliminium. & liberum eum esse. ¶ Statuliber 1 parendo condicioni in persona emptoris, peruenit ad libertatem. & sciendum, hoc ad statuliberos omnis sexus pertinere. non solùm autem si venerit hæc condicio, ad eum transit qui emit: verumetiam ad omnes quicumque quoquo iure dominium in statulibero nacti sunt.

siue igitur legatus sit tibi ab herede statuliber, siue adiudicatus, siue vsucaptus à te, siue traditus, vel aliquo iure tuus factus: sine dubio dicemus parere condicioni in persona tua posse. sed & in heredem emptoris idem dicitur.

2 ¶ Si filiusfamilias heres sit institutus, & statuliber filio dare iussus est, & liber esse: siue filio siue patri dando peruenit ad libertatem. quia & ad patrem hereditatis emolumentum peruenit. sed & si post mortem filij patri dederit, quasi heredis heredi: liber erit. nam & si quis extraneo dare iussus sit, & liber esse, deinde hic heredi heres exiterit: non quasi in extranei persona, sed quasi in heredis, condicioni 3 parevit. ¶ Statuliber decem dare iussus, & liber esse, si quinque datis distractus sit: residua 4 quinque emptori dabit. ¶ Si seruus tuus statuliberum emerit, tibi datur quod heredibus dare iussus est. sed & si tuo seruo dederit, si modo is eum peculiari nomine emit, neque ei tu peculium ademisti: puto liberum fore. scilicet vt eo modo tibi dedisse intellegatur, perinde atque si tua voluntate cuiuis alij tuorum seruorum dedisset. ¶ Si quis non dare decem, liber esse: sed rationibus redditis liber esse iussus 5 sit: an ad emptorem hæc condicio transeat, videamus. & aliàs sciendum est, eas demum condiciones ad emptorem transire, quæ sunt in dando. ceterum quæ sunt in faciendo, non

transeunt. vtputa si filium eius litteras edoctus erit. hæc enim personis eorum cohærent, quibus adscribantur. rationum autem reddendarum condicio, quod ad reliqua quidem attinet, in danda pecunia consistit. quo autem ad ipsa volumina rationum tradenda, percontandasque & examinandas rationes, & (in)dispungendas atque excutiendas, factum habet. numquid ergo reliqua quidem & emptori dando perueniat ad libertatem: cetera in persona heredis consistant? puto igitur & ad emptorem reliquorum solutionem transmitti. sic fiet, vt dividatur condicio. & ita Pomponius libro octauo ex Sabino scripsit.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

Vsusfructus alienatio condicionem statuliberi secum non trahit.

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

ITA liber esse iussus, SI DECEM DEDERIT, LIBER ESTO, heredi dare debet. nam qui non habet cui det, heredi dando ad libertatem peruenit. ¶ Si partes suas quisque heredum diuersis ementibus vendiderit quas portiones heredibus dare statuliber debuit, easdem dauit emptoribus. Labeo autem ait, si nomina dumtaxat heredum in testamento posita sint, viriles partes eis dandas. si vero ita, SI HEREDIBVS DEDIT, hereditarias.

VIII. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Sabinum.

STatuliberum medio tempore seruum heredis esse, nemo est qui ignorare debeat. ea propter noxæ dedi poterit. sed deditus sperare adhuc libertatẽ poterit: nec enim deditio spem illi adimit libertatis. ¶ Si statuliberum non eadem condicione heres vendat, causa eius immutabilis est, & luere se ab eo potest simili modo, vt ab herede. si tamen suppresserit condicionem statuliberi: & ex empto quidem tenetur. grauiores autẽ etiam stellionatus crimen important ei, qui sciens dissimulata condicione statutæ libertatis simpliciter eum vendiderit. ¶ Illud tractatum est, an liberatio contingat ei qui noxæ dederit statuliberum. & Octauenus putabat liberari. & idem dicebat, & si ex stipulatu Stichum deberet, eúmque statuliberum soluisset. nam & si ante solutionem ad libertatem peruenisset, extingueretur obligatio tota. ea enim in obligatione consistere, quæ pecunia lui præstarique possunt: libertas autẽ pecunia lui non potest, nec reparari potest. quæ sententia mihi videtur vera. ¶ Statuliberi cõdicio ita demum immutabilis est, si adita hereditas fuerit. ceterũ ante aditam hereditatem in propriam vsucapitur seruitutẽ, libertatisque spes infringitur. sed adita postea hereditate spes libertatis fauore sui redintegratur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

X. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI decẽ dare iussum heres vendiderit, & tradiderit: dixeritque adscriptũ libertatis, si viginti dedisset: ex empto erit actio cum vẽditore, aut si dupla promissa est, ob euictionẽ dũtaxat duplæ repetitio erit: ex empto ob mendacium.

XI. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI heres pecuniam donasset statulibero, vt sibi eam daret, & liber esset: non fieri liberum Aristo ait. sed si in plenum ei donasset, fieri liberum.

XII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI quis testamento libertatem acceperit sub condicione, si rationem dederit: debet pro hereditaria parte heredibus reliqua soluere, etiam si nomina quorundam heredum sint in condicione posita

XIII. IDEM libro quadragensimotertio Digestorum.

SI quis ita libertatem dedisset, STICHVS, SI EVM HERES MEVS TESTAMENTO SVO NON MANVMISERIT, LIBER ESTO, secundum voluntatem defuncti hoc significari videtur: si testamento suo heres non adscripserit ei libertatem. quare si quidem heres libertatem seruo testamento suo dederit, defectus condicione videbitur. si non dederit, impleta

impleta condicione vltimo vitæ tempore heredis ad libertatem perueniet. ¶ Seruus communis liber esse iussus ita, si decem dederit, ex peculio dare potest quod quocumque modo adquisitum habuerit. nec refert, apud heredem id, an apud socium fuerit: & heredi, an extraneo dare iussus sit. nam per omnia causæ statuliberi applicantur, qui condicionis implendæ gratia alienare peculiares nummos potest. ¶ Si duo serui rationibus redditis liberi esse iussi fuerint, & separatim rationes gesserint: non dubie separatim quoque condicioni parere poterint. Sed si actus eorum communiter gestus ita immixtus fuerit, vt separari non possit: necessariò alter cessando alterius libertatem impediet. nec videbitur condicio in alterius persona impleta, nisi id quod computatione rationum habita reliquum fuerit, aut vterque aut alter totum solverit. ¶ Qui ita liber iussus est, SI IVRAVERIT SE CAPITOLIVM ASCENSVRVM, confestim vt iurauerit, quamuis capitolium non ascenderit liber erit. ¶ Seruus heredis rem ipsius heredis dare iussus, & liber esse, ad libertatem perueniet: quia potest testator & sine vlla dandi condicione heredis seruum manumitti iubere. ¶ Hæc scriptura, STICHVS CVM ERIT ANNORVM TRIGINTA, LIBER ESTO. STICHVS SI DECEM NON DEDERIT, LIBER NE ESTO, hanc vim habet,

habet, Stichus si decem dederit, & ad annos triginta peruenerit, liber esto. namque ademptio libertatis vel legati sub condicione facta, incipit contrariam condicionem legato vel libertati, quæ prius data erat, iniecisse.

XIIII. ALFENVS VARVS libro quarto Digestorum.

SEruus, qui testamento domini, cum decem heredi dedisset, liber esse iussus erat, heredi mercedem referre pro operis suis solebat. cum ex mercede heres amplius decem recepisset, seruus liberum esse aiebat. de ea re consulebatur. respondit, non videri liberum esse. nec enim pro libertate, sed pro operis eam pecuniam dedisse. nec magis ob eam rem liberum esse, quam si fundum à domino conduxisset, & pro fructu fundi pecuniam dedisset. & Seruus cum heredi 1 annorum septem operas dedisset, liber esse iussus erat. is seruus fugerat, & annum in fuga fecerat. cum septem anni præterissent, respondit, non esse liberum. non enim fugitiuum operas domino dedisse. quare nisi totidem dies quot afuisset seruisset, non fore liberum. sed & si ita scriptum esset, vt tum liber esset, cum septem annis seruisset: potuisse liberum esse, si tempus fugæ retrorsus seruisset.

XV. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

Mor-

MOrtuo herede, si statuliber locupletiorem hereditatem tanta pecunia, quantam dare sit iussus, fecerit, veluti creditoribus soluendo, ciuaria familiæ dando: statim eum ad libertatem esse venturum existimauit.

1 ¶ Heres cum statuliberum decem dare iussum venderet, condicionem pronuntiauit, & traditioni legem dixit, vt sibi potius quàm emptori eadem decem darentur. quærebatur, vtri eorum statuliber pecuniam dando, libertatem consequeretur. respondit, heredi dare debere. Sed si talem legem dixisset, vt extraneo alicui statuliber pecuniam daret: respondit, & hoc casu conuentionem valere. quia heredi videtur soluere, qui voluntate eius alij soluit.

XVI. VLPIANVS libro quarto Regularum.

STatuliberæ quicquid peperit, hoc seruum heredis est.

XVII. PAVLVS libro tertio Membranarum.

SI decem heredi dedisset, iussus est liber esse. decem habet, & tantundem domino debet. dando hæc decem, non liberabitur. nam quod statulibero ex peculio suo dare explendæ condicionis causa concessum est, ita interpretari debemus, vt non etiam ex eo dare possit, quod extra peculium est. nec me præterit, hos nummos peculiares posse dici, quamuis si nihil præ-

terea

tere a seruus habeat, peculium nullum sit. sed dubitari non oportet, quin hæc mens fuerit ad constituentium, vt quasi ex patrimonio suo dandi eo nomine seruo potestas esset. quia id maximè sine iniuria dominorum concedi videbatur. quòd si vltra quis progredietur, non multum aberit, quin etiam eos nummos, quos domino subripuerit, dando, statuliberum condicioni satisfacturum existimet.

XVIII. PAVLVS libro singulari de Libertatibus dandis.

SI triennio dena dare iussus, primo anno viginti optulerit: non accipiente herede, non statim liber est. quia etsi accepisset heres, nondum liber esset.

XVIIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SI seruus liber esse iussus sit, & legatum ei datum, si filius quarum decimum annum compleuerit, & filius ante decesserit: libertas fauore competet die veniente. legati autem condicio deficit.

Cum non stat per seruum quin conditio libertatis impleatur, perinde est ac si impleta esset, vt competat seruo libertas.

XX. PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

SI peculium seruo legatum sit, qui iussus est alij dare decem, & sic liber esse: & heres cum

eum prohibuerit dare, deinde manumissus peculium petat ex causa legatiam per doli exceptionem eam summam quam daturus esset, deducere heres possit, vt ipsi prosit, non manumisso, quòd ea pecunia data non est. an verò indignus sit heres, qui contra voluntatem defuncti fecit, eam pecuniam lucrari? & cum seruo nihil absit, & libertas ei competit: inuidiosum est heredem fraudari. & De illo quæritur, si inuito herede det, aut nescienti: an faciat nummos accipientis. & Iulianus verè existimat, ex hac causa concessam videri statuliberis alienationem nummorum etiam inuito herede. & ideo facere eos accipientis pecuniam. quòd si heredi dare iussus est decem, & eam summam heres debeat seruo: si velit seruus eam pecuniã compensare, erit liber. & Is cui seruus pecuniam dare iussus est, vt liber esset, decessit. Sabinus, si decem habuisset parata, liberum fore: quia non staret per eum, quo minus daret. Iulianus autem ait, fauore libertatis constituto iure hunc ad libertatem peruenturum, etiam si postea habere cœperit decem. adeo autem constituto potius iure, quàm ex testamento ad libertatem peruenit, vt si eidem & legatum sit mortuo eo cui dare iussus est, ad libertatem quidem perueniet, non autem & legatum habiturus est. idque & Iulianus putat: vt in hoc ceteris legatariis similis sit. diuersa causa est eius, qui cum he

res prohibet, condicioni parere. hic enim ex testamento ad libertatem peruenit. ¶ Heredi autem iussum dare, etiam heredis heredi dare posse Diuus Hadrianus rescripsit. & si hoc sensit testator, etiam in legatario idem dicendum est. ¶ Quædam condiciones natura sui nec possunt eodem tempore impleri, sed necessariam habent temporis diuisionem. velut cum decem operarum iussus est dare: quia operæ per singulos dies dantur. igitur & si singulos aureos det statuliber, potest dici eum implesse condicionem. alia causa est operarum: quia hæ necessariò singulæ edendæ sunt. sed & si heres acceperit, nondum erit, non statim liber erit, sed cum tempus transierit, per quod operarum quantitas consumatur. Idem dicendum est, si iussus Capuam ire, & liberum esse, heres prohibeat ire. tunc enim erit liber, cum peruenire Capuam potuisset. inesse enim videtur tempus tam operarum præstationi quàm itineri. ¶ Si ita quis acceperit libertatem, STICHVS, SI HERES EVM NON MANVMISERIT, LIBER ESTO: potuerit ab herede manumitti non contra voluntatem testatoris adimitur ei libertas. sed non tam continuum tempus exigendum est, vt precipitari cogatur heres, vel ex peregrinatione celerius reuerti ad manumittendum, vel administrationem rerum necessariarum intermittere. nec rursus tam longum, vt quamdiu viuat protra-

a subaudi nomine. Ant. Aug.

protrahatur manumissio: sed modicum, quo primum possit sine magno incommodo suo heres manumittere. quòd si tempus adiectum fuerit, illud spectabitur.

In redditione rationum continentur reliqua.

XXI. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

LAbeo libro posteriorum ita refert, CALENVS DISPENSATOR MEVS SI RATIONES DILIGENTER TRACTASSE VIDEBITVR, LIBER ESTO, SVAQVE OMNIA ET CENTVM HABETO. diligentiam desiderare eam debemus, quæ domino, non quæ seruo fuerit vtilis. erit autem ei diligentiæ coniuncta fides bona non solùm in rationibus ordinandis, sed etiam in reliquo reddendo. & quod ita scriptum est VIDEBITVR, pro hoc accipi debet, videri poterit. sic & verba legis duodecim tabularum veteres interpretati sunt, SI AQVA PLVVIA NOCET, id est, si nocere poterit. & si quæreretur, cui eam diligentiam probari oporteat: heredum arbitratum viri boni more agi tum sequi debebimus. veluti si is qui certam pecuniam dedisset, liber esse iussus est, non adscripto eo, cui si dedisset, eo modo poterit liber esse, quo posset, si ita fuisset scriptum, SI HEREDI DEDISSET. 1 ¶ Pactum eius Clemens aiebat, si ita sit scri-

1 legendũ vno verbo Pactumeius.

decommissum relictum, CVI EORVM VOLES ROGO RESTITVAS: si nullum elegisset, cui restitueret: omnibus deberi Imperatorem Antoninum constituisse.

XXII. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

QVi pecuniam dare iussus est, nisi adiectum sit cui de heredibus dare debet pro partibus hereditariis. pro ea enim parte quisque accipere debet, pro qua dominus est. Si quidam ex heredibus (quibus) dare debeat, nominati sint: dabit his pro hereditariis portionibus. si heredibus nominatis etiam extraneus iunctus sit, extraneo virilis, cetera hereditariæ dari debent. & si non solùm Titio sed etiam alios adiecisset: hos virilem partem habituros, coheredes autem hereditarias, Iulianus scribit.

Transacto tempore intra quod conditioni quis parere debet, post tempus non admittetur.

XXIII. CELSVS libro vicensimo*secundo* Digestorum.

SI INTRA QVINQVENNIVM STICHVS CENTVM DEDERIT, LIBER ESTO, nec Titio, vel heredi, vel emptori post quinquennium davit. & Si rationes reddidisset, liberum esse iussum, non patitur heres rebus peculiaribus venditis reliqua soluere: perinde liber est, quasi condicioni paruerit.

XXIIII.

XXIIII. MARCELLVS libro sextodecimo Digestorum.

STICHVS SI HEREDI MEO DECEM PROMISERIT, VEL OPERAS DATVRVM SE IVRAVERIT, LIBER ESTO. potest expleri condicio, si promiserit. nam spopondisse aliqua significatione dici potest, etiam si non sit secuta obligatio.

XXV. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

STatuliberos venumdari posse leges duodecim tabularum putauerunt. duris autem condicionibus in venditione minime onerandi sunt: veluti ne intra loca seruiant, néve vnquam manumittantur.

XXVI. IDEM libro nono Regularum.

LIbertate seruo sub condicione rationis reddendæ testamẽto data, heres non solùm scriptam rationem exigit, verumetiam quæ sine scriptura ab eo administrata est. & Seruus iussus reddita ratione ad libertatem peruenire, licet nullam administrauerit rationem, nihilominus erit liber.

Statuliber transit cum sua conditione.

XXVII. IDEM libro primo Pandectarum.

SIis cui dare iussus est, redemerit statuliberum, eúmque rursus alij vendiderit: nouissimo emptori dabit. tam enim cum apud eum, cui dare iussus est, dominium quoque serui

pertinent, si eum alienet, cõdicionem quoque ab eo ad emptorem transire Iuliano placuit.

XXVIII. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

SI hereditas eius, qui seruum intra dies triginta mortis suæ, si vationes reddidisset, liberum esse iusserat, post dies triginta adita est: iure quidem stricto ita manumissus liber esse non potest, quoniam condicione deficitur sed fauor libertatis eo rem perduxit, vt respondeatur expletam cõdicionem, si per eum cui data esset, non staret quo minus expleretur. ¶ Statuliber, antequam condicio libertatis optigerit, si quid comparasset: peculio legato non cessurum in libris Gaij Cassij scriptum est: nisi id legatum in tempus libertatis collatum esset. videamus, ne cum peculium & accessionem & decessionem habeat, augmentum quoque eius peculij, si modo ab herede ei ablatum non sit, legato cessurum sit. & magis hoc iure vtimur.

XXVIIII. POMPONIVS libro octauodecimo ad Quintum Mucium.

STatuliberi à ceteris seruis nostris nihilo pænè differunt. & ideo quod ad actiones vel ex delicto venientes, vel ex negotio gesto, contractu pertinet, eiusdem condicionis sunt statuliberi, cuius ceteri. & ideo in publicis quoque iudiciis easdem pœnas patiuntur, quas ceteri serui. ¶ Quintus Mucius scribit, pater familias in testamento scripserat, SI ANDRONICVS SERVVS MEVS HEREDI MEO DEDERIT DECEM, LIBER ESTO. deinde de his bonis cœperat controuersia esse. qui se lege heredem aiebat esse, is eam hereditatem ad se pertinere dicebat. alter qui hereditatem possidebat, aiebat testamento se heredem esse. secundum eum sententia dicta erat, qui testamento aiebat se heredem esse. deinde Andronicus quærebat, si ipsi viginti dedisset, quoniam secundum eum sententia dicta est, futurus ne esset liber: an nihil videatur sententia qua vicit, ad eam rem valere. quapropter si viginti heredi scripto dedisset, & res contra possessorem iudicata esset: illum in seruitute fore. Labeo hoc quod Quintus Mucius scribit, ita putat verum esse, si re vera lege ab intestato heres fuit is qui vicit. nam si iniuria iudicis victus esset scriptus verus heres ex testamento: nihilo minus eum paruisse condicioni ei dando, & liberum fore. sed verissimum est, quod & Aristo Celso rescripsit, posse dari pecuniam heredi ab intestato, secundum quem sententia dicta est. quoniam lex duodecim tabularum emptionis verbo omnem alienationem complexa videretur, non interesset quo genere quisque dominus eius fieret. & ideo hunc quoque ea lege contineri, secundum quem sententia dicta est. & liberum

a Pro & ideo, quidam coniectura ducti legendum autumant, sed non.

b viginti quidã legi debere contendunt.

c intestato, quidã reponendũ putant ex sententia sequẽtium verborũ. rectè: nã & ita reperi in vno meo vetusto manuscrip.

futurum eum qui dedisset pecuniam. hunc autem, id est possessorem hereditatis cui data esset summa, si victus esset hereditatis petitione, cum ceteris eam quoque pecuniam victori restituere debere.

Sunt qui putant in archetyp. scriptum fuisse, am pro eam, sed id neque Aug. neq; Taurel. quod sciam retulerunt.

XXX. IDEM libro septimo ex variis lectionibus.

SI ita liber esse iussus sit, STICHVS, SI EVM HERES NON ALIENAVERIT, LIBER ESTO: etiam si statu liber est, alienari tamen poterit.

XXXI. GAIVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI seruo sub cõdicione rationum editarum legatum sit, per eam condicionẽ eum iussum esse legatum accipere, vt pecuniam reliquorum reddat, non dubitatur. & ideo cum quæsitum est, STICHVS CVM RATIONES DEDERIT CVM CONTVBERNALI SVA LIBER ESTO, an mortuo Sticho ante condicionem contubernalis eius libera esse posit: Iulianus dixit, quæstionem esse in hac specie, quæ & in legatis agitatur, ILLI CVM ILLO DO, an altero deficiente alter ad legatum admittatur. quod magis sibi placere: perinde ac scripta scriptum esset, ILLI ET ILLI. aliam etiam esse quæstionem, an contubernali quoque condicio iuncta sit. quod magis esse. Itaq; si nulla reliqua Stichus habuerit, statim eam

eam liberam esse. si habuerit reliqua, debere † *eum numerare pecuniam. nec tamen licitum ex suo peculio dare: quia id illis permissum sit, qui principaliter pro sua libertate pecuniam dare iubentur.*

† eam

XXXII. LICINNIVS Ruphinus libro primo Regularum.

SI duobus heredibus institutis seruus liber esse iussus sit, si decem heredibus dederit: ab altero ex heredibus venierit, & traditus fuerit: pro parte alteri ex heredibus, à quo non venierit, dando pecuniam liber erit.

XXXIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

STatuliberorum iura per heredem fieri non possunt duriora.

XXXIIII. IDEM libro vicensimoprimo Quæstionum.

SEruus si heredi decem dederit, liber esse iussus est. statuliberum heres eum manumisit, ac postea defunctus est. heredis heredi pecunia danda non est. quod enim placuit, heredis heredi dari oportere, tunc "*memineris locum habere, cum prior heres dominus acceptarus pecuniam fuit. quæ causa facit ambulatoriam, vt ita dixerim, condicionem. duæ sunt enim causæ per quas in primi heredis persona condicio impletur: dominij ratio, item personæ demonstratio. prior causa transit in omnem successorem, ad quem peruenerit statuli-*

"Sic recte in archetypo aute perperam scriptum est, nec. Taurel. in adnot.

ber per domini transtuli continuationem. sequens persone dumtaxat eius qui demonstratus est, adhæret. & Imperator Antoninus rescripsit, iussum rationes reddere, & liberũ esse, si heres causabitur accipere rationes, nihilominus liberum fore. quod rescriptum ita accipi debet, vt si reliqua non trahat, liber sit. quod si trahat, ita demum, si optulit eam quantitatem quæ resundi debuit, ex fide veritatis. non enim libertati sufficit heredem in mora fuisse, si non id fiat per statuliberum, quod remota mora libertati aditum daret. quid enim si ita manumissum, DAMA SI IN ISPANIAM PROFECTVS ANNO PROXIMO ERVCTVS COEGERIT, LIBER ESTO, Rome retineat heres, neque proficisci patiatur? numquid dicturi sumus, statim ante fructum coactos liberum fore? nam & cum Romæ stipulatio concipitur ita, CENTVM IN ISPANIA DARE SPONDES? inesse tempus stipulationi, quòd posit in Hispaniam pervenire, nec ante iure agi placuit. Sed si heres acceptis rationibus & reliquis computatis, denare se eas statulibero non habenti quod insperat, proscribat, aut etiam litteris ad eum missis palam faciat: condicio libertatis impleta videbitur. quid ergo si neget se reliqua traxisse, atque ideo quia per heredem steterit, vt accipiat rationes, liberũ factum: heres autem neq; se fec

"Id est, debere porrexisse, vt explicant Græci hoc loco.

se feciſſe moram, & reliqua debere statuliberum contendat? apud eum qui de libertate cognoscat, an condicio sit impleta, constabit. cuius officio cõtinebitur de mora considerare, nec minus computare rationes. & si reliqua trahi compererit, nõ esse liberum pronuntiare. sed si numquam negauit reliqua debere, cum autem conueniret heredem, & rationes offerre professus sit, refusurum quidquid in reliquis esse constiterit, & eius pecuniæ reum numerare paratum idoneum optulit, & heres in mora fuit: sententia pro libertate dicetur.

XXXV. IDEM libro nono Responsorum.

NOn videbitur per statuliberum {non} stare, quo minus condicio libertatis existat, si de peculio, quod apud venditorem seruus habuit, pecuniam condicionis offerre non posit. ad alienum enim peculium voluntas defuncti porrigi nõ potuit. idẽ erit & si cum peculio seruus venierit, & venditor fide rupta peculium retinuerit. quamquam enim ex empto sit actio, tamen apud emptorẽ peculiũ seruus nõ habuit.

XXXVI. IDEM libro secundo Definitionũ.

IN tabulis secundis filio seruum data libertate substitutũ a re statuliberi prudẽtes munierunt. quod vtilitas recipit: scilicet vt cum sua causa alienaretur, nõ patris testamentum puer filius rescindat. quæ iuris auctoritas citra dilectum" ordinis ad secundum quoq; vel tertium

" Sic loquitur omnis antiquitas. Festus in verbo, dilectus.

tium substitutum porrecta est.

XXXVII. GAIVS lib. singulari de Casibus.

Sita scriptū sit, STICHVM TITIO DO, VT EVM MANVMITTAT: SI NON MANVMISERIT, LIBER ESTO: statim Stichum liberum esse.

XXXVIII. PAVLVS lib. primo ad Neratiū.

NOn omne ab heredis persona interueniēs impedimentū statulibero pro expleta condicione cedit: sed id dumtaxat, quod impediendæ libertatis [a] factum est.

[a] Subaudi causa. Anton. Aug.

XXXVIIII. IAVOLENVS libro quarto ex posterioribus Labeonis.

STICHVM ATTIO DO LEGO: ET SI IS EI NVMMOS CENTVM DEDERIT, LIBER ESTO. si seruus ex testamēto nummos Attio dedisset, eos repetere heredem non posse Labeo existimat: quia Attius eos à seruo suo acceperit, non ab heredis seruo. eum autem statuliberum esse Quintus Mucius, Gallus, & ipse Labeo putant. Seruius, Ofilius nō esse. superiorem sententiam probo. ita tamē, vt is seruus heredis, non legatarij sit. vtpote cum legatū statuliberi tollatur. ¶ STICHVS LIBER ESTO, QVANDO AES ALIENVM MEVM SOLVTVM, CREDITORIBVSVE MEIS SATISFACTVM ERIT. quāuis heres locuples extitisset, tamen non prius Stichum liberum futurum, quàm creditores pecuniā, aut satis accepissent, aliúe

aliúe quo modo sibi cauissent, Labeo, Ofilius
2 responderunt. ¶ Si heres seruo pecuniam ad negotiandum dedisset, statuliberum eam ipsam numerando liberari ex testamento non posse, Labeo, Trebatius responderunt. quia reddere eam magis quàm dare videretur. ego puto, si peculiares nummi fuerunt: ex testamento eum li-
3 berum futurum. ¶ DAMA SERVVS, CVM HEREDI MEO ANNORVM (SEPTEM) OPERAS SOLVERIT, LIBER ESTO. & is seruus intra septem annos in iudicio publico esset, septimus annus præterisset: Seruius ait eum non liberari debere. Labeo etsi postea soluisset annorum septem operas, liberum futurū. quod
4 verum est. ¶ SI STICHVS ATTIAE MILLE NVMMOS DEDERIT, LIBER ESTO. Attia viuo testatore decessit. nō posse Stichū liberum esse. Labeo, Ofilius responderunt. Trebatius, si ante testamentum factum Attia decessisset, idem si postea: eum liberū futurum. Labeonis & Ofilij sententia rationem quidem habet. sed hoc iure vtimur, vt is seruus ex testamento li-
5 ber sit. ¶ Si seruus operas extraneo dare iussus esset, nullus nomine serui suas operas dando, liberare seruū potest. quod in pecunia aliter observatur. vtpote cum extraneus pro eo seruo dando pecuniam, seruum liberaret.

XL. SCAEVOLA libro vicensimo quarto Digestorum.

STICH

STicho libertas data est, AB HEREDIBVS MEIS PETO, FIDEIQVE EORVM COMMITTO, VT RATIONIBVS REDDITIS STICHVM MANVMITTANT. quæsitū est, cis ampla pecunia exacta post mortem testatoris sibi commissa reliquetur, & quasdam summas à colonis exactis rationibus non intulerit, hereditatémque spoliauerit apertis clam horreis, sublatísque supellectili & veste, & apothecis exhaustis: an non prius ei fideicōmissa libertas debeatur, quàm ea quæ malo ratione reliquatus est, quæ surrupta est, reposuerit. respondit, nō prius ei fideicōmissam libertatem præstandam, quàm & reliqua, & omnia quæ per eū abessent, restituisset. & PAMPHILVS LIBER ESTO, PECVLIO SVO HERE-
DIBVS VERE DATO. quæsitum est, cum plus domino debeat, quàm in peculio habeat: & omnes res, quas in peculio habebat, bonæ fidei heredibus dederat: an libertas ex testamento competat. respondit, nihil proponi, cur nō competeret. & Pamphilo liberto, quem heredem ex parte instituerat, Stichum seruum prælegauerat, & ei libertatem his verbis dederat, ITA VT SI TIBI EX DIE MORTIS MEAE PER ANNOS CONTINVOS QVINQVE MENSTRVOS SEXAGENOS DEDERIT, TVNC EVM MANVMITTAS. Pamphilus ante quin-

quennium moriens, heredibus institutis filio & vxore, de eodem Sticho ita cauit, STICHVS SERVVS, QVI MIHI TESTAMENTO PATRONI MEI CERTA CONDICIONE RELICTVS EST, IVBEO DET PRAESTET FILIO ET VXORI MEAE SINE VLLA CONTROVERSIA, ET EVM TEMPORE PERACTO MANVMITTANT. quæsitum est, (si) Stichus sexagenos nummos menstruos non præstiterit, an impleto quinquennio fideicommissa libertas ei debeatur. respondit, nisi præstitisset fideicommissam libertatem non deberi. & Seruus testamento ita manumissus est, STICHVS SERVVS MEVS ACTOR SI RATIONEM OMNEM ACTVS SVI HEREDI MEO REDDIDERIT, EOQVE NOMINE SATISFECERIT, LIBER ESTO: EIQVE CVM LIBER ERIT, DARI VOLO VIGINTI, ET PECVLIVM SVVM. quæsitum est, an si rationes quas egit per multos annos, sine subscriptione testatoris heredi reddere paratus sit, liber ex testamento fiat: cum propter grauem valetudinem testator non potuerit rationibus subscribere, testamento tamen subscripserit. respondit, si ex fide ratio redderetur, reliquáque inferantur: liberum fore. Item quæro, an ea quæ exacta sunt per adiutores eius, neque calendario illata sunt,

aut

aut fraudulenter acta: huic adscribi possint, cum esset is præpositus. respondit, si id esset quod culpæ eius deberet imputari: spectare ad rationis reddendæ necessitatem. Item quæro, an eorum quoq; nomine ratio haberi debeat, quòd neque à conductoribus prædiorum neque à vilicis pensiones exegerit, & insuper etiam pro mutuum eis dederit. respondit, supra responsum est. Item quæro, an eo nomine teneatur, quòd omnem rem suam, id est peculium exportauerit, antequam rationes redderet. respondit, nihil eam rem impedire conditionem, si modo ratio redderetur. ¶ Titius testamento seruos & actoris singulos diuersis personis legauit cum adiectione, SI RATIONES HEREDI REDDIDERINT. deinde proprio capite ita scripsit, OMNES ACTORES, QVOS LEGAVI VEL MANVMISERO, INTRA QVARTVM MENSEM MORTIS MEAE RATIONES REDDERE VOLO: ET DOMINIS QVIBVS A ME LEGATI SINT, REDDI. infra deinde alios actores liberos esse iussit æque cum hac adiectione, si rationes heredi reddiderint. quæro cum per heredem fiat quo minus reddantur, vtrum statuliberi esse desinant, an nihilo minus quandoque possint reddita ratione & reliquis illatis libertatem ex testamento consequi. respondit, legata quidem & libertates non aliàs competere, quàm

rationes redditæ essent, aut per heredem staret, quo minus redderentur. verum iudicaturo æstimandum, vtrum tempus condicioni legatorum libertatiúmque additum videatur: an libero tempore reddere volentibus reliqua heredibus, quattuor menses appositi sint, sollicito testatore cunctationi, & moram eorum proscribēte. melius autem est, præsumptionem pro statuliberis esse. ¶ Argentarius coactor cum pæne totam fortunam in nominibus" haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit: QVISQVIS MIHI HERES ERIT, SI DAMA SERVVS MEVS ACTVS SVI, QVI AGITVR NOMINE EIVS ET PAMPHILI CONSERVI SVI, HEREDI MEO RATIONES REDDIDERIT, PARIAQVE" FECERIT A DIE MORTIS MEAE INTRA MENSEM SEXTVM: LIBER ESTO. ¶ Quæsitum est, an hæc verba PARIAQVE FECIT ad omnia* nomina* pertineant, exceptis perditis, vt hoc significent, si omnem pecuniam ab omnibus exegerint, & heredi soluerint, vel eo nomine satisfecerint. & si in exactione nominum cessauerint intra sex menses, libertas illis non competat. respondit, manifestam esse condicionem verbis testamenti supra scriptis positam. igitur ita demum liberos fore, si aut ei pareant, aut per heredem stet, quo minus pareant.

Alciat. libro 1. parerg. c. 24

" schedulis. Græci.

" i. nihil reliqui habuerit, vt transferūt Græci libr. 4. βασιλ. tit. 6. Vide Ant. Aug. lib. 4. c. 12.

XLI. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI quem seruum tuum ad certum tempus statu liberum relinquere vis, nihil interest vtro modo caueas, SI SERVIERIT, an SI TRIENNIO OPERAS DEDERIT, LIBER ESTO. Paulus: si quis liber esse iussus fuerit, si decem heredi promisisset: quamquam ea promissio nullam rem habitura est, tamen promittendo liberabitur.

XLII. IDEM libro tertio Pithanon.

SI quis eundem hominem vxori sua legauerit, & cum ea nupsisset, liberum esse iusserit, & ea ex lege nupserit, liber fiet: non-

[a] Iulia Miscella Græcus interpres.

QVI SINE MANVMISSIONE AD LIBERTATEM PERVENIVNT.

Lib. 48. βασιλ. titul. 6.

TIT. VIII.

PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI SERVVS venditus est, vt intra certum tempus manumitteretur: etiam si sine herede decessisset & venditor & emptor, seruo libertas competit. & hoc Diuus Marcus rescripsit. sed etsi mutauerit venditor voluntatem, nihilo minus libertas competit.

[a] Ad Aufidium Victorium l. 2. C. Si manci ita fuer. alienat.

II.

II. MODESTINVS libro sexto Regularum.

SEruo, quem pro derelicto dominus ob grauem infirmitatem habuit, ex edicto Diui Claudij competit libertas.

Transacto tempore post quod seruus venditus est hac lege vt manumittatur, seruus efficitur liber.

III. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

EVM qui ita venit, vt intra tempus manumitteretur, cum dies præstandæ libertatis venerit viuente venditore & perseuerante in eadem voluntate: perinde haberi, ac si ab eo à quo debuit manumitti, manumissus esset. mortuo autem venditore non esse heredum eius voluntatem explorandam Diuus Marcus cum filio suo rescripsit.

cc. l. 5. §. 1. ff. de cõd. caus. dat. l. 27. §. 1. ff. mandat.

IIII. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum.

SI qui hac lege emptus sit, vt à viuo emptore manumittatur, statim mortuo eo competit libertas.

[a] In vulg. Si quis.

V. MARCIANVS libro quinto Regularum.

QVI ob necem detectam domini præmium libertatis consequitur, fit orcinus libertus.

[a] Plato 9. legum.

[b] Quidã, inter quos Turnebus Grãmaticus legendum putant orciuus, per v.

VI. IDEM libro singulari ad formulam hypothecariam.

SI quis obligatum seruum hac lege emerit, vt manumittat: competit libertas ex con-

stitutione Diui Marci, licet bona omnia quis obligauerit, quæ habet habiturúsve esset. tantundem dicendum est & si lege hac emerit, ne prostituatur: & prostituerit.

VII. PAVLVS libro singulari de libertatibus dandis.

IMperator noster cum patre suo constituit in eo, qui cum posit abducere prostitutam ancillam, pecunia accepta manus iniectionem vendidit, vt libera esset. nihil enim interesse, ipse abducas & prostituas, an patiaris prostitutam esse pretio accepto, cum possis eximere.

VIII. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

MAncipia mater filiæ donauerat, vt filia curaret ea post mortem suam esse liberta. cum donationis legi non esset obtemperatum, ex sententia constitutionis Diui Marci libertates optingere matre consentiente respondi. quòd si ante filiam mater vita decessit, omnimodo.

VIIII. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

LAtinus Largus vēdidit ancillam ita, vt manumitteretur, non addito tēpore. quæro quando ex constitutione incipit ei libertas competere, cessante emptore in manumittendo. respondi, inspiciendum est, quid actū sit, vtrum cum primùm potuisset, vt manumitteret: an vt in potestate esset emptoris, quando vellet manumittere. priore casu facilè tempus deprehendi poterit. posteriore vtique moriente emptore competit libertas. si non appareat quid conuenerit, fauor priorem inducet opinionem, id est vt intra duos menses, si ambo præsto sunt, tam seruus quàm emptor eius. seruo enim absente, nisi emptor intra quatuor menses imposuerit libertatem, ex constitutionibus ad libertatem eripitur.

QVI ET A QVIBVS MANVMISSI LIBERI NON fiunt [&] ad legem Aeliam Sentiam.

Inclusum deest in indice tit.

TIT. VIIII.

VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

CELSVS libro duodecimo digestorum vtilitatis gratia motus surdum ita natum manumittere posse ait.

IDEM libro tertio ad Sabinum.

Ergo competere libertas non potest, si relegatus moratus sit in vrbe.

Electio data in testamento legatariis, impedit libertatem dari seruis.

III. GAIVS libro secundo de legatis ad Edictum vrbicum.

SI optio hominis data sit, vel indistinctè homo legatus sit: non potest heres quosdam seruos vel omnes manumittendo, aut euertere

ani minuere ius electionis. nam optione siue electione serui data, quodammodo singuli sub cõditione legati videntur.

III. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

l. 2. ff. de manumiss.

SErvum pignori datum manumittere non possumus.

V. IVLIANVS libro sexagensimo quarto Digestorum.

CVM hereditas soluendo non est, quamuis heres iocuples existat, libertas ex testamento (non) competit. si autem is qui soluendo non est, hoc modo libertatem dederit, SI CREDITORIBVS MEIS SOLIDVM SOLVTVM FVERIT, STICHVS LIBER ESTO: non potest videri fraudandorum creditorum causa liberos esse iussisse. & Si Titius nihil amplius habeat bonis quàm Stichum & Pamphilum habeatq; eósque stipulanti Mœuio ita promiserit, STICHVM AVT PAMPHILVM DARE SPONDES? deinde cum alium creditorem non haberet, Stichum manumiserit: libertas per legem Aeliam Sentiam rescinditur. quamuis enim fuit in potestate Titij, vt Pamphilum daret: tamen quamdiu cum non dederit, quia interim mori potuit, non sine fraude stipulatoris Stichum manumisit. quòd si solum Pamphilum dari promisisset, non dubitarem quin Stichus ad libertatem peruenire, quamuis similiter Pamphilus mori possit. multum enim interest, contineatur ipsa stipulatione is qui manumittitur, an extra obligationem sit. nam & qui ob aureos quinque Stichum & Pamphilum pignori dederit, cum vterque eorum quinum aureorum sit: neuter manumitti potest. at si Stichum solum pignori dederit, Pamphilum nõ videtur in fraudem creditoris manumittere.

VI. SCAEVOLA libro sextodecimo Quæstionum.

IVlianus de eo loquitur, qui in substantia nihil aliud habeat. nam si habeat, quare nõ dicetur vnum posse manumitti? quia & vno mortuo soluendo est, & vno manumisso soluendo est. nec aduenticij casus computandi sint. alioquin & qui vnum † & certum ex seruis suis promisit, neminem manumittet.

Græcus interpres hãc legẽ tribuit Celso in libris Digestorũ.
†incertum

VII. IVLIANVS libro secundo ad Vrseium Ferocem.

SI quis integris facultatibus codicillos confirmauit, deinde cum consilium creditorum fraudandorum cepisset, libertates codicillis dederit: optineri non potest, quo minus lege libertates interpellarentur. nam consilium testatoris fraudulentum non eo tempore obseruatur, quod codicilli confirmantur, sed quod libertas codicillis datur. & Minor annis viginti cum seruum manumittere vellet, nec iustam causam ad consilium manumittendi haberet,

*In vita. nam testamento potest. Græci hic.

tibi cum vt manumitteres dedit. negauit eum Proculus liberum esse: quoniam fraus legi facta esset.

VIII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

CVM is qui sub condicione debet: manumittat fideicõmissi causa, lex Aelia Sentia locum habet. Si miles iure militari testamento facto libertates dederit in fraudem creditorum, & non soluendo moriatur: impediuntur libertates.

VIIII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

ILle seruus liber nõ erit, qui coëgerit vt eum dominus manumittat, & ille perterritus fecerit liberum eum esse. Item nec ille liber fieri potest, qui à domino non est defensus in capitali crimine, posteáque absolutus est. ¶ Qui hac lege venierint, ne manumittantur, vel qui testamẽto prohibiti sint manumitti, vel iussu præsidis prouinciæ, licet manumittantur, tamen ad libertatem non perueniunt.

X. GAIVS libro primo Rerum cottidianarum siue aureorum.

IN fraudem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore quo manumittit, soluendo non est, vel datis libertatibus desiturus est soluendo esse. sæpe enim de facultatibus suis amplius quàm in his est, sperant homines. quod frequenter accidit his qui transmarinas

marinas negotiationes, & aliis regionibus quàm in quibus ipsi morantur, per seruos atque libertos exercẽt. quòd sæpe adtriti istis negotiationibus longo tempore, id ignorant, & manumittendo sine fraudis consilio indulgent seruis suis libertatem.

[a] In arche typ. quid. aut legendum affirmatiuè quid: aut qui.

XI. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

IN fraudem ciuitatium manumissi ad libertatem non veniunt, vt senatus censuit. sed nec in fraudem fisci datas libertates procedere, principalibus constitutionibus cauetur. Sed Diui fratres rescripserunt, non vtique si debitor fisci manumiserit, libertates impediuntur: sed ita, si cum non erat soluendo, in fraudem manumisit.

Lex quæ generaliter loquitur, ex defectu rationis non restringitur, vt lucri amissio euitetur. Bart.

XII. VLPIANVS libro †quinto de Adulteriis. †quarto

PRospexit legislator, ne mancipia per manumissionem quæstioni subducantur. idcircóque prohibuit ea manumitti, certúmque diem præstituit, intra quem manumittere non liceat. ipsa igitur quæ fecerit, omnes omnimodo seruos suos manumittere vel alienare prohibetur: quia ita verba faciant, vt ne eum quidem seruum, qui extra ministerium eius

mulieris fuit vel in agro vel in prouincia, possit manumittere vel alienare. quod quidem per quam durũ est: sed ita lex scripta est. ¶ Sed etsi post diuortium seruũ mulier parauit, aut alia ratione adquisiit: æque, quod ad verba attinet, manumittere non poterit. & ita Sextus quoque Cæcilius adnotat. ¶ Pater verò, in cuius potestate filia fuerit, ea tantùm mancipia prohibetur manumittere alienáreve, quæ in vsu filiæ fuerunt tributa. ¶ Matrem quoque prohibuit manumittere alienáreve ea mancipia quæ in ministerium filiæ concesserat. sed & auum & auiam prohibuit manumittere: cum horum quoque mancipia quæstione postulari possit, si voluerit. ¶ Sextus Cæcilius rectè ait, annuum tempus legem præstitisse alienandis manumittendisve seruis. finge, inquit, ream adulterij intra sexagesimum diem postulatam, quæ cognitio tam facilè expediri potuit adulterij, vt intra sexagesimum diem finiatur? & tamen licere mulieri quamuis postulatæ adulterij seruum suspectum in adulterio, vel quæstione necessarium, quod ad verba legis attinet, manumittere. sanè in hunc casum subueniendum est, vt destinati serui quasi consecij, vel quasi nocentes, non debeant manumitti ante finitam cognitionem. Pater mulieris vel mater, si intra sexagesimum diem decedant, ex his seruis quos in ministerium filiæ dederint, neque manumittere neque alienare poterunt.

[a] Sic edidit Taurell. cùm esset in archetypo paruit.

XIII. PAVLVS libro tertio de Adulteriis.

QVod si intra diem sexagesimum manumiserint, erit seruus statuliber.

XIIII. VLPIANVS libro quarto de Adulteriis.

SED si maritus intra sexagesimũ diem decesserit, an manumittere vel alienare iam possit suprascriptas personas, videamus. & non puto posse, quãuis accusatore mulier deficiatur 1 marito: cum pater accusare possit. ¶ Et simpliciter quidem lex mulierẽ prohibuit intra sexagesimum diẽ diuortij manumittere, siue autem diuertit, siue repudio dimissa sit: manumissio impedietur. sed si morte mariti solutũ sit matrimoniũ, vel aliqua pœna eius manumissio non impedietur. sed etsi bona gratia [a] finierit matrimonium, dicetur manumissionem vel alienationem non impediri. ¶ Sed & si constante matrimonio mulier dum diuortium cogitat, manumittat vel alienet, & hoc dilucidis probationibus fuerit approbatum: quasi in fraudem legis hoc factum sit, non debet alienatio valere vel manumissio. Alienationem omnem omnino accipere debemus.

[a] Vide Nouell. 22.

XV. PAVLVS libro primo ad legem Iuliam.

QVæsitum est, an is qui maiestatis crimine reus factus sit, manumittere possit, quoniam

quoniam ante damnationem dominus est. & imperator Antoninus Calpurnio Critoni rescripsit, ex eo tempore, quo quis propter facinorum suorum cogitationē iam de pœna sua certus esse poterat, multo prius conscientia delictorum, quàm damnatione ius † datæ libertatis eum amisisse. ¶ Iulianus ait, si posteaquam filio permisit pater manumittere, filius ignorans patrem decessisse, manumisit vindicta non fieri eum liberum. sed etsi viuat pater, & voluntas mutata erit: non videri velle patre filium manumisisse.

† dandæ

XVI. IDEM libro tertio ad legem Æliam Sentiam.

SI cum fideicommissa libertas debeatur, minor viginti annis seruum vendat vt manumittatur, vel quia hac lege emerat, nō impeditur alienatio. ¶ Si partem, quam in communi seruo habet minor viginti annis, manumittendi causa tradat: nihil aget. sed si cum ipse causam probare posset, tradiderit: nulla fraus intellegetur. ¶ Ne quis creditorum fraudandorum causa seruum manumittat, hac lege cauetur. creditores autem appellantur, quibus quacumque ex causa actio cum fraudatore competat. ¶ Aristo respondit, à debitore fisci qui soluendo non erat, manumissum ita reuocari in seruitutem debere, si non diu in libertate fuisset, id est non minus decennio. plane ea quæ in

in fraudem fisci in sinus eius collata sunt, reuocanda. ¶ Si sub condicione alicui pecunia debeatur, * quasi * statuliber erit à debitore manumissus, vt pendeat libertas ex condicione.

¶ Si voluntate patris filius manumiserit, siue pater siue filius sciat soluendo patrem non esse: libertas impedietur.

XVII. IDEM libro singulari de Libertatibus.

SI priuatus coactus à populo manumiserit, quamuis voluntatem accōmodauerit, tamen non erit liber. nam & Diuus Marcus prohibuit ex adclamatione populi manumittere. Item non fit liber si mentitus dominus, ne à magistratibus castigaretur, dixit esse liberum. si non fuit voluntatis manumittendi. ¶ In his quos intra certa tempora non licet manumittere, si testamento acceperint libertatem, non testamenti facti, sed competentis libertatis tempus inspiciendum " est.

" Itaque non erit liber.

XVIII. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

SI mortis tempore soluendo sit hereditas, si tamen (cum) adeatur, desierit esse soluendo: libertas à testatore in fraudem creditorum relicta non competet. nam sicut aucta hereditas prodest libertatibus, ita nocet deminuta. ¶ Si is cui libertas relicta est, iussus sit heredi dare tantum quanti est, & liber esse: videamus an adhuc

adhuc fraus sit creditorum, quia heres mortis causa acceptarus est, an verò si alius pro eo, vel ipse non de peculio det, nulla sit fraus. sed si heres locuples non proficit ad libertatem, nec qui dat pecuniam, prodesse potest.

XVIIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

[a] In vulg. edit. hæc lex incipit Cõpetit, atque illic perperã omittitur primum verbum. cum lectione Flor. consentit liber 48. βασιλ. eo. tit. vide Ant. Aug. lib. 4. c. vlt. Iunge l. matrimonij. 5. de rit. nupt.

NVlla[a] competit libertas data ab eo, qui postea seruus ipse pronuntiatus est. Non confirmatur libertas additione hereditatis, si prius non fuerit a domino relicta

XX. IDEM libro singulari de Enucleatis casibus.

SI seruo alieno libertas non consentiente domino data est, valere ex auctoritate iuris non potest: quamuis postea manumissor dominus heres extitit. nam licet eius, iure cognationis, qui manumisit, heres extitit: non ideo additione hereditatis libertatis datio confirmatur.

XXI. IDEM libro primo Pandectarum.

MAtrimonij causa manumitti ancilla à nullo alio potest, quàm qui eam vxorem ducturus est. quòd si alter manumiserit matrimonij causa, alter eam vxorem ducat: non erit libera. adeo vt nec si intra sex quidem menses eam repudiatam postea manumissor vxorem duxerit, liberam eam fieri Iulianus respondit, quasi de his nuptiis senatus senserit, quæ post manu

manumissionem nullis aliis interpositis secutæ fuerunt.

XXII. POMPONIVS libro vicensimo quinto ad Quintum Mucium.

CVrator furiosi seruum eius manumittere non potest.

XXIII. IDEM libro quarto ex variis lectionibus.

SEmper in fraudem creditorum libertas datur ab eo qui sciret se soluendo non esse: quamuis vene dedisset merenti hoc.

XXIIII. TERENTIVS CLEMENS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis habens creditores, plures manumiserit, non omnium libertas impedietur: sed qui primi sunt, liberi erunt donec creditoribus suum soluatur. quam rationem Iulianus solet dicere velut duobus manumissis, si vnius libertate fraudentur: non vtriusque, sed alterutrius impediri libertatem: & plerumque postea scripti, nisi si quando maioris pretij sit is qui antè nominatus sit, nec sufficiat posteriorem retrahi in seruitutem, prior sufficiat. nam hoc casu sequenti loco * scriptum * solum ad libertatem perueniturum.

cõ. l. 6. ſ. de solut.

XXV. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

INfraudem creditorum testamento datæ libertates, prioribus creditoribus dimissis propter nouos[a] creditores irritæ sunt.

[a] Olim legebatur assiduos, sed ad margine mei manuscr. notatur Pisis legi, nouos.

XXVI.

XXVI. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

Pignori obligatum seruum debitoris heres manumisit. quæsitum est, an liber esset. respondit, secundum ea quæ proponerentur, si pecunia etiam nunc deberetur, non esse manumissione liberum factum. Paulus: soluta ergo pecunia, ex illa voluntate liber fit.

XXVII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

In vulg. est lex, Qui in fraudem.

IN fraudem creditorum manumittitur, libérque esse prohibetur, siue dies soluendæ pecuniæ iam cessit, siue in diem vel sub condicione sit debitum. Diuersa causa est legati sub condicione relicti. nam antequam condicio existerit, inter creditores legatarius iste non habetur. Ex omni autem causa creditoribus in hac parte lex Aelia Sentia prospexit. inter quos fideicommissarium etiam esse placuit. ¶ Pignori datus seruus, antequam debiti nomine fiat satis, sine consensu creditorum manumitti non potest. sed pupilli creditoris citra tutoris auctoritatem consensus nihil libertati prodest. sicuti non prodest, si fructuarius pupillus manumissioni similiter consentiat.

XXVIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

HEres seruum proprium, quem testator legauerat, manumittendo nihil agit: quia

quia scientiæ vel ignorantiæ eius nullam placuit admitti rationem.

XXVIII. GAIVS libro primo de Manumissionibus.

GEneraliter pignori datus seruus, sine dubio pleno iure debitoris est, & iustam libertatem ab eo consequi potest, si lex Aelia Sentia non impediat libertatem. id est si soluendo sit, nec ob id creditores videantur fraudari. ¶ Sub condicione seruus legatus, pendente condicione pleno iure heredis est. sed nullam libertatem ab eo consequi potest, ne legatario iniuria fieret.

"nec latinam, nec Romanã, nec dediticiã. Aug. lib. 3. c. 7.

XXX. VLPIANVS libro quarto ad legem Æliam Sentiam.

SI quis hac lege seruum emerit, vt manumittat, & non manumittente eo seruus ad libertatẽ peruenerit ex constitutione Diui Marci: an possit vt ingratum accusare, videamus. & dici potest, cum non sit manumissor, hoc ius eum non habere. ¶ Si filius meus ex voluntate mea manumiserit, an vt ingratum eum accusandi ius habeam, dubitari poterit: idcirco quia non manumisi, sed pro eo habendus sum, ac si manumississem. Sed si castrensem seruum filius meus manumittat, dubio procul hoc ius non habebo: quia non ipse manumisit. ipse planè filius accusare poterit. Tamdiu

autem accusare quis poterit, quamdiu perseuerat patronus. ¶ Quotiens autem patroni libertum volunt accusare, vtrum omnium consensus necessarius sit, an verò & vnus possit, videamus. & est verius, si saltē in vnum hoc cōmiserit, eum vt ingratum accusari. sed omnium consensum necessarium, si sint eiusdem gradus. ¶ Si pater libertum vni ex filiis adsignauerit, solum eum accusare posse Iulianus scripsit, solum enim patronum esse.

XXXI. TERENTIVS CLEMENS lib. quinto ad legem Iuliam & Papiam.

QVæsitum est, si libertam patronus iurando adegisset, ne ea liberos, puberes habens nuberet: quia inutile esset. Iulianus dicit, non videri contra legem Aeliam Sentiam fecisse eum, qui non perpetuam viduitatem libertæ iniunxisset.

XXXII. IDEM libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

SI non voluntate patroni is qui in eius potestate sit, iusiurandum adegerit: vel stipulatus fuerit ne nubat: nisi id patronus remittat, aut liberauit libertum, incidet in legem. videbitur enim id ipsum dolo malo facere. ¶ Non prohibentur lege Aelia Sentia patroni à libertis mercedes capere: sed obligare eos, itaque si sponte sua libertus mercedem patrono præstiterit, nullum huius legis præmium consequetur.

a Æliam Sentiam. Græci.

2 tur. ¶ Is qui operas, aut in singulas eas certam summam promisit, ad hanc legem non pertinet: quoniam operas præstando potest liberari. idem Octauenus probat. & adicit, obligare sibi libertum, vt mercedem operarum capiat, is intellegitur, qui hoc solum agit, vt vtique mercedem capiat, etiam si sub titulo operarum eam stipulatus fuerit.

cc. l. 7. & 25. ff. de oper. libert.

DE IVRE AVREORVM ANVLORVM.

TIT. X.

Non tollitur ius alimentorum liberto quæsitum, etsi meliorem suam conditionem fecerit.

PAPINIANVS libro primo Responsorum.

NOnter ceteros alimenta liberto relicta non idcirco non debentur, quia ius aureorum anulorum ab Imperatore libertus acceperit, diuersum in eo probatur, qui iudicatus ingenuus, conclusione per alium patronum detecta condicionis suæ redditus alimenta sibi, quæ tertius patronus reliquerat, præberi desiderat. hunc enim etiam beneficium anulorum amittere placuit.

II. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

Intra quinque annos pro ingenuitate sententia dicta rescissa fuerat. victum anulorum aureorum beneficium, quod ante sententiam pro ingenuitate dictam acceperit, ac deposuit, non retinuisse respondi.

III. MARCIANVS libro primo Institutionum.

Diuus Commodus & ius anulorum datum ademit illis, qui inuitis aut ignorantibus patronis acceperant.

IIII. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

*Etiam feminæ ius anulorum aureorum impetrare *possunt. & iura ingenuitatis impetrare,* & natalibus restitui poterunt.*

V. PAVLVS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

Is qui ius anulorum impetrauit, vt ingenuus habetur: quamuis ab hereditate eius patronus non excludatur.

VI. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Libertinus si ius anulorum impetrauerit, quamuis iura ingenuitatis saluo iure patroni nactus sit, tamẽ ingenuus intellegitur. & hoc Diuus Hadrianus rescripsit.

In vulg. qui ius.

DE

DE NATALIBVS RESTITVENDIS. TIT. XI.

VLPIANVS libro secundo Responsorum.

A Principe natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natum principi adfirmauit, si ex ancilla natus est, nihil videri impetrasse.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

Interdum & serui nati ex post facto iuris interuẽtu ingenui fiunt. vt ecce si libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. illis enim vtique natalibus restituitur, in quibus initio omnes homines fuerũt, non in quibus ipse nascitur, cum seruus natus esset. hic enim, quãtum ad totum ius pertinet, perinde habetur, atque si ingenuus natus esset: nec patronus eius potest ad successionem venire. ideóque Imperatores non facilè solent quemquam natalibus restituere, nisi consentiente patrono.

III. SCAEVOLA libro sexto Responsorum respondit.

Quæris, an ingenuitatis iure vtatur is quem sanctissimus & nobilissimus Imperator natalibus suis restituit. sed ea res nec dubitationẽ habet, nec vnquã habuit, quum exploratum sit, ad omnem ingenui-

tatis statum restitui eum qui isto beneficio principis vtatur.

IIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

NEc filio patroni inuito libertus natalibus suis restitui potest. quid enim interest, ipsi patrono, an filius eius fiat iniuria?

V. MODESTINVS libro septimo Regularum.

PAtrono consentiēte debet libertus ab Imperatore natalibus restitui. nam enim patroni hoc impetrato amittitur. Libertinus qui natalibus restitutus est, perinde habetur atque si ingenuus factus medio tempore maculam seruitutis non sustinuisset.

DE LIBERALI CAVSA.

TIT. XII.

VLPIANVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

SI quādo is qui in possessione seruitutis constitutus est, litigare de condicione sua non patitur, quòd forte sibi suóque generi vellet aliquā iniuriam inferri, in hoc casu æquum est quibusdam personis dari licentiam pro eo litigare. vt puta parenti qui dicat filium in sua potestate esse. nam etiā si nolit filius, pro eo litigavit. sed etsi in potestate non sit, parenti dabitur hoc iure, quia semper parētis interest, filiū seruitutē non subire.

In vulg. incipit Si quidē: sed perperam & mendose.

subire. versa etiam vice dicemus liberis parentium etiam inuitorum eādem facultatem dari. neque enim modica filij ignominia est, si parentem seruum habeat. idcirco visum est, cognatis etiam hoc dari debere.

II. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

QVoniam seruitus eorum ad dolorem nostrum iniuriámque nostram porrigitur.

III. VLPIANVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

AMplius puto, naturalibus quoque hoc idem præstandum, vt parens filium in seruitute quæsitum & manumissum possit in libertatem vindicare. ¶ Militi etiam pro necessariis sibi personis de libertate litigare permittitur. Cum verò talis nemo alius est qui pro eo litiget, tunc necessarium est dari facultatem etiā matri, vel filiabus, vel sororibus eius, ceteris q; mulieribus quæ de cognatione sunt, vel etiā vxori, adire prætorē, & hoc indicare, vt causa cognita & inuito ei succurratur. Sed & si libertum meum vel libertam dicam, idem erit dicendum.

IIII. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

SEd tunc patrono conceditur pro libertate liberti litigare, si eo ignorante libertus venire se passus est.

V. VLPIANVS (libro) quinquagensimoquarto ad Edictum.

INteresſt enim noſtra libertos libertásque habere. quod ſi plures ex memoratis perſonis exiſtant, qui velint pro his litigare: prætoris partes interponendæ ſunt, vt eligat quem potiſſimum in hoc eſſe exiſtimat. quod & in pluribus patronis obſeruari debet.

VI. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani.

BEnignius autem hoc perſequendum eſt, vt ſi furioſus & infans eſt, qui in ſeruitutem trahitur, non ſolùm neceſſariis perſonis, ſed etiam extraneis hoc permittatur.

VII. VLPIANVS libro quinquagensimoquarto ad Edictum.

LIberis etiam hominibus, maximè ſi maiores viginti annis venũ ſe dari paſſi ſunt, vel in ſeruitutem quaqua ratione deduci, nihil obeſt quo minus poſſint in libertatem proclamare. niſi forte ſe venum dari paſſi ſunt, vt participauerint pretium. ¶ Si quis minor viginti annis ad partiendum pretium venum ſe dari paſſus eſt, nihil ei hoc poſt viginti annos nocebit. ſed ſi ante quidem ſe venum dedit, poſt vicenſimum autem annum pretium partitus eſt: poterit ei libertas denegari. ¶ Si quis ſciens liberum emerit, nõ denegatur venditio in libertatem proclamatio aduerſus eum qui eum comparauit, cuiuſque ſit ætatis qui emptus eſt. ideirco quia nõ eſt venia dignus qui emit, etiam ſi ſcientem prudentémque ſe liberum emerit. ſedenim ſi poſtea alius eum emerit ab hoc qui ſciuit, ignorans: deneganda eſt
3 ei libertas. ¶ Si duo ſimul emerint partes, alter ſciens, alter ignorans: videndũ erit numquid is qui ſcit, non debeat nocere ignoranti. quod quidem magis eſt. ſedenim illa erit quæſtio: partem ſolã habebit is qui ignorauit, an totum. & quid dicemus de alia parte? an ad eum qui ſcit, pertineat? ſed ille indignus eſt quid habere, quia ſciens emerit. rurſum qui ignorauit, non poteſt maiorem partem dominij habere, quàm emit. euenit igitur, vt ei proſit, qui eum com-
4 parauit ſciens quod alius ignorauit. ¶ Sunt & aliæ cauſæ, ex quibus in libertatem proclamatio denegatur. veluti ſi quis ex eo teſtamento liber eſſe dicatur, quod teſtamentum aperiri prætor vetat, quia teſtator à familia necatus eſſe dicatur. cum enim in eo ſit iſte, vt ſupplicio ſortè ſit adficiendus, non debet liberale iudicium ei concedi. ſed etſi data fuerit, quia dubitatur vtrum nocens ſit, an innocens: differtur liberale iudicium donec conſtet de morte eius qui necatus eſt. apparebit enim vtrũ
5 ſupplicio adficiendus ſit, an non. ¶ Si quis ex ſeruitute in libertatẽ proclamat, petitoris partes ſuſtinet. ſi verò ex libertate in ſeruitutem petatur, is partes actoris ſuſtinet, qui ſeruum ſuum dicit. igitur cum de hoc incertum eſt, vt

posſit iudicium ordinem accipere, hoc ante apud eum qui de libertate cognituruſ eſt, diſceptatur, vtrum ex libertate in ſeruitutem, aut contra agatur. & ſi fortè apparuerit eum qui de libertate ſua litigat, in libertate ſine dolo malo fuiſſe: is qui ſe dominum dicit, actoris partes ſuſtinevit, & neceſſe habebit ſeruũ ſuũ probare. quòd ſi pronuntiatum fuerit, eo tempore quo lis præparabatur, in libertate eum non fuiſſe, aut dolo malo fuiſſe: ipſe qui de ſua libertate litigat, debet ſe liberum probare.

VIII. IDEM libro quinquagẽſimo quinto ad Edictum.

COgnitio de liberali cauſa vſufructuario datur, etiam ſi dominus quoq; velit: hoc eſt qui ſe dominum dicit, mouere ſtatus controuerſiam. ¶ Si plures ſibi dominium ſerui vindicant, dicentes eſſe communem: ad eundem iudicem mittẽdi erunt. & ita ſenatus cenſuit. cæterum ſi vnuſquiſque ſuum eſſe inſolidum, non in partem dicat: ceſſat ſenatuſconſultum. neque enim timor eſt, ne variè iudicetur: cum vnuſquiſque ſolidum dominium ſibi vindicet. ¶ Sed & ſi alter vſumfructum totum, alter proprietatem ſerui vindicet, item ſi alter dominium, alter pigneratum ſibi dicat: idem iudex erit. & parui refert, ab eodem an ab alio ei pigneridatus ſit.

VIIII. GAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

SI pariter aduerſus eum qui de libertate litigat, conſiſtant fructuarius & proprietarius: fieri poteſt, vt alteruter abſit. quo caſu an præſenti ſoli permiſſurus ſit prætor aduerſus eum agere, dubitari poteſt: quia non debet alterius colluſione aut inertia alteri ius corrumpi. ſed rectius dicitur, etiam alterutri eorum permittendum agere, vt alterius ius incorruptum maneat. quòd ſi adhuc nondum finito iudicio ſuperuenerit, ad eundem iudicem mittetur: niſi ſi inſtam cauſam adferat, quare ad eum mitti non debeat: fortè ſi eum iudicem inimicum ſibi eſſe adfirmet. Idem dicemus & ſi duo pluréſue domini eſſe dicantur, & quidam præſto ſint, quidam aberint. vnde in vtroque caſu diſpiciamus, an ſi is qui prior egerit, victus ſit, proſit ei, quòd poſterior vicerit, vel contra. ſed & ſi omnino alteruter vicerit, proſit etiam alteri: ſicut prodeſt heredi liberti, quod in ſeruum patroni ſerui manumiſſi ſint. ſi cui placeat prodeſſe, conſequens eſt, vt cum idem petat, exceptione rei iudicatæ obiciatur replicatio. ſi cui verò placeat non prodeſſe, is habebit ſequentem dubitationem: vtrum iudicium quo quis victus eſt, nullius erit: an eius eſſe debeat, cum quo actum ſit: an potius eius qui vicerit: ſcilicet vt vtilis actio detur ei qui vicerit. minimè autem prætor pati debeat, vt pro parte quis ſeruus ſit.

" fortè ſic declinatur, alter, alteri, altero, vt apud veteres, vel emendandũ eſt, alterius ius. ſed & in datiuo caſu rectè poteſt retineri.

X. VIP

X. VLPIANVS libro quinquagensimo-quinto ad Edictum.

QVod autem diximus, IN LIBERTATE FVISSE, sic est accipiendum, non vt se liberum doceat is qui liberale iudicium patitur, sed in possessione libertatis sine dolo malo fuisse. quid sit autem sine dolo malo fuisse, videamus: nam Iulianus ait, omnes qui se liberos putant, sine dolo malo in libertate fuisse: si modò se pro liberis gerant, quamuis serui sint. Varus autem scribit eum, qui se liberum sciat, dum in fuga sit, non videri sine dolo malo in libertate esse. sed simul atq; desierit quasi fugitiuus se celare, & pro libero agere, tunc incipere sine dolo malo in libertate esse. etenim ait eum qui scit se liberũ, deinde pro fugitiuo agit, hoc ipso quòd in fuga sit, pro seruo agere.

XI. CAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

LIcet fugæ tẽpore pro libero se gesserit. dicemus enim eum in eadem causa esse.

XII. VLPIANVS libro quinquagensimoquinto ad Edictum.

IGitur sciendum est, & liberum posse dolo malo in libertate esse, & seruum posse sine dolo malo in libertate esse. & Infans subreptus bona fide in seruitute fuit, cum liber esset. deinde cum de statu ignarus esset, recessit, & clam in libertate morari cœpit. hic nõ sine dolo malo

2 malo in libertate moratur. & Potest & seruus sine dolo malo in libertate morari. vtputa testamento accepit libertatem, quod nullius momenti esse ignorat. vel vindicta ei imposita est ab eo quem dominum esse putauit, cum non esset. * vel educatus est quasi liber, cum seruus esset. * Et generaliter dicendum est, quotiens quis iustis rationibus ductus vel non iustis, sine calliditate tamen, putauit se liberum, & in libertate moratus est, dicendum est hunc in ea causa esse, vt sine dolo malo in libertate fuerit: ADque ideo possessoris commodo fruatur. probatio autem ad id tempus referetur, cum sine dolo malo in libertate fuerit, quo primùm in ius aditum
3 est. & Si operæ alicui debeantur, is quoque liberali iudicio experiri potest. Si quod dominum mihi dederit qui ad libertatem proclamat, illo tempore quo bona fide mihi seruiebat: veluti si ego bona fide dominus noxali iudicio conuentus & condemnatus, litis æstimationem pro eo optuli: in id mihi condemnavitur.

XIII. CAIVS ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali causa.

ILlud certum est, damnum hoc solum in hac in factum actione deduci, quod dolo, non etiam quod culpa factum sit. ideoque licet absolutus hoc iudicio fuerit, adhuc tamen postea

postea cum eo poterit lege Aquilia agi, cum ea lege etiam culpa teneatur. Item certum est, tam res nostras quàm res alienas, quæ tamen periculo nostro sunt, in hanc actionem deduci, veluti commodatas, & locatas. certè depositæ apud nos res, quia nostro periculo non sunt, ad hanc actionem non pertinent.

XIIII. VLPIANVS libro quinquagensimoquinto ad Edictum.

REctissimè prætor calliditati eorum, qui cum se liberos scirent, dolo malo passi sunt se pro seruis venum dari, occurrit. dedit enim in eos actionem. quæ actio totiens locum habet, quotiens non est in ea causa is qui se venire passus est, vt ei ad libertatem prosecutio denegetur. dolo autem non eum fecisse accipimus, qui non vltro iustruxit emptorem, sed qui decepit.

XV. PAVLVS libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

ID est siue virilis sexus, siue feminini sit: dummodo eius ætatis sit, vt dolum capiat.

XVI. VLPIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

IMmo eum qui finxit se seruũ, & sic venit decipiendi emptoris causa. si tamẽ vi metúque compulsus fuit hic qui distractus est, dicemus eum dolo carere. & Tunc habet emptor hanc actionem, cum liberum esse nesciret. nam si scit liberum

liberum, & sic emit: ipse se circumuenit. quare si filius familias emit, si quidem ipse scit, pater ignorauit: non adquisiit patri actionem. hoc si peculiari nomine egerit. ceterum si patre mandante, hic quæritur an filij scientia noceat. & puto adhuc nocere, quemadmodum procuratoris nocet. Planè si filius ignorauit, pater scit, adhuc dico repellendum patrem etiam si peculiari nomine filius emit, si modo pater præsens fuit, potuitque filium emere prohibere.

XVII. PAVLVS libro quinquagensimoprimo ad Edictum.

IN seruo, & in eo qui mandato nostro emit, tale est, vt si certum hominem mandauero emi, sciens liberum esse: licet is cui mandatum est, ignoret, idem sit. & non competet ei actio. Contra autem, si ego ignoraui, procurator scit: non est mihi deneganda.

XVIII. VLPIANVS libro quinquagensimoquinto ad Edictum.

IN tantum ergo tenetur, quantum dedit, vel in quantum obligatus est: scilicet in duplum. sed vtrum pretium tantùm, an etiam id quod pretio accessit, duplicetur, videamus. & putem, omne omnino quod propter emptionem vel dedit,

Vel

a In vulg. Idem. sed mendosè.

l. 76. §. de verb. sig.

VEl permutauit, vel compensauit eo no- "
mine, nam & is dedisse intelligen- "
dus est,

XX. VLPIANVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

VEl obligatus est duplari debere. proinde si quid cuidam ob hanc actionem licito iure dedit, dicendum est, in hoc edictum cadere, duplarique. ¶ Obligatum, vel ipsi venditori accipere debemus, vel alij obligatum. nam quod dedit, siue ipsi venditori siue alij ex iussu eius, siue ipse siue alius dederit, eque conuenietur. Obligatū accipere debemus, si exceptione se tueri non potest. ceterum si potest, dicendum non esse obligatum. ¶ Interdum euenit, vt is qui comparauit, habeat in quadruplum actionem. nam in ipsum quidem, qui sciens pro seruo veniit, hinc habet in duplum actionem. & præterea in venditorem, vel eum qui duplam promisit, in duplum actio est.

XXI. MODESTINVS libro primo de Pœnis.

VTique eius duplum, quod propter emptionem vel dedit, vel obligatus est, secundum quæ id quod alter eorum soluerit, nihil ad exonerandum alterum pertinevit: quia placuit hanc actionem pœnalem esse. & ideo post annum non datur: nec cum successoribus cum

cum sit pœnalis, agetur. {cum} actionem quæ ex hoc edicto oritur, manumissione non extingui rectissime dicetur: quia verum est auctorem conueniri non posse, post quem ad eum qui ad libertatem proclamauit, perueniebatur.

XXII. VLPIANVS libro quinquagensimo quinto ad Edictum.

NON solus autem emptor, sed & successores eius hac in factum actione agere poterunt. Emere sic accipiemus, etiam si per alium quis emerit, vtputa procuratorem. sed etsi plures emerint, omnes habebūt hanc actionem, sic tamen, vt si quidem pro partibus emerint, pro parte pretij habeant actionē. enimuero si vnusquisq; in solidū, quisq; in solidum habeat actionē. nec alterius scientia alteri nocevit, vel 1 ignorantia proderit. ¶ Si eum liberum esse emptor nesciit, postea autem scire cœpit, hoc ei non nocevit: quia tunc ignorauit. sed si tunc sciit, 2 postea dubitare cœpit: nihilum proderit. ¶ Heredi & ceteris successoribus scientia sua nihil nocet, ignorantia nihil prodest. sed si per procuratorem scientem quis emerit, ei nocet: sicuti 3 tutoris quoque nocere Labeo putat. ¶ Hæc actio post annum non datur, cum sit honoraria. est autem & pœnalis.

In vulg. Nō solū

[a] Scientiā subaudi.

XXIII. PAVLVS libro quinquagensimo ad Edictum.

SI vsumfructum tibi vendidero liberi hominis, & cessero: seruum effici eum dicebat

Quintus Mucius. sed dominium ita demum fieri meum, si bona fide vendidissem. alioquin sine domino fore. ¶ In summa sciendum est, quæ de venditis seruis quibus denegatur ad libertatem proclamatio, dicta sunt: etiam ad donatos, & in dotem datos referri posse. item ad eos qui pignori se dari passi sunt. ¶ Si mater & filius de libertate litigant, aut coniungenda sunt vtrorumque iudicia, aut differenda est causa filij donec de matre constet: sicut Diuus quoque Hadrianus decreuit. nam cum apud alium iudicem mater litigabat, apud alium autem filius: Augustus dixit, ante de matre constare oportere, sic dein de filio cognosci.

[a] Videtur legendū, quibus nō denegatur. l. 7. & 14. ff. eod.

1

XXIIII. IDEM libro quinquagensimo primo ad Edictum.

Ordinata liberali causa, liberi loco habetur is qui de statu suo litigat. ita vt aduersus eum quoq; qui se dominum esse dicit, actiones ei non denegentur, quascumque intendere velit. quid enim si quæ tales sint, vt tempore aut morte intereant? quare non concedatur ei litem contestando in tutum eas redigere? quin etiam Seruius ait, in actionibus annuis ex eo tempore annum cedere, ex quo lis ordinata sit. Sed si cum alijs experiri velit, non est quærendum an lis ordinata sit: ne inueniatur ratio, quemadmodum subrecto aliquo qui libertati controuersiam moueat, interim actionei

[b] Ex legibus 12. tabul. & Solonis. Dionys. lib. 11

nes excludantur. æque enim ex euentu iudicij liberalis aut vtilis aut inanis actio eius efficietur. ¶ Sed si quas actiones inferat dominus, quæritur an compellendus sit suscipere iudicium. & plerique existimant, si in personam agat, suscipere ipsum ad litis contestationem. sed sustinendum iudicium donec de libertate iudicetur. nec videri præiudicium libertati fieri, aut voluntate domini in libertate eum morari. nam ordinato liberali iudicio, interim pro libero habetur. & sicut ipse agere, ita cum ipso quoque agi potest. ceterum ex euentu aut vtile iudicium erit, aut nullum, si contra libertatem pronuntiatum fuerit. ¶ Si is qui in libertatem proclamat, furti aut damni iniuria ab aliquo arguatur, Mela ait, interim eum cauere debere iudicio se sisti: ne melioris conditionis sit qui dubiæ libertatis est, quàm qui certæ. sed sustinendum iudicium, ne præiudicium libertati fiat. æque si cum possessore hominis furti agi cœperit, deinde is cuius nomine agebatur, in libertatem proclamauerit: sustinendum iudicium, vt si liber iudicatus sit, in ipsum transferatur iudicium. & si damnatio facta sit, iudicati actionem potius in eum dandam.

2

XXV. GAIVS ad Edictum Prætoris vrbani titulo de liberali causa.

SI cui de libertate sua litiganti oprio legata sit, quæcumque hereditate ei relicta dicun-

tur, eadem & de optione tractari possunt. Interdum ex integro datur ad libertatem proclamatio. veluti eius qui adfirmat ideo se primo iudicio victum, quòd statuta libertas nondum ei optigerat, quam nunc dicit sibi optigisse. ¶ Licet vulgo dicatur, post ordinatum liberale iudicium hominem, cuius de statu controuersia est, liberi loco esse: tamen si seruus sit, certum est nihilo minus eum quod ei tradatur vel stipuletur, perinde domino adquirere, atque si non de libertate eius quærebatur, tantùm de possessione videmus, cum ipsum post litem ordinatam desinat dominus possidere. sed magis est vt adquirat, licet ab eo non possideatur. Et cum placuit per fugitiuum quoque nos possessionem adquirere posse: quid mirum, etiam per hunc de quo quæramus, adquiri?

XXVI. IDEM libro vicensimo ad Edictum prouinciale.

QVI ex libertate in seruitutem petit, si iudicij de euictione seruandi causa contra libertatem agit: iniuriarum actione non conuenitur.

XXVII. VLPIANVS libro secundo de officio consulis.

DIui fratres Proculo & Munatio rescripserunt: Cum Romulus, de cuius statu quæritur, pupillaris ætatis sit: an exigente Via

ria Hedone matre, & consentiente Vario Hermete tutore, ad tempus pubertatis causa differenda sit, vestræ grauitatis est, ex fide personarum, quod vtile est pupillo constituere. ¶ Si ea persona desit cognitioni, quæ alicui status controuersiam faciebat: in eadem causa est qui de libertate sua litigat, qua fuit priusquam de libertate controuersiam patiatur. sane hoc lucratur, quòd is qui eam status controuersiam faciebat, amittit suam causam. nec ea res ingenuum facit eum qui non fuit. nec enim penuria aduersarij ingenuitatem solet tribuere. recte atque ordine iudices puto facturos, si hanc formam fuerint consecuti: vt vbi deest is qui in seruitutem petit, electionem aduersario deferant, vtrum malit cognitionẽ circumduci, an audita causa sententiam proferri. & si cognouerint, pronuntiare debebunt seruum illius non videri. neque hæc res captionem vllam habet: cum non ingenuus pronuntietur, sed seruus non videri. Quod si ex seruitute in ingenuitatem se allegat, melius fecerint, si cognitionem circumduxerint, ne sine aduersario pronuntient ingenuum videri: nisi magna causa suadeat, & euidentes probationes suggerant secundum libertatẽ pronuntiãdum: vt etiam rescripto Hadriani continetur. Quòd si is qui pro sua libertate litigat, desit, contradictor verò præsens sit: melius erit inangeri causam eius,

a Sic circũducere edictũ l. 73. ff. de iudic.

sententiámque proferri. si enim liquebit, contra libertatem dabit. euenire autem potest, vt etiam absens vincat: nam potest sententia etiam secundum libertatem ferri.

XXVIII. POMPONIVS libro duodecimo ad Quintum Mucium.

NON videtur domini voluntate seruus in libertate esse, quem dominus ignorasset suum esse. & est hoc verum. is enim demum voluntate domini in libertate est, qui possessionem libertatis ex voluntate domini consequitur.

XXVIIII. ARRIVS MENANDER libro primo de Re militari.

QVI de libertate sua litigans necdum sententia data militiæ se dedit, in pari causa ceteris seruis habendus est. "Græcismus. nec exonerat eum, quòd pro libero habeatur in quibusdam. & licet liber apparuerit, exauctoratus, id est militia remotus: castris reiicitur. vtique qui ex seruitute in libertatem petitus sit, vel qui non sine dolo malo in libertate moratus est. qui verò per calumniam petitus in seruitutem est, in militia retinebitur. & Qui ingenuus pronuntiatus est, si se militiæ dedit: intra quinquennium retractata sententia nouo domino reddendus est.

XXX. IVLIANVS libro quinto ex Minicio.

DVobus petentibus hominem in seruitutem pro parte dimidia separatim, si vno iudicio

iudicio liber, altero seruus iudicatus est: commodissimum est eo vsque cogi iudices, donec consentiant. si id non contingat, Sabinum refertur existimasse, duci seruum debere ab eo qui vicisset. cuius sententiæ Cassius quoque est, & ego sum. & sanè ridiculum est, arbitrari eum pro parte dimidia duci, pro parte libertatem eius tueri. commodius autem est, fauore libertatis liberum quidem eum esse: compelli autē pretij sui partē viri boni arbitratu victori suo præstare.

XXXI. VLPIANVS libro primo Responsorum.

FIlium ob hoc quòd patri heres extitit, prohiberi à patre suum seruum manumissum in seruitutem petere.

XXXII. PAVLVS libro sexto Regularum.

DE bonis eorum, qui ex seruitute aut libertate in ingenuitatem vindicati sunt, senatusconsultum factum est, quo cauetur de his quidem qui ex seruitute defensi essent, vt id dumtaxat ferrent, quod in domo cuiusque intulissent. in eorum autem bonis qui post manumissionem repetere originem suam voluissent, hoc amplius, vt quod post manumissionem quoque adquisissent non ex re manumissoris, secum ferant. cætera bona relinquerent illi, ex cuius familia exissent.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. ФРАНКА

XXXIII. IDEM libro singulari de Liberali causa.

QVI sciens liberum emit, quamuis & ille se pateretur venire: tamen non potest contradicere ei qui ad libertatem proclamat. sed si alij eum ignoranti vendiderit, denegabitur ei proclamatio.

XXXIIII. VLPIANVS libro singulari Pandectarum.

IMperator Antoninus constituit, non aliàs ad libertatem proclamationē cuiquam permittendam, nisi prius administrationis rationes reddiderit, quas cum in seruitute esset, gessisset.

XXXV. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

Supplet quod deerat in l. Seruos. 17. ff. de alim. leg.

SErvos ad templi custodiam quod ædificari Titia voluit, destinatos, neque manumissos heredis esse constitit.

XXXVI. IDEM libro duodecimo Responsorum.

DOminus qui optimum, si velit seruū suum abducere: litis æstimationem pro eo accipere non cogetur.

XXXVII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

CONuentio priuata neque seruum quemquam, neque libertum alicuius facere potest.

XXXVIII. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

PAulus respōdit, si, vt proponitur, post perfectam sine vlla condicione emptionem postea emptor ex voluntate sua litteras emisit, quibus profiteretur se post certum tempus manumissurum eum quem emerat: non videri eas litteras ad constitutionem Diui Marci pertinere. 1 & Idem respondit, constitutionem quidem Diui Marci ad libertatem eorum mancipiorum pertinere, quæ hac lege venierint, vt post tempus manumitterentur. sed eundem fauorem libertatis consequendæ causa etiam eam mereri, pro qua dominus pretium accepit, vt ancillam suam manumitteret. cum idem etiam libertam habiturus sit. 2 & Quæsitum est, an emptor seruo rectè libertatem dederit nondum pretio soluto. Paulus respondit, seruum quem venditor emptori dederit, si ei pro pretio satisfactum est: & nondum pretio soluto in bonis 3 emptoris esse cœpisse. & Gaius Seius Stichum seruum Lucio Titio vendidit ita, vt Titius Stichum post triennium manumitteret, si continuo triennio seruisset. sed nondum exacto tempore triennī Stichus fugit, & post aliquantum temporis defuncto Titio reuertit. quæro an obstet Sticho ADsequendam ex venditione libertatem, quòd ante triennium discesserit. Paulus respondit, secundum ea quæ proponuntur, expleto tempore post quod Stichus manumitti debuit, libertatem ei competisse.

XXXVIIII. IDEM libro quinto Sententiarum.

CVI necessitas probandi de ingenuitate sua non incumbit, vltro si ipse probare desideret, audiendus est. ¶ Qui de ingenuitate cognoscunt, de calumnia eius qui temere controuersiam mouit, ad modum exilij possunt ferre sententiam. ¶ Tutores vel curatores pupillorum, quorum tutelam & res administrauerunt, postea status quæstionem facere non possunt. Maritus vxori eidémque libertæ status quæstionem inferre non prohibetur.

XL. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

CVM pacto partionis pretij maior vigesimi annis venalem se præbuit, nec post manumissionem ad libertatem proclamare potest.

XLI. PAVLVS libro singulari de Articulis liberalis causæ.

SI in obscuro sit, in quo fuerit statu is qui pro libertate sua litigat: prior audiendus est probare volens se ipsum in libertatis esse possessionem. iudex autem qui de libertate cognoscit, etiam de rebus amotis, damnóve magno facto cognoscere debet. fieri enim potest, vt fiducia libertatis & subripere quædam, & corrumpere atque consumere ex bonis, quibus seruebatur, ausus sit.

XLII. LABEO libro quarto Posteriorum.

SI

[a] Perperã in vulga. editione & Haloãdrina duo hæc verba cũ principio sequentis capitis cõfunduntur. Ant. Aug. libr. 1. ca. 4.

SI seruus, quem emeras, ad libertatem proclamauit, & ab iudice perperam pro eo iudicatum est, & dominus eius serui post rem contra te iudicatam te heredem fecit, aut † aliquo nomine is tuus esse cœpisset: petere eum tuum esse poteris, nec tibi obstavit rei iudicatæ præscriptio.[a] Iauolenus: hæc vera[b] sunt.

† alio quo

[a] In archetypo erat proscriptio. Taurell. & August. lib. 3 cap. 9.

[b] In archetyp. mendosè scriptũ erat verba, pro vera, sed b post ea expunctum. Anto. Augu.

XLIII. POMPONIVS libro tertio Senatusconsultorum.

DE his qui bona eorum, quibus seruiebant, intercepissent, deinde ad libertatem proclamabant, Hadrianus imperator rescripsit. cuius rescripti verba hæc sunt. Sicut non est æquum fiducia libertatis quæ ex fideicommissi causa præstanda est, intercipere hereditariam pecuniam: ita nec libertati præstandæ moram quæri oportet. quamprimum ergo arbitrum dare debeat, apud quem constaret, quid seruari potest heredi, antequam ad seruum manumittendum compelleretur.

XLIIII. VENVLIVS libro septimo Actionum.

LIcet dubitatum antea fuit, vtrum seruus dumtaxat, an libertus iurando patrono obligaretur in his quæ libertatis causa imponuntur: tamen verius est, non aliter quàm liberum obligari. Ideo autem solet iusurandum à seruis exigere, vt hi religione adstricti, postea

postea quam suæ potestatis esse cœpissent, iurandi necessitatem haberent. dummodo in cõtinenti cum manumissus est, aut iuret, aut promitteret. Licet autem circa donum, munus, operas, etiam vxorum personas inserere. & In eum qui impubes iurauerit, scilicet qui & iurare potuerit, danda est vtilis actio operarum nomine, cùm pubes tamen factus erit. potest tamen & impubes operas dare: veluti si nomenculator sit, vel histrio.

*vide Ant. Aug. ad Modest.

QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLAMARE non licet.*

*In indice tit. liceat.

TIT. XIII.

VLPIANVS libro secundo de officio proconsulis.

MAiores viginti annis ita demum ad libertatem proclamare nõ possunt, si pretiũ ad ipsum qui venit, peruenerit. ex ceteris autem causis, quamuis maior viginti annis se venum dari passus sit: ad libertatem ei proclamare licet. minori autem viginti annis ne quidem ex causa suprascripta debet denegari libertatis proclamatio: nisi maior annis viginti factus durauit in seruitute. tunc enim si pretium partitus sit, dicendum erit, denegari ei deberi libertatis proclamationem.

II. MARCELLVS libro vicensimoquarto Digestorum.

SEruum quis per vim à Titio accepit, & testamento liberum esse iussit. quamquam soluendo decesserit, non erit ille liber. alioquin fraudabitur Titius, qui non procedẽte quidem libertate cum herede eius agere potest. AD si ad libertatem seruus peruenerit, nullam actionem habiturus est: quia nihil videbitur heres ex defuncti dolo consecutus.

III. POMPONIVS libro vndecimo Epistularum & variarum lectionum.

EIs qui se passi sint venire, ad libertatem proclamandi licentiam denegari. quæro an & ad eos qui ex mulieribus, quæ se passæ sint venire, nascuntur, ita senatusconsulta pertinent. dubitari non potest, quin ei quoque, quæ maior annis viginti venire se passa est, ad libertatem proclamandi licentia fuerit denegan-

da. Hi quoque danda non est, qui ex ea nati tempore seruitutis eius erunt.

IIII. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

LIcinnius Rufinus Iulio Paulo. is cui fideicommissa libertas debebatur, post vicensimum annum veniri se passus est. quæro denegandum sit ei ad libertatem proclamare. mouet me exemplum cuiusuis liberi hominis. nam etsi consecutus (esset) libertatem, se vendidisset: denegaretur ei ad libertatem proclamare. nec

re nec debet meliori loco intelligi, quòd in seruitute constitutus passus est se venum dari, quàm se esset libertatem consecutus. sed è contrario monet me, quòd in hoc de quo quæritur, venditio constitit: & est qui veneat. in libero autem homine neque venditio constitit, & nihil est, † quoniam veneat. peto itaque plenissime instruas. respondit, venditio quidem tam serui quàm liberi contrahi potest, & stipulatio de euictione contrahitur. non enim de eo loquimur, qui sciens liberum emit. nam aduersus hunc nec ad libertatem proclamatio denegatur. sed is qui adhuc seruus est, etiam inuitus veniri potest: quamuis & ipse in eo malitiosit, quòd de condicione sua dissimulat: cum in sua potestate habeat, vt statim ad libertatem perueniat. quod quidem non potest ei imputari, cui nondum libertas debetur. pone statu liberum passum se venum dari. nemo dicturus est, superueniente condicione quæ non fuit in eius potestate, libertatis petitionem ei denegandam. Idem puto etiam si in ipsius potestate fuit condicio. Sed in proposito magis probandum est, vt denegetur ei libertatis petitio, qui potuit petere libertatem, & maluit se venum dari: quia indignus est auxilio prætoris fideicommissarij.

† quod

V. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Claudianum.

SI duo liberum hominem maiorem annis viginti emerimus, vnus sciens eius condicionem, alter ignorans: an non propter eum qui scit, ad libertatem ei proclamare permittitur: sed propter eum qui ignorat, seruus efficietur? sed non etiam eius qui scit, sed tantùm alterius.

SI INGENVVS ESSE DICETVR.

TIT. XIIII.

MARCELLVS libro septimo Digestorum.

In vulgatis, Si libertus ingenuus esse dicetur.

SI libertus alterius alio agente ingenuus pronuntiatus esse dicetur: sine vlla exceptione temporis patronus eius cognitionẽ solet exercere.

II. SATVRNINVS libro primo de officio proconsulis.

QVi se venire passus esset maiorem, scilicet vt pretium ad ipsum perueniret: prohibendum de libertate contendere diuus Hadrianus constituit. sed interdum ita contendendum permisit, si pretium suum reddidisset. ¶ Qui se ex libertinitate ingenuitati adserant, non vltra quinquennium quàm manumissi fuissent, audiẽtur. ¶ Qui post quinquennium repperisse instrumenta ingenuitatis suæ adseuerant, de ea re ipsos principes adire oportere cognituros.

[a] correctũ per l. vlt. C. vbi causa stat.

[b] De his instrumẽtis vide Capitol. in Marco.

III.

III. POMPONIVS libro quinto Senatusconsultorum.

[a] Cuius sententia plenior extat in l. 1. C. de ingen. manum.

HOc sermone ADGNITIS NATALIBVS, de nullis aliis intellegẽdum est senatum[a] sensisse, quàm ingenuis. Verbo autem RELINQVERENT, etiam hoc intellegendum est, vt quæcunque ex re eius, à quo manumissi erant, adquisita habeant, restituant. sed id quemadmodum accipiendum sit, videndum est: vtrum ne quæ ignorantibus dominis abstulissent, item quod ex his adquisitum, reddere debeant: an vero etiam concessa & donata à manumissoribus amplexi sint. quod magis est.

IIII. PAPINIANVS libro vicensimo secundo Quæstionum.

In vulg. Hæc oratio.

ORatio, quæ prohibet apud consules aut præsides prouinciarum post quinquennium à die manumissionis in ingenuitate proclamare, nullam causam aut personã excipit.

V. IDEM libro decimo Responsorum.

PAtronum post quinquennium sententia pro ingenuitate dictæ, quo ignorante res iudicata est, non esse præscriptione temporis summouendum, respondi.

VI. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Edictum.

l. Generaliter. 5. de except.

QVotiens de hoc contenditur, an quis libertus sit: siue operæ petantur, siue obsequium desideretur, siue etiam famosa actio intendatur, siue in ius vocetur qui se patronum dicit: siue nulla causa interueniat: redditur præiudicium. sed & quotiens quis libertinum quidem se confitetur, libertum autem Gaij Seij se negat: idem præiudicium datur. redditur autem alterutro desiderante. sed actoris[a] partibus semper, qui se patronum dicit fungitur: probaréque libertum suum necesse habet. aut si non probet, vincitur.

[a] In archetypo erat, auctoris, sed mendose. Taurell.

NE DE[a] STATV DEFVNCTORVM POST QVINQVENnium quæratur.

[a] In indice illud, De, includitur asteriscis.

TIT. XV.

MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

DE statu defunctorũ post quinquennium quærere non licet neque priuatim neque fisci nomine. sed nec eius status retractandus est, qui intra quinquennium decessit, si per huius quæstionem præiudicium futurum est ante quinquennium mortuo. immo nec de viui statu quærendum est, si quæstio huius præiudicium facit ei qui ante quinquennium decessit. & ita

1 Diuus Hadrianus constituit. ¶ Sed interdum & intra quinquennium non licet de statu defuncti dicere. nam oratione Diui Marci cauetur, vt si quis ingenuus pronuntiatus fuerit, li-

Id à diuo Marco cõstitutum fuisse auctor est Capitolinus in eodem.

ceat ingenuitatis sententiam retractare: sed vi-
uo eo qui ingenuus pronuntiatus est, non etiam
post mortem in tantum, vt etiam si cœpta quæ-
stio fuit retractationis, morte eius extinguatur,
vt eadem oratione cauetur. ¶ Si quidem in
deteriorem condicionem quis statum retracta-
ret: secundum ea quæ dixi, præscribendum est.
quid ergo si in meliorem? veluti pro seruo liber-
tius dicatur: * quare non admittatur? quid enim
si seruus quis dicatur, * quasi ex ancilla natus
quæ ante quinquennium mortua est? quare non
liceat probare liberam fuisse? hoc enim ex pro
mortua est. & Marcellus libro quinto de offi-
cio consulis scripsit posse. ego quoque in audito-
rio publico idem secutus sum.

* Græcismus.

II. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

NOn esse libertatis quæstionem filiis inferendum propter matris vel patris memoriam post quinquennium à morte non retractatam, conuenit. nec in ea re, quæ publicam utilitatem meruit, pupillis agentibus restitutionis auxilium tribuendum est, quòd quinque annorum tempus, cum tutores non haberent, excesserit. ¶ Præscriptio quinque annorum quæ statum defunctorum tuetur, specie litis ante mortem illatæ non fit irrita, si veterem causam, desistente qui mouit, longo silentio finitam probetur.

III.

III. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

ANte quinquennium defuncto status honestior, quàm mortis tempore fuisse existimabatur, vindicari non prohibetur. idcirco etsi quis in seruitute moriatur, post quinquennium liber decessisse probari potest.

IIII. CALLISTRATVS libro primo de Iure fisci.

PRimus omnium Diuus Nerua edicto vetuit, post quinquennium mortis cuiusque de statu quæri. sed & Diuus Claudius Claudiano rescripsit, si per quæstionem nummariam præiudicium statui videbitur fieri, cessare quæstionem.

DE COLLVSIONE DETEGENDA.

TIT. XVI.

Qui collusionem detegit nanciscitur dominium serui, qui per collusionem effectus est ingenuus.

GAIVS libro secundo ad Edictum prætoris vrbani titulo de liberali causa.

NE quorundam dominorum erga seruos nimia indulgentia inquinaret amplissimum ordinem, eo quòd paterētur seruos suos in ingenuitatem proclamare, liberósque iudicari:

Hac de causa Alexāder Seuerus libertinos nunquam in locum equestrē redegit, vt refert Ælius Lāpridius.

senatusconsultum factum est Domitiani temporibus, quo cautum est, vt si quis probasset per collusionem quicquam factum: si iste homo seruus sit, fieret eius seruus qui detexisset collusionem.

II. VLPIANVS libro secundo de officio consulis.

CONlusionem detegere ingenuitatis post sententiam intra quinquennium posse, Diuus Marcus constituit. quinquennium autem continuum vtique accipiemus, sicubi planè ætas eius, cuius retractatur conlusio, differendam retractationē in tempus puberitatis vel alterius rei suadet: quinquennium non currere decendum est. Quinquēnium autem non ad perficiendam retractationem, sed ad inchoandam puto præfinitum. aliter atque circa eum qui ex libertinitate se INgenuitatem petit. ¶ Oratione Diui Marci cauetur, vt etiam extraneis qui pro altero postulandi ius haberent, liceret [a] detegere collusionem.

[a] In archetyp. Flor. liqueret, sed mendosè. Taurell. in adnot.

III. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

CVm non iusto contradictore quis ingenuus pronuntiatus est, perinde inefficax est decretum, atque si nulla iudicata res interueniisset. idque principalibus constitutionibus cauetur.

IIII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam. Si

SI libertinus per collusionem fuerit pronuntiatus ingenuus, conlusione detecta in quibusdam causis quasi libertinus incipit esse. medio tamen tempore, antequam collusio detegatur, & post sententiam de ingenuitate latam, vtique quasi ingenuus accipitur.

V. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

SEtentiam pro ingenuitate dictam & collusionis prætextu semel retractare permittitur. Si plures ad collusionem detegendam pariter accedant, causa cognita quis debeat admitti, comparatis omnium moribus & ætatibus, & cuius magis interest, statui oportet.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

LIBER QVADRAGESIMVS PRIMVS.

DE ADQVIRENDO RERVM DOMINIO.

Præfatio generalis ad hunc & sequentes huius libri titulos.

GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

QVARVNDAM rerum[a] dominium nanciscimur iure gẽtium[b], quod ratione naturali inter omnes homines peræque seruatur: quarundam iure ciuili, id est iure proprio ciuitatis nostræ. & quia antiquius ius gẽtium cum ipso genere humano proditum est, opus est vt de hoc prius referendum sit. ¶ Omnia igitur animalia, quæ terra, mari, & cælo capiuntur, id est feræ vestiæ, & volucres, pisces, capientium fiunt.

[a] De variis modis acquirendi dominij vide Varronẽ li. 2. rei rust. & quæ in vnum congessi lib. 1. disputationum.

[b] Instit. de rer. diu. §. quarundam.

[b] Pro eo Iustin. posuit, iure naturali, hoc addito, quod appellauimus ius gentium.

II. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

VEl quæ ex his apud nos sunt edita.

III. GAIVS libro secundo rerum cottidianarum siue aureorum.

» QVod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur. nec interest, » quod ad feras vestias & volucres, vtrum in » suo fundo quisque capiat, an in alieno. planè » qui in alienũ fundum ingreditur venandi aucupandiue gratia, potest à domino, si is prouiderit, iure prohiberi ne ingrederetur. Quidquid » autem eorum ceperimus, eo vsque nostrum esse » intelligitur, donec nostra custodia coërcetur. » cum verò euaserit custodiam nostram, & in » naturalem libertatem se receperit: nostrum esse » desinit, & rursus occupantis fit.

IIII. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

NIsi si mansuefacta emitti ac reuerti solita sunt.

V. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

» NAturalem autem libertatem recipere » intellegitur, cum vel oculos nostros effugerit, vel ita sit in conspectu nostro, vt difficilis » sit eius persecutio. ¶ Illud quæsitum est, an » fera vestia, quæ ita vulnerata sit vt capi possit, statim nostra esse intellegatur. Trebatio placuit, statim nostram esse: & eo vsque nostram » videri, donec eam persequamur. quòd si desierimus eam persequi, desinere nostram esse, & » rursus fieri occupantis. itaque si per hoc tem-

pus quo eam persequimur, alius eam ceperit eo animo, vt ipse lucrifaceret: furtum videri nobis eum commisisse. Plerique non aliter putauerunt eam nostram esse, quàm si eam ceperimus: quia multa accidere possunt, vt eam non capiamus. quod verius est.

Sed lex Longobardorũ vulneratoré iubet expectari per 24. horas, vt refert Accursius.

Accidens non mutat materiam. Bart.

¶ Apium quoque natura fera est. itaque quæ in arbore nostra consederint, antequam à nobis alueo concludantur, non magis nostræ esse intelleguntur, quàm volucres quæ in nostra arbore nidum fecerint. ideo si alius eas incluserit, earum dominus erit. ¶ Fauos quoque si quos hæ fecerint, sine furto quilibet possidere potest. Sed, vt supra quoque diximus, qui in alienum fundum ingreditur, potest à domino, si is prouiderit, iure prohiberi ne ingrederetur. ¶ Examen quod ex alueo nostro euolauerit, eousque nostrum esse intellegitur, donec in conspectu nostro est, nec difficilis eius persecutio est. alioquin occupantis fit. ¶ Pauonum & columbarum fera natura est. nec ad rem pertinet, quòd ex consuetudine auolare & reuolare solent. nam & apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Cernos quoque ita quidam mansuetos habent, vt in syluas eant, & redeant. quorum & ipsorum feram esse naturam nemo negat. In his autem animalibus quæ consuetudine abire & redire solent, talis reg

regula comprobata est, vt eousque nostra esse intelleguntur, donec reuertendi animum habeant. quòd (si) desierint reuertendi animum habere, desinant nostra esse, & fiant occupantium. Intelleguntur autem desisse reuertendi animum habere tunc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint. ¶ Gallinarum, & anserum non est fera natura. palam est enim alias esse feras gallinas, & alios feros anseres. itaque si quolibet modo anseres mei & gallinæ meæ turbati turbatæue adeo longius euolauerint, vt ignoremus vbi sint: tamen nihilo minus in nostro dominio tenentur. qua de causa furti nobis tenebitur qui quid eorum lucrandi animo adprehenderit. ¶ Item quæ ex hostibus capiuntur, iure gentium statim capientium fiunt.

Plutarch. de liber. educ.

VI. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

Item quæ ex animalibus dominio nostro eodem iure subiectis nata sunt.

l. 2. ff. eod.

VII. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

ADeò quidem, vt & liberi homines in seruitutem deducantur. qui tamen si euaserint hostium potestatem, recipiunt pristinam libertatem. ¶ Præterea quod per alluuionem agro nostro flumen adicit, iure gentium nobis adquiritur. per alluuionem autem id videtur

adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intellegere non possimus, quantum quoquo momẽto temporis adiiciatur. ¶ Quòd si vis fluminis partem aliquam ex tuo prædio detraxerit, & meo prædio attulerit: palam est, eam tuam permanere. planè si longiore tempore fundo meo hæserit, arboréſque, quas ſecum traxerit, in meum fundum radices egerint: ex eo tempore videtur meo fundo adquiſita eſſe. ¶ Inſula quæ in mari naſcitur, quòd raro accidit, occupantis fit: nullius enim eſſe creditur. in flumine nata, quod frequenter accidit, ſi quidem mediam partem fluminis tenet: communis eſt eorum qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia poſſident, pro modo latitudinis cuiuſque prædij quæ latitudo prope ripã ſit. quòd ſi alteri proximior ſit, eorum eſt tantùm, qui ab ea parte prope ripam prædia poſſident. ¶ Quòd ſi vno latere perruperit flumen, & alia parte nouo riuo fluere cœperit, deinde infra nouus iſte riuus in veterem ſe conuerterit: ager, qui à duobus riuis comprehenſus in formam inſulæ redactus eſt, eius eſt ſcilicet cuius & fuit. Quòd ſi toto naturali alueo relicto flumen aliàs fluere cœperit, prior quidem alueus eorum eſt, qui prope ripam prædia poſſident, pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque prædij, quæ latitudo prope ripam ſit. nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, cuius & ipſum flumen, id eſt publicus

Ibidẽ. §. quod li aliquã: paucis mutatis.

publicus iuris gentium. quòd ſi poſt aliquot temporis ad priorem alueum reuerſum fuerit & flumen: rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui prope ripam eius prædia poſſident.

§ ¶ Cuius tamen totum agrum nouus alueus occupauerit, licet ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen: non tamen is cuius is ager fuerat, ſtricta ratione quicquam in eo alueo habere poteſt. quia & ille ager qui fuerat deſiit eſſe, amiſſa propria forma: & quia vicinum prædium nullum habet, non poteſt ratione vicinitatis vllam partem in eo alueo habere. ſed vix eſt, vt id optineat. ¶ Aliud ſanè eſt, ſi cuius ager totus inundatus fuerit. namque inundatio ſpeciem fundi non mutat. & ob id cum receſſerit aqua, palam eſt, eiuſdem eſſe cuius & fuit. ¶ Cum quis ex aliena materia ſpeciem aliquam ſuo nomine fecerit, Nerua & Proculus putant hunc dominum eſſe qui fecerit: quia quod factum eſt, antea nullius fuerat. Sabinus & Caſſius magis naturalem rationem efficere putant, vt qui materiæ dominus fuerit, idem eius quoque quod ex eadem materia factum ſit, dominus eſſet: quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit. veluti ſi ex auro vel argento vel ære vas aliquod fecero: vel ex tabulis tuis nauem aut armarium aut ſubſellia fecero: vel ex lana tua veſtimentum: vel ex vino & melle tuo mulſum:

Præterm iſſum eſt hoc themia in Inſtitut.

sum: vel ex medicamentis tuis emplastrum aut collyrium: vel ex vuis aut oliuis aut spicis tuis vinum vel oleum vel frumentum. Est tamen etiam media sententia rectè existimantium, si species ad materiam reuerti possit, verius esse quod & Sabinus & Cassius senserunt. si non possit reuerti, verius esse quod Neruæ & Proculo placuit. vt ecce vas conflatum ad rudem massam auri vel argenti vel æris reuerti potest. vinum verò vel oleum vel frumentum, ad vuas & oliuas, & spicas reuerti non potest. ac ne mulsum quidem ad mel & vinum: vel emplastrum aut collyria ad medicamenta reuerti possunt. ¶ Videntur tamen mihi rectè quidam dixisse, non debere dubitari, quin alienis spicis excussum frumentum eius sit, cuius & spicæ fuerunt. cum enim grana quæ spicis continentur, perfectam habeant suam speciem: qui excussit spicas, non nouam speciem facit, sed eam quæ est, detegit. ¶ Voluntas duorum dominorum miscentium materias, commune totum corpus efficit: siue eiusdem generis sint materiæ, veluti vina miscuerunt, vel argentum conflauerunt, siue diuersæ: veluti si alius vinum contulerit, alius mel: vel alius aurum, alius argentum: quamuis & mulsi, & electri, nouum corporis sit species. Sed etsi sine voluntate dominorum casu confusæ sint duorum materiæ vel eiusdem generis vel diuersæ: idem iuris est.

Prætermiss. in Instit.

Inst. eo. §. si duorũ.

¶ Cum

10 ¶ Cum in suo loco aliquis aliena materia ædificauerit, ipse dominus intellegitur ædificij: quia omne quod inædificatur, solo cedit. nec tamen ideo is qui materiæ dominus fuit, desiit eius dominus esse: sed tantisper neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum de ea agere: propter legem duodecim "tabularum qua cauetur ne quis tignum alienum ædibus suis iunctum eximere cogatur: sed duplum pro eo præstet. Appellatione autem tigni omnes materiæ significantur, ex quibus ædificia fiunt. Ergo si aliqua ex causa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dominus nunc eam vindicare, 11 & ad exhibendum agere. ¶ Illud rectè quæritur, an si id ædificium vendiderit is qui ædificauerit, & ab emptore longo tempore captum postea dirutum sit: adhuc dominus materiæ vindicationem eius habeat. causa dubitationis est, an eo ipso, quo vniuersitas ædificij longo tempore capta est, singulæ quoque res ex quibus constabat, captæ essent. quod non 12 placuit. ¶ Ex diuerso si quis in alieno solo sua materia ædificauerit, illius fit ædificium, cuius & solum est. & si scit alienum solum esse, sua voluntate amisisse proprietatem materiæ intellegitur. itaque neque diruto quidem ædificio vindicatio eius materiæ competit. Certè si dominus soli petat ædificium, nec soluat pretium materiæ, & mercedes fabrorum: poterit

Ibid. §. in suo.

"cuiusverba vide apud Festũ lib. 18. in verbo tignum.

Ibid. §. ex diuerso.

per

per exceptionem doli mali repelli. vtique si nescit qui ædificauit, alienum esse solum: & tamquam in suo bona fide ædificauit. nam si scit, culpæ ei obici potest, quòd temere ædificauit in eo solo quod intelligeret alienum. ¶ Si is alienam plantam in meo solo posuero, mea erit. ex diuerso si meam plantam in alieno solo posuero, illius erit. si modò vtroque casu radices egerit. antequam enim radices ageret, illius permanet, cuius & fuit. His conueniens est, quòd si vicini arborem ita terra presserim, vt in meum fundum radices egerit: meam efficiarborem. rationem enim non permittere, vt alterius arbor intelligatur, quam cuius fundo radices egisset. & ideo prope confinium arbor posita si etiam in vicinum fundum radices egerit, communis est.

VIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

PRo regione cuiusque prædij. Sed & si in confinio lapis nascatur, & sunt pro indiuiso communia prædia: tunc erit lapis pro indiuiso communis, si terra exemptus sit.

VIIII. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

QVa ratione autem plantæ quæ terra coalescunt, solo cedunt, eadem ratione fructus quoque quæ sata sunt, solo cedere intelleguntur. ceterum sicut is qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus soli petat ædificium, defendi potest per exceptionem doli mali: ita eiusdē exceptionis auxilio tutus esse poterit qui in alienum fundum sua impensa" conseuit.

" Quidam legēdum putā, pro diuiso. aduersus fidem Flo. & manuscript.

" Iust. addit bona fide.

Scriptura cedit chartæ, tabula verò picturæ, quoad dominium directum, non quoad vtile. Bart.

1 ¶ Litteræ quoq; licet aureæ sint, perinde chartis membranísque cedunt, ac solo cedere solent ea quæ ædificantur, aut seruntur. ideóque si in chartis membranísue tuis carmen vel historiam vel orationem scripsero: huius corporis
„ non ego, sed tu dominus esse intelligeris. Sed
„ si à me petas tuos libros, tuásue membra-
„ nas, nec impensas scripturæ soluere velis: pote-
„ ro me defendere per exceptionem doli mali.
„ vtique si bona fide eorum possessionem nanctus
2 sum. ¶ Sed non vti litteræ chartis membra-
„ nísue cedunt, ita solent picturæ tabulis cedere.
„ sed ex diuerso placuit tabulas picturæ cedere.
„ vtique tamen conueniens est, domino tabula-
„ rum aduersus eum qui pinxerit, si is tabulas
„ possidebat, vtilem actionem dari. qua ita effi-
„ caciter experiri poterit, si picturæ impensam
„ exsoluat: alioquin nocebit ei doli mali excē-
„ ptio. vtique si bona fide possessor fuerit qui
„ soluerit. aduersus dominum verò tabularum
„ ei qui pinxerit, rectam vindicationem com-

petere

petere dicimus: vt tamen pretium tabularum inferat. alioquin nocevit ei doli mali exceptio.

¶ Hæ quoque res quæ traditione nostræ fiunt, iure gentium nobis adquiruntur. nihil enim tam conueniens est naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Nihil autem interest, vtrum ipse dominus per se tradat alicui rem, an voluntate eius aliquis. qua ratione si cui libera negotiorum administratio ab eo qui peregre proficiscitur, permissa fuerit: & is ex negotiis rem vendiderit, & tradiderit: facit eam accipientis.

Res quæ apud me est ex contractu, voluntate domini fit mea line traditione. Bart.

¶ Interdum etiam sine traditione nuda voluntas domini sufficit ad rem transferendam. velut si rem quam commodaui, aut locaui tibi, aut apud te deposui, vendidero tibi. licet enim ex ea causa tibi eam non tradiderim, eo tamen quòd patior eam ex causa emptionis apud te esse, tuam efficio. ¶ Item si quis merces in horreo repositas vendiderit simul atque claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem. ¶ Hoc amplius interdum & in incertam personam collocata voluntas domini transfert rei proprietatem. vt ecce qui missilia iactat in vulgus. ignorat enim quid

quid eorum quisq; excepturus sit: & tamẽ quia vult quod quisque exceperit, eius esse, statim eum dominum efficit. ¶ Alia causa est earum rerum quæ in tempestate maris leuandæ nauis causa eiciuntur. hæ enim dominorum permanent: quia non eo animo eiciuntur, quòd quis eas habere non vult: sed quòd magis cum ipsa naue periculum maris" effugiat. qua de causa si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nanctus, lucrandi animo abstulerit: furtum committit.

l. 43. ſ. de furt. l. 2. ſ. fin. l. qui leuãdæ. ſ. ad leg. Rhod. Ant. Aug. lib. 1. c. 2.

"In archetypo erat nauis, sed rectè ita est emendatum à Taurell.

X. IDEM libro secundo Institutionum.

» ADquiruntur nobis non solùm per nos-
» metipsos: sed etiam per eos quos in pote-
» state habemus. item per seruos in quibus vsum-
» fructũ habemus. itẽ per homines liberos & ser-
» uos alienos, quos bona fide possidemus. de qui-
» bus singulis diligentius dispiciamus. ¶ Igitur
» quod serui nostri ex traditione nanciscuntur,
» siue quid stipulentur, vel ex qualibet alia cau-
» sa adquirunt: id nobis adquiritur. ipse enim
» qui in potestate alterius est, nihil suum habe-
» re potest. ideóque si heres institutus sit, nisi no-
» stro iussu, hereditatem adire non potest. & si
» iubentibus nobis adierit, hereditas nobis ad-
» quiritur, perinde atque si nos ipsi heredes
» instituti essemus. Et his conuenienter scilicet
2 legatum nobis per eundem adquiritur. ¶ Non

Inſt. per quas personas nobis acquiritur, per totum.

l.1. C. per quas person. l.1. C. de adquí. possess.

solùm autem proprietas per eos quos in potestate habemus, adquiritur nobis, sed etiã possessio. cuiusque enim rei possessionem adepti fuerint, id nos possidere videmur. vnde etiã per eorum longam possessionem dominium nobis adquiritur. ¶ De his autem seruis in quibus tantùm vsumfructum habemus, ita placuit, vt quid quid ex re nostra vel ex operis suis adquirant, id nobis adquiratur. si quid verò extra eas causas persecuti *sint*, id ad dominum proprietatis pertinet. Itaque si is seruus heres institutus sit, legatúmve quid, aut ei donatum fuerit: non mihi, sed domino proprietatis adquiritur. ¶ Idem placet de eo qui nobis bona fide possidet: quod enim placuit de vsufructuario, idem probatur etiam de bonæ fidei possessore. Itaq; quod extra duas causas adquiritur, id vel ad ipsum pertinet, si liber est: vel ad dominum eius, si seruus est. Sed bonæ fidei possessor cum vsuceperit seruum, quia eo modo dominus fit, ex omnibus causis per eum sibi adquirere potest. vsufructuarius verò vsucapere seruũ non potest. primùm, quia non possidet, sed habet ius vtendi fruendi: deinde, quoniam scit seruum alienum esse.

"Excepta possessione l.54. §. 2. ff. eod.

XI. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

Inst. de auct. tutor.

PVpillus quantum ad adquirendum non indiget tutoris auctoritate, alienare verò nullam

nullam rem potest, nisi præsente tutore auctore: & ne quidem possessionem quæ est naturalis, vt Sabinianis visum est. quæ sententia vera est.

XII. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

LAcus & stagna licet interdum crescãt, interdum exarescant: suos tamen terminos retinent. ideóque in his ius alluuionis non adgnoscitur. ¶ Si ære meo & argento tuo conflato aliqua species facta sit, non erit ea nostra communis: quia cum diuersæ materiæ æs atque argentum sit, ab artificibus separari, & in pristinam materiam reduci solet.

XIII. NERATIVS libro sexto Regularum.

SI procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eíque sit tradita meo nomine: dominium mihi, id est proprietas adquiritur etiam ignoranti. Et tutor pupilli pupillæ, similiter vt procurator, emendo nomine pupillæ, proprietatem illis adquirit etiam ignorantibus.

"Ideóque appellantur publica iurisgentium. Vide etiam Aristotelem lib. 2. Polit. c. 1. & 2.

XIIII. IDEM libro quinto Membranarum.

QVod in litore quis ædificauerit, eius erit. nam litora publica non ita sunt, vt ea quæ in patrimonio sunt populi: sed vt ea quæ primùm à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium peruenerunt, nec dissimilis condicio eorum est, atque pi-

scium & ferarum: quæ simul atque adprehensa sunt, sine dubio eius, in cuius potestatem peruenerunt, dominij fiunt. Illud videndum est, sublato ædificio quod in litore positum erat, cuius conditionis is locus sit. hoc est vtrum maneat eius cuius fuit ædificium, an rursus in pristinam causam reccidit, perindeque publicus sit, ac si numquam in eo ædificatum fuisset. quod propius est vt existimari debeat. si modo recipit pristinam litoris speciem.

XV. IDEM libro quinto Regularum.

QVI autem in ripa fluminis ædificat, non suum facit.

XVI. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

Vide Aggenū Vrbicum & Frontin. de limit. &c. & Alciat. lib. 1. parerg. c. 38. & lib. 1. prætermiss.

IN agris limitatis ius alluuionis locum non habere constat. idque & Diuus Pius constituit. Et Trebatius ait, agrum qui, hostibus deiectis, ea condicione concessus sit, vt in ciuitatem veniret, habere alluuionem: neque esse limitatum. agrum autem manucaptum limitatum fuisse, vt sciretur quid cuique datum esset, quid venisset, quid in publico relictum esset.

XVII. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

SI duo domini seruo communi rem tradiderint, adquirit alteri ab altero.

XVIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

l. 1. §. vetres. 3. tit.

PER hereditarium seruum quod est eiusdem hereditatis, heredi adquiri non potest:

test: & maximè ipsa hereditas.

prox. l. 43 §. de adquir. hereditat.

XVIIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

LIber homo, qui bona fide mihi seruit, id quod ex operis suis, aut ex re mea pararet, ad me pertinere sine dubio Aristo ait. quod verò quis ei donauerit, aut ex negotio gesto adquisierit, ad ipsum pertinere. Sed hereditatem legatúmve non adquiri mihi per eum: quia neque ex re mea neque ex operis suis id sit. nec vlla eius opera esset in legato, in hereditate aliquatenus: quia per ipsum adiretur. quod & Varium Lucullum aliquãdo dubitasse. sed verius esse non adquiri, etiam si testator ad me voluisset pertinere. Sed licet ei minimè adquiri, attamen si voluntas euidens testatoris appareat, restituendam esse ei hereditatem. Sed Trebatius, si liber homo bona fide seruiens, iussu eius cui seruiet, hereditatem adisset: heredem ipsum fieri. nec interesse quid senserit, sed quid fecerit. Labeo contra, si ex necessitate id fecisset. quod si ita, vt & ipse vellet: ipsum fieri heredem.

& l. aditio. §. 1. 1. de adquis. hered.

XX. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

TRaditio nihil amplius transferre debet vel potest ad eum qui accipit, quàm est apud eum qui tradit. Si igitur quis dominium in fundo habuit, id tradendo transferet, si non

habuit, ad eum qui accipit nihil transfert.

¶ Quotiens autem dominium transfertur, ad eum qui accipit, tale trãsfertur, quale fuit apud eum qui tradit. si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit. si liber, vti fuit. & si forte seruitutes debebantur fundo qui traditus est, cum iure seruitutiũ debitarum transfertur. Si quis igitur fundum dixerit liberum, cum traderet eum qui seruus sit: nihil iuris seruitutis fundi detrahit. verumtamen obligatque se, debebitque præstare quod dixit.

Si duo rem aliquam emerint, & vni eorum tanquam procuratori alterius tradita sit, ambobus acquiritur.

¶ Si ego & Titius rem emerimus, eique Titio & quasi meo procuratori tradita sit: puto mihi quoque quæsitum dominium. quia placet per liberam personam omnium rerum possessionem quæri posse, & per hanc dominium.

Inst. per quas personas.

XXI. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

SI seruus meus tibi bona fide seruiet rem emisset, traditáque ei esset: Proculus, nec meam fieri, quia seruum non possideam: nec tuam, si non ex re tua sit parata. sed si liber bona fide tibi seruiens emerit, ipsius fieri. ¶ Si rem meam possideas, & eam velim tuam esse fiet tua, quamuis possessio apud me non fuerit.

XXII. VLPIANVS libro quadragensimo ad Sabinum.

NEmo seruum vi possidens aut clam aut precario, per hunc stipulantem, verem accipientem potest adquirere. l

XXIII. IDEM libro quadragensimo tertio ad Sabinum.

QVI bona fide alicui seruiat, siue seruus alienus est, siue homo liber est: quidquid ex re eius cui seruit adquirit, ei adquirit, cui bona fide seruit. Sed & si quid ex operis suis adquisierit, simili modo ei adquirit. nam & operæ quodammodo ex re eius cui seruit habentur: quia iure operas ei exhibere debet, Qui bona fide seruit. tamdiu autem adquirit, quamdiu bona fide seruit. ceterum si cœperit scire esse eum alienum, vel liberum: videamus an ei adquirit. quæstio in eo est, vtrum initium spectamus, an singula momenta. & magis est, vt singula momenta spectemus. ¶ Generaliter dicendum est, quod ex re sua, hoc est eius cui bona fide quis seruit, ei adquirere non potest, sibi eum adquisiturum. quod autem non ex re eius sibi adquirere non potest, ei adquisiturum, cui bona fide seruit. ¶ Si quis duobus bona fide seruiat, vtrique adquiret: sed singulis ex re sua. quod autem ex re alterius est, vtrum pro parte ei cui bona fide seruit, pro parte domino, si seruus sit, aut si liber sit, ei cui bona fide seruit, an verò ei debeat adquirere totum, ex cuius re est, vi-

a Hæc vera lectio & Flor. alij libri teste Accurs. modo addũt negationẽ, modo detrahũt. Ant. Aug. lib. 4. cap. vlti.

deamus, quam speciem Scæuola quoque tractat libro secundo quæstionum. ait enim, si alienus seruus duobus bona fide seruiat, & ex vnius eorum re adquirat: rationem facere, vt ei dumtaxat in solidum adquirat, sed si adiciat eius nomen, ex cuius re stipulatur. nec dubitandum esse ait, quin ei soli adquiratur. quia & si ex re ipsius stipularetur, alteri ex dominis nominatim stipulando *solidum* ei adquiret. Et in inferioribus *probat*, vt quamuis non nominatim, nec iussu meo, ex re tamen mea stipulatus sit, cum pluribus bona fide seruiret: mihi soli adquirat. nam & illud receptum est, vt quotiens communis seruus omnibus adquirere non potest, ei soli eum adquirere, Qui potest. & hoc Iulianum quoque scribere, sæpe retuli. eóque iure vtimur.

XXIIII. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

IN omnibus, quæ ad eandem speciem reuerti (non) possunt, dicendum est, si materia manente species dumtaxat forte mutata sit: veluti si meo ære statuam, aut argento scyphum feciſſes: me eorum dominum manere.

XXV. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

NIsi voluntate domini alterius nomine id factum sit. propter consensum enim domini tota res eius fit, cuius nomine facta est.

XXVI.

XXVI. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SED si meis tabulis nauem feciſſes, tuam nauem esse: quia cupressus non maneret, sicuti nec lana vestimento facto: sed cupresseum, aut laneum corpus fieret. Proculus indicat hoc iure nos vti, quod Seruio & Labeoni placuisset: in quibus propria qualitas exspectaretur, si quid additum erit, toto cedit. vt statuæ pes aut manus, scypho fundus aut ansa, lecto fulcrum, naui tabula, ædificio cemẽtum. tota enim eius sunt, Qui ante fuerant. & Arbor radicitus eruta, & in alio posita, priusquam coaluerit, prioris domini est. vbi coaluit, agro cedit, & si rursus eruta sit, nõ ad priorem dominium reuertitur. nam credibile est, alio terræ alimento aliam factam. & Si meam lanam † feceris purpuram, nihilo minus meam esse Labeo ait: quia nihil interest inter purpuram & eam lanam quæ in lutum aut cænum cecidisset, atque ita pristinum colorem perdidisset.

In vulga. Sed si ex meis.

Cæ. I. Minucius. ſ. de rei vindica.

† inſeceris

XXVII. POMPONIVS libro trigensimo ad Sabinum.

QVidquid in facto argento alieni argenti addideris, non esse tuum totum argentum fatendum est. AD contra si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferrumināueris: non dubitatur scyphum tuum esse, & à te rectè vindicari.

¶ Vbi simul plura contribuuntur, ex quibus vnum medicamentum fit, aut coctis odoribus vnguenta facimus, nihil hic suũ verè dicere potest prior dominus. quare potißimũ existimari, cuius nomine factũ sit, eius esse. ¶ Cum partes duorum dominorum ferrumine cohæreant, hæ cum quærerentur vtri cedant, Cassius ait, pro portione rei æstimandum, vel pro pretio cuiusque partis. Sed si neutra alteri accessioni esse videamus, ne aut vtriusque esse dicenda sit, sarcuti massa confusa: aut eius cuius nomine ferruminata est. sed Proculus & Pegasus existimant, suam cuiusque rem manere.

XXVIII. IDEM libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI supra tuum parietem vicinus ædificauerit, proprium eius id quod ædificauerit, fieri Labeo & Sabinus aiunt. sed Proculus tuum proprium: quemadmodum tuum fieret quod in solo tuo alius ædificasset. quod verius est.

XXVIIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

INter eos, qui secundũ vnam ripã prædia habent, insula in flumine nata nõ pro indiuiso cõmunis fit: sed regionibus quoq; diuisis. quantũ enim ante cuiusque eorum ripam est, tantum, veluti linea in directum per insulam transducta, quisq; eorũ in ea habebit certis regionibus.

XXX. POMPONIVS libro trigensimo quarto ad Sabinum. Ergo

ERgo si insula nata adcreuerit fundo meo, & inferiorem partem fundi vendidero, ad cuius frontem insula non respicit: nihil ex ea insula pertinevit ad emptorem: eadem ex causa, qua nec ab initio quidem eius fieret, si iam tunc cum insula nasceretur, eiusdem partis dominus fuisset. ¶ Celsus filius, si in ripa fluminis, quæ secundum agrum meum sit, arbor nata sit, meam esse ait: quia solum ipsum meum priuatum est, vsus autem eius publicus intellegitur. & ideo cum exsiccatus esset alueus, proximorum fit: quia iam populus eo non vtitur. ¶ Tribus modis insula in flumine fit. vno, cum agrum qui aluei non fuit, amnis circumfluit. altero, cum locum qui aluei esset, sicum relinquit, & circumfluere cœpit. tertio, cum paulatim colluendo locum eminentem supra alueum fecit, & eum alluendo auxit. Duobus posterioribus modis priuata insula fit eius, cuius ager propior fuerit cum primum extitit. nam & natura fluminis hæc est, vt cursus suo mutato aluei causam mutet. nec quicquam interfit, vtrum de aluei dumtaxat solo mutato, an de eo quod superfusum solo & terræ sit, quæratur. vtrumque enim eiusdem generis est. Primo autem illo modo causa proprietatis non mutatur. ¶ Alluuio agrum restituit eum, quem impetus fluminis totum abstulit. Itaque si ager, qui inter viam publicam & flumen fuit, inundatione

Hac de re vide Plin. lib. 2. c. 88. & seq.

HAUKOBEPEЗИНОЙ ИМЕНИ МИКОВА

latione fluminis occupatus esset: siue paulatim occupatus est siue non paulatim: sed eodē impetu recessu fluminis restitutus, ad pristinum dominum pertinet. flumina enim censitorum vice funguntur: vt ex priuato in publicum addicant, & ex publico in priuatum. itaque sicuti hic fundus, cum aluens fluminis factus esset, fuisset publicus: ita nunc priuatus eius esse debet, cuius antea fuit. ¶ Si pilas in mare iactauerim, & supra eas inædificauerim: continuò ædificium meum fit. Item si insulam in mari ædificauerim, continuò mea fit: quoniam id quod nullius sit, occupantis fit.

* perperā Haloāder cēsorum, quamuis enim censitores cē soribus succesſere, non tamen pari auctoritate id officium geſsere. Ant. Aug. lib. 3 c. 9.

XXXI. PAVLVS libro trigensimo primo ad Edictum.

NVnquam nuda traditio transfert dominium: sed ita si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur. ¶ Thensaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non exstat memoria, vt iam dominum non habeat. sic enim fit eius qui inuenerit, quòd non alterius sit. alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiæ condiderit sub terra: non est thensaurus. cuius etiam furtum fit.

* Hæc scriptura vetus est, teste Donato in Eunuch. Ter.

XXXII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum prouinciale.

ETiam inuitis nobis per seruos adquiritur pæne ex omnibus causis.

XXXIII.

XXXIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

INeo quod seruo castrensi ante aditam hereditatem filiifamilias militis legatur, vel eo quod stipulatur seruus, tractatur apud Marcellum libro vicensimo, ex cuius persona vel stipulatio vires habeat, vel legatum. & puto verius, quod & Scævolæ videtur, & ipse Marcellus tractat, si quidem adeatur hereditas, omnia vt in hereditario seruo: si adita non sit, vt in proprio patris esse spectanda. & si vsusfructus fuerit huic seruo relictus, modò patri videri delatum, modò heredi. nec à persona in personam creditur transisse. eadem distinctione quis vtetur, etiam si res fuerit subtracta. aut cessare, aut non, furti actionem dicet, si ex testamento adierit: quoniam hereditati furtum non fit. aut si non adierit, patri dabitur furti actio. nam & condictio. ¶ Quotiens seruus hereditarius stipulatur, vel per traditionem accipit, ex persona defuncti vires † consumit, vt Iuliano placet. cuius & Pomponii sententia, testantis personam spectandam esse opinantis.

† assumit

XXXIIII. IDEM libro quarto de Censibus.

HEreditas enim non heredis personam, sed defuncti sustinet: vt multis argumentis iuris ciuilis comprobatum est.

XXXV. IDEM libro septimo Disputationum.

Si

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

SI procurator meus vel tutor pupilli, rem suam quasi meam vel pupilli, alij tradiderint: non recessit ab eis dominium, & nulla est alienatio. quia nemo errãs rem suã † amittit.

† amittit

XXXVI. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

CVm in corpus quidem quod traditur, consentiamus, in causis verò dissentiamus: non animaduerto cur inefficax sit traditio. veluti si ego credam me ex testamento tibi obligatum esse, vt fundum tradam: tu existimes ex stipulatu tibi eum deberi. nam & si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quasi creditam accipias: consentio proprietatem ad te transire, nec impedimento esse, quòd circa causam dandi atqae accipiendi dissenserimus.

& l. Si ego. 18. ff. de reb. cred. vide Alciat. lib. 5. parer. c. 15.

XXXVII. IDEM libro quadragensimo quarto Digestorum.

PEr seruum, qui pignori datus est, creditori nec possessio adquiritur. quia nec stipulatione nec † mandatione nec vllo alio modo per eum seruum quicquam ei adquiritur: quamuis possessio penes eum sit. ¶ Si vnus ex dominis seruo communi pecuniam donauit, in potestate domini est, quemadmodum seruo communi pecuniam donet. nam si hoc solum egerit, vt ea separetur à suis rationibus, & in peculio serui sit: manebit eiusdem domini proprietas. Si verò eo modo pecuniam seruo communi donauerit, quomodo

† traditione. sed rectius videtur mandatione.

quomodo alienis seruis donare solemus: fiet sociorum communis pro portione quam in seruo habebunt. ¶ Sed vt sequens quæstio locum habeat, constituamus socium ita seruo communi pecuniam donasse, vt proprietatem suam manere vellet. si ex hac pecunia seruus fundum comparauerit, erit is fundus communis sociorum pro portione dominij. nam & si furtiuis nummis seruus communis fundum comparauerit, sociorum erit pro portione dominij. neque enim vt fructuarius seruus ex re fructuarij non adquirit proprietario, ita & communis seruus ex re alterius domini non adquirit alteri domino. Sed quemadmodum in his quæ aliunde adquiruntur, diuersa condicio est fructuarij & serui communis: veluti cum alter fructuario non adquirat, alter dominis adquirat: ita quod ex re quidem fructuarij adquisitum fuerit, ad eum solũ pertinebit. quod ex re alterius dominis seruus communis adquisierit, ad vtrumque dominum pertinebit. ¶ Sicut seruus communis stipulando nominatim alteri ex dominis, ita per traditionem accipiendo, soli ei adquirit. ¶ Quod vnius seruus per traditionem accipiendo se accipere dixerit domino & Titio, partem domino adquiret, in parte nihil agit. ¶ Fructuarius seruus si dixerit se domino proprietatis per traditionem accipere ex re fructuarij, totum domino adquiret. nam & si stipulando

1 2 3 4 5

pulando ex re fructuarij, domino proprietatis adquiret. ¶ Si cum mihi donare velles, iussi rem ex seruo communi meo & Titij rem tradere, eique hac mente acciperet, vt rem Titij faceret: nihil agetur. nam & si procuratori meo rem tradideris, vt meam faceres: is hac mente acceperit, vt suam faceret: nihil agetur. quòd si seruus communis hac mente acceperit, vt duorum dominorum faceret: in parte alterius domini nihil agetur. 6

XXXVIII. ALFENVS VARVS libro quarto Digestorum à Paulo epitomatorum.

In vulg. est lex, Marcius.

ATrius fundum habebat secundum viam publicam: vltra viam flumen erat, & ager Lucij Titij: fluit flumen paulatim per agrum omnium agrum qui inter viam & flumen esset, ambedit, & viam sustulit: postea rursus minutatim recessit, & alluuione in antiquum locum redit. respondit, cum flumen agrum & viam publicam sustulisset, eum agrum eius factum esse, qui trans flumen fundum habuisset. postea cum paulatim retro recessisset, ademisse ei cuius factus esset, & addidisse ei cuius trans viam esset: quoniam eius fundus proximus flumini esset. id autem quod publicum fuisset, nemini accessisset. nec tamen impedimento viam esse ait, quo minus ager qui trans viam alluuioni relictus est, Attij fieret. nam

nam ipsa quoque via fundi esset.

XXXVIIII. IVLIANVS libro tertio ex Minicio.

ETiam furiosus seruus bonæ fidei emptori adquirit quod ex re eius stipulatur, aut per traditionem accipit.

XL. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

QVæsitum est, si is cui liber homo bona fide seruiret, decesserit: eique is heres extiterit, qui liberum eum esse sciat: an aliquid per eum adquirat. non esse ait, vt hic bona fide possessor videatur, quando sciès liberum possidere cœperit. quia & si fundum suum quis legauerit, heres qui eum legatum esse sciat, procul dubio fructus ex eo suos non faciet. & multo magis si testator eum alienum bona fide emptum possedit. & circa seruorum igitur operam ac ministerium eandem rationem sequendam: vt siue proprij, siue alieni, vel legati, vel manumissi testamento fuerint: nihil per eos heredibus, qui modo eorum id non ignorarent, adquiratur. etenim simul hæc ferè cedere, vt quo casu fructus prædiorum consumptos suos faciat bona fide possessor, eodē per seruum ex opera & ex re ipsius ei adquiratur.

XLI. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

STatuas in ciuitate positas ciuium non esse. idque Trebatius & Pegasus. dare tamen

operam prætorem oportere, vt quod ea mente in publico positum est, ne liceret priuato auferre: nec ei qui posuerit. tuendi ergo ciues erunt & aduersus * petentem exceptione, & actione aduersus * possidentem iuuandi.

XLII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SVbstitutio quæ nondum competit, extra bona nostra est.

XLIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SErnus qui bona fide possidetur, id quod ex re alterius est, possessori non adquirit.

¶ Incorporales res traditionem & usucapionem non recipere, manifestum est.

Pecunia post emptionem soluta, declarat cui empta res acquiratur.

¶ Cum seruus, in quo alterius vsusfructus est, hominem emit, & ei traditus sit: antequam pretium soluat, in pendeti est, cui proprietatem adquisierit. & cum ex peculio quod ad fructuarium pertinet, soluerit: intellegitur fructuarius homo fuisse. cum verò ex eo peculio quod proprietarium sequitur, soluerit: proprietarius ex post facto fuisse videtur.

XLIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

POmponius tractat, cum pastori meo lupi porcos eriperent, hos vicinæ villæ colonus cum robustis canibus & fortibus, quos pecoris sui

sui gratia pascebat, consecutus, lupis eripuit, aut canes extorserunt. & cum pastor meus peteret porcos, quærebatur, vtrum eius facti sint porci, qui eripuit: an nostri maneant. nam genere quodam venandi id erant nancti. cogitabat tamen quemadmodum terra marique capta, cum in suam naturalem laxitatem peruenerant, desinerent eorum esse qui ceperunt: ita ex bonis quoque nostris capta à bestiis marinis & terrestribus, desinant nostra esse cum effugerunt bestiæ nostram persecutionem. quis denique manere nostrum dicit, quod auis transuolans, ex area aut ex agro nostro transtulit? aut quod nobis eripuit? si igitur desinit, si fuerit ore bestiæ liberatum, occupantis erit: quemadmodum piscis vel aper vel auis qui potestatem nostram euasit, si ab alio capiatur, ipsius fit. Sed putat potius nostrum manere tamdiu, quamdiu reciperari possit: licet in auibus & piscibus & feris verum sit quod scribit. Idem ait, si naufragio quid amissum sit: non statim nostrum esse desinere. denique quadruplo teneri eum qui rapuit, & sanè melius est dicere, & quod à lupo eripitur, nostrum manere quamdiu recipi possit id quod ereptum est. si igitur manet, ego arbitror etiam furti competere actionem. licet enim non animo furandi fuerit colonus persecutus, quamuis & hoc animo potuerit esse, sed etsi non hoc animo persecutus sit:

tamen cum reposcenti non reddit, supprimere, & intercipere videtur. quare & furti, & ad exhibendum teneri eum arbitror: & vindicari, exhibito, ab eo porcos posse.

XLV. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

COmmunis seruus si ex re alterius domini adquisierit, nihilo minus communi ne id erit. sed is, ex cuius re adquisitum fuerit, communi diuidundo iudicio eam summã præcipere potest. nam fidei bonæ conuenit, vt vnusquisq; præcipuũ habeat, quod ex re eius seruus adquisierit. sed si aliunde seruus communis adquisierit, omnibus sociis pro parte dominij hoc adquiritur.

XLVI. VLPIANVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

NOn est nouum, vt qui dominium non habeat, alij dominium præbeat. nam & creditor pignus vendendo causam domino præstat, quam ipse non habuit.

XLVII. PAVLVS libro quinquagensimo ad Edictum.

FRuctuario hereditas adquiri non potest, quòd in operis serui hereditas non est.

Excipe nisi contemplatione eius sit institutus. l. Si serui. ſ. de vsufr.

XLVIII. IDEM libro septimo ad Plautium.

BOnæ fidei emptor non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re, suos interim facit, non tantùm eos qui diligentia & operis eius

eius peruenerunt, sed omnes. quia quod ad fructus attinet, loco domini pæne est. denique etiam priusquam percipiat, statim vbi à solo separati sunt, bonæ fidei emptoris fiunt. nec interest, ea res quã bona fide emi, longo tempore capi possit, nec ne. veluti si pupilli sit, aut vi possessa, aut præsidi. contra legem repetundarum donata, ab eóque abalienata sit bonæ fidei emptori. ¶ Incontrarium quæritur, si eo tẽpore quo mihi res traditur, putem vendentis esse, deinde cognouero alienam esse: quia perseuerat per longũ tempus capio, an fructus meos faciam. Pomponius verẽdum, ne non sit bonæ fidei possessor, quãuis capiat. hoc enim ad ius, id est capionem illud ad fructũ pertinere, vt ſ(si) quis bona aut mala fide possideat. nec contrarium est, quòd longum tempus currit. nam è contrario is qui non potest capere propter rei vitium, fructus suos facit. ¶ Et quium fetus in fructu sunt. & ideo ad bonæ fidei emptorem pertinent, etiam si prægnates venierint, vel subreptæ sint. & sanè quin lac suũ faciat, quamuis plenis vberibus venierint, dubitari non potest, idémque in lana iuris est.

cc. l. fructus. ſ. de vsur.

cc. l. qui scit. ſ. penult. ſ. de vsur.

*Sic Flor. sed in meo manuscr. quę subreptæ sunt.

XLVIIII. IDEM libro nono ad Plautium.

QVod fructuarius ex re sua donat, ex re eius est. sed si eo animo id fecerit, vt ad proprietatis dominum pertineat; dicendum est illi adquiri. si autem extraneus ei donet,

indistincte soli proprietario adquiritur. Eadem dicemus in homine libero qui bona fide mihi seruit: vt si ei aliquid donauerim, meum sit. & ideo Pomponius scribit, quamuis donauerim ei operas suas: tamen quidquid ex operis suis adquiret, mihi adquiri.

L. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

QVamuis quod in litore publico vel in mari exstruxerimus, nostrum fiat: tamen decretum prætoris adhibendum est, vt id facere liceat. immo etiam manu prohibendus est, si cum incommodo ceterorum id faciet. nam ciuilem eum actionem de faciendo nullam habere non dubito.

LI. CELSVS libro secundo Digestorum.

TRansfugam iure belli recipimus. & quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ, sed occupantium fiunt.

LII. MODESTINVS libro septimo Regularum.

REm in bonis nostris habere intelleginur, quotiens possidētes exceptionē, aut amittentes ad reciperandam eam actionē habemus.

LIII. IDEM libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

EA quæ ciuiliter adquiruntur, per eos qui in potestate nostra sunt, adquirimus: veluti stipulationem. quod naturaliter adquiritur, sicuti est possessio, per quem liv et volentibus nob

bus nobis possidere adquirimus.

LIIII. IDEM libro trigensimo [a] primo ad Quintum Mucium.

[a] Ant. Augustin. lib. 3. c. 9. legit xxxv.

HOmo liber hereditatem nobis adquirere non potest. qui bona fide nobis seruit, adquiret: si tamen sponte sua sciens cōdicionem suam adierit. nam si iussu nostro adierit, neq; sibi neque nobis adquiret, si non habuerit animum sibi adquirendi. quòd si eam mentem habuit, sibi adquirit. Item promittendo nobis liber homo qui bona fide nobis seruit, vt emendo, vel vendendo, vel locando, vel conducendo, obligari ipso iure poterit. sed damnum dando, damni iniuriæ tenebitur: vt tamen culpam in damno dando exigere debeamus grauiorem,
1 nec tamen leuem, quàm ab extraneo. ¶ At si iussu nostro quid in re nostra gerant, vel absentibus nobis quasi procuratores aliquid agāt: danda erit in eos actio. non solùm si eos emerimus, sed etiam si donati fuerint nobis, aut ex noti nomine aut ex legati pertinere ad nos cœperunt, aut ex hereditate: idem præstabunt. nec solùm si nostros putauerimus, sed & si communes, aut fructuarios. vt tamen quod adquisituri non essent, si re vera communes aut vsuarij essent, id hodieque non adquirant.
2 ¶ Quidquid tamen liber homo, vel alienus, quíue bona fide nobis seruit, non adquirit nobis, id vel sibi liber, vel alienus seruos domino

Aug. li. 3. c. 9.

suo adquiret. excepto eo quòd vix est, vt liber homo possidendo vsucapere possit: quia nec possidere intellegitur, qui ipse possideretur. sed nec per seruum alienum, quem nos bona fide possidemus, dominus peculiari nomine ignorans vsucapere poterit. sicuti ne per fugitiuum quidem, quem non possidet.

Quod in laqueum meum incidit, non est meum nisi manu capiatur. Bart.

LV. PROCVLVS libro secundo Epistularum.

IN laqueum, quem venandi causa posueras, aper incidit: cum eo hæreret, exemptum eum abstuli. num tibi videor eum aprum abstulisse. & si tuum putas fuisse, si solutum eum in siluam dimisissem: eo casu tuus esse desisset, an maneret. & quam actionem mecum haberes, si desisset tuus esse: num in factum dari oporteret quæro. respondit, laqueum, videamus ne interfit, in publico an in priuato posuerim. & si in priuato posui, vtrum in meo an in alieno. & si in alieno, vtrum permissu eius cuius fundus erat, an non permissu eius posuerim. præterea vtrum in eo ita hæserit aper, vt expedire se non posit ipse: an diutius latendo expediturus se fuerit. Summam tamen hanc puto esse, vt si in meam potestatem peruenit, meus factus sit. sin autem aprum meum

ferum in suam naturalem laxitatem demisisses, eo facto meus esse desisset actionem mihi in factum dari oportere. veluti responsum est, cum quidam poculũ alterius ex naue eiecisset.

LVI. IDEM libro octauo Epistularum.

INsula est enata in flumine contra frontem agri mei, ita vt nihil excederet longitudo regionem prædij mei. postea aucta est paulatim, & processit contra frontes & superioris vicini & inferioris. quæro, quod adcreuit, vtrũ meum sit, quoniam meo adiunctum est: an eius iuris sit, cuius esset, si initio † ea nata eius longitudinis fuisset. Proculus respondit, flumen istud, in quo insulam contra frontem agri tui † eam natam esse scripsisti, ita vt non excederet longitudinem agri tui: si alluuionis ius habet, & insula initio propior" fundo tuo fuit, quàm eius qui trans flumen habebat: tota tua facta est. & quod postea ei insulæ alluuione accesse, id tuum est, etiam si ita accesserit, vt procederet insula contra frontes vicinorum superioris atque inferioris: vel etiam vt propior esset fundo eius qui trans flumen habet. & Item quæro, si cum propior ripæ meæ enata est insula, & postea totum flumen fluere inter me & insulam cœpit relicto suo alueo, quo maior amnis fluerat: numquid dubites, quin etiam insula mea maneat. & nihilo minus eius soli, quod flumen reliquit, pars fiat mea. rogo, quid

† enata

† enatam

"In Arch. prior. Taure. in adnot.

sentias scribas mihi. Proculus respondit, si cum propior fundo tuo initio fuisset insula, flumen relicto alueo maiore, qui inter eam insulam fuerat & eum fundum vicini qui trans flumen erat, fluere cœpit inter eam insulam & fundum tuum: nihilo minus insula tua manet, sed alueus, qui fuit inter eam insulam & fundum vicini, medius diuidi debet: ita vt pars propior insulæ tuæ, tua: pars autem propior agro vicini, eius esse intelligatur. intellego vt & cum ex altera parte insulæ alueus flumnis exaruerit, desisse insulam esse: sed quo facilius res intelligeretur, agrum qui insula fuerat, insulam appellant.

LVII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

PEr seruum donatum à marito, nec ex re quidem eius cui donatus est, adquiri quicquam posse Iulianus scribit. hoc enim in eorum persona concessum est, qui bona fide seruiunt.

LVIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

QVæcumque res ex mare extracta est: non ante eius incipit esse qui extraxit, quàm dominus eam pro derelicto habere cœpit.

LVIIII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

REs ex mandatu meo empta non prius mea fiet, quàm si mihi tradiderit qui emit.

cc. l. si pro curator. ff. eod.

LX.

LX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

TItius horreum frumentarium nouum ex tabulis ligneis factis mobile in Seij prædio posuit. quæritur vter horrei dominus sit. respondit, secundum quæ proponerentur, non esse factum Seij.

LXI. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

HEreditas in multis partibus iuris pro domino habetur. adeóque hereditati quoq; vt domino per seruum hereditarium adquiritur. in his sanè in quibus factum personæ operæue substantia desideratur, nihil hereditati quæri per seruum potest. ac propterea quamuis seruus hereditarius heres institui possit, tamen quia adire iubentis domini persona desideratur, heres exspectandus est. ¶ Vsusfructus, qui sine persona constitui non potest, hereditati per seruum non adquiritur.

LXII. PAVLVS libro secundo Manualium.

QVædam quæ non possunt sola alienari, per vniuersitatem transeunt, vt fundus dotalis, ad heredem. & res cuius aliquis commercium non habet. nam etsi legari ei non possit, tamen heres institutus dominus eius efficitur.

LXIII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

Si is

SI is qui in aliena potestate est, thensaurum inuenerit: in persona eius cui adquirit, hoc erit dicendum: vt si in alieno agro inuenerit, partem ei adquirat. si verò in parentis domínue loco inuenerit, illius totus sit. si autem in alieno, pars. ¶ Si communis seruus in alieno inuenerit, vtrum pro dominicj partibus, an semper æquis adquiret? & simile est, atque in hereditate, vel legato, vel quod ab aliis donatum seruo traditur. quia & thẽsaurus donum fortunæ creditur. scilicet vt pars quæ inuentori cedit, ad socios pro qua parte seruj quisque dominus est pertineat. ¶ Si communis seruus in domini vnius fundo proprio inuenit, de parte quæ soli domino semper cedit, non est dubium quin solius domini prædij sit. verùm an aliquis ex parte ferat alter socius, videndum est. & numquid simile sit, atque cum stipulatur seruus iussu vnius domini, aut per traditionem aliquid accipit vel nominatim alteri. quod magis dici poterit. ¶ Quòd si seruus, in quo vsusfructus alienus est, inuenerit in eius locum qui seruum proprium habet: an totum illius sit? & si in alieno, an partem eidem adquirat, an verò fructuario? inspectio in illo est, num ex operis serui adquiratur. finge terram fodientem inuenisse: vt hoc dicatur fructuarij esse. quod verò subitò in abdito loco positum, non agens, sed aliter ambulans inuenit: proprietatis

*Dei beneficiũ appellatur. l. 1. C. de Thensau. lib. 10. tit. 15.

tatis domini sit. ego nec illius ad fructuarium pertinere partem arbitror. nemo enim seruorum opera thensaurum quærit. nec ea propter tunc terram fodiebat, sed alij rei operam insumebat, & fortuna aliud dedit. itaque si in ipsius fructuarij agro inuenerit, puto partem solam vt agri dominum habiturum. alteram ad eum cuius in seruo proprietas est pertinere. ¶ Quòd si creditor inuenerit, in alieno videbitur inuenisse. partem itaque sibi, partem debitori præstavit. nec recepta pecunia restituet quod iure inuentoris, non creditoris ex thensauro apud eum † permansit. Quæ cum ita sint, & cum ex principis auctoritate creditor vt proprium agrum tenere cœpit iure dominij: intra constitutũ luendi tempus pignoris causa vertitur. post transactum autem tempus thensaurum in eo inuentum ante solutam pecuniam totum tenebit. oblato verò intra constitutum tempus debito, quoniam vniuersa præstantur, atque in simplici petitore reuocantur: restitui debebit, sed pro parte sola. quia dimidium inuentori semper placet relinqui.

† remãsit Alexãder Seuerus thensauros repertos inuentoribus donauit. Lamprid. in eod.

LXIIII. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA libro singulari ὁρῶν.

QVæ quisque alienæ in censum deducit, nihilo magis eius fiunt.

LXV. LABEO libro sexto Pithanon à Paulo epitomatorum.

Si epist

Verba Labeonis.

SI epistulã tibi misero, non erit ea tua antequam tibi reddita fuerit. Paulus: immo contra. nam si miseris ad me tabellariũ tuum, & ego rescribendi causa litteras tibi misero: simul atque tabellario tuo tradidero, tuæ fient. idẽ accidet in his litteris quas tuæ dũtaxat rei gratia misero. veluti si petieris à me, vt te alicui commendarem, & eas commendatitias tibi misero litteras. ¶ Si qua insula in flumine propria tua est, nihil in ea publici est. Paulus: immo in eo genere insularum, ripæ fluminis, & litora mari proxima publica sunt, non secus atque in continenti agro idem iuris est. ¶ Si qua insula in flumine publico proxima tuo fundo nata est, ea tua est. Paulus vidimus ne hoc falsum sit de ea insula, quæ nata ipsi alueo fluminis cohæret, sed virgultis, aut alia qualibet leui materia ita sustinetur in flumine, vt solum eius non tangat, atque ipsa maneatur. hæc enim propemodum publica, atque ipsius fluminis est insula. Paulus: si insula in flumine nata tua fuerit, deinde inter eam insulam & cõtrariam ripam alia insula nata fuerit: mensura eo nomine erit instruenda à tua insula, non ab agro tuo, propter quem ea insula tua facta fuerit. nam quid interest qualis ager sit, cuius propter propinquitatem posterior insula cuius sit quæratur? ¶ Labeo libro eodem. Si id quod in publico innatum aut ædificatum est, publicum est: insula quoque quæ in flumine publico nata est, publica esse debet.

Verba Labeonis.

Hoc loco Floré. post verbum est, sunt duo puncta & nonnihil spatij. deinde Labeonis verba scribuntur, quæ omnia in vulgari edit. cõfundũtur. Ant. Aug. li. 1. c. 9.

LXVI. VENVLEIVS libro sexto Interdictorum.

CVm prægnas mulier legata, aut vsucapta, alióue quo modo alienata pariat: eius fient partus, cuius est ea, † quã emeretur: non cuius tunc fuisset, cum conciperet.

† quæ

DE ADQVIRENDA VEL AMITTENDA POSSESSIONE. TIT. II.

Etymologia & antiquitas.

PAVLVS libro quinquagensimoquarto ad Edictum.

POssessio appellata est, vt & Labeo ait, à sedibus, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit. quam Græci κατοχὴν dicunt. omniumq; rerũ ex naturali possessione cœpisse Nerua filius ait. eiúsque rei vestigium remanere † de his quæ terra, mari, cæloque capiuntur. nam hæc protinus eorum fiunt, qui primi possessionem eorum adprehenderint. Item bello capta, & insula in mari enata, & gemmæ, lapilli, margaritæ in litoribus inuentæ eius fiunt, qui primus eorum possessionem nanctus est.

† in

Adipiscimur possessionem per nosmetipsos maiores & sanæ mentis. Part.

¶ Apis

Recte sic, cui.

In arch. omittẽda. sed in indice titu. est amittẽda, quomodo & hîc emendauit Taurellus, vt ipse in adnot. ait. Possessio inquit Aelius Gallus apud Festũ, est ius possidẽdi fundi, nõ ipse fundus.

¶ Apiscimur autem possessionem per nosmet- 1
ipsos. Furiosus & pupillus sine tutoris auctoritate non potest incipere possidere: quia affectionem tenendi non habent, licet maxime corpore suo rem contingant. sicuti si quis dormienti aliquid in manu ponat. sed pupillus tutore auctore incipiet possidere. Ofilius quidem & Nerua filius etiam sine tutoris auctoritate possidere incipere posse pupillum aiunt: eam enim rem facti, non iuris esse. quæ sententia recipi potest: si eius ætatis sint, vt intellectum capiant.

Ex inutili contractu transfertur possessio. Bart.

¶ Si vir vxori cedat possessionis donationis 2
causa, plerique putant possidere eam: quoniam res facti infirmari iure ciuili nō potest. & quid attinet dicere, non possidere mulierem, cum maritus vbi voluit possidere, protinus amiserit possessionem?

Per seruum & filium ex causa peculiari adquiritur nobis ignorantibus possessio, & vsucapiendi conditio. Bart.

l. 44 §. j. §. j. eod. ¶ Item adquirimus possessionem per seruum, 3
aut filium qui in potestate est: & quidem earum rerum quas peculiariter tenent, etiam ignorantes, sicut Sabino & Cassio & Iuliano placuit: quia nostra voluntate intelleguntur possidere, qui eis peculium habere permisimus. Igitur ex causa peculiari & infans & furiosus

riosus adquirunt possessionem, & vsucapiunt: 4
& heres, si hereditarius seruus emat. ¶ Sed & per eum, quem bona fide possidemus, quamuis alienus sit, vel liber, possessionem adquiremus. *quòd* si mala fide eum possideamus, non puto adquiri nobis possessionem per eum. sed nec vero domino aut sibi adquiret, qui ab alio possidetur. ¶ Per communem, sicut per proprium, 5
adquirimus etiam singuli in solidū, si hoc agat seruus, vt vni adquirat: sicut in dominio adquirendo. ¶ Per eum, in quo vsumfructum habe- 6
mus, possidere possumus: sicut ex operis suis adquirere nobis solet. nec ad rem pertinet, quòd ipsum non possidemus. nam nec filium. & Ceterum & ille, per quem volumus possidere, talis esse debet, vt habeat intellectum possidendi. & ideo si furiosum seruum miseris, vt possideat: nequaquam videris adprehendisse possessionem. sed si impuberem miseris ad possidendum, [illegible] possidere: sicut pupillus maxime tutore [illegible] adquirit possessionem. nam per ancillam quam possessionem nanciscī possessionem, non dubitatur. Pupillus per seruum siue puberem siue impuberem adquirit possessionem, si tutore auctore iusserit eum ire ad possessionem.

Seruum fugitiuum possidemus, vsucapimus, & per eum adqui[illegible] reditas. Bart.

8 ¶ Per seruum, qui in fuga sit, nihil posse nos

possidere Nerua filius ait. licet respondeatur, quamdiu ab alio non possideatur, à nobis eum possideri: ideóque interim etiam vsucapi. Sed vtilitatis causa receptum est, vt impleatur vsucapio, quamdiu nemo nactus sit eius possessionem. Possessionem autem per eum adquiri, sicut per eos quos in prouincia habemus, Cassij & Iuliani sententia est.

Per seruum à nobis pignori traditum, non acquiritur nobis possessio. Bart.

¶ Per seruum corporaliter pignoratum non adquirere nos possessionem Iulianus ait, sed vnâ enim tantùm causam videri eum à debitore possideri: ad vsucapionem. nec creditori: quia nec stipulatione, nec vllo alio modo per eum adquirat, quamuis eum possideat. ¶ Veteres putauerunt, non posse nos per seruum hereditarium adquirere quod sit eiusdem hereditatis. itaque agitatur, num hæc regula longius producenda sit: vt si plures serui legati sint, per vnum an possint ceteri possideri. idem tractatus est, si pariter empti vel donati sunt. sed verius est, ex his causis posse me per vnum reliquorum adquirere possessionem. ¶ Si ex parte heredi instituto seruus legatus sit, propter partem quam ex causa legati habet, adquiret sundi hereditarij possessionem. Idem dicendum est, si seruum communē iussero adire hereditatem: quia

*qualiter qualiter l.88.§.de acquir. hered. l.38.§.vlt. §. eod.

quia propter partem meam adquiro. Hæc quæ de seruis diximus, ita se habent, si & ipsi velint nobis adquirere possessionem. nam si iubeas seruum tuum possidere, & is eo animo intret in possessionem, vt nolit tibi, sed potius Titio adquirere: non est tibi adquisita possessio.

Per procuratorem nobis acquiritur possessio, si hoc agatur: aliàs secus. Bart.

12 ¶ Per procuratorem, tutorem, curatorémve possessio nobis adquiritur. Cum autem suo nomine nacti fuerint possessionem, non cum ea mente, vt operam dumtaxat suam accommodarent nobis: non possunt adquirere. alioquin si dicamus per eos non adquiri nobis possessionem, qui nostro nomine accipiunt: futurum vt neque is possideat cui res tradita sit, quia non habeat animum possidentis: neque is qui tradiderit, quoniam cesserit possessionem. cc l.13.ff. de donat.

Oculis & aspectu adquiritur possessio rei ab alio traditæ. Bart.

13 ¶ Si iussero creditorem procuratori rem tradere, cum ea in præsentia sit: videri *mihi *traditam Priscus ait. Idémque esse, si nummos debitorem iusserim alij dare: non est enim corpore & actu necesse adire eum ad possessionem: sed etiam oculis & affectu. Et argumento esse eas res, quæ propter magnitudinem ponderis moueri non possunt: vt columnas, quia pro tra-

dari ea: haberi, si in re præsenti consenserint. & vinas instructas videri, cum claues cellæ vinariæ emptori traditæ fuerint. & Municipes per se nihil possidere possunt: quia vni consentire non possunt. Forum autem, & basilicam, hisque similia non possident, sed promiscue his vtuntur. Sed Neruæ filius etiam seruum, quæ peculiariter adquisierint, & possidere & vsucapere posse. sed quidam contra putant: quoniam ipsos seruos non possideant. 14

II. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

SED hoc iure vtimur, vt & possidere & vsucapere municipes possint. idq; & per seruum & per liberam personam adquiritur.

Per ingressum partis acquiritur possessio totius. Bart.

III. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

POssideri autem possunt quæ sunt corporalia. & apiscimur possessionem corpore & animo: neque per se animo, aut per se corpore. Quod autē diximus, & corpore & animo adquirere nos debere possessionem, non vtique ita accipiendum est, vt qui fundum possidere velit, omnes glebas circumambulet. sed sufficit quamlibet partem eius fundi introire, dum mente & cogitatione hac sit, vti totum fundum vsque ad terminum velit possidere.

Incerta pars ratione loci & quotæ non potest possideri. Bart.

1 Incertam partem rei possidere nemo potest, veluti si hac mente sis, vt quidquid Titius possidet, tu quoque velis possidere.

Thesauri possessio non quæritur, nisi per apprehensionem. Bart.

2 Neratius & Proculus & solo animo non posse nos adquirere possessionem, si non antecedat naturalis possessio. ideóque si thensaurum in fundo meo positum sciam, continuò me possidere, simul atque possidendi affectum habuero. quia quod desit naturali possessioni, id animus implet. Ceterum quod Brutus & Manilius putant, eum qui fundum longa possessione cepit, etiam thensaurum cepisse, quamuis nesciat in fundo esse: non est verū. is enim qui nescit, non possidet thensaurum, quamuis fundum possideat. sed & si sciat, nō capiet longa possessionem, quia scit alienum esse. Quidam putant Sabinum & Cassium veriorem esse. nec aliàs eum qui scit, possidere, nisi si loco motus sit: quia non sit sub custodia nostra. quibus consentio. Ex plurimis causis possidere eandem rem possumus, vt quidam putant. & eum qui vsucepit, & pro emptore & pro suo possidere. sic eum & si ei qui pro emptore possidebat, heres sim: eandem rem & pro emptore & pro herede possideo. nec enim, sicut dominium non potest

nisi ex vna causa contingere, ita & possidere ex vna tantùmtaxat causa possumus.

Eadem possessio numero, non potest esse in solidum apud plures. Bart.

¶ Ex contrario plures eandem rem in solidum possidere non possunt. contra naturam COEPPE est, vt cum ego totum id teneam, tu quoque id tenere videaris. Sabinus tamen scribit, eum qui precario dederit, & ipsum possidere, & eũ qui precario acceperit. Idem Trebatius probabat, existimans posse alium iustè, alium iniustè possidere. *duos* iniustè, vel duos iustè non posse. *quem* Labeo reprehendit, quoniam in summa possessionis non multum interest, iustè quis, an iniustè possideat. quod est verius. non magis enim eadem possessio apud duos esse potest, quàm vt tu stare videaris in eo loco, in quo ego sto. vel in quo ego sedeo, tu sedere videaris.

Possessio retenta animo & corpore nostro, vel animo tantùm, sine animo nostro non perditur. Bart.

¶ In amittenda quoque possessione affectio eius qui possidet, intuenda est. itaque si in fundo sis, & tamen nolis eum possidere: protinus amittis possessionem. Igitur amitti & animo solo potest, quamuis adquiri non potest. sed & si animo solo possideas, licet alius in fundo sit, tamen possides. ¶ Si quis nunquam possidere.

cē. l. quē admodũ. 8. ff. eod. & l. 1. ere. j. de reg. iur.

tronibus occupatam, & dominus timore conterritus noluerit accedere: amisisse eum possessionem placet. Quòd si seruus vel colonus, per quos corpore possidebã, decesserint, discesserintve, animo retinebo possessionem. Et si alij tradiderim, amitto possessionem. nam constat possidere nos, donec aut nostra voluntate discesserimus, aut vi deiecti fuerimus.

Seruus fugiens priuat me possessione, si diu in libertate moretur. Bart.

6 ¶ Si seruus, quem possidebam, pro libero se gerat, vt fecit Spartacus, & iudicium liberale pati paratus sit: non videbitur à domino possideri, cui se aduersarium præparat. sed hoc ita verum est, si diu in libertate moratur. alioquin si ex possessione seruitutis in libertatem reclamauerit, & liberale iudicium imploraueritnihilo minus in possessione mea est, & animo eum possideo donec liber fuerit pronuntiatus.

Animo meo tantum, vel animo meo & corpore alieno, vel etiam animo & corpore alieno possum possidere. Bart.

7 ¶ Saltus hibernus æstiuúsque animo possidemus, quamuis certis temporibus eos relinquamus. ceterum animo & corpore etiam alieno possidemus, sicut domus per colonum & similem. nec mouere nos debet, quòd quasdam possideo. nec enim [illegible] possidemus. [illegible] est quas seru-

Incertam

peculiariter parauerunt. nam videmur eas continere animo & corpore possidere.

¶ Nerua filius res moviles, excepto homine, quatenus sub custodia nostra sint, hactenus possideri: id est quatenus si velimus, naturalem possessionem adipisci possimus. Nam pecus simul atque aduerserit, aut vas ita exciderit, vt non inueniatur: protinus desinere a nobis possideri, licet a nullo possideatur. dissimiliter atque si sub custodia nostra sit, nec inueniatur. quia præsentia eius nulla & tantum cessat interim diligens inquisitio. Item feras & vestias quas viuarii nostri inclusérimus, pisces quos in piscinas cõiecerimus, à nobis possideri. sed eos pisces qui in stagno sint, aut feras quæ in siluis circumseptis vagantur, à nobis non possideri: quoniam relictæ sint in libertate naturali. alioquin etiam si quis siluam emerit, videri eum omnes feras possidere. quod falsum est. Aues autem possidemus, quas inclusas habemus. aut si quæ mansuetæ factæ custodiæ nostræ subiectæ sunt. ¶ Quidam recte putant, columbas quoque quæ ab ædificiis nostris volant, item apes quæ ex alueis nostris euolant, & secundum consuetudinem redeunt, à nobis possideri. ¶ Labeo & Nerua filius, at responderunt, desinere me possidere eum locum, quem flumen aut mare occupauerit.

Furtum

Furtum non contrahitur animo, sed rei contrectatione, quia dominus priuatur possessione. Bart.

11 ¶ Si rem apud te depositam furti faciendi causa contrectaueris, desino possidere. sed si eam loco non moueris, & infitiandi animum habeas: plerique veterum, & Sabinus & Cassius rectè responderunt possessorem me manere: quia furtum sine contrectatione fieri non po-
12 test, nec animo furtum admittatur. ¶ Illud quoque à veteribus præceptum est, neminem sibi ipsum causam possessionis mutare posse. Sed si is qui apud me deposuit, vel commodauit, eam rem vendiderit mihi, vel donauerit: non videbor causam possessionis mihi mutare, qui ne possidebam quidem.

Quot sunt modi adquirendi, tot sunt differentiæ possessionis. Bart.

13 ¶ Genera possessionum tot sunt, quot & causæ adquirendi eius quod nostrum non sit. velut pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro noxæ dedito, pro suo. sicut in his quæ terra, marique, vel ex hostibus capimus, vel quæ ipsi vt in rerum natura essent, fecimus. Et in summa magis vnum genus est possidendi, species infinitæ. Alias potest diuidi possessionis genus in duas species: vt possideatur aut
14 bona fide, aut nõ bona fide. ¶ Quod autẽ Quintus Mucius inter genera possessionum posuit, si quando iussu magistratus rei seruandæ causa,

vel quia damni infecti non caueatur mitti, possidemus: ineptissimum est. nam qui creditorem rei seruandæ causa, vel quia damni infecti non caueatur, mittit in possessionem, vel ventris nomine: non possessionem, sed custodiam rerum & obseruationem concedit. & ideo cum damni infecti non cauente vicino in possessionem missi sumus, si id longo tempore fiat: etiam possidere nobis, & per longam possessionem capere prætor causa cognita permittit.

Per filium etiam ab alio possessum nobis acquiritur possessio. Bart.

IIII. VLPIANVS libro sexagensimo septimo ad Edictum.

QVidquid filius peculiari nomine adprehenderit, id statim pater eius possidet, quamuis ignoret in sua potestate filium. amplius etiam si filius ab alio tamquam seruus possideatur, idem erit probandum.

V. PAVLVS libro sexagensimo tertio ad Edictum.

SI ex stipulatione tibi Stichum debeam, & non tradam eum, tu autem nanctus fueris possessionem: prædo es. æque si vendidero, nec tradidero rem, si non voluntate mea nanctus sis possessionem: non pro emptore possides, sed prædo es.

Inspicimus initium possessionis, quæ non mutatur de iusta in iniustam. Bart.

VI. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

CLam possidere eum dicimus, qui furtiuè ingressus est possessionem, ignorante eo quem sibi controuersiam facturum suspicabatur, & ne faceret, timebat. Is autem qui cum possideret non clam, se celauit: in ea causa est, vt non videatur clam possidere. non enim ratio optinendæ possessionis, sed origo nãciscendæ exquirenda est. nec quemquam clam possidere incipere, qui sciente aut volente eo ad quem ea res pertinet, aut aliqua ratione bonæ fidei possessionem nanciscitur. Itaque, inquit Pomponius, clam nanciscitur possessionem qui futuram controuersiam metuës, ignorante eo quem metuit, furtiuè in possessionem ingreditur.

Absens qui neminem domi reliquit, retinet possessionem ciuilem, naturalem perdit. Bart.

1 QVi ad nundinas profectus neminem reliquerit & cum ille à nundinis redit, aliquis occupauerit possessionem, videri eum clam possidere Labeo scribit. retinet ergo possessionem is qui ad nundinas abiit. verùm si reuertentem dominum nõ admiserit, magis intellegi possidere, non clam.

VII. PAVLVS quinquagensimo quarto ad Edictum.

Et si

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І.МЕЧНИКОВА

ET si nolit in fundum reuerti, quòd vim maiorem vereatur: amisisse possessionem videatur. & ita Neratius quoque scribit. Quæ sunt necessaria ad acquirendum, sunt necessaria ad perdendum. Bart.

VIII. IDEM libro sexagensimo quinto ad Edictum.

QVemadmodum nulla possessio adquiritur nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua vtrumque in contrarium actum est.

VIIII. GAIVS libro vicensimo quinto ad Edictum prouincialem.

GEneraliter quisquis omnino vestro nomine sit in possessionem, velut procurator, hospes, amicus, nos possidere videmur.

Duæ causæ ex quarum altera possidetur, altera detinetur, non concurrunt in idem, sed vltima prævalet, nisi esset inualida. Bart.

X. VLPIANVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

SI quis ante conduxit, postea precario rogauit: videbitur discessisse à conductione. quòd si ante rogauit, postea conduxit: conduxisse videbitur. potius enim hoc procedere videtur, quod nouissimè factum est. & hoc Pomponius ait. Idem Pomponius bellissime tractat dicere, numquid qui conduxerit quidem prædium, precario autem rogauit, non vt possideret, sed vt in possessione esset? est autem longe diuersum. aliud est enim possidere, longe aliud in possessionem esse. denique rei seruandæ causa, legatorũ, damni infecti, non possident, sed sunt in possessione custodiæ causa. quod si factum est, vtrumque procedit. Si quis & conduxerit & rogauerit precario, vti possideret: si quidem nummo vno conduxit, nulla dubitatio est, quin ei precarium solum teneat: quia conductio nulla est, quæ est in vno nummo. sin vero pretio, tunc distinguendum, quid prius factum est. l. si quis conduxerit. ff. locat.

XI. PAVLVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

IVSTÈ possidet, qui auctore prætore possidet.

XII. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

NAturaliter videtur possidere is qui vsumfructum habet.

Si intentatum peritorium, non prohibetur quis intentare possessorium retinendæ. Bart.

1 ¶ Nihil commune habet proprietas cum possessione. & ideo nõ denegatur ei interdictũ vti possidetis, qui scit rẽ vindicare. nõ enim videtur possessioni renunciasse qui rem vindicauit.

Rei mobilis amittitur possessio ciuilis, cum non potest adipisci naturalis, homine excepto. Bart.

XIII. IDEM septuagensimo secundo ad Edictum.

Pompo

Omponius refert, cum lapides in Tiberim demersi essent naufragio, & post tempus extracti, an dominium in integro fuit per id tempus quo erāt mersi. ego dominium me retinere puto, possessionem non puto. nec est simile fugitiuo. nam qui fugitiuus ideirco à nobis possideri videtur, ne ipse nos priuet possessione. at in lapidibus diuersum est.

Qui vtitur accessione sui auctoris, vtitur cum sua causa, atque vitiis. Bart.

¶ Cum quis vtitur adminiculo personæ auctoris, vti debet cum sua causa, atque vitiis. denique addimus in accessione de vi, & clam, & precario venditoris. Præterea quæritur, si quis hominem venditori redhibuerit, an accessione vti possit ex persona eius. & sunt qui putent, non posse: quia venditionis est resolutio redhibitio. alij emptorem venditoris accessione vsurum, & venditorem emptoris. quod magis probandum puto. ¶ Si liber homo vel alienus seruus, cum bona fide seruirent, compararint, & alij adquisierint possessionem: neque liberum, neque serui dominum debere vti accessione.

Ex possessione non continuata non datur accessio. Bart.

¶ Quæsitum est, si heres prius non possederat, an testatoris possessio ei accedat. & quidem in emptoribus

emptoribus possessio interrumpitur, sed non idē in heredibus plerique probant: quoniam plenus est ius successionis, quàm emptionis. sed sutilius est, quod in emptorem, & in heredem id quoque probari. Non autem ea tantùm possessio testatoris heredi procedit, quæ morti fuit iuncta: verùm ea quoque, quæ vnquam testatoris fuerit. ¶ In dote quoque si data res fuerit, vel ex dote recepta: accessio dabitur vel marito vel vxori. ¶ Si is qui precario concessit, accessione velit vti ex persona eius cui concessit: an possit quæritur. ego puto eum qui precario concessit, quamdiu manet precarium, accessione vti non posse. si tamen receperit possessionem rupto precario, dicendum esse, accedere possessionem eius tēporis, quo precario possidebatur.

Ex vitiosa possessione non datur accessio. Bart.

¶ De facto quæritur, si quis manumissus ex causa peculiari habeat rem non concesso sibi peculio, unde dominus velit retracta possessione accessione vti: an possit. & placuit non esse dandam hanc accessionem, quæ clam habita est prædone possidente. ¶ Si iussu iudicis res mihi restituta sit, accessionem esse mihi dandam placuit.

Legatario datur accessio ex persona defuncti, & ex persona heredis. Bart.

¶ Sed & legatario dandam accessionem eius temporis

temporis, quo fuit apud testatorem, sciendum est. An hereditis possessio ei accedat, videamus. & iuste, siue pure siue sub condicione fuerit relictum, dicendum esse id temporis, quo heres possedit ante existentem condicionem vel restitutionem rei legatario proficere. testatoris autem semper profuerit legatario, si legatum verè fuit, vel fideicommissum. Sed & is cui res donata est, accessione vtetur eius persona qui donauit. ¶ Accessiones autem eiusdem personæ locum habent, qui habent propriam possessionem. ceterum accessio nemini proficit nisi ei qui ipse possedit. ¶ Præterea ne vitiosæ quidem possessioni vlla potest accedere. sed ne vitiosa ei quæ vitiosa non est.

Possumus vti accessione ficti auctoris. Bart.

XIIII. PAVLVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

SI seruus vel filiusfamilias vendiderit, datur accessio eius quod penes me fuit, scilicet si volente me, aut de peculio, cuius liberam peculij administrationem habuerunt, vendiderunt. ¶ Tutore quoque vel curatore vendente, dabitur accessio eius temporis, quo pupillus vel furiosus possedit.

Rei subtractæ perdimus possessionem, nisi is qui est in nostra potestate subripuit. Bart.

XV. GAIVS libro vicensimo sexto ad Edictum prouinciale.

REm quæ nobis subrepta est, perinde intellegimur desinere possidere, atque eam quæ vi nobis erepta est. Sed si is qui in potestate nostra est, subripuerit: quamdiu apud ipsum sit res, tamdiu non amittimus possessionē. quia per huiusmodi personas adquiritur nobis possessio. & hæc ratio est, quare videamur fugitiuum possidere: quòd is quemadmodum alia rerum possessionem interuertere non potest, ita ne suam quidem potest.

XVI. VLPIANVS libro septuagensimo tertio ad Edictum.

QVod vxor viro, aut vir vxori donauit, pro possessore possidetur.

XVII. IDEM libro septuagensimo sexto ad Edictum

SI quis vi de possessione deiectus sit, perinde haberi debet, ac si possideret: cum interdicto de reciperandæ possessionis facultatē habeat. ¶ Differentia inter dominium & possessionem hæc est, quòd dominium nihilo minus eius manet, qui dominus esse non vult. possessio autem recedit, vt quisque constituit nolle possidere. si quis igitur animo recedente possessionē tradidit, vt postea ei restituatur, desinit possidere.

Eius quod possidemus, possumus alium facere possessorem, constituendo nos eius nomine possidere.

XVIII. CELSVS libro vicensimo tertio Digestorum.

QVid meo nomine possideo, possum alieno nomine possidere. nec enim mutato mihi causam possessionis, sed desino possidere, & alium possessorem ministerio meo facio. nec idem est possidere, & alieno nomine possidere. nam possidet, cuius nomine possidetur. Procurator alienæ possessioni præstat ministerium. ¶ Si fundum quem suæ mentis esse existimas, eo quod fundi in conspectu inumbratæ quietis fuit constitutum, rem tradideris: licet ille non erit adeptus possessionem, tu possidere desinis. sufficit COEPPE dimittere possessionem, etiam si non transferas. illud enim ridiculum est dicere, quòd non aliter velit quis dimittere, quàm si transferat. immo vult dimittere, quia existimat se transferre.

Per solum aspectum acquiritur possessio, interueniente traditione possessoris. Bart.

¶ Si venditorẽ, quod emerim, deponere in meam domo iusserim: possidere me certum est, quamquam id nemo dum attingerit. aut si vicinum mihi fundum mercato venditor in meam tandem demonstret, vaqũmque se possessionem tradere dicat: non minus possidere cœpi, quàm si pedem finibus intulissem. ¶ Si dum in alia parte fundi sum, alius quis clam animo possessoris intrauerit: non desisse ilico possidere existimandus

ff. l. 34. §. eod. Ita in archetypo, pro quippe.

a Græcismus. Ant. August. lib. 2. c. 1.

dus sum, facilè expulsurus finibus, simul sciero. rursus si cum magna vi ingressus est exercitus, eam tãtummodo partẽ quã intrauerit optinet.

Si possessor conduxit rem à non possessore, transfert in illum possessionem quam habet. Bart.

XVIII. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

QVi bona fide alienum fundũ emit, eundem à domino conduxit. quæro virũ desinat possidere, an non. respondi, in prõptu est, vt possidere desierit. ¶ Quod scriptum est apud veteres, neminẽ sibi causam possessionis posse mutare, credibile est de eo cogitatum, qui & corpore & animo possessioni incumbens, hoc solum statuit, vt alio ex causa id possideret. non si quis dimissa possessione prima, eiusdem rei demuo ex alia causa possessionem nancisci velit.

ff. l. 3. §. eodem l. 25. §. vlt. ff. eod.

a Sic loquitur Cicero.

XX. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

Seruis rem, quam vtendam dederat, vendidit, emptorique tradi iusserit, nec ille tradiderit: aliàs videbitur possessione dominũ interuertisse, aliàs contra. nam nec tunc quidem semper dominus amittit possessionem, cum reposcenti ei commodatum non redditur. quid enim si alia quæpiam iusta & rationabilis causa non reddendi, non sit, vt possessionem eius interuerteret?

Xx nei

potest quis transferre possessionem, quam ante traditionem non habuit, sed in ipso actu tradendi quæsiuit. Bart.

XXI. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

INterdum ex aliena possessione, cuius ipse non habemus, alij acquirere possumus. veluti cum is qui pro herede rem possidebat, antequã dominus fieret, precario ab herede eam rogauit.

¶ Quod ex naufragio ereptum est, vsucapi nõ potest: quoniam non est in derelicto, sed in deperdito. idẽ iuris esse existimo in his rebus quæ iactæ sunt: quoniam non potest videri pro derelicto habitum, quod salutis causa factum est. ¶ Qui alienam rem precario rogauit, si eandem à domino conduxit: possessio dominum reuertitur.

XXII. IDEM libro tertiodecimo ex Cassio.

NOn videtur possessionem adeptus is qui ita nactus est, vt eam retinere nõ possit.

XXIII. IDEM libro primo Epistularum.

CVm heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt. possessio tamen nisi naturaliter comprehensa ad nos non pertinet.

Fictio postliminij circa recuperandam possessionem non fingit. Bart.

¶ In his qui in hostium potestatem perueneruntin, in retinendo iura rerum suarum singulare ius est. corporaliter tamen possessionem amittunt. quæ enim possunt videri aliquid possidere,

dere, cum ipsi ab alio possideãtur. sequitur ergo vt reuersis his noua possessione opus sit, etiam si nemo medio tempore res eorum possiderit.

Liber homo non potest possideri à sciente. Bart.

2 ¶ Item quæro, si vinxero liberum hominem, ita vt eum possideam: an omnia quæ is possidebat, ego possideam per illum. respondit, si vinxeris hominem liberum: eum te possidere non puto. quod cum ita se habeat, multo minus per illum res eius à te possidebuntur. neque enim rerum natura recipit, vt per eũ aliquid possidere possimus, quem ciuiliter in mea potestate nõ habeo.

Possessio quæsita per seruum, quæritur domino, si est iusta, aliàs secus. Bart.

XXIIII. IDEM libro quartodecimo Epistularum.

QVod seruus tuus ignorante te vi possidet, id tu non possides: quoniã is qui in tua potestate est, ignoranti tibi non corporalem possessionem, sed iustam potest adquirere: sicut id quod ex peculio ad eum peruenerit, possidet. iam tum per seruum dominus quoq; possidere dicitur, summa scilicet cum ratione: quia quod ex peculio causa corporaliter à seruo tenetur, id in peculio serui est. & peculiũ, quod seruus ciuiliter quidem possidere non posset, sed naturaliter tenet, dominus creditur possidere. quod verò ex maleficiis apprehenditur,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

id ei domini possessionem ideo non pertinet, quia nec peculij causam adprehendit.

XXV. POMPONIVS libro vicensimo tertio ad Quintum Mucium.

SI id quod possidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi sit: desinimus possidere.

Per colonos & inquilinos sicut per seruos possidemus. Bart.

¶ Et per colonos, & inquilinos aut seruos nostros possidemus. & si moriantur aut furere incipiant, aut alij locent: intelligimus nos retinere possessionem. nec inter colonum & seruũ nostrum, per quem possessionem retinemus, quicquam interest. ¶ Quod autem solo animo possidemus, quæritur vtrúmne vsq; eo possideamus donec alius corpore ingressus sit, vt potior sit illius corporalis possessio. an verò, quod quasi magis probatur, vsque eo possideamus, donec reuertentes non "nos, legẽdũ esse, & librarium Flor. vna litera hîc erræsse docet Anto. Aug. libro 1. c. 3. *aliquis repellat. aut nos ita animo desinamus possidere, quòd suspicemur repelli nos posse ab eo qui ingressus sit in possessionem. & videtur vtilius esse.*

Locus certus ratione loci vel quotæ potest possideri. Bart.

XXVI. IDEM libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.

LOcus certus ex fundo & possideri, & per longã possessionẽ capi potest. & certa pars pro

pro indiuiso, quæ introducitur vel ex emptione, vel ex donatione, vel qualibet alia ex causa. incerta autem pars nec tradi nec capi potest: veluti si ita tibi tradam, QVIDQVID MEI IVRIS IN EO FVNDO EST. nam qui ignorat, nec tradere, nec accipere id quod incertum est, potest.

Furiosus non potest desinere possidere Bart.

XXVII. PROCVLVS libro quinto Epistularum.

SI is qui animo possessionem saltus retineret, furere cœpisset: non potest dum furet, eius saltus possessionem amittere: quia furiosus non potest desinere animo possidere.

XXVIII. TERTVLLIANVS libro primo Quæstionum.

SI aliquam rem possideã, & eandem postea conducam: an amittam possessionem? tum refert, in his quid agatur. primũ enim interest, vtrum sciam me possidere, an ignorem. & vtrum quasi non meam rem conducam, an quasi meam. & sciens meam esse, vtrum quasi proprietatis respectu, an possessionis tãtùm. nam & si rem meam tu possideas, & ego emam à te possessionem eius rei, vel stipuler: vtilis erit & emptio & stipulatio. & sic fit, vt & precarium, & conductio, (si) diuersa aliter possessionis solius conducendæ, vel precario rogandæ animus interueniat.

Pupillus non potest animo desinere possidere. Bart.

XXVIIII. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

POssessionem pupillum sine tutoris auctoritate amittere posse constat: non vt animo, sed vt corpore adsumat possidere. quod est enim facti, potest amittere. alia causa est si forte animo possessionem velit amittere. hoc enim non potest.

XXX. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

† possedit

QVi vniuersus ædes† possidet, singulas res quæ in ædificio sunt, non videtur possedisse. idē dici debet & de naue, & de armario.

Possessio perditur ab ignorante & inuito, superueniente defectu ex parte rei vel personæ. Bart.

¶ Possessionem amittimus multis modis, veluti si mortuum in eum locum intulimus, quem possidebamus. namque locum religiosum aut sacrum non possumus possidere, etsi contemnamus religionem, & pro priuato eum teneamus: sicut hominem liberum. ¶ Item cum prætor iderco in possessionem rei * iusit, quòd damni infecti non promittebatur: possessionem inuitum dominum amittere Labeo ait. ¶ Item quod mari aut flumine occupatum sit, possidere nos desinimus. ant si is qui possidet, in alterius potestatem peruenit. ¶ Item quod mobile est, multis modis desinimus possidere: si aut nolimus, aut seruum, puta, manumittamus. item si quod possidebam, in aliam speciem translatum est. veluti vestimentum ex lana factum.

* Sic Flo. al. additur, ire. sed elegãter subauditur.

Heres non acquirit possessionem, nisi eam apprehendat verè vel fictè. Bart.

¶ Quod per colonum possideo, heres meus, nisi ipse nactus possessionem, non poterit possidere. retinere enim animo possessionē possumus, apisci non possumus. sed quod pro emptore possideo, per colonum etiam vsucapiet etiã heres meus. ¶ Si ego tibi commodauero, tu Titio, qui putet tuum esse: nihilo minus ego id possidebo. Et idem erit, si colonus meus fundū locauerit: aut is apud quem deposueram, apud alium rursus deposuerit: & id quamlibet per plurium personam factum obseruandum ita erit.

Per colonum absentem retinemus possessionem naturalem. Bart.

XXXI. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI colonus non deserendæ possessionis causa exisset de fundo, & eò rediisset: eundem locatorem possidere placet.

XXXII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVamuis pupillus sine tutoris auctoritate non obligetur, possessionem tamen per

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

cum retinemus.

Ficta traditio coloni, non priuat dominum possessione. Bart.

¶ Si conductor rem vendidit, & eam ab emptore conduxit, & vtrique mercedes præstitit: prior locator possessionem per conductorem rectissimè retinet. ¶ Infans possidere rectè potest, si tutore auctore cœpit. nam iudicium infantis suppletur auctoritate tutoris. vtilitatis enim causa hoc receptum est. nam alioquin nullus sensus sit infantis accipiendæ possessionem. pupillus tamen etiam sine tutoris auctoritate possessionem nanciscitur. item infans peculiari nomine per seruum possidere potest. 1 2

Mandatum eius quod quis habet necesse facere, non finitur morte. Bar.

XXXIII. TOMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

FVndi venditor etiam si mandauerit alicui, vt emptorem in vacuam possessionem induceret: priusquam id fieret, non rectè emptor per se in possessionē veniet. Item si amicus venditoris mortuo eo, priusquam id sciret, aut non prohibentibus heredibus id fecerit, rectè possessio tradita erit. sed si id fecerit, cum sciret dominum mortuum, aut cum sciret heredes id facere nolle: contra erit.

Dissensus accipientis impedit perditionem possessionis. Bart.

XXXIII.

XXXIIII. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

SI me in vacuam possessionem fundi Corneliani miseris, ego putarem me in fundum Sempronianum missum, & in Cornelianum tero, non adquiram possessionem: nisi fortè in nomine tantum errauerimus, in corpore consenserimus. quoniam autem in corpore [a] consenserimus, an à te tamen recedet possessio, quia animo deponere & mutare nos possessionem posse & Celsus & Marcellus scribunt, dubitari potest. & si animo adquiri possessio potest, numquid etiam adquisita est? sed non puto errantem adquirere. ergo nec amittet possessionem, qui quodammodo sub condicione recessit de possessione. Sed si non mihi, sed procuratori meo possessionem tradas: videndum est, si ego errem, procurator meus non erret: vt mihi possessio adquiratur. & cum placet errantem adquiri, poterit & erranti. sed si procurator meus erret, ego non errem: magis † est vt adquiram possessionem. ¶ Seruus quoque meus ignorans mihi adquiret possessionem. nam & seruus alienus, † Vitelius scribit, siue à me siue à domino possideatur, potest mihi adquirere possessionem: si nomine meo eam adipiscatur. quod & ipsum admittendum est. 1

Possessorium retinendæ dicit prius terminari, vt post hæc petitorium incipiat. Bart.

XXXV.

[a] non, addunt veteres, quāuis desit Floren. & rectè addunt. cc. l. 18. §. 1. ff. eod.

† vt Celsus.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

XXXV. IDEM libro quinto de omnibus tribunalibus.

EXitus controuersiæ possessionis hic est, vtrum, vt prius pronuntiet iudex, vter possideat. ita enim fiet, vt is qui victus est de possessione, petitoris partibus fungatur, & tunc de domino quæratur.

XXXVI. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

QVi pignoris causa fundum creditori tradit, intellegitur possidere. sed etsi eundem precario rogauerit, æque per diutinam possessionem capiet. nam cum possessio creditoris non impediat capionem longe minus precary rogatio impedimẽto esse debet: cũ plus iuris in possessione habeat qui precario rogauerit, quàm qui omnino nõ possidet.

XXXVII. MARCIANVS libro singulari ad formulam hypothecariam.

REs pignoris nomine data, & possessione tradita, deinde à creditore conducta, cum *uenit** , vt is qui hypothecam dedisset, pro colono in agro, ædibus autem pro inquilino sit, per eos creditor possidere videtur.

* i. receptum est, placuit. vt ſ. de acq. her. l. 87.

Non perdit quis possessionem serui absentis, donec ad eum litteræ libertatis perueniant. Bart.

XXXVIII. IVLIANVS libro quadragesimoquarto Digestorum.

QVi absenti seruo scribit vt in libertate moretur, non eam mentem habet, vt statim

statim velit serui possessionem dimittere: sed magis destinationem * suam * in id tempus conferre, quo seruus certior factus fuerit. ¶ Si quis possessionem fundi ita tradiderit, vt ita demum cedere ea dicat, si ipsius fundus esset: non videtur possessio tradita, si fundus alienus sit. hoc amplius existimandum est possessiones sub condicione tradi posse, sicut res sub condicione traduntur: neque aliter accipientis fiunt, quàm condicio exstiterit.

Per seruum hereditarium ex alia causa habitum, res hereditariæ possunt quæri. Bart.

¶ Si is qui Titio seruum vendiderat, heredi eius eum tradiderit: poterit heres rerum hereditariarum possessionem per eum adprehendere. quia non seruus iure hereditario, sed actio ex empto ad eum peruenit. nam & si ex stipulatu, vel ex testamento seruus testatori debitus fuisset, & heres eum accepisset: non prohibebitur eum hereditariarum possessionem per eundem adquirere.

XXXVIII. IDEM libro secundo ex Minicio.

INteresse puto, qua mente apud sequestrum deponatur res. nam omittendæ possessionis causa, & hoc aperte Iulianus approbatum: ad vsucapionem possessio eius pactibus non procederet. at si custodiæ causa deponatur, ad vsucapionẽ eam possessionẽ victori procedere constat.

Gellius libro 20. c. 10.

Violen

Violentia serui proprij quem de possessione non priuat. Bart.

XL. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI de eo fundo, quem cum possiderem, pignori tibi dedi, seruus tuus te deiciat: adhuc te possidere ait. quoniam nihilo minus per ipsum seruum possessionem retineas. & Si forte colonus per quem dominus possideret, decessisset, propter vtilitatem inceptum est, vt per colonum possessio & retineretur & continueretur. quo mortuo, non statim dicendum eam interpellari: sed tunc demum cum dominus possessionem apisci neglexerit. aliud existimandum ait, si colonus sponte possessione discesserit. sed hæc ita esse vera si nemo extraneus rem interim possederit, sed semper in bonis coloni manserit.

Possessio iusta vel iniusta absque noua causa extrinseca non mutatur. Bart.

& Seruum tuum à Titio bona fide emi, & tradidit possedi. deinde cum comperissem tuum esse, ne eum peteres, celare cœpi. non ideo magis hoc tempore clam possidere videri me ait. nam retro quoque, si sciens tuum seruum non à domino emerim, & tum clam eum possidere cœpissem, postea certiorem te fecerim: non ideo desinere me clam possidere. & Si seruū meum bonæ fidei emptori clam abduxerim, respondit, non videri me clam possidere: quia neque precario

rogatione, neque conductione suæ rei dominum teneri: & non posse causam clandestinæ possessionis ab his duabus causis separari.

Qui ingreditur fundum ratione amicitiæ, non dicitur possidere. Bart.

XLI. PAVLVS libro primo Institutionum.

QVi iure familiaritatis amici fundum ingreditur, non videtur possidere: quia non eo animo ingressus est, vt possideat, licet corpore in fundo sit.

XLII. VLPIANVS libro quarto Regularum.

COmmunis seruus etiam si ab vno ex dominis omnium nomine possideatur, ab omnibus possideri intellegitur. & Procurator si quidem mandante domino rem emerit, protinus illi adquirit possessionē. quòd si sua sponte emerit, non: nisi ratam habuerit dominus emptionem.

Quatenus impeditur vsucapio, quatenus mala fide quis possidet.

XLIII. MARCIANVS libro terio Regularum.

SI quis fundum emerit, cuius particulam sciebat esse alienam: Iulianus ait, si pro diuiso sciat alienam esse, posse eum reliquas partes longa possessione capere. sed si pro indiuiso, licet ignoret quis sit locus, posse eum capere posse. quod sine vllius damno iuris quæ putatur

...tur esse vendentis, per longam possessionem ...emptorem transit.' Sed & Pomponius scribit libro quinto variarum lectionum, si sciat vel credat alienum esse vsumfructum: bona fide diutina possessione capere posse. Idem inquit, & si vendero rem, quam sciam pignori obligatam.

Per obliuionem ei inci in quo res mobilis custodiæ causa reponitur, possessio non perditur. Bart.

XLIII. PAPINIANVS libro vicensimo * tertio * quæstionum.

PEregre profecturus pecuniam in terra custodiæ causa condiderat. cum reuersus secum thensauri immemoria non reperet, an desisset pecuniam possidere: vel si possessor ingrouisset locum, an confestim possidere cœperet, quæsitum est. dixi, quoniam custodiæ causa pecunia condita proponeretur, ius possessionis ei qui condidisset, non videri peremptum. nec infirmitatem memoriæ damnum adferre possessionis quam alius non inuasit. alioquin responsuros, per momenta seruorum quos non videremus, interire possessionem. & nihil interesse pecuniam in meo an in alieno condidissem: cum si alius in meo condidisset, non aliàs possiderem, quàm si ipsius rei possessionem supra terram adeptus fuissem. itaque nec alienus locus meam propriam aufert possessionem. cum supra terrã, an infra terram possideam, nihil interest. Ex

Ex causa peculiari quæritur possessio domino ignoranti: ex alia, tantùm scienti. Bart.

1 ¶ Quæsitum est, cur ex peculij causa per seruum ignorantibus possessio quæreretur. dixi, vtilitatis causa iure singulari receptum: ne cogerentur domini per momenta, species & causas peculiorum inquærere. nec tamen eo pertinere speciem istam, vt animo videatur adquiri possessio. nam si non ex causa peculiari quæratur aliquid, scientiam quidem domini esse necessariam, sed corpore serui quæri possessionem. 2 ¶ Quibus explicitis, cum de amittenda possessione quæratur: multum interesse dicam, per nosmetipsos, an per alios possideremus. nam eius quidem quod corpore nostro teneremus, possessionem amitti vel animo, vel etiam corpore: si modò eo animo inde digressi fuissemus, ne possideremus. eius verò quod serui vel etiam colni corpore possidetur, non aliter amitti possessionem, quàm eam alius ingressus fuisset, eámque amitti nobis quoque ignorantibus. Illa quoque possessionis amittendæ separatio est, nam saltus hibernos & æstiuos, quorum possessio retinetur animo.

XLV. IDEM libro secundo Definitionum.

LIcet neque seruum neque colonum ibi habeamus,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

XLVI. IDEM libro vicensimo tertio Quæstionum.

QVamuis saltus proposito possidendi fuerit alius ingressus, tamdiu priorem possidere dictum est, quamdiu possessionem ab alio occupatam ignoraret. vt enim eodem modo vinculum obligationū solvitur, quo quæri adsolet: ita non debet ignoranti tolli possessio quæ solo animo tenetur.

Possessio rei mobilis contrectatæ furandi gratia, perditur ab ignorante. Bart.

XLVII. IDEM libro vicensimo sexto Quæstionum.

SI rem mobilem apud te depositam aut ex commodato tibi possidere, neque reddere constitueris: confestim amisse me possessionem vel ignorantem responsum est. cuius forsitan illa ratio est, quòd rerum mobilium neglecta atque omissa custodia, quamuis eas nemo alius invaserit, veteris possessionis damnum adferre consueuit. idque Nerua filius libris de vsucapionibus retulit. Idem scribit, aliam causam esse hominis commodati omissa custodia. nam possessionem tamdiu veterem fieri, quamdiu nemo alius eum possidere cœperit. videlicet ideo, quia potest homo proposito redeundi dominio possessionem sui conseruare, cuius corpore ceteras quoque res possumus possidere. igitur earum quidem rerum, quæ ratione vel anima carent, confestim amittitur possessio. hominem autem

C. l. 3. §. 13. ff. eod.

autem retinetur, si reuertendi animū haberent.

Per instrumentum non probatur possessionis traditio. Bart.

XLVIII. IDEM libro decimo Responsorum.

PRædia cum seruis donauit, eorúmque se tradidisse possessionem litteris declarauit. si vel vnus ex seruis qui simul cum prædiis donatus est, ad eum qui donum accepit, peruenit, mox in prædia remissus est: per seruum prædiorum possessionem quæsitam ceterorúmque seruorum, constavit.

XLVIIII. IDEM libro secundo Definitionum.

POssessio quoque per seruum, cuius vsusfructus meus est, ex re mea vel ex operis servi adquiritur mihi. cum & naturaliter à fructuario teneatur, & plurimum ex iure possessionis mutuetur. ¶ Qui in aliena potestate sunt, rem peculiarem tenere possunt: habere possidere non possunt. quia possessio non tantùm corporis, sed & iuris est.

C. l. 1. §. 6. ff. eod.

Possessio & dominium quæritur per procuratorem: actio personalis non item, nisi cedatur. Bart.

2 ¶ Etsi possessio per procuratorem ignoranti quæritur, vsucapio vero scienti competit, tamen euictionis actio domino contra venditorem inuito procuratore non datur, sed per actionem mandati ea cedere cogitur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

L. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

PER eum quem iusto ductus errore filium meum, & in mea potestate esse existimo, neque possessio neque dominium nec quicquam aliud ex re mea mihi queritur. Per seruum in fuga agentẽ, si neq; ab alio possideatur, neq; se liberum esse credat, possessio nobis adquiritur.

LI. IAVOLENVS libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

QVarundam rerum animo possessionem apisci nos ait Labeo. veluti si acerum lignorum emero, & eum venditor tollere me iusserit: simul atque custodiam posuissem, traditus mihi videtur. Idem iuris esse vino vendito, cum vniuersæ amphoræ vna simul essent. Sed videamus, inquit, ne hæc ipsa corporis traditio sit. quia nihil interest, vtrum mihi, an & cuilibet iusserim, custodia tradatur. in eo puto hanc quæstionem consistere, an etiam si corpore acerBus aut amphoræ adprehense non sunt, nihilo minus traditæ videantur. nihil video interesse, vtrum ipse acerBum, an mandato meo aliquis custodiat. vtrubique animi quodam genere possessio erit æstimanda.

Possessio est res diuersa ab vsufructu, sicut à proprietate. Bart.

LII. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

Permiscere

PErmiscere causas possessionis & vsusfructus non oportet: quemadmodum nec possessio & proprietas miscere debent. namque impedri possessione, si alius fruatur. neque alterius fructum † computari, si alter possideat. 1 ¶ Eum qui ædificare prohibeatur, possidere 2 quoque prohiberi manifestum est. ¶ Species inducendi in possessionem alicuius rei est, prohibere ingredienti vim fieri. statim enim cedere aduersariũ, & vaQüam relinquere possessionẽ iubet. quod multo plus est, quàm restituere.

[a] Sic Floren. sed in Vaticano & nostris manuscr. est, neqi, & rectius id quidẽ quàm Flor. † amputari

LIII. IDEM libro quinto Interdictorum.

ADuersus extraneos vitiosa possessio prodesse solet.

DE VSVRPATIONIBVS ET [a] VSVCAPIONIBVS. TIT. III.

[a] Seu, in Indice. De hac re vide Gell. lib. 7. c. 10 & Cicer. pro Cecinna.

GAIVS libro vicensimo primo ad Edictum prouinciale.

BONO publico vsucapio introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu, & ferè semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti [a] temporis spatium.

[a] Sic mutatum à Triboniano.

II. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

VSurpatio est vsucapionis interruptio. oratores autem vsurpationem frequentem vsum vocant.

III. MODESTINVS libro quinto Pandectarum.

VSucapio est adiectio dominij per continuationem possessionis temporis lege definiti.

"Duar. & Cuiacius emendare conati sunt, adeptio, auctoritate fragm. Vlp. moti, & Isidori libr. 5. etymol. ca. 25. sed nihil censeo mutandum. "Additū à Tribonianno. &c. l. vlti. ſ. pro ſolut.

IIII. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

SEquitur de vsucapione dicere. & hoc ordine eúdum est, vt videamus quæ possit vsucapere, & quas res, & quanto tempore. & vsucapere potest scilicet paterfamilias filiusfamilias, & maxime "miles in castris adquisitum vsucapiet. Pupillus si tutore auctore cœperit possidere, vsucapit. si non tutore auctore possideat, & animum possidendi habeat: dicemus posse eum vsucapere. Furiosus quod ante furorem possidere cœpit, vsucapit. Sed hæc persona ita demum vsucapere potest, si ex ea causa possideat, ex qua vsucapio sequitur. & Seruus pro herede possidere non potest. & Fructus, & partus ancillarum, & fetus pecorum, si desincti non fuerunt, vsucapi possunt. 1 2 3

Interpretatio legis Atiniæ.

& Quod autem dicit lex Atinia, vt res furtiua non vsucapiatur, nisi in potestatem eius, cui subrepta est, reuertatur: sic acceptum est, vt in domini potestate debeat reuerti. non in eius vtique, 4

vtique, cui subreptum est. igitur creditori subrepta, & ei cui commodata est, in potestatem domini redire debet.

Sufficit rem non furtiuam reuerti ad eum per quem dominus possidebat. Bart.

5 & Labeo quoque ait, si res peculiaris serui mei subrepta sit me ignorāte, deinde eam nanctus sit: videri in potestatem meam rediisse. commodius dicitur, etiam si sciero rediisse eam in meam potestatem. nec enim sufficit, si eam rem quam perdidit, "ignorante me seruus adprehendat, si modo in peculio eam esse volui. nam si nolui, tunc exigendum est, vt ego facultatem eius nactus sim. Ideóque & si seruus meus rem mihi subripuerit, deinde eandem loco suo reponat: poterit vsucapi, quasi in potestatem meam redierit. vtique si nescij: nam si sciui, exigimus vt rediisse sciam in meam potestatem. Item si eam rem, quam seruus subripuerit, peculiari nomine teneat: nō videri in potestatem meā reuersam Pomponius ait, nisi ita habere cœperimus, quemadmodum habuimus antequam subriperetur: aut cum resciſſemus, in 6 peculio eum habere concesimus. & Item Labeo, si rem, quam apud te deposueram, lucri faciendi causa vendideris: deinde ex pœnitentia redemeris, & eodem statu habeas: siue ignorante me siue sciente ea gesta sint, videri in po- 1 4

"In vulg. perdidi. perperā. "Perperā hæc in vulg. leleguntur inuersa, nolui, nā si volui, &c. Aut. Aug. lib. 1. ca. 3.

&c. l. 1. ſ. si vendi. ſ. depoſit.

testatem meam rediſſe ſecundum Proculi ſententiam, quæ & vera eſt.

Sufficit rem redire in poteſtatem legitimi administratoris. Bart.

¶ Si pupilli res ſubrepta ſit, ſufficere dicendum 7
eſt, ſi tutor eius ſciat rediſſe eam in domum pupilli. & ſi furioſo, ſufficere curatores ſcire.

¶ Tunc in poteſtate domini rediſſe dicendum 8
eſt, cum poſſeſſionẽ eius nactus ſit iuſtè, vt auelli non poſſit. ſed & tamquã ſuæ rei. nam ſi ignorans rem mihi ſubreptam, eam non videri in poteſtatem meam reuerſam. ſed ſi vindicauero rem mihi ſubreptam, & litis æſtimationem accepero, licet corporaliter eius non ſim nactus poſſeſſionem: vſucapietur. Idem dicendum eſt etiam ſi voluntate mea alij tradita ſit. ¶ Heres 9
qui in ius defuncti ſuccedit, licet apud eum ignorantem ancillam furtiuam eſſe, conceperit ea, & pepererit: non tamen vſucapiet.

Partus ancillæ furtiuæ, editus penes bonæ fidei poſſeſſorem, non poteſt vſucapi, ſi fur in eius poteſtate fuerit. Bart.

¶ De illo quæritur, ſi ſeruus meus ancillam 10
quam ſubripuit, pro libertate ſua mihi dederit: an partum apud me conceptum vſucapere poſſim. Sabinus & Caſſius non putãt: quia poſſeſſio, quam ſeruus vitioſe nactus ſit, domino noceret. & hoc verum eſt. Sed & ſi vt ſeruum meum manumitterẽ, alius mihi furtiuam ancillam dederit, eáque apud me conceperit, & pepe

pepererit: vſu me non capturum. idémque fore etiam ſi quis eam ancillam mecum permutaſſet, aut in ſolutum dediſſet: item ſi donaſſet. Si antequam pariat, aliená eſſe reſcierit emptor: diximus non poſſe eum vſucapere. quòd ſi neſcierit, poſſe. * quòd ſi cum iam vſucaperet, cognouerit alienam eſſe: initium vſucapionis intueri debemus, ſicut in emptis rebus placuit.

11 ¶ Lana ouium furtiuarum ſi quidem apud furem detonſa eſt, vſucapi non poteſt. ſi verò apud bonæ fidei emptorem, contra: quoniam in ſuctu eſt, nec vſucapi debet, ſed ſtatim emptoris fit. idem in agnis dicendum, ſi conſumpti ſint.

12 quod verum eſt. ¶ Si ex lana furtiua veſtimentum feceris, verius eſt vt ſubſtantiam ſpecle-

13 mus. & ideo veſtis furtiua erit. ¶ Si rem pignori datam debitor ſubripuerit, & vendiderit: vſucapi eam poſſe Caſſius ſcrivit. quia in poteſtate domini videtur peruenisſe, qui pignus habuerit: quamuis cum eo furti agi poteſt. quod potius dici.

cc. l. 6. C. pro emp.

Res violenter poſſeſſa, etiam à malæ fidei poſſeſſore, non poteſt vſucapi vel præſcribi, niſi vitium violentiæ ſit purgatum.

14 ¶ Si tu me vi expuleris de fundi poſſeſſione, nec adprehenderis poſſeſſionem, ſed Titius in vacuam poſſeſſionem intrauerit: poteſt longo tempore capi res. quamuis enim interdictum

vnde vi locum habeat, quia verum est, vi me deiecisti: non tamen verum est, & vi possessum. ceterum etiam si mala fide fundum me possidentem deiecero, & vendidero: non poterit capi. quoniam verum est vi possessum esse, licet non à domino. Idem dicendum est in eo qui eum expulit, qui pro herede possidebat, quamuis sciat esse hereditarium. (Si fundum alienum bona fide possidentem quis sciens esse alienum expulerit, vsucapere non potest.) quoniam vi possidet. ¶ Si dominus fundi possessorem vi deiecerit, Cassius ait, non videri in potestatem eius rediisse. quando interdicto vnde vi restituturus sit possessionem.

Incluſa hæc ſunt in archetyp. notis diſpunctionis. nõ tamen exiſtimo delenda. rectius ea collocari poſſe puto poſt illa ſuperiora verba, licet non à domino, vt in vno meo manuſcrip.

Non vtens seruitute per legitimum tempus, perdit eam.

¶ Si viam habeam per tuum fundum, & tu me ab ea vi expuleris: per longum tempus non vtendo amittã viam. quia nec possideri intelligitur ius incorporale, nec de via quis id est mero iure detruditur. ¶ Item si occupauerit vãquam possessionem, deinde venientem dominum prohibueris: non videberis vi possedisse. ¶ Libertatem seruitutium vsucapi posse verius est: quia eam vsucapionem sustulit lex Scribonia, quæ seruitutem constituebat: non etiam eam quæ libertatem præstat sublata seruitute. itaque si cum tibi seruitutem deberem, ne mihi, puta, liceret altius ædificare, & per statutum

Quidã latam putãt ann. vrb. 719.

statutum tempus altius ædificatum haberet: sublata erit seruitus.

Si præscribens cadat à possessione, præscriptio naturaliter interrumpitur.

V. GAIVS libro vicensimo primo ad Edictum prouinciale.

NAturaliter interrũpitur possessio: cum quis de possessione vi deiecitur, vel alieni res eripitur. quo casu non aduersus eum tantum qui eripit, interrumpitur possessio: sed aduersus omnes. nec eo casu quicquam interest, is qui vsurpauerit, dominus sit, nec ne. ac ne illud quidem interest, pro suo quisque possideat, an ex lucrativa causa.

VI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IN vsucapionibus non à momento ad momentum, sed totum postremum diem computamus.

VII. IDEM libro vicensimo septimo ad Sabinum.

DOsque qui hora sexta diei Kalendarum Ianuariarum possidere cœpit, hora sexta noctis pridie Kalendas Ianuarias implet vsucapionem.

Qui non potest vsucapere per se, nec per alium potest.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

LAbeo, Neratius responderunt, ea quæ serui peculiariter nancti sunt, vsucapi posse

[a] cc. l. in vsucapionibus. ſ. de diuerſ. temp. præſcri. l. 5. ſ. de oblig. & actio.

[b] Sic Florent. ſed deeſt in vno manuſcr. rectè. perperam Haloander hãc legẽ ediderat, vt notat Ant. Aug. lib. 4. c. 13

posse: quia hæc etiam ignorantes domini vsucapiunt: idem Iulianus scribit. sed eum qui suo nomine nihil vsucapere potest, ne per seruum quidem posse Pedius scribit.

Res quæ non sunt in commercio nostro, non possunt vsucapi. Bart.

VIIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale

" diuturnam possessionē. Græci. "Additū à Tribonio propter seruitutes, &c.

VSucapionem "recipiunt maxime "res corporales, exceptis rebus sacris, sanctis, publicis populi Romani, & ciuitatum, item liberis hominibus.

X. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SI aliena res bona fide empta sit, quæritur, vt vsucapio currat, vtrum emptionis initium, vt bonam fidē habeat, exigimus: an traditionis. & optimè Sabini & Cassij sententia, traditionis initium spectantium. ¶ Hoc iure vtimur, vt seruitutes per se nusquam longo tempore capi possint, cum ædificiis possint.

Partus conceptus & editus penes furis heredem, vsucapi potest ab extraneo. Bart.

¶ Scæuola libro vndecimo quæstionum scribit Marcellum existimasse, si bos apud furem concepit, vel apud furis heredem, pariátque apud furis heredem: vsucapi ab herede distractum iuuencum non posse. sic, inquit, quemadmodum nec ancillæ partus. Scæuola autem scribit, se putare

"putare vsucapere posse & partum. nec enim "esse partum rei furtiuæ partem. ceterum si esset pars, nec si apud bonæ fidei emptorem peperisset, vsucapi poterat. l. partum. 3. de verb. signif.

XI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

NEque seruus, neque per seruum dominus qui apud hostes est, possidet.

XII. IDEM libro vicensimo primo ad Edictum.

SI ab eo emas, quem prætor vetuit alienare, idque tu scias: vsucapere non potes.

XIII. IDEM libro quinto ad Plautium.

PIgnori rem acceptā vsu non capimus: quia pro alieno possidemus. ¶ Eum qui à furioso bona fide emit, vsucapere posse respōsum est.

Qui scit se actione personali tantùm teneri, non est possessor malæ fidei. Bart.

¶ Si mandauero tibi vt fundum emas, ex ea causa traditum tibi diutina possessione capis. quamuis possis videri nō pro tuo possidere: cum nihil intersit, quod mandati iudicio tenearis.

XIIII. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

ID tempus venditoris prodest emptori, quo antequam venderet, possedit. nam si postea nactus est possessionem venditor, hæc possessio emptori non proficiet. ¶ Res legata, in accessione temporis † qua testator possedit, legatarius † quo

rius quodammodo quasi heres est.

Possessore capto ab hostibus, an procedat vsucapio.

XV. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

Alciat. libro 6. paradox. c. 2

SI is qui pro emptore possidebat, ante vsucapionem ab hostibus captus sit: videndum est, an heredi eius procedat vsucapio. nam interrumpitur vsucapio. ¶ Si ipsi reuerso non prodest, quemadmodum heredi eius proderit? sed verũ est eum in sua vita desisse possidere. ideoq; nec postliminium ei prodest, vt videatur vsucepisse. Quòd si seruus eius qui in hostium potestate est, emerit: in pendenti esse vsucapionem Iulianus ait. nam si dominus reuersus fuerit, intellegi vsucaptum. si ibi decesserit, dubitari an per legem Corneliam ad successores eius pertineat. Marcellus, posse plenius fictionem legis accipi. quemadmodum enim postliminio reuersus plus iuris habere potest in his quæ serui egerunt, quàm his quæ per se, vel per seruum possidebat, cum ad hostes peruenit? nam hereditatem in quibusdã vice personæ fungi receptum est. ideóque in successoribus locum non [a] habere vsucapionem. ¶ Si seruus, quem possidebam, fugerit: si pro [b] libero se gerat, videtur à domino possideri. sed hoc tunc intellegẽdum est, cum si adprehensus fuerit, non sit paratus pro sua libertate litigare. nam si paratus sit litigare, non

[a] Quidam expungẽdã aiũt negationem quæ etiã deest in quibusdã libris. Liber Alciati pro nõ, habet nouam. Ant. Aug. libro 1. c. 3.

[b] Sic rectè Flor. perperã autẽ in cæteris omnibus libris, nisi pro libero se gerat. Ant. Augu. libro 1. c. 2.

non videbitur à domino possideri, cui se aduersarium præparauit. ¶ Si quis bona fide possidens, ante vsucapionem amissa possessione cognouerit esse rem alienam, & iterum nanciscatur possessionem, non capiet vsu: quia initium secundæ possessionis vitiosum est. ¶ Si ex testamento vel ex stipulatu res debita nouis tradatur, eius temporis existimationem nostram intuendam, quo traditur: quia concessum est stipulari rem etiam quæ promissoris non sit.

XVI. IAVOLENVS libro quarto ex Plautio.

SErui nomine, qui pignori datus est, ad exhibendum cum creditore non cum debitore agendum est: quia qui pignori dedit, ad vsucapionem tantùm possidet. quod ad reliquas omnes causas pertinet, qui accepit, possidet. adeo vt [a] dici possit & possessio eius qui pignori dedit. Auctoritas iudicis facit vt etiam in eo quod nobis traditur tanquam nostrum, transferatur vsucapiendi conditio. Bart.

[a] Videtur legendũ, adiici.

XVII. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI per errorem de alienis fundis quasi de communibus iudicio communi diuidundo accepto, ex adiudicatione possidere cœperim: longo tempore capere possum.

XVIII.

XVIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

QVamuis aduersus fiscum vsucapio non procedat, tamẽ ex bonis vacantibus, nondum tamen nuntiatis, emptor prædij ex hisdem bonis extiterit, recte à diuina possessione capiet, atque constitutum est.

"rescripto DD. Pij & Seueri atque Antonini. Inst. eod. tit. §. res fisci.

Si res redit ad venditorem ex pacto, datur ei accessio eius temporis, quo fuit apud emptorem Bart.

XVIII. IAVOLENVS libro primo Epistularum.

SI hominem emisti, vt si aliqua condicio extitisset, inemptus fieret, & is tibi traditus est, & postea condicio emptionem resoluit: tempus, quo apud emptorem fuit, accedere venditori debere existimo: quoniam eo genere actæ venditio esset redhibitioni simlis, in qua non dubito tempus eius qui redhibuerit, venditori accessurum: quoniam " ea venditio proprie dici non potest.

" Quidam putat hic legẽdum quãquã.

XX. IDEM libro quarto Epistularum.

POssessio testatoris ita heredi procedit, si medio tempore à nullo possessa est.

Conductio rei suæ non valet. Bart.

XXI. IDEM libro sexto Epistularum.

EI à quo fundum pro herede diutius possidendo capturus eram, locaui eum. an vllius momenti eam locationem existimes quæro. quòd si nullius momenti existimas, an durare nihilo

nihilo minus vsucapionẽ eius fundi putes. Item quæro, si eidem vendidero eum fundum: quid de his causis, de quibus supra quæsij, existimes. respondit, si is qui pro herede fundum possidebat, domino eum locauit: nullius momenti locatio est. quia dominus suam rem conduxisset. sequitur ergo, vt ne possessionem quidem locator retinuerit. ideóque longi temporis præscriptio non duravit. in venditione idem iuris est, quod in locatione, vt emptio suæ rei consistere non possit.

l. suæ rei. ff. de cõtr. empt.

XXII. IDEM libro septimo Epistularum.

HEres & hereditas tametsi duas appellationes recipiunt, vnius personæ tamen vice funguntur.

XXIII. IDEM libro nono Epistularum.

EVm qui ædes mercatus est, nõ puto aliud quàm ipsas ædes possidere. nam si singulas res possidere intelleget, ipsas * ædes * non possidebit: separatis enim corporibus, ex quibus ædes constant, vniuersitas ædium intellegi non poterit. accidit eo, quòd si quis singulas res possidere dixerit: necesse erit, dicat possessione superficiei temporibus de mobilibus statutis locum esse: solum se capturum esse ampliori. quod absurdum, & minime iuri ciuili conueniens est, vt vna res diuersis temporibus capiatur: vt puta cum ædes ex duabus rebus constant, ex solo, & superficie: & vniuersitas earum pos-

sessionem temporis immobilium rerum omnium mutet. Si autem columna euicta fuerit, puto te ex empto cum venditore rectè actorum, & eo genere rem saluam habiturum. Si autem demolita domus est, ex integro res moviles possidendæ sunt: vt tempore, quod in vsucapione rerum mobilium constitutum est, vsucapiantur. & non potest rectè rei eo tempore, quo in ædificio fuerunt: nam quemadmodum eas solas & separatas ab ædificio non possedisti, sic nec penes te singulæ aut separatæ fuerunt & cohærentibus his in ædificio, depositis ædibus quæ hoc quoque ipsum continent. neque enim recipi potest, vt eadem res & vt res soli & tanquam mobilis sit possessa.

XXIIII. POMPONIVS libro vicensimo quarto ad Quintum Mucium.

VBi lex inhibet vsucapionem, bona fides possidenti nihil prodest. Interdum etiam si non fuerit inchoata vsucapio à defuncto, procedit heredi eius. veluti si vitium, quod obstabat non ex persona sed ex re, purgatum fuerit. ex re, vt puta si fisci res esse desierit, aut furtiua, aut vi possessa.

XXV. LICINNIVS RVFINVS libro primo Regularum.

SIne possessione vsucapio contingere non potest.

XXVI.

XXVI. VLPIANVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

NVmquam superficies sine solo capi longo tempore potest.

Qui putat se habere titulum errore iniusto, non vsucapit: secus si iusto. Bart.

XXVII. IDEM libro trigensimo primo ad Sabinum.

CElsus libro trigensimo quarto errare eos ait, qui existimarent, cuius rei quisque bona fide adeptus sit possessionem, pro suo vsucapere eum posse. nihil referre, emerit, nec ne, donatum sit, nec ne, si modò emptum vel donatum sibi existimauerit: quia neque pro legato, neque pro donato, neque pro dote vsucapio valeat, si nulla donatio, nulla dos, nullum legatum sit. Idem & in litis æstimatione placet, vt nisi verè quis litis æstimationem subierit, vsucapere non possit.

XXVII. POMPONIVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI seruus furiosi vel infantis res tradita sit, vsu per eũ eas personas capere posse cõstat.

Eius quod ex causa diuisionis mihi traditur tanquam meum, vsucapiendi conditionem non habeo. Bart.

XXVIIII. IDEM libro vicensimo secundo ad Sabinum.

CVm solus heres essem, existimarem autem te quoque pro parte heredem esse, res hereditarias pro parte tibi tradidi: propius est, vt vsu eas capere non possis: quia nec pro herede vsucapi potest, quod ab herede possessum est: neque aliam vllam habes causam possidendi. ita tamen hoc verum est, si non ex transactione id factū fuerit. Idem dicimus, si tu quoque existimes te heredem esse. nam hic quoque possessio veri heredis obstabit tibi.

* Sic Flo. Martinus Vgolinus & Rogerius hunc textū mirè depraua rant.

XXX. IDEM libro trigensimo ad Sabinum.

RErum mixtura facta an vsucapionem cuiusque præcedentem interrumpat, quæritur. Tria autem genera sunt corporū. vnum quod cōtinetur vno spiritu, & græce ἓνωμένον. i. vuitum vocatur. vt homo, tignum, lapis, & similia. alterum, quod ex contingentibus, hoc est pluribus inter se cohærentibus constat, quod συνημμένον. i. connexum vocatur. vt ædificium, naus, armarium. tertium, quod ex distantibus constat: vt corpora plura non soluta, sed vni nomini subiecta. veluti populus, legio, grex. primum genus vsucapione quæstionem non habet. secundum & tertium habet. ¶ Labeo libris epistularum ait, si is cui ad tegulorum vel columnarum vsucapionem decem dies superessent, in ædificium eas coniecisset: nihilominus eum vsucapturum, si ædificium possedisset, quid ergo

* Quidam emendandū putant Iabolenus, quia Labeo nō scripserit epistolas. sed hoc quî sciri potest?

ergo in his quæ non quidem implicantur rebus soli, sed mobilia permanēt, vt in anulo gemma? in quo verum est & aurum & gemmam possideri, & vsucapi, cum vtrumque maneat integrum. ¶ De tertio genere corporum videndum est. non autem grex vniuersus sic capiatur vsu, quomodo singulæ res. nec sic, quomodo cohærentes. quid ergo est? etsi ea natura eius est, vt adiectionibus corporum maneat: nō idem tamen vniuersi gregis vlla est vsucapio. sed singulorū animalium sicuti possessio, ita & vsucapio. nec si quid emptum immixtum fuerit gregi augendi eius gratia, ideirco possessionis causa mutabitur. vt si reliquus grex domini mei sit, hæc quoque ouis: sed singulæ suam causam habebunt, ita vt si quæ furtiuæ erunt, sint quidem ex grege, non tamen vsucapiantur.

XXXI. PAVLVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

IVsquam in vsucapionibus iuris error possessori prodest. & ideo Proculus ait, si per errorem initio venditionis tutor pupillo auctor factus sit: vel post longum tempus venditionis peractum, vsucapi non posse: quia iuris error est. ¶ In vsucapionibus mobilium continuum tempus numeratur.

Furor superueniens ei per quem possideo, me possessione non priuat. Barr.

¶ Seruus licet in libertate moretur, nihil pos-

* Sic Floren. sed in meo manuscr. legitur factus non sic. vtraq; lectio ferri potest, sed diuersa interpretatiõe.

* Idem & in immobilibus. Ideo non sat rectè idvidetur à Triboniano additū. apud Paulū antea erat, cõtinuus annus.

sidet, nec per eum alius. atquin si nomine alienius, dum in libertate moratur, nactus fuerit possessionem: adquiret ei cuius nomine nactus fuerit. ¶ Si seruus meus vel filius peculiaris, 3 vel etiam meo nomine quid tenet, vt ego per eum ignorans possideam, vel etiam vsucapiam: si is furere cœperit, donec in eadem causa res fuerit, intellegendum est ex possessionem apud me remanere, & vsucaptionem procedere: secuti per dormientes quoque eos idem nobis contingeret. idémque in colono & inquilino, per quos possidemus, dicendum est. ¶ Si vi aut 4 clam aut precario possessionem nactus quis, postea furere cœperit: & possessio & causa eadem durat de hoc quod precario furiosus nabet. quemádmodum interdicto quoque vti possidetis furiosi nomine rectè experimur eius possessionis nomine, quam ante furorem per se, vel post furorem per alium nactus est. ¶ Va- 5 cuum tempus, quod ante aditam hereditatem vel post aditam intercessit, ad vsucapionem heredi procedit. Si defunctus emit, heres autem putat eum ex donationis causa possedisse: vsu eum capturum Iulianus ait.

[a] Sic Flo. & in plerisque libris. in vno tamen manuscr. desunt hæc verba, & incipiet, &c.

XXXII. POMPONIVS libro trigensimosecundo ad Sabinum.

SI fur rem furtiuam à domino emerit, & pro tradita habuerit: desinet eam pro furtiua possidere, & [a] incipiet pro suo possidere. ¶ Si

1 ¶ Si quis id quod possidet, non putat sibi per leges licere vsucapere: dicendum est, etiam si erret, non procedere tamen eius vsucapionem: vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in iure erranti non procedat vsucapio.
2 ¶ Incertam partem possidere nemo potest. ideo si plures sint in fundo, qui ignorent quotam quisque partem possideat: neminem eorum meram suptilitate [a] possidere Labeo scribit.

[a] Sed ex æquitate aliud dicendum. Martinus.

Quilibet bonæ fidei possessor cum titulo, vsucapit partum ancillæ furtiuæ apud se conceptum & editum. Bart.

XXXIII. IVLIANVS libro quadragensimoquarto Digestorum.

NOn solùm bonæ fidei emptores, sed & omnes qui possident ex ea causa, quam vsucapio sequi solet, partum ancillæ furtiuæ vsu suum faciunt. idque ratione iuris introductum arbitror. nam ex qua causa quis ancillam vsucaperet, nisi lex duodecim tabularum vel aliqua obstaret, ex ea causa necesse est partum vsucapi, si apud eum conceptus & editus eo tempore fuerit, quo furtiuam esse ma-
1 trem eius ignorabat. ¶ Quod vulgo respondetur, ipsum sibi causam possessionis mutare non posse: totiens verum est, quotiens quis sciret se bona fide non possidere, & lucrifaciendi causa inciperet possidere. idque per hæc pro-

bari posse. si quis emerit fundum sciens ab eo cuius non erat, possidevit pro possessore. sed si eundem a domino emerit, incipiet pro emptore possidere. nec videtur sibi ipse causam possessionis mutasse. idemque iuris erit, etiam si à non domino emerit, cum existimaret eum dominum esse. idem hic si à domino heres institutus fuerit, vel bonorum eius possessionem acceperit: incipiet fundum pro herede possidere. hoc amplius si iustam causam habuerit existimandi se heredem vel bonorum possessorem domino extitisse: fundum pro herede possidevit, nec causam possessionis sivi mutare videbitur. cum hæc igitur recipiantur in eius persona, qui possessionem habet: quanto magis in colono recipienda sunt, qui nec vivo nec mortuo domino vllam possessionem habet? & certè si colonus mortuo domino emerit fundum ab eo, qui existimabat se heredem eius vel bonorum possessorem esse: incipiet pro emptore possidere.

Non sufficit quem deiectum esse, nisi prædium sit vi possessum. Bart.

[a] Quidam emendandũ putãt, extimuerit. cc. l. 3. §. si quis ĩ. de vi arma. l. metum. ĩ. quod metus caus.

¶ Si dominus fundi homines armatos venientes existimauerit[a], atque ita profugerit: quamuis nemo eorum fundum ingressus fuerit: vi deiectus videtur. sed nihilo minus id prædium etiam antequam in potestate domini redeat, à bonæ fidei possessore vsucapitur: quia lex Plautia[a] & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuisset.

[a] Lata an. vrb. 424. secũdum quosdam. Legis verò Iuliæ tẽpus certũ & posterius est

Traditio facta ab eo qui conuenitur actione personali, præstat iustam causam vsucapiendi. Bart.

3 ¶ Si mihi Titius, à quo fundum petere volebam, possessione cesserit: vsucapionis causam iustam habebo. Sed & is à quo ex stipulatu fundum petere volebam, cedendo mihi possessione, si soluendi causa id fecerit: eo ipso efficiet, vt fundum longo tempore capiam.

4 ¶ Qui pignori rem dat, vsucapit quamdiu res apud creditorem est. si creditor eius possessionem alij tradiderit, interpellavitur vsucapio. & quantum ad vsucapionem attinet, similis est ei qui quid deposuit, vel commodauit. quos palam est desinere vsucapere, si commodata vel deposita res alij tradita fuerit ab eo, qui commodatum vel depositum accepit. plane si creditor nuda conuentione hypothecam cõtraxerit, vsucapere debitor perseueravit.

Rei propriæ non consistit pignus. Bart.

5 ¶ Si rem tuam, cum bona fide possiderem, pignori tibi dem ignoranti tuam esse, desino vsucapere: quia non intelligitur quis suæ rei pignus contrahere. at si nuda conuentione pignus contractum fuerit, nihilo minus vsucapiam: quia hoc quoque modo nullum pignus contractum videtur.

Si seruus debitoris vel creditoris subripiat rem pignori traditam, vsucapio non interpellatur.
Bart.

¶ Si rem pignori datam creditoris seruus subripuerit, cum eam creditor possideret: non interpellavitur vsucapio devitoris. quia seruus dominum suum possessione non subuerit. sed etsi debitoris seruus subripuerit, quamuis creditor possidere desinat, tamen debitori vsucapio durat: non secus acsi eam creditor debitori tradidisset. nam quantum ad vsucapiones attinet, serui subtrahendo res non faciunt deteriorem dominorum condicionem. facilius optinevitur, si precario possidente debitore seruus eius subripuerit. nam conductio idem praestat, quod si apud creditorem res esset. possidet enim hoc casu creditor. sed etsi vtrumque intercesserit, & precarij rogatio, & conductio: intelligetur creditor possidere. & precarij rogatio non in hoc interponitur, vt debitor possessionem habeat, sed vt ei tenere rem liceat. 6

XXXIIII. ALFENVS VARVS libro primo Digestorum à Paulo epitomatorum.

Quidam interpretãtur insciente, id est sciẽte. arg. legis Manliæ.

SI seruus insciente domino rem peculiarem vendidisset, emptorẽ vsucapere posse.

XXXV. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

Si

SI homo cuius vsusfructus legatus erat, ab herede numquam possessus subreptus fuisset: quæsitum est, quia heres furti actionem non haberet, an vsucapi posit. Sabinus respondit, nullam eius rei vsucapionem esse, cuius nomine furti agi posset. agere autem furti eum qui frui deberet, posse. quod si accipiendum est, vt fructuarius poterit vti frui. aliter enim homo in causa non perduceretur. sed si vtenti iam & fruenti abductus homo fuerit, non solum ipse, sed etiam heres furti agere poterit.

Error iuris qui est in persona tradentis, vsucapionem non impedit. Bart.

XXXVI. GAIVS libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

» POtest pluribus modis accidere, vt quis Inst. eo. §. » rem alienam aliquo errore deceptus tam- sed tamẽ. » quam suam vendat fortè, aut donet: & ob id » à bonæ fidei possessore res vsucapi posit. velut » si heres rem defuncto commodatam aut locatam, vel apud eum depositam, existimans hereditariam esse alienauerit. ¶ Item si quis ali- » qua existimatione deceptus crediderit ad se » hereditatem pertinere, quæ ad eum non perti- » neat, & rem hereditariam alienauerit: aut si » is ad quẽ vsusfructus ancillæ pertinet, partum » eius existimans suum esse, quia & fetus pecu- » dum ad fructuarium pertinet, alienauerit:

XXXVII. IDEM libro secundo Institutionũ.

Furtum

FVrtum non committitur furtum enim sine affectu furandi non committitur. & Fundi quoque alieni potest aliquis sine vi nancisci possessionem: quæ vel ex neglegentia domini vacet, vel quia dominus sine successore decesserit, vel longo tempore afuerit.

XXXVIII. IDEM libro secundo Rerum cottidianarum siue aureorum.

In vulg. incipit Quare.

QVam rem ipse quidem non potest vsucapere: quia intellexit alienum se possidere, & ob id mala fide possidet. sed si alij bona fide accipienti tradiderit, poterit is vsucapere: quia neque vi possessum neque furtiuum possidet. abolita est enim quorundam veterum sententia existimantium etiam fundi lociue furtum fieri.

Vt Sabini in lib. de furtis, apud Gell. libro 11. c. vlt.

XXXVIIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

SI solum vsucapi non poterit, nec superficies vsucapietur.

XL. NERATIVS libro quinto Regularum.

COeptam vsucapionem à defuncto posse & ante aditam hereditatem impleri, constitutum est.

Vitium furti vel violentiæ non purgatur, licet res veniat in potestatem procuratoris. Bart.

XLI. IDEM libro septimo Membranarum.

Alc. lib. 7. par. c. 16.

SI rem subreptam mihi procurator meus adprehendit, quamuis per procuratorem possessionem apisci nos iam ferè conueniat: nihilo magis eam in potestatem meam rediisse, vsuque capi posse existimandum est: quia contra statui captiosum erit.

Si venditor succedat domino rei furtiuæ vel dotalis, vitium reale purgatur. Bart.

XLII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVm vir prædium dotale vendidit scienti, vel ignoranti rem dotis esse: venditio non valet, quam defuncta postea muliere in matrimonio, confirmari conuenit, si tota dos lucro mariti cesserit. Idem iuris est, cum is qui rem furtiuam vendidit, postea domino heres exstitit.

XLIII. IDEM libro vicensimosecundo Quæstionum.

HEres eius qui bona fide rē emit, vsu non capiet sciens alienum, si modò ipsi possessio tradita sit. † continuatione verò non impedietur heredis scientia. & Patrem vsu non capturum quod filius emit, propter suam vel filij scientiam, certum est.

† continuatio

Per eum quem credimus filium, nobis non quæritur. Bart.

XLIIII. IDEM libro vicensimotertio Quæstionum.

IVsto errore ductus Titium filium meum, & in mea potestate esse existimaui, cum adrogatio

rogatio non iure interuenisset. eum ex re mea quærere mihi non existimo. non enim constitutum est in hoc, quod in homine libero qui bona fide seruit, placuit. ibi propter adsiduam & cotidianam comparationem seruorum ita constitui publicè interfuit: nam frequenter ignorantia liberos emimus. non autem tam facilis, frequens, adoptio vel adrogatio filiorum est. ¶ Constat, si rem alienam scienti mihi vendas, tradas autem eo tempore quo dominus ratum habet: traditionis tempus inspiciendum, rémque meam fieri. ¶ Etsi possessionis, non contractus initium, quo ad vsucapionem pertinet, inspici placet: nonnumquam tamen euenit, vt non initium præsentis possessionis: sed causam antiquiorem traditionis quæ bonam fidem habuit, inspiciamus. velut circa partum eius mulieris, quam bona fide cœpit possidere. non enim ideo minus capietur vsu puer, quòd alienam matrem priusquam eniteretur, esse cognouit. idem in seruo postliminio reuerso dictum est. ¶ Nondum adita hæreditati tempus vsucapioni datum est, siue seruus hereditarius aliquid comparat, siue defunctus vsucapere cœperat. sed hæc iure singulari recepta sunt.

1 2 3

Error in facto nõ impedit vsucapionẽ. Bart.

¶ Filiusfamilias emptor alienæ rei, cum paterfamilias se factum ignoret, cœpit rem sibi traditam

traditam possidere. cur non capiat vsu, cum bona fides initio possessionis adsit, quamuis eum se per errorem esse arbitretur, qui rem ex causa peculiari quæsitam nec possidere possit? idem dicendum erit, & si ex patris hereditate ad se peruenisse rem emptam non leui præsumptione credat.

4

Vsucapio triennij non perimit ius fructuarij vel creditoris. Bart.

5 ¶ Non mutat vsucapio superueniens pro emptore vel pro herede, quo minus pignoris persecutio salua sit. vt enim vsusfructus vsucapi non potest, ita persecutio pignoris quæ nulla societate dominij coniungitur, sed sola conuentione constituitur, vsucapione rei non peremitur.

6 ¶ Eum qui postea quam vsucapere cœpit, in furorem incidit, vtilitate suadente relictum est, ne languor animi damnum etiam in bonis adferat, ex omni causa implere vsucapionem.

"Sic Flor. sed rectius in manuscr. & vulg. receptũ.

Quod à tempore captiuitatis ex causa peculiari emitur, præscribitur. Bart.

7 ¶ Si cum apud hostes dominus aut pater agat, seruus aut filius emat: an & tenere incipiat? siquidem ex causa peculij possedit, vsucapionem inchoari: nec impedimento domini captiuitatem esse, cuius scientia non esset in ciuitate necessaria. si verò non ex causa peculij comparetur, vsu non capi, nec iure postliminij quæsitũ intellegi: cum prius esse, vt quod vsucaptum

ptum diceretur, possessum foret. sin autem pater ibi decesserit, quia tempora captiuitatis ex de quo capitur, morti iungerētur, potest filium dici & possedisse sibi, & vsucepisse intelligi.

De vsucapione loci publici.

XLV. IDEM lib. decimo Responsorum.

PRæscriptio longæ possessionis ad optinenda loca iuris gentium publica concedi non solet. quod ita procedit, si quis ædificio fundatus diruto, quod in litore posuerat, aut derelinquerat ædificium: alterius postea eodem loco extructo occupantis datam exceptionem opponat. vel si quis quòd in fluminis publici deuerticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure prohibeat. ¶ Post mortem domini seruus hereditarius peculij nomine rem cœpit tenere. vsucapionis primordium erit tempus hæreditatis aditæ. quemadmodum etenim vsucapietur quod ante defuncti non possederat?

XLVI. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

PRo soluto vsucapit, qui rem debiti causa recipit. & non tantùm quod debetur, sed & quodlibet pro debito solutū hoc titulo vsucapi potest.

Procurator adquirit domino ignoranti possessionem, non vsucapiendi condicionem.

XLVII.

ff. l. si quis quā. §. de diuers. tēpo. præsc.

"Sic Flor. sed videtur sic legendū, de reliquerat, ædificio alterius postea eodem loco extructo, occupanti, &c.

" ff. l. Iusto §. nōdū. ī. eod.

" Perperā in vulg. edit. & omnibus manuscr. hīc cōstituebatur nouus titulus, PRO SOLVTO. Ant. Aug. lib. 3. c. 1.

XLVII. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

SI emptam rem mihi procurator ignorante me meo nomine adprehenderit, quamuis possideam, eam non vsucapiam: quia vt ignorantes vsuceperimus, in peculiaribus tantùm rebus receptum est.

An titulus non verus, sed opinatus sufficiat.

XLVIII. IDEM libro secundo Manualium.

SI existimans debere tibi tradam, ita demum vsucapio sequitur, si & tu putes debitum esse. aliud, si putem me ex causa venditi teneri, & ideo tradam, hic enim nisi actio" præcedat, pro emptore vsucapio locum non habet. diuersitatis causa in illo est, quòd in ceteris causis solutionis tempus inspicitur. neque interest, cum stipulor, sciam alienum esse, nec ne. sufficit enim me putare †meum esse, cum soluis. in emptione autem & contractus tempus inspicitur, & quod soluitur. nec potest pro empore vsucapere, qui non emit: nec pro soluto, sicut in ceteris contractibus.

XLVIIII. LABEO libro quinto Pithanon à Paulo epitomatorum.

" SI quid est subreptum, id vsucapi non po-
" test antequam in domini potestatem perueuerit. ¶ Paulus: imo forsitan & contra. nam si id quod mihi pignori dederis, subripueris: erit ea res furtiua facta. sed simul atque in meam potestatem venerit, vsucapi poterit.

" Sic Flo. & manuscrip. sed in Vatica no legitur emptio, vt & paulò post, pro cæteris legitur certis. sunt qui emendent, auctio. i. venditio. ego nihil muto. actio enim est ipse actus emptionis & tractatus.

† tuum

PRO EMPTORE.

TIT. IIII.

GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

POSSESSOR qui litis æstimationem optulit, pro emptore incipit possidere.

II. PAVLVS libro quinquagésimo quarto ad Edictum.

PRO emptore possidet, qui re vera emit, nec sufficit tantùm in ea opinione esse eum, vt putet se pro emptore possidere: sed debet etiam subesse causa emptionis. si tamen existimans me debere, tibi ignoranti tradam, vsucapies. quare ergo & si putem me vendidisse, & tradam: non capies vsu? scilicet quia in cetera contractibus sufficit traditionis tempus. sic denique, si sciens stipuler rem alienam, vsucapiam: si cum traditur mihi, existimem illius esse. at in emptione & illud tempus inspicitur, quo contrahitur. igitur & bona fide emisse debet, & possessionem bona fide adeptus esse. ¶ Separata est causa possessionis & vsucapionis. nam verè dicitur quis emisse, sed mala fide. quemadmodum qui sciens alienam rem emit, pro emptore possidet, licet vsu non capiat.

Pendente conditione emptionis, non procedit vsucapio, etiamsi extitisse putetur. Si

2 ¶ Si sub condicione emptio facta sit, pendente condicione emptor vsu non capit. idémque est, & si putet condicionem extitisse, quæ nondum exstitit. similis est enim ei qui putat se emisse. contra si exstitit, & ignoret: potest dici secundum Sabinum, qui potius substantiam intuetur quàm opinionem, vsucapere eum. est tamen nonnulla diuersitas: quòd ibi cum rem putat alienam, quæ sit venditoris, affectionem emptoris habeat: at cum nondum putat condicionem exstitisse, quasi nondum putat sibi emisse. quod apertius quæri potest, si cum defunctus emisset, heredi eius tradatur, qui nesciat defunctum emisse, sed ex alia causa sibi tradi: an vsucapio cesset. Sabinus si sic empta sit, vt nisi pecunia intra diem certum soluta esset, inempta res fieret: non vsucapturum nisi persoluta pecunia. sed videamus vtrũ condicio sit hoc, an conuentio. si conuentio est, magis resoluetur, 3 quàm implebitur. ¶ Si in diem addictio facta sit, id est nisi si quis meliorem condicionem attulerit, perfectam esse emptionem: & fructus emptoris effici, & vsucapionem procedere Iulianus putabat. alij & hanc sub condicione esse contractam. ille non contrahi, sed resolui dicebat. quæ sententia vera est. Sed & illa emptio pura est, vbi conuenit, vt si displicuerit intra diem certum inempta sit. ¶ Cum Stichum 4 emissem, Dama per ignorantiam mihi pro eo

tra ditus est. Priscus ait, vsu me eum non capturum: quia id quod emptum non sit pro emptore vsucapi non potest. Sed si fundus emptus sit, & ampliores fines possessi sint: totum longo tempore capi, quoniam vniuersitas eius possideatur, non singulæ partes.

Mala fides venditoris nocet emptori, sicut nocet heredi.

¶ Eius bona emisti, apud quem mancipia 5
deposita erant. Trebatius ait, vsu te non capturum: quia empta non sint. ¶ Tutor ex pu- 6
pilli auctione rem quam eius putabat esse, emit. Seruius ait, posse eum vsucapere. in cuius opinione decursum est, eo quòd deterior causa pupilli non fit, si propius habeat emptorem. & si minoris emerit, tutelæ iudicio tenebitur, ac si alij minoris addixisset. idque & à Diuo Traiano constitutum dicitur. Procuratorem quoque, qui ex auctione quam mandatu domini facit, emerit, plerique putant vtilitatis causa pro emptore vsucapturum. idem potest dici, & si negotia domini gerens ignorantis* emerit, propter eandem vtilitatem. ¶ Si seruus tuus 7
peculiari nomine emat rem, quam scit alienam: licet tu ignores alienam esse, tamen vsu non capies. Celsus scribit, si seruus meus peculiari nomine apiscatur possessionem: id etiam ignorantem me vsucapere. quòd si non peculiari nomine, non nisi scientem me. & si vitiose

*Sic Flor. sed melius in meo manuscrip. ignorãs.

tiose cœperit possidere, meam vitiosam esse possessionem. Pomponius quoque in his quæ nomine domini possideantur, domini potius quàm serui voluntatem spectandam ait. quòd si peculiari, tunc mentem serui quærendam. & si seruus mala fide possideat, eámque dominus nanctus sit, vt suo nomine possideat, adempto puta peculio: dicendum est, vt eadem causa sit possessionis: & ideo vsucapio ei non magis procedat.

In rebus peculiaribus scientiam serui inspicimus, in dominicis scientiam domini. Bart.

8 ¶ Si seruus bona fide emerit peculiari nomine, ego vbi primum cognoui, sciam alienam: processuram vsucapionem Celsus ait. initium enim possessionis sine vitio fuisse. sed si eo*ipso*tempore quo emit, quamquam id bona fide faciat, ego alienam rem esse sciam: vsu me non 9
capturum. ¶ Etsi quod non bona fide seruus meus emerit, in pactionem libertatis mihi dederit: non ideo me magis vsucapturum. durare enim primam causam possessionis idem Celsus ait.

Error iustissimus præstat causam vsucapiendi: secus si sit iniustus. Bart.

10 ¶ Si à pupillo emero sine tutoris auctoritate, quem puberem esse putem: dicimus vsucapio-

nem sequi. vt hic plus sit in re quàm in existimatione. quòd si scias pupillum esse, putes tamen pupillus licere res suas sine tutoris auctoritate administrare, non capies vsu: quia iuris error nulli prodest. ¶ Si à furioso, quem putem sanæ mentis, emero: constitit vsucapere vtilitatis causa me posse, quamuis nulla esset emptio. & ideo neque de euictione actio nascitur mihi, nec Publiciana competit, nec accessio possessionis.

Bona fides auctoris non prodest singulari successori habenti scientiam rei alienæ. Bart.

¶ Si eam rem, quam pro emptore vsucapiebas, scienti mihi alienam esse vendideris: non capiam vsu. Etiam heredi vlteriori defuncti possessio proderit, quamuis medius heres possessionem eius nanctus non sit. ¶ Si defunctus bona fide emerit, vsucapietur res, quamuis heres scit alienam esse. hoc * & * in bonorum †possessione, & in fideicommissariis quibus ex Trebelliano restituitur hereditas, ceteriſque prætoriis successoribus obseruatum est. ¶ Emptori tempus venditoris ad vsucapionem procedit.

Per litis contestationem non interrumpitur vsucapio triennij. Bart.

Si rem alienam emero, & cum vsucaperem, eandem rem dominus à me petierit: non interpellari vsucapionem meam litis contestatione. sed si litis æstimationem sufferre maluerim, ait Iulianus

'Sic reperi in manuscō uerte ordiné ita, vt plus sit in æstimatione quàm re. rectè.

'Sic Flor. quidā tamé ait ea esse suppositicia, & contra l. Sed etsi. §. Marcellus. 7. de publi.

†possessore

'Addita à Tribonia no.

Iulianus causam possessionis mutari ei qui litis æstimationem sustulerit. idémque esse si dominos ei qui rem emisset à non domino donasset. eáque sententia vera est.

III. VLPIANVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

LItis æstimatio similis est emptioni.

IIII. IAVOLENVS libro secundo ex Plautio.

EMptor fundi partem eius alienam non esse ignorauerat. respōsum est, nihil eum ex eo fundo longa possessione capturum. quod ita verum esse existimo, si quæ pars aliena esset in eo fundo, emptor ignorauerat. quòd si certum locum esse sciret, reliquas partes longa possessione capi posse non dubito. ¶ Idem iuris est, si is qui totum fundum emebat, pro indiuiso partem aliquam alienam esse scit. eam enim dumtaxat non capiet. ceterarum partium non impedietur longa possessione capio.

V. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

SI rem quam tibi pigneraui, subripuero, eámque distraxero: de vsucapione dubitatum est. & verius est, vtiliter cedere tempora vsucapionis.

Qui ab alio rogat precario quod possidet, incipit possidere ex noua causa, & desinit ex antiqua. Bart.

'Sic Flor. sed libri manuscr. habēt inuersam lectionem ita, alienā esse non ignorauerat. vtraq; defendi potest.

'Inter Cassianos & Procu lianos. l. Sequitur. 7. tit. proxim.

AA 4

VI. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

QVI cũ pro herede vel pro emptore vsucaperet, precario rogauit, vsucapere non potest. quid porrò inter eas res interest, cum vtrubique desinat ex prima causa possidere, qui precario vult habere? ¶ Si ex decem seruis quos emerim, aliquos putem alienos, & qui sint sciam: reliquos vsucapiam. quòd si ignorem qui sint alieni, neminem vsucapere possum. ¶ Post mortem eius qui hominem emerit, expleto tempore quod defuisset ad vsucapionem, quamuis eum hominem heres possidere non cœpisset: fiet tamen eius. sed ita hoc, si nemo eum possedisset.

Ad vsucapionem sufficit sola ciuilis possessio. Bart.

VII. IVLIANVS libro quadragensimo quarto Digestorum.

QVI fundum pro emptore possidebat, antequam diutinam possessionem impleret, decessit. serui qui in possessionem relicti fuerant, discesserunt relinquendæ eius gratia. quæsitum est an nihilo minus heredi tempus longæ possessionis procedere posset. respondit, etiam discedentibus seruis hoc tempus heredi procedere.

In parte addita fundo noua emptione, noua præscriptione opus est. Bart.

¶ Si fundum Cornelianum pro emptore longa possess

&c. l. 40. §. 1. ff. de acquir. possess.

possessione capiam, & partem ex vicini fundo ei adiciam: vtrum eam quoque partem reliquo tempore pro emptore capiam, an integro statuto tempore? respondi, partes quæ emptioni fundi adiiciuntur, propriam ac separatam condicionem habent. & ideo possessionem quoq; earum separatim nancisci oportere, & longam possessionem earum integro statuto tempore impleri. ¶ Seruus meus Titio mandauit, vt fundum ei emeret: eique manumisso Titius possessionem tradidit. quæsitum est, an longa possessione caperet. respondit si seruus meus mandauerit Titio, vt fundum emeret, & manumisso ei Titius fundum tradiderit, cum putaret & peculium ei concessum esse, vel etiam cum ignoraret peculium concessum non esse: nihilo minus [a] seruũ diutina possessione capere. quia aut scit seruus peculium sibi concessum non esse, aut scire debet. & per hoc similis est ei qui se creditorem esse simulat. quòd si scierit Titius peculium manumisso concessum non esse, donare potius quàm indebitum fundum soluere intellegendus est. ¶ Si tutor rem pupilli subripuerit, & vendiderit: vsucapio non continget prius quàm res in potestatem pupilli redeat. nam tutor in re pupilli tunc domini [b] loco habetur, cum tutelam administrat, non cum pupillum spoliat.

[a] Sic Flor. in vet. nihilo magis, ait Taurell. sic & in meo.

[b] Paulus ad Galatas. c. 4.

Eo tempore quo possessio recuperatur, debet quis esse bonæ fidei: aliàs non procedit præscriptio. Bart.

¶ Qui bona fide alienũ fundum emit, & possessionem eius amisit, deinde eo tẽpore adpræhẽdisset, quo scit rem alienã esse: non capiet longo tẽpore. quia initium secũdæ possessionis vitio non carevit. nec similis est ei qui emptionis quidem tempore putat fundum vendentis esse, sed cum traditur, scit alienũ esse. cum enim semel amissa fuerit possessio, initium rursus recipiendæ possessionis spectari oportet. quare si eo tempore reddebeatur homo, quo emptor scit alienum esse: vsucapio non cõtingit. quamuis antequam venderet, in ea causa fuerit, vt vsucaperet. idẽ iuris est in eo, qui de fundo deiectus possessionem per interdictum reciperauit, sciẽs iam alienum esse. ¶ Qui sciens emit ab eo quem prætor vt suspectum heredẽ deminuere vetuit, vsu non capiet.

[a] Sic Flor. sed rectius dissimilis, vel absimilis. Taurell. in adnotat.

Malitia procuratoris non nocet emptori bonæ fidei: secus si procurator colludat. Bart.

¶ Procurator tuus si fundum, quem centum aureis vendere poterat, addixerit triginta aureis in hoc solùm vt te damno adficeret, ignorante emptore, dubitari non oportet quin emptor longo tempore capiat. nam & cum sciens quis alienum fundum vendidit ignoranti, non interpellatur longa possessio. Quòd si emptor cum procuratore collusit, & eum præmio corrupit, quo vilius mercaretur: non intelligetur bonæ fidei emptor, nec longo tẽpore capiet. & si aduersus petentem dominum vti cœperit exceptionem rei voluntate eius venditæ: replicationem doli vtilem futuram esse. ¶ Furtiua res non intelligitur redisse in domini potestatẽ, quamuis possideret eam: si modo ignorauerit subreptam sibi esse. si igitur seruum, qui tibi subreptus erat, ignoranti tibi tuum * esse, * pignori dedero, & soluta pecunia eum Titio vendidero: Titius vsucapere non poterit. ¶ Liber homo qui bona fide nobis seruit, hisdem modis ex re nostra adquirit nobis, quibus per seruum nostrum adquirere solemus. quare sicut traditione, ita vsucapione rem nostram faciemus, interueniente libera persona. & si peculij nomine quod nos sequi debet, emptio contracta fuerit: etiam ignorantes vsucapiemus.

Dominus potest vsucapere partum ancillæ à seruo manumisso subtractæ, & sibi traditæ. Bart.

VIII. IDEM libro secundo ex Minicio.

SI quis cum sciret venditorem pecuniam statim consumpturum, seruos ab eo emisset: plerique responderunt, eum nihilo minus bona fide emptorem esse. idque verius est. quomodo enim mala fide emisse videtur, qui à domino emit? nisi fortè & is qui à luxurioso [a] & protinus scorto

[a] i. prodigo. vide Ant. Aug. lib. 4. c. 11.

scorto daturo pecuniam, seruos emit, non vsucapiet.

VIIII. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

QVi ob pactionem libertatis ancillam furtiuam à seruo accepit, potest partum eius quasi emptor vsucapere.

X. IDEM libro secundo ad Minicium.

SEruus domino ancillam quam subripuerat, pro capite suo dedit: ea concepit. quæsitum est, an dominus eum partū vsucapere possit. respondit, hic dominus quasi emptor partum vsucapere potest. namque res ei inest pro hac muliere, & genere quodammodo venditio inter seruum & dominum contracta est.

XI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

QVod volgo traditū est, eum qui existimat se quid emisse, nec emerit, non posse pro emptore vsucapere: hactenus verum esse ait, si nullam iustam causam eius erroris emptor habeat. nam si fortè seruus vel procurator, cui emendam rem mandasset, persuaserit ei se emisse, atque ita tradiderit: magis esse, vt vsucapio sequatur.

XII. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

MIsso legatario in possessione, res pro emptore vsucapiuntur, salua prætorij pignoris causa.

Nuntia

Nuntiatio noui operis non interrumpit præscriptionem soli. Bart.

XIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

ALienam aream bona fide emit, & antequam impletam diutinam possessionē ædificare cœpit: ei denuntiante domino soli tutra tempora diutinæ possessionis perseuerauit. quæro vtrum interpellata sit, an cœpta duranerit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non esse interpellatum.

Qui emit ab aliquo tanquam à neg. gestore, vel coniuncta persona, est malæ fidei, nisi credat eum habere mandatum. Bart.

XIIII. IDEM libro vicensimo quinto Digestorum.

INtestatæ sororis hereditas obuenit duobus fratribus, quorum alter absens erat, alter præsens. præsens etiam absentis causam agebat. ex qua hereditate suo & fratris sui nomine fundum in solidum vendidit Lucio Titio bona fide ementi, quæsitum est, cum scierit partem fundi absentis esse, an totum fundum longa possessione ceperit. respondit, si credidisset mandatu fratris venisse: per longum tempus cepisse.

PRO

*In indice titul. &.

PRO HERede VEL PRO POSSESSORE.

TIT. V.

POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

PRo herede ex viui bonis nihil vsucapi potest, etiam si possessor mortui rem fuisse existimauerit.

Missio ex primo decreto præscriptionem non interrumpit.

II. IVLIANVS libro quadragensimo quarto Digestorum.

QVi legatorum seruandorum causa in possessionem mittitur, non interpellat possessionem eius qui pro herede vsucapit: custodiæ enim causa rem tenet. quid ergo est? etiam impleta vsucapione ius pignoris retinevit, vt non prius discedat, quàm si solutum ei legatum fuerit, aut eo nomine satisdatum. ¶ Quod volgo respondetur, causam possessionis neminem sibi mutare posse, sic accipiendum est: vt possessio non solùm ciuilis: sed etiam naturalis intellegatur. & propterea responsum est, neque colonum, neque eum apud quem res deposita aut cui commodata est, lucri faciendi causa pro herede vsucapere posse. Filium quoq; donatam rem à patre pro herede negauit vsucapere Seruius. scilicet qui existimabat naturalem possessionem penes eum fuisse viuo patre. cui consequens est, vt filius à patre heres institutus res hereditarias à patre sibi donatas pro parte coheredum vsucapere non possit.

III. POMPONIVS libro vicensimo tertio ad Quintum Mucium.

PLerique putauerunt, si heres sim, & putem rem aliquam ex hereditate esse quæ non sit: posse me vsucapere.

IIII. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

CONstat eum qui testamenti factionem habet, pro herede vsucapere posse.

PRO DONATO.

TIT. VI.

PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

PRo donato is vsucapit, cui donationis causa res tradita est. nec sufficit opinari: sed & donatum esse oportet. ¶ Si pater filio, quem in potestate habet, donet, deinde decedat: filius pro donato non capiet vsum. quoniã nulla donatio fuit. ¶ Si inter virum, & vxorem donatio facta sit, cessat vsucapio. Item si vir vxori rem donauerit, & diuortium inter cesserit: cessare vsucapionem Cassius respondit. quoniam non possit causam possessionis sibi ipsa mutare. aliàs ait post

diuor

diuortium ita vsucapturam, si eam maritus concesserit, quasi nunc donasse intellegatur. possidere autem vxorem rem à viro donatam Iulianus putat.

Contestatio facta quoad vnum, interrumpit præscriptionem quoad alium. Bart.

II. MARCELLVS libro vicensimo secundo Digestorum.

SI is qui alienam rem donauerit, reuocare constituerit donationem: etiam si iudicium ediderit, rémque cœperit vindicare: curret vsucapio.

III. POMPONIVS libro vicensimo quarto ad Quintum Mucium.

SI vir vxori, vel vxor viro donauerit, si alie na res donata fuerit: verum est quod Trebatius putabat, si pauperior is qui donasset, non fieret: vsucapionem possidenti procedere.

Si concurrit error iuris cum errore facti, non impeditur vsucapio. Bart.

IIII. IDEM libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI pater filiæ donauerit, quæ in potestate eius erat, & eam exheredauerit: si id heres eius ratum habeat: exinde ea vsucapiet donationem, qua ex die ratam heres donationem habuerit.

V. SCAEVOLA libro quinto Responsorum. Qui

QVi pro donato cœperat vsucapere, manumittendo nihil egit: quia nec dominium nanctus fuerit. quæsitū est an vsucapere desierit. respōdi, eum de quo quæritur, omisisse videri possessionem. & ideo vsucapionem interruptam.

VI. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

DOnationis causa facta venditione, non pro emptore, sed pro donato res tradita vsucapitur.

PRO DERELICTO.

TIT. VII.

VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

SI res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit, & occupātis statim fit: quia hisdem modis res desinunt esse nostræ, quibus adquiruntur.

II. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

PRo derelicto rem à domino habitā si sciamus, possumus adquirere. sed Proculus nō desinere eam rem domini esse, nisi ab alio possessa fuerit. Iulianus, desinere quidem omittentis esse, non fieri autem alterius, nisi possessa fuerit. & rectè.

Quod iuris est de toto quoad totum, idem iuris est de parte quoad partem. Bart.

III. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

AN pars pro derelicto haberi possit, quæri solet. & quidem si in re communi socius partem suam reliquerit, eius esse desinit. vt hoc sit in parte, quod in toto. atquin totius rei dominus efficere non potest, vt partem retineat, partem pro derelicto habeat.

IIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

ID quod pro derelicto habitum est, & haberi putamus, vsucapere possumus, etiã si ignoramus à quo derelictum sit.

V. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI id quod pro derelicto habitũ possidebam: ego sciens in ea causa esse, abs te emerim: me vsucapturum constat. nec obstare quòd in bonis tuis non fuerit. nam & si tibi rem ab vxore donatam sciens emero, quia quasi volente & concedente domino id facerem, idem iuris est.

¶ Id quod quis pro derelicto habuerit, continuo meum fit. sicuti cum quis æs sparserit, aues amiserit: quamuis incertæ personæ voluerit eas esse, tamen eius fierent, † qui eas sustulerit. eáque cum quis pro derelicto habeat, simul intellegitur voluisse alicuius fieri.

VI.

VI. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

NEmo potest pro derelicto vsucapere, qui falsò existimauerit rem pro derelicto habitam esse.

VII. IDEM libro secundo ex Minicio.

SI quis merces ex naue iactatas inuenisset, num ideo vsucapere non posset, quia non viderentur derelictæ, quæritur. sed verius est, eum pro derelicto vsucapere non posse.

Qui negat alimenta, & alij tradi mandauit, pro derelicto videtur habere. Bart.

VIII. PAVLVS libro octauodecimo Responsorum.

SEmpronius Thetidi status quæstionem facere temptabat, quasi de serua sua nata sit. qui iam testato conuentus à Procula nutrice Thetidis in soluendis alimentis, respondit non se habere vnde alimenta eiusdem exsoluat: sed debere eam patri suo restituere Lucio Titio. idque ea illa in testationem redegisset, vt post ea nullam quæstionẽ pateretur ab eodem Sempronio, Lucius Titius Seiæ Proculæ solutis alimentis, puellam vindicta manumisit. quæro, an possit rescindi libertas Thetidis. Paulus respondit, quoniam dominus ancillæ, ex qua Thetis nata est, Thetidem pro derelicto habuisse videtur, potuisse eam à Lucio Titio ad libertatem perduci.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

PRO LEGATO.

TIT. VIII.

VLPIANVS libro sexto Disputationum.

LEgatorum nomine is videtur possidere, cui legatū est. pro legato enim possessio & vsucapio nulli alij, quàm cui legatum est, competit.

II. PAVLVS libro quinquagensimoquarto ad Edictum.

SI possideam aliquam rem quam putabam mihi legatam, cum non esset: pro legato non vsucapiam.

III. PAPINIANVS libro vicensimo tertio Quæstionum.

NOn magis quàm si quis emptum existimet, quod non emerit.

IIII. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

PRo legato potest vsucapi, si res aliena legata sit. aut testatoris quidem sit, sed adempta codicillis ignoratur. in horum enim persona subest iusta causa, quæ sufficit ad vsucapionem. idem potest dici, & si in nomine erit dubitatio. veluti si Titio legatum sit, cum sint duo Titij, vt alter eorum de se cogitatum existimauerit.

V. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

EA res, quæ legati nomine tradita est, quāuis dominus eius viuat, legatorum tamen nomine vsucapietur:

VI. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI is cui tradita est, mortui esse existimauerit.

VII. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

NEmo potest legatorum nomine vsucapere, nisi is cum quo testamenti factio est: quia ea possessio ex iure testamēti proficiscitur.

VIII. PAPINIANVS libro vicensimo tertio Quæstionum.

SI non traditam possessionem ingrediatur sine vitio legatarius, legatæ rei vsucapio competit.

VIIII. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris epitomarum.

PRo legato vsucapit, cui rectè legatum relictum est. sed etsi non iure legatum relinquatur, vel legatum ademptum est, pro legato vsucapi post magnas varietates optinuit.

PRO DOTE.

TIT. VIIII.

Si res detur in dotem in genere, vel specie, matrimonio contracto vsucapitur pro dote. ante contractum verò, pro suo. Bart.

VLPIANVS libro trigensimoprimo ad Sabinum.

Titulus est vsucapionis, & quidem iustissimus, qui appellatur pro dote. vt qui in dotem rem accipiat, vsucapere possit spatio sollemni, quo solent qui pro emptore vsucapiunt. & nihil refert, singulæ res, an pariter vniuersæ (in) dotem darentur. Et primum de tempore videamus, quando pro dote quis vsucapere possit. vtrum post tempora nuptiarum, an verò & ante nuptias. ¶ Est quæstio volgata, an sponsus possit, hoc est qui nondum maritus est, rem pro dote vsucapere. & Iulianus inquit, si sponsa sponso ea mente tradiderit res, vt non ante eius fieri vellet, quàm nuptiæ secutæ sint: vsus quoque capio cessavit. si tamen non euidenter id actum fuerit, credendum esse id agi Iulianus ait, vt statim res eius fiant. & si alienæ sint, vsucapi possint. quæ sententia mihi probabilis videtur. ante nuptias autem non pro dote vsucapit, sed pro suo. constante autem matrimonio pro dote vsucapio inter eos locum habet, inter quos est matrimonium. ceterum si cesset matrimonium, Cassius ait cessare vsucapionem: quia ei dos nulla sit. Idem scribit, etsi putaret maritus esse sibi matrimonium, cum non esset: vsucapere eum non posse, quia nulla dos sit. quæ sententia habet rationem.

II. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

Si æstimata res ante nuptias tradita sit, nec pro emptore nec pro suo ante nuptias vsucapietur.

Res præscripta vel vsucapta in iudicium diuisorium non venit. Bart.

III. SCAEVOLA libro vicesimo quinto Digestorum.

Duæ filiæ intestato patri heredes exstiterunt, & mancipia communia singulæ in dotem dederunt, & post aliquot annos mortem patrisfamiliæ herciscundæ iudicium inter eas dictatum est. quæsitum est, cum mariti bona fide mancipia in dotem accepta vt dotalia multis annis possiderunt: an vsucepisse videantur, si qui accipiebant, dantis credidissent esse. respondit nihil proponi, cur non vsucepissent.

PRO SVO.

TIT. X.

Pro suo possidet, qui possidet ex causis ex quibus de iure gentium dominium quæritur. Bart.

VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

Pro suo possessio talis est, cum dominium nobis adquiri putamus, & ex ea causa possidemus, ex qua adquiritur, & præterea pro suo.

reputa ex causa emptionis, & pro emptore & pro suo possideo: item donata, vel legata, vel pro donato, vel pro legato, etiam pro suo possideo. Sed si res mihi ex causa iusta, puta emptionis, tradita sit, & vsucapiam: incipio quidem & ante vsucapionem pro meo possidere. Sed an desinam ex causa emptionis post vsucapionem, dubitatur. & Mauricianus dicitur existimasse, non desinere.

II. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

EST species possessionis, quæ vocatur pro suo. hoc enim modo possidemus omnia quæ mari, terra, cœlo capimus. aut quæ alluvione fluminum nostra fiunt. item quæ ex rebus alieno nomine possessis nata possidemus. veluti partum hereditariæ aut emptæ ancillæ pro nostro possidemus. similiter fructus rei emptæ, aut donatæ, aut quæ in hereditate inventa est.

III. POMPONIVS libro vicensimo secundo ad Sabinum.

HOminem, quem ex stipulatione te mihi debere falsò existimabas, tradidisti mihi. si scissem mihi nihil debere, vsu eum non capiam. quia si nescio, verius est vt vsucapiam. quia ipsa traditio ex causa, quam veram esse existimo, sufficit ad efficiendū, vt id quod mihi traditum est, pro me possideam. & ita Neratius scripsit, idque verum puto.

IIII.

IIII. IDEM libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI ancillam furtivam emisti fide bona, ex ea natum & apud te conceptū est. ita possedisti, vt intra constitutum vsucapioni tempus cognosceres matrem eius furtivā esse. Trebatius omni modo, quod ita possessum esset, vsucaptum esse. ego sic puto distinguendum, vt si nescieris intra statutum tempus, cuius id mancipium esset: aut si scieris, neque potueris certiorem dominum facere: aut si potueris quoque, & feceris certiorem: vsucaperes. sin verò cum scires & posses, non feceris certiorem: contra esse. tum enim clam possedisse videberis. neque idem & pro suo, & clā possidere potest. ¶ Si pater cum filius bona quæ habebat, partitus sit, & ex ea causa post mortem patris ea teneant, quòd inter eos conveniret, vt ea divisio rata esset: vsucapio his procedat pro suo in his rebus, quæ alienæ in bonis patris inveniuntur. ¶ Quod legatum non sit, ab herede tamen peræram traditum sit: placet à legatario vsucapi, quia pro suo possidet.

V. NERATIVS libro quinto Membranarum.

VSucapio rerum etiam ex aliis causis concessa, interim propter ea quæ nostra existimantes possideremus, constituta[a] est, vt aliquis litium finis esset. Sed id quod quis, cum

[a] cc. l. 1. 2. 3. & 4. & vl. 5. pro leg.

[a] In hanc sententiā multa dicit Cic. 2. Offic. de Arato Sicyonio.

suum esse existimaret, possederit: usucapiet etiam si falsa fuerit eius existimatio. quod tamen ita interpretandum est, ut probabilis error possidentis usucapioni non obstet. velut si ob id aliquid possideam, quod seruum meum aut eius, cuius in locum hereditario iure successi, emisse id falsò existimem. quia in alieni facti ignorantia tolerabilis error est.

*

In indice titulorum sequebatur titulus ιε. Communia de accessionibus possessionum. Sed putandum est librarij esse mendum, quia talis titulus continetur sub titulo, de diuers. temp. præscrip. & accessionib. possessionum.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragensimus primus.

LIBER

LIBER QVADRAGESIMVS SECVNDVS.

DE RE IVDICATA ET DE EFFECTV SENTENTIARVM & de interlocutionibus.

MODESTINVS libro septimo Pandectarum.

RES *iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronuntiatione iudicis accipit. quod vel condemnatione vel absolutione contingit.*

Iudex potest in sententia causa cognita tempus exequutionis prorogare vel minuere. Bart.

II. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

QVi pro tribunali cognoscit, non semper tempus iudicati seruat. sed nonnumquam artat, nonnumquam prorogat pro causæ qualitate & quantitate, vel personarum obsequio, vel contumacia. sed perraro intra statutum

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ПО ИСТОРИЯ ИМЕНИ Л. ЖИВКОВА

tum tempus sententiæ exsequentur: veluti si alimenta constituantur, vel minori viginti quinque annis subueniatur.

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVi damnare potest, is absoluendi quoq; potestatem habet.

Actio iudicati non datur procuratori, qui se liti non obtulit, nisi sit in rem suam Bart.

IIII. VLPIANVS quinquagesimooctauo ad Edictum.

SI se non optulit procurator, iudicati actio in eum denegabitur, & in dominum dabitur. si se optulit, in ipsum dabitur. optulisse autem se liti videtur, non is qui in rem suam procurator datus sit: nam hic alia ratione cessare iudicati actionem non potest. quia hic non alienam, sed in suam rem procurator factus est. Tutor quoque vel curator in ea condicione

† debeant *Inclusa asteriscis desunt in vulgatis, sed in meo manuscri. ad margine notatur ea Pisis cõtineri.

sunt, vt non †videantur videri se liti optulisse, idcircóque debet denegari in eos iudicati actio. Actor municipum potest rem iudicatam recusare. in municipes enim iudicati actio dabitur. ¶ Ait prætor, CONDEMNATVS VT PECVNIAM SOLVAT. *à iudicato ergo hoc exigitur, vt pecuniam soluat. *"quid ergo si soluere quidem paratus non sit, satisfacere autem paratus sit? quid dicimus? & ait Labeo debuisse hoc quoque adici, NEQVE EO NOMINE SATISFACIAT. fieri enim posse, vt idoneum expromissorem habeat. sed ratio pecuniæ exigendæ hæc fuit, quòd noluerit prætor obligationes ex obligationibus fieri. idcirco ait, vt pecunia soluatur. ex magna tamẽ & idonea causa accedendũ erit ad Labeonis sententiam.

Sententia habet exequutionem paratam, nisi sit nouata. Bart.

2 ¶ Si ex conuentione litigantium cautum sit post rem iudicatam ei cui quis condemnatus est: eueniet, vt hic & retendatur. si modò nouatio interceſsit. ceterum si non nouandi causa id factum est, manebit ordo exsecutionis. Sed etsi pignora accepta sint, vel fideiussores in rem iudicatam: consequens erit dicere, non cessare exsecutionem. quippe cum accesserit aliquid rei iudicatæ, non sit à re iudicata recessum. Idem obseruandum est in eo, cuius procurator condemnatus est. ¶ Si quis condemnatus sit, vt intra certos dies soluat: vnde ei tempus iudicati actionis computamus? vtrum ex quo sententia prolata est, an verò ex eo ex quo dies statutus præteriit? sed si quidem minorem diem statuerit iudex tempore legitimo, repleatur ex lege, quod sententiæ iudicis deest. sin autẽ ampliorem numeri dierum suæ definitione iudex amplexus est, computabitur reo & legitimum tempus, & quod supra id iudex præ-

4 stitit. ¶ Condemnatum accipere debemus eum

qui

qui ritè condemnatus est, vt sententia valeat. ceterum si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est condemnationis verbum non tenere. ¶ Soluisse accipere debemus, s non tantùm eum qui soluit: verùm omnem omnino, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex causa iudicati descendit.

Qui seruum noxæ traditum, non facit perfectè accipientis, potest ex prima sententia conueniri. Bart

¶ Celsus scribit, si noxali condemnatus eum 6 seruum, in quo vsusfructus alienus est, noxæ dedisti: posse tecum adhuc agi iudicati. sed si vsusfructus interierit, liberari ait.

V. IDEM libro quinquagensimo nono ad Edictum.

ALt prætor, CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO EST. melius scripsisset, CVIVS DE EA RE NOTIO EST. etenim notionis nomen etiam ad eos pertineret, qui iurisdictionem non habent: sed habent de quauis alia causa notionem. ¶ Si iudex alicuem sic condemnet, vt quod habet ex testamento vel codicillis Mæuij, restitueret Titio: sic accipiendum est, quasi quantitatem nominauit, quæ testamento vel codicillis relicta est. sed & si fideicommissum sine scriptura pronuntiatum, idem erit probandum.

Miles habet beneficium vt non exigatur ab eo, nisi in quantum facere potest. Bart.

VI.

VI. IDEM libro sexagensimo sexto ad Edictum.

„ MIles qui sub armata militia stipendia me- l. 18. ſ. eod. repetitur.
„ ruit, condemnatus, eatenus quæ facere
„ potest, cogitur soluere.

Si vnum est in solutione, aliud in obligatione, illud petetur quod est in obligatione. Bart.

1 ¶ Decem aut noxæ dedere condemnatus, iudicati in decem tenetur. facultatem enim noxæ dedendæ ex lege accipit. At is qui stipulatus est decem, aut noxæ dedere, non potest decem petere: quia in stipulatione singula per se veniunt, eáque singula separatim stipulari possumus. at iudicium solius noxæ deditionis nullum est, sed pecuniariam condemnationem sequitur, & ideo iudicati decē agitur. his enim solis condemnatur noxæ deditio in solutione est, quæ è lege tribuitur. ¶ Qui iudicati bona auctoritate sua distraxit, furti actione & vi bonorum raptorum ei tenetur. ¶ Iudicati actio perpetua est, & rei persecutionē continet. item heredi & in heredem competit.

Intra tempus quod datur iudicatis, potest quis soluere, vel aliter se liberare. Bart.

VII. GAIVS libro ad Edictum prætoris vrbani titulo de re iudicata.

INtra dies constitutos quamuis iudicati agi non possit, multis tamen modis iudicatum liberari posse, hodie non dubitatur. quia

constitutorum dierũ spatium pro iudicato, non contra iudicatum per legem constitutum est.

VIII. PAVLVS lib. quinto ad Plautium.

SI homo ex stipulatu petitus, post litem contestatam decesserit: absolutionem non faciendam, & fructuum rationem habendam placet.

VIIII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

FVrioso sententia à iudice vel ab arbitro dici non potest.

Propter dolum quis perdit beneficium, ne conueniatur nisi in quantum facere potest. Bart.

X. MARCELLVS libro secundo Digestorum.

QVi cum se pro patre familias fingeret, mutuam pecuniam accepit, & exheres à patre, vel emancipatus sit: quamuis facere non possit, debet condemnari.

XI. CELSVS lib. quinto Digestorum.

SI Kalendis fieri aliquid stipulatus sum, nempe quandocumque post Kalendas accepto iudicio, tanti tamen æstimanda lis est, quanti interfuit mea Kalendis id fieri. ex eo enim tempore quidquid æstimatur, quod nouissimè solui poterit.

Ei qui conuenitur ex cõtractu, licet dolo desierit possidere, ceduntur actiones. Bart.

XII. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

IN depositi vel cõmodati iudicio, quamquam dolo aduersarij res absit, condemnato succurri solet, vt ei actionibus suis dominus cedat.

XIII. CELSVS libro sexto Digestorum.

» SI quis ab alio decem, ab alio satisdari stipulatus est: æstimandum erit quantum stipulatoris interfit satisdari. idque aut tantundem erit, aut minus, aut interdum etiam nihil. » neque enim vani timoris vlla æstimatio est. verùm forte soluta nullum iam pretium æstimationis est: aut quantum ex sorte fuerit solutum, tantundem ex æstimatione decedet. l. vlt. ff. de reb. dub. l. 184. ff. de reg. iur.

In obligationibus faciendi, post moram succedit obligatio ad id quod interest. Bart.

1 ¶ SI quis promiserit prohibere se, vt aliquid damnum stipulator patiatur & faciat: neque ex ea re dãnum stipulator patietur & faciat: is habeatur facit quod promisit. si minus, quia non facit quod promisit: in pecuniam numeratam condemnatur. sicut euenit in omnibus faciendi obligationibus.

XIIII. IDEM libro vicensimo quinto Digestorum.

QVod iussit, vetuitve prætor, contrario imperio tollere & † repetere licet. de SENTiis contra. † remittere

XV. VLPIANVS libro tertio de officio consulis.

A Diuo Pio rescriptum est, magistratus populi Romani vt iudicum à se datorum, vel arbitrorum sententiam exsequantur, hi qui eos dederunt.

Potest vnus iudex alterius iurisdictionis iudicem requirere vt eius sententiam exequatur. Bart.

Goucanus hanc lectionem mutare conatur, sed nullo exemplari fretus.

¶ Sententiam Romæ dictam etiam in prouinciis posse præsides, si hoc ipsi fuerint, ad finem persequi, Imperator noster cum patre rescripsit.

In executione primo debent capi mobilia, secundo immobilia, tertio nomina. Bart.

¶ In venditione itaque pignorum captorum facienda primò quidem res mobiles animatæ pignori capi iubent: mox distrahi. quarum pretium si suffecerit, vene est. si non sufficerit, etiam soli pignora capi iubent, & distrahi. quòd si nulla mouentia sint, à pignoribus soli initium faciunt. sic denique interloqui solent, si mouentia non sint, vt soli quoque capiantur. nam à pignoribus soli initium faciendum non est. quòd si nec quæ soli sunt, sufficiant, vel nulla sint soli pignora: tunc peruenietur etiam ad iura. exsequuntur itaque rem iudicatam præsides isto modo.

Si pignus datur creditori in solutum simpliciter, præsumitur datum pro toto debito. Bart.

3 ¶ Si pignora quæ capta sunt, emptorem non inuenant: rescriptum est ab Imperatore nostro & Diuo patre eius, vt addicantur ipsi, cui quis condemnatus est. addicantur autem vtique ea quantitate quæ debetur. nam si creditor maluerit pignora in creditum possidere, vsque esse contentus: rescriptum est, non posse eum quod amplius sibi debetur petere. quia velut pacto transegisse de credito videtur, qui contentus fuit pignora possidere. nec posse eum in quantitatem certam pignora tenere, & superfluum petere. 4 ¶ Si rerum, quæ pignoris iure captæ sunt, controuersia fiat: constitutum est ab Imperatore nostro, ipsos qui rem iudicatam exsequuntur, cognoscere debere de proprietate. & si cognouerint eius fuisse, qui condemnatus est: rem iudicatam exsequentur. Sed sciendum est, summatim eos cognoscere debere. nec sententiam eorum posse debitori præiudicare, si forte hi dirimendam eam rem putauerint, quasi eius sit qui controuersiam mouit, non eius cuius nomine capta est. nec eum cui restituta est, statim habere rei sententiam debere, si forte iure ordinario cœperit ab eo res peti. sic euenit, vt omnibus integrum tantum capioni res iudicata proficiat. Sed illud debet dici, vbi contro-

uersia est de pignore: id dimitti debere, & capi aliud si quod est sine controuersia. ¶ Quòd si res sit pignerata, quæ pignori capta est: videndum est, an sic distrahi possit, vt dimisso creditore superfluum in causam iudicati cõuertatur. & quamquam nõ cogatur creditor rem quam pignori accepit, distrahere: tamen in iudicati exsecutionem seruatur, vt si emptorem inuenerit res quæ capta est, qui dimisso priore creditore superfluum soluere sit paratus: admittenda sit huius quoque rei distractio. nec videtur deterior condicio creditoris fieri, sum consecuturi, nec prius ius pignoris dimissuri, quàm si ei fuerit † satisfactum.

† satisfactum.

Post rem venditam & in solutum datam, cessat summaria cognitio iudicum exequentium. Bart.

¶ Si post addictum pignus aliqua controuersia emptori moueatur, an sit cognitio eiusdem iudicis qui sententiam exsecutus fuerit, videndum est. & cum semel emptio perfecta sit, eiusque qui comparauit, periculum vertatur: non puto locum esse cognitioni. certè posteaquam inductus est emptor in possessionem, nonne cessabunt partes eorundem iudicum? idémque & si ipsi, cui quis iudicatus est, res fuerit addicta. ¶ Sed si emptor, cui pignora sunt addicta, exsequente iudice pretium non soluat: vtrum aduersus emptorem porrigere manus debeãt iudices

iudices qui sententiam exsequuntur, videndum est. & non puto eos vltra procedere. Ceterum longe res abiit. quid enim dicemus? condemnabunt emptorem, & sic exsequentur aduersus eum sententiam? an statim pro iudicato habebunt? & quid si neget se emisse, aut exsoluisse contendat? melius igitur erit, si non se interponant. maxime cum nec habeat actionem aduersus eum is cui iudicatum fieri desideratur, nec iniuria adficietur. oportet enim res captas pignori, & distractas præsenti pecunia distrahi: non sic, vt post tempus pecunia soluatur. certè si se interponant: hactenus debebunt interuenire, vt ipsam rem addictam capiant & distrahant, quasi nõ vinculo pignoris liberatã.

Vbi aliæ res non sunt, nomina capiuntur eorum qui confitentur. Bart.

¶ Sic quoque iudices exsequentur iudicatum, vt nomina iure pignoris capiant, si nihil aliud sit quod capi possit. posse enim nomen iure pignoris capi Imperator noster rescripsit. Sed vtrum confessum nomen tantùm capi possit, an etiam si neget qui se debere, videamus. & magis est, vt id dumtaxat capiatur, quod confitetur. ceterum si neget, æquissimum erit discedi à nomine. nisi fortè quis exemplum secutus corporalium pignerum vltra processerit, dixeritq;

ipsos debere iudices de nomine cognoscere, vt cognoscunt de proprietate. sed contra rescriptum est. Item quid dicemus? vtrum ipsi iudices consentient nomen, exigéntque id quod debetur, & in causa iudicati conuertent: an verò vendent nomen, vt pignora corporalia solent? & necesse est, vt quod eis facilius videatur ad rem exsequendam, hoc faciant.

Si creditor habet pecuniam debitoris, vel debitori destinatã, ipsa pecunia capitur, non debitoris nomen. Barr.

¶ Sed & si pecunia penes argentarios sit, æque capi solet, hoc amplius & si penes alium quem, destinata tamen ei qui condemnatus est: solet pignoris iure capi, & conuerti in causam iudicati. ¶ Præterea pecuniam quoque depositam nomine condemnati, vel in arcam reclamare, vel cæpere, vt iudicato satisfiat. hoc amplius & si pupillaris pecunia in arcam reposita sit ad prædiorum comparationem: & citra permissum prætoris ab eo qui exsequitur iudicatum solet capi, & in causam iudicati conuerti.

XVI. IDEM libro sexagensimo tertio ad Edictum.

SVnt qui in id quod facere possunt, conueniuntur, id est non deducto ære alieno. & quidem sunt hi ferè, qui pro socio conueniuntur. socium autem omnium bonorum accipiendum est: item parens,

XVII. IDEM libro decimo ad Edictum. Patronus

Patronus, patrona, liberique eorum, & parentes. item maritus de dote in id quod facere potest conuenitur.

XVIII. IDEM libro sexagensimosexto ad Edictum.

" ITem miles qui sub armata militia stipendia l.6.§.eod. Errore Triboniani bis hoc positum esse ait Anto. Augu. libro 1.c.7.
" meruit, condemnatus, eatenus quatenus
" facere potest, cogitur soluere.

XVIIII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

INter eos quibus ex eadem causa debetur, occupantis melior condicio est. nec deducitur quod eiusdem condicionis hominibus debetur, sicuti fit in de peculio actione. nam & hic occupantis melior est causa. Sed & si cum patre patronóue agetur, non est deducendum æs alienum: maximè quod eiusdem condicionis personis debebitur, vt liberis, libertis. ¶ Is quoq; l.41.§.vlt. §.eod. "l.73.§. de regu. iur. quæ videtur ostendere hæc verba, nec totum quod habet, &c. etiã pertinere ad alias personas. Ant. Aug. li.1. c.7.
" qui ex causa donationis conuenitur, in quan-
" tum facere potest condemnatur. & quidem is
" solus deducto ære alieno. & inter eos quibus
" ex simili causa pecunia debetur, occupantis po-
" tior erit causa. immo nec" totum quod habet,
" extorquendum ei puto. sed & † ipsi ratio ha-
" benda est, ne egeat.

Potest esse iudicium inter virum & vxorem constante matrimonio ex alia causa quam ex causa dotis.

XX. MODESTINVS libro secundo Differentiarum.

† ipsius

NON tantùm dotis nomine maritus in quantum facere posit condemnatur: sed ex aliis quoque contractibus ab vxore iudicio conuentus, in quantum facere potest condemnandus est ex Diui Pij constitutione. quod & in persona mulieris æqua lance seruari æquitatis suggerit ratio.

l.12.14.& 15.ff.solut.matrim.

XXI. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

SIcut autem cum marito agitur, ita & cum socero, vt non vltra facultates damnetur. an si cum socero ex promissione dotis agatur, in id quod facere potest, damnandus sit? quod & id æquum esse videtur. sed alio iure vtimur, vt & Neratius scribit.

Verba Plautij, quæ postea reprehendit Paulus.

XXII. POMPONIVS libro vicensimo primo ad Quintum Mucium.

SED hoc ita accipiendum est, si à socero dos ex promissione petatur soluto matrimonio. verùm si manente matrimonio dos ab eo petatur, succurrendum vtique est, vt ne maioris summæ condemnetur, quàm quantum facere potest.

Qui mentitur in eo quod est causa beneficij, perdit beneficium. Bart.

l.67.ff.vlt.ff.pro soc.

Quod autem de sociis dictum est, vt in quantum facere possint condemnentur: causa cognita se facturum prætor edicit. causæ cognitio autem in hoc erit, vt neganti se socium esse, aut ex doli clausula obligato non succurratur.

XXIII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

SI cum procuratore mariti de dote actum fuerit, si quidem viuo marito condemnatio fiet: in quantum facere potest fiet damnatio. nam & defensor mariti in id quod ille facere potest, damnatur. mortuo verò marito, in solidum.

XXIIII. POMPONIVS libro quarto ex Plautio.

ET si fideiussor acceptus sit rei vel actionis, non proderit * ei * si persona pro qua fideiussit, inquantum facere potest, condemnanda est. & Si maritus soluendo non fuerit, licet ipsi marito prosit quod facere non possit, id enim personæ mariti præstatur, heredi eius hoc non prodest.

XXV. PAVLVS libro sexagensimo ad Edictum.

SCiendum est, heredes earum personarum non in id quod facere possunt: sed in integrum teneri.

XXVI. VLPIANVS libro septuagensimo septimo ad Edictum.

SI conuenerit inter litigatores, quid pronuntietur: non ab re erit, iudicem huiusmodi sententiam proferre.

Appellatio non rite interposita, non retardat executionem. Bart.

XXVII. MODESTINVS libro primo Responsorum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

PRæses prouinciæ vsuras vsuratum condemnauit contra leges & sacras constitutiones. ideóque Lucius Titius contra prolatam sententiam iniustam præsidis appellauit. quæro, cum non secundum legem *hic *Titius prouocasset: an exigi possit pecunia secundum condemnationem. Modestinus respondit, si sententiæ certa quantitas continetur: nihil proponi, cur iudicati agi non possit.

XXVIII. IDEM libro duodecimo Responsorum.

DVO iudices dati diuersas sententias dederunt. Modestinus respondit, vtramque sententiam in pendenti esse donec competens iudex vnam †eorum confirmauerit.

†earum

XXVIIII. IDEM libro septimo Pandectarum.

†iudicato Ex lege 12. tabul. Gell. libr. 20. c. 1. vide l. 2. & 3. C. de vsur. rei iudic.

TEmpus quod datur †iudicati, etiam heredibus eius, ceteríque qui in locum eius succedunt, tribuitur: videlicet quod ex tempore deest. quia causæ magis quàm personæ beneficium præstituitur.

XXX. POMPONIVS libro septimo Variarum lectionum.

CVM ex causa donationis promissa pecunia est, si dubium sit, an ea res eo vsque donatoris facultates exhaurire possit, vt nihil quicquam ei in bonis relictum sit: actio in id quod facere possit danda est. ita vt & ipsi donatori aliquid sufficiès relinquatur. quod maxi-

ime inter liberos & parentes obseruandū est.

Condemnatis & confessis datur tempus ad soluendum, & ex causa prorogatur. Bart.

XXXI. CALLISTRATVS libro secundo Cognitionum.

DEbitoribus non tantùm petentibus dies ad soluendum dandi sunt: sed & prorogandi, si res exigat. si qui tamen per contumaciam magis quàm quia non possint explicare pecuniam, differant solutionem: pignoribus captis compellendi sunt ad satisfaciendum ex forma, quam Cassio proconsuli Diuus Pius in hæc verba rescripsit. his qui fatebuntur debere, aut ex re iudicata necesse habebūt reddere: tempus ad soluendum detur, quod sufficere pro facultate cuiusque videbitur. eorum, qui intra diem vel ab initio datū, vel ex ea causa postea prorogatum sibi non reddiderint, pignora capi, eáque, si intra duos menses non soluerint, vendantur. si quid ex pretiis supersit, reddatur ei cuius pignora vendita erant. & l. 2. C. de vsur. rei iudic.

XXXII. IDEM libro tertio Cognitionum.

CVM prolatis constitutionibus contra eas pronuntiat iudex, eo quòd non existimat causam, de qua iudicat, per eas iuuari: non videtur contra constitutiones sententiam dedisse. ideóque ab eiusmodi sententia appellandum est, alioquin rei iudicatæ stabitur.

XXXIII.

XXXIII. IDEM libro quinto Cognitionum.

DIuus Hadrianus aditus per libellum à Iulio Tarentino, & †iudicante eo falsis testimoniis, conspiratione aduersariorum testibus pecunia corruptis religione iudicis circumuentam esse in integrum causam restituendam in hæc verba rescripsit. Exemplum libelli dati mihi à Iulio Tarentino mitti tibi iussi. tu si tibi probauerit conspiratione aduersariorum & testibus pecunia corruptis oppressum se: & rem severe vindica, & si quæ à iudice tam malo exemplo circumscripto iudicata sunt, in integrum restitue.

† indicante

XXXIIII. LICINNIVS RVFINVS libro tertiodecimo Regularum.

SI victum vel stratum inferri quis iudicem non patiatur, vtilis in eum pœnalis actio danda est: vel, vt quidam putant, iniuriarum cum eo agi poterit.

In causis publicis retractatur sententia propter instrumenta de nouo reperta. Bart.

XXXV. PAPIRIVS IVSTVS Constitutionum libro secundo.

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt, quamquam sub obtentu nouorum instrumentorum restitui negotia minime oporteat: tamen in negotio publico ex causa permittere se huiusmodi instrumentis vti.

XXXVI.

XXXVI. PAVLVS libro septimo decimo ad Edictum.

POmponius libro trigensimo septimo ad edictum scribit, si vni ex pluribus iudicibus de liberali causa cognoscenti de re non liqueat, ceteri autem consentiant: si is iurauerit sibi non liquere, eo quiescente ceteros qui consentiant, sententiam proferre: quia etsi dissentiret, plurium sententia optineret.

* ff. pag. 53. lib 33. citatur idem Pomponius li. 6. ad edictū.

XXXVII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

TVnc autem vniuersi iudices intelleguntur iudicare, cum omnes adsunt.

XXXVIII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

INter pares numero iudices si dissonæ sententiæ proferantur, in de liberalibus quidē causis, secundum quod à Diuo Pio constitutum est, pro libertate statutum optinet. in aliis autem causis, pro reo quod & in iudiciis publicis optinere oportet. & Si diuersis summis condemnent iudices, minimam spectandam esse Iulianus scribit.

l. lege Iunia. ff. de manumiss. Arist. in problemat. sect. 19. hoc disputat, & Cic. pro Cluent. & Cœlius ep. ad Cic. lib. 8. ep. Cic.

Non valet sententia plurium vno absente: licet si adsit & contra sentiat, efficax sit. Bart.

XXXVIIII. CELSVS libro tertio Digestorum.

DVo ex tribus iudicibus vno absente iudicare nō possunt. quippe * omnes iudicare iussi

* l. 18. ff. de recept. Gell. li. 5. c. 6.

iussi sunt. sed si adsit, & contra sentiat: statur duorum sententiæ. quid enim minus verum est, omnes iudicasse?

XL. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

&l. 4. C. de execu. rei iudic. Commodis præmiorum, quæ propter coronas sacras præstantur, condemnato placuit interdici, & eam pecuniam iure pignoris in causam iudicati capi.

Exceptio mere personalis non obstat ei cui facta est delegatio ex causa lucrativa vel onerosa, licet obstaret deleganti. Bart.

XLI. PAVLVS libro quarto decimo Quæstionum.

NEsennius Apollinaris: si te donaturum mihi delegauero creditori meo, an in solidum conueniendus sis? & si in solidum conueniendus, an diuersum putes, si non creditori meo, sed ei cui donare volebam, te delegauero? & quid de eo, qui pro muliere cui donare volebat, marito eius dotem promiserit? respondit nulla creditor exceptione summoueretur: licet is qui ei delegatus est, poterit uti aduersus eum cuius nomine promisit. cui similis est maritus: maxime si constante matrimonio petat. & sicut heres donatoris in solidum condemnatur, & ipse fideiussor quem in donando adhibuit: & ei cui non donauit, in solidum condemnatur. ¶ Fundum quis donauit. si non restituat, ni-

quius possessor damnandus est. si autem fundum restituit, fructuum nomine, si nō eos consumpsit, in solidum condemnandus est. potuit enim non periclitari, si statim restituisset. si dolo desiit possidere, in litem iurabitur, & tanti 2 sequetur condemnatio. ¶ In solidum condemnatus donator actione iudicati, nisi in quantum facere potest, non tenetur beneficio constitutionis.

XLII. IDEM libro tertio Responsorum.

PAulus respondit, rescindere quidem sententiam suam præcedentem prætorem non posse: reliqua autem quæ ad consequentiā quidem iam statutorum pertinent, priori tamen sententiæ desunt: circa condemnandum reum vel absoluendum debere supplere, scilicet eodem die. Hac de re vide Suet. in Iulio.

XLIII. IDEM libro sextodecimo Responsorum.

PAulus respondit eos, qui vna sententia in vnam quantitatē condemnati sunt, proportione virili ex causa iudicati conueniri. & si ex sententia aduersus tres dicta Titius portionem sibi competentem exsoluit, ex persona ceterorum ex eadem sententia conueniri eum non posse.

Ius exequendi sententiam transit contra eum qui in locum condemnati succedit. Bart.

XLIIII.

XLIIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

Eadem ferè species in l. pen. C. de auth. tur.

EX contractu paterno actum est cum pupilla tutore auctore, & condemnata est. postea tutores abstinuerunt eam bonis paternis, & ita bona defuncti ad substitutum vel ad coheredes peruenerunt. quæritur, an hi ex causa iudicati teneantur. rescripsit, dandam in eos actionem, nisi culpa tutorum pupilla condemnata est.

Acta non possunt destrui sine consensu partis & iudicis. Bart.

XLV. PAVLVS libro primo Sententiarum.

Cc l. 1. C. ad Turpil.

ACta apud se habita, si partes consentiant, & iudex hoc permiserit, potest inhærere eadem die circumduci: nisi vel negotium vel lis terminata est. ¶ De amplianda vel minuenda pœna damnatorum post sententiam dictam sine principali auctoritate nihil est statuendum. ¶ Contra indefensos minores tutorem vel curatorem non habentes nulla sententia proferenda est.

XLVI. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

ACtorum verba emendare tenore sententiæ perseuerante non est prohibitum.

XLVII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

DE vnoquoque negotio præsentibus omnibus, quos causa cõtingit, iudicari oportet. aliter enim iudicatum tantùm inter præsentes tenet. ¶ Qui apud fiscum causam defendere sæpius conuenti neglexerint, rebus iudicatis subtrahendi sunt. quod eo apparet si sæpe conuenti præsentiam suam facere noluerint.

XLVIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

Val. Max. lib. 2. tit. 1. Cc l. iudices. C. de sentent.

DEcreta à prætoribus latine interponi debent.

XLVIIII. PAVLVS libro secundo Manualium.

FIT exheredatum, vel cum qui se paterna hereditate abstinuit, nec ex ipsius contractu, nisi id quod facere potest, condemnandum. quemadmodum autem facere posse creditur, videndum est, vtrum deducto omni ære alieno, vt is qui ex donatione conuenitur: an vt maritus & patronus, nullo deducto ære alieno. & indubitati iuris est, ad similitudinem viri & patroni eum detrahendum. pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui verum debitum persoluere compellitur.

videtur legẽdum, non condemnandum.

L. TRYPHONINVS libro duodecimo Disputationum.

NE liberalitate sua inops fieri periclitetur.

Græcissimus. Ant. Aug. libro 2. c. 1.

LI. PAVLVS libro secundo Manualium.

SI quis dolo fecerit, vt bona eius venirent: in solidum tenetur. ¶ Si quis creditorem missum in possessionem rei seruandæ causa non admiserit, si venditor præstiterit creditori quãti eius interfuerit: quæstum est an debitor libe-

Cc l. 7. C. de rei vind.

retur. & puto improbum esse eum, qui velit iterum consequi quod accepit.

In actionibus descendentibus à delicto, cessat beneficium ne quis conueniatur nisi inquantum facere potest. Bart.

LII. TRYPHONINVS libro duodecimo Disputationum.

SI rerum amotarii cum viro agatur, quamquam videatur ea quoque actio præcedentis societatis vitæ causam habuisse, in solidum condemnari debet: quoniam ex male contractu & delicto oritur.

LIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

CONtumacia eorum, qui ius dicenti non obtemperant, litis damno coërcetur. & Contumax est, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus quod volgo peremptorium appellatur, litteris euocatus præsentiam sui facere contemnet. Pœnam contumacis non patitur, quem aduersa valetudo, vel maioris causæ occupatio defendit. Contumaces non videntur, nisi qui cum obedire deberent, non obsequuntur: id est qui ad iurisdictionem eius, cui negant obsequi, pertinent.

LIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

CONtra pupillum indefensum, eúmque qui reipublicæ causa abest, vel minorem viginti quinque annis propositum peremptorium nihil

nihil momenti habet. & Is qui ad maius auditorium vocatus est, si litem inchoatam deseruit, contumax non videtur.

Iudex non potest suam sententiam definitiuam corrigere.

LV. VLPIANVS libro quinquagensimo primo ad Sabinum.

IVdex posteaquam semel sententiam dixit, postea iudex esse desinit. & hoc iure vtimur, vt iudex qui semel vel pluris vel minoris condemnauit, amplius corrigere sententiam suam non possit. semel enim male seu bene officio functus est.

Hoc nomine Verrē arguit Cic. 3. Verrin. vide Plutar. in apophth. de Philip.

Sententia iusiurandum & confessio in iudicio habent exequutionem paratam. Bart.

LVI. IDEM libro vicensimo septimo ad Edictum.

POst rem iudicatam, *vel* iureiurando decisam, vel confessionem in iure factam, nihil quæritur post orationē Diui Marci: quia in iure confessi pro iudicatis habentur.

Maior decem & octo annis potest esse iudex delegatus & ordinarius. Bart.

LVII. IDEM libro secundo Disputationum.

QVidam consulebat, an valeret sententia à minore viginti quinque annis iudice data. & æquissimum est tueri sententiam ab eo dictam, nisi minor decem & octo annis sit. certe si magistratum minor

* Ex lege Iulia iudiciorū & edicto D. Augusti, de quo Plin. lib. 10. epist.

gerit, dicendum est iurisdictionem eius non improbari. Et si fortè ex consensu iudex minor datus sit, scientibus his qui in eum consentiebant: rectissimè dicitur valere sententiam. proinde si minor prætor, si cõsul ius dixerit, sententiámve protulerit: valebit. princeps enim, qui ei magistratum dedit, omnia gerere decreuit.

LVIII. * IDEM libro septimo Disputationum.

SI cum nulla sententia præcessisset, capta sunt & distracta pignora: possunt reuocari.*

Sufficit si in sententia exprimatur verbum condemno, vel æquipollens. Bart.

LVIIII. IDEM libro quarto de omnibus tribunalibus.

In vulg. edit. est lex, In summa.

IN SENTIIS sufficiet, si expresserit iudex summam in sententia, soluíque iusserit, vel præstari, vel quo alio verbo hoc significauerit. amplius est reseriptum, etsi in sententia non sit summa adiecta: si tamen is qui petit, summam expresserit, & iudex ait, SOLVE QVOD PETITVM EST, vel QVANTVM PETITVM EST: valere sententiam. & Qui sortiti quidem condemnationem faciunt, de vsuris autem ita pronuntiant, VSVRAE SI QVAE COMPETVNT, vel QVAE COMPETVNT, VT PRAESTENTVR: non rectè pronuntiant. debent enim de vsuris quoque cognoscere, & certam facere condemnationem.

Senten

Sententia lata contra mortuum est ipso iure nulla. Bart.

* Si quis ex edicto peremptorio post mortem sit condemnatus, non valet sententia: quia morte rei peremptorium soluitur. ideóque vt in re integra de causa notio præstabitur, & quod optimum patuerit, statuetur.

Febricitans non tenetur expectare, vel in peremptorio comparere. Bart.

LX. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

QVæsitum est cum alter ex litigatoribus febricitans discessisset, & iudex absente eo pronuntiasset: an iure videretur pronuntiasse. respondit, morbus sonticus etiam multis litigatoribus ac iudice diem differt. sonticus autem existimandus est, qui cuiusque rei agendæ impedimento est. ° litiganti porro quid magis impedimento est, quàm morbus corporis contra naturam, quem febrem appellant? igitur si rei iudicandæ tempore alter ex litigatoribus febrem habuit, res non videtur iudicata. potest tamen dici, esse aliquam & febrium differentiam. nam si quis sanus aliàs ac robustus, tempore iudicandi leuissima febre correptus fuerit: aut si quis tam veterem quartanam habeat, vt ei ex omnibus negotiis superesse soleat: poterit dici, morbum sonticum non habere.

Gell. libro 20. c. 1. l. 113. ff. de verb. sig.

° rectè sic dispungédum ait Ant. Aug. lib. 1. c. 9. cõtra Haloandrũ.

LXI. IDEM libro quadragensimo quinto Digestorum.

IN iudicati actione non prius ratio habenda est eius, cui prior reus condemnatus fuerit.

LXII. ALFENVS VARVS libro sexto Digestorum à Paulo epitomatorum.

& l. Paulus. 7. cod. CVm quæreretur, iudex si perperam iudicasset, an posset eodem die iterum iudicare: respondit non posse.

Sententia lata contra vnum, alteri non præiudicat qui eum prohibere non poterat, vel ab eo causam non habebat. Bart.

LXIII. MACER libro secundo de Appellationibus.

SAepe constitutum est, res inter alios iudicatas aliis non præiudicare. quod tamen quandam distinctionem habet. nam sententiæ inter alios dictæ aliis quibusdam etiam scientibus obest: quibusdam verò, etiam si contra ipsos iudicatum sit, nihil nocet. Nam scientibus nihil præiudicat, veluti si ex duobus heredibus debitoris alter condemnatur. nam alteri integra defensio est, etiam si cum coherede suo agi scierit. Item si ex duobus petitoribus alter victus adquieuerit, alterius petitioni non præiudicatur. idque ita rescriptum est. Scientibus sententiæ quæ inter alios data est obest, cum quis de ea re, cuius actio vel defensio primùm sibi

sibi competit, sequenti agere patiatur. veluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris, aut maritus socerum vel vxorem de proprietate rei in dote acceptæ, aut possessor venditorem de proprietate rei emptæ. & hæc ita ex multis constitutionibus intellegenda sunt. Cur autem his quidem scientia nocet, superioribus verò non nocet, illa ratio est: quòd qui scit coheredem suum agere, prohibere eum, quo minus vti velit, propria actione vel defensione vtatur, non potest. is verò qui priorem dominum defendere causam patitur, ideo propter scientiam præscriptione rei quamuis inter alios iudicatæ summouetur, quia ex voluntate eius de iure quod ex persona agentis habuit, iudicatum est. nam & si libertus meus me intercedente seruus vel libertus alterius iudicetur, mihi præiudicatur. diuersa causa est, si fundum à te Titius petierit, quem ego quoque, sed non ex persona Titij, ad me pertinere dico. nam quamuis contra Titium me sciente iudicatum sit, nullum tamen præiudicium patior: quia neque ex eo iure, quo Titius victus est, vindico; neq; potui Titio intercedere, quo minus iure suo vtatur. sicuti & de coherede supra diximus.

Pendente appellatione frustratoria currunt vsuræ. Bart.

LXIIII. SCAEVOLA libro vicensimo quinto Digestorum.

* Sic Florecto Scin manuscr. ergo fallitur Zasius qui legit, creditorem debitor.

l. 24. ſ. de appel.

NEgotiorum geſtorum condemnatus appellauit, & diu negotium tractum eſt. quæſitum eſt, appellatione eius iniuſta pronuntiata, an quo tardius iudicatum ſit, vſuræ pecuniæ in condemnatum deductæ medij temporis debeantur. reſpondit, ſecundum ea quæ proponentur, dandam vtilem actionem.

DE CONFESSIS.

TIT. II.

PAVLVS lib. quinquageſimo ſexto ad Edictũ.

CONfeſſus pro iudicato eſt. qui quodammodo ſua ſententia damnatur.

II. VLPIANVS lib. quinquagẽſimo octauo ad Edictũ.

NOn fatetur qui errat, niſi ius ignorauit.

III. PAVLVS libro nono ad Plautium.

IVlianus ait, confeſſum certum ſe debere legatum, omnimodo damnandum, etiam ſi in rerum natura non fuiſſet, etſi iam à natura receſſit. ita tamen, vt in æſtimationem eius damnetur: quia confeſſus pro iudicato habetur.

IIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI is cum quo lege Aquilia agitur, confeſſus eſt ſeruum occidiſſe: licet non occiderit, ſi tamen occiſus ſit homo, ex confeſſo tenetur.

V. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

QVi Stichum debere ſe confeſſus eſt, ſiue mortuus iam Stichus erat, ſiue poſt litis conteſtationem deceſſerit: condemnandus eſt.

VI. IDEM libro quinto de Omnibus tribunalibus.

1 CErtum confeſſus, pro iudicato erit: incertum, non erit. ¶ Si quis incertum confiteatur vel corpus ſit confeſſus, Stichum vel fundum dare ſe oportere: vrgueri debet, vt certum confiteatur. item eum qui rem confeſſus eſt, vt
2 certam quantitatem fateatur. ¶ Sed & ſi fundum vindicem meum eſſe, túque confeſſus ſis: perinde habearis, atque ſi dominij mei fundum eſſe pronuntiatum eſſet. & ſi alia quacumque actione ciuili vel honoraria, vel interdicto exhibitorio vel reſtitutorio vel prohibitorio dum quis conuenitur, confiteatur: dici poteſt, in his omnibus ſubſequi prætorem voluntatem orationis Diui Marci debere. & omne omnino, quod quis confeſſus eſt, pro iudicato habere. dabitur igitur ex his actionibus, ex quibus dies datur ad reſtituendam rem, confeſſo tempus ad reſtitutionem. & ſi non reſtituatur, lis æſtimabitur. ¶ Si quis abſente aduerſario confeſſus ſit, videndum numquid non debeat pro iudicato habere: quia nec qui iurat de operis, obligatur, nec ſolet quis abſenti con-

l. debitoribus. ſ. de re iudic. l. poſt ré. ibid.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

demnari. certè procuratorem, tutorem, curatoremue præsentem esse sufficit. Sed an & ipsos procuratores, vel tutores, vel curatores fateri sufficiat videamus. & non puto sufficere. ¶ In pupillo tutoris auctoritatem exigimus. & minorem à confessione sua restituemus. ¶ Confessi vtique post confessionem tempora quasi ex causa iudicati habebunt.

¶ 4. mendium.

Arbiter post confessionem datus, an confessum possit absoluere.

VII. AFRICANVS lib. quinto Quæstionum.

CVm fideicommissum peteretur, heres confessus est debere. arbiter ad restituendum datus comperit nihil deberi. quæsitum est, an posset absoluere. respondi, posse interesse quæ ex causa nihil debeatur. nam si ob id quod nihil ex fideicommissum fuerit, non debere eum absoluere. ¶ si verò quia testator forte solvendo non erat, aut quòd heres omne solutum esse apud prætorem dixerat, & cum cõtroversia & computatio difficilior esset, arbiter datus fuerit: salvo officio eum absoluturum. has enim partes eius esse, vt si in computatione nihil inueniatur, possit absoluere. sed & ex superiore casu ad prætorem remittere debeat, vt absoluatur.

¶ Sed ad prætorem remittere vt absoluatur.

VIII. PAVLVS lib. quarto ad Sabinum.

NOn omnimodo confessus condemnari debet rei nomine, quæ an in rerum natura esset, incertum sit.

D E

DE CESSIONE BONORVM. TIT. III.

VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

CReditori qui ob restitutionem ædificiorum crediderit, priuilegium exigendi datur.

II. IDEM libro vicensimo primo ad edictum.

IN personalibus actionibus qui postea quidem contraxerunt, verùm vt pecunia eorum ad priores creditores perueniat, in locum eorum succedunt.

III. IDEM libro quinquagensimo octauo ad Edictum.

IS qui bonis cessit, ante rerum venditionem vtique bonis suis non caret. quare si paratus fuerit se defendere, bona eius non veneunt.

IIII. IDEM libro quinquagensimo nono ad Edictum.

SI qui bonis cessit, si quid postea adquisierit, in quantum facere potest, conuenitur. Sabinus & Cassius putabãt eũ qui bonis cessit, ne quidẽ ab aliis quibus debet, posse inquietari.

V. PAVLVS lib. quinquagensimosexto ad Edictum.

QVem pœnitet bonis cessisse, potest defendendo se consequi ne bona eius veneãt.

VI. VLPIANVS libro sexagensimo quarto ad Edictum.

Qui

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

QVi bonis suis cessit, si modicum aliquid post bona sua vẽdita adquisierit: iterum bona eius non veneunt. vnde ergo modum huic æstimamus? vtrum ex quantitate eius quod adquisitum est, an verò ex qualitate? & putem ex quantitate id æstimandum esse eius quod quæsit. dummodo illud sciamus, si quid misericordiæ causa ei fuerit relictum, puta menstruum vel annuum alimentorum nomine, non oportere propter hoc bona eius iterato venundari. nec enim fraudandus est alimentis cottidianis. Idem & si vsusfructus ei sit concessus vel legatus, ex quo tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine satis est.

VII. MODESTINVS libro secundo Pandectarum.

SI debitoris bona venierint, postulantibus creditoribus permittitur rursum eiusdem debitoris bona distrahi donec suum consequantur: si tales tamen facultates adquisitæ sunt debitori, quibus prætor moueri possit.

Non auditur volens bonis cedere antequàm confiteatur debitum, vel sit condemnatus. Bar.

VIII. VLPIANVS libro vicensimosexto.

QVi cedit bonis antequam debitum agnoscat: condemnetur, vel in ius confiteatur: audiri non[a] debet.

VIIII. MARCIANVS libro quintodecimo Institutionum.

[a] In quibusdã deest nõ. vt ait glo. & in meis veteribus. est additum.

Bonis

BOnis cedi non tantùm in iure, sed etiam extra ius potest. & sufficit & per nũtium vel per epistulam id declarari.

QVIBVS EX CAVSIS IN POSSESSIONEM EATVR. TIT. IIII.

Hac de re vide orat. Cicer. pro Quintio.

VLPIANVS lib. duodecimo ad Edictum.

TRes ferè causæ sunt, ex quibus in possessionẽ mitti solet. rei seruandæ causa, item legatorum seruandorum gratia, & ventris nomine. damni enim infecti nomine si non caueatur, non in vniuersorum nomine fit missio: sed rei tantùm de qua damnum †tuetur. †timetur.

II. IDEM libro quinto ad Edictum.

PRætor ait, IN BONA EIVS, QVI IVDICIO SISTENDI CAVSA FIDEIVSSOREM DEDIT, SI NEQVE POTESTATEM SVI FACIET NEQVE DEFENDI RETVR, IRI IVBEBO. Potestatem autem sui non facit, qui id agit, ne aduersarius eius copiam sui habeat. ergo latitantis bona iubet possideri. quid si non latitet, sed absens non defendatur? nonne videtur potestatem sui non facere? Defendi autem videtur, qui per absentiam suam in nullo deteriorẽ causam aduersarij faciat. & Hæc verba DEFENDERETVR, παρατ

παρατάσιως, id est extensiuè, cum tractu temporis, scripta sunt. vt neque sufficiat vnquam defendisse, si non duret defensio: neq; obsit, si nunc offeratur.

Alciat. libro 2. disp. c. 12

Si contractus vel quasi descendit ex persona maioris, etiam contra pupillum potest fieri missio & venditio. Bart.

III. IDEM libro quinquagensimonono ad Edictum.

APud Iulianū quæritur, si cōmunem rem cum Titio pater pupilli habuerit, & communi diuidundo iudicio pupilla, non defendatur, nihilque erit, cuius nomine propter personam patris condemnatio fieri debeat: vtrum venire bona patris oporteat, an verò rei seruandæ causa possideantur. & ait Iulianus si quidem pater aliquos fructus percepit, aut fecerit rem deteriorem: bona eius venire possunt. si verò nihil sit, propter quod patris bona veneant: pupilli possideri. Marcellus autem notat: perquam iniquum esse, eum qui nihil cum pupillo contraxit, expectare eius pubertatem. quæ sententia habet rationem. ideoque cum contractus ex persona patris descendat, dicendum erit, non esse expectandam pupilli pubertatem. & Contractum cū pupillo potest dici, & si cum seruo eius contractum sit. competit enim aduersus eum de peculio actio. vnde probandum est, ex omnibus causis ex quibus aduersus pupillum actio

actio datur, hoc idem seruandum. & facilius erit hoc probādum in seruo qui in rem domini vertit, aut iussu eius, aut si institoria cum eo agi possit. ego puto, & si cum tutore eius contractum est, ex qua causa actio in pupillum datur, magis est vt edicto locus sit, quasi cum eo contractum sit. & Si pupillus heres extiterit alicni, æque ea causa legata debeat: videndum est, an huic edicto locus sit. magisque est, vt Marcellus scribit, etiam pupilli posse bona possideri. esseque in arbitrio hereditariorum creditorum, quid potius eligunt. etenim videtur impubes contrahere, cum adit hereditatem.

IIII. PAVLVS libro quinquagensimo octauo ad edictum.

SEd & is qui miscuit se, contrahere videtur.

V. VLPIANVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

HÆc autem locum habent, quotiens pupillus non defendatur à quocumque, siue à tutore vel curatore: siue habeat tutorem pupillus, siue non habeat. ceterum si existat aliquis qui defendere sit paratus, cessabit rei seruandæ causa possessio. & Non defendi pupillum constare debet. liqueréque prætori, vt sic permittat bonorum possessionē. hoc autem constare debet sic: euocandi sunt ad prætorem tutores pupilli, vt defendāt. si autem nō habet tutores,

tores, requirendi cognati vel adfines, & si qui alij sortè sunt, quos verisimile est defensionem pupilli pupillæ non omisuros vel propter necessitudinem, vel propter caritatem, vel qua alia ratione. liberti etiam, si qui sunt idonei, euocandi, exquirendaque defensio. si aut negent se defendere, aut non negent, sed taceant: tunc prætor possessionem dabit: tamdiu scilicet, quoad non defendatur. si defendi cœperit pupillus vel pupilla, desinet possideri. idem est & in furioso.

¶ Ait Prætor, SI IS PVPILLVS IN SVAM TVTELAM VENERIT, E AVE PVPILLA VIRIPOTENS FVERIT, ET RECTE DEFENDETVR: EOS QVI BONA POSSIDENT, DE POSSESSIONE DECEDERE IVBEBO. Rectè defendi quid sit, videamus. vtrum tantùm copiam sui facere, & ad suscipiendum iudicium paratum esse: an verò & satisdare omnimodo. & quidem nõ solùm ipsis se defendere volentibus hoc edictum scriptum est, sed in rem. & rectè defendetur, hoc est vel à se vel ab alio quocumque. sed si alius defendat, erit necessaria satisdatio. si ipse, non puto necessariam satisdationem. ergo oblata defensione decreti poterit interdicto reddito.

VI. PAVLVS libro quinquagensimo*septimo* ad Edictum.

IN possessionem mitti solet creditor, etsi sub condicione ei pecunia promissa sit. ¶ Cum dicitur,

dicitur, ET EIVS CVIVS BONA POSSESSA SVNT A CREDITORIBVS VENEANT, PRAETERQVAM PVPILLI ET EIVS QVI REIPVBLICAE CAVSA SINE DOLO MALO AFVIT: intellegimus eius qui dolo malo afuerit, posse venire. Si ab hostibus quis captus sit, creditores eius in possessionem mittēdi sunt. vt tamen non statim bonorum venditio permittatur, sed interim bonis curator detur.

VII. VLPIANVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

FVlcinius existimat, creditores rei seruandæ causa missos in possessionem ex his rebus ali non debere. ¶ Prætor ait, QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITAVIT, SI BONI VIRI ARBITRATV NON DEFENDETVR, EIVS BONA POSSIDERI VENDIQVE IVBEBO. Sic ferè Cic. recitat edictū in orat. pro Quintio.

Quando lex requirit actum & limitationem, non sufficit actus sine limitatione, nec limitatio sine actu. Bart.

Cum hoc edictum locum habeat, non sufficit latitare, sed & necesse est fraudationis causa id fieri. neque quod fraudationis causa sine latitatione fit, satis est ad possessionem & venditionem. sed oportet fraudationis causa latitare. & est frequentissima hæc causa possessionis. nam in vsu latitantium bona possidentur. ¶ Si quis possederit bona alicuius quasi latitantis, qui

non latitabat, & vendiderit: consequens erit dicere, venditionem bonorũ secutam nullius momenti esse. ¶ Quid sit autẽ latitare, videamus. Latitare est, non, vt Cicero definit, turpis occultatio sui: potest enim quis latitare non turpi de causa: veluti qui tyranni crudelitatem timet, aut vim hostium: aut domesticas seditiones. ¶ Sed is qui fraudationis causa latitet, non tamen propter creditores, & si hæc latitatio creditores fraudet: in ea tamen erit causa, ne hinc possidere bona eius possint. quia non hoc animo latitet, vt fraudentur creditores. animus enim latitantis quæritur, quo animo latitet: vt fraudet creditores, an alia ex causa. quid ergo si duas causas latitandi habuit, vel plures, inter quas etiam fraudandi creditores? an vendatio rectè procedat? & puto probandum, si plures causæ sint latitationis, inter quas est & fraudationis causa: nocere debere, possẽque hinc bona vendi. Quid si aduersus quosdam occultare se consilium nõ est, aduersus quosdam est? quid dicemus? & rectissimè Pomponius scribit, non aduersus omnes latitationem exigendam: sed aduersus eum, quem quis decipere & fraudare latitatione destinat. ¶ Vtrum ergo omnes bona eius vendere possunt, quia latitat: hoc est etiam his aduersus quos non latitat, quia verum est eum latitare: an verò is solus, aduersus quem latitat? & quidem verum est eum latitare,

"Hic §. erat mendosus in omnibus edit. Ant. Aug. lib. 3 cap. 9.

latitare, & fraudationis causa latitare, etsi non aduersus me latitet. Sed illud †tractãdum Pomponius putat, an aduersus me. eúmque solum posse hinc venditionem impetrare, aduersus quem latitetur. Latitare autem est, cum tractu aliquo latere: quemadmodum facilitare, § frequenter facere. ¶ Adeo autem latitatio animum & affectum † latitanti se desiderat, vt rectè dictum sit, furiosum hinc venditionem pati non posse: quia non se occultat qui suus non est. planè si non defendatur furiosus, curatorem ei dandum, aut bona eius vt possideantur nominatim permittendum est. Labeo autem scribit, si non inueniatur curator vel defensor furiosi, sed etsi curator datus eum non defendat: tunc remouendum eum, & oportere prætorem dare curatorem aliquem ex creditoribus, vt non amplius quàm necesse est, ex bonis furiosi veneat. eáque seruanda Labeo ait, quæ solent seruari cum venter in possessionem mittitur. Planè interdum bona eius causa cognita vendenda erunt, si vrgueat æs alienum, & dilatio damnum sit allatura creditoribus. ita autem vendenda, vt quod superest furioso detur: quia hominis eius status & habitus à pupilli condicione non multum abhorret. quod quidem non est sine ratione. Idémque & in prodigo dicendum est, ceteríque qui curatorum ope iuBantur. nec enim quisquam propriè lati-

† spectandum

† occultantis

tare eos dixerit. ¶ Illud sciendum est, posse 6
quem in eadem ciuitate esse, & latitare. & in
alia ciuitate, & nō latitare. etenim qui in alia
ciuitate sit, copiámque sui faciat in publico,
ibique pareat: an latitet videamus. & hodie hoc
iure vtimur, vt siue quis eodem loci agat, siue
alio, siue peregre agat, si tamen occursum credi
toris euitet: latitare videatur. deniq; eum quoq;
qui in foro eodem agat, si circa columnas aut
stationes se occultet: videri latitare veteres re-
sponderunt. & posse quem aduersus alterum la-
titare, aduersus alterum non. constat autem vt
ipse eius possit bona vendere, aduersus quem la-
titat. ¶ Si in diem vel sub condicionem debitor 7
latitet: antequam dies vel condicio veniat, non
possunt bona eius venire. quid enim interest de-
bitor quis non sit, an nondum conueniri possit?
nam etsi non sit debitor, idem dicemus. idem
erit dicendum, & si quis habeat quidem actio-
nem, sed talem quæ per exceptionem repellitur.
¶ Si quis actione de peculio filij vel serui no- 8
mine conueniri possit: si latitet, eo iure vtimur,
vt possint bona eius possideri & venire, tamelsi
nihil fuerit in peculio: quia esse potest. & res
iudicatæ tempus spectamus, vtrum sit, an non
sit: & quod teneat actio, etiam si nihil in pe-
culio fuerit. ¶ Item videamus, si quis aduer- 9
sus in rem actionem latitet: an bona eius pos-
sideri venúmque dari possint. extat Neratij
senten-

*Statuas legēdum esse contēdit Cuiac. libr. 1. obseru. quā emēdationem plerique reiiciūt.

sententia existimātis bona esse vendēda. * & *
hoc rescripto Hadriani continetur. quo iure
10 vtimur. ¶ Celsus autem Sexto respondit, si fun-
dum quem petere volo, Titius possideat, neque
absens defendatur: commodius se existimare
in fundum possessione mittendum, quàm bona
eius possideri. hoc adnotandum est, Celsum con-
11 sultum non de latitante: sed de absente. ¶ Idem
Celsus existimat, si is à quo hereditatem petere
velim, latitat: commodissime fieri posse, vt
in possessionem mittar rerum, quas pro here-
de vel pro possessore possidet. sed si dolo fecit,
quo minus possideret: bona eius possidenda &
vendenda sunt.

Propter nimiam contumaciam, potest
prætor decernere vt ex primo
decreto missus, fructus
lucretur. Bart.

12 ¶ Diuus quoque Pius in persona eius qui he-
reditatem possidens copiam sui non faciebat,
esse ipsis, in possessionem rerū hereditariarum
aduersarium inducendum. in quo rescripto &
fructum percipere iussit eum qui per nimiam
contumaciam possessoris hereditatis, vt lucro
eius cedat, in possessionem inductus est rerum
hereditariarum.

*Hæc lex pertinet ad illa verba edicti, CVI HERES NON EXTABIT, quæ à Cic. in hoc edicto posita, superius in edicti recitatione omissa sunt.

VIII. IDEM libro sexagensimo ad Edictum.

SI diu incertum sit, heres extaturus, nec ne
sit: causa cognita permitti oportebit bona
rei seruandæ causa possideri. ¶ Et ita res vr-

gat, vel condicio: bonum etiam hoc erit concedendum, vt curator constituatur

VIIII. PAVLVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

VNus ex creditoribus. ¶ Si alter ex heredibus intra tempora sibi præstituta deliberet adire hereditatẽ, alter verò neget se aditurum: videndum est, quid creditoribus agendum sit. & placet interim eos in possessionem mittendos custodiæ causa, donec appareat is qui deliberat, vtrum adgnoscat partem suam, an non adgnoscat.

X. VLPIANVS libro octagensimo primo ad Edictum.

SI pupillus præsens sit, tutorem autem non habeat, pro absente habendus est.

XI. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI filiofamilias legatum vel fideicommissum sub condicione relictum sit, dicendum est, tam ipsum quàm patrem in possessionẽ mittendos esse: quia ambo spem commodi habent.

XII. POMPONIVS libro vicensimo tertio ad Quintum Mucium.

CVM legatorum vel fideicommissi seruandi causa, vel quia damni infecti nobis non caueatur, bona possidere prætor permittit, vel ventris nomine in possessionem nos mittit, non possidemus: sed magis custodiam rerum, & obseruationem nobis concedit.

XIII.

XIII. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

AD cognitionem imperatorum à præside prouinciæ remissus, etsi in ceteris litibus Romæ defendere se non cogitur: tamen in prouincia defendendus est. nam & exilio temporario puniti, si defensor non existat, bona veneunt.

Pertinet ad verba edicti quæ refert Cic. QVI EXILII CAVSA SOLVM VERTERIT.

XIIII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI quis creditorem prohibuerit bona debitoris ingredi, datur in eum actio quàti ea res sit. sed & si quis legatorum seruandorum causa missus in possessionem admissus non est, si legati condicio pendeat, licet possit deficere: æstimetur tamen id quod legatum est. quia interest eius cautum habere. Creditor autem condicionalis in possessionem non mittitur: quia is mittitur, qui potest bona ex edicto vendere.

XV. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

IS qui rem permutatam accepit, emptori similis est. idem is qui rem in solutum accepit, vel qui lite æstimata retinuit, vel ex causa stipulationis, non ob liberalitatem est consecutus.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

*In vulg. edit. De bonis, &c. In indice tit. nulli sunt asteriſci.

DE REBVS* AVCTORITATE IVDICIS POSſidendis *ſeu vendundis.*

TITVLVS V.

GAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum prouinciale.

VENIRE *bona ibi oportet, vbi quisque defendi debet. id est*

II. PAVLVS libro quinquagenſimo quarto ad Edictum.

VBI *domicilium habet:*

III. GAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum prouinciale.

AVT *vbi quisque contraxerit. Contractum autem non vtique eo loco intelligitur, quo negotium gestum sit: sed quo soluenda est pecunia.*

Instituto sub conditione, statuitur tempus intra quod condicionem impleat & adeat. Bart.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimo ſeptimo ad Edictum.

SI *seruus sub condicione heres institutus sit, aut dubium sit, an is heres liberque futurus sit: non est iniquum, postulantibus creditoribus ita decerni, vt si ante certum tempus is heres non extiterit: proinde omnia obseruentur, &*

ac si is heres ita institutus non esset. quod plerumque accidere, si sub condicione dãdæ alicui pecuniæ heres institutus sit, nec dies adpositus sit. sed hoc quantum ad bona ita obseruandum. ceterum libertas ei quandoque competet, & à prætore conseruanda est, etiam si certum sit neque heredem neque bonorum possessorem futurum. Si quis tamen heredem se †spondendo, vel actiones patiendo defuncti defendat: bona defuncti venire non poterunt. †respondendo

V. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

SI *minor viginti quinque annis qui habet curatores, a curatoribus non defendatur, nec alium defensorem inueniat: bonorum venditionem patitur etsi non latitet. licet non fraudationis causa latitare videtur, qui sui non est idoneus defensor.* Sic Flor. sed alij legendũ putant, nec fraudationis, &c.

VI. PAVLVS libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

SI *non expedierit pupillo hereditatẽ parẽtis retinere, prætor bona defuncti venire permittit: vt quod superauerit, pupillo restituatur.* Gesta per pupillum obseruantur, licet postea se abstineat. Bart.

Si pupillus antequam abstineret, aliquid gesserit: seruãdum est, vt ea si bona fide gesserit. quid ergo si quibusdam creditoribus soluit, deinde bona veniermt? si quæratur, an repetitio sit: ex causa id statuendum Iulianus ait. ne alterius

aut neglegentia aut cupiditas huic qui diligens fuit, noceat. quòd si vtroque instante tibi gratificatus tutor soluit, æquum esse, aut prius eandem portionẽ mihi quæri, aut cõmunicandum quod accepisti. & hoc Iulianus ait. apparet autem loqui eum, si ex bonis paternis solutum sit. Quid ergo, si aliunde pupillus soluerit? reddi ei debebit, nec ne? & virili à creditore, an ex hereditate? Scæuola noster ait, si aliquid sit in bonis: deducendum ex hereditate solidum, exemplo eius qui gessit negotia. sed si nihil sit in bonis, non esse iniquum aduersus creditorem dandam repetitionem quasi indebiti soluti.

VII. CAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum prouinciale.

HEreditarium æs alienum intellegitur etiã id, de quo cum defuncto agi non potuit: veluti quod is cum moreretur, daturum se promisisset. item quod is qui pro defuncto fideiussit, post mortem eius soluit.

VIII. VLPIANVS libro sexagensimo primo ad Edictum.

IN venditionem bonorum etiam vsusfructus veniat: quia appellatione domini fructuarius quoque continetur. ¶ Si quis fructus ex prædio debitoris capi poterit, hunc creditor qui in possessionem prædij missus est, vendere vel locare debet. sed hoc ita demum, si ante neque venierit, neque locatus erit. nam si iam à debitore vel locatus erat, vel venierat: seruabit prætor venditionem & locationem à debitore factam, etsi minoris distractum est, vel locatum. nisi si in fraudem creditorum hoc fiat. tũc enim prætor arbitrium dat creditoribus, vt ex integro locationem vel venditionem faciant. De ceterarum quoque rerum fructibus idem erit dicendum, vt si qui locari possint, locentur. puta mercedes seruorum, vel iumentorum, ceterorũmque quæ possunt locari. ¶ De tempore locationis nihil prætor locutus est. & ideo liberum arbitrium creditoribus datum videtur, quanto tempore locent. quemadmodum illud est in arbitrio eorum, vendant, vel locent, scilicet sine dolo malo. ex culpa autem rei non fiunt.

¶ Si vnus sit qui possideat bona, expeditum erit de locatione. quòd si non vnus, sed plures sint: quis eorum debeat locare vel vendere, quæritur. & si quidem conuenit inter eos, expeditissimum est. nam & omnes possunt locare, & vni hoc negotium dare. si verò non conuenit, tunc dicendum est, prætorem causa cognita eligere debere, qui locet vel vendat.

VIIII. IDEM libro sexagensimo secundo ad Edictum.

PRætor ait, SI QVIS CVM IN POSSESSIONE BONORVM ESSET, QVOD EO NOMINE FRVCTVS CEPERIT,

*Quia & id maxime dicitur cuiusque propriũ, quo quis vtitur & fruitur. Cic. lib. 8. epist. ad Curium.

RIT, EI, AD QVEM EA RES PERTINET, NON RESTITVAT: SIVE QVOD IMPENSAE SINE DOLO MALO FECERIT, EI NON PRAESTABITVR: SIVE DOLO MALO EIVS DETERIOR CAVSA POSSESSIONIS FACTA ESSE DICETVR: DE EA RE IVDICIVM IN FACTVM DABO. ¶ Quod de fructibus ait, etiam de ceteris, quæcunque ex re debitoris peruenerunt, intelligendum est. & sanè debuit hoc ita esse. quid enim si ex compromisso, vel alio casu pœnam consecutus est? nam eam pœnam quam consecutus est, præstare debet. ¶ Quod ait prætor, SIVE QVOD IMPENSAE NOMINE SINE DOLO *MALO* FECIT, EI NON PRAESTABITVR: hoc eò spectat, vt si quid ipse erogauit creditor, si modo sine dolo malo erogauit, hoc ei præstetur. sufficit igitur sine dolo erogasse, etiam si nihil profuit erogatio eius rei debitori. ¶ His verbis, AD QVEM EA RES PERTINET, etiam curator bonis distrahendis datus continebitur, & ipse debitor, si contigerit ne bona eius veneant. & ipsi itaque creditori aduersus hos dabitur actio, quos enumerauimus, siue quid in fructibus percipiendis erogauit, siue in familia alenda curandáve, prædiis fulciendis vel reficiendis, vel damno insecto

insecto promittendo, vel seruo noxali iudicio defenso: si modo non magis eum expedit dedere quàm retinere. quòd si dedere expedit, consequens erit repetere eum non debere. ¶ Generaliter etiam dicendum est, quidquid impendit in rem, si modo sine dolo malo impendit, repetere eum posse. nam negotiorum gestorum agere nō magis potest, quàm si socius cōmune ædificium fulsit. quia hic quoq; creditor cōmune non alienum negotium gessisse videtur. ¶ Est præterea quæsitum, si deteriora prædia facta fuerint sine dolo malo creditoris, vel iura eorum amissa, vel ædificia diruta, vel exusta: item familiæ pecorúmque acta cura non sit, aut possessio alij tradita, sine dolo tamen malo: an teneatur. & apparet eum nō teneri: quia dolo malo caret. erítque melior eius condicio, quàm in pignore creditoris, qui non tantùm dolum malum, verùm culpam quoque debet. Eadem causa est curatoris bonorum. nam & is tenetur vt creditores. ¶ Item cum quoque, qui neque locauit fructum prædij, neque vendidit, in factum actione dat prætor: & in hoc condemnabitur, quanto minus propter hoc perceptum est, quia neque vendidit, neque locauit. Ceterum si tantum perceptum est, quantum percipereture, si locatus vel distractus fructus esset: nihil ei imputabitur. præstat autem per id tantum temporis, quo in possessionem fuit vel ipse, vel iussu eius alius, quoad

1 2 3 4 5 6

"In archetypo deest non in veteribus est additum, rectè. Taurell. in adnot.

quoad inde de possessione discessum est: nam neque hoc imputatur creditori, cur in possessionē non venerit: neque illud, cur de possessione decesserit: cum voluntarium & suum potius negotium creditor gerat. Æstimatio autē fit, quantum interest eius qui experitur. ¶ Hæ actiones neq; temporariæ sunt: & tam heredibus, quàm in heredes dabuntur, ceteróque successores. ¶ Si possessionis causa deterior facta esse dicetur dolo eius qui in possessionē missus sit: actio in eum ex dolo datur, quæ neque post annum, neque in heredes ceteróque successores dabitur: cum ex delicto oriatur, perq; nomine concipiatur. 8

X. PAVLVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

NIsi quatenus ad eum peruenit.

XI. VLPIANVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

HEredi autem dabitur: quia & rei continet persecutionem.

XII. PAVLVS libro quinquagesimo nono ad Edictum.

CVm vnus ex creditoribus postulat in bona debitoris se mitti: quæritur, vtrum solus is qui petit, possidere potest: an cum vnus petit, & prætor permisit: omnibus creditoribus aditus sit. & commodius dicitur, cum prætor permiserit, non tā personæ solius petentis, quàm creditoribus, & in rem " permissum videri. quod & Laveo putat. nec videbitur libera persona adquirere alq: quia nec sibi quicquā adquirit, cui prætor permittit: sed aliquid ex ordine facit. & ideo ceteris quoque prodest. Planè si is postulauerit, qui creditor non est: minime dicendum est, vel eum qui creditor est, possidere posse: quia nihil egit talis postulatio. aliter atque si creditor, cui permissum est possidere, postea recepit debitum suum. ceteri enim poterunt peragere bonorum venditionem.

" Idcirco hanc possessionem Græci vocant πλὴν καθόλα τῶν λαναγῶν.

Simplex iudicis præceptum vltra eius iurisdictionem non extenditur Bart.

1 ¶ Is qui possidere iubetur, eo loco iussus videtur, cuius cura ad iubentem pertinet.

Paria sunt rem nō posse reperiri, vel non posse possideri. Bart.

2 ¶ Si propter naturam rei, veluti si prædium inundatum sit, aut propter latronum potentiam non potest possideri: rectè dicitur, non esse quod possideatur.

XIII. GAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum prouinciale.

QVamuis possessa non sint bona, quia forte nihil fuerit quod possideatur, aut sine controuersia non possideatur: creditor, qui in possessionem missus est, perinde habetur, ac si etiam possessa bona fuissent.

XIIII. PAVLVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

Credit

CReditore in possessionem rerum debitoris missō, curator constitui debet, si quædam actiones perituræ sunt. ¶ Datur in creditorem actio, qui in possessionem missus est, de eo quod ex bonis debitoris ad eum peruenit. si nondum sit aliquid consecutus, actiones suas præstavit. datur autem in factum actio aduersus eum: & omne quod in actionem negotiorum gestorum veniret, si posset agi, restituendum à creditore.

Creditoribus missis in possessionem, permittitur facere inuentarium. Bart.

XV. VLPIANVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

CVm plures creditores in possessionem rerum debitoris mittantur, nec corrumpantur rationes, uti hoc negotium à creditoribus esse dandum, quem maior pars creditorum elegerit. ego puto creditoribus instrumentorum etiam ἀναγραφὴν. i. descriptionem facere: non vt describant ipsa corpora instrumentorum, sed quot sint, de qua re sint, subnotent sibi, & quasi inuentarium faciant. quod etiam vniuersorum facere eis erit permittendum. Præterea nonnunquam prætor causa cognita etiam describere aliquid ex instrumentis creditoribus debevit permittere, si qua idonea causa interueniat. ¶ Vtrum semel an etiam sæpius recognitio, disputatio concedenda sit creditoribus, videamus. & ait Laveo, amplius quàm semel

*Sic Cic. loquitur, vel vt nostri inuentariū. Vide Ant. Aug. lib. 4. c. 3. vbi reprehendit Alcia.

semel non esse* concedendam*. si quis tamen, inquit, iurauerit non calumniæ causa se postulare, neq; habere quæ dispunxerit: iterū ei faciēdam potestatem ait, nec amplius quàm vis.

XVI. GAIVS libro vicesimo quarto ad Edictum prouinciale.

CVm bona veneunt debitoris, in comparationem extranei & eius qui creditor cognatúsve sit, potior habetur creditor cognatúsve. magis tamen creditor quàm cognatus. & inter creditores potior is cui maior pecunia debebitur.

Perperā in omnibus manuscr. & vulgatis hic nouus Tit. inseribebatur, De priuilegiis creditorum. Ant. Aug. lib. 3. c. 1.

Funeraria actio priuilegio subnixa est, siue funeratus sit is de cuius bonis agitur, siue alius cuius onus funerandi ad eum spectabat. Bart

XVII. VLPIANVS libro sexagesimo tertio ad Edictum.

QVæsitum est, vtrum ita demum priuilegium habet funeraria, si is cuius bona veneūt, funeratus sit: an etiam si proponas alium esse funeratum. & hoc iure vtimur, vt quicumq; sit funeratus: id est siue is cuius de bonis agitur, siue quid is debuit, quod reddere eum, si viueret, funeraria actione cogi oporteret: priuilegio locus sit. paruique referre dicamus, qua actione hic sumptus repetatur, funeraria, an familiæ herciscundæ, an qua alia: dūmodo sumptus funeris causa factus sit. quacumq; igitur actione ob funeris sumptum vta-

turetiam funerariam ei competere. quare si in stipulatum funeris impensa deducta est, dicendum est locum esse priuilegio, si modo quis non abiciendi priuilegij causa stipulatus est. ¶ Si uxor sponsa dedit dotem, & nuptiis renuntiatum est: tametsi ipsa dotem condicit, tamen æquum est hanc ad priuilegium admitti, licet nullum matrimonium contractum est. Idem puto dicendum, etiam si minor duodecim annis in domum quasi uxor deducta sit, licet nondum uxor sit.

l. 74. §. de iur. dot.

XVIII. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

INteresse enim reipublicæ, & hanc solidum consequi, vt ætate permittente nubere possit.

XVIIII. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

DAbimúsque ex his causis ipsi mulieri priuilegium. ¶ Si quis cum tutor non esset, pro tutore negotia gessit: priuilegio locum esse manifestum est. nec interest, ipse debeat qui gessit, siue heres eius, ceterique successores. ipse autem pupillus habet priuilegium: sed eius successores non habent. sed æquissimum erit, ceteros quoque quibus curatores quasi debilibus vel prodigis dantur,

Sic distinguēda esse hæc capita docet Aug. libro 3. c. 1.

XX. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

VEl surdo, muto,

XXI. GAIVS libro vicesimo quarto ad Edictum prouinciale.

VEl fatuo,

a In vulg. non ex Lex.

XXII. VLPIANVS libro sexagesimo tertio ad Edictum.

1 IDem priuilegium competere. ¶ Sed si bonis curator datus sit vel absentis vel ab hostibus capti, vel dum deliberant scripti heredes de adeunda hereditate: non oportebit priuilegium dari. non enim in eadem causa est.

XXIII. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

SI negotium impuberis alicuius ex officio amicitiæ gesserit, debet bonis eius venditis priuilegium pupillo conseruari. & ita accepi.

XXIIII. VLPIANVS libro sexagesimo tertio ad Edictum.

1 SI ventri curator datus sit, nec partus editus, priuilegium cessabit. ¶ Diuus Marcus » ita edixit. creditor, qui ob restitutionem ædifi» ciorum crediderit, in pecunia quæ credita erit, » priuilegium exigendi habebit. quod ad eum » quoque pertinet, qui redemptori domino man2 dante pecuniam subministrauit. ¶ In bonis mensularij vendendis post priuilegia potiorem eorum causam esse placuit, qui pecunias apud mensam fidem publicam secuti deposuerunt. sed enim qui depositis nummis vsuras à mensularijs acceperunt, à ceteris creditoribus non

l. 25. §. de reb. cred.

separantur. & meritò. aliud est enim credere, aliud deponere. si tamen nummi extent, vindicari eos posse puto à depositariis. & futurum eum qui vindicat, ante priuilegia. ¶ Eorum ratio prior est creditorum, quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit. Peruenisse autem quemadmodum accipimus? vtrum si statim profecta est ab inferioribus ad priuilegiarios: an verò & si per debitoris personam? hoc est si ante ei numerata sit, & sic debitoris facta creditori priuilegiario numerata est? quod quidem potest benignè dici. si modo non post aliquod interuallum id factum sit.

XXV. IDEM libro sexagesimo quarto ad Edictum.

AIt prætor, QVOD POSTEA CONTRACTVM ERIT, QVAM IS CVIVS BONA VENIERINT, CONSILIVM RECEPERIT FRAVDARE, [a] SCIENTE EO QVI CONTRAXERIT: NE ACTIO EO NOMINE DETVR.

[a] Græcismus, pro fraudãdi. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.

XXVI. PAVLVS libro sextodecimo breuis Edicti.

QVi in nauẽ exstruendam vel instruendam credidit, vel etiam emendam: priuilegium habet.

Idem in l. 34. §. eod. plenius.

XXVII. VLPIANVS lib. primo de officio cõsulis.

SI magistratus fideicommissi seruandi causa in possessionem miserint, dare arbitrum possunt

possunt ad ea distrahenda, quæ mora deteriora futura sunt: ita vt pretiũ ex his redactũ apud fideicommissarium in causa depositi sit, donec de fideicommisso quod ei debetur constet.

Si impubes ab hereditate paterna se abstinet ipso iure, vel per restitutionem, paternis creditoribus non tenetur. Bart.

XXVIII. IAVOLENVS libro primo Epistularum.

PAterfamilias impuberi filio, si ante pubertatem decessisset, substituit heredem. is filius paterna hereditate se abstinuit, ideóque bona patris venierunt. postea filio hereditas obuenit, qua adita decessit. quæro cum prætor in ipsum pupillum, quamus postea hereditas obuenisset, creditoribus tamen patris actionem non daret: an in substitutum creditoribus patris danda sit actio, cum ex bonis paternis, quæ scilicet ad creditores missos ad bona pertinent, nihil adquirat: & cum creditores nihil iuris in bonis pupilli habuerint, eorúmque nihil interfuerit, adiretur nec ne pupilli hereditas, cum ea bona † admissa à substituto hereditate ad creditores non pertinebant. me illud maxime mouet, quòd præceptoribus tuis placet vnum esse testamentum. respondit, quod prætor filio qui à paterna hereditate se abstinet, præstat ne bonis patris eius venditis in eam actio detur, tametsi postea ei hereditas obuenit, cre-

† emissa

ditoribus non reddat: idem in substituto fratre herede seruandum non est. quoniam filij pudori parcitur, vt potius patris quàm eius bona veneant. itaque in id quod postea ei obuenit, actio creditoribus denegatur: quia id ex aduenticio adquisitum est, non per patrem ad eum peruenit. At cum substitutus filio hereditatem adiit postquã pupillus se paternæ misceuerit hereditati: tunc hereditas & patris & filij vna est, & in omni ære alieno, quod aut patris aut filij fuerit, etiam inuitus heres obligatur. & quemadmodum liberum ei non est post obligationem, vt non omnimodo si non defenditur, ipsius bona veneant: ita nec separare quidem æs alienum patris & filij potest. quo casu efficietur, vt creditoribus in eum actio dari debeat. quòd si substitutus heres hereditatem non adierit, creditoribus patris in id quod pupillus reliquit, actio dari non debet: quoniam neque pupilli bona venire debent propter æs alienum patris, neque in bonis patris est, quod pupillus adquisiit.

* Sic Flo. aliàs deest negatio, rectè vtopinor, ne discrepet cũ l. 42. ff. de acquir. her.

XXVIIII. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

In vulg. Aufidius. in aliis Fulcinius

FVfidius refert, statuas in publico positas bonis distractis eius cuius in honorem positæ sunt, non esse emptoris bonorum eius: sed aut publicas, si ornandi municipij causa positæ sint: aut eius, cuius in honorem positæ sint, & nullo

nullo modo eas detrahi posse.

Non debet à principe impetrari, quod de iure communi conceditur. Bart.

XXX. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt eos, qui * bona sua negant iure venisse, præiudicio experiri debere, & frustra principem desiderare rescindi venditionẽ.

* Quidam ita emendandũ putat, qui bona sua negant iure venisse per iudicem experiri debere, & frustra per principẽ desiderare rescin. &c. sed hanc lectionem nusquam reperi. Val. Max. lib. 4. c. 4.

Heres suspectus cogitur satisdare causa cognita. Bart.

XXXI. VLPIANVS libro secundo de omnibus tribunalibus.

SI creditores heredem suspectum putent, satisdationem exigere possunt pro suo debito reddendo. cuius rei gratia cognoscere prætorem oportet, nec statim eum satisdationis necessitati subiicere debet: nisi causa cognita constiterit, prospici debere his qui suspectum eum postulauerunt. sed suspectus heres non isdem modis quibus suspectus tutor æstimatur. siquidem tutorem non facultates, sed fraudulenta in rebus pupillaribus, sed callida conuersatio suspectum commendet: heredem verò solæ facultates. Planè in recenti aditæ hereditatis audiendi erunt qui suspectum postulant. ceterum si probentur pauci eum in hereditate morari, nec quicquam possint obijcere criminis, quasi dolosè versato eo: non debebit post mul-

tum temporis ad hanc necessitatem compelli. Quòd si *quasi * suspectus satisdare iussus decreto prætoris non obtemperauerit: tunc bona hereditatis possidere, venúmq; dari ex edicto suo permittere iubevit. Planè si doceatur nihil ex bonis alienasse, nec sit quod ei iustè præterpauertatem obiiciatur: contentus esse prætor debet, vt iubeat eum nihil minuere. quòd si nec inopia laborantem eum creditores ostendere poterint, iniuriarum actione ei tenebuntur.

XXXII. PAVLVS libro singulari Regularum.

PRiuilegia non ex tempore æstimantur, sed ex causa. & si eiusdem tituli fuerunt, concurrunt, licet diuersitates temporum in his fuerint.

XXXIII. VLPIANVS lib. tertio Regularū.

SI pupillus ex contractu suo non defendatur, ideóque bona eius creditores possidere cœperint: deminutio ex his bonis fieri debet vescendi pupilli causa. ¶ Defendere debitorem sicut antequam bona eius possiderentur, licet: ita post bonorum quoque possessionem eius, siue ipse sui, siue alius defensionem eius suscipiat, debet satisdare: vt satisdatione interposita iudicium accipiatur, & à possessione discedatur.

Qui credit pecuniam in refectionem vel instructionem rei, habet priuilegium primum post fiscum.

XXXIIII.

XXXIIII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

QVod quis nauis fabricandæ, vel emendæ, vel armandæ, vel instruendæ causa, vel † quoq; modo crediderit, vel ob nauem venditam petat, habet priuilegium post fiscum. † quoquo

XXXV. IDEM libro singulari ad Formulam hypothecariam.

EVM qui in possessionem missus sit eius, qui reipublicæ causa afuit, si apparuerit eum dolo malo reipublicæ causa abesse: iure in possessione esse placet, donec solidum soluatur. eum autem qui rerum eius, qui sine dolo malo reipublicæ causa afuit, in possessionem missus sit, pignus non contrahere, & ideo discedere oportere de possessione.

XXXVI. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

EVm qui circa columnas" se occultet, vt creditorem euitet, latitare placet. nam & eum qui recedit, hoc est vt supterfugit, ne secum aliqua actio moueatur, latitare placet. tam & qui in vrbe profugit, vtique fraudandi causa. nec enim interest quod attinet ad latitandum, virum quis profugerit, an verò Romæ agens copiam sui non facit.

" In foro Romano. d. Ambr. lib. de Tobia. Sidonius Apollinaris epistola ad Montiū.

XXXVII. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

ANtiochensium Cœlæ Syriæ ciuitati, quòd lege sua priuilegium in bonis defuncti debitoris accepit, ius persequendi pignoris durare constitit. Plin lib. 5. c. 23.

XXXVIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

BOnis venditis excipiuntur concubina, & liberi naturales. ¶ Respublica creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. 1

XXXVIIII. IDEM libro quinto Sententiarum.

PVpillus si non defendatur, in possessione creditoribus constitutus, minoribus ex his vsque ad pubertatem alimenta præstanda sunt. 1

¶ Eius qui ab hostibus captus est, bona vendere non possunt quandiu reuertatur.

DE SEPARATIONIBVS.

TIT. VI.

VLPIANVS libro sexagensimoquarto ad Edictum.

SCiendum est, separationem solere impetrari decreto prætoris. Solet autem separatio permitti creditoribus ex his causis. vtputa debitorem quis Seium habuit: hic decessit: heres ei extitit Titius: hic non est soluendo: patitur bonorum vendit

venditionem: creditores Seij dicunt bona Seij sufficere sibi, creditores Titij contentos esse debere bonis Titij: & sic quasi duorum fieri bonorum venditionem. fieri enim potest, vt Seius quidem soluendo fuerit, potuerítque satis creditoribus suis vel ita semel, etsi non in assem, in aliquid tamen satisfacere: admissis autem commixtísque creditoribus Titij, minus sint consecuturi, quia ille non est soluendo: aut minus consequãtur, quia plures sunt. hic est igitur æquissimum, creditores Seij desiderantes separationem, audiri: impetrareque à prætore, vt separatim quantum cuiusque creditoribus præstetur. 1

¶ Ex contrario autem creditores Titij nõ impetrabũt separationẽ. nam licet alicui, adiciendo sibi creditorem, creditoris sui facere deteriorem condicionem. atqui igitur adiit hereditatem debitoris mei, non faciet meam deteriorem condicionem adeundo: † quæ licet mihi separationem impetrare. suos verò creditores onerauit, dum adiit hereditatem quæ soluendo non est. ne igitur poterunt creditores eius separationem impetrare. 2

¶ Sciendum est autem, etiam si obligata res esse proponatur ab herede iure pignoris vel hypothecæ, attamen si hereditaria fuit, iure separationis hypothecario creditori potiorem esse. cum qui separationem impetrauit, & ita Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sed etiam aduersus fiscum, & munic

† quia Græcismus. Ant. Aug. li. 2. c. 2.

municipes impetraretur separatio. ¶ Quæsi- 3
tum est, an interdum etiam heredis creditores possint separationem impetrare, si fortè ille in fraudem ipsorum adierit hereditatem. sed nullum remedium est proditum. sibi enim imputent, qui cum tali contraxerunt. nisi si extra ordinem putamus prætorem aduersus calliditatem eius subuenire, qui talem fraudem commentus est. quod no facilè admissum est. ¶ Sed 4
si quis suspectam hereditatem dicens, compulsus fuerit adire, & restituere hereditatem: deinde non sit cui restituat, e e quibus casibus solet hoc euenire: & ipse quidem desideranti succurri sibi aduersus creditores hereditarios, subueniemus. hoc & diuus Pius rescripsit, ut perinde testatoris bona venirent, atque si adita hereditas non fuisset. creditoribus quoque huiusmodi heredis desiderantibus hoc idem præstandum puto, licet ipse non desideravit: ut quasi separatio quædam præstetur. ¶ Item 5
videamus, si quis heres parenti extiterit, cum esset impubes: deinde intra pubertatem decesserit, & substituti bona veneant, qui impuberis hereditatem adiit: an patris creditores possint separationem impetrare. & puto posse. hoc amplius puto etiam impuberis creditores posse separationem aduersus creditores heredis eius impetrare. ¶ Secundum hæc videamus, 6
si Primus Secundum heredem scripserit, Secundus

cundus Tertium, & Tertij bona veneant: qui creditores possint separationem impetrare. & putem, si quidem Primi creditores petant: vtiq; audiendos & aduersus Secundi & aduersus Tertij creditores. si verò Secundi creditores petant, aduersus Tertij vtiq; eos impetrare posse, aduersus Primi autem non posse. In summa Primi quidem creditores aduersus omnes impetrare possunt separationem: Secundi creditores aduersus Primi non possunt, aduersus
7 Tertij possunt. ¶ Si filiusfamilias bona veneant, qui castrense peculium habet: an separatio fiat inter castrenses creditores ceteroſq; videamus. simul ergo admittentur, dummodo si qui cum eo contraxerunt, antequam militaret, fortasse debeat separari. quod puto probandum. ergo qui ante contraxerunt, si bona castrensia distrahantur: non possunt venire cum castrensibus creditoribus. Item si quid in rem patris versum est, fortè poterit & creditori consuli, ne castrense peculium inquietet, cum
8 possit potius cum patre experiri. ¶ Illud sciendum est, eos demum creditores posse impetrare separationem, qui non nouandi animo ab herede stipulati sunt, ceterum si eum hoc animo secuti sunt, amiserunt separationis commodum. quippe cum secuti sint nomen heredis, nec possunt iam se ab eo separare, qui quodammodo eum elegerunt. sed etsi vsuras ab eo ea mente,

quasi

quasi eum eligendo, exegerunt: idem erit probandum. ¶ Item quæritur, si satis acceperunt ab eo, an impetrent separationem? & non puto. hi enim secuti sunt eum. forte quem monebit. quid ergo si satis non idoneũ acceperunt? & sibi imputent, cur minus idoneos fideiussores accipiebant. ¶ Præterea sciendum est, 10 posteaquã bona hereditaria bonis heredis mixta sunt, non posse impetrari separationem. confusis enim bonis & vnitis separatio impetrari non poterit. quid ergo si prædia extent, vel mancipia, vel pecora, vel aliud quod separari potest? hic vtique poterit impetrari separatio. nec ferendus est qui causatur bona cotribui cum prædia contribui non possint. nisi ita cõmixtæ possessiones & permixtæ propriis, vt impossibilem separationem effecerint. quod quidem perraro contingere potest. ¶ Quod dicitur post 11 multum temporis separationem impetrari non posse, ita erit accipiendum, vt vltra quinquennium post additionem numerandum separatio non postuletur. ¶ De his autem omnibus, an 12 admittenda separatio sit, necne, prætoris erit vel præsidis notio: nullius alterius. hoc est eius, qui separationẽ indulturus est. ¶ Si quis pignus 13 ab herede acceperit, non est ei concedenda separatio, quasi eum secutus sit. neque enim ferendus est, qui qualiterqualiter eligendis tamen mente heredis personã secutus est. ¶ Quæ- 14

situm

situm est, si fortè sint plures creditores, quidam secuti heredem, quidam non secuti: & hi qui heredem secuti non sunt, impetrauerint separationem: an eos secum admittant, qui secuti sunt. & putem, nihil eis prodesse. hos enim 15 cum creditoribus heredis numerandos. ¶ Item sciendum est vulgo placere, creditores quidem heredis, si quid superfuerit ex bonis testatoris: posse habere in suum debitum. creditores verò testatoris ex bonis heredis nihil. cuius rei ratio illa est, quòd qui impetrauit separationem, sibi debet imputare suam facilitatem, si cum essent bona idonea heredis, illi maluerint bona potius defuncti sibi separari. heredis autem creditoribus hoc imputari non possit. At si creditores defuncti desiderent, vt etiam in bonis heredis substituantur: non sunt audiendi. separatio enim, quam ipsi petierunt, eos ab istis bonis separauit. si tamen temere separationem petierunt creditores defuncti, impetrare veniã possunt, iustissima scilicet ignorantiæ causa allegata. ¶ † Ita sciendum est, necessarium here- 16 † item dem seruum cum libertate institutum impetrare posse separationem. scilicet vt si non attigerit bona patroni, in ea causa sit, vt ei quidquid postea adquisierit, separetur. sed & si quid ei à testatore delegetur.

II. PAPINIANVS libro vicensimo quinto Quæstionum.

Ab

A B herede vendita hereditate separatio frustra desiderabitur. vtique si nulla fraudis incurrat suspicio. nam quæ bona fide medio tempore per heredem gesta sunt, rata conseruari solent.

Cum fideiussor principali succedit, extinguitur obligatio fideiussoria, si ad incommodum creditoris non cedit: aliàs secus. Bart.

III. IDEM libro vicensimoseptimo Quæstionum.

DEbitor fideiussoris heres extitit, eiusque bona venierunt. quamuis obligatio fideiussionis extincta sit, nihilo minus separatio impetrauitur petente eo, cui fideiussor fuerat obligatus, siue solus sit hereditarius creditor, siue plures. neque enim ratio iuris, (quæ) causam fideiussionis propter principalem obligationem, quæ maior fuit, excluserit, damno debet adficere creditorem, qui sibi diligenter prospexerat. quid ergo si bonis fideiussoris separatis solidum ex hereditate stipulator consequi non possit? vtrũ portio cum ceteris heredis creditoribus ei quærenda erit? an contentus esse debebit bonis, quæ separari maluit? sed cum stipulator iste, non adita fideiussoris à reo hereditate, bonis fideiussoris venditis in residuum prosceri debitoris creditoribus potuerit: ratio non patitur eum in proposito summoueri. Sed inquolibet alio creditore qui separationem impetrauit

trauit, probari commodius est, vt si solidum ex hereditate seruari non possit, ita demum aliquid ex bonis heredis ferat, si proprij creditores heredis fuerint dimissi. quod sine dubio admittendum est circa creditores heredis dimissis hereditariis.

Creditores condicionales, & in diem, & etiam legatarij, possunt impetrare separationem. Bart.

IIII. IDEM libro duodecimo Responsorum.

CReditoribus, qui ex die, vel sub condicione debentur, & propter hoc nondum pecuniam potere possunt, æque separatio dabitur. quoniam & ipsis cautione communi consuletur. legatarios autem in ea tantùm parte, quæ de bonis seruari potuit, habere pignoris causam conuenit.

Qui separationem impetrauerunt, non possunt cum creditoribus heredis concurrere. Bart.

V. PAVLVS libro tertiodecimo Quæstionum.

SI creditores hereditarij separationem bonorum impetrauerunt, & inueniatur non idonea hereditas, heres autem idoneus: non poterunt reuerti ad heredem. sed eo quod semel postulauerunt, stare debent. sed si post impetratam separationem aliquid heres adquisierit, si quidem ex hereditate: admitti debebunt ad id quod adquisitum est illis qui separationẽ impe-

trauerunt. sed si illis satisfactum fuerit, quod supereſt, tribuetur propriis heredis creditoribus. at si ex alia causa heres adquiſierit, non admittentur hereditarij creditores. Quòd si proprij ad ſolidum peruenerunt, id quod supererit, tribuendum hereditariis quidam putant. mihi autem id non videtur. cum enim ſeparationem petierunt, receſſerunt à perſona heredis, & bona ſecuti ſunt, & quaſi defuncti bona vendiderunt, quæ augmenta non poſſunt recipere. Idémque exiſtimo dicendum, etiam ſi circa ſeparationem bonorum decepti minus consecuti ſunt, quàm proprij heredis creditores. proprij autem heredis creditores habent propria eius bona, & perſonam, quæ poteſt donec viuit adquirere.

VI. IVLIANVS libro quadrageſimo ſexto Digeſtorum.

QVotiens heredis bona ſoluẽdo non ſunt, non ſolùm creditores teſtatoris, ſed etiam eos quibus legatum fuerit, impetrare bonorum ſeparationem æquum eſt. ita vt cum in creditoribus ſolidum adquiſitum fuerit, legatariis vel ſolidũ, vel portio quæratur. & Si liberta heres inſtituta bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas petiſſet eius, qui ſoluendo non erat: quæſitum eſt, an bona eius ſeparari ab hereditariis debent. reſpondit, non eſt iniquum ſuccurri patrono, ne oneraretur ære alieno, quod liberta † retinendo bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas contraxerit. † petendo

VII. MARCIANVS libro ſecundo Regularum.

QVI iudicium dictauerunt heredi, ſeparationem quaſi hereditarij poſſunt impetrare: quia ex neceſſitate hoc feçerunt.

DE CVRATORE BONIS DANDO. TIT. VII.

PAVLVS libro quinquageſimo ſeptimo ad Edictum.

SI QVIS ſub condicione heres inſtitutus eſt, cogendus eſt condicioni parere, ſi poteſt. aut ſi reſponderit ſe non aditurum etiam ſi condicio exiterit, vendenda erunt bona defuncti. Quòd ſi nihil facere poteſt, curator bonis conſtituendus erit, aut bona vendenda. ſed ſi graue æs alienum ſit, quod ex pœna creſcat: per curatorem ſoluendum æs alienum. ſicuti cum venter in poſſeſſione ſit, aut pupillus heres tutorem non habeat, deceri ſolet. In vulg. Si ſub. a Poteſtatiua l. 70. §. de acq. hered.

II. VLPIANVS libro ſexageſimo quinto ad Edictum.

DE curatore conſtituendo hoc iure vtimur, vt prætor adeatur, iſque curatorem curatoréſque conſtituat ex conſenſu ma- a Vide Theoph. inſt. de ſucceſſ. ſublatis.

ioris partis creditorum: vel præses prouinciæ, si bona distrahenda in prouincia sunt. quæsi per eum eo sve, qui ita creatus creatíve esset, acta facta gestáque sunt, rata habebuntur. eíque actiones, & in eos vtiles competunt. & si quem curatores mitterent ad agendum vel defendendum vti ius esset, nec ab eo satis, neque de rato, neque iudicatum solui nomine eius cuius bona veneant exigetur: sed nomine ipsius curatoris qui eum misit. ¶ Si plures autem constituantur curatores, Celsus ait, in solidum eos & agere & conueniri, non pro portionibus. quòd si per regiones fuerint constituti curatores, vnus forte rei Italicæ, alius in prouincia: puto regiones eos suas curare debere. ¶ Quæritur, an inuitus curator fieri potest. & Cassius scribit, neminem inuitum cogendum fieri bonorum curatorem. quod verius est. voluntarius itaque quærendus est. nisi & magna necessitate, & Imperatoris arbitrio hoc procedat, vt & inuitus creatur. nec omnimodo creditorem esse oportet eum qui curator constituitur: sed possunt & non creditores. ¶ Si tres curatores fuerint, & vnus ex his nihil attigerit: an in eum qui nihil tetigit, actio danda est? & Cassius existimat, modum actori non debere constitui. possèque eum cum quo vult experiri. Puto Cassij sententiam veriorem. spectandum enim quid re-

dactum

dactum est, non quid ad curatorem vnum peruenerit. & ita vtimur, nisi inuitus factus est. nam si ita est, dicendum non eum conueniendum.

III. CELSVS libro vicensimo quarto Digestorum.

SI plures eiusdem bonorum curatores facti sunt, in quem eorum vult actor, in solidum ei datur actio, tamquam quiuis eorum in solidum aget.

IIII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, bonis per curatorem ex senatusconsulto distractis, nullam actionem ex ante gesto fraudatori competere.

V. IVLIANVS libro quadragensimo septimo Digestorum.

SI debitor foro cesserit, & creditores priuato consilio coierint, & elegerint vnum per quem bona distrahantur, & portio ipsis, quæ ex redacto fieret, solueretur: mox exstiterit alius qui se creditorem dicat: nullam quidem actionem aduersus curatorem habebit, sed bona debitoris ab eo cum curatore vendere poterit. ita vt quæ a curatore & a creditore ex bonis contrahantur, omnibus pro portione præstarentur.

"quē magistrū appellari ait Theoph. in sti. de succes. sublatis.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОРУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

QVAE IN FRAVDEM CREDITORVM FACTA sunt vt restituantur. TIT. VIII.

VLPIANVS libro sexagensimo sexto ad Edictum.

AIT prætor, QVAE FRAVDATIONIS CAVSA GESTA ERVNT CVM EO QVI FRAVDEM NON IGNORAVERIT, DE HIS CVRATORI BONORVM, VEL EI CVI DE EA RE ACTIONEM DARE OPORTEBIT, INTRA ANNVM QVO EXPERIENDI POTESTAS FVERIT, ACTIONEM DABO: IDQVE ETIAM ADVERSVS IPSVM, QVI FRAVDEM FECIT, SERVABO. *Necessario prætor hoc edictum proposuit: quo edicto consuluit creditoribus, revocando ea, quæcumque in fraudem eorum alienata sunt.* ¶ *Ait ergo prætor,* QVAE FRAVDATIONIS CAVSA GESTA ERVNT. *hæc verba generalia sunt, & continent in se omnem omnino in fraudem factam vel alienationem, vel quemcumque contractum, quodcumque igitur fraudis causa factum est, videtur his verbis revocari qualecumque fuerit. nam late ista verba patent. sive ergo rem alienavit, sive acceptilatione vel pacto aliquem liberavit,*

II. IDEM libro septuagesimo tertio ad Edictum.

IDem erit probandum. *Et si pignora liberet, vel quem alium in fraudem creditorum præponat,*

III. IDEM libro sexagesimo sexto ad Edictum.

VEL *ei præbuit exceptionem, sive se obligavit fraudandorum creditorum causa, sive numeravit pecuniam, vel quodcumque aliud fecit in fraudem creditorum: palam est edictum locum habere.* ¶ *Gesta fraudationis causa accipere debemus non solùm ea, quæ contrahens gesserit aliquis: verumetiam si fortè data opera ad iudicium non adfuit, vel litem mori patiatur, vel à debitore non petit, vt tempore liberetur, aut vsumfructum vel seruitutem amittit. Et qui aliquid fecit, vt desinat habere quod habet: ad hoc edictum pertinet.*

IIII. PAVLVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

IN *fraudem facere videri etiam eum qui non facit quod debet facere, intellegendum est. id est, si non vtatur seruitutibus.*

V. GAIVS libro vicensimo sexto ad Edictum prouinciale.

SED *esi rem suam pro derelicto habuerit, vt quis eam suam faciat.*

Qui negligit acquirere, non potest dici hoc facere in fraudem creditoris.

HAYKOBA БИБЛИОТЕКА ИМЕНИ Г. МЕЛНИКОВА

VI. VLPIANVS libro sexagensimo sexto ad Edictum.

QVod autem cum possit aliquid quærere, non id agit, vt adquirat, ad hoc edictum non pertinet. pertinet * enim * edictum ad demmuentes patrimonium suum: non ad eos qui id agunt, ne locupletentur. Vnde si quis ideo condicioni non paret, ne committatur stipulatio: in ea condicione est, ne faciat huic edicto locum. Proinde & qui repudiauit hereditatem vel legitimam vel testamentariam, non est in ea causa, vt huic edicto locum faciat. noluit enim adquirere, non suum proprium patrimonium deminuit. Simili modo dicendum est, & si filium suum emancipauit, vt suo arbitrio adeat hereditatem: cessare hoc edictum. Sed & illud probandum, si legatum repudiauit, cessare edictum. quod Iulianus quoq; scribit. ¶ Si seruum suum heredem institutum alienauit, vt iussu emptoris adeat: si quidem in venditione nulla fraus est, sed in hereditate sit: cessat edictum. quia licuit ei etiam repudiare hereditatem. at si in ipsa serui alienatione fraus est, reuocabitur: quemadmodum si eum in fraudem manumisisset. ¶ Apud Labeonem scriptum est eum qui suum recipiat, nullam videri fraudem facere. hoc est eum, qui quod sibi debetur receperat. eum enim, quem præses inuitum soluere cogat, impune non soluere iniquum esse.

esse. totum enim hoc edictum ad contractus pertinere, in quibus se prætor non interponit.
3 vtputa pignora venditionésque. ¶ Sciendum Iulianum scribere, eóque iure nos vti, vt qui debitam pecuniam recepit antequam bona debitoris possideantur, quamuis sciens prudénsque soluendo non esse, recipiat: non timere hoc edictum. sibi enim vigilauit. qui verò post bona possessa debitum suum recepit, hunc in portionem vocandum, exæquandúmque ceteris creditoribus. neque enim debuit præripere ceteris post bona possessa, cum iam par condicio omnium creditorum facta esset. ¶ Hoc edictum eum coërcet, qui sciens eum in fraudem creditorum hoc facere, suscepit quod in fraudem creditorum fiebat. quare si quid in fraudem creditorum factum sit, si tamen is qui cepit, ignorauit: cessare videntur verba edicti. ¶ Præterea illud sciendum est, eum, qui consentientibus creditoribus aliquid à fraudatore vel emit vel stipulatus est, vel quid aliud contraxit, non videri in fraudẽ creditorum fecisse. nemo enim videtur fraudare eos qui sciunt, & consentiunt. l. 145. §. de reg. iur.
6 ¶ Si quid cum pupillo gestum sit in fraudem creditorum, Labeo ait omnimodo reuocandum, si fraudati sint creditores. quia pupilli ignorantia, quæ per ætatem contingit, non debet esse captiosa creditoribus, & ipsi lucrosa. eóque Arist. 5. Ethic. c. 9 & 11.
7 iure vtimur. ¶ Simili modo dicimus, & si cui

donatum est, non esse quærendum an sciente eo cui donatum, gestum sit: sed hoc tantùm, an fraudentur creditores. nec videtur iniuria adfici is qui ignorauit: cum lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. In hos tamen, qui ignorantes ab eo qui soluendo non sit, liberalitatem acceperunt, hactenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt: vltra non. ¶ Simili modo quæritur, si seruus ab eo qui soluendo non sit, ignorante domino ipse sciens rem acceperit: an dominus teneretur. & ait Labeo, hactenus eum teneri, vt restituat quod ad se peruenit: dumtaxat de peculio damnetur, vel si quid in rem eius versum est. eadem in filiofamilias probanda sunt. sed se dominus scit, suo nomine conuenietur. ¶ Item si necessarius heres legata præstiterit, deinde eius bona venierint: Proculus ait, etiam si ignorauerint legatarij, tamen vtilem actionem dandam. quod nequaquam dubium est. ¶ Huius actionis annum computamus vtilem, quo experiundi potestas fuit, ex die facta venditionis.

I. 10. §. 13. ff. cod.

Cum res vendita reuocatur, pretium emptori non restituitur, nisi in vtilitatem debitoris appareat esse conuersum. Bart.

VII. PAVLVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

Si di-

SI debitor in fraudem creditorum minore pretio fundum scienti emptori vendiderit, deinde hi, quibus de reuocando eo actio datur, eum petant: quæsitum est, an pretium restituere debent. Proculus existimat, omnimodo restituendum esse fundum, etiam si pretium non soluatur. & rescriptum est secundum Proculi sententiam.

VIII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro sexto Interdictorum.

EX his colligi potest, ne quidem portionem emptori reddendam ex pretio. posse tamen dici, eam rem apud arbitrum ex causa animaduertendã: vt si nummi soluti in bonis exstet, iubeat eos reddi. quia ea ratione nemo fraudetur.

VIIII. PAVLVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

IS qui à debitore, cuius bona possessa sunt, sciens rem emit, iterum alij bona fide ementi vendidit. quæsitum est, an secundus emptor conueniri potest. sed verior est Sabini sententia, bona fide emptorẽ non teneri: quia dolus ei dumtaxat nocere debeat, qui eum admisit. quemadmodum diximus non teneri eum, si ab ipso debitore ignorans emerit. is autem, qui dolo malo emit, bona fide autem ementi vendidit, in solidum pretium rei, quod accepit, tenebitur. In vulg. Qui à.

X. VLPIANVS libro septuagensimo tertio ad Edictum.

Ait

Hoc appellatur interdictũ fraudatorium l. 96. §. de solut.

Græcismus.

AIt prætor, QVAE LVCIVS TITIVS FRAVDANDI CAVSA SCIENTE TE IN BONIS, QVIBVS DE {EA RE) AGITVR, FECIT: EA ILLIS, SI EO NOMINE QVO DE AGITVR, ACTIO EI EX EDICTO MEO COMPETERE, ESSEVE OPORTET: EI SI NON PLVSQVAM ANNVS EST, CVM DE EA RE, QVA DE AGITVR, EXPERIVNDI POTESTAS EST: RESTITVAS. INTERDVM CAVSA COGNITA, ETSI SCIENTIA NON SIT, IN FACTVM ACTIONEM PERMITTAM.

Creditores præteriti habent reuocatoriam, non postea secuti, nisi in locum priorum successerint. Bart.

Ita demum reuocatur quod fraudandorum creditorum causa factum est, si euentum fraus habuit. scilicet si hi creditores, quorum fraudandorum causa fecit, bona ipsius vendiderunt. ceterum si illos dimisit, quorum fraudandorum causa fecit, & alios sortitus est: si quidem simpliciter dimissis prioribus quos fraudare voluit, alios postea sortitus est: cessat reuocatio. si autem horum pecunia quos fraudare noluit, priores dimisit quos fraudare voluit: Marcellus dicit reuocationi locum fore. secundum hanc distinctionẽ & ab Imperatore Seuero & Antonino rescriptum est. eóque iure vtimur. ¶ Quod ait prætor,

prætor, SCIENTE, sic accipimus, te conscio & fraudem participante. non enim si simpliciter scio illum creditores habere, hoc sufficit ad contendendum teneri eum in factum actione: sed si particeps fraudis est.

Non potest videri fraude carere, qui emit. contempta denuntiatione ne emeret à debitore in fraudem alienante, Bart.

2 *¶ Si quis particeps quidem fraudis non fuit, verumtamen vendente debitore testato conuentus est à creditoribus, ne emeret: an in factum actione teneatur, si comparauerit? & magis est, vt teneri debeat. non enim caret fraude, qui conuentus testato perseuerat. aliàs autem qui scit aliquem creditores habere, si cum eo contrahat simpliciter sine fraudis conscientia:*

3 *non videtur hac actione teneri. ¶ Ait prætor, SCIENTE, id est eo qui conuenietur hac actione quid ergo si forte tutor pupilli scit, ipse pupillus ignorauit? videamus an actioni locus sit, vt scientia tutoris noceat idem & in curatore furiosi & adulescentis. & putem hactenus istis nocere conscientiam tutorum siue curatorum,*

4 *quatenus quid ad eos peruenit. ¶ Præterea sciẽdum est, posse quæri, quod dicitur, in fraudem creditorum alienatum reuocari posse: si idem sint creditores. etsi vnus creditor sit ex illis qui fraudati sunt, siue solus tunc fuit, siue cum ceteris,*

teris satisfactum est, hic solus remansit, probandum esse, adhuc actioni fore locum. Illud certè sufficit, etsi vnum scit creditorem fraudari, cetteros ignorauit: fore locum actioni. Quid ergo si eiquem quis scit satisfactum est? numquid desiciat actio, quia qui supersunt, non sunt fraudati? & hoc puto probandum. non tamen si dicat aliquis, OFFERO QVOD DEBETVR EI QVEM SCIO CREDITOREM: audiendus erit, vt actionem eludat. ¶ Si fraudator heredem habuit, & heredis bona venierint: non est in bonis, quibus de agitur, factum, & ideo cessat hæc actio. ¶ Si quid in fraudem creditorum fecerit filius qui se poterat abstinere, & integrum sit restitutus, quòd se miscuerat: vel si quis fecit voluntarius etiam, vel per ætatem vel quam aliam causam iustam in integrum meruit restitutionem: dicendum erit vtilem actionem competere. idem & in seruo necessario. Sanè cum illa distinctione hoc admittendum esse Labeo scribit, vt si quidem protinus bona venderint creditores: vel absentibus vel paciscentibus creditoribus se necessarius miscuit: vtriusque fraus reuocetur, id est testatoris, & ipsius. Si verò passi sunt necessarium creditores, & quasi in creditum habuerunt nomen eius, vel dulcitudine vsurarum, vel qua alia ratione secuti sunt: dicendum est nihil reuocari ex his quæ testator alienauit. ¶ Si impubes patri heres

exiter

extiterit, eiúsque mortui bona veneant: separatione impetrata, vtriusque fraus erit reuocanda, pupilli, vel etiam tutoris, item curatoris.

Si quis in fraudem citius soluerit quàm debuerit, competit hæc actio propter commodum repræsentationis pecuniæ.

8 ¶ Si cum in diem *mihi* *deberetur, fraudator præsens soluerit: dicendum erit {quòd} in eo quod sensi commodum in repræsentatione, in factum actioni locum fore. nam prætor fraudem intellegit etiam in tempore fieri. l. 16. in fi. j. eod. 9 ¶ Si cui solutum quidem non fuerit, sed in vetus creditum pignus acceperit: hac actione tenebitur, vt est sæpissime constitutum.

Liberatio à debito facta ab vxore ipsi marito causa dotis constituendæ, facit huic edicto locum.

10 ¶ Si cum mulier fraudandorum creditorum consilium iisset, marito suo eidémque debitori in fraudem creditorum acceptum debitum fecerit dotis constituendæ causa: locum habet hæc actio. & per hanc omnis pecunia, quam maritus debuerat, exigitur. nec mulier de dote habet actionem. neque enim dos in fraudem creditorum constituenda est. & hoc certo certius est, & sæpissime constitutum. Exitus autem actionis erit, vt stipulatio quæ accepta facta 11 fuerat, ex integro interponatur. ¶ Per hanc actionem & vsusfructus, & huiusmodi stipulatio,

latio, IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? exigi potest.

Qui pecuniam à debitore fugiente abstulit, communicare non cogitur aliis creditoribus ante bona possessa.

*ex leg. 12. tab. Si caluitur, pedemve struit, manū endo iacito.

¶ Si debitorem meum, & complurium creditorum consecutus essem fugientem, secum ferentem pecuniam, & abstulissem ei id quod mihi debeatur: placet Iuliani sententia dicentis, multum interesse, antequam in possessionem bonorum eius creditores mittantur, hoc factum sit, an postea. si ante, cessare in factum actionem. si postea, huic locum fore. ¶ Si ex constitutione Diui Marci bona sint addicta alicui libertatium conseruandarum causa: dicendum erit actionem cessare. ita enim succedunt, vt ea sint quae paterfamilias gesserat. Annus huius in factum actionis computabitur ex die venditionis bonorum. ¶ Per hanc actionem * res * restitui debet cum sua scilicet causa, & fructus non tantùm qui percepti sunt, verumetiam hi qui percipi potuerunt à fraudatore, veniunt. sed cum aliquo modo, scilicet vt sumptus facti deducantur. nam arbitrio iudicis non prius cogendus est rem restituere, quàm si impensas necessarias consequatur. idémque erit probandum & si quis alius sumptus ex voluntate fideiussorum creditorúmq; fecerit. Partum quoq;

1. 6. §. scié dum. ff. eo.

in hanc actionem venire puto verius esse.

15 ¶ Praeterea generaliter sciendum est, ex hac actione restitutionem fieri oportere in pristinum statum: siue res fuerunt, siue obligationes. vt perinde omnia reuocentur, ac si liberatio facta non esset, propter quod etiam medij temporis commodum, quod quis consequeretur liberatione non facta, praestandum erit: dum vsurae non praestentur, si in stipulatum deductae non fuerunt. aut si talis contractus fuit, in quo vsu-

16 rae deberi potuerunt etiam non deductae. ¶ Si conditionalis fuit obligatio, cum sua condicione: si in diem, cum sua die restauranda est. si tamen ea erat, cuius dies finitur: potest dici restitutionem intra id tempus posse postulari, quod tempus supererat obligationi. non vtique

17 intra annum. ¶ Haec actio post annum de eo quod ad eum peruenit, aduersus quem actio mouetur, competit. iniquum enim praetor putauit in lucro morari eum qui lucrum sensit ex fraude. idcirco lucrum ei extorquendum putauit. siue igitur ipse fraudator sit, ad quem peruenit, siue alius quiuis: competit actio in id quod ad eum peruenit, dolóve malo eius factū

18 est, quo minus peruenire. ¶ Haec actio heredi, ceterísque successoribus competit. sed & in heredes, similésque personas datur.

XI. VENVLEIVS SATVRNINVS libro sexto Interdictorum.

CAsius actionem introduxit in id quod ad heredem peruenit.

In generali concessione non videtur concessa fraus. Bart.

XII. MARCELLVS libro octauodecimo Digestorum.

SI pater filiofamilias liberam peculij administrationem dederit, nõ videtur ei & hoc concessisse, vt in fraudem creditorum alienaret. talem enim alienationem non habet. at si hoc quoque concessit filio pater, vt vel in fraudem creditorum facere possit: videbitur ipse fecisse, & sufficient competentes aduersus eum actiones. etenim filij creditores etiam patris sunt creditores: cum eius generis videlicet habeant actionem, vt his de peculio præstari necesse sit.

XIII. PAVLVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

ILlud constat, eum qui pignus tenet, hac actione non teneri. suo enim iure & vt pignus, non rei seruandæ causa possidet.

XIIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

HAc in factum actione non solùm dominia reuocantur, verumetiam actiones restaurantur. ea propter competit hæc actio & aduersus eos qui res non possident, vt restituãt: & aduersus eos quibus actio cõpetit, vt actione cedant. proinde si interposuerit quis personam Titij, vt ei fraudator res tradat: actione mandati

mandati cedere debet. ergo & si fraudator pro filia sua dotem dedisset scienti fraudari creditores: filia tenetur, vt cedat actione de dote aduersus maritum.

Qui scit se habere creditores, & facultates suas non sufficere, videtur alienare in fraudem creditorum.

XV. IVLIANVS libro quadragensimo nono Digestorum.

SI quis cum haberet Titium creditorem, & sciret se soluendo non esse, libertates dedevit testamẽto: deinde dimisso Titio postea Sempronium creditorem habere cœperit, & eodem testamento manente decesserit: libertates datæ ratæ esse debent, etsi hereditas soluendo non sit. quia libertates vt rescindantur, vtrumque in eorumdẽ personam exigimus, & consilium & euentum. & si quidem creditor, cuius fraudandi consilium initum erat, non fraudatur: aduersus eum qui fraudatur, consilium initum non est. libertates itaque ratæ sunt:

XVI. PAVLVS libro quinto Responsorum Papiniani.

NIsi priores pecunia posteriorum dimissi probentur.

XVII. IVLIANVS libro quadragensimo nono Digestorum.

OMnes debitores qui in fraudem creditorum liberantur: per hanc actionem reuocantur in pristinam obligationem.

In donatione omnium bonorum præsumitur fraus. Bart.

¶ Lucius Titius cum haberet creditores, libertis suis hisdémque filiis naturalibus vniuersas res suas tradidit. respondit, quamuis non propo natur consilium fraudandi habuisse: tamē qui creditores habere se scit, & vniuersa bona sua alienauit, intelligendus est fraudandorum creditorum cōsilium habuisse. ideóque etsi filii eius ignorauerunt hanc mentem patris sui fuisse, hac actione tenentur. ¶ Si vir vxori, cum creditores suos fraudare vellet, soluto matrimonio præsentem dotem reddidisset, quam statuto tempore reddere debuit: hac actione mulier tantum præstavit, quanti creditorum intererat dotem suo tempore reddi. nam prætor fraudem etiam in tempore fieri intellegit.

XVIII. PAPINIANVS lib. vicensimo sexto Quæstionum.

In vulg. Si pignus.

ET si pignus vir vxori, vel vxor viro remiserit: verior sententia est nullam fieri donationem existimantium. quod sine dubio, si in fraudem creditorum fiat, actione vtili reuocabitur. idémque est & si quinis devitorum in fraudem creditorum pignus omiserit.

XVIIII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

PAtrem, qui non exspectata morte sua fideicommissum hereditatis maternæ filio so-

luto potestate restituit omissa ratione Falcidiæ, plenam fidem ac debitam pietatem secutus exhibitionis, respondi non creditores fraudasse.

XX. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

DEbitorem, qui ex senatusconsulto Trebelliano totam hereditatem restituit, placet non videri in fraudem creditorum alienasse portionem quam retinere potuisset: sed magis fideliter facere.

XXI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

DEbitor in fraudem creditoris cum vicino de finibus pignori dati fundi pactus est. quæsitum, an is qui a creditore emit, de finibus agere possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non idcirco minus agere posse, quòd debitor ignorante creditore pactus esset.

Si debitor habens multos creditores, dat vni eorum pignus, non reuocatur, nisi in fraudem aliorum datum sit. Bart.

XXII. IDEM libro quinto Responsorum.

CVm in rem creditum vnus creditor pignora accepisset, quæro an in fraudem ceterorum creditorum factum nullius momenti esset. respondit, creditorem non idcirco prohibendum à persecutione pignorum, quòd in

* Flo. additū est, & , & in fraudem, &c. Ant. Aug. li.3. c.9.

vetus creditum vt obligaretur pactus esset: nisi idem in fraudem ceterorum creditorum factum sit, ex ea via iuris occurratur, qua creditorum fraudes rescindi solent.

Pactum factum inter creditores & heredes, non nocet libertatibus & legatariis. Bart.

XXIII. IDEM libro trigensimo secundo Digestorum.

PRimo gradu scripti heredes cum animadverterent bona defuncti vix ad quartam partem æris alieni sufficere, famæ defuncti conseruandæ gratia ex consensu creditorum auctoritate præsidis prouinciæ secundum constitutionem ea condicione adierunt hereditatem, vt creditoribus dumtaxat partem præstarent. quæsitum est, an manumissi testamento & libertates & alimenta consequi possint. respondit, libertates quidem, si in fraudem creditorum datæ non essent, competere. legata verò, si soluendo hereditas non esset, non deberi.

Quod vni ex creditoribus est solutum per gratificationem, communicatur cæteris. Idem si extorserit. Bart.

XXIIII. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

PVpillus patri heres extitit, & vni creditorum soluit: mox abstinuit hereditate paterna: bona patris veneunt. an id quod accepit creditor, reuocandum sit, ne melioris condicionis sit, quàm ceteri creditores? an distinguimus, per gratificationem acceperit an non? vt si per gratificationem tutorum, reuocetur ad eandem portionem quam ceteri creditores fuerint laturi. sin verò iustè exegerit, ceteri creditores neglexerint exactionem, interea res deterior facta sit vel mortalitate, vel subductis rebus mobilibus, vel rebus soli ad irritum perductis: id quod acceperit creditor, reuocari nullo pacto potest, quoniam alij creditores suæ neglegentiæ expensum ferre debeant. Quid ergo si cum in eo esset, vt bona debitoris mei venirent, soluerit mihi pecuniam: an actione reuocari ea possit à me? an distinguendum est, is optulerit mihi, an ego illi extorserim inuito? † & si extorserim inuito, reuocetur: si non extorserim, non reuocetur? sed vigilaui, meliorem meam condicionem feci, ius ciuile vigilantibus scriptum" est: † ideo quoque non reuocatur id quod percepi.

† vt

" & Dij faciétes adiuuant. Varr. l. de re rust. & optima nomina nō appellādo fiunt mala. Colu. dictū Alphij fœneratoris esse ait libro 1. c. 7.

† ideóque

XXV. VENVLEIVS libro sexto Interdictorum.

SI fraudator fideiussori suo scienti acceptum tulerit, si & reus non ignorauerit, vterque tenebitur, si minus, is qui scierit. si tamen ille cui acceptum factum est, soluendo non sit: videndum est, an in reum etiam si ignorauerit, actio danda sit; quia ex donatione capit. con-

tra si reo sciente acceptum latum sit, fideiussor quoque, si & ipse scierit, tenebitur. si verò ignorauerit, numquid non æque actio in eum dari debeat, quoniam magis detrimentum non patitur, quàm lucrum faciat? In duobus autem reis par vtriusque causa est.

¶ Si à socero fraudatore sciens gener accepit dotem: tenebitur hac actione. & si restituerit eam, desinit dotem habere. nec quicquam emancipatæ diuortio facto restituturum Labeo ait: quia hæc actio rei restituendæ gratia, non pœnæ nomine daretur. ideoque absolui solet reus, si restituerit. Sed si priusquàm creditores cum eo experirentur, reddiderit filiæ dotem: iudicio dotis nomine conuentus nihilo minus eum hac actione teneri Labeo ait, nec vllum regressum habiturum ad mulierem. sed verò sine iudice, videndum, an vlla repetitio competat ei. quòd si is ignorauerit, filia autem scierit: tenebitur filia. si verò vterque scierit, vterque tenebitur. at si neuter scierit, quidam existimant, nihilo minus in filiam dandam actionem: quia intellegitur quasi ex donatione aliquid ad eam peruenisse. aut certè cauere eam debere, quod consecuta fuerit, se restituturam. In maritum autem qui ignorauerit, non dandam actionem: non magis quàm in creditorẽ, qui à fraudatore quod ei deberetur acceperit, cum is indotatam vxorem ducturus non

non fuerit. ¶ Item si extraneus filiæfamiliæ nomine fraudandi causa dotem dederit: tenebitur maritus, si scierit. æque mulier, nec minus & pater, si non ignorauerit. ita vt caueat, si ad se dos peruenerit, restitui eam. ¶ Si procurator ignorante domino, cum sciret debitorem eius fraudandi cepisse consilium, iussit seruo ab eo accipere: hac actione ipse tenebitur, non dominus. ¶ Non solùm autẽ ipsam rem alienatam restitui oportet, sed & fructus qui alienationis tempore terræ cohærent: quia in bonis fraudatoris fuerunt. item eos qui post inchoatum iudicium recepti sint. medio autem tempore perceptos in restitutionem non venire. item partum ancillæ per fraudem alienatæ medio tempore editum in restitutionem non venire: quia in bonis non fuerit. ¶ Proculus ait, si mulier post alienationem conceperit, & antequam ageretur, pepererit: nullam esse dubitationem quin partus restitui non debeat. si verò cum alienaretur, prægnas fuerit: posse dici partum quoque restitui oportere. Fructus autem fundo cohæsisse non satis intellegere se Labeo ait, vtrum dumtaxat qui maturi, an etiam qui immaturi fuerint, prætor significet. ceterum etiam si de his senserit, qui maturi fuerint: nihilo magis possessionẽ restitui oportere. nam cum fundus alienaretur, quod ad eum fructúsque eius attineret, non quandam rem

l. videamus. 1. §. in Fauiana. 7. de vsur.

fuisse, id est fundum: cuius omnis generis alie-
nationem fructus sequi nec eum qui hiberno
habuerit fundum centum, si sub tempus messis
vindemiæque fructus eius vendere possit decem:
idcirco duas res, id est fundum centum, & fru-
ctus decem eum habere intellegendū: sed vnam,
id est fundum centum. sicut is quoque vnam
rem haberet, qui separatim solum ædium ven-
dere posset.

*Suhaudi, tempore. Græcismus est. Ant. Aug. lib. 2. c. 1.

Hæc actio non tantùm in eos datur, qui rem
alienatam per fraudem tenent, sed etiam
in debitorem qui fraudulenter
alienauit. Barr.

¶ Hæc actio etiam in ipsum fraudatorem da-
tur: licet Mela non putabat in fraudatorem
eam dandam, quia nulla actio in eum ex ante
gesto post bonorum venditionem daretur. &
iniquum esset, actionem dari in eum cui bona
ablata essent. Si verè quædam disperdidisset,
si nulla † restitutione reciperari possent: nihi-
lo minus actio in eum dabitur. & prætor non
† tam † tantum emolumentum actionis intueri vide-
tur in eo qui exutus est bonis, quàm pœnam.

† ratione

Explicit ex ordine Digestorum
quadragensimus
secundus.

INCIP

INCIPIT EX ORDINE

LIBER QVA-
DRAGENSIMVS-
TERTIVS.

DE INTERDICTIS [SIVE EXTRAORDINARIIS actionibus quæ pro his competunt.]

Variæ diuisiones interdictorum.

VLPIANVS libro sexagensimoseptimo ad Edictum.

Inclusa non sunt in indice titulorū. Respondet lib. 58. βασιλ. tit. 14. c. 1. & seq.

VIDEAMVS de quibus rebus interdicta competūt, & sciendum est, interdicta aut de diuinis rebus, aut de humanis competere. diuinis, vt de locis sacris, vel de locis religiosis. de rebus hominum interdicta redduntur, aut de his quæ sunt alicuius, aut de his quæ nullius sunt. quæ sunt nullius hæc sunt, liberæ personæ, de quibus exhibendis, ducendis interdicta competunt. quæ sunt alicuius, hæc sunt aut publica, aut singulorum. publica, de

locis

locis publicis, de viis, déque fluminibus publicis. quæ autem singulorum sunt, aut ad vniuersitatem pertinent, vt interdictum quorum bonorum: aut ad singulas res, vt est interdictum vti possidetis, de itinere actúque. ¶ Interdictorũ autem tres species sunt, exhibitoria, prohibitoria, restitutoria. sunt tamen quædam interdicta & mixta, quæ & prohibitoria sunt & exhibitoria. ¶ Interdictorum quædam in præsens, quædam in præteritum † regeruntur, in præsens, vt vti possidetis. in præteritum, vt de itinere actúque, de aqua æstiua. Interdicta omnia, licet in rem videantur concepta, vi tamen ipsa personalia sunt. Interdictorum quædam annalia sunt, quædam perpetua.

† referuntur.

II. PAVLVS lib. sexagésimo tertio ad Edictũ.

INterdictorum quædam duplicia sunt, quædam simplicia. duplicia dicuntur, vt VTI POSSIDETIS. simplicia sunt ea, veluti exhibitoria & restitutoria, item prohibitoria DE ARBORIBVS CAEDENDIS, & DE ITINERE ACTVQVE. ¶ Interdicta autem competunt vel hominum causa, vel diuini iuris, aut de religione: sicut est NE QVID IN LOCO SACRO FIAT, vel QVOD FACTVM EST RESTITVATVR: & DE MORTVO INFERENDO, vel SEPVLCHRO AEDIFICANDO. Hominũ causa compet

sa competũt vel ad publicam vtilitatem pertinentia, vel sui iuris tuendi causa, vel officij tuendi causa, vel rei familiaris. Publicæ vtilitatis causa competit interdictum, VT VIA PVBLICA VTI LICEAT, ET FLVMINE PVBLICO, & NE QVID FIAT IN VIA PVBLICA. Iuris sui tuendi causa, DE LIBERIS EXHIBENDIS, item DE LIBERTO EXHIBENDO. Officij causa, DE HOMINE LIBERO EXHIBENDO. reliqua
2 interdicta rei familiaris causa dantur. ¶ Quædam interdicta rei persecutionem continẽt, veluti DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO. nam proprietatis causam continet hoc interdictum. sed & illa interdicta, quæ de locis sacris & de religiosis proponuntur, veluti proprietatis causam continent. item illa de liberis exhibendis quæ iuris tuendi causa diximus competere. vt non sit mirum, si quæ interdicta ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non
3 possessionis causam habeant. ¶ Hæc autem interdicta, quæ ad rem familiarem spectant, aut apiscendæ sunt possessionis, aut recuperandæ, aut retinendæ. Apiscendæ possessionis sunt interdicta, quæ competunt his qui ante non sunt nancti possessionem. sunt autem interdicta apiscendæ possessionis, QVORVM BONORVM. Saluianum quoque interdictum quod est de pignoribus, ex hoc genere est. &

QVO

QVO ITINERE VENDITOR VSVS EST, QVO MINVS EMPTOR VTATVR, VIM FIERI VETO. *Reciperandæ possessionis causa proponuntur sub rubrica* VNDE VI. *aliqua enim sub hoc titulo interdicta sunt. Retinendæ possessionis sunt interdicta,* VTI POSSIDETIS. *Sunt interdicta, vt diximus, duplicia tam reciperandæ quàm apiscendæ possessionis.*

III. VLPIANVS libro sexagensimonono ad Edictum.

IN *interdictis exinde ratio habetur fructuũ, ex quo edita sunt, non retro.*

IIII. PAVLVS libro sexagensimoseptimo ad Edictum.

EX *quibus causis annua interdicta sunt, ex his de eo, quod ad eum cum quo agitur peruenit, post annum iudicium dandum Sabinus respondit.*

V. IDEM lib. tertiodecimo ad Sabinum.

INterdicta noxalia ea sunt, quæ ob delictum eorum, quos in potestate habemus, dantur. veluti cum vi deiecerunt, aut vi aut clam opus fecerunt. sed officio iudicis continetur, vt dominum sua impensa opus restituentem absoluat. patientiam tollendo operi præstantem noxæ dedere iubeat, & absoluat. si nõ dedat, quãtum impensæ in tollẽdo opere erogatũ sit, tanti condẽnet. si neq; patientiã præstet, neq; ipse tollat, cum posſit: in tantum condemnet, in quantum iudex æstimauerit, atque si ipse fecisset.

QVOR

QVORVM BONORVM.

TIT. II.

VLPIANVS libro sexagensimoseptimo ad Edictum.

II PRAETOR QVORVM BONORVM EX EDICTO MEO ILLI POSSESSIO DATA EST: QVOD DE HIS BONIS PRO HERE DE AVT PRO POSSESSORE POSSIDES, POSSIDERESVE, SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET: QVOD QVIDEM DOLO MALO FECISTI, VTI DESINERES POSSIDERE: ID ILLI RESTITVAS. *Hoc interdictum restitutorium est, & ad vniuersitatem bonorum, non ad singulas res pertinet. & appellatur quorum bonorũ, & * est * apiscendæ possessionis vniuersorum bonorum.*

II PAVLVS libro vicensimo ad Edictum.

INterdicto *quorum bonorum debitores hereditarij non tenentur: sed tantùm corporum possessores.*

QVODª LEGATORVM

TIT. III.

ª In vulg. QVORVM.

Form

Formula interdicti: Quod legatorum nomine possides, non ex voluntate eius ad quem res pertinet, si per eum non steterit quo minus tibi satisdetur, restituas.

VLPIANVS libro sexagensimoseptimo ad Edictum.

HOc interdictum volgo quod legatorum appellatur. est autem & ipsum apiscendæ possessionis. & continet hanc causam, vt quod quis legatorum nomine non ex voluntate heredis occupauit, id restituat heredi. etenim æquissimum prætori visum est, vnumquemque non sibi ipsum ius dicere occupatis legatis, sed ab herede petere. Redigit igitur ad heredes per hoc interdictum ea quæ legatorum nomine possidentur. vt perinde legatarij possint eum conuenire. ¶ Hoc interdictum & heredem benedis, bonorúmque possessoris habere, propter vtilitatem huius dicendũ est. nec nõ ceteros quosq; successores. ¶ Quia autem nonnumquam incertum est, vtrum quis pro legato, an pro herede, vel pro possessore possideat, bellissimè Arrianus scribit, hereditatis petitionem instituendam, & hoc interdictum reddendum, vt siue quis pro herede, vel pro possessore, siue pro legato possideat, hoc interdicto teneatur: quemadmodum solemus facere quotiens incertum est,

Aristot. hoc confirmat libro 3. Polit. c 6.

est, quæ potius actio teneat. nam duas dictamus, protestati ex altera nos velle consequi quod nos contingit.

Si donatarius rem sibi donatam causa mortis sua auctoritate accipit, reuocatur per hoc interdictum in eo quod est vltra Falcidiam. Bart.

3 ¶ Si quis *ex *mortis causa donatione possideat, vtique cessavit interdictum: quia portio legis Falcidiæ apud heredem ipso iure remanet, etsi corporaliter res in solidum translatæ sunt. Qui verò ex causa præceptionis, vtique tenetur hoc interdicto. sed pro ea scilicet parte quam iure legati habet, nõ etiam pro ea quam quasi heres habet. Idémque erit dicendum, & si alio genere legati vni ex heredibus legatum sit. nam & hic dicendum est, pro ea parte 4 qua heres est, cessare interdictum. ¶ Quod ait prætor, AVT DOLO DESIIT POSSIDERE, sic accipere debemus, desiit facultatem habere restituendi. Vnde est quæsitum, si vsusfructus vel vsus fuerit alicui relictus, eúmque occupauerit: an hoc interdicto restituere sit compellendus. mouet, quòd neque vsusfructus neque vsus possidetur: sed magis tenetur. potest tamẽ desinẽdi competere interdictum. Idem 5 dicendum est & in seruitute relicta. ¶ Quæsitum est, si quis legatorum seruandorum causa missus sit in possessionẽ, an hoc interdicto te-

"i. legato" per præceptionẽ relicto. de quo Vlp. in fragm. & Paulus in senten.

cc. l. 19. ff. de pet. hered.

neatur ad restitutionem. monet illud primum, quòd non possidet is qui missus est in possessionem legatorum causa: sed potius custodit. deinde quòd prætorem habet huius rei auctorem. tutius tamen erit dicendum, hoc interdictum competere, maxime sit satisdatum sit iam legatorum nomine, nec recedat. tunc enim etiam possidere videtur. ¶ Legatorum nomine non tantum possidere dicemus, cui legatum est: verùm heredem quoque eius, ceteróſque successores. ¶ Quod ait prætor, VOLVNTATE EIVS, AD QVEM EA RES PERTINET, ita erit interpretandum, vt si post aditam hereditatem, vel bonorum possessionem adgnitam voluntas accommodata est legatario, vt possideret: interdictum cesset. quod si ante aditam hereditatem, bonorúmve possessionẽ adgnitam hoc factũ est: rectius dicetur, eã volũtatem non nocere debere. ¶ Si duæ res legatæ sint, altera ex voluntate occupata, altera nõ ex voluntate: euenietvt altera reuocari possit, altera nõ. Idéq; erit probãdum & in vna re, cuius pars ex voluntate, altera pars non ex voluntate occupata est. nam pars sola per interdictum auferetur. ¶ Illud tenendum, siue à te, siue ab eo, in cuius locum successisti, possideri aliquid cœptum est: interdicto hoc locum fore. In locum successisse accipimus, siue per vniuersitatem, siue in rem his sit successum. ¶ Prodest autem ei possedisse,

possedisse, quotiens voluntate eius, ad quem ea res pertinet, possideri cœptum est. sed etsi postea voluntas accessit eius, ad quem ea res pertinebat: tamen prodesse possessori debere. vnde si quis cœpit quidem ex voluntate eius, ad quem ea res pertinet, possidere: postea verò voluntas non perseuerat: nihil noceat. quia semel possideri cœpit ex voluntate. ¶ Si alter ex heredibus, issve ad quos ea res pertinet, voluerit rem à legatario possideri, alter non: ei qui noluit, "interdictum competet: ei qui voluit, non competere palam est. ¶ Quod ait prætor, NISI SATISDATVM SIT, accipere debemus, si perseueret satisdatum, scilicet vt si non perseueret cautum, mittatur in possessionem legatorum seruandorum causa. Satisdatum sic arbitror, si sic satisdatum sit, vt legatario vel ipso iure adquisita sit idonea cautio, vel per mandati actionem adquiri possit. & tunc interdicto locum fore. ¶ Si quarundam rerum nomine satisdatum sit, quarundam non sit satisdatum: earum rerum nomine sine impedimento agi poterit, de quibus satisdatum est: ceterarum non poterit.

"Sic edidit Taurell. quãuis in archetypo esset, voluit, vt ipse adnotauit.

II. PAVLVS libro sexagensimo tertio ad Edictum.

DIuersum est, si postea pars legato adcreuerit. nam hoc nomine tenentur fideiussores in totum. ¶ Quod ait prætor, SI PER

BONORVM POSSESSOREM NON STAT. VT SATISDETVR: *sic accipimus, si paratus sit satisdare: non ergo offerre debet satisdationem, sed petenti satis moram non facere.* ¶ *Ex hoc interdicto qui non restituit, in id quod interest, debet condemnari.* ¶ *Si legatarius repromissione retentus fuit, dandum est interdictum. idem dicendum est, si legatarius pignoribus noluit sibi caueri. Si per legatarium factum sit, quo minus satisdetur: licet cautum non sit, tenetur interdicto. Sed si priùs factum sit per legatarium, quo minus satisdetur: eo autem tempore quo editur interdictum, satis accipere paratus sit: non competit interdictum, nisi satisdatum sit.* ¶ *Item si per bonorum possessorem stetit, quo minus satisdaret, sed modo paratus est cauere: tenet interdictum. illud enim tempus inspicitur, quo interdictum editur.*

NE VIS FIAT EI QVI IN POSSESSIONEM MISSVS ERIT.

TITVLVS IIII.

VLPIANVS libro septuagensimo secundo ad Edictum.

AIT PRAETOR, SI QVIS DOLO MALO FECERIT, QVO MINVS QVIS PERMISSV MEO, EIVSVE CVIVS

CVIVS EA IVRISDICTIO FVIT, IN POSSESSIONEM BONORVM SIT: IN EVM IN FACTVM IVDICIVM, QVANTI EA RES FVIT OB QVAM IN POSSESSIONEM MISSVS ERIT, DABO. *Hoc edictum summa prouidentia prætor proposuit. frustra enim in possessionem mitteret rei seruandæ causa, nisi missos tueretur, & prohibentes venire in possessionem coërceret.* ¶ *Est autem generale hoc edictum: pertinet enim ad omnes qui in possessionem à prætore missi sunt. conuenit enim prætori, omnes, quos ipse in possessionem misit, tueri. Sed siue rei seruandæ causa, sine legatorum, aut ventris nomine in possessionem missi fuerint: habent ex hoc edicto in factum actionem, siue* "Sic Flor. sed subaudiendum via, vel aliud nomen.
doli, siue aliter prohibuerint. ¶ *Hæc actio non tantùm eum tenet qui prohibuit quem venire in possessionem: sed etiam eum qui possessione pulsus est, cum venisset in possessionem. nec exigitur vt vi fecerit qui prohibuit.* ¶ *Si quis ideo possessione arcuerit, quia rem suam putabat, vel sibi nexam, vel certè non esse debitoris: consequens est, vt hoc edicto non teneatur.* ¶ *Hæc verba* QVANTI EA RES ERIT, OB QVAM IN POSSESSIONEM MISSVS ERIT, *continent vtilitatem creditoris. vt quàtum eius interest possessionem habere, tantum ei qui prohibuit, condemnetur. Proinde si ob*

falsum creditum, vel ob falsam petitionem missus est in possessionem, vel si exceptione summoueri potuit: nihil ei debet prodesse hoc edictum. quia propter nullam causam in possessionem missus est. ¶ Hoc edicto neque pupillum neque furiosum teneri constat: quia affectu carent. Sed pupillum eum debemus accipere, qui doli capax non est. ceterum si iam doli capax sit, contra erit dicendum. ergo etsi tutor dolo fecerit, in pupillum dauimus actionem: si modo soluendo sit tutor. sed & ipsum tutorem posse conueniri Iulianus scribit. ¶ Si domini vel patris voluntate prohibitus quis sit à possessione, in ipsos dabitur actio: quasi per alios hoc fecerint. ¶ Hanc actionem, exceptis legatorum missione, intra annum competere et non postea sciendum est: cum sit pœnalis. nec in heredes, similésque personas dabitur, nisi in id quod ad eas peruenit. sed heredi, similibúsque personis dabitur. Nam cum prohibitus quis est legatorum vel fideicommissorum causa possessionem adipisci, tunc actio & perpetua est, & in heredē dabitur. quia est in potestate successorum euitare interdictum, satisdatione oblata.

Prohibitus, siue suo nomine intrauit, siue alieno, habet locum hoc interdictum.

II. PAVLVS libro quinquagensimo nono ad Edictum.

Suo

SVO quis an alieno nomine prohibitus sit, nihil interest. hæc enim verba QVANTI EA RES EST, referenda sunt ad personam domini. Item tam is tenetur, qui suo nomine, quàm qui alieno nomine prohibuit.

III. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

SI quis missus fuerit in possessionem fideicommissi seruandi causa, & non admittatur: potestate eius inducendus est in possessionem, qui eum misit. aut si quis volet vti interdicto, consequens erit dicere interdictum locum habere. sed melius erit dicere, extra ordinem ipsos iure suæ potestatis exsequi oportere decretum suum: nonnumquam etiam per manum militarem. ¶ Constitutum est ab Antonino, vt etiam in bona heredis quis admittatur certis modis. si quis igitur in his bonis non admittatur, dicendum est, actionem hanc vtilem competere. ceterum poterit vti & extraordinaria exsecutione. ¶ Prætor ventrem in possessionem mittit. & hoc interdictum prohibitorium & restitutorium est. Sed si mulier velit in factum actione vti, ad exemplum creditorum magis quàm interdicto posse eam experiri, sciendum est. ¶ Si mulier dicatur calumniæ causa in possessionem venisse, quòd non sit prægnas, vel non ex eo prægnas, vel si de statu mulieris aliquid dicatur: ex epistula Diui

Hadriani ad exẽplũ præsumptionis Carboniani edicti ventri prætor pollicetur possessionem.

III. IDEM libro sexagensimo nono ad Edictum.

PER interdictum etiam ei subuenit prætor, qui damni infecti ab eo in possessionem missus est, ne ei vis fiat. ¶ Pœna autem eius qui non promittit, vel satis non dat, hæc est, vt in possessionem mittatur aduersarius. siue ergo promittat, siue per eum non fiat, quo minus promittat: non tenebit interdictum, repulso per exceptionem eo qui experitur. ¶ Prætor in eum, qui neque cauit, neque possidere passus est eum qui missus est, iudicium pollicetur in tantum, quantum præstare eum oportuerit, si de ea re cautum fuerat. Sed & ex alia causa hoc iudicium proposuit, si eo tempore, quo in possessionem mitti desiderabat, prætoris adeundi potestas non fuerit. scilicet vt si cum potestas prætoris adeundi non esset, damnum interim datum est, haberet iudicium qui damnum passus est. ¶ Item subiectum, si ex alia causa in possessionem missus prohibitus esse dicetur: habere in factum actionem.

DE TABVLIS EXHIBENDIS. TIT. V.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

Prætor

PRAETOR ait, QVAS TABVLAS LVCIVS TITIVS AD CAVSAM IESTAMENTI SVI PERTINENTES RELIQVISSE DICETVR, SI HAE PENES TE SVNT, AVT DOLO MALO TVO FACTVM EST, VT DESINERENT ESSE: ITA EAS ILLI EXHIBEAS. ITEM SI LIBELLVS, ALIVD VE QVID RELICTVM ESSE DICETVR, DECRETO COMPREHENDAM. ¶ Si quis forte confiteatur penes se esse testamentum, iubendus est exhibere. & tempus ei dandum est, vt exhibeat, si non potest in præsentiarum exhibere. sed si neget se exhibere posse, vel oportere: interdictum hoc competit. ¶ Hoc interdictum pertinet non tantùm ad testamenti tabulas, verùm ad omnia quæ ad causam testamenti pertinent. vtputa & ad codicillos pertinet. ¶ Siue autem valet testamentum, siue non: vel quòd ab initio inutiliter factum est, siue ruptum sit, vel in quo alio vitio: sed etiam si falsum esse dicatur, vel ab eo factum qui testamenti factionem non habuerit: dicendum est interdictũ valere. ¶ Siue supremæ tabulæ sint, siue non sint, sed priores: dicendum interdictum hoc locum habere. itaque dicendum est ad omnem omnino scripturam testamenti, siue perfectam siue imperfectam, interdictum hoc pertinere. Proinde & si plures tabulæ sint te-

Ant. Aug. lib. 3. c. 9.

stamenti, quia sæpius fecerat: dicendum est interdicto locum fore. est enim quod ad causam testamenti pertineat, quidquid quoquo tempore factum exhiberi debeat. Sed etsi de statu disceptetur, si testator filiusfamilias, vel seruus hoc fecisse dicatur: & hoc exhibebitur. Item si filiusfamilias fecerit testamentum, qui de castrensi peculio testabatur: habet locum interdictum. idem est & si is qui testamentum fecit, apud hostes decesserit. ¶ Hoc interdictum ad viui tabulas non pertinet: quia verba prætoris RELIQVERIT *fecerunt mentionem.*

[a] Ita legitur Flor. & ita legit Accursius, perperā Haloāder legit affirmatiuè, Si dolo deletum, &c.

¶ Sed & si deletum[a] sine dolo sit testamentum, &

II. PAVLVS libro sexagensimo quarto ad Edictum.

VEL totum, vel pars eius,

III. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

LOcum habet hoc interdictum. ¶ Si tabulæ in pluribus codicibus scriptæ sunt, omnes interdicto isto continentur: quia vnum testamentum est. ¶ Si tabulæ testamenti apud aliquem depositæ sunt à Titio, hoc interdicto agendum est & cum eo qui detinet, & cum eo qui deposuit. proinde & si custodiam tabularum ædituus vel tabularius suscepit, dicendum est teneri eum interdicto. Si penes seruum tabulæ fuerint, dominus interdicto tenebi-

3 tur. ¶ Si ipse testator dum viuit, tabulas suas esse dicat, & exhiberi desideret, interdictum hoc locum non habebit: sed ad exhibendum erit agendum, vt exhibitas vindicet. quod in omnibus, qui corpora sua esse dicunt instrumẽtorum,

& probādum est. ¶ Si quis dolo malo fecerit, quo minus penes eum tabulæ essent: nihilo minus hoc interdicto tenevitur, nec præiudicatur aliquid legi Corneliæ testamentariæ, quasi dolo malo testamentum suppresserit. nemo enim ideo impune retinet tabulas, quòd maius facinus admisit: cum exhibitis tabulis admissum eius magis manifestetur. & posse aliquem dolo malo facere, vt in eam legem non incidat: vt puta si neque amouerit, neque celauerit tabulas: sed idcirco alij tradiderit, ne eas interdicenti exhiberet: hoc est, si nō supprimendi animo vel consilio fecit: sed ne huic exhiberet.

5 ¶ Hoc interdictum exhibitorium est. Quid sit exhibere videamus. exhibere hoc est, materiæ ipsius adprehendendæ copiā facere. Exhibere autem apud prætorē oportet, vt ex auctoritate eius signatores admoniti venirēt ad recognoscenda signa. & si fortè non optemperēt testes, Labeo scribit coerceri eos à prætore debere. Solent autem exhiberi tabulas desiderare omnes omnino, qui quid in testamento adscriptum habent.

6 ¶ Condemnatio autē huius iudicij, quāti interfuit, æstimari debet. quare si heres scriptus hoc inter-

&c. l. interdum. ff. de pub. iudic.

&c. l. Sed & si quis. ff. quemadmod. test. aper.

interdicto experiatur, ad hereditatem referenda est æstimatio. & si legatum sit, tantum venit in æstimationem, quantum sit in legato. & si sub condicione legatum sit, quasi condicione existente, sic æstimandum est, nec compelli debebit ad cauendum vt se restituturum caueat quidquid consecutus est, si condicio defecerit: quia pœna contumaciæ præstatur ab eo qui non exhibet. ¶ Inde quæritur, si hinc consecutus æstimationem legatarius, postea legatum petatur sit audiendus. & puto, si heres idem præstitit: exceptione doli repellendum, si alius, repelli non oportere. & ideo & si heres sit, qui interdicto vsus est æstimationem consecutus, eadem est distinctio. ¶ Interdictū hoc & post annum competere constat. sed & heredi, ceteris, que successoribus competit.

cc Paulus lib. 4. sen. tit. 7.

IIII. PAVLVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

SI sint tabulæ apud pupillum, & dolo tutoris desierint esse: in ipsum tutorem competit interdictum. æquum enim est, ipsum ex delicto suo teneri, non pupillum.

V. IAVOLENVS libro tertiodecimo ex Cassio.

DE tabulis proferendis interdictum competere non oportet, si hereditatis controuersia ex his pendet, aut si ad publicam quæstionem pertinet. itaque in æde sacra interim deponendæ sunt, aut apud virum idoneum,

NE

NE QVID IN LOCO SACRO FIAT.

TIT. VI.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

AIT PRAETOR, IN LOCO SACRO FACERE, INVE EVM IMMITTERE QVID VETO. *Hoc interdictum de sacro loco, non de sacrario*" *competit. Quod ait prætor, ne quid in loco sacro fiat: non ad hoc pertinet, quod ornamenti causa fit: sed quod deformitatis vel incommodi. Sed & cura ædium, locorúmq; sacrorum mandata est his qui ædes sacras curant.*

" i. profano Græci vertunt Nomocā. tit. 2. c. 1. secūdum Theodorum Balsamoné.

II. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

IN muris itémque portis & aliis sanctis locis aliquid facere, ex quo damnum aut incommodum irrogetur, non permittitur.

III. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

NEque muri neque portæ habitari sine permissu principis propter fortuita incendia possunt.

DE LOCIS ET ITINERIBVS PVBLICIS.

TIT. VII.

In indicē titul. Ne quid in loco sacro vel itinere fiat. Lib. 58. βασιλ. tit. 15. c. 1. & seq.

POMPONIVS libro trigensimo ad Sabinum.

Cuilib

QVilibet in publicum petere permittendū est id quod ad vsum omnium pertineat. veluti vias publicas, itinera publica. & ideo quolibet postulante, de his interdicitur.

II. VLPIANVS libro quadragensimo octauo Digestorum.

NEmini licet in via publica monumentum exstruere.

III. VLPIANVS libro trigensimo tertio ad Sabinum.

VIæ vicinales, quæ ex agris priuatorum collatis factæ sunt: quarum memoria non extat, publicarum viarum numero sunt. sed inter eas, & ceteras vias militares hoc interest, quòd viæ militares exitum habent, aut in vrbes, aut in flumina publica, aut ad viam militarem habent. harum autem vicinalium viarum dissimilis condicio est: nam pari earum in militares vias exitum habent, pari sine vllo exitu intermoriuntur.

NE QVID IN LOCO PVBLICO VEL ITINERE FIAT.

TIT. VIII.

PAVLVS libro sexagensimo quarto ad Edictum.

NE LOCO publico prætor prohibet ædificare, & interdictum proponit.

II.

II. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

PRætor ait, NE QVID IN LOCO PVBLICO FACIAS, INVE EVM LOCVM IMMITTAS, QVA EX RE QVID ILLI DAMNI DETVR PRAETERQVAM QVO LEGE, SENATVSCONSVLTO, EDICTO, DECRETOVE PRINCIPVM TIBI CONCESSVM EST, DE EO QVOD FACTVM ERIT, INTERDICTVM NON DABO. *Hoc interdictum prohibitorium est. & tam publicis vtilitatibus quàm priuatorum per hoc prospicitur. Loca enim publica vtique priuatorum vsibus deseruiunt, iure scilicet ciuitatis, non quasi propria cuiusq;. & tantum iuris habemus ad optinendum, quantum quilibet ex populo ad prohibendum habet. propter quod si quod forte opus in publico fiet, quod ad priuati damnum redundet: prohibitorio interdicto poterit conueniri, propter quam rem hoc interdictum propositum*
1 *est. & Publici loci appellatio quemadmodum accipiatur, Labeo definit. vt & ad areas, & ad insulas, & ad agros, & ad vias publicas,*
2 *itineráque publica pertineat. & Hoc interdictū ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non puto pertinere. in his enim neq; facere quicquam, neque prohibere priuatos potest. res enim fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. igitur si*

tur si quis in his aliquid faciat, nequaquã hoc interdictũ locum habebit. sed si fortè de his sit controuersia, præfecti eorum iudices sunt. Ad ea igitur loca hoc interdictũ pertinet, quæ publico vsui destinata sunt: vt si quid illic fiat, quod priuato noceret, prætor intercederet interdicto suo. ¶ Cum quidam velum in mæniana immissum haberet, qui vicini luminibus officiebat: vtile interdictum competit, NE QVID IN PVBLICO IMMITTAS, QVA EX RE LVMINIBVS GAII SEII OFFICIAS.

Sicut prohibetur præconis interdicto ne quid noui in loco publico fiat, ita etiam prohibetur ne iam factum restauretur.

¶ Si quis quod in publico loco posuum habuit, reficere voluit, hoc interdicto locum esse ait ad prohibendum eum reficere. ¶ Aduersus eum qui molem in mare proiecit, interdictum vtile competit ei cui fortè hæc res nocitura sit. si autem nemo damnum sentit, tutus est is qui in litore ædificat, vel molem in mare iacit. ¶ Si quis in mari piscari, aut nauigare prohibeatur: non habebit interdictum. quemadmodum nec is qui in campo publico ludere, vel in publico balineo lauare, aut in theatro spectare arceatur. sed in omnibus his casibus iniuriarum actione vtendum est. ¶ Merito ait prætor, QVA EX RE QVID ILLI DAMNI

DAMNI DETVR. nam quotiensque aliquid in publico fieri permittitur: ita oportet permitti, vt sine iniuria cuiusquam fiat. & ita solet princeps, quotiens aliud noui operis instituendum petitur, permittere. Damnum autem pati videtur, qui commodum amittit quod ex publico consequebatur, qualequale sit. proinde si cui prospectus, si cui aditus sit deterior, aut angustior: interdicto opus est. ¶ Si quid in loco publico ædificauero, vt ea quæ ex meo ad te nullo iure defluebant, desinant fluere: interdicto me non teneri Labeo putat. Planè si ædificium hoc effecerit, vt minus luminis insula tua habeat: interdictum hoc competit. ¶ Idem ait si in publico ædificem, deinde hoc ædificium ei obstet, quod tu in publico ædificaueras: cessare hoc interdictum, cum tu quoque illicitè ædificaueris, nisi fortè tu iure tibi concesso ædificaueras.

In rescripto principis videntur concessa, quæ aliis incommodum non afferunt. Bart.

¶ Si quis à principe simpliciter impetrauerit vt in publico loco ædificet: non est credendus sic ædificare, vt cum incommodo alienius id fiat: neque sic conceditur, nisi fortè quis hoc impetrauerit. ¶ Si quis nemine prohibente in publico ædificauerit, non est eum cogendum tollere, ne ruinis vrbs deformetur. & quia prohibito-

rium est interdictum, non restitutorium. si tamen obstet id ædificium publico vsui, vtique is qui operibus publicis procurat, debebit id deponere. aut si non obstet, solarium ei imponere. vectigal enim hoc sic appellatur, solarium, ex eo quod pro solo pendatur. si tamen adhuc nullum opus factum fuerit, officio iudicis continetur, vti caueatur non fieri. & ea omnia etiam in persona heredum cæterorúmque successorum erunt cauenda. Locorum sacrorum diuersa causa est. in loco enim sacro non solùm facere vetamur, sed & factum restituere* iubemur. hoc propter religionem. ¶ Ait prætor, IN IS VIA PVBLICA ITINERE VE PVBLICO FACERE, IMMITTERE QVID, QVO EA VIA IDVE ITER DETERIVS SIT, EIAT, VE. Viam publicam eam dicimus, cuius etiam solum publicum est. non enim sicuti in priuata via, ita & in publica accipimus. viæ priuatæ solum alienum est, ius tantum eundi & agendi nouis competit. viæ autem publicæ solum publicum est, relictum ad directum certis finibus latitudinis ab eo qui ius publicandi habuit, vt ea publicè iretur, commearetur. ¶ Viarum alia quædam publicæ sunt, quædam priuatæ, quædam vicinales. Publicas vias dicimus, quas Græci βασιλικὰς,* nostri prætorias, alij consulares vias appellant. Priuatæ sunt, quas agrarias

*i. diruere. Photius in Nomocanone.

*i. regias. Alciat. libro 2. præmissis.

agrarias quidam dicunt. Vicinales sunt viæ, quæ in vicis sunt, vel quæ in vicos ducunt. has quoque publicas esse quidam dicunt. quod ita verum est, si non ex collatione priuatorum hoc iter constitutum est. aliter atque si ex collatione priuatorum reficiatur. nam si ex collatione priuatorum reficiatur, non vtique priuata est. reficlio enim idcirco de communi fit, quia vsum vtilitatémque communem habet. Priuatæ viæ dupliciter accipi possunt: vel hæ quæ sunt in agris, quibus imposita est seruitus, vt ad agrum alterius ducant: vel hæ quæ ad agros ducunt, per quas omnibus †permeare liceat, in quas exitur de via consulari: & sic post illam excipit via, vel iter, vel actus ad villam ducens. has ergo, quæ post consularem excipiunt in villas vel in alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse. ¶ Hoc interdictum tantùm ad vias rusticas pertinet, ad vrbicas verò non. harum enim cura pertinet ad magistratus.

†commeare

Si viæ publicæ exemptus commeatus sit, vel via coartata: interueniunt magistratus. ¶ Si quis cloacam in viam publicam immitteret, éxque ea re minus habilis via per cloacam fiat: teneri eum Labeo scribit. immisisse enim eum videri. Proinde & si fossam quis in fundo suo fecerit, vt ibi aqua collecta in viam decurrat, hoc interdicto tenebitur. immissum enim habere etiam hunc videri. ¶ Idem Labeo scri-

bit si quis in suo ita ædificauerit, vt aqua in via collecta restagnet, non teneri eum interdicto quia non immittat aquam, sed non recipit. Nerua autem melius scribit, vtrumque teneri. Plane si fundus viam publicam contingat, & ex eo aqua deriuata deteriorem viam faciat, quæ tamen aqua ex vicini fundo in tuum veniat: si quidem necesse habeas eam aquam recipere, interdictum locum habebit aduersus vicinum tuum. si autem necesse non sit, non teneri vicinum tuum, te tamen teneri. eum enim videri factum habere, qui ius eius aquæ habeat. ¶ Idem Nerua scribit, si cum interdicto 17 agatur, nihil vltra te facere cogendum, quàm vt arbitratu eius cui tecum experitur, cum vicino experiaris. ceterum aliter obstantibus futurum vt tenearis, etiam si iam bona fide cum vicino egeris, neque per te stet quo minus arbitratu actoris cum vicino experiaris. Idem ait si odore solo locus pestilentiosus fiat, non esse ab RE de ea interdicto vti. ¶ Hoc interdictum etiam ad ea quæ pascuntur in via publica, itinereve publico, & deteriorem faciant viam, locum habet. ¶ Deinde ait prætor, QVO EA VIA, IDQVE ITER DETERIVS SIT, FIAT. hoc, siue statim deterior via sit, siue postea. ad hoc enim pertinent hæc verba SIT, FIAT. etenim quædam sunt talia, vt statim facto suo noceat: quædam

dam talia, vt in præsentiarum quidem nihil noceant: in futurum autẽ nocere debeant. Deteriorem autem viam fieri sic accipiendum est, si vsus eius ad commeandum corrumpatur, hoc est ad eundum, vel agendum, vt cum planè fuerit, cliuosa fiat, vel ex molli aspera, aut angustior ex latiore, aut palustris ex sicca.

20 ¶ Scio tractatum, an permittendum sit specus & pontem per viam publicam facere. & plerique probant, interdicto eum teneri. non enim

21 oportere eum deteriorem viam facere. ¶ Hoc interdictum perpetuum, & populare est. condemnatióque ex eo facienda est, quanti actoris

22 interfit. ¶ Prætor ait, QVOD IN VIA PVBLICA ITINEREVE PVBLICO FACTVM, IMMISSVM HABES, QVO EA VIA IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, RESTITVAS. Hoc interdictum ex eadem causa proficiscitur, ex qua & superius: & tantùm interest, quod hoc restitutorium, illud prohibitorium est. ¶ Hoc interdicto non is tenetur, qui in

23 via publica aliquid fecit: sed is qui factum habet. proinde si alius fecit, alius factum habet: is tenetur qui factum habet. & est hoc vtilius: quia is potest restituere, qui factum, immissum habet. Habere eum dicimus, qui vtitur, & iure possessionis fruitur. suus ipse opus fecit, siue ex causa emptionis vel donationis, vel legato, vel

hereditate, vel quo alio modo adquisiit. Vnde Ofilius putat eum, qui pro derelicto reliquit id opus quod fecit: si viam publicam corrupit, & reliquit: non teneri hoc interdicto. non enim habet quod fecit. Sed an in eum actio debeat dari, videbimus. & puto vtile interdictum competere: vt quod in via publica ædificauit, restituat. ¶ Si ex fundo tuo arbor in via 24
publica sic ceciderit, vt itineri sit impedimento, eámque pro derelicto habeas: non teneri Labeo scribit. si tamen, inquit, actor sua impensa arborem tollere paratus fuerit, rectè tecum acturum interdicto de via publica reficienda. sed si pro derelicto non habeas, rectè tecum agi hoc interdicto. ¶ Idem Labeo scribit, si vicinus 25
meus viam opere corruperit: quãuis opus quod fecit, tam mihi quàm ipsi vtile sit, tamen si ita cinus fundi sui causa id fecerit, me tamen non posse hoc interdicto conueniri. si autem communiter hoc opus fieri curauerimus, vtrumque nostrum teneri. ¶ Hoc interdictum locum habet 26
etiam aduersus eum qui dolo malo fecit, quo minus possideret, vel haberet. etenim parem esse conditionem oportet eius qui quid possideat, vel habeat, atque eius cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret, vel haberet. & mihi videtur vera Labeonis sententia. ¶ RESTI- 27
TVAS inquit. restituere videtur, qui in pristinum statum reducit quod fit: siue quis tollit

tollit id quod factum est, vel reponat quod sublatum est. & interdum suo sumptu. nam si ipse, quo qui interdixit, fecerit, vel iussu eius alius, aut ratum habitum sit quod fecit: ipse suis sumptibus debet restituere. si verò nihil horum interuenit, sed habet factum: tunc dicemus pa-
28 tientiam solam eum præstare debere. ¶ Interdictum hoc non esse temporarium, sciendum est. pertinet enim ad publicam vtilitatem. condemnatióque ex eo facienda est, quanti actoris
29 interfit tolli quod factum est. ¶ Prætor ait, QVO MINVS ILLI VIA PVBLICA ITENEREVE PVBLICO IRE AGERE LICEAT, VIM FIERI VETO.

III. CELSVS libro trigensimonono Digestorum.

LItora in quæ populus Romanus imperiũ habet, populi Romani esse arbitror. ¶ Maris cõmunem vsum omnibus hominibus, vt aëris: iactásq; in id pilas eius esse qui iecerit. sed id concedendum non esse, si deterior litoris marisue vsus eo modo futurus sit. cc. l. 14. ff de acquirer. dom.

IIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum respondit.

IN litore iure gentium ædificare licere, nisi vsus publicus impediret.

V. PAVLVS libro sexto decimo ad Sabinum.

SI per publicum locum riuus aquæductus priuato nocebit, erit actio priuato ex

lege duodecim tabularum, vt noxa domino cæueatur.

VI. IVLIANVS libro quadragensimotertio Digestorum.

EI qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico fiat, quo ceteris prius detur: quamuis de loco publico interdicat, nihilo minus procuratoris dandi facultas est.

VII. IDEM libro quadragensimooctauo Digestorum.

SIcut is qui nullo prohibente in loco publico ædificauerat, cogendus non est demolire, ne ruinis vrbs deformetur: ita qui aduersus edictum prætoris ædificauerit, tollere ædificium debet. alioquin inane & lusorium prætoris imperium erit.

DE LOCO PVBLICO FRVENDO. TIT. VIIII.

VLPIANVS libro sexagensimooctauo ad Edictum.

PRætor ait, QVO MINVS LOCO PVBLICO, QVEM IS CVI LOCANDI IVS FVERIT, FRVENDVM ALICVI LOCAVIT: EI QVI CONDVXIT, SOCIOVE EIVS E LEGE LOCATIONIS FRVI LICEAT, VIM FIERI VETO. Interdictum hoc publicæ vtilitatis causa proponi

proponi palam est. tuetur enim vectigalia publica, dum prohibetur quis vim facere ei qui id fruendum conduxit. sed si simul veniant ad interdictum mouendum ipse qui conduxerit, & socius eius: magis est vt ipse conductor præferatur. ¶ Ait prætor, QVO MINVS E LEGE LOCATIONIS FRVI LICEAT. merito ait E LEGE LOCATIONIS. vltra legem enim, vel contra legem non debet audiri qui frui desiderat.

II. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

COncedi solet, vt imagines & statuæ, quæ ornamenta reipublicæ sunt futuræ, in publicum ponantur.

DE VIA PVBLICA ET SI QVID IN EA FACTVM ESSE DICATVR. TIT. X.

Ἐκ τῶν ἀστυνομικῶν μονοβίβλου τοῦ Παπινιανοῦ.

Οἱ ἀστυνομικοὶ ἐπιμελείσθωσαν τῶν κατὰ τὴν πόλιν ὁδῶν, ὅπως ἂν ὁμαλισθῶσιν, καὶ τὰ ῥύμαλα μὴ βλάπτῃ τὰς οἰκίας, καὶ γίφυραι ὦσιν, οὗ ἂν δέῃ. ἐπιμελείσθωσαν δὲ ὅπως οἱ ἰδιῶται τοίχους ἢ τὰ ἄλλα, ἃ περὶ τὰς οἰκίας,

In vulg. edit. perperā huic titulo præponebatur titul. qui hunc sequitur, cū hac inscriptione, De via publica & itinere publico resi. expuncto hoc tit. & eius Latina interp. vni eidēque titul. subdita. Ant. Aug. lib. 3. c. 1. sed vidi aliquot manuscri. in quibus recte hi tituli sunt distincti.

HAVKOBA БИБЛИОТЕКА imeni I. MECHNIKOBA

ἢ εἰς τὴν ὁδὸν φέροι μὴ σφαλερὰ ᾖ, ἵνα ὡς δέ-
λα θαίρωσιν οἱ δεσπόται τῶν οἰκιῶν, καὶ ὑπο-
κοδομῶσιν. ἐὰν δὲ μὴ διαθαίρωσιν, μηδὲ ὑπο-
κοδομῶσιν, ζημιούτωσαν αὐτούς, ἕως ἂν ἀσφαλῆ
ποιήσωσιν. ἐπιμελείτωσαν δὲ ὅπως μηδεὶς
ὀρύσσῃ τὰς ὁδούς, μηδὲ χωννύῃ, μηδὲ πτίσσῃ εἰς
τὰς ὁδούς. μηδὲν ἐὰν μέν, ὁ μὲν δοῦλος ὑπὸ τ
ἐντυχόντος μαστιγούσθω, ὁ δὲ ἐλεύθερος ἐνδε-
κύσθω τοῖς ἀστυνόμοις. οἱ δὲ ἀστυνόμοι ζημιώ-
τωσαν διὰ τὸν νόμον, καὶ τὸ γεγονὸς διορθοῦ-
τωσαν. ἐπισκευάζειν δὲ τὰς ὁδούς, † τὸ δημο-
σίας διατὰ τὴν αὐτοῦ οἰκίαν ἕκαστον, καὶ τὰς † τὰς
ὑδροῤῥοὰς ἐκκαθαίρειν τὰς εἰς τὸ πάθρίς, καὶ
ἐπισκευάζειν οὕτως, ὡς ἂν μὴ διόλου ἀμάξαις
ἐπιέναι. ὅσοι δὲ μισθοῦνται οἰκίας, ἐὰν μὲ
ἐπισκευάσῃ ὁ δεσπότης, αὐτοὶ ἐπισκευάσαντες
ὑπολογιζέσθωσαν τὸ ἀνάλωμα κατὰ τ μίσθω-
ἐπιμελέσθωσαν δὲ καὶ ὅπως πρὸ τῶν ἐργα-
στηρίων μηδὲν προκείμενον ᾖ, πλὴν ἐὰν κνα-
φεὺς ἱματία ψύχῃ, ἢ τέκτων τροχὸς ἔξω τιθῇ.
τιθέσθωσαν δὲ καὶ οὗτοι, ὥστε μὴ κωλύειν ἅμα-
ξαν βαδίζειν. μὴ ἐάτωσαν δὲ μηδὲ μάχεσθαι
ἐν ταῖς ὁδοῖς, μηδὲ κόπρον ἐκβάλλειν, μηδὲ
σκυρὰ, μηδὲ λίθους βάλλειν. id est,

Ex ædilium singulari libro Papiniani.

Aediles studeant eas quæ secundum ciuitatem vias vt vtique adæquentur, & effluxiones non noceant domibus, & pontes fiant, vbicunque oportet. studeant

deant autē vt proprij parietes, vel aliorum, vel qui circa domos, quæ ad viam ducunt, non labiles sint, quatenus vt oportet eos emendent domini ædium & instaurent. Si autem non emendauerint, neque construxerint, mulctent eos quousque illabiles faciant. Curam autem habeant vt nullus effodiat vias, neque subruat, neque construat in viis aliquid. Sin minus, seruus quidem ab obuiante fustigetur, liber autem demonstretur Aedilibus, Aediles autē damnificent [eum] secundum legem, & quod factum est dissoluant. Construat autem vias publicas secundnm propriam domum vnusquisque, & aquæductus purget qui sub diuo, & construat ita vt non prohibeat vehiculum transire. Quicunque autē mercede habitant, si non construat dominus, ipsi construentes, computent dispendiū in mercede. Studeant autem & vt ante ergasteria nihil proiectum sit, præterquam si fullo vestimenta siccet, aut rector trochos exterius ponat. Ponant autem & hi, vt non prohibeant vehiculum ire. non permittant autem in viis neque pugnare, neque stercora proiicere, neque morticina, neque coria iacere.

al. eas emundent.

DE

DE VIA PVBLICA ET ITINERE PVBLICO REFICIENDO.

TIT. XI.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

PRætor ait, QVO MINVS ILLI VIAM PVBLICAM, ITERVE PVBLICVM APERIRE REFICERE LICEAT, DVM NE EA VIA IDVE ITER DETERIVS FIAT: VIM FIERI VETO. *Viam aperire est, ad veterem altitudinem latitudinémque restituere. sed & purgare Refectionis portio est. Purgare autem proprie dicitur ad libramentum proprium redigere, sublato eo quod super eam esset. reficit enim & qui aperit, & qui purgat, & omnes omnino qui in pristinum statum reducunt. ¶ Si quis in specie reficiendi deteriorem viam facit, impune vim patietur. propter quod neque latiorem neque longiorem neque altiorem neque humiliorem viam sub nomine reficiendi is qui interdicit, potest facere: vel in viam terrenam glaream inicere, aut sternere viam lapide quæ terrena sit, vel contra lapide stratam terrenam facere. ¶ Interdictum hoc perpetuò dabitur, & omnibus, & in omnes. & habet cõdemnationem*

tionem in id quod actoris interest.

II. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

*VIam publicam populus non vtendo amittere * non * potest.*

III. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SI in agrum vicini viam publicam quis reiecerit, tantũ in eum viæ receptæ actio dabitur, quanti eius interest, cuius fundo iniuria irrogata est. Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius solus compellitur.

DE FLVMINIBVS NE QVID IN FLVMINE PVBLICO ripáue eius fiat quo peius nabigetur.[a]

[a] In indice tit. nauigetur.

TIT. XII.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

AIT prætor, NE QVID IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FACIAS: NE QVID IN FLVMINE PVBLICO NEVE IN RIPA EIVS IMMITTAS, QVO STATIO ITINERE NAVIGIO DETERIOR SIT, FIAT. ¶ *Flumen à riuo magnitudine discernendum est, aut existimatione circumcolentium. Item fluminum quædam sunt perennia*

ennia, quædam torrentia. perenne est, quod semper fluat ἀένναον: id est semper fluens. torrens ὁ χειμάῤῥους, i. hyeme fluens. Si tamen aliqua æstate exaruerit quod alioquin perenne fluebat: non ideo minus perenne est. Fluminum quædã publica sunt, quædam non. publicum flumen esse Cassius definit, quod perenne sit. hæc sententia Cassij, quam & Celsus probat, videtur esse probabilis. Hoc interdictum ad flumina publica pertinet. si autem flumen privatum sit, cessabit interdictum. nihil enim differt à ceteris locis privatis flumen privatum. ¶ Ripa autem ita recte definietur, id quod flumen continet naturalem rigorem cursus sui tenens. ceterũ si quando vel imbribus vel mari vel qua alia ratione ad tempus excrevit: ripas non mutat. nemo denique dixit Nilum, cum incremento suo Aegyptum operit, ripas eius mutare, vel ampliare. nam cum ad perpetuam sui mensuram redierit, ripæ aluei eius muniendæ sunt. Si tamen naturaliter creverit, ut perpetuum incrementum nanctus sit vel alio flumine admixto, vel qua alia ratione: dubio procul dicendum est ripas quoq; eum mutasse. quemadmodum si alveo mutato alia cœpit currere. ¶ Si insula in publico flumine fuerit nata, inque ea aliquid fiat: non videtur in publico fieri. Illa enim insula aut occupantis est, si limitati agri fuerunt: aut eius cuius ripam contingit:

Huius incrementi causas tradit Diodorus Sicul. lib. 1. antiquit. c. 3.

tingit: aut si in medio alveo nata est, eorum est 4 qui prope utrasque ripas possident. ¶ Simili modo & si flumen alveum suum reliquit, & alia fluere cœperit: quidquid in veteri alveo factum est, ad hoc interdictum non pertinet. non enim in flumine publico factum erit, quod est utriusque vicini. Aut si limitatus est ager, occupãtis alveus fiet. certè desinit esse publicus: Ille etiam alveus, quem sibi flumen fecit, etsi privatus ante fuit, incipit tamen esse publicus: quia impossibile est, vt alveus fluminis publici 5 non sit publicus. ¶ Si fossa manu facta sit, per quam fluit publicum flumen: nihilo minus publica fit. & ideo si quid ibi fiat, in flumine publico factum videtur. aliter atque si flumẽ aliquam terram inundauerit, non alveum sibi fecerit. tunc enim non fit publicum quod aqua 6 opertum est. ¶ Item si amnis aliquid circumeat, sciendum est eius manere cuius fuit. si quid igitur illic factum est, non est factum in publico flumine. nec pertinet ad hoc interdictũ, si quid in privato factum sit. ne quidem si in privato flumine fiat. nam quod fit in privato flumine, 7 perinde est ac si in alio privato loco fiat. ¶ In flumine publico factũ accipere debemus, quidquid in aqua fiat. nam si quid extra factum sit, non est in flumine factum. & quod in ripa 8 fiat, non videtur in flumine factum. ¶ Non autem omne quod in flumine publico, ripáue fit,

fit, coërcet prætor. sed si quid fiat, quo deterior statio, & nauigatio fiat. Ergo hoc interdictum ad ea tantùm flumina publica pertinet, quæ sunt nauigabilia: ad cetera non pertinet. Sed Labeo scribit, non esse iniquum, etiam si quid in eo flumine quod nauigabile non sit, fiat, vt exaresçat, vel aquæ cursus impediatur: vtile interdictum competere, ne vis ea fiat, quo minus id opus, quod in alueo fluminis ripáue ita factum sit, vt iter, cursus fluminis deterior sit, fiat: tollere demoliri, purgare, restituere viri boni arbitratu possit. Stationẽ dicimus à statuendo. is igitur locus demonstratur, vbicumque naues tutò stare possunt. ¶ Ait prætor, ITERQVE NAVIGII DETERIVS FIAT. hoc pro nauigatione positum est, immo nauigium solemus dicere etiam ipsam nauem. Iter ergo nauigio potest & sic accipi, iter nauigio deterius fiat. Nauigij appellatione etiam rates continentur: quia plerumque & ratium vsus necessarius est. Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deterius fit. ¶ Deterior statio, itémque iter nauigio fieri videtur, si vsus eius corrumpatur, vel difficilior fiat, aut minor vel rarior, aut si in totum auferatur. Proinde siue deriuetur aqua, vt exiguior facta minus sit nauigabilis: vel si dilatetur, aut diffusa breuem aquam faciat: vel contra sic coangustetur, & rapidius flumen faciat: vel si quid aliud fiat quod nauigationem incommodet, difficiliorem faciat, vel prorsus impediat: interdicto locus erit. ¶ Labeo scribit, non esse dandam exceptionem ei qui interdicto conuenitur, AVT NISI RIPAE TVENDAE CAVSA FACTVM SIT: sed ita excipiendum ait, EXTRA QVAM SI QVID ITA FACTVM SIT, VTI DE LEGE FIERI LICVIT. ¶ Si in mari aliquid fiat, Labeo ait competere tale interdictum, NE QVID IN MARI INVE LITORE, QVO PORTVS, STATIO, ITERVE NAVIGIO DETERIVS FIAT. sed & si in flumine publico, non tamen nauigabili fiat, idem putat. ¶ Deinde ait prætor, QVOD IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS FIAT: SIVE QVID IN ID FLVMEN RIPAMVE EIVS IMMISSVM HABES, QVO STATIO, ITERVE NAVIGIO DETERIOR SIT, FIAT: RESTITVAS. Superius interdictum prohibitorium est, hoc restitutorium, ad eandem causam pertinens. Iubetur autem is qui factum vel immissum habet, restituere quod habet, si modo id quod habet, stationẽ vel nauigium deterius faciat. ¶ Hæc verba FACTVM HABES VEL IMMISSVM HABES, ostendunt non eum teneri qui fecit vel immisit: sed qui factum, immissum habet. denique Labeo scribit, si auctor tuus aquam deriuauerit: & hoc

[a] Duarenus putat legendũ factũ, argumento sequentium verborum.

[a] Eleganter subauditur, teneri. l. 1. §. permittitur. 3. de aqu. quotid.

interdicto,[a] si ea tu vtaris.

II. POMPONIVS libro trigensimo quarto ad Sabinum.

QVO minus ex publico flumine ducatur aqua, nihil impedit, nisi Imperator, aut senatus vetet. si modò ea aqua in vsu publico non erit. sed si aut nauigabile est, aut ex eo aliud nauigabile fit: non permittitur id facere.

III. PAVLVS libro sextodecimo ad Sabinum.

FLumina publica quæ fluunt, ripæq; eorum publicæ sunt. Ripa ea putatur esse, quæ pleniſsimum flumen continet. ¶ Secundum ripas fluminum loca non omnia publica sunt, cum ripæ cedant ex quo primùm à plano vergere incipit vsque ad aquam.

IIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

QVæsitum est, an is qui in vtraque ripa fluminis publici domus habeat, pontem priuati iuris facere posset. respondit non posse.

NE QVID IN FLVMINE PVBLICO FIAT QVO ALITER aqua fluat atque vti[a] priore æstate fluxit.

[a] Vt in indic. tit.

TITVLVS XIII.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

Ait

AIT prætor, IN FLVMINE PVBLICO, INVE RIPA EIVS FACERE, AVT IN ID FLVMEN RIPAMVE EIVS IMMITTERE, QVO ALITER AQVA FLVAT QVAM PRIORE AESTATE FLVXIT, VETO. hoc interdicto prospexit prætor, nè derivationibus minus concesſis flumina excrescant, vel mutatus alueus vicinis iniuriam aliquam adferat. pertinet autem ad flumina publica, siue nauigabilia sunt, siue non sunt. ¶ Ait prætor, QVO ALITER AQVA FLVAT QVAM PRIORE AESTATE FLVXIT. non omnis ergo qui immiſsit, vel qui fecit, tenetur: sed qui faciendo, vel immittendo efficit aliter quam priore æstate fluxit, aquam fluere. Quod autem ait, ALITER FLVAT, non ad quantitatem aquæ fluentis pertinet, sed ad modum & ad rigorem cursus aquæ referendum est. Et generaliter dicendum est, ita demum interdicto quem teneri, si mutetur aquæ cursus per hoc quod factum est, dum vel depreſsior vel artior fiat aqua, ac per hoc rapidior fit cum incommodo accolentium. Et si quod aliud vitij accolæ ex facto eius qui convenitur, sentient: interdicto locus erit. ¶ Si quis ex riuo tecto per apertum ducere velit, vel contra qui ante aperto

duxit, nunc operto velit: interdicto teneri placuit, si modò hoc factum eius incommodum circa colentibus adferat. Simili modo & si incile
†faciat ducat, aut alio loco †fiat, aut si aluearium fluminis mutet: hoc interdicto tenebitur. ¶ Sunt qui 3
putent, excipiendum hoc interdicto, QVOD EIVS RIPAE MVNIENDAE CAVSA NON FIET: scilicet vt si quid fiat, quo aliter aqua fluat, si tamen muniendæ ripæ causa fiat, interdicto locus non sit. sed nec hoc quibusdam placet. neque enim ripæ cum incommodo accolentium muniendæ sunt. hoc tamen iure vtimur, vt prætor ex causa æstimet, an hanc exceptionem dare debeat. plerumque enim vtilitas suadet exceptionem istam dari. sed etsi alia vtilitas vertatur eius, qui quid in flumine publico fecit: pone enim grande damnum flumen ei dare solitum, prædia eius depopulari. si fortè aggeres, vel quam aliam munitionem adhibuit vt agrum suum tueretur, eáque res cursum fluminis ad aliquid immutauit: cur ei non consulatur? plerosque scio prorsus flumina auertisse, alueósque mutasse dum prædiis suis consulunt. oportet enim in huiusmodi rebus vtilitatem & tutelam facientis spectari, sine iniuria vtique accolarum. ¶ Is autem hoc in- 4
terdicto tenetur, qui aliter fecit fluere quàm priore æstate fluxit. & ideirco aiunt prætorem priorem æstatem comprehendisse, quia semper certior

certior est naturalis cursus fluminum æstate potius quàm hieme. nec ad instantem æstatem, sed ad priorem interdictum hoc refertur: quia
5 illius æstatis fluxus indubitatior est. ¶ Aestas ad æquinoctium autumnale refertur. & si fortè æstate interdicetur, proxima superior æstas erit intuenda. si verò hieme, tunc non proxima
6 hieme æstas, sed superior erit inspicienda. ¶ Hoc interdictum cuiuis ex populo competit, sed non aduersus omnes: verùm aduersus eum qui deneget vt aliter aqua flueret, cum ius non haberet. Hoc interdictum & in heredes competit.
7 ¶ Deinde ait prætor, QVOD IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FACTVM, SIVE QVID IN FLVMEN RIPAMVE EIVS IMMISSVM HABES: SI OB ID ALITER AQVA FLVIT, ATQVE VTI PRIORE AESTATE FLVXIT: RESTITVAS. Hoc interdictum restitutorium proponitur. superius enim prohibitorium est, & pertinet ad ea quæ nondum facta sunt. Si quid igitur iam factum est, per hoc interdictum restituetur. si quid ne fiat, prospicitur: superiore interdicto erit vtendum. & si quid post interdictum redditum fuerit factum, coërcebi-
8 tur. ¶ In hoc interdicto restitutorio non est iniquum, vt Labeo ait, venire etiam quod dolo factum est, quo minus haberes.

VT IN FLVMINE PVBLICO NAVIGARE LICEAT. TIT. XIIII.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

PRAETOR *ait*, QVO MINVS ILLI IN FLVMINE PVBLICO NAVEM, RATEM AGERE: QVOVE MINVS PER RIPAM ONERARE, EXONERARE LICEAT: VIM FIERI VETO. ITEM VT PER LACVM, FOSSAM, STAGNVM PVBLICVM NAVIGARE LICEAT, INTERDICAM. *Hoc interdicto prospicitur ne quis flumine publico nauigare prohibeatur. Sicuti enim ei qui via publica vti prohibeatur, interdictum supra propositũ est: ita hoc quoque proponendum prætor putauit. Si priuata sunt suprascripta, interdictum cessat. & Lacus est, quod perpetuam habet aquam. Stagnum est, quod temporalem contineat aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerumque hieme cogitur. Fossa est receptaculum aquæ, manu facta. Possunt autem etiam hæc esse publica.* "Publicano planè qui lacum vel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictum competere Sabinus consentit. & ita Labeo.

"Sic emẽdanda & dispungẽda est vulgaris lectio, antea cõturbata. Anton. Aug. lib. 1. c. 9.

beo. ergo & si à municipibus conductum habeat, æquissimum erit, ob vectigalis fauorem interdicto eum tueri. & Si quis velit interdictum tale mouere, vt locus deprimatur pecoris appellendi gratia non debet audiri. & ita Mela scribit. Idem ait, tale interdictum competere, ne cui vis fiat, quo minus pecus ad flumen publicum ripámve fluminis publici appelletur.

DE RIPA MVNIENDA. TITVLVS XV.

Vide in hunc titulum Aggenũ Vrbicũ titu. de controuersiis & tit. de alluvionibus.

VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

PRAETOR *ait*, QVO MINVS ILLI IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS OPVS FACERE, RIPAE AGRIVE QVI CIRCA RIPAM EST IVENDI CAVSA, LICEAT: DVM NE OB EO NAVIGATIO DETERIOR FIAT, SI TIBI DAMNI INFECTI IN ANNOS DECEM VIRI BONI ARBITRATV VEL CAVTVM VEL SATISDATVM EST, AVT PER ILLVM NON STAT, QVO MINVS VIRI BONI ARBITRATV CAVEATVR VEL SATISDETVR: VIM FIERI VETO. *Ripas fluminum publicorum reficere, munire, vtilissi-*

HAVIKOBA BIBLIOTEKA IMENI I. VIKOBA

mum est. Sicuti igitur de via publica reficienda interdictum propositum est, ita etiam de ripa fluminis munienda proponendum fuit. ¶ Merito adicit, DVM NE OB ID NAVIGATIO DETERIOR FIAT. illa enim sola reflio toleranda est, quæ nauigio non est impedimento. Is autem qui ripam vult munire, de damno futuro debet vel cauere vel satisdare secundum qualitatem personæ. & hoc interdicto expressum est, vt dãni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel satisfietur. Dabitur autem satis vicinis, sed & his qui trans flumen possidebunt. etenim curandum fuit, vt eis ante opus factum caueretur. nam post opus factum persequendi hoc interdicto nulla facultas supereſt, etiam si quid damni postea datum fuerit. sed lege Aquilia experiendum est. Illud notandum est, quod ripa lacus, fossæ, stagni muniendi nihil prætor hic cauit. sed idem erit obseruandum, quod in ripa fluminis munienda.

*Rectè sic inscribitur Flor. nec admitto eorũ emendationẽ qui ita mutãt, vnde vi & de vi armata, quia interdictũ illud vnde vi, simpliciter appellatur, interdictũ de vi. l. Si quis vi. ff. de adqu. possess.

DE VI ET DE VI ARMATA. TIT. XVI.

VLPIANVS libro sexagensimo *nono* ad Edictum.

PRAETOR ait, VNDE TV ILLVM VI DEIECISTI, AVT FAMILIA TVA DEIECIT: DE EO, QVAE QVE

QVE ILLE TVNC IBI HABVIT, TANTVMMODO INTRA ANNVM: POST ANNVM DE EO QVOD AD EVM QVI VI DEIECIT, PERVENERIT, IVDICIVM DABO. *Hoc interdictum proponitur ei qui vi deiectus est. etenim fuit æquissimum, vi deiecto subuenire. propter quod ad reciperãdam possessionem interdictum hoc proponitur. Ne quid autem per vim admittatur, etiam legibus Iuliis prospicitur publicorum & priuatorum, necnon & constitutionibus principum.*

Hoc interdictum non habet locum pro violentia compulsiua, sed expulsiua. Bart.

1 ¶ *Hoc interdictum non ad omnem vim pertinet, verùm ad eos qui de possessione deiciuntur. Ad solam autem atrocem vim pertinet hoc interdictum. & ad eos tantùm qui de solo deiciuntur, vtputa de fundo, siue ædificio. ad alium autem non pertinet. Et si quis de area deiectus sit, sine dubio interdicto locus est.*

2 ¶ *Et generaliter ad omnes hoc pertinet interdictum, qui de re solo cohærenti deiciuntur. qualis enim fuerit locus, vnde quis vi deiectus est, interdicto locus erit. Proinde etsi superficiaria insula fuerit, qua quis deiectus est:*

3 *apparet interdicto fore locum.* ¶ *Illud vtique in dubium non venit, interdictum hoc ad res moviles non pertinere. nam ex causa furti, vel*

vi bonorum raptorum actio competit. potest & ad exhibendum agi. Planè si quæ res sint in fundo vel in ædibus, vnde quis deiectus est: etiã earum nomine interdictum competere non est ambigendum. ¶ Si quis de naue vi deiectus est, hoc interdicto locus non est: argumento eius qui de vehiculo detractus est, quem nemo dixit interdicto hoc vti posse. Planè si quis de ligneis ædibus deiectus fuerit, nemo ambigit interdicto locum fore: quia qualequale sit quod solo cohæreat, inde qui vi deiectus est, habet interdictũ. ¶ Deiecitur is qui possidet, siue ciuiliter siue naturaliter possideat. nam & naturalis possessio ad hoc interdictum pertinet. Denique & si maritus vxori donauit, eáque deiecta sit: poterit interdicto vti. non tamen si colonus.

¶ Ait prætor, DEIECISTI, AVT FAMILIA DEIECIT. meritò familia mẽtio habita. nam cum DEIECISTI verbum refertur ad personam eius qui deiecit, nec pertineat ad eum cuius familia deiecit. nec enim ego videor deiecisse, si familia mea deiecerit: consequens fuit addere, AVT FAMILIA TVA DEIECIT.

Hoc interdicto tenetur tam mandans quàm mandatarius: vno tamen satisfaciente, alter liberatur.

L.152. §.1. Deiecisse autem etiam is videtur, qui mandauit

» uit vel iussit vt aliquis deiiceretur. parui enim 7.de reg. iur.
» referre visum est, suis manibus quis deiciat, an
» verò per alium. quare & si familia mea ex voluntate mea deiecerit, ego videor deiecisse.

7 ¶ Quotiens verus procurator deiecerit, cum vtrolibet eorũ, id est siue domino siue procuratore, agi posse Sabinus ait, & alterius nomine †alteri eximi: sic tamen, si ab altero eorum litis æstimatio fuerit præstita. non enim excusatus est, qui iussu alicuius deiecit. nõ magis quàm si iussu alicuius occidit. Cum autem falsus est procurator, cum ipso tantùm procuratore in- †alterum
» terdici debere. Sabini sententia vera est. Sed L.152. §.1. & 2.ff.de reg.iur.
» & si quod alius deiecit, ratum habuero: sunt
» qui putent secundum Sabinum & Cassium,
» qui ratihabitionem mandato comparant, me
» videri deiecisse, interdictóque isto teneri. &
» hoc verum est. rectius enim dicitur in maleficio
8 ratihabitionem mandato comparari. ¶ Quod igitur additur, AVT FAMILIA TVA DEIECIT: meritò scriptum est in eum casum, in quem familia mea vi deiecit. ceterum si iussit, ipse deiecit. nec grauari debet dominus qui non iussit, si seruorum suorum factum præstaret, etsi non iussu eius deiecerunt. nam non grababitur hoc nomine. quippe cum aut peruenit ad eum aliquid, & restitueret: aut non peruenit, & ipsos seruos maleficij causa noxæ dedendo indemnis erit. quòd enim noxæ dedere compel

compellitur, in damno debet reputare: cum seruus hoc posſit domini deteriorẽ condicionem facere. ¶ Familiæ autem appellatio seruos con- 9
tinet. Sed quæritur quem numerum seruorum contineat: vtrum plurium, an verò & duum vel trium. Sed verius est in hoc interdicto, etiã si vnus seruus vi deiecerit: familiam videri deiecisse. Familiæ appellatione & eos quos loco seruorum habemus, contineri oportere dicendum est. ¶ Si quis tamen neget se seruum vel fami- 10
liam defendere: cogendus est pati hoc interdictum, ad hoc scilicet, vt quod ad eum peruenit, restituat. ¶ Si filius familias vel mercennarius 11
vi deiecerit, vtile interdictum competit. Si aduersus eum, qui in libertatem ex seruitute, vel contra petitur, post inchoatum liberale iudicium vtar interdicto, & liber iudicatus fuerit, & apparuerit ignorante eo à seruis eius vi me deiectum: in possessionem restituar. ¶ Quod 12
seruus vel procurator vel colonus tenent, dominus videtur possidere. & ideo his deiectis ipse deici de possessione videtur, etiam si ignoret eos deiectos, per quos possidebat. Et si quis igitur alius, per quem possidebam, deiectus fuerit: mihi competere interdictum nemini dubium est. ¶ Interdictum autem hoc nulli competit, nisi 13
ei qui tũc cum deiceretur possidebat. nec alius deieci visus est, quàm qui possidet. Siue autem corpore siue animo possidens quis deiectus est,

palam est eum vi deiectum videri. Idcircóque si quis de agro suo, vel de domo processisset nemine suorum relicto: mox reuertens prohibitus sit ingredi vel ipsum prædium, vel si quis eum in medio itinere detinuerit, & ipse possederit: vi deiectus videatur. ademisti enim ei possessionem quam animo retinebat, etsi non corpore.
14 ¶ Quod volgo dicitur, æstiuorum hibernorúmque saltuum nos possessiones animo retinere: id exempli causa didici Proculum dicere. nam ex omnibus prædiis, ex quibus non hac mente recedemus, vt omisse possessionem vellemus, idem est.

Non videtur deiici, qui possessionem adhuc non apprehendit.

15 ¶ Eum, qui neque animo neque corpore possidebat, ingredi autem & incipere possidere prohibeatur: non videri deiectum verius est. deiecitur enim qui amittit possessionem, nõ qui non
16 accipitur. ¶ Vim * vi * repellere licere Cassius scribit, idque ius natura comparatur. apparet autem inquit, ex eo, arma armis repellere lice-
17 re. ¶ Vi possidere eum definiendum est, qui expulso vetere possessore adquisitam per vim possessionem optinet. aut qui in hoc ipsum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores, auxilio ne prohiberi possit ingrediens in possessionem facit. Sed qui per vim possessionẽ suam

Cic. pro Milone. Draco apud Demosth. cõtra Aristogiton.

retinuer

retinuerit, Labeo ait, non vi possidere. ¶ Idem 18
Labeo ait eum qui metu turbæ perterritus fugerit, videri deiectum. Sed Pomponius ait, vim sine corporali vi locum non habere. Ego etiam eum qui fugatus est superuenientibus quibusdam, si illi vi occupauerunt possessionem, videri vi deiectum. ¶ Qui à me vi possidebat, si ab 19
alio deiciatur: habet interdictum. Qui vi deiectus est, quidquid damni senserit ob hoc quòd deiectus est, reciperare debet. pristina enim causa restitui debet, quam habiturus erat, si non fuisset deiectus.

Non liberatur violentus deiector restituto fundo, nisi & restituantur alia ablata ab ipso fundo. Bart.

¶ Si fundus, à quo vi expulsus sim, mihi resti- 20
tutus esset: ceteræ verò res quæ vi ablatæ sunt, non restituãtur: hic dicendum est interdictum nihilo minus tenere. quia verum est, vi esse deiectũ. Planè si quis velit de possessione quidem rei soli per hoc interdictum experiri, de rebus verò mobilibus ad exhibendum actione: potest hoc suo arbitrio habere. & ita Iulianus scribit. Idem scribit, & si quis vi bonorum raptorum de huiusmodi rebus velit experiri. ¶ Quod au- 21
tem ait prætor, QVAE QVE IBI HABVIT, sic accipimus, vt omnes res contineantur, non solùm quæ propriæ ipsius fuerunt, verumetiã si quæ apud eum depositæ, vel ei commodatæ,

modatæ, vel pigneratæ, quarúmque vsum vel vsumfructum vel custodiam habuit, vel si quæ ei collocatæ sunt. cum enim dicat prætor HABVIT, omnia hæc habendi verbo continentur. Rectissimè autem prætor addidit, TVNC IBI HABVIT. TVNC sic accipimus, cum deiceretur. & ideo & si quid postea desiit illic esse, dicendum erit in interdictum venire. sic fit, vt etiam si homines, vel pecora demortua sint post deiectionem, interdicto locus 22
sit. ¶ Denique scribit Iulianus eum qui vi deiecit ex eo prædio in quo homines fuerant, propius esse, vt etiam sine culpa eius mortuis hominibus æstimationem eorum per interdictum restituere debeat: sicuti fur hominis etiam mortuo eo tenetur. huic consequens esse ait, vt villæ quoque, & ædium incendio consumptarum pretium restituere cogatur. vbi enim quis, inquit, deiecit, per eum stetisse videtur, quo minus restitueret. idcirco constare ait, eum qui vi deiecit, quíque vi sine dolo malo desierit possi- 23
dere, interdicto teneri. ¶ IBI autem ait prætor, vt ne quis & quæ illic non habuit, complectatur. Sanè quod ait prætor IBI, quomodo accipimus? vtrum in eo loco, vnde quis vi deiectus est: an verò in omni possessione? & melius dicetur, non ad angulum referendum, vel locum in quo fuerit, verumetiam ad omnem partem possessionis, qua quis caruit cum deiciatur.

tur. ¶ Annus in hoc interdicto vtilis est. Ex 24
die, quo quis deiectus est, fructuum ratio habetur: quamuis in cæteris interdictis ex quo edita sunt, non retro computantur. Idem est & in rebus mouilibus quæ ibi erant: nam & eorum fructus computandi sunt, ex quo quis vi deiectus est. ¶ Non solùm autem fructuum ratio in 25
hoc interdicto habetur, verùm ceterarũ etiam vtilitatium habenda est. nam & Viuianus refert, in hoc interdicto omnia quæcumque habiturus vel adsecuturus erat is qui deiectus est, si vi deiectus non esset, restitui, aut eorum litem à iudice æstimari debere. eúmque tantum consecuturum, quanti sua interesset, se vi deiectum non esse. ¶ Ex interdicto VNDE VI 26
etiam is qui non possidet, restituere cogetur. Interdictum hoc quia atrocitatem facinoris in se habet, quæsitum est, an liberto in patronum vel liberis aduersus parentes competit. & verius est, nec liberto in patronum, nec in parentes liberis dandum esse. meliúsque erit in factum actionem his competere. aliter atque si vi armata vsus sit aduersus libertum patronus, vel aduersus liberos parens. nam hic interdictum competit. ¶ Hoc interdictum & heredi 27
& ceteris successoribus competit.

Retinenti possess. per suos, licet ipse deiectus sit, non datur hoc interdictum.

Non

Non alij autem quàm ei qui possidet, interdictum vnde vi competere, argumentum præbet quod apud Viuianum relatum est, si quis me vi deiecerit, meos non deiecerit, non posse me hoc interdicto experiri: quia per eos retineo pos-
28 sessionem, qui deiecti non sunt. ¶ Idem Viuianus refert, seruos quosdam vi depulit, alios retinuit, & vinxit, aut etiam eis imperauit. vi te deiectum intellegi. desisse enim possidere, cum serui ab alio possideantur. Et quod in parte seruorum dictum est, idem in omnibus dici ait, si fortè nemo depulsus esset, sed possideri ab eo cœpissent, qui ingressus in possessionem esset.
29 ¶ Quid dicturi essemus, tractat, si aliquo possidente ego quoq; ingressus sum in possessionem, & non deiciam possessorem, sed vinctum opus facere cogam: quatenus res, inquit, esset? ego verius puto, eum quoq; deiectum videri, qui illic
30 vinctus est. ¶ Ex causa huius interdicti in heredem, & bonorum possessorem, ceterósque successores in factum actio competit in id quod ad eos peruenit.

II. PAVLVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

DOlóue malo eorum factum est, quo minus peruenirent.

III. VLPIANVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

QVod est, & si quis armis deiectus est: quia ex facinoribus defunctorum de eo

In vulg. incipit, Idem est.

quod ad heredem peruenit, actio datur. sufficit enim non in lucro versari eum heredem, non etiam damnum subire. ¶ Hæc actio quæ aduersus heredem ceteróſque ſucceſſores pertinet, perpetuo competit: quia in ea rei persecutio continetur. ¶ Armis deiectum quomodo accipimus? arma sunt omnia tela. hoc est, & fustes, & lapides, non solùm gladij, hastæ, frameæ, id est rhomphææ. Plane & si vnus vel alter fustem vel gladium tenuit, armis deiectus possessor videtur. Plus dicitur, etsi inermes venerant, si in ipsa concertatione qui inermes venerant, eo processerunt, vt fustes aut lapides sumerent: vis erit armata. Qui armati venerunt, etsi armis non sunt vsi ad deiciendum, sed deiecerũt: armata vis facta esse videtur. sufficit enim terror armorum, vt videantur armis deiecisse.

Fugienti & relinquenti possess. suam vano metu, non succurritur hoc interdicto. Bart.

¶ Si quis autem visis armatis qui alibi tendebant, metu hoc deterritus profugerit: non videtur deiectus. quia non hoc animo fuerunt qui armati erant: sed alio tendebant. Proinde & si cum armatos audisset venire, metu decesserit de possessione: siue verum, siue falsum audisset: dicendum est, non esse eum armis deiectum, nisi possessio ab his fuerit occupata. ¶ Si autem cum dominus veniret in possessionem, armati eum

eum prohibuerũt, qui inuaserant possessionem: videri eum armis deiectum.

Vim vi repellere licet incontinenti, non autem ex interuallo. Bart.

¶ Eum igitur, qui cum armis venit, possumus armis repellere. sed hoc cõfestim, non ex interuallo. dummodo sciamus, non solùm resistere permissum, ne deiciatur: sed etsi deiectus quis fuerit, eundem deiecere non ex interuallo, sed ex continenti.

" Intra duas horas, vt in libro 60. βραχὺ. dicitur.

Imputatur domino, si procurator deiecit aliquem, vtique si mandauit vel ratum habuit. Bart.

¶ Cum procurator armatus venit, & ipse dominus armis deiecisse videtur, siue mandauit, siue, vt Iulianus ait, ratum habuit. hoc & in familia dicendum est. nam cum familia sine me armata venit, ego non videor venisse. sed similia: nisi iussi, vel ratum habui. ¶ Hoc interdictum etiam aduersus eum proponitur, qui dolo malo fecit, quo quis armis deiceretur. & post annum reddetur in id quod peruenit ad eum qui prohibuit. ¶ Vnde vi interdictum necessarium fuisse fructuario apparet, si prohibeatur vti frui vsufructu fundi. vi sim autem prohibuisse is videtur, qui vi deiecit vtentẽ & fruentem: aut non admisit, cum ex fundo exisset non vsusfructus deserendi causa. Ceterum si quis ab initio volentem incipere vti frui prohibuit: hoc

interdictum locum non habet. quid ergo est? debet fructuarius vsumfructum vindicare. ¶ Pertinet autem hoc interdictum ad eum qui fundo vti frui prohibitus est. pertinevit etiam ad eum, qui ædificiis vti frui prohibetur. Consequenter autem dicemus ad res moviles hoc interdictum non pertinere, si quis vti frui prohibitus est re mobili. nisi si rei soli accedebant res moviles. si igitur ibi fuerunt, dicendum est etiam ad eas referri hoc interdictum debere. Item si non vsusfructus sed vsus sit relictus, competit hoc interdictum. ex quacunque enim causa constitutus est vsusfructus vel vsus, hoc interdictum locum habebit. ¶ Qui vsusfructus nomine qualiterqualiter fuit quasi in possessione, vtetur hoc interdicto. sed si quis postea capite prohibitus est, capite minutus sit, vel mortuus: rectè dicitur, heredibus & successoribus competere hoc interdictum, non vt in futurum constituatur vsusfructus: sed vt præterita causa & damnum præteritum sarciatur. Heres quoque simili modo debebit in factum actionem suscipere in id quod ad se peruenit.

IIII. IDEM libro decimo ad Edictum.

SI vi me deiecerit quis nomine municipum, vel municipes mihi interdictum reddendum Pomponius scribit, si quid ad eos peruenit.

V. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

SI rerum tibi possessionem tradidero, dicit Pomponius vnde vi interdictum cessare: quoniam non est * vi * deiectus, qui compulsus est in possessionem inducere.

VI. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

IN interdicto vnde vi tanti condemnatio facienda est, quanti interfit possidere. & hoc iure nos vti Pomponius scribit. id est tanti rem videri, quanti actoris interfit. quod aliàs minus esse, aliàs plus. nam sæpe actoris pluris interesse hominem retinere, quàm quanti is est. veluti cum quæstionis habendæ, aut rei probandæ gratia, aut hereditatis adeundæ interfit eius eum possideri.

VII. IDEM libro vicensimo quarto ad Edictum.

CVm à te vi deiectus sim, si Titius eandem rem possidere cœperit: non possum cum alio quàm tecum interdicto experiri.

VIII. IDEM libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

FVfidius dicebat vi possideri, quotiens vel non dominus, cum tamen possideret, vi deiectus est.

Secundum commoda quæ quisque sentit, ita onus subire tenetur. Bart.

VIIII. IDEM libro sexagensimo quinto ad Edictum.

SI plures heredes sunt, vnusquisque non in amplius quàm ad eum peruenerit, tenetur. qua de causa interdum in solidum tenebitur is ad quem totum peruenerit, quamuis ex parte heres sit. & Deiectum ab vsufructu in eandem causam prætor restitui iubet: id est in qua futurus esset, si deiectus non esset. itaque si tempore vsusfructus finitus fuerit, postquam deiectus est à domino: nihilo minus cogendus erit restituere, id est vsumfructum iterum constituere.

X. GAIVS lib. secundo ad Edictũ prætoris vrbani titulo de liberali causa.

SI de fundo proprietarium & fructuarium prædo expulerit, atque ob id fructuarius constituto tempore nõ vsus perdiderit ius suum: nemo dubitat quin dominus, siue experiatur cum fructuario aduersus prædonẽ, siue non experiatur, retinere debeat reuersum ad se vsumfructum. & quod fructuarius perdidit, id ad damnum eius pertineat, cuius facto periit.

XI. POMPONIVS lib. sexto ex Plautio.

VIm facit, qui non sinit possidentem eo quod possidevit, vti arbitrio suo. siue inserendo, siue fodiẽdo, siue arando, siue quid ædificando, siue quid omnino faciendo, per quod liberam possessionem aduersarij non relinquit.

Colonus non admittens emptorem fundi, habet interdictũ contra deiicientem, si deiectus sit. Barr

XII.

XII. MARCELLVS libro nonodecimo Digestorum.

COlonus cum cui locator fundum vendiderat, cum is in possessionem missus esset, non admisit. deinde colonus vi ab alio deiectus est. quærebatur quis haberet interdictum vnde vi. dixi nihil interesse, colonus dominum ingredi volentem prohibuisset, an emptorem, cui iussisset dominus tradi possessionem, non admisit. Igitur interdictum vnde vi colono competiturum: ipsumque simili interdicto locatori obstrictum fore, quem deiecisse tunc videretur, cum emptori possessionem non tradidit. nisi fortè propter iustam & probabilem causam id fecisset.

XIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

NEque vnde vi, neque aliud interdictum famosum est.

Etiam vi vel clam possidens, si deiectus sit, est restituendus. Barr.

XIIII. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

SEd si vi armata deiectus es, sicut ipsum fundum recipis, etiã si vi aut clã aut precario eum possideres: ita res quoq; mobiles omnimodo recipies.

Non liberatur deiciens, licet possessionem perdat sine dolo. Barr.

XV. PAVLVS lib. tertiodecimo ad Sabinũ.

SI vi me deieceris, vel vi aut clam feceris: quamuis sine dolo & culpa amiseris possessionem, tamen damnandus es quanti mea interfit. quia in eo ipso culpa tua præcessit, quòd omnino vi deiecisti, aut vi aut clam feci sti.

XVI. VLPIANVS libro vicensimonono ad Edictum.

IN interdicto vnde vi dicendum est, vt eius causa quod ad patrẽ peruenit, ipse teneatur.

XVII. IVLIANVS libro quadragensimo octauo Digestorum.

QVi possessionem vi ereptam vi in ipso congressu reciperat, in pristinam causam reuerti potius quàm vi possidere intelligendus est. ideóque si te * vi * deiecero, illico tu me, deinde ego te: vnde vi interdictum tibi vtile erit.

* i. nõ repelleris hac exceptione, nisi à me vi possidebas, &c.

Interdictum recuperandæ possessionis, concurrit cum petitorio. Bart.

XVIII. PAPINIANVS libro vicensimo sexto Quæstionum.

CVM fundum qui locauerat, vendidisset: iussit emptorem in vacuam possessionem ire, quem colonus intrare prohibuit. postea emptor vi colonum expulit. interdictis vnde vi quæsitum est. placebat colonum interdicto venditori teneri: quia nihil interesset, ipsum, an alium ex voluntate eius missum intrare prohibuerit. neque enim ante omissam possessionem videri, quàm

quàm si tradita fuisset emptori: quia nemo eo animo esset, vt possessionem omitteret propter emptorem, quam emptor adeptus non fuisset. emptorem quoque, qui postea vim adhibuit, & ipsum interdicto colona teneri. non enim ab ipso, sed à venditore per vim fundum esse possessum, cui possessio esset ablata. Quæsitum est, an emptori succurri debeat, si voluntate venditoris colonum postea vi expulisset. dixi non esse iuuandum qui mãdatum illicitũ susceperit. ¶ Eũ qui fundũ vindicauit ab eo, cum quo interdicto vnde vi potuit experiri: pendẽte iudicio nihilo minus interdicto rectè agere placuit.

Ad violentum expulsorem pertinet periculum interitus indistinctè. Bart.

XVIIII. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

MERITÒ Iulianus respondit, si me de fundo vi deieceris, in quo res mouẽtes fuerunt, cum interdicto vnde vi restituere debeas non solum possessionem soli, sed & ea quæ ibi fuerunt: quamquam ego moram fecero, quo minus interdicto te conuenirem: subtractis tamen mortalitate seruis, aut pecoribus, aliisue rebus casu intercidentibus, tuum tamen onus nihilo minus in eis restituendis esse. quia ex ipso tẽpore delicti plus quàm frustrator debitor cõstitutus est.

XX. LABEO libro tertio Pithanon à Paulo epitomatorum.

Si colonus tuus vi deiectus est, ages vnde vi interdicto. Idem si inquilinus tuus vi deiectus fuerit. Paulus: idem dici potest de coloni colono, item inquilini inquilino.

Lib. 58. βασιλ. tit. 17.

VTI POSSIDETIS.

TIT. XVII.

Interdictum retinendæ possessionis.

VLPIANVS libro sexagensimonono ad Edictum.

Festus in verb. possessio, paulò aliter recitat hoc interdictum.

AIT prætor, VTI EAS AEDES QVIBVS DE AGITVR, NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO POSSIDETIS: QVO MINVS ITA POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. DE CLOACIS HOC INTERDICTVM NON DABO: NEQVE PLVRIS QVAM QVANTI RES ERIT, INTRA ANNVM QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, AGERE PERMITTAM. *Hoc interdictum de soli possessore scriptum est, quem potiorem prætor in soli possessione habebat. & est prohibitorium ad retinendam possessionem.* ¶ *Huius autem interdicti* 1 *proponendi causa hæc fuit, quòd separata esse debet possessio à proprietate. fieri etenim potest, vt alter possessor sit, dominus non sit: alter dominus quidem sit, possessor verò non sit. fieri potest*

potest, vt & possessor idem & dominus sit. 2 ¶ *Inter litigatores ergo quotiens est proprietatis controuersia, aut conuenit inter litigatores vter possessor sit, vter petitor: aut non conuenit. si conuenit, absolutum est. ille possessoris commodo, quem cõuenit possidere, ille petitoris onere fungetur. sed si inter ipsos contendatur vter possideat, quia alteruter se magis possidere affirmat: tunc si res soli sit, in cuius possessione contenditur: ad hoc interdictum remittentur.* 3 ¶ *Est igitur hoc interdictum, quod vulgo* VTI POSSIDETIS *appellatur, retinendæ possessionis. nã huius rei causa redditur, ne vis fiat ei qui possidet. & consequenter proponitur post interdictum* VNDE VI. *illud enim restituit vi amissam possessionem, hoc interdictum tuetur ne amittatur possessio. deniq; prætor possidenti vim fieri vetat. & illud quidem interdictum obpugnat possessorẽ, hoc tuetur. &, vt Pedius ait, omnis de possessione controuersia aut eò pertinet, vt quod non possidemus, nobis restituatur: aut ad hoc, vt retinere nobis liceat quod possidemus. Restitutæ possessionis ordo aut interdicto expeditur, aut per actionem. Retinendæ itaque possessionis duplex via est: aut exceptio, aut interdictum. exceptio datur ex multis causis ei qui possidet.* 4 ¶ *Perpetuò autem hoc interdicto insunt hæc,* QVOD NEC VI NEC CLAM NEC PRECAR

Vide Iulium Frõtinũ de limitibus, & Aggenum Vrbicum.

CARIO AB ILLO POSSIDES. ¶ Interdictum autem possessorem prædij tuetur, quod est VTI POSSIDETIS. actio enim numquam vltro possessori datur. quippe sufficit ei quòd possideat. Hoc interdictum locum habet siue quis totum fundum possidere se dicat, siue pro certa parte, siue pro indiuiso possideat. Hoc interdictum in omnibus etiam possessionibus quæ sunt soli, siue dubio loco habe vit, dummodo possideri possit. ¶ Quod ait prætor in interdicto, NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, hoc eò pertinet, vt si quis possidet vi aut clam aut precario: si quidem ab alio, prosit ei possessio. si verò ab aduersario suo, non debeat eum propter hoc quòd ab eo possidet, vincere. has enim possessiones non debere proficere palam est.

II. PAVLVS libro sexagensimoquinto ad Edictum.

IVsta enim an iniusta aduersus ceteros possessio sit, in hoc interdicto nihil refert. qualiscumque enim possessor hoc ipso quòd possessor est, plus iuris habet, quàm ille qui non possidet.

Ex duobus possessoribus ille succumbit, qui ab altero possidet iniustè: sed si vterque iniustè possideat, neuter vincit. Bart.

III.

III. VLPIANVS lib. sexagésimonono ad Edictũ.

SI duo possideant in solidum, videamus quid sit dicendum. quod qualiter procedat, tractemus. si quis proponeret possessionem iustam & iniustam: ego possideo ex iusta causa, tu vi, aut clam. si à me possides, superior sum interdicto. si verò non à me, neuter nostrum vincetur: nam & tu possides, & ego. ¶ Hoc interdictum duplex est. & hi quibus competit, & actores & rei sunt. Hoc interdictum sufficit ei qui ædificare in suo prohibetur. etenim videris mihi possessionis controuersiam facere, qui prohibes me vti mea possessione. ¶ Cum inquilinus dominum ædes reficere volentem prohiberet: æque competere interdictum vti possidetis placuit. testaríque dominum, non prohibere inquilinum, ne habitaret: sed ne possideret. ¶ Item videamus si auctor vicini tui ex fundo tuo vites in suas arbores transduxit, quid iuris sit. & ait Pomponius, posse te ei denuntiare, & vites præcidere. idque & Labeo scribit. aut vti eum debere interdicto vti possidetis de eo loco quo radices continentur vitiũ. nam si tibi * vim * fecerit, quo minus eas vites vel præcidas, vel trãsducas: vim tibi facere videtur, quo minus possideas. etenim qui colere fundum prohibetur, possidere prohibetur, inquit Pomponius. ¶ Itẽ videamus, si proiectio supra vicini solum non

iure

iure haberi dicatur: an interdictum vti possidetis sit vtile alteri aduersus alterũ. & est apud Cassium relatum, vtrique esse inutile. quia alter solum possidet, alter cum ædibus superficiem. ¶ Labeo quoque scribit, ex ædibus meis in ædes tuas proiectum habeo. interdicis mecum, si eum locum possideamus, qui proiecto tegetur. an quo facilius possim retinere possessionem eius proiectionis interdico tecum, sicuti nunc possidetis eas ædes ex quibus † proiectus est? Sed si supra ædes quas possideo, cenaculum sit, in quo alius quasi dominus moretur: interdicto vti possidetis me vti posse Labeo ait, non eum qui in cenaculo moratur. semper enim superficiem solo cedere. Plane si cenaculum ex publico aditum habeat, ait Labeo videri nõ ab eo ædes possideri qui κρύπτας* possideret: sed ab eo cuius ædes supra κρύπτας essent. verum est hoc in eo, qui aditum ex publico habuit. Ceterum superficiarij proprio interdicto, & actionibus à prætore tuentur. dominus autem soli tam aduersus alium, quàm aduersus superficiarium potior erit interdicto vti possidetis: sed prætor superficiarium tuebitur secundum legem locationis. & ita Pomponius quoque probat. ¶ Creditores missos in possessionem rei seruandæ causa interdicto vti possidetis vti non posse. & merito: quia non possident. Idémque & in ceteris omnibus qui custodiæ causa missi sunt in possessionem, dicendum est. ¶ Si vicinus meus in parte mea tectoria habeat, & in parte sua: vti possidetis mihi efficax est, vt ea tollere compellatur. ¶ Non videor vi possidere, qui ab eo quem scirem vi in possessionem esse, fundum accipiam. ¶ In hoc interdicto condemnationis summa refertur ad rei ipsius æstimationem. QVANTI RES EST sic accipimus, quanti vniuscuiusque interest possessionem retinere. Seruij autem sententia est, existimantis tanti possessionem æstimandam, quanti ipsa res est. sed hoc nequaquam opinandum est. longe enim aliud est rei pretium, aliud possessionis.

† proiectum

* i. refugia, vt Vlpianus appellat, vel loca in terra excauata.

IIII. IDEM libro septuagensimo ad Edictum.

IN summa puto dicendum, & inter fructuarios hoc interdictum reddendum, & si alter vsumfructum, alter possessionem sibi defendat, idem erit probandum, & si vsusfructus quis sibi defendat possessionem. & ita Pomponius scribit. proinde & si alter vsum, alter fructum sibi tueatur: & his interdictũ erit dandũ.

DE SVPERFICIEBVS.*

TIT. XVIII.

VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

AIT

* In ipso titu. indice, De superficiis.

AIT prætor, VTI EX LEGE LOCATIONIS SIVE CONDVCTIONIS SVPERFICIE QVA DE AGITVR, NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO FRVEMINI: QVO MINVS FRVAMINI, VIM FIERI VETO. SI QVA ALIA ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO.

Licet pro superficie competant actiones ciuiles, tamen vtile est hoc interdictum, cum pro possessione competat. Bart.

¶ Qui superficiem[a] in alieno solo habet, ciuili actione subnixus est. nam si conduxit superficiem, ex conducto: si emit, ex empto agere cum domino soli potest. Etenim si ipse eum prohibeat, quod interest, agendo consequetur. sin autem ab alio prohibeatur, præstare ei actiones suas debet dominus & cedere. Sed longè vtile visum est, quia & incertum erat, an locati existeret, & quia melius est possidere potiùs quàm in personam experiri: hoc interdictum proponere, & quasi in rem actionem polliceri. ¶ Proponitur autem interdictum duplex, exemplo interdicti vti possidetis. Tuetur itaque prætor eum qui superficiem

[a] In arche typ. erat superficiũ, vt ait Tau. itaq; miror eũ emẽdasse hîc superficié, cum in l. Si lapidicinas. 5. de iur. do. verbũ superficij reliquerit.

ciem petit, velvti possidetis interdicto. neq; exigit ab eo, quam causam possidendi habeat. vnum tãtùm requirit, num fortè vi, clam, precario aduersario possideat. Omnia quoque, quæ in vti possidetis interdicto seruantur, hic quoque seruabũtur. ¶ Quod ait prætor, SI ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO. sic intellegendum est: vt si ad tempus quis superficiem conduxerit, negetur ei in rem actio. Et sanè causa cognita ei qui non ad modicum tempus conduxit superficiem, in rem actio competet. ¶ Is autem, in cuius solo superficies est, vtique non indiget vtili actione. sed habet in rem, qualem habet de solo. Planè si aduersus superficiarium velit vindicare, dicendum est, exceptione vtendum in factum data. nam cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit. ¶ Si soli possessori superficies euincatur, æquissimum erit subuenire ei, vel ex stipulatu de euictione, vel certe ex empto actione. ¶ Quia autem etiam in rem actio de superficie dabitur, petitori quoque in superficiem dari, & quasi vsumfructum siue vsum quendam eius esse, & constitui posse per vtiles actiones credendum est. sed & tradi posse intellegendum est, vt & legari & donari possit. & si duobus sit communis, etiam vtile communi diuidundo iudicium dabimus. ¶ Serui-

l. 156. ſ. de reg. iur.

utes quoque prætorio iure constituentur. & ipsæ ad exemplum earum quæ ipso iure constitutæ sunt, vtilibus actionibus petentur. sed & interdictum de his vtile competet.

II. GAIVS libro vicensimo quinto ad Edictum prouinciale.

SVperficiarias ædes appellamus, quæ in conducto solo positæ sint, quarum proprietas & ciuili & naturali iure eius est, cuius & solum.

DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO. TIT. XVIIII.

VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

PRAETOR ait, QVO ITINERE ACTVQVE PRIVATO, QVO DE AGITVR, VEL VIA, HOC ANNO NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES: QVO MINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. ¶ *Hoc interdictum prohibitorium est, 1 pertinens ad tuendas rusticas tantummodo seruitutes.* ¶ *Hoc interdicto prætor non inquirit, 2 vtrum habuit iure seruitutem impositam, an non: sed hoc tantùm, an itinere actúq; hoc anno vsus sit non vi non clam non precario. & tuetur eum, licet eo tempore quo interdictum reddi-*

redditur, vsus non sit. siue igitur habuit ius viæ, siue non habuit: in ea condicione est, vt ad tuitionem prætoris pertineat: si modò anno vsus est vel modico tempore, id est non minus quàm triginta diebus. neque ad præsens tempus refertur vsus, quia plerumq; itineribus vel via non semper vtimur, nisi cum vsus exegerit. ita annui temporis spatio concluſit vsum. Annum ex die interdicti retrorsum cõputare debemus.

3 ¶ *Si quis hoc interdicto vtatur, sufficit alterutrum probare, vel iter, vel actum in vsu habuisse. Iulianus ait, quoad vsque ingressus est, eo vsque ei interdictum competere. quod ve-*

4 *rum est.* ¶ *Viuianus rectè ait eum, qui propter incommoditatem riui aut propterea quia via publica interrupta erat, per proximi vicini agrum iter fecerit: quamuis id frequenter fecit, non videri omnino vsum. itaque inutile esse interdictum, non quasi precario vsum, sed quasi nec vsum. ergo secundum (hoc) nec vtro vsus videtur. multo enim minus illo vsus est, per quẽ non iit propter incommoditatem riui, aut propterea quia via prærupta erat. Idem erit dicendum, & si non erat via publica, sed iter priua-*

5 *tum. nam & hic eadem quæstio est.* ¶ *Is cuius colonus, aut hospes, aut quis alius iter ad fundum fecit: vsus videtur itinere vel actu vel via. & idcirco interdictum habebit. & hæc ita Pedius scribit. & adicit, etiam si ignorauit cu-*

ius fundus esset, per quem iret: retinere eum seruitutem. ¶ Si quis autem, cum putaret fundum ad se pertinere, suo nomine iter fecerit amicus meus: vtique sibi, non mihi interdictum adquisisse intellegitur. ¶ Si quis propter munditionem vsus non sit itinere actúque hoc anno, cum superiore vsus sit: potest repetita die hoc interdicto vti per in integrum restitutionem ex illa parte, SI QVA MIHI IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR. sed etsi per vim hoc ei contigerit, in integrum eum restitui oportere Marcellus probat. Præterea & aliis casibus interdictum repetita die competit, ex quibus in integrum quis restitutionem impetrare solet. ¶ Præterea sciendum est, si dilatione data aduersario, futurum est vt causa interdicti mei deterior fiat: æquissimum esse, repetita die reddi interdictum. ¶ Si tibi fundum precario concessero, cui via debebatur: deinde tu à domino fundi precario rogaueris, vt ea via ad eum fundum vtaris: an noceat tibi exceptio, si aduersus eum velis interdicere, à quo precario viam rogasti? & magis est, vt noceat. idque colligi potest ex eo quod Iulianus scribit in specie huiusmodi. quærit enim, si ego tibi fundum precario dedero, cui via debebatur: & tu rogaueris precario, vt ea via vtaris. nihilo minus vtile interdictum mihi esse: quia sicuti me precarium rei meæ non tenet, ita nec per te precario possidere intelle

intellegor. quotiens enim colonus meus, aut is cui precario fundum dedi, via vtitur: ego ire intellegor. propter quod & rectè dico, me itinere vsum. quæ ratio, inquit, efficit, vt & si ego viam precario rogauero, & tibi fundum precario dedero: quamuis hac mente ieris, quasi fundo meo deberetur: inutile esse interdictum. & precario eo itinere vsus esse videar non immeritò. non enim opinio tua, sed mea quærenda est. tu tamen, credo, poteris interdicto vti, etsi de hoc nihil scribat Iulianus. ¶ Si quis supradicto tempore anni non vi non clam non precario itinere vsus sit, verùm postea non sit vsus: sed clam, precarióve: videndum est an ei noceat. & magis est, vt nihil ei noceat, quod attinet ad interdictum.

II. PAVLVS libro sexagensimo sexto ad Edictum.

NEC enim corrumpi, aut mutari quod rectè transactum est, superueniente delicto potest.

III. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

INde etiam illud Labeo scribit, si cum à me rectè via vtebaris, fundum vendidero, per quem vtevaris: deinde emptor te prohibuit: licet clam videaris ab eo vti, nam qui prohibitus vtitur, clam vtitur, tamen interdictum tibi competere intra annum: quia hoc anno non

vi non clam nō precario vsus es. ¶ Item scien- 1
dum est, non tantùm eum clam via vti, qui ipse
prohibitus vtitur: verùm eum quoq;, per quem
quis id ius retinebat, si eo prohibito, per quem
retinebat, vtatur. Planè si ignorauit prohibi-
tum, & perseuero vti: nihil mihi nocere dicen-
dum est. ¶ Si quis ab auctore meo vi aut clam 2
aut precario vsus est: rectè à me via vti prohi-
betur, & interdictum ei inutile est: quia à me
videtur vi vel clam vel precario possidere, qui
ab auctore meo vitiosè possidet. Nam & Pe-
dius scribit, si vi aut clam aut precario ab eo sit
vsus, in cuius locum hereditate, vel emptione,
alióve quo iure successi: idem esse dicendum.
cum enim successerit quis in locū eorū, æquum
non est nos noceri hoc quod aduersus eum non
nocuit, in cuius locum successimus. ¶ In hoc 3
interdicto examinatur, quanti eius interesse,
via non prohiberi, siue itinere. ¶ Vti videmur 4
seruitutibus etiam per seruos, vel colonos, vel
amicos, vel etiam hospites. & ferè per eos om-
nes qui nobis retinent seruitutes. sed enim per
fructuarium quidem seruitus retinetur. per fru
ctuarium autem interdictum hoc domino non
competere Iulianus ait. ¶ Idem Iulianus scri- 5
bit, si meus vsusfructus, in fundo tuo, proprie-
tas verò tua fuerit, & vterque nostrum per vi-
cini fundum ierit: vtile interdictum de itinere
nos habere. & siue fortè ab extraneo fructua-

L. inuitus. 156. ff. de reg. iur.

rius prohibeatur, siue etiam à domino: sed &
si dominus à fructuario: competet. nam & si
quilibet prohibeat ire, interdictum aduersus
6 eum competit. ¶ Hoc interdictū & ei competit
qui donationis causa fundi vacuam possessio-
7 nem adeptus est. ¶ Si quis ex mandatu meo
fundum emerit, æquissimum est, mihi hoc in-
terdictum dari, vt ille vsus est, qui mandatu
meo emit. Sed & si quis vsumfructum emit,
vel vsum, vel cui legatus est & traditus: vti
hoc interdicto poterit. Hoc amplius & is cui
dotis causa fundus traditus est, experiri hoc in-
terdicto poterit. Et generaliter ex omnibus ca-
sis, quæ instar habēt venditionis vel ex alterius
contractus: dicendū est hoc interdicto locū fore.
8 ¶ Ait prætor, QVI ITINERE ACTVQVE
HOC ANNO NON VI NON CLAM NON
PRECARIO AB ALIO VSVS ES, QVO
MINVS ID ITER ACTVMQVE, VI TIBI
IVS ESSET, REFICIAS, VIM FIE-
RI VETO. QVI HOC INTERDICTO
VTI VOLET, IS ADVERSARIO
DAMNI INFECTI, QVOD PER
EIVS VITIVM DATVM SIT, CA-
9 VEAT. ¶ Vtilitas suasit hoc quoque inter-
dictum proponere. namque consequens erat,
eum qui itinere vtitur, interdictum proponere.
vt refici iter possit. quemadmodum enim aliàs
vti potest itinere vel actu commodè, quàmsi

refecerit? corrupto enim itinere, minus commode frui aut agi potest. ¶ Hoc autem à superiore distat, quòd illo quidem interdicto omnes vti possunt, qui hoc anno vsi sunt. hoc autem interdicto eum demum vti posse, qui hoc anno vsus est, & ius sibi esse reficiẽdi, oporteat. Ius autem esse videtur ei cui seruitus debetur. Itaque qui hoc interdicto vtitur, duas res debet docere: & hoc anno se vsum, & ei seruitutem competere. Ceterum si desit alterutrũ, deficit interdictum. nec immeritò. qui enim vult ire agere tantisper quoad de seruitute constet, non de iure suo docere. quid enim perdit, qui eum patitur hoc facere, qui hoc anno fecit? Enimuero qui vult reficere, aliquid noui facit. neque debet ei in alieno permitti id moliri, nisi verè habet seruitutem. ¶ Fieri autem potest, vt qui ius eundi habeat & agendi, reficiendi ius non habeat: quia in seruitute constituenda cautum sit, ne ei reficiendi ius sit. aut sic, vt si velit reficere: vsque ad certum modum reficiẽdi ius sit. meritò ergo ad reflectionem se prætor rettulit. VT TIBI, inquit, IVS EST, REFICIAS. VTI IVS EST, hoc est, sicuti per seruitutem impositam licet. Reficere sic accipimus, ad pristinam formam iter & actum reducere: hoc est, ne quis dilatet, aut producat, aut deprimat, aut exaggeret. & aliud est enim reficere, longè aliud facere. ¶ Apud Labeonem quæritur, si pontem quis

quis nouum velit facere viæ muniendæ causa: an ei permittatur. & ait permittendum, quasi pars sit reflectionis huiusmodi munitio. & ego puto veram Labeonis sententiam, si modò sine hoc commeari non possit.

IIII. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

VEteres nominatim adiciebãt, vt ea quoque, quæ ad reflectionem vtilia essent, adportanti vis non fieret. quod superuacuum est: quoniam qui adportari non patitur ea, sine quibus refici iter non possit, vim facere videtur quo minus reficiatur. Si quis autem, cum posset compendiaria adportare quæ reflectioni necessaria sunt, longiori itinere velit adportare, vt deteriorem causam eundi faciat: impunè ei vis fiet. quia ipse sibi impedimento sit, quo minus reficiat.

V. VLPIANVS libro vicensimo ad Edictum.

APparet ergo eum qui non patitur hæc congeri, vim facere, quo minus quis perficiat. ¶ Planè si quis cum posset alia parte agri sine incommodo domini fundi impensam adportare, id egit, vt alia parte adportet: impunè ei vim fieri rectè placuit. ¶ Hoc interdictum non solum ipsi, verùm successoribus quoque esse dandum, non est ambigendum. emptori quoque dabitur, & in emptorem.

¶ Si quis seruitutem iure impositã nõ habeat, & habeat autẽ velut longæ possessionis prærogatiuam ex eo quòd diu vsus est seruitute: interdicto hoc vti potest. ¶ Qui hoc interdicto vsurus est, de vitio operis cauere aduersario debet.

VI. PAVLVS libro sexagensimo sexto ad Edictum.

[a] Perperã Haloander detraxerat negationẽ contra fidẽ Floré. & manuscrip. Anto. Aug.

SIcut non[a] nocet ei qui sine vitio vsus est, quòd eodem anno vitiosè vsus est: ita emptori heredíque non nocebit, quòd ipsi vitiosè vsi sunt, si testator, venditórve rectè vsi sunt.

VII. CELSVS libro vicensimo quinto Digestorum.

SI per fundum tuum nec vi nec clam nec precario commeauit aliquis: non tamen tamquam id suo iure faceret, sed si prohibeatur, non facturus: inutile est ei interdictum de itinere actúque. nam vt hoc interdictum competat, ius fundi possedisse oportet.

DE AQVA COTTIDIANA ET AESTIVA. TIT. XX.

VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

AIT *prætor*, VTI HOC ANNO AQVAM, QVA DE AGITVR, NON VI NON CLAM NON PRECARIO AB ILLO DVXISTI: QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. *Hoc interdictum prohibitorium, & interdum restitutorium est, & pertinet ad aquam cottidianam. Cottidiana autem aqua non illa est,*[b] *quæ cottidie ducitur: sed ea qua quis cottidie possit vti, si vellet. quãquam cottidianã interdum hieme ducere non*
1 *expediat, etsi possit duci. ¶ Duo*[c] *autẽ sunt genera aquarum. est cottidiana, est & æstiua. cottidiana ab æstiua vsu differt, non iure. Cottidiana ea est, quæ duci adsiduè solet vel æstiuo tempore vel hiberno, etiam si aliquando ducta non est. ea quoque dicitur cottidiana, cuius seruitus intermissione temporis diuisa est. Aestiua autem ea est, qua æstate sola vti expedit. sicuti dicimus vestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus interdum etiam hieme, plerumque autem æstate vtamur. Ego puto probandum ex proposito vtentis, & ex natura locorum aquam æstiuam à cottidiana discerni. nam si sit ea aqua, quæ perpetuò duci possit, ego tamen æstate sola ea vtar: dicendum est hanc aquam esse æstiuam. Rursum si ea sit aqua, quæ non nisi æstate duci possit: æstiua dicetur. & si ea sint loca, quæ natura non admittant aquam, nisi æstate: dicendum erit, rectè*
2 *æstiuam dici. ¶ Quod autem scriptum est in interdicto VTI HOC ANNO AQVAM DVXISTI, hoc est: non cottidie, sed hoc anno,*

[b] Græcismus, subaudi tantum. Ant. Aug. libro 2. c. 1.

[c] Cælius Rhodiginus li. 14. c. 14.

anno, vel vna die, vel nocte. Ergo cottidiana quidem aqua alia est, quæ cottidie duci possit, vel hieme vel æstate, etsi aliquo momento temporis ducta sit. Æstiua ea quæ cottidie quidem duci possit, vel sola æstate: ducatur autem æstate tantùm, non & hieme. non quia non possit & hieme, sed quia non solet. ¶ Loquitur 3 autem prætor in hoc interdicto de ea aqua sola quæ perennis est. nulla enim alia aqua duci potest, nisi quæ perennis est. Quamquam * autem * ad perennes aquas dixerimus hoc interdictum pertinere, ad eas tamen perennes pertinet, quæ duci possunt. Ceterum sunt quædam, quæ etsi perennes sunt, duci tamen non possunt. vtputa puteales, & quæ ita sunt summersæ, vt defluere extra terram & vsui esse non possint. sed huiusmodi aquis, quæ duci non possint, haustus seruitus imponi potest. ¶ Hæc 4 interdicta de aqua, item de fonte, ad eam aquam pertinere videntur, quæ à capite ducitur, non aliunde. harum enim aquarum etiam seruitus iure ciuili constitui potest. ¶ Caput aquæ 5 illud est, vnde aqua nascitur. si ex fonte nascatur, ipse fons. si ex flumine, vel lacu: prima incilia, vel principia fossarum, quibus quæ * ex flumine vel ex lacu in primum riuum † communem pelli solent. Planè si aqua sudoribus manando, in aliquem primùm locum effluere, atq; ibi apparere incipit: eius hoc caput dicemus, vbi

* Quidam emendat aquæ. † compelli

vbi primùm emergit. Et qualiter sit constitutum ius aquæ, dicendum est hoc interdictum locum habere. sed etsi iure aqua non debetur alicui, si tamen iure ducere se putauit: cum non iure, sed in facto errauit: dicendum est, eóque iure vtimur, vt interdicto hoc vti possit. sufficit enim si iure se ducere putauit, nec vi nec clam 6 nec precario duxit. ¶ Illud quæritur, vtrum ea tantùm aqua his interdictis contineatur, quæ ad agrum irrigandum pertinet: an verò omnis, etiam ea quæ ad vsum quoque & commodum nostrum. & hoc iure vtimur, vt hæc quoque contineatur. propter quod etiam si in vrbana prædia quis aquam ducere velit: hoc interdi- 7 ctum locum habere potest. ¶ Præterea Labeo scribit, etsi quidam ductus aquarum non sit fundi, qui A quocumque duci possint: tamen ad 8 hoc interdictum pertinere. ¶ Idem Labeo scribit, etiam si prætor hoc interdicto de aquis frigidis sentiat: tamen de calidis aquis interdicta non esse deneganda. namque harum quoque aquarum vsum esse necessarium. nonnunquam enim refrigeratæ vsum irrigandis agris præstant. his accedit, quòd in quibusdam locis & cum calidæ sunt, irrigandis tamen agris necessariæ sunt, vt Hierapoli. constat enim apud Hierapolitanos in Asia agrum aqua calida rigari. & quamuis ea sit aqua, quæ ad rigandos non sit necessaria: tamen nemo ambiget his

De his aquis vide Plin. lib. 2. c. 106.

interd.

interdictis locum fore, Siue autem intra vrbem
sit aqua, siue extra vrbem: hoc interdicto locus
erit. ¶ Illud tamen hic intellegendum est, eo- 9
dem modo prætorem duci aquam iussisse, quo
ducta est hoc anno. Proinde neque amplioris
modi, neq; aliâ permississe potest videri. quare
si alia aqua sit, quam quis velit ducere, quàm
hoc anno duxit, vel eadem, per aliam tamen
regionem velit ducere: impunè ei vis fiet.
¶ Illud Labeo dicit, omnes partes illius fundi, 10
in quem loci aqua ducitur, eiusdem numero
esse. Ergo & si fortè actor confinem agrum
emerit, & ex agro in quem hoc anno aquam
duxerit, postea fundi empti nomine velit aquã
ducere: ita demum eum rectè hoc interdicto vt
de itinere actúque vti putant: vt semel in fun-
ingressus inde egredi qua velit possit: nisi ei no-
citum sit ex quo aquam ducit. ¶ Item quæri- 11
tur, si quis aquæ quã hoc anno ducebat, aliam
aquam admiscuerit: an impunè prohibeatur.
& extat Ofilij sententia existimantis rectè eum
prohiberi, sed eo loci, in quo primùm aquam
aliam in riuum admittit. & Ofilius in tota
aqua rectè eum prohiberi ait. ego Ofilio adsen-
tio, non posse diuidi: quia non potest ita in par-
te vis fieri, vt non in tota aqua fiat. ¶ Treba- 12
tius, cum amplior numerus pecoris ad aquam
appelletur, quàm debet appelli: posse vniuersum
pecus impunè prohiberi. quia iunctum pecus ei

pecori

pecori cui adpulsus debeatur, totum corrum-
pat pecoris adpulsum. Marcellus autem ait,
si quis ius habens pecoris ad aquam appellen-
di, plura pecora adpulserit: non in omnibus pe-
coribus eum prohibendum. quod est verum:
13 quia pecora separari possunt. ¶ Aristo pu-
tat eum demum interdictum hoc habere, qui
se putat suo iure vti. non eum qui scit se nul-
14 lum ius habere, & vtitur. ¶ Idem ait eum,
qui hoc anno aquam duxerit nec vi nec clam
nec precario, & eodem anno vitiose vsus est:
rectè tamen hoc interdicto vsurum. quod re-
ferri ad id tempus, quod sine vitio fuerit. esse
enim verum, hoc anno non vi non clam non
15 precario vsum. ¶ Quæsitum est, si quis ante
annum aquam duxit, deinde sequenti tempo-
re, hoc est intra annum, aqua influxerit ipsa
sibi, me non ducente: an hoc interdicto locus sit.
& refert Seuerus Valerius competere hoc ei
interdictum, quasi duxisse videatur. licet peni-
tus prospicientibus non videtur iste duxisse.
16 ¶ Item quæsitum est, si quis dum putat tertio
quoque die habere se ius aquæ ducendæ, duxe-
rit vna die: an rectè, & sine captione possessо-
ris rectè duxisse videatur, vt hoc interdictum
habeat. ait enim prætor, VTI HOC AN-
NO AQVAM DVXISTI, id est al-
ternis diebus. Illud autem nihil interest, vtrum
quinto die aqua debeatur, an alternis diebus,

an

an cottidie ei qui hoc interdicto vti velit. nam cum sufficiat vel vno die hoc anno aquam duxisse: nihil refert qualem aquæ ductum habens duxerit, dum si quis, cum quinto quoque die vteretur, quasi alternis diebus ducens interdixerit, nihil ei prodesse videtur. ¶ Prætereà illud sciendum est, si cum aquam duxisses, aduersarius te prohibuerit, deinde tu interim ius aquæ ducendæ amiseris: in restitutionem hoc venire, vt tibi præstetur per hoc interdictum quod amisisti. & hoc verum puto. ¶ Si fundum, ad quem aquam ducebas, vendideris, & tradideris: nihilo minus interdictum tibi vtile est. ¶ Competit hoc interdictum aduersus eum qui prohibet me aquam ducere. & nihil interest, vtrum quis dominium fundi habeat, an non. idcircóque is tenetur interdicto. nam etsi seruitus cœpit, aduersus quemuis posse vindicari. ¶ Si inter viuales, id est qui per eundem riuum aquam ducunt, sit contentio de aquæ vsu, vtroque suum vsum esse contendente: duplex interdictum vtrique competit. ¶ Labeo putat per hoc interdictum prohiberi quem, ne quid in illo fundo faciat, fodiat, serat, succidat, putet, ædificet, quare ex re ea aqua, quam ille hoc anno per fundum tuum sine vitio duxit, inquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriorve fiat. & similiter de æstiua aqua debere interdici ait. Si quis hoc cesserit, ne liceat sibi aquam

17 18 19 20 21

22 aquam quærere: ea cessio valet. ¶ Deinde ait prætor, VTI PRIORE AESTATE AQVAM, QVA DE AGITVR, NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO AB ILLO DVXISTI: QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. INTER HEREDES EMPTORES ET BONORVM POSSESSORES INTERDICAM. Hoc interdictum de aqua æstiua proponitur. Quia autem diximus æstiuam aquam aliquod distare ab aqua cottidiana: sciendum est, etiam interdictis distare. quòd qui de aqua cottidiana interdicit, ita interdicit, VTI HOC ANNO AQVAM DVXISTI. at qui de æstiua sic, VTI PRIORE AESTATE. nec immeritò. nam quia hieme non vtitur, referre se non ad præsentem æstatem, sed ad priorem debuit.

23 ¶ Aestatem incipere sic peritiores tradiderunt, ab æquinoctio verno, & finiri æquinoctio autumnali. & ita senis mensibus æstas atque hiemps diuiditur. Priorem æstatem ex cõparatione duarum æstatium accipi. propter hoc si æstate interdicatur: nonnunquam amnem & sex menses continere. quod ita contingit, si initio vernι æquinoctij ducta sit aqua, & sequenti æstate pridie æquinoctium autumnale interdicatur. & proinde si hieme interdicatur,

24 etiam in biennium hæc res extendetur. ¶ Si

Plin. li. 2. c. 19.

quis hieme tantùm aquam solitus fuit ducere, æstate non fuit solitus: vtile interdictum ei competit. Qui hac æstate duxit, non superiore: vtile interdictum habet. ¶ Ait prætor, INTER HEREDES, ET EMPTORES, ET BONORVM POSSESORES INTERDICAM. hæc verba non solùm ad æstiuam aquam, verumetiam ad cottidianam quoque referenda esse, sciendum est. nam sicuti de itinere actúque & successoribus dantur interdicta, & emptori: ita hæc quoq; danda prætor putauit. ¶ Ait prætor, QVO EX CASTELLO ILLI AQVAM DVCERE ABEO CVI EIVS REI IVS FVIT, PERMISSVM EST: QVO MINVS ITA VTI PERMISSVM EST, DVCAT, VIM FIERI VETO. QVANDOQVE DE OPERE FACIENDO INTERDICTVM ERIT, DAMNI INFECTI CAVERI IVBEBO. Hoc interdictum necessariò propositum est. namque superiora interdicta ad eos pertinent, qui à capite ducunt, vel imposita seruitute, vel quia putant impositam: æquissimum visum est, ei quoq; qui ex castello ducit, interdictum dari: id est ex eo receptaculo, quod aquam publicam suscipit, castellum accipe. si ex castello permissum est, dandum erit interdictum. ¶ Permittitur autem aquam ex castello, vel ex riuo, vel ex quo

quo alio loco publico ducere. idque à principe conceditur, alij nulli competit ius aquæ dandæ. & datur interdum prædiis, interdum personis. quod prædiis datur, extincta persona non extinguitur. quod datur personis, cum personis amittitur. ideóque neq; ad alium dominum prædiorum, neque ad heredem, vel qualemcumq; successorem transit. Planè ei ad quẽ dominium transit, impetravile est. nam si docuerit prædiis suis aquam debitam, & si nomine eius fluxisse, à quo dominium ad se transiit: indubitatè impetrat ius aquæ ducẽdæ. nec est hoc beneficium: sed iniuria, si quis fortè nõ impetrauerit. ¶ Meminisse autẽ debemus, in hoc interdicto totam quæstionem finiri adsignationis. non enim præparat hoc interdictum causam, vt superiora interdicta, nec ad possessionem temporariam pertinet: sed aut habet ius adsignatũ sibi, aut non habet, & interdictum totum finitur.

II. POMPONIVS libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI diurnarum aut nocturnarum horarum aquæductum habeam: non possum alia hora ducere, quàm qua ius habeam ducendi.

III. IDEM libro trigensimo quarto ad Sabinum.

HOc iure vtimur, vt etiam non ad irrigandum, sed pecoris causa vel amœnitatis aqua duci possit. ¶ Ex flumine aquam ducere

HAYIOBAIBLIOBLADY imeHi MIROBA

plures possunt: ita tamen, vt vicinis non noceat, vel si angustus amnis sit, etiam ei qui in alia ripa sit. ¶ Si aquam ex flumine publico duxeris, & flumen recesserit: non potes subsequi flumen. quia ei * loco * seruitus imposita non sit, quamuis is locus meus sit. sed si allusione paulatim accesserit fundo tuo, subsequi potes: quia locus totus fluminis seruiat ductioni. sed si circumfluere cœperit mutato alueo, non potes: quia medius locus non seruiat, interruptáque sit seruitus. ¶ Aqua quæ in riuo nascitur, tacite lucrifit ab eo qui ducit. ¶ Ductus aquæ cuius origo memoriam excesserit, iure constituti loco habetur. ¶ Is qui aquæ cottidianæ (ius) habet, vel fistulam in riuo ponere, vel aliud quodlibet facere potest: dummodo ne fundum domino, aut aquagium riualibus deterius faciat. ¶ Si aqua ducatur, supra eam alia aqua per pontem, qui supra riuum factus sit, iure ducitur: dum inferiori riuo non noceatur.

Ex vno fonte potest pluribus concedi vt aquam ducant: & si inter se dissentiunt, possunt agere communi diuidundo.

IIII. IVLIANVS libro quadragensimo primo Digestorum.

LVcio Titio ex fonte meo vt aquam duceret, cessi. quæsitum est, an & Mæuio cedere possim, vt per eundem aquæductū aquam ducat. * & * si putaueris posse cedi per eundem aquæ

aquæductum duobus: quemadmodum vti debeant. respondit, sicut iter, actus, via pluribus cedi vel simul vel separatim potest: ita aquæ ducendæ ius rectè cedetur. sed si inter eos, quibus aqua cessa est, non conuenit quemadmodū vtantur: non erit iniquum vtile iudicium reddi. sicut inter eos ad quos vsusfructus pertinet, vtile communi diuidundo iudicium reddi plerisque placuit.

V. IDEM libro quarto ex Minicio.

CVm constet, non solùm temporibus, sed etiam mensuris posse aquam diuidi, potest eodem tempore alius cottidianam, alius æstiuam aquam ducere: ita vt æstate diuidatur inter eos aqua: hieme solus ducat is qui cottidianæ ius habeat. ¶ Inter duos, qui eodē riuo aquam certis horis separatim ducebant, conuenit vt permutatis inter se temporibus aqua vterentur. quæro, cum amplius tempore seruitutibus præfinito ita duxissent, vt neuter eorū suo tempore vsus esset: num ius vtendi amisissent. negauit amisisse.

VI. NERATIVS libro tertio Membranarum.

DE interdicto de aqua æstiua, item cottidiana quærentes, primum constituendum existimabamus, quæ esset aqua æstiua, de qua proprium interdictum ad prioris æstatis tempus relatum reddi soleret. hoc est æstiua aquæ

vtrum ne ex iure æstiuo dumtaxat tempore vtendi diceretur, an ex mente propositóque † quod ducentis, † *quæ æstate eam ducendi consilium haberet: an ex natura ipsius aquæ, quòd æstate tantùm duci potest: an ex vtilitate locorũ in quæ duceretur. Placebat igitur, aquam ob has duas res, naturam suam, vtilitatémque locorum in quæ deducitur proprie appellari: ita vt siue eius natura erit, vt nisi æstate duci non possit, etiam si hieme quoq; desideraretur: siue omni tẽpore anni duci eam ipsius natura permitteret, si vtilitas personis in quam ducitur, æstate dumtaxat vsum eius exigeret: æstiua rectè diceretur.*

VII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SI de via, itinere, actu, aquæductu agatur: huiusmodi cautio præstanda est, quamdiu quis de iure suo doceat, non se impeditrum agentem, & aquam ducentem, & iter facientem. quòd si neget ius esse aduersario agendi, aquæ ducendæ: cauere sine præiudicio amittendæ seruitutis debebit, donec quæstio finietur non se vsurum.

VIII. SCAEVOLA libro singulari ἐρωτ.

CVI per fundum iter aquæ debetur, quacumq; vult, in eo riuum licet faciat, dum ne aquæductum interuerteret.

DE

DE RIVIS.

TIT. XXI.

VLPIANVS lib. septuagẽsimo ad Edictum.

PRætor ait, RIVOS, SPECVS, SEPTA REFICERE, PVRGARE AQVAE DVCENDAE CAVSA, QVO MINVS LICEAT ILLI: DVM NE ALITER AQVAM DVCAT, QVAM VTI PRIORE AESTATE NON VI NON CLAM NON PRECARIO A TE DVXIT: VIM FIERI VETO. *Hoc interdictum vtilissimum est. nam nisi permittatur alicui resi-*
1 *cere, alia ratione vsu incõmodabitur.* ¶ *Ait ergo prætor* RIVVM, SPECVS. *Riuus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ἀπὸ τῆ ῥέειν. Specus autem est locus, ex quo despicitur. inde spectacula sunt dicta. Septa sunt, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæue ex flumine causa, siue ea lignea sunt, siue lapidea, siue qualibet alia materia sint ad continendam transmittendámque aquam excogitata. Incile est autem locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quòd incidatur. inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi possit. Sed & fossæ & putei hoc*
2 *interdicto continentur.* ¶ *Deinde ait prætor* REFICERE, PVRGARE. *Reficere est,*

quod corruptum est, in pristinum statum restaurare. Verbo reficiendi tegere, substruere, sarcire, ædificare, item aduehere, adportaréque ea quæ ad eandē rem opus essent, continentur. Purgandi verbum plerique quidem putant ad eum riuum pertinere, qui integer est. & palam est & ad eum pertinere, qui refectione indiget. plerumque enim vt refectione & purgatione indigent. ¶ AQVAE, inquit, DV- 3
CENDAE CAVSA. merito hoc additur, vt ei demum permittatur & reficere & purgare riuum, qui aquæ ducendæ causa id fecit. Hoc interdictum cōpetit etiam ei qui ius aquæ ducendæ non habet. si modò aut priore æstate, aut eodem anno aquam duxerit. cum sufficiat, non vi, non clam, non precario duxisse. ¶ Si
Plin. lib. 35. c. 12. in fine. quis terrenum riuum signinū id est lapideum facere velit: videri eum non rectè hoc interdicto vti. nō enim reficit qui hoc facit, & ita Ofilio videtur. Proinde etsi per alium locum velit ducere, impunè prohibetur. sed & si eundem riuum deprimat, vel adtollat, aut dilatet, vel extendat, vel operiat apertum, vel contra. Ego ceteros quidem impune prohiberi puto. at enim eum qui operiat apertum, vel contra: eum non puto prohibendum, nisi si quam maiorem vtilitatem suam aduersarius ostendat.

II. PAVLVS libro sexagensimosexto ad Edictum.

Labeo non posse ait ex aperto riuo terrenum fieri: quia commodum domino soli auferetur appellēdi pecus, vel auriēdi aquam. quod sibi non placere Pomponius ait: quia id domino magis ex occasione, quàm ex iure contingere. nisi si ab initio in imponenda seruitute id actum esset.

III. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

SEruius autem scribit, aliter duci aquam quæ ante per specus ducta est, si nunc per apertum ducatur. nam si operis aliquid faciat quis, quo magis aquam conseruet, vel cōtineat: non impune prohiberi. ego & in specu contra, 1 si nō maior vtilitas versetur aduersarij. ¶ Seruius & Labeo scribunt, si riuum qui ab initio terrenus fuit, qui aquam non continebat, cementicium velit facere: audiendum esse. Sed & si eum riuum qui structilis fuit, postea terrenum faciat, aut partem riui: æque non esse prohibendum. mihi videtur vrgues & necessa- 2 ria refectio esse admittenda. ¶ Si quis nouum canalem vel fistulas in riuo velit collocare, cum id numquam habuerit: vtile ei hoc interdictum futurum Labeo ait. nos & hic opinamur vtilitatem eius qui ducit, sine incommoditate eius 3 cuius ager est, spectandam. ¶ Si aqua in vnum lacum conducatur, & inde per plures ductus ducatur: hoc interdictum vtile erit vo-

lenti reficere ipsum lacum. ¶ Hoc interdictum ad omnes riuos pertinet, siue in publico siue in priuato sint constituti. Sed etsi calidæ aquæ riuus sit, de hoc reficiendo competit interdictum. Aristo & de cuniculo restituendo, per quem vapor trahitur in valnearijs vaporibus, putat vtilem actionem competere. & erit dicendum, vtile interdictum ex hac causa competere. ¶ Isdem autem personis, & in eas dem interdictum hoc datur, quibus & in quas & de aqua interdicta redduntur, quæ supra sunt enumerata. ¶ Si quis riuum reficienti opus nouum nuntiat, belle dictum est posse contemni operis noui nuntiationem. cum enim prætor ei vim fieri vetet, absurdum est per operis noui nuntiationem eum impediri. Plane per in rem actionem dicendum est, posse aduersus eum vindicari, ius ei non esse. dubium non est. De damno quoque infecto cauere eum debere, minime dubitari oportet. ¶ Si quis eum exportare, vehere quæ refectioni necessaria sunt, prohibeat: hoc interdictum ei competere Ofilius putat. quod est verum.

IIII. VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

DE riuis reficiendis * ita * interdicetur, vt non quæratur an aquam ducere actori liceret. non enim tam necessariam refectionem itinerum quàm riuorum esse. quando non

non refectis riuis omnis vsus aquæ auferetur, & homines siti necarentur. & sanè aqua peruenire nisi refecto riuo nō potest. at non refecto itinere difficultas tantùm eundi agendique fieret, quæ temporibus æstiuis leuior esset.

DE FONTE.

TIT. XXII.

VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

PRætor ait, VTI DE EO FONTE QVO DE AGITVR, HOC ANNO AQVAM NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES: QVOMINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. DE LACV, PVTEO, PISCINA, ITEM INTERDICAM. Hoc interdictum proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur. seruitutes enim non tantùm aquæ ducendæ esse solent: verum etiam hauriendæ. & sicut discretæ sunt seruitutes ductus aquæ, & haustus aquæ: ita interdicta separatim reddunt. ¶ Hoc autem interdictum locum habet, si quis vti prohibeatur aqua: hoc est, siue aurire prohibeatur, siue etiam pecus ad aquam appellere. & eadem sunt hic dicenda, quæ ad personā attinent, quæcunq; in superioribus interdictis diximus. ¶ Hoc interdictum de cisternæ

sterna non competit. nam cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam aquam. ex quo apparet, in his omnibus exigendum, vt viua aqua sit. cisternæ autem imbribus concipiuntur. Denique constat interdictum cessare, si lacus, piscina, puteus viuam aquam non habeat. Planè si quis ire ad haustum prohibeatur, æque interdictum sufficiet. ¶ Deinde ait 3
prætor, QVO MINVS FONTEM QVO DE AGITVR, PVRGES, REFICIAS, VT AQVAM COERCERE, VTIQVE EA POSSIS: DVM NE ALITER VTARIS, ATQVE VTI HOC ANNO NON VI NON CLAM NON PRECARIO AB ILLO VSVS ES: VIM FIERI VETO. Hoc interdictum eandem habet vtilitatem, quam habet interdictum de riuis reficiendis. nisi enim purgare & reficere fontem licuerit, nullus vsus eius erit. purgandus autem, & reficiendus est ad aquam coercendam, vt vti quis aqua possit, dummodo non aliter vtatur, quàm si vti hoc anno vsus est. Coërcere aquam est continere sic ne diffluat, ne dilabatur. dummodo non permittatur cui nouas quærere, vel aperire. hic enim innouat aliquid præter id quàm præcedenti anno vsus est. ¶ Sed & de lacu, puteo, piscina reficien- 4
dis, purgandis interdictum competit. & omnibus personis dabitur, quibus permittitur interdictum de aqua æstiua.

DE

DE CLOACIS.

TIT. XXIII.

VLPIANVS libro septuagensimoprimo ad Edictum.

PRætor ait, QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, QVA DE AGITVR, PVRGARE, REFICERE LICEAT: VIM FIERI VETO. DAMNI INFECTI, QVOD OPERIS VITIO FACTVM SIT, CAVERI IVBEBO. Sub hoc titulo duo interdicta prætor subiecit, vnum prohibitorium, alterum restitutorium. & primum prohibitorium. Curauit autẽ prætor per hæc interdicta vt cloacæ & purgentur & reficiantur. quorum vtrumque & ad salubritatem ciuitatium, & ad tutelam pertinet. nam & cælum pestilens, & ruinas minantur immunditiæ cloacarum: ✝ item * si non refi- 1
ciantur. ¶ Hoc autem interdictum propositum est de cloacis priuatis. publicæ enim cloacæ publicam curam merentur. Cloaca autem est locus cauus, per quem colluuies quædam fluat. 2
¶ Hoc interdictum, quod primum proponitur, prohibitorium est. quo prohibetur vicinus vim facere, quo minus cloaca purgetur & re- 3
ficiatur. ¶ Cloacæ appellatione & tubus, & fistula

fistula continetur. Quia autem cloacarum refectio & purgatio ad publicã vtilitatem spectare videtur, idcirco placuit non esse in interdicto addendum, QVOD NON VI NON CLAM NON PRECARIO AB ILLO VSVS. vt etiam si quis talem vsum habuerit, tamen non prohibeatur volens cloacam reficere vel purgare. ¶ Deinde ait prætor, QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET: ædes hic accipere debes pro omni ædificio. hoc est ex ædificio eius in tuũ ædificium. Hoc amplius Labeo putabat hoc interdicto locum esse, & si area ab vtralibet parte ædium sit. & si fortè, inquit, cloaca ducta sit ex vrbano ædificio in proximũ agrum. ¶ Idem Labeo etiam eum qui priuatam cloacam in publicam immittere velit, tuendum, ne ei vis fiat. Sed & si quis velit talem cloacam facere, vt exitum habeat in publicam cloacam: non esse eum impediendum Pomponius scribit. ¶ Quod ait prætor PERTINET, hoc significat, quod ex ædibus eius in tuas pertinet: hoc est derigitur, extenditur, peruenit. & tam ad proximum vicinum hoc interdictum pertinet, quàm aduersus vlteriores, per quorum ædes cloaca currit. Vnde Fauius Mela scribit, competere hoc interdictum, vt in vicini ædes veniat, & rescindat pauimenta purgandæ cloacæ gratia. verendum tamen esse Pomponius scribit, ne eo casu damni

"Rectè sic Flor. alij libri habent refectio.

damni infecti stipulatio committatur. sed hæc stipulatio nõ committitur, si paratus sit restaurare id quod ex necessitate reficiendæ cloacæ causa rescinderat. ¶ Si quis purganti mihi cloacam vel reficienti, opus nouum nuntiauerit: rectissimè dicetur, contempta nuntiatione me posse reficere id quod institueram. Sed & damni infecti cautionem pollicetur, si quid operis vitio factũ est. nam sicuti reficerere cloacas & purgare permittendum sint, ita dicendum, ne damnum ædibus alienis detur. ¶ Deinde ait prætor, QVOD IN CLOACA PVBLICA FACTVM, SIVE EA IMMISSVM HABES, QVO VSVS EIVS DETERIOR SIT, FIAT: RESTITVAS. ITEM NE QVID FIAT, IMMITTATVRVE, INTERDICAM. Hoc interdictum ad publicas cloacas pertinet. ne quid ad cloacam immittas, néue facias, quo vsus deterior sit, néue fiat.

1 2 3 4 5 6 7 8 9

II VENVLEIVS libro primo Interdictorum.

QVamquam de reficienda cloaca, non etiam de noua facienda hoc interdicto comprehendatur: tamen æque interdicendum Labeo ait, ne facienti cloacam vis fiat: quia eadem vtilitas sit. prætorem enim sic interdixisse, ne vis fieret, quo minus cloacam in publico facere liceret. idq; Ofilio & Trebatio placuisse. ipse dicendum ait, vt ne factam cloacam purgare

purgare & restituere permittendũ sit per interdictum. nouam verò facere is demum concedere debeat, cui viarum publicarum cura sit.

QVOD VI AVT CLAM. TIT. XXIIII.

VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

PRætor ait, QVOD VI AVT CLAM FACTVM EST, QVA DE RE AGITVR, ID CVM EXPERIENDI POTESTAS EST, RESTITVAS. *Hoc interdictum restitutorium est, & per hoc occurrsum est calliditati eorũ qui vi aut clã quædam moliuntur. iubẽtur enim ea restituere. & parũ refert, vtrum ius habuerit faciendi, an non. siue enim ius habuit, siue non: tamen tenetur interdicto, propter quod vi aut clã fecit. tueri enim ius suum debuit, non iniuriam comminisci.*

¶ *Denique est quæsitum, an hoc interdicto 1 vtenti exceptionem possit obicere,* QVOD NON IVRE MEO RECEPERIM. *& magis est ne possit. nam aduersus vim, vel quod clam factum est, nulla iusta exceptione se tueri potest.* ¶ *Hoc interdictum ad ea sola opera pertinet, quæcumque in solo vi aut clam fiunt. Quid sit vi factũ vel clam factum, videamus. Vi fa-*

Vi factum videri Quintus Mucius scripsit, si quis contra quàm prohiberetur, fecerit. & mihi videtur plena esse Quinti Mucij definitio. Sed & si quis iactu vel minimi lapilli prohibitus facere, perseuerauit facere: hunc quoque vi fecisse videri Pedius & Pomponius scribunt. eóque iure vtimur. Sed & si contra testationem, denuntiationémque fecerit: idem esse Cascellius & Trebatius putant. quod verum est. Sed & Aristo ait, eum quoque vi facere, qui cum sciret se prohibere, per vim molitus est, ne pro-
3 *hiberi possit.* ¶ *Item Labeo dicit si quem facientem prohibuero, ísque destituerit in præsentiarum, rursúsque postea facere cœperit: vi eum videri fecisse, nisi permissu meo facere cœperit, vel qua alia iusta causa accedente. Si quis tamen infirmitate impeditur, vel etiã ne offenderet vel te vel eum qui te magnificiebat, ideo non venerit ad prohibendum: non videbitur aduersarius vi fecisse. & ita Labeo scribit.*

Vis facta aduersario meo per alium, mihi non debet imputari, si non consentio violentiam inferenti.

4 ¶ *Idem ait, & si te volentem ad prohibendum venire deterruerit aliquis, armis fortè, sine vllo dolo malo meo, ac propter hoc non veneris: non videri me vim fecisse.*

II. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

NE in aliena potestate, conditionem meam

nihil delinquentis deteriorem facere.

III. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

PRohibere autem non vtique per semetipsum necesse est: sed & si quis per seruum suum, vel procuratorem prohibuerit, rectè videtur prohibuisse. idem etiam si mercennarius meus prohibuerit. Nec quem moueat, quòd per liberam personam actio adquiri non solet. nam prohibitio hæc demonstrat vi te facere. Quid mirum, cum etsi clam tu me feceris, habeam actionem? ergo facto magis tuo delinquentis, quàm alieno adquiritur mihi actio. ¶ Illud sciendum est, non omnibus momentis 1 vim esse faciendam: sed semel inter imitatas perseuerat. Sed si permiserit, aduersus eum qui vtatur interdicto, exceptio erit necessaria. ¶ Non tantùm autem si ego permisero: sed & 2 si procurator meus, vel tutor qui tutelam administrat, vel curator pupilli, furiosi, siue adulescentis: dicendum erit exceptioni locum fore. ¶ Planè si præses, vel curator reipublicæ permiserit in publico facere: Nerua scribit exceptionem locum nõ habere. quia etsi ei locorum, inquit, publicorum procuratio data est: cõcessio tamen data non est. Hoc ita verum est, si nõ lex municipalis curatori reipublicæ amplius concedat. Sed & si à principe, vel ab eo cui princeps hoc ius concedendi dederit: idẽ erit probãdum. ¶ Si

4 ¶ Si quis paratus sit se iudicio defendere aduersus eos qui interdicendum putant ne opus fiat: an videatur desinere vi facere? & magis est vt desinat: si modò satis offerat, & defendere paratus est, si quis agat. & ita Sabinus scribit.
5 ¶ Sed & si quis damni infecti paratus sit cauere, cum propter hoc tantùm esset prohibitus, vel quia non defendebat, vel damni infecti non repromittebat: consequens est dicere, desinere
6 eum vi facere. ¶ Clam facere videri Cassius scribit eum qui celauit aduersarium, neque ei denuntiauit. si modò timuit eius controuersiam, aut debuit timere. IDEM Aristo putat eũ quoque clam facere, qui celãdi animo habet eum, quem prohibiturum se intellegerit: & id existimat, aut existimare debet se prohibitum iri.

IIII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

SEruius etiam eum clam facere, qui existimare debeat sivi controuersiam futuram. quia non opinionem cuius, & resipinam existimationem esse oporteat. ne melioris conditionis sint stulti quàm periti.

V. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

AVT qui aliter fecit, quàm denuntiauit: vel qui decepto fecit eo, ad quem pertinuit non facere: vel consulto tum denuntiat aduersario, cum eum scit non posse prohibere:

vel tam sero pronuntiat, vt vbire prohibiturus prius quàm fiat, non posſit. & hæc ita Labeonem probare Aristo ait. ¶ Si quis se denun- 1
tiauerit opus facturum, non semper non videtur clam feciſſe, ſi poſt denuntiationem fecerit. debebit enim, & ita Labeo, & diem & horam denuntiatione complecti, & vbi, & quod opus futurum ſit. neque perfuſorie, aut obſcurè dicere, aut denuntiare. neque tam artare aduerſarium, vt intra diem occurrere ad prohibendum non poſſit. Et ſi fortè non ſit cui denuntietur, neque dolo malo factum ſit, ne ſit: amicus denique, aut procuratori, aut ad domum denuntiandum eſt. Sed & Seruius rectè ait, ſufficere ſeminæ viro notum facere opus ſe facturum, vel denique ſciente eo facere. quamquam etiam illud ſufficiat, celãdi animum non habere. Item ait, ſi quis in publico municipij velit facere: ſufficere ei ſi curatori rei publicæ denuntiet.

¶ Si quis dum putat locum tuum eſſe qui eſt 2
meus, celandi tui, non mei cauſa fecerit: mihi interdictum competere. ¶ Idem dicit, & ſi ſer- 3
ui mei, vel procuratoris cælandi cauſa factum ſit: mihi interdictum competere. ¶ Si quis 4
cum non [a] denuntiaſſet opus ſe facturum, cique denuntiatum eſſet ne faceret, fecerit: vtilius puto, probandum vi eum feciſſe. ¶ Hæc verba, QVOD VI AVT CLAM FACTVM EST, ait Mucius ita eſſe, quod tu, aut tuorum quis,

[a] Deeſt in vulgat. edit. perperã. nec videtur in Accurſ. libro defuiſſe. Ant. Aug. libr. 1. ca. 3.

quis, aut tuo iuſſu factum eſt. Labeo autem ait plures perſonas contineri his verbis. nam ecce primùm heredes eorum quos enumerat Mucius, contineri putat. Idem ait & aduerſus procuratorem, tutorem, *curatorem* municipúmve ſyndicum, alieno nomine interdici poſ- 5
ſe. ¶ Si quid ſeruus meus fecit, non ob id mecum actio eſt: ſed (ſi) id meo nomine, aut ſuo fecit. nam ſi tuum ſeruum mercennarium habuero, quidquid ab eo factum fuerit meo nomine, ob id non tecum, ſed mecum, cuius iuſſu aut nomine id opus à ſeruo tuo factum fuerit, agendũ erit hoc interdicto. Similiter quod iuſſu cuius factum erit, ob id non cum eo, ſed cuius nomine iuſſerit, hæc actio eſt. Nam ſi procurator, tutor, curator, duumuir municipij, quòd eius nomine ageret cuius negotium procuraret, fieri iuſſerit: ob id agendum erit cum eo cuius nomine factum quid erit: non cum eo qui ita iuſſerit. & ſi tibi mandauero vt opus fieri iuberes, & in ea re mihi parueris: mecum, inquit, non tecum erit actio. Et cum interdictum ſic ſit ſcriptum, QVOD VI AVT CLAM FACTVM EST, non ita, QVOD VI AVT CLAM FECISTI: latius porrigi quàm ad has perſonas, quas ſupra numerauimus, Labeo putat. & hoc iure vtimur, vt ſiue ego feciſſem, ſiue fieri iuſſi, interdicto quod vi aut clam tenear.

VI. PAVLVS libro sexagensimo septimo ad Edictum.

SI ego tibi mandauero opus nouum facere, tu alij non potest videri meo iussu factum. teneberis ergo tu & ille. an & ego teneat, videamus. & magis est & me, qui initium †ei præstiterim; teneri. sed vno ex his satisfaciente ceteri liberantur. † rei

VII. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

SI alius fecerit me inuito: tenebor ad hoc 1
vt patientiam præstem. ¶ Neratius quoque scribit eum, cuius seruus vi aut clam fecit: aut sua impensa ex interdicto opus restituere debere, aut patientiam restituendi præstare. & seruum noxæ dedere. planè si mortuo alienatóve seruo interdiceretur: patientiam dumtaxat præstare debere ait. ita vt & emptor eo interdicto possit conueniri, vt impensam præstet, aut noxam det. dominóque operis sua impensa restituente, aut damnato quia non restitueret, emptorem liberari. Eadem & si contra dominus serui vel opus restituisset, vel litis æstimatione damnatus esset. quòd si tantum noxæ dedisset, aduersus dominum operis vtiliter interdici. ¶ Ait Iulianus: qui ante remis- 2
sionem nuntiationis contra quàm prohibitus fuerit, opus fecerit, duobus interdictis tenetur. vno, quod ex operis noui nuntiatione competit:

petit: altero, quod vi aut clam. Remissione autem facta intellegendus non erit vi aut clam facere, quamuis prohibeatur. licere enim debet ædificare ei qui satisfecerit, cum possessor hoc ipso constituatur. clámque facere, nec ante remissionem nec postea existimandus est: cum is qui opus nouum nuntiat, non possit videri celatus, & præoccupatus, antequam controuer- 3
siam faceret. ¶ Bellissimè apud Iulianũ quæritur, an hæc exceptio noceat in hoc interdicto, QVOD NON TV VI AVT CLAM FECERIS? vtputa vtor aduersus te interdicto quod vi aut clam. an possis obicere mihi eandem exceptionem, QVOD NON TV VI AVT CLAM FECISTI? & ait Iulianus æquissimum esse, hanc exceptionem dare. nam si tu, inquit, ædificaueris vi aut clam: ego idem demolitus fuero vi aut clam, & vtaris aduersus me interdicto: hanc exceptionem profuturam. quod non aliter procedere debet, nisi ex magna & satis necessaria causa. alioquin hæc omnia officio iudicis celebrari oportet.

Domus vicini potest impunè destrui timore ignis, si vsque illuc peruenit.

4 ¶ Est & alia exceptio, de qua Celsus dubitat, an sit obicienda. vtputa si incendij arcẽdi causa vicini ædes intercidi, & quod vi aut clam mecum agatur, aut damni iniuria. Gallus enim

dubitat, an effici oporteret, QVOD INCENDII DEFENDENDI CAVSA FACTVM NON SIT? Seruius autem ait, si id magistratus fecisset: dandam esse. priuato non esse idem concedendum. si tamen quid vi aut clam factum sit, neq; ignis vsque eo peruenisset: simpli litem æstimandam. si peruenisset, absolui eum oportere. Idem ait esse, si damni iniuria actum foret. quoniam nullã iniuriam aut damnum dare videtur æque perituris ædibus. Quòd si nullo incendio id feceris, deinde postea incendium ortum fuerit: non idem erit dicendum. quia non ex postfacto, sed ex præsenti statu damnum factum sit, necne, æstimari oportere Labeo ait. ¶ Notauimus supra, quòd quamuis verba interdicti latè pateant: tamẽ ad ea sola opera pertinere interdictum placere, quæcumque fiant in solo. eum enim qui fructum tangit, non teneri interdicto quod vi aut clam. nullum enim opus in solo facit. At qui arbores succidit, vtique tenebitur. & qui harundinem, & qui salictum, terræ enim, & quodammodo solo ipsi corrupendo manus infert. Idem & in vineis succisis. Ceterum qui fructum aufert, furti debet conueniri. Itaque si quid operis in solo fiat, interdictum locum habet. In solo fieri accipimus, & si quid circa arbores fiat, non si quid circa fructum arborum. ¶ Si quis aceruum stercoris circa agrum pinguem disiecerit, cum eo quod

[6]

quod vi aut clam factum est agi potest. & hoc verum est: quia solo vitium adhibitum sit. Planè si quid agri colendi causa factum sit, interdictum quod vi aut clam locum non habet, si melior causa facta sit agri, quamuis prohibitus

[7] quis vi vel clam fecerit. ¶ Præterea si fossam feceris in silua publica, & bos meus in eam inciderit, agere possum hoc interdicto: quia in

[8] publico factum est. ¶ Si quis ædificium demolitus fuerit, quamuis non vsque ad solum: quin interdicto teneatur, dubitari desit. Proinde & si tegulas de ædificio sustulerit, magis est vt interdicto teneatur.

VIII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

NAM origo huius rei à solo proficiscitur. Ceterum per se tegulæ non possidentur: sed cum vniuersitate ædificij. nec ad rem pertinet, adfixæ sunt, an tantum positæ.

VIIII. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

NAM & si ramos quis de arboribus abstulerit, adhuc interdictum hoc admittimus. hæc ita, si de ædificio tegulas sustulerit. ceterum si non de ædificio, sed seorsum positas: cessat hoc interdictum. Si tamen serra vel clauis vel cancellus vel specularium sit ablatum: quod vi aut clam agi non poterit. Sed si quis aliquid ædibus adfixum euellerit, statuam fortè, vel quid aliud, quod vi aut clam interdi-

HAVRORDIANA LIBRARY IMEHL MEMORIAL

cto tenebitur. ¶ Si quis clam aut vi agrum ingrauerit, vel fossam fecerit: hoc interdicto tenebitur. & si aceruum succēderit, vel disperserit sic vt non ad vsum agri conuertat: interdicto locus non erit.

X. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

Via aceruus solo non cohæret, sed terra sustinetur. ædificia autem solo cohærēt.

XI. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

Is qui in puteum vicini aliquid effuderit, vt hoc facto aquam corrumperet, ait Labeo interdicto quod vi aut clam eum teneri: portio enim agri videtur aqua viua. quemadmodum si quid operis in aqua fecisset. ¶ Quæsitum est si statuam in municipio ex loco publico quis sustulerit vel vi vel clam: an hoc interdicto teneatur. & extat Cassij sententia, eum, cuius statua in loco publico in municipio posita sit, quod vi aut clam agere posse: quia interfuerit eius eam non tolli. municipes autē etiam furti actiuos: quia res eorum sit quasi publicata. si tamen deciderit, ipsi eam detrahunt. & hæc sententia uera est. ¶ Si quis de monumento statuam sustulerit: an ei ad quem ius sepulchri pertineret, agere permittitur? & placet & in his interdicto locum esse. Et sanè dicendum est, si qua sepulchri ornandi causa adposita sunt: sepulchri esse

Sic recè. nam id solo cohæret. factū in archetypo tamen erat, intrauerit, vt ait Taurell. qui ita mutauit.

esse videri. Idem est & si ostium auellet vel effringat. ¶ Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abstulerit: hoc interdicto tenebitur. ¶ Quod ait prætor, QVOD VI AVT CLAM FACTVM EST, ad quod tempus referatur, videamus: vtrum ad præteritum, an ad præsens. quæ species apud Iulianum exposita est. ait enim, in hoc interdicto præsentis temporis significationem accipi debere. si tamen, inquit, ex opere damnum datum fuerit: aut dominus, aut is cuius fundo nocitum erit, sua impensa id sustulerit: vtilius probari, quod Iulianus temptat, vt & damnum sarciatur, & impendia restituantur. ¶ Interdictum complectitur id quodcumque aut vi aut clam factum est. Sed interdum euenit, vt quid & vi & clam fiat partim, & partim in eodem opere. vtputa cum prohiberem, fundamenta posuisti. postea cum conuenissem ne reliquū opus fieret, absente & ignorāte me reliquum opus perfecisti. vel contra, fundamenta clam iecisti, deinde cetera prohibente me ædificasti. hoc iure vtimur, vt etsi vi & clam factum sit, interdictum hoc sufficiat.

Si tutor vel curator aliquid vi vel clam fecerit, nō tenetur pupillus vel furiosus de dolo ipsorum, sed tantūm ad pacientiam tollendi operis.

¶ Si tutoris iussu aut curatoris factum sit, cum placeat

Quid hoc sit, vi de Alciat. lib. 2. parerg. c. 27.

placeat quod Cassius probat, ex dolo tutoris vel curatoris pupillum vel furiosum non teneri: sene niet, vi in ipsum tutorem curatorémq; aut vtilis actio competat, aut etiam vtile interdictum. Certè ad patientiam tollendi operis vtique tenebuntur pupillus & furiosus, & ad noxam. an ignoscitur seruo, qui obtemperauit tutori aut curatori? Nam ad quædam quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, ignoscitur seruis si vel dominis, vel his qui vice dominorum sunt, obtemperauerint. quod & in hoc casu admittendum est. ¶ Si posteaquam vi aut clam factum est, venerit fundus: an venditor nihilo minus hoc interdicto experiri possit, videamus. & extat sententia existimantium nihilo minus competere ei interdictum, nec finiri venditione. sed nec ex empto actione quicquam ei præstandum emptori ex eo opere quod ante venditionem factum est. satis enim esse, quòd vtique propter hoc opus viliori prædium distraxerit. Certè etsi non viliori vendidit, idem erit probandum. Planè si post venditionem fundi opus factum est etsi ipse experiatur vēditor, quia nondum traditio facta est: tamen ex empto actione emptori tenebitur. omne enim & commodum & incommodum ad emptorem pertinere debet. ¶ Si fundus in diem addictus sit, cui & competat interdictum? & ait Iulianus interdictum quod vi aut clam ei competere, cuius interf

l. 157. ff. de reg. iu.

l. 4. §. 1. ff. de in diē addict.

» interfuit opus non fieri. fundo enim in diem ad-
» dicto, & commodum & incommodum omne
» ad emptorem, inquit, pertinet antequam vendi-
» tio trāsferatur. & ideo si quid tunc vi aut clam
» factum est, quamuis melior condicio allata fue-
» rit, ipse vtile interdictū habebit. sed eam actio-
» nem, sicut fructus medio tempore perceptos, ven
» diti iudicio præstare cogendum ait. ¶ Aristo autem scribit, non possessori esse denuntiandum. nam si quis, inquit, fundum mihi vendiderit, & necdum tradiderit: & vicinus cum opus facere vellet, & sciret me emisse, & in fundo morari, mihi denuntiauerit: esse eum tutum futurum, quod ad suspicionem clam facti operis pertinere. quod sanè verum est. Ego si post in diem addictionem factam fundus precario traditus sit, putem emptorem interdictū quod vi aut clam habere. si verò aut nondum traditio facta est, aut etiam facta est precarij rogatio non puto dubitandum, quin venditor interdictum habeat. ei enim competere debet, etsi res ipsius periculo non sit. nec multum facit quòd res emptoris periculo est. nam & statim post venditionem contractam periculum ad emptorem spectat. & tamen antequam vlla traditio fiat, nemo dixit interdictum ei competere. si tamen precario sit in possessionem, videamus ne, quia interest ipsius, qualiter qualiter possidet, iam interdicto vti possit. ergo & si condux-

* Deesse hîc negationē quidam contendunt, argumento sequentium.

conduxit, multo magis. nam & colonum posse interdicto experiri, in dubium non venit. Planè si postea quam melior cõdicio allata est, aliquid operis vi aut clam factum sit: nec Iulianus dubitaret interdictum venditori competere. nam inter Cassium & Iulianũ de illo quod medio tempore accidit, quæstio est: non de eo opere quod postea contigit. ¶ Si ita prædium venierit, vt si displicuisset, inemptum esset: facilius admittimus interdictum emptorem habere, si modo est in possessione. Et si rescissio emptionis in alterius arbitrium conferatur, idem erit probandum. Idémque & si ita venisset, vt si aliquid euenisset, inemptum esset prædium. Et si fortè commissoria venierit, idem dicendum est. ¶ Idem Iulianus scribit, interdictum hoc non solùm domino prædij, sed etiam his quorum interest opus factum non esse, competere.

XII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

QVamquam autem colonus & fructuarius fructuum nomine in hoc interdictũ admittantur, tamen & domino id competet, si quid præterea eius interfit.

XIII. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

DEnique si arbores in fundo, cuius vsusfructus ad Titium pertinet, ab extraneo vel

vel à proprietario succisæ fuerint: Titius & lege Aquilia & interdicto quod vi aut clam
1 cum vtroque eorum rectè experietur. ¶ Labeo scribit, si filio prohibente opus factum sit: & te habere interdictum, ac si te prohibente opus factum est: & filium tuum nihilo minus. Idem ait, aduersus filiumfamilias in re peculiari neminem clam videri fecisse. namque si scit eum filiumfamilias esse, non videtur eius celandi gratia fecisse, quem certus est nullam secum a-
2 ctionem habere. ¶ Si ex sociis communis fundi vnus arbores succiderit, socius cum eo hoc interdicto experiri potest: cum ei competat cuius interest. vnde apud Seruium amplius relatum est, (si) mihi concesseris vt ex fundo tuo arbores cædam, deinde eas alius vi aut clã cæciderit, mihi hoc interdictum competere. quia ego sim cuius interest. quod facilius erit admittendum, si à te emi, vel ex aliquo contractu hoc consecutus sim, vt mihi cædere li-
3 ceat. ¶ Quæsitum est, si cum prædium interim nullius esset, aliquid vi aut clam factum sit: an postea dominio ad aliquem deuoluto, interdicto locus sit. vt puta hereditas iacebat: postea adiit hereditatem Titius. an ei interdictum competat? & est apud Vivianum sæpissime relatum, heredi competere hoc interdictum eius quod ante aditam hereditatem factum sit. nec referre Labeo ait, quòd non scierit

qui

qui heredes futuri essent. hoc enim posse quem cauſari etiam post aditam hereditatem. ne illud quidem obstare Labeo ait, quòd eo tempore nemo dominus fuerit. nam & ſepulchri nemo dominus fuit, & tamen ſi quid in eo fiat, experiri poſſum quod vi aut clam. Accedit his quòd hereditas dominæ locum optinet. & rectè dicetur, heredi quoque competere & ceteris ſucceſſoribus, ſiue antequam ſucceſſerit ſiue poſtea, aliquid ſit vi aut clam admiſſum.

4 ¶ Si colonus meus opus fecerit, ſi quidem me volente vel ratum habente: perinde eſt, atque ſi procurator meus feciſſet. in quo placet, ſiue ex voluntate mea fecerit, teneri me: ſiue ratum habuero quod procurator fecit. ¶ Iulianus ait, ſi colonus arborem de qua controuerſia erat ſuccideraſ, vel quid aliud opus fecerit: ſi quidem iuſſu domini id factum ſit: ambo tenebuntur. non vt " patientiam præſtent, ſed vt impenſam quoque ad reſtituendum præbeant. ſi autem dominus non iuſſerit, colonus quidem tenebitur vt patientiam & impenſam præſtet. dominus verò nihil amplius quàm patientiam præſtare cogendus erit.

" Græciſmus. ſubaudi, tantũ. Augu. lib. 2. c. 1.

XIIII. IVLIANVS libro ſexageſimo octauo Digeſtorum.

NAn & ſi ſeruus meus ignorante me opus fecerit, eúmque vendidero, vel manumiſ

manumiſero: mecum in hoc ſolum agi poterit, vt patiar opus tolli. cum emptore autem ſerui, vt aut noxæ dedat, aut impenſam, quæ in reſtitutione facta fuerit, præſtet. ſed & cum ipſo manumiſſo rectè agi poterit.

XV. VLPIANVS libro ſeptuageſimo primo ad Edictum.

SEmper aduerſus poſſeſſorem operis hoc interdictum competit. idcircóque ſi quilibet in ſcio vel etiam inuito me opus in fundo meo fecerit, interdicto locus erit.

Locator non tenetur de eo quod conductor vi vel clam fecit, niſi ad ſolam patientiam operis reſtituendi.

1 ¶ Is cui fundum paſtinandum " locaueras, lapides ſuſtulit, & in vicini proiecit prædium. ait Labeo, te vi aut clam non teneri, niſi iuſſu tuo id factum ſit. ego puto conductorem teneri. locatorem autem non aliàs, niſi aut patientiam præſtare poſſit, aut aliquam actionem habeat, quam præſtet. ceterum teneri non oportere.

" Quid hoc ſignificet vide Columel. li. 4. c. 28.

2 ¶ Si in ſepulchro alieno terra congeſta fuerit iuſſu meo, agendum eſſe quod vi aut clam mecum, Labeo ſcribit. & ſi communi conſilio plurium id factum ſit, licere vel cum vno vel cum ſingulis experiri. opus enim, quod à pluribus pro indiuiſo factum eſt, ſingulos in ſolidum obligare. ſi tamen proprio quit eorum conſilio

hoc fecerit, cum omnibus esse agendum: scilicet
in solidum. Itaque alter conuentus alterum non
liberavit. quinimo perceptio ab altero. superio-
re etenim casu alterius conuentio alterum libe-
rat. Præterea sepulchri quoque violati agi po-
test. ¶ Hoc interdictum in heredem ceteroſque 3
successores datur in id quod ad eos peruenit. &
post annum nō competit. c. Annus autem cede-
re incipit, ex quo id opus factum perfectum est,
aut fieri desiit, licet perfectum non sit. alioquin
si à principio operis cœpti annum quis numeret:
necesse est cum his qui opus tardissime facerēt,
sæpius agi. Sed si is sit locus, in quo opus factum
est, qui facilè non adiretur, vtputa in sepulchro
vi aut clam factum est: vel in abdito alio loco,
sed etsi sub terra fieret opus, vel sub aqua, vel
cloaca aliquid factum sit: etiam post annum
causa cognita competit interdictum de eo quod
factum est. nam causa cognita annuam excep-
tionem remittendam: hoc est magna & iu-
sta causa ignorātiæ interueniente. ¶ Si quis rei 4
publicæ causa afuisset, deinde reuersus inter-
dicto quod vi aut clam vti vellet, verius est non
excludi anno eum: sed reuersum annum habe-
re. nam & si minor viginti quinque annis rei-
publicæ causa abesse cœpisset, deinde maior ef-
fectus sit, dum abest reipublicæ causa: futurum
vt ex quo redit, annus ei computetur, non ex
quo impleuit vicensimum quintum annum. &

ita Diuus Pius, & deinceps omnes principes
rescripserunt. ¶ Hoc interdicto tanti lis æstima
tur, quanti actoris interest id opus factum esse.
Officio autem iudicis ita oportere fieri restitu-
tionem iudicandum est: vt in omni causa ea-
dem condicio sit actoris, quæ futura esset, si id
opus de quo actum est, neque vi neque clam fa
ctum esset. ergo nonnunquam etiam dominij ra
tio habenda est. vtputa si propter hoc opus quod
factum est, seruitutes amittantur, aut vsusfru-
ctus intereat. quod non tantum tunc euenit,
cum quis opus ædificauerit: verumetiam si di-
ruisse opus proponatur, & deteriorem condicio-
nem fecisse vel seruitutium vel vsusfructus vel
ipsius proprietatis. sed quod interfuit, aut per
iusiurādum quod in litem actor iurauerit: aut
si iurare non possit, iudicis officio æstimandum
6 est. ¶ Eum autem, qui dolo malo fecerit quo
minus possit restituere, perinde habendum, ac si
posset. culpam quoque in hoc interdicto venire
erit probandum. quæ tamen arbitrio iudicis
7 æstimanda erit. ¶ Quia autem hoc interdi-
ctum id quod interest continet: si quis alia a-
ctione fuerit consecutus id quod interfuit opus
non esse factum: consequens erit dicere, ex inter
dicto nihil eum consequi oportere.

XVI. PAVLVS libro sexagensimo septimo
ad Edictum.

COmpetit hoc interdictum etiam his qui non possident: si modo eorum interest.
¶ Si quis vi aut clam arbores non frugiferas cæciderit, veluti cupressos: domino dumtaxat competit interdictum. sed si amœnitas quædam ex huiusmodi arboribus præstetur: potest dici, & fructuarij interesse propter voluptatem & gestationem, & esse huic interdicto locum. 1
¶ In summa qui vi aut clam fecit, si possidet, patientiam & impensam tollendi operis: qui fecit, nec possidet, impensam: qui possidet, nec fecit, patientiam tantùm debet. 2

XVII. IDEM libro sexagensimo nono ad Edictum.

INterdictum * quod vi aut clam per quem cuius domino adquiritur, licet per inquilinum.

* In vulg. est §. legis præcedentis.

XVIII. CELSVS libro vicensimo quinto Digestorum.

SI immaturam siluã cæduam cæcidit quis, interdicto quod vi aut clam tenetur. si maturam similiter cæduam, neque damno dominus adfectus est: nihil præstavit. ¶ Non absurde 1 responsum est, si magistratum rogasses, vt aduersarium tuum adesse ad iudicium iuberet, ne opus nouum tibi nuntiaret: clam videris opus fecisse quod interim feceris.

XVIIII. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

Interd

INterdictum quod vi aut clam competere filiofamilias colono arboribus succensis, Sabinus ait.

XX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

VI facit tam is qui prohibitus fecit, quàm is qui quo minus prohibeatur, consecutus est periculo, puta, aduersario denuntiante: aut ianua, puta, præclusa. Prohibitus autem intellegitur, quolibet prohibentis actu: id est vel dicentis se prohibere, vel manum opponentis, lapillúmve iactantis prohibendi gratia. Tamdiu autem vi facit prohibitus, quamdiu res in eodem statu permanevit. nam si postea conuenerit cum aduersario, desinit vi facere. Item si prohibiti heres, vel is qui ab eo emerit, ignorãs causam præcedentem, fecerit: dicendum esse Pomponius ait, non incidere eum in interdictum. ¶ Quod in naue fit, vel in alia qualibet 1 re vel amplissima, mobili tamen: non continetur hoc interdicto. ¶ Siue in priuato, siue in publico opus fiat, siue * in loco sacro, siue * in religioso: interdictum competit. 2

In vulg. vim facit. perperã.

XXI. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

SI opus quod quis iussus est à iudice, qui ex hoc interdicto sumptus esset, restituere, alius quis vi aut clam sustulisset: nihilo minus idem ille omnimodo iubetur opus restituere.

¶ Si iussero seruum meum opus facere, cum, quantum ad me pertinet, in clandestini suspicionem non veniret, seruus autem meus putauerit, si rescisset aduersarius, prohibiturum eum: an tenear? & non puto: cum mea persona sit intuenda. ¶ In opere nouo tam soli quàm cæli mensura facienda est. ¶ Si quis propter opus factum ius aliquod prædij amisit, id restitui ex hoc interdicto debet.

XXII. VENVLEIVS libro secundo Interdictorum.

SI vitē meam ex fundo meo in fundū tuum deprehēderis, eáque in fundo tuo cōaluerit: vtile est interdictum quod vi aut clam intra annum. sed si annus præterierit, nullam remanere actionem. radices quæ in fundo meo sint, tuas fieri: quia his accessiones sint. ¶ Si[a] quis vi aut clam arauerit, puto eum teneri hoc interdicto perinde ADque si fossam fecisset. non enim ex qualitate operis huic interdicto locus est: sed ex opere facto quod cohæret solo. ¶ Si[b] ad ianuam meam tabulas [b] fixeris, & ego eas prius quàm tibi denuntiarem, refixero, deinde inuicem interdicto quòd vi aut clam † exegerimus: nisi remittas mihi vt absoluar condemnandum te, quasi rem non restituas, quanti mea interfit: aut exceptionem mihi profuturam, SI NON VI NEC CLAM NEC PREC

[a] l. 9. ff. eo. [b] σανίδας. Nouel. de mandat. princ. & Nou. de moderatore Helenoponti, & Nou. de prætore Paphlag. & lib. 2. c. 15. Alci. lib. 4. parerg. c. 20. † egerimus

PRECARIO FECERIS. ¶ Si stercus per fundum meum tuleris, cum id te facere vetuissem: quamquam nihil damni feceris mihi, nec fundi mei mutaueris: tamen teneri te quod vi aut clam Trebatius ait. Labeo contra. ne etiam is qui duntaxat iter per fundum meum fecerit, aut auem egerit, venatúsve fuerit sine vllo opere, hoc interdicto teneatur. ¶ Si quis proiectum aut stillicidium in sepulchrum immiserit: etiam si ipsum monumentum non tangeret, rectè cum eo agi, quòd in sepulchro vi aut clam factum sit: quia sepulchri sit non solum is locus qui recipiat humationem, sed omne etiam supra id cælum. eóque nomine etiam sepulchri violati agi posse. ¶ Si is qui denuntiauerit se opus facturum, confestim opus fecerit: clam fecisse non intellegitur. nam si post tempus, videbitur clam fecisse

DE REMISSIONIBVS.

TIT. XXV.

VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

AIT prætor, QVOD IVS SIT ILLI PROHIBERE NE SE INVITO FIAT, IN EO NVNTIATIO TENEAT. CETERVM NVNTIATIONEM MISSAM FACIO.

Iunge l. 1. ff. de oper. nou. nunc. & de varietate scripturæ vide ibi & hîc Accursium.

Sub hoc titulo remissiones proponũtur. & verba prætoris ostendunt remissionem ibi demum factam, vbi nuntiatio non tenet. & nuntiationem ibi demum voluisse prætorem tenere, vbi ius est nuntianti prohibere, ne se inuito fiat. Ceterum siue satisdatio interueniat siue non: remissio facta hoc tantùm remittit, in quo nõ tenuit nuntiatio. Planè si satisdatum est, eximde remissio facta est: non est necessaria remissio. ¶ Ius habet opus nouum nuntiandi, qui aut dominium aut seruitutem habet. Item Iuliano placet, fructuario vindicãdarum seruitutium ius esse. secundum quod opus nouum nuntiare poterit vicino, & remissio vtilis erit. ipsi autem domino prædy si nuntiauerit, remissio inutilis erit. neque sicut aduersus vicinum, ita aduersus dominum agere potest, ius ei non esse inuito se altius ædificare. sed si hoc facto vsusfructus deterior fiat, petere vsumfructum debebit. Idem Iulianus dicit de ceteris quibus aliqua seruitus à vicino debetur. Ei quoque qui pignori fundum acceperit, scribit Iulianus non esse iniquum detentionem[a] seruitutis dari.

[a] Quidam emendãt petitionẽ : rg. l. ei. ſ. de ſeruit.

DE PRECARIO.

TIT. XXVI.

VLPIANVS libro primo Institutionum.

Precar

PRecarium est quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit patitur. quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit. & distat à donatione, eo quòd qui donat, sic dat, ne recipiat. at qui precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit precarium soluere. & est simile commodato: nam & qui commodat rem, sic commodat, vt non faciat rem accipientis: sed vt ei vti re commodata permittat.

II. IDEM libro septuagensimo primo ad Edictum.

AIT prætor, QVOD PRECARIO AB ILLO HABES, AVT DOLO MALO FECISTI VT DESINERES HABERE, QVA DE RE AGITVR, ID ILLI RESTITVAS. Hoc interdictum restitutorium est, & naturalem habet in se æquitatem. namque precarium reuocare volenti competit. est enim natura æquum, tamdiu te liberalitate mea vti, quamdiu ego velim: & vt possim reuocare, cum mutauero voluntatem. Itaque cum quid precario rogatum est, non solùm hoc interdicto vti possumus: sed etiã præscriptis verbis actione quæ ex bona fide oritur. ¶ Habere precario videtur, qui possessionem vel corporis vel iuris adeptus est ex hac solummodo causa, qđ preces adhibuit, & impetrauit vt sibi possi-

dere aut vti liceat.

III. GAIVS libro vicensimoquinto ad Edictum prouinciale.

VEluti si me precario rogaueris, vt per fundum meum ire vel agere tibi liceat: vel vt in tectum vel in aream ædium mearum stillicidium, vel tignum in parietem immissum habeas.

IIII. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

IN rebus etiam mobilibus precarij rogatio constitit. ¶ Meminisse autem nos oportet, eum qui precario habet, etiã possidere. ¶ Tenetur hoc interdicto non vtique ille qui precario rogauit: sed qui precario habet. etenim fieri potest, vt quis non rogauit, sed habeat precario: vt puta seruus meus rogauit: mihi adquisiit precarium. vel quis alius qui iuri meo subiectus est. Item si rem meam precario rogauero, rogaui quidem precario, sed non habeo precario: idcirco quia receptum est, rei suæ precarium non esse. ¶ Item qui precario ad tempus rogauit: finito tempore, etiam si ad hoc temporis non rogauit: tamen precario possidere videtur. intellegitur enim dominus, cum patitur eum qui precario rogauerit possidere, rursus precario concedere.

V. POMPONIVS libro vicensimonono ad Sabinum.

Sed

SEd si manente adhuc precario tu in vlterius tẽpus rogasti: prorogatur precarium. nam nec mutatur causa possessionis, & non constituitur eo modo precariũ: sed in longius tempus profertur. Si verò præterita die rogas, propius est vt soluta iam causa precarij non redintegretur: sed nona constituatur.

VI. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

CErtè si interim dominus furere cœperit, vel decesserit: fieri non posse Marcellus ait, vt precarium redintegretur. & hoc verum est. Si procurator meus me mandante vel ratum habente precario rogauerit, ego precario habere proprie dicor. ¶ Is qui rogauit vt precario in fundo moretur, non possidet: sed possessio apud eum qui concessit remanet. nam & fructuarius, inquit, & colonus, & inquilinus sunt in prædio: & tamen non possident. ¶ Iulianus ait eum qui vi alterum deiecit, & ab eodem precario rogauit, desinere vi possidere, & incipere precario. neque existimare, sibi ipsum causam possessionis mutare, cum voluntate eius quem deiecit, cœperit precario possidere. nam si ab eodem emisset, incipere etiam pro emptore posse dominium capere. ¶ Quæsitum est, si quis rem suam pignori mihi dederit, & precario rogauerit: an hoc interdictum locum habeat. quæstio in eo est, vt precarium

consti-

consistere rei suæ possit. mihi videtur verius precarium consistere in pignore: cum possessionis rogetur, non proprietatis. & est hæc sententia etiam vtilissima. cottidie enim precario rogantur creditores ab his qui pignori dederunt. & debet consistere precarium.

VII. VENVLEIVS libro tertio Interdictorum.

SEd etsi eam rem, cuius possessionem per interdictū vti possidetis retinere possim, quāuis futurū esset vt tenear de proprietate, precario tibi concesserim: teneberis hoc interdicto.

VIII. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

QVæsitum est, si Titius me rogauerit vt re Sempronij vtatur: deinde ego Sempronium rogauero vt concederet: & ille, dum mihi vult præstitum, concesserit. Titius à me habet precario, & ego cum eo agam interdicto de precario. Sempronius autem non aget cum eo: quia hæc verba AB ILLO PRECARIO HABES, ostendunt ei demum competere interdictum, à quo quis precario rogauit, non cuius res est. an tamen Sempronius mecum, quasi à me rogatus, interdictum habeat? & magis est ne habeat: quia non habeo precario, cum non mihi, sed alij impetrauī. mandati tamen actionem potest aduersus me habere: quia me mandante dedit tibi. aut si quis dexerit, non

non mandatu meo, sed magis mihi credentem hoc fecisse: dicendum est in factum dan-
1 dam actionem & aduersus me. ¶ Quod à Titio precario quis rogauit, id etiam ab herede eius precario habere videtur. & ita & Sabinus & Celsus scribunt, eóque iure vtimur. ergo & à ceteris successoribus habere quis precario videtur. idem & Labeo probat, & adicit etiam si ignoret quis heredem: tamen vi-
2 deri eum ab herede precario habere. ¶ Illud tamen videamus quale sit, si à me precario rogaueris, & ego eam rem alienauero: an precarium duret re ad alium translata. & magis est, vt si ille non reuocet: posse interdicere, quasi ab illo precario habeas, non quasi à me. & si passus est aliquo tempore à se precario habere: rectè interdicet, quasi à se precario ha-
3 beas. ¶ Eum quoque precario teneri voluit prætor, qui dolo fecit vt habere desineret. Illud adnotatur, quòd culpam non præstat is qui precario rogauit: sed solum dolum præstat. quamquam is qui commodatum suscepit, non tantùm dolum, sed etiam culpam præstat. nec immeritò dolum solum præstat is qui precario rogauit: cum totum * hoc * ex liberalitate descendat eius qui precario concessit: & satis sit, si dolus tantùm præstetur. culpam tamen dolo proximam contineri quis merito dixerit.
4 ¶ Ex hoc interdicto restitui debet in pristi-

nam

nam causam. quod si non fuerit factum, condemnatio in tantum fiet, quanti interfuit actoris ei rem restitui ex eo tempore ex quo interdictum editum est. ergo & fructus ex die interdicti editi præstabuntur. ¶ Si seruitute vsus nõ fuit is qui precario rogauit, ac per hoc amissa sit: videamus an interdicto teneatur. ego arbitror non aliàs, quàm si dolo fecerit. Et generaliter erit dicendum, in restitutionem venire dolum & culpam latam dumtaxat. cetera non venire. Plane post interdictũ editum oportevit & dolum & culpam & omnem causam venire. nam vbi morã quis fecit precario, omnem causam debebit constituere. ¶ Interdictum hoc & post annum competere Labeo scribit, eóque iure vtimur. cum enim nonnumquam in longum tempus precarium concedatur, absurdum est dicere, interdictum locum non habere post annum. ¶ Hoc interdicto heres eius qui precario rogauit, tenetur, quemadmodum ipse: vt siue habet, siue dolo fecit quo minus haberet, vel ad se peruenisset, teneatur. ex dolo autẽ defuncti hactenus quatenus ad eum peruenit.

Precarium potest constitui inter præsentes & inter absentes.

VIIII. GAIVS libro vicensimosexto ad Edictum prouinciale.

PRecario possessio constitui potest vel inter præsentes, vel inter absentes: veluti per epist

epistulam vel per nuntium.

X. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

QVamuis ancillam quis precario rogauerit, id actum videtur, vt etiam quod ex ancilla natũ esset, in eadẽ causa haberetur.

XI. CELSVS libro septimo Digestorum.

SI debitor rem pigneratã precario rogauerit, soluta pecunia precariũ soluitur. quippe id actum est, vt vsque eò precarium teneret.

Pactum contra substantiam contractus est nullum. Bart.

XII. IDEM libro vicensimoquinto Digestorum.

CVm precario aliquid datur, si conuenit vt in Kalendas Iulias precario possideat: numquid exceptione adiuuandus est, ne ante ei possessio auferatur? sed nulla vis est huius conuentionis, vt rem alienam domino inuito possidere liceat. ¶ Precario rogatio & ad heredem eius qui concessit, transit. ad heredem autem eius qui precario rogauit, non transit. quippe ipsi dumtaxat, non etiam heredi concessa possessio est.

XIII. POMPONIVS libro trigensimotertio ad Quintum Mucium.

SI seruus tuus tuo mandato precario rogauerit, vel ratum habueris quod ille rogauit tuo nomine: teneberis quasi precario habeas. sed si te ignorante suo nomine vel seruos

vel

" Accidit enim sæpe vt cũ domos locare non potuimus, gratis eas postremis mensibus concedamus habitandas in eumdiem quo migrandum est. Anto. Aug. lib. 4. c. 14.

vel filius rogauerit, non videris tu precario habere: sed illi erit actio de peculio, vel de in rem verso.

XIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

INterdictum de precariis meritò introductum est: quia nulla eo nomine iuris ciuilis actio esset. magis enim ad donationes, & beneficij causam, quàm ad negotij contracti spectat precarij condicio.

XV. POMPONIVS libro vicensimonono ad Sabinum.

ET habet summam æquitatem, vt eatenus quisque nostro vtatur, quatenus ei tribuere velimus. ¶ Hospites, & qui gratuitam habitationem accipiunt, non intelleguntur precario habitare. ¶ Precario habere eius ea quæ in iure cõsistunt, possumus. vt immissa vel protecta.

Prouisio hominis tollit prouisionem legis. Bart.

¶ Cum quis de re sibi restituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit.

¶ Eum, qui precario rogauerit vt sibi possidere liceat: nanciscì possessionem non est dubium. An is quoque possideat, qui rogatus sit, dubitatum est, placet autem penes vtrumq; esse eum hominem, qui precario datus esset. penes eum qui rogasset, † qua possiderat corpore. penes dominum, quia non discesserit animo possess

cc. l. 3. §. ex cõtrario. ff. de acq. pos.

† quia

sione. ¶ Quo quis loco precario aut possideat, aut cœperit possidere, nihil refert, quod ad hoc interdictum pertinet.

XVI. IDEM libro trigensimo secundo ad Sabinum.

SI adoptauero eum qui precario rogauerit, ego quoque precario possidebo.

XVII. IDEM libro vicesimo tertio ad Sabinum.

QVI precario fundum possidet, is interdicto vti possidetis aduersus omnes, præter eum quem rogauit, vti potest.

XVIII. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

VNusquisque potest rem suam, quamuis non possideat, precario dare ei qui possideat.

XVIIII. IDEM libro quadragensimo nono Digestorum.

DVO in solidum precario habere non magis possunt, quàm duo in solidum vi possidere aut clam. nam neque iustæ neque iniustæ possessiones duæ concurrere possunt. Qui seruum meum precario rogat, videtur à me precario habere, si hoc ratum habuero. & ideo precario interdicto mihi tenetur. ¶ Cum quid precario rogatum est, non solùm interdicto vti possumus: sed & incerti condictione id est præscriptis verbis.

XX. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

EA quæ distracta sunt, vt precario penes emptorem essent quoad pretium vniuersum persolueretur, si per emptorem stetit quominus persolueretur: venditorem posse consequi.

XXI. VENVLEIVS libro quarto Actionum.

CVM precario quis rogat vt ipsi in eo fundo morari liceat, superuacuum est adici IPSI SVISQVE. nam per ipsum suis quoque permissum vti videtur.

XXII. IDEM libro tertio. Interdictorum.

SI is qui pro possessore possideret, precario dominum rogauerit, vt sibi retinere rem liceret: vel is qui alienam rem emisset, dominum rogauerit: apparet eos precario possidere. nec existimandos mutare sibi causam possessionis, quibus à domino concedatur precario possidere. nam & si id quod possideas, alium precario rogaueris: videri te desinere ex prima causa possidere, & incipere ex precario habere. & contra si possessore precario rogauerit, qui rem auocare ei posset: teneri eum precario. quoniam aliquid ad eum per hanc precariæ rogationem peruenit, id est possessio quæ aliena sit. ¶ Si pupillus sine tutoris auctoritate precario rogauerit, Labeo ait habere eum precariam possessionem, & hoc interdicto teneri. nam quo magis naturaliter possideretur, nullum locum esse tutoris

tutoris auctoritate. recteque dici QVOD PRECARIO HABES: quia quod possideat, ex ea causa possideat, ex qua rogauerit. nihilque noui (per) prætorem constituendum: quoniam siue habeat rem, officio iudicis teneretur: siue non habeat, non teneatur.

DE ARBORIBVS CAEDENDIS. TIT. XXVII.

Arbores cædi vetuit lex 12. tabul. Plin. lib. 17. c. 1.

VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

AIT prætor, QVAE ARBOR EX AEDIBVS TVIS IN AEDES ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT QVO MINVS EAM ADIMAS: TVNC QVO MINVS ILLI EAM ARBOREM ADIMERE, SIBIQVE HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Hoc interdictum prohibitorium est.* ¶ *Si arbor ædibus alienis impendeat, vtrum totam arborem iubeat prætor adimi: an verò id solum quod superexcurrit, quæritur.* ¶ *Rutilius ait à stirpe excindendam: idque pleriſque videtur verius. & nisi adimet dominus arborem, Labeo ait permittu ei cui arbor officeret, vt si vellet succideret eam, lignaq; tolleret. Arboris appellatione etiam vites continentur.* 1 2 ¶ *Non solum autem domino ædium, sed etiam ei qui vsumfructū habet, cōpetit hoc*

interdictum. quia & ipsius interest arborem istam non impendere. Præterea probandum est, si arbor communibus ædibus impendeat: singulos dominos habere hoc interdictum, & quidem in solidum. quia & seruitutium vindicationē singuli habeant. ¶ *Ait prætor,* SI PER TE STAT QVO MINVS EAM ADIMAS: QVO MINVS ILLI EAM ARBOREM ADIMERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Prius itaque tibi datur adimendi facultas. si tu non facias, tunc vicino prohibet vim fieri adimere volenti.* ¶ *Deinde ait Prætor,* QVAE ARBOR EX AGRO TVO IN AGRVM ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT QVO MINVS PEDES QVINDECIM A TERRA EAM ALTIVS COERCEAS: TVNC QVO MINVS ILLI ITA COERCERE, LIGNAQVE SIBI HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Quod ait prætor, & lex duodecim tabularum efficere voluit, vt quindecim pedes altius rami arboris circumcidantur. & hoc idcirco effectum est, ne vmbra arboris vicino prædio noceret. Differētia duorum capitum interdicti hæc est, si quidem arbor ædibus impendeat, succidi eam præcipitur. si verò agro impendeat, tantùm vsque ad quindecim pedes à terra coërceri.*

Descendit hoc interdictum ex duodecim tabulis.

11. POMPONIVS libro trigensimo quarto ad Sabinum.

Si ar-

Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege duodecim tabularum de adimenda ea rectè agere potes, ius ei non esse ita arborem habere.

DE GLANDE LEGENDA. TIT. XXVIII.

VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

Hoc interdictū descēdit ex 12. tab. Plin. lib. 16. ca. 5.

AIT *prætor,* GLANDEM QVAE EX ILLIVS AGRO IN TVVM CADAT, QVO MINVS ILLI TERTIO QVOQVE DIE LEGERE, AVFERRE LICEAT: VIM FIERI VETO. *Glandis nomine omnes fructus continentur.*

DE HOMINE LIBERO EXHIBENDO.

TITVLVS XXVIIII.

VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

AIT *prætor,* QVEM LIBERVM DOLO MALO RETINES, EXHIBEAS. *Hoc interdictum proponitur tuendæ libertatis causa. videlicet ne homines liberi retineantur à quoquam.*

XI. VENVLEIVS libro quarto Interdictorum.

NIhil enim multũ à specie seruitiũ differt, quibus facultas nõ datur recedẽdi.

III. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

Lata ann. vrb. 571.

QVod & lege Fauia prospexit. neque hoc interdictum aufert legis Fauiæ executionem. nam & hoc interdicto agi poterit, & nihilo minus accusatio legis Fauiæ instituí. & versa vice qui egit Fauia, poterit nihilo minus etiam hoc interdictum habere. præsertim cum alius interdictum, alius Fauiæ actionem habere possit. ¶ Hæc verba 1 QVEM LIBERVM ad omnem liberum pertinent: siue pubes sit, siue impubes, siue masculus, siue femina, siue plures, siue sui iuris sit, siue alieni. hoc enim tantùm spectamus, an liber sit. Is tamen qui in potestate habet, hoc interdicto non tenebitur: quia dolo malo non videtur habere qui suo iure vtitur. ¶ Si quis eum quem 2 ab hostibus redemit, retineat: in ea causa est, vt interdicto non teneatur. non enim dolo malo facit. planè si offertur pretium, interdictum locum habet. sed & si eum remisit pretio non accepto, dicendum est interdicto locum fore, si postea quam semel remisit, velit retinere. ¶ Si 3 eum quis retineat filium, quem non habet in potestate: plerumq; sine dolo malo facere videtur. pietas enim genuina efficit sine dolo malo reti

Alciat. lib. 10. parerg. c. 20 contẽdit emẽdãdũ gemina. sed alij post Accursium putant retinendam vulgatam hanc & Flor. lectionem.

neri: nisi si euidens dolus malus intercedat. Proinde & si libertum suum, vel alumnum, vel noxæ deditum adhuc impuberem: idem erit dicendum. Et generaliter, qui iustam causam habet hominis liberi apud se retinẽdi, non videtur dolo malo facere. ¶ Si quis volentem reti- 4 neat, non videtur dolo malo retinere. sed quid si volentem quidem retineat, non tamen sine calliditate circumuentum, vel seductum, vel sollicitatum, neque bona vel probabili ratione hoc facit? rectè dicetur dolo malo retinere.

¶ Is qui nescit apud se esse hominem liberum, 5 dolo malo caret. sed vbi certioratus retinet, dolo 6 malo non caret. ¶ Planè si dubitat vtrum liber an seruus sit, vel facit status controuersiam: recedendum erit ab hoc interdicto, & agenda causa libertatis. etenim rectè placuit, tunc demum hoc interdictum locum habere, quotiens quis pro certo liber est. Ceterum si quæratur de statu, non oportet præiudicium fieri alienæ cognitioni. ¶ Ait prætor EXHIBEAS. exhibere est in publicum producere, & videndi tangendíque hominis facultatem præbere. proprie autem exhibere est extra secretum habere. ¶ Hoc interdictum omnibus competit. nemo 8 enim prohibendus est libertati fauere. Planè ex causa suspectæ personæ remouendæ sunt, si fortè talis persona sit, quam verisimile est colludere, vel calumniari. Sed & si mulier, vel pupillus

hoc interdictũ desideret,pro cognato,vel parente,vel adfine suo solliciti:dandũ esse eis interdictum dicendum est. nã & publico iudicio reos facere possunt, dum suas suorúmq; iniurias exsequuntur. ¶ Si tamen plures sunt qui experiri 9
volent,eligendus est à prætore, ad quem maximè res pertinet, vel is qui idoneor est. & est optimum, ex coniunctione,ex fide, ex dignitate actorem hoc interdicto eligendum. Si tamen postea quàm hoc interdicto actum est,alius hoc interdicto agere desideret:palam erit,postea alij non facilè dandum, nisi si de perfidia prioris potuerit aliquid dici.Itaque causa cognita amplius quàm semel interdictum hoc erit mouendum. Nam nec in publicis iudiciis permittitur amplius agi, quàm semel actum est, quàm si prænaricationis fuerit damnatus prior accusator.Si tamen reus condemnatus malit litis æstimationem sufferre, quàm hominem exhibere: non est iniquum, sæpius in eum interdicto experiri, vel eidem sine exceptione, vel alij.
¶ Hoc interdictum & in absentem esse rogan- 10
dum Labeo scribit. sed si non defendatur, in bona eius eundum ait. Hoc interdictum perpetuum est.

IIII. VENVLEIVS libro quarto Interdictorum.

SI quis liberum hominem ignorãtem suum statum retineat,tamen si dolo malo retinet:

net:cogitur exhibere.Trebatius quoque ait,non teneri eum qui liberum hominem pro seruo bo-
1 na fide emerit, & retineat. ¶ Nullo tempore dolo malo retineri homo liber debet. adeo vt quidã putauerint, nec modicum tẽpus ad eum exhibendum dandum.quoniam præteriti facti
2 pœna præstanda est. ¶ Creditori non competit interdictum, vt debitor exhiberetur. nec enim debitorem latitantem exhibere quisquam cogitur.sed in bona eius ex edicto prætoris itur.

DE LIBERIS EXHIBENDIS ITEM DVCENDIS. TIT. XXX.

VLPIANVS libro sepuagensimo primo ad Edictum.

AIT prætor, QVI QVAEVE IN POTESTATE LVCII TITII EST, SI IS EAVE APVD TE EST, DOLOVE MALO TVO FACTVM EST QVO MINVS APVD TE ESSET: ITA EVM EAMVE EXHIBEAS. Hoc interdictum proponitur aduersus eum, quem quis exhibere desiderat eum quem in potestate sua esse dicit. & ex verbis apparet, ei cuius in potestate est, hoc interdictum competere. ¶ In hoc interdicto prætor non admittit cau-
1 sam, cur apud eum sit is qui exhiberi debet, quemadmodum in superiore interdicto.sed om-

nimodo restituendum putauit, si in potestate est. Si vero mater sit, quæ retinet, apud quam interdum magis quàm apud patrem morari filium debere ex iustissima scilicet causa & Diuus Pius decreuit, & à Marco & à Seuero rescriptum est: æque subueniendum ei erit per exceptionem. ¶ Pari modo si iudicatum fuerit non esse eum in potestate, etsi per iniuriam iudicatum sit: agenti hoc interdicto obiicienda erit exceptio rei iudicatæ: ne de hoc quæratur, an sit in potestate: sed an sit iudicatum. ¶ Si quis filiam suam quæ mihi nupta sit, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret: an aduersus interdictum exceptio danda sit, si forte pater concordans matrimonium, forte & liberis subnixum velit dissoluere? & certo iure patriæ potestatis turbentur. quod tamen sic erit adhibendum, vt patri persuadeatur ne acerbè patriam potestatem exerceat.

l. 11. §. licet. f. ad l. Iul. de adult. Genes. ca. 2. in fin.

II. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

IMmo magis de vxore exhibenda ac ducenda pater etiam qui filiam in potestate habet, à marito recte conuenitur.

III. VLPIANVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

DEinde ait prætor, SI LVCIVS TITIVS IN POTESTATE LVCII TITII EST: QVO MINVS EVM

EVM LVCIO TITIO DVCERE LICEAT, VIM FIERI VETO. Superiora interdicta exhibitoria sunt, hoc est, pertinent ad exhibitionem liberorum, ceterorúmque de quibus supra diximus. hoc autem interdictum pertinet ad ductionem: vt ducere quis possit eos, in quos habet ius ductionis. Itaque prius interdictum quod est de liberis exhibendis, præparatorium est huius interdicti. quo magis enim quis duci possit, exhibendus fuit. Ex hisdem causis hoc interdictum tribuendum est, ex quibus causis de exhibendis liberis competere diximus. itaque quæcumque ibi diximus, eadem hic quoque dicta accipienda sunt. ¶ Hoc autem interdictum competit non aduersus ipsum filium quem quis ducere vult: sed vtique esse debet is qui eum interdicto defendat. Ceterum cessat interdictum, & succedere poterit notio prætoris: vt apud eum disceptetur, vtrum quis in potestate sit, an non sit. ¶ Iulianus ait, quotiens id interdictum mouetur de filio ducendo, vel cognitio: & is de quo agitur, impubes est: aliàs differri oportere rem in tempus pubertatis, aliàs repræsentari. idque ex persona eorum, inter quos controuersia erit, & ex genere causæ constituendum est. nam si is qui se patrem dicit, auctoritatis, prudentiæ, fidei exploratæ esset: vsque in diem litis impuberem apud se habebit. is verò

verò qui controuersiam facit, humilis, calumniator, notæ nequitiæ: repræsentanda cognitio est. Item si is qui impuberem negat in aliena potestate esse, vir omnibus modis probatus, tutor vel testamento vel à prætore datus: pupillum, quem in diem litis apud se habuit, tuetur. is verò qui patrem se dicit, suspectus est quasi calumniator: differri litem non oportebit. Si verò vtraque persona suspecta est aut tamquam infirma, aut tamquam turpis: non erit alienum, inquit, dispōni apud quem interim puer educeretur, & controuersiam in tempus pubertatis differri: ne per collusionem vel imperitiam alterutrius contẽdentium, aut alienæ potestati patersamilias addicatur, aut filius alienus patrisamiliæ loco constituatur.

¶ Etiam si maximè autem probet filium pater in sua potestate esse: tamen causa cognita mater in retinendo eo potior erit. idque decretis Diui Pij quibusdam continetur. optinuit enim mater ob nequitiam patris, vt sine demi-nutione patriæ potestatis apud eam filius moretur. ¶ In hoc interdicto, donec res iudicetur, feminam, prætextatum, eúmque qui proximè prætextati ætatem accedet, interim apud matremfamilias deponi prætor iubet. Proximè ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui puberem ætatẽ nunc ingressus est. Cum audis matrẽfamilias, accipe notæ auctoritatis feminam.

IIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

SI eum qui se patremfamilias dicat, ego in mea potestate esse, & iussu meo adisse hereditatem dicam: tam de hereditate agi oportere, quàm ad interdictum de filio ducendo iri debere ait.

V. VENVLEIVS libro quarto Interdictorum.

SI filius sua sponte apud aliquem est, inutile hoc interdictũ erit: quia filius magis apud se, quàm apud eum est in quem interdicetur, cum liberam facultatem abeundi vel remanendi haberet: nisi si inter duos qui se patres dicerent, controuersia esset, & alter ab altero exhiberi eum desideraret.

DE VTRVBI.

TIT. XXXI.

VLPIANVS libro septuagensimo secundo ad Edictum.

PRAETOR ait, VTRVBI HIC HOMO QVO DE AGITVR, MAIORE PARTE HVIVSCE ANNI FVIT: QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIERI VETO. *Hoc interdictum de possessione rerum mobilium locum habet. sed optinuit,* vim eius exæquatam fuisse vti possidetis interdicto, quod de reru soli competit:

In indice tit. & vul. editione VTRVBI.

i. prodigalitatis, luxuriæ.

Plato lib. 11. leg.

Prætexta toga puerile vestimẽtum est l. vestis. 7. de aur. & argẽ. leg. inde dicta, quòd pura esset prætexta, qua vtebãtur vsque ad pubertatem. Macrob. lib. 1. Saturn. c. 8. Ant. Aug. lib. 3. c. 9. Inst. de iur. §. 1.

Fortè ad ditum à Tribonia no.

HAVIOB BEN MOSHE HAYIM HALEVY IMENITNIY KOBA

petit: vt is & in hoc interdicto vincat, qui nec vi nec clam nec precario, dum super hoc ab aduersario inquietatur, possessionem habet.

Ant. Aug. li. 4. c. 14.

DE MIGRANDO.

TIT. XXXII.

VLPIANVS libro septuagensimo tertio ad Edictum.

PRAETOR *ait*, SI IS HOMO QVO DE AGITVR, NON EST EX HIS REBVS, DE QVIBVS INTER TE ET ACTOREM CONVENIT VT QVAE IN EAM HABITATIONEM QVA DE AGITVR, INTRODVCTA, IMPORTATA, IBI NATA, FACTAVE ESSENT, EA PIGNORI TIBI PRO MERCEDE EIVS HABITATIONIS ESSENT: SIVE EX HIS REBVS ESSET EA MERCES TIBI SOLVTA, EOVE NOMINE SATISFACTVM EST, AVT PER TE STAT QVO MINVS SOLVATVR: ITA QVO MINVS EI QVI EVM PIGNORIS NOMINE INDVXIT, INDE ABDVCERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *Hoc interdictum proponitur inquilino qui soluta pensione vult migrare. nam colono non competit. cui rei etiam extra ordinem subueniri potest. ergo infrequens est hoc interdictū. Si*

Si tamen gratuitā quis habitationem habeat,
1 *hoc interdictum vtile ei competet.* ¶ *Si pensio nondum debeatur, ait Labeo interdictum hoc cessare: nisi paratus sit eam pensionem soluere. Proinde si semestrem soluit, sexmestris debeatur: inutiliter interdicet, nisi soluerit & sequentis sexmestris: ita tamen, si cōuentio specialis facta est in conductione domus, vt nō liceat ante finitum annum vel certū tempus migrare. Idem est & si quis in plures annos conduxerit, & nondum præterierit tempus. nam cum in vniuersam conductionem pignora sint obligata, consequens erit dicere, interdicto locum (non) fore, nisi liberata fuerint.*
2 ¶ *Illud notandū est, prætorem hic non exegisse, vt in bonis fuerit conductoris: nec vt esset pignori res illata, sed si pignoris nomine inducta sit. Proinde etsi aliena sint, & sint alia, quæ pignoris nomine teneri non potuerint, pignoris tamē nomine introducta sint: interdicto hoc locus erit. quod si nec pignoris nomine inducta sint: nec re*
3 *tineri poterint à locatore.* ¶ *Hoc interdictum perpetuum est, & in successores* * & * *successoribus dabitur.*

II. GAIVS libro vicesimo sexto ad Edictum prouinciale.

HOc interdictum inquilino etiam de his rebus quæ non ipsius sint: sed fortè cōmodatæ ei, vel locatæ, vel apud eum depositæ sunt, vtile esse non dubitatur.

DE

DE SALVIANO INTERDICTO.

TIT. XXXIII.

IVLIANVS libro quadragensimo nono Digestorum.

SI colonus ancillam in fundo pignoris nomine duxerit, & eam vendiderit: quod apud emptorem ex ea natum est, eius adprehendi gratia vtile interdictū reddi oportet. ¶ Si colonus res in fundum duorum pignoris nomine intulerit, ita vt vtrique in solidum obligatæ essent: singuli aduersus extraneum Saluiano interdicto recte experientur. inter ipsos verò si reddatur hoc interdictum, possidētis condicio melior erit. At si id actum fuerit, vt pro partibus res obligaretur: vtilis actio & aduersus extraneos, & inter ipsos dari debebit, per quā dimidias partes possessionis singuli adprehēdent. Idē seruari conueniet & si colonus rem quā cum alio cōmunē habebat, pignoris nomine induxerit. scilicet vt pro parte dimidia pignoris persecutio detur.

II. VLPIANVS libro septuagensimo ad Edictum.

IN Saluiano interdicto, si in fundum communem duorū pignera sint ab aliquo inuecta, possessor vincet: & erit eis descendendum ad Seruianum iudicium.

LIBER

*Sic fortè appellato à Saluio Iuliano cōpositore edicti.

LIBER QVADRAGESIMVS QVARTVS.

DE EXCEPTIONIBVS PRAESCRIPTIONIBVS ET PRAEIVDICIIS.

De his tractat Quintil. lib. 5. c. 2.

VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

AGERE etiā is videtur, qui exceptione vtitur. nam reus in exceptione actor est.

Exceptio est actionis exclusio: sed replicatio est exclusio exceptionis.

II. IDEM libro septuagensimo quarto ad Edictum.

EXceptio dicta est quasi quædam exclusio, quæ (inter) opponi actioni cuiusque rei solet ad cludendum id quod in intentionem condemnationémve deductum est. ¶ Replicationes nihil aliud sunt quàm exceptiones. & à parte actoris veniunt: quæ quidē ideo necessariæ sunt, vt exceptiones excludant. semper enim replicatio idcirco obicitur, vt exceptionem oppugnet. ¶ Illud tenendum est, omnem exceptio-

*Sic in archetypo Flor. fortè pro elidendū. in manuscriptis est excludēdū.

nem vel replicationem excluſoriam eſſe. exceptio actorem excludit, replicatio reum. ſed & contra replicationem ſolet dari triplicatio, & contra triplicationem rurſus. & deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus aut actor obtcit. ¶ Sanè ſolemus dicere, quaſdam exceptiones eſſe dilatorias. quaſdam peremptorias. vtputa dilatoria eſt exceptio quæ differt actionem. veluti procuratoria exceptio dilatoria eſt: nam qui dicit non licere procuratorio nomine agi, non prorſus litem infitiatur, ſed perſonam euitat. 3

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

EXceptiones aut perpetuæ & peremptoriæ ſunt, aut temporales & dilatoriæ. Perpetuæ atque peremptoriæ ſunt quæ ſemper locum habent, nec euitari poſſunt: qualis eſt doli mali, & rei iudicatæ, & ſi quid contra legem ſenatuſve conſultum factũ eſſe dicetur. item pacti conuenti perpetui, id eſt ne omnino pecunia petatur. Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ non ſemper locum habent, ſed euitari poſſunt: qualis eſt pacti conuenti temporalis, id eſt ne fortè intra quinquennium ageretur. Procuratoriæ quoque exceptiones dilatoriæ ſunt, quæ euitari poſſunt.

Cum quæritur an agens ſit effectus locupletior, inſpicitur tempus litis conteſtatæ.

IIII.

IIII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

IN pupillo cui ſoluta eſt debita pecunia ſine tutoris auctoritate, ſi quæratur an doli exceptione ſummoueri debeat: illud tempus inſpicitur, an pecuniam vel ex ea aliquid habeat, quo petit.

V. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

IS qui dicit ſe iuraſſe, poteſt & aliis exceptionibus vti cum exceptione iuriſiurandi, vel aliis ſolis. pluribus enim defenſionibus vti permittitur.

VI. IDEM libro ſeptuageſimo primo ad Edictum.

SI rem legatam petat legatarius, vt de dolo teſtatoris excipitur. nam ſicut heres qui in vniuerſum ius ſuccedit, ſummouetur exceptione: ita & legatarius debet ſummoueri, quaſi rei ſucceſſor.

VII. IDEM libro tertio ad Plautium.

EXceptiones quæ perſonæ cuiuſque cohærẽt, non tranſeũt ad alios. veluti ea quam ſocius habet exceptionem quod facere poſſit: vel parens, patronúſve: non competit fideiuſſori. ſic mariti fideiuſſor poſt ſolutum matrimonium datus, in ſolidum dotis nomine condemnatur.

1 ¶ Rei autem cohærentes exceptiones etiam fideiuſſoribus competunt. vt rei iudicatæ, doli mali, iuriſiurandi, quod metus cauſa factum eſt.

igitur etsi reus pactus sit in rem, omnimodo cõpetit exceptio fideiussori. Intercessionis quoque exceptio, item quod libertatis onerandæ causa petitur, etiam fideiussori competit. Idem dicitur & si pro filiofamilias contra senatusconsultum quis fideiusserit, aut pro minore viginti quinque annis circumscripto. quòd si deceptus sit in re, tunc nec ipse ante habet auxilium, quàm restitutus fuerit, nec fideiussori danda est exceptio.

VIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

NEmo prohibetur pluribus exceptionibus vti, quamuis diuersæ sunt.

Qui excipit, non videtur confiteri quod actor proponit in libello.

VIIII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

NOn vtique existimatur confiteri de intentione aduersarius, quo cum agitur, quia exceptione vtitur.

X. MODESTINVS libro duodecimo Responsorum.

MOdestinus respondit, res inter alios iudicata aliis nõ obest: nec si is contra quem iudicatum est, heres exstiterit ei contra quem nihil pronuntiatum est, hereditariam ei litem inferenti prescribi ex ea sententia posse, quam proprio nomine disceptans, antequam heres extiterit, excepit.

XI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

Qui

"i. non ab alio deceptus. Sic Flor. rectè. Ant. Aug. li. 1. c. 2. perperam vulg. editio, quia si deceptus nõ sit, &c.

QVi agnitis instrumentis quasi vera essent, soluit post sententiam iudicis: quæro, si postea cognita rei veritate, & repertis falsis instrumentis accusare velit, & probare falsa esse instrumẽta ex quibus conueniebatur: cum instrumentis subscripserat ex præcepto siue interlocutione iudicis, an præscriptio ei opponi possit: cum & principalibus constitutionibus manifestè cauetur, etsi res iudicata esset ex falsis instrumentis, si postea falsa inueniantur, nec rei iudicatæ præscriptionem opponi. Modestinus respondit, ob hoc quòd per errorem solutio facta est, vel cautio de soluendo interposita proponitur ex his instrumentis quæ nunc falsa dicuntur: præscriptioni locum non esse.

XII. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

GEneraliter in præiudiciis is actoris partes substinet, qui habet intentionem secundum id quod intendit.

Quidam negãt hãc legem rectè sub hoc titulo collocatam.

XIII. IVLIANVS libro quinquagensimo Digestorum.

SI post litem de hereditate contestatam res singulæ petantur: placet non obstare exceptionem QVOD PRAEIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT. futuri enim iudicij, non facti nomine huiusmodi exceptiones comparatæ sunt.

XIIII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

Filius familias peculiarem seruum vēdidit, pretium stipulatus est. is homo redhibitus & postea mortuus est, & pater eius pecuniam ab emptore petebat, quam filius stipulatus erat, placuit æquum esse in factum exceptionē eum obicere QVOD PECVNIA, OB HOMINEM ILLVM EXPROMISSA EST, QVI REDHIBITVS EST.

Aduersus exceptionem iurisiurandi non admittitur replicatio de periurio.

XV. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

Aduersus exceptionem iurisiurandi replicatio doli mali non debet dari: cum prætor id agere debet, ne de iureiurando cuiusquam quæratur.

XVI. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

Fundum Titianum possides, de cuius proprietate inter me & te cōtrouersia est. & dico præterea viam ad eum per fundum Sempronianum, quem tuum esse constat, deberi. si viam petam, exceptionem QVOD PRAEIVDICIVM PRAEDIO NON FIAT, *vtilem tibi fore putauit: videlicet quòd nō aliter viam mihi deberi probaturus sim, quàm prius probauerim fundum Titianum meum esse.*

XVII.

XVII. PAVLVS libro septuagensimo ad Edictum.

Sed si ante viam, deinde fundum Titianum petat: quia & diuersa corpora sunt, & causæ restitutionum dispares: non nocebit exceptio.

Quidam etiā hanc legē aiūt pertinere ad exceptionem rei iudicatæ, & ideò malè hîc locatā. Item verba eius esse trāspositā, & sic reducenda, Sed si ante fundū, deinde viā petet, &c.

XVIII. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

Fundi quem tu proprium tuum esse dicis, partem à te peto, & volo simul iudicio quoque communi diuidundo agere sub eodem iudice. Item si eius fundi quem tu possideas, & ego proprium meum esse dicam, fructus condicere tibi velim: quæsitū est, an exceptio QVOD PRAEIVDICIVM FVNDO, PARTIVE EIVS NON FIAT, *obstet: an deneganda sit. & vtrubique putat interuenire prætorem debere: nec permittere petitori, priusquam de proprietate constet, huiusmodi iudicia experiri.*

XVIIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

Omnes exceptiones quæ reo competunt, fideiussori quoq; etiā inuito reo cōpetunt.

XX. PAVLVS libro singulari de Conceptione formularum.

Exceptiones opponuntur aut quia factum sit quod fieri oportet, aut quia factum sit quod fieri non oportuit, aut quia factum non sit quod fieri debuerat. quia factum est quod

*fieri oportuit, datur exceptio rei venditæ & traditæ, & rei iudicatæ * quia factum est quod fieri non oportuit, datur exceptio doli mali. quia non factum est quod fieri debuit, vt bonorum possessionis non datæ.*

XXI. NERATIVS libro quarto Membranarum.

REi maioris pecuniæ præiudicium fieri videtur, cum ea quæstio in iudicium deducitur, quæ vel tota vel ex aliqua parte communis est quæstioni de re maiori.

XXII. PAVLVS libro singulari de Variis lectionibus.

EXceptio est condicio, quæ modo eximit reum damnatione, modo minuit damnationem. Replicatio est contraria exceptio, quasi exceptionis exceptio.

XXIII. LABEO libro sexto Pithanon à Paulo epitomatorum.

PAulus: si quis statuam in municipio ea mente posuit, vt ea municipij esset, & eam petere vult: excludi eum oportet præscriptione in factum data.

XXIIII. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

FIliusfamilias exceptionem iurisiurandi patri quærit, si eum dare non oportere iurauerit.

DE

DE EXCEPTIONE REI IVDICATAE TIT. II.

VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

CVM res inter alios iudicatæ nullum aliis præiudicium faciant, ex eo testamento vbi libertas data est, vel legato, agi potest: licet ruptum, vel irritum, aut non iustum dicatur testamentum. nec si superatus fuerit legatarius, præiudicium libertati fit. cc. l. 8. §. vlti. ff. de inoff. test.

II. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

QVI cum herede eius egit, qui filium præterierat, & exceptione summotus est, AC SI NON IN EA CAVSA SINT TABVLAE TESTAMENTI, VT CONTRA EAS BONORVM POSSESSIO DARI POSSIT: *omittente emancipato filio bonorum possessionem, non iniquè restituetur vt agat cum herede. & ita Iulianus libro quarto digestorum scripsit.* Superuacuè repetitur in l. 15. ff. de obligat.

III. IDEM libro quintodecimo ad Edictum

IVlianus libro tertio digestorum respondit, exceptionem rei iudicatæ obstare quotiens eadem quæstio inter easdem personas renouatur. & ideo & si singulis rebus petitis hereditatem petat, vel contra: exceptione summouebitur. l. 7. §. & generaliter. ff. eod. repetitur.

IIII. IDEM libro septuagẽsimosecundo ad Edictum.

REi iudicatæ exceptio tacitè continere videtur omnes personas, quæ rem in iudicium deducere solent.

V. IDEM libro septuagensimoquarto ad Edictum.

DE eadem re agere videtur & qui non eadem actione agat, qua ab initio agebat: sed etiam si alia experiatur de eadem tamen re. vtputa si quis mandati acturus, cum ei aduersarius iudicio sistẽdi causa promisisset, propter eandem rem agat negotiorum gestorum, vel condicat: de eadem re agit. rectéque ita definietur, eum demum de re non agere, qui prorsus rem ipsam nõ persequitur. ceterum cum quis actionem mutat, & experitur: dummodo de eadem re experiatur, etsi diuerso genere actionis quàm instituit, videtur de ea re agere.

VI. PAVLVS libro septuagensimo ad Edictum.

SIngulis controuersiis singulas actiones, vnúmque iudicati finem sufficere, probabili ratione placuit: ne aliter modus litium multiplicatus summam atque inexplicabilem faciat difficultatem. maximè si diuersa pronuntiarentur. parere ergo exceptionem rei iudicatæ frequens est.

Qui

Qui petit totum & succumbit, obstat exceptio rei iudicatæ, si postea vult petere partem ex eadem causa.

VII. VLPIANVS libro septuagensimoquinto ad Edictum.

SI quis cum totum petisset, partem petat: exceptio rei iudicatæ nocet. nam pars in toto est. eadem enim res accipitur, etsi pars petatur eius quod totum petitum est. nec interest, vtrum in corpore hoc quæratur, an in quantitate, vel in iure. proinde si quis fundum petierit, deinde partem petat vel pro diuiso vel pro indiuiso: dicendum erit exceptionem obstare. proinde etsi proponas mihi certum locum me petere ex eo fundo quem peti: obstavit exceptio. Idem erit probandum, & si duo corporæ fuerint petita, mox alterutrum corpus petatur. nam nocebit exceptio. Item si quis fundum petierit, mox arbores excissas ex eo fundo petat: aut insulam petierit, deinde aream vel tigna vel lapides petat. Item si nauem petiero, postea
1 singulas tabulas vindicem. & Si ancillam prægnatem petiero, & post litem contestatam conceperit, & pepererit, mox partum eius petam: vtrum idem petere videor, an aliud, magnæ quæstionis est. & quidem ita definiri potest, totiens eandem rem agi, quotiens apud iudicem posteriorem id quæritur, quod apud priorem quæsitum est. In his igitur fere omnibus exceptio

ptio nocet. Sed in cementis & tignis diuersum est. nam is qui insulam petit, si cementa, vel tigna, vel quid aliud suum petat: in ea condicione est, vt videatur aliud petere. etenim cuius insula est, non vtique & cementa sunt. denique ea quæ iuncta sunt ædibus alienis, separata dominus vindicare potest. ¶ De fructibus eadem 2
quæstio est, & de partu. hæc enim nondũ erant in rebus humanis. sed ex ea re sunt, quæ petita est. magísque est, vt ista exceptio non noceat. Planè si in restitutionem vel fructus, vel etiam partus venerunt, æstimatique sunt: consequens erit dicere exceptionem obiciendam. Et gene- "
l.3. ſ. eod. peretur. raliter, vt Iulianus definit, exceptio rei iudicatæ "
obstat, quotiens inter easdẽ personas eadẽ quæ- "
stio renocatur, vel alio genere iudicij. & ideo si "
hereditate petita singulas res petat, vel singulis "
rebus petitis hereditatẽ petat: exceptione sum- "
mouebitur. ¶ Idem erit probandum, & si quis 3
debitum petierit à debitore hereditario: deinde hereditatem petat. vel contra, si ante hereditatem petierit, & postea debitum petat. nam & hic obstabit exceptio. nam cum hereditatem peto, & corpora & actiones omnes, quæ in hereditate sunt, videntur in petitionem deduci.

VIII. IVLIANVS libro quinquagensimo primo Digestorum.

ITem parte fundi petita, familiæ herciscundæ, vel communi diuidundo agit. æque exceptio

ceptione submouebitur.

VIIII. VLPIANVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

SI à te hereditatem petam, cum nihil possideres: deinde vbi cœperis aliquid possidere, hereditatem petam: an noceat exceptio ista? & putem siue fuit iudicatum hereditatẽ meam esse, siue aduersarius, quia nihil possidebat, ab-
1 solutus est: non nocere exceptionem: ¶ Si quis fundum, quem putabat se possidere, defenderit, mox emerit: re secundum petitorem iudicata, an restituere cogatur? & ait Neratius, si actori iterum petenti obiciatur exceptio rei iudicatæ: replicare eum oportere de re secundum se iudicata.

Exceptio competens contra auctorem, transit cõtra singularem successorem, non è conuerso.

2 ¶ Iulianus scribit, exceptionem rei iudicatæ à persona auctoris ad emptorem transire solere. retro autem ab emptore ad auctorem reuerti non debere. quare si hereditariam rem vendideris, ego eandem ab emptore petiero, & vicero: petenti tibi non opponam exceptionem AT SI EA RES IVDICATA NON SIT INTER ME ET EVM CVI VENDIDISTI.

X. IVLIANVS libro quinquagensimo primo Digestorum.

ITem si victus fuero, tu aduersus me exceptionem non habebis.

XI.

XI. VLPIANVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

SI mater filij impuberis defuncti ex senatusconsulto bona vindicauerit idcirco, quia putabat rupto patris eius testamento neminem esse substitutum: victáque fuerit, quia testamentum patris ruptum non erat: postea autem apertis pupillaribus tabulis apparet non esse ei substitutũ: si peteret rursus hereditatẽ, obstaturum exceptionẽ rei iudicatæ Neratius ait. ego exceptionem obesse ei rei iudicatæ non dubito. sed ex causa succurrendum erit ei quæ vnam tantùm causam egit rupti testamenti.

In actione reali si est petitio generalis, & persequutio specialis, obstat exceptio in omnibus casibus. Bart.

Denique & Celsus scribit, si hominem petiero, quem ob eam rem meum esse existimaui, quòd mihi traditus ab alio est, cum is ex hereditaria causa meus esset: rursus petẽti mihi obstaturum exceptionem. ¶ Si quis autem petat fundum suum esse, eo quòd Titius eum sibi tradiderit: si postea alia ex causa petat, causa adiecta non debet summoueri exceptione. 1

¶ Item Iulianus scribit, cum ego & tu heredes Titio exstitissemus, si tu partem fundi, quem totum hereditarium dicebas, à Sempronio petieris, & victus fueris, mox eandem partem à Sempronio emero: agenti tibi mecum fami- 2

liæ herciscundæ, exceptio obstabit: quia res iudicata sit inter te & vẽditorem meum. nam & si ante eandem partem petissem, & agerem familiæ herciscundæ: obstaret exceptio QVOD RES IVDICATA SIT INTER ME ET TE. ¶ Eandem causam facit etiam origo petitionis. Ceterum si forte petiero fundum vel hominem, mox alia causa noua post petitionem mihi accesserit, quæ mihi dominium tribuat: non me repellet ista exceptio. nisi forte intermissum dominium in medio tẽpore rediit quodam postliminio. quid enim si homo, quem petieram, ab hostibus fuerit captus, mox postliminio receptus? hic exceptione summouebor: quia eadem res esse intellegitur. at si ex alia causa dominiũ fuerim nactus, non nocebit exceptio. & ideò si fortè sub condicione res legata mihi fuerit, deinde medio tempore adquisito dominio petam, mox existente condicione legati rursus petam: putem exceptionem non obstare. alia enim causa fuit prioris dominij, hæc noua nunc accessit. itaque adquisitum quidem postea dominium aliam causam facit: mutata autem opinio petitoris non facit. vtputa opinabatur ex causa hereditaria se dominium habere: mutauit opinionem, & cœpit putare ex causa donationis. hæc res non parit petitionem nouam. nam qualecumque, & vndecumque dominium adquisitum habuit, vindicatione prima in iudicium deduxit. 3

deduxit. ¶ Si quis iter petierit, deinde actum 4
petat: puto fortius defendendum, aliud videri
tunc petitum, aliud nunc. atque ideo exceptio-
nem rei iudicatæ cessare. ¶ Hoc iure vtimur, 5
vt ex parte actoris in exceptione rei iudicatæ
hæ personæ continerentur, quæ rem in iudicium
deducunt. inter hos erunt procurator cui man-
datum est, tutor, curator furiosi vel pupilli, actor
municipum. ex persona autem rei etiam defen-
sor numerabitur: quia aduersus defensorē qui
agit, litem in iudicium deducit. ¶ Si quis ho- 6
minem à filiofamilias petierit, deinde eundē à
patre petat: locū habet hæc exceptio. ¶ Si ege- 7
ro cum vicino aquæ pluuiæ arcendæ, deinde al-
teruter nostrum prædium vendiderit, & em-
ptor agat, vel cum eo agatur: hæc exceptio no-
cet. sed de eo opere, quod iam erat factum cum
iudicium acciperetur. ¶ Item si rem, quam à 8
te petierat, Titius pignori Seio dederit, deinde
Seius pigneraticia aduersus te vtatur: distin-
guendum erit quando pignori dedit Titius. &
si quidem antequam peteret, non oportet ei no-
cere exceptionem. nam & ille petere debuit, &
ego saluam habere debeo pigneraticiam actio-
nem. sed si posteaquam petit, pignori dedit:
magis est vt noceat exceptio rei iudicatæ.

XII. PAVLVS lib. septuagesimo ad Edictū.

CVM quæritur, hæc exceptio noceat, nec-
ne: inspiciendum est an idem corpus sit,

XXIII.

XIII. VLPIANVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

QVantitas eadem, idem ius.

XIIII. PAVLVS libro septuagensimo ad Edictum.

ET an eadem causa petēdi, & eadem con-
dicio personarum. quæ nisi omnia con-
currunt, alia res est. Idem corpus in hac exce-
ptione non vtique omni pristina qualitate vel
quantitate seruata, nulla adiectione deminu-
tioneve facta: sed pinguius pro communi vti-
1 litate accipitur. ¶ Qui cum partem vsusfru-
ctus haberet, totū petit, si postea partem adcre-
scentē petat, non summouetur exceptione: quia
vsusfructus non portioni, sed homini adcrescit.

Actio personalis simpliciter proposita, restringitur ad causam, quam quis in iudicio est prosequutus. Bart.

2 ¶ Actiones in personam ab actionibus in rem
hoc differunt, quòd cum eadem res ab eodem
mihi debeatur, singulas obligationes singulæ
causæ sequuntur, nec vlla earum alterius peti-
tione vitiatur. at cum in rem ago non expressa
causa ex qua rem meam esse dico: omnes causæ
vna petitione adprehendūtur. neque enim am-
plius quàm semel res mea esse potest. sæpius au- l. non vt
3 tem deberi potest. ¶ Si quis interdicto egerit ex pluri-
de possessione, postea in rem agens non repelli- bus. ff. de
reg. iur.

tur per exceptionẽ. quoniam in interdicto poſſeſſio, in actione proprietas vertitur.

XV. GAIVS libro trigenſimo ad Edictum prouinciale.

SI inter me & te controuerſia de hereditate ſit, & quaſdam res ex eadem tu poſſides, quaſdam ego: nihil vetat, & me à te, & inuicem te à me hereditatem petere. quòd ſi poſt rem iudicatam à me petere cœperis: intereſt vtrum meam eſſe hereditatem pronuntiatum ſit, an contra. ſi meam eſſe, nocebit tibi rei iudicatæ exceptio: quia eo ipſo, quo meam eſſe pronuntiatum eſt, ex diuerſo pronuntiatum videtur tuam non eſſe. ſi verò meam non eſſe, nihil de tuo iure iudicatum intellegitur: quia poteſt nec mea hereditas eſſe, nec tua.

XVI. IVLIANVS libro quinquagenſimo primo Digeſtorum.

FVidenter enim iniquiſſimum eſt, proficere rei iudicatæ exceptionem ei contra quem iudicatum eſt.

XVII. GAIVS libro trigenſimo ad Edictum prouinciale.

SI rem meam à te petiero, tu autem ideo fueris abſolutus, quòd probaueris ſine dolo malo te deſiſſe poſſidere: deinde poſtea cœperis poſſidere: & ego à te petam: non nocebit mihi exceptio rei iudicatæ.

XVIII. VLPIANVS libro octogenſimo ad Edictum.

Si quis

SI quis ad exhibendum egerit, deinde abſolutus fuerit aduerſarius quia non poſſidebat, & dominus iterum agat nancto eo poſſeſſionem, rei iudicatæ exceptio locum non habebit: quia alia res eſt.

XVIIII. MARCELLVS libro nonodecimo Digeſtorum.

DVobus diuerſis temporibus eandem rem pignori dedit: egit poſterior cum priore pigneraticia, & optinuit: mox ille agere ſimili actione inſtituit. quæſitum eſt, an exceptio rei iudicatæ obſtaret. ſi oppoſuerat exceptionem rei ſibi ante pigneratæ, & nihil aliud nouum & validum adiecerit: ſine dubio obſtabit. eandem enim quæſtionem renocat in iudicium.

XX. POMPONIVS libro ſextodecimo ad Sabinum.

SI ex teſtamento actum ſit cum herede ab eo, qui cum totum argentum ei legatum erat, menſas dumtaxat ſibi legatas putaret, earumque dumtaxat æſtimationem in iudicio feciſſet: poſtea eundem petiturũ de argento quoque legato Trebatius ait. nec obſtaturam ei exceptionem quòd non ſit petitum quod nec actor petere putaſſet, nec iudex in iudicio ſenſiſſet.

XXI. IDEM libro trigeſimo primo ad Sabinum.

SI cum argentum mihi teſtamento legatum eſſet, egerim cum herede, & poſtea codi-

Vulg. Si cum teſtameto.

†legatam illis prolatis veſtem quoque mihi †legatum eſſe appareat: non eſt deducta in ſuperius iudicium veſtis cauſa. quia neque litigatores neque iudex de alio quàm de argento actum intellegant. ¶ Si petiero gregem, & vel aucto vel minuto numero gregis iterum eundem gregem petam: obſtabit mihi exceptio. ſed etſi ſpeciale corpus ex grege petã: ſi adfuit in eo grege, puto obſtaturam exceptionem. 1 ¶ Si Stichum & Pamphilum tuos eſſe petieris, & abſoluto aduerſario Stichum tuum eſſe petas ab eodem: exceptionem obſtare tibi conſtat. 2

Qui petiit fundum, & ſuccubuit, non admittitur ad petendum vſumfructum eius, quia videtur petere idem ex eadem cauſa.

¶ Si fundum meum eſſe petiero, deinde poſtea vſumfructum eiuſdem fundi petam, qui ex illa cauſa ex qua fundus meus erat, meus ſit: exceptio mihi obſtabit. quia qui fundum habet, vſumfructum ſuum vindicare non poteſt. Sed ſi vſumfructum, cũ meus eſſet, vindicaui, deinde proprietatem nanctus, iterum de vſufructu experiar, poteſt dici alia res eſſe: quoniam poſtquam nanctus ſum proprietatem fundi, deſinit meus eſſe prior vſusfructus, & iure proprietatis quaſi ex noua cauſa rurſus meus eſſe cœpit. 3

*Per conſolidationem. ¶ Si pro ſeruo meo fideiuſſeris, & mecum de peculio actum ſit: ſi poſtea tecum eo nomine ne agatur: excipiendum eſt de re iudicata. 4

Siue mutetur perſona, ſiue cauſa petendi, cenſetur alia quæſtio eſſe & diuerſa.

XXII. PAVLVS libro trigenſimo primo ad Edictum.

SI cum vno herede depoſiti actum ſit, tamen & cum ceteris heredibus rectè agetur: nec exceptio rei iudicatæ eis proderit. nam etſi eadem quæſtio in omnibus iudicijs vertitur: tamen perſonarum mutatio, cum quibus ſingulis ſuo nomine agitur, aliam atque aliam rem facit. & ſi actum ſit cum herede de dolo defuncti, deinde de dolo heredis ageretur: exceptio rei iudicatæ non nocebit. quia de alia re agitur.

Quia non liberaris ipſo iure. l. 38. §. 2. ff. de ſolut.

Abſolutoria lata ſuper vſuris, non parit exceptionem rei iudicatæ ſuper ſorte.

XXIII. VLPIANVS libro tertio Diſputationum.

SI in iudicio actum ſit, vſuræque ſolæ petitæ ſint: non eſt verendum, ne noceat rei iudicatæ exceptio circa ſortis petitionem. quia enim non competit, nec oppoſita nocet. eadem erunt, & ſi quis ex bonæ fidei iudicio velit vſuras tantùm perſequi. nam nihilo minus futuri temporis cedunt vſuræ. quamdiu enim manet contractus bonæ fidei, current vſuræ.

XXIIII. IVLIANVS libro nono Digeſtorum.

SI quis rem à non domino emerit, mox petente domino absolutus sit, deinde possessionem amiserit, & à domino petierit: aduersus exceptionem, SI NON EIVS SIT RES, replicatione hac adiuBabitur, AT SI RES IVDICATA NON SIT.

Ex causa de nouo superueniente, qui primò succubuit, admittitur ad agendum.

XXV. IDEM libro quinquagésimo primo Digestorum.

SI is qui heres non erat, hereditatem petierit, & postea heres factus eandem hereditatem petet: exceptione rei iudicatæ non summouebitur. ¶ Est in potestate emptoris, intra sex menses redhibitoria agere mallet, an ea quæ datur QVANTI MINORIS HOMO, CVM VENIRET, FVERIT. nam posterior actio etiam redhibitionem continet, si tale vitium in homine est, vt eum ob id actor empturus non fuerit. quare verè dicetur, eum qui alterutra earum egerit, si altera postea agat, rei iudicatæ exceptione summoueri. ¶ Si te negotiis meis optuleris, & fundum nomine meo petieris, deinde ego hanc petitionem tuam ratam non habuero, sed mandauero tibi, vt ex integro eundem fundum peteres: exceptio rei iudicatæ non obstabit. alia enim res facta est interueniente mandatu. Idem est, si non in rem, sed in personam actum fuerit.

XXV.

XXV. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

EGI tecum ius mihi esse ædes meas vsque ad decem pedes altius tollere: post ago ius mihi esse vsque ad viginti pedes altius tollere. exceptio rei iudicatæ proculdubio obstavit. sed & si rursus ita agam, ius mihi esse altius ad alios decem pedes tollere, obstabit exceptio: cum aliter superior pars iure haberi nō possit, quàm si inferior quoque iure habeatur. ¶ Item si fundo petito, postea insula quæ è regione eius in flumine nata erit, petatur: exceptio obstatura est.

Exceptio quæ obstat venditori, obstat etiam emptori qui postea causam habuit.

XXVII. NERATIVS libro septimo Membranarum.

CVM de hoc, an eadē res est, quæritur, hæc spectanda sunt. personæ: idipsum de quo agitur: causa proxima actionis. nec iam interest, qua ratione quis eam causam actionis competere sibi existimasset. perinde ac si quis postea quam contra eum iudicatum esset, noua instrumenta causæ suæ repperisset.

XXVIII. PAPINIANVS libro vicensimo septimo Quæstionum.

EXceptio rei iudicatæ nocebit ei, qui in dominium successit eius qui iudicio expertus est.

Sententia lata pro libertate danda contra vnum ex heredibus, alteri coheredi non nocet mero iure.

XXVIIII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

IVdicatæ quidem rei præscriptio coheredi qui non litigauit, obstare non potest. nec in seruitutem videtur peti post rem pro libertate iudicatam nondum *ex* causa fideicommissi manumissus. sed prætoris oportet in ea re sententiam seruari, quam pro parte victi præstare non potest. nam & cum alterum ex coheredibus inofficiosi quæstio tenuit, aut etiam duobus separatim agentibus alter optinuit, libertates competere placuit. ita tamen, vt officio iudicis indemnitati victoris futuríque manumissoris consulatur. ¶ Si debitor de dominio rei quam pignori dedit, non admonito creditore causam egerit, & contrariam sententiam acceperit, creditor in locum victi successisse non videbitur: cum pignoris conuentio sententiam præcesserit.

XXX. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum.

EX sextante heres institutus, qui intestato legitimus heres esse potest, cum de iure testamenti faceret quæstionem, ab vno ex institutis dimidiam partem hereditatis petit, nec optinuit. videtur in illa petitione etiam partem sextãtis vindicasse. & ideo si cœperit ab eodem ex testamento eandẽ portionem petere: obstabit ei

ei exceptio rei iudicatæ. ¶ Latinus Largus: Cum de hereditate inter Mæuium ad quẽ pertinebat, & Titium qui controuersiam mouerat, transigeretur: traditio rerum hereditariarum Mæuio heredi à Titio facta est. in qua traditione etiam fundum ei suum proprium, quem ante multos annos eius eiusdem Mæuij heredis obligauerat, quémque alij postea in obligationem deduxerat, ex causa pacti tradidit. his gestis posterior Titij creditor ius suum persecutus est, & optinuit. post hoc iudicium Mæuius heres repperit in †rebus auitis chirographum eiusdem Titij ante multos annos conscriptum: per quod apparuit eum fundum, qui in causam transactionis venerat, etiam auo suo ab eodem Titio fuisse obligatum. cum ergo constet prius auo Mæuij heredis in obligationem eundem fundum datum, de quo Mæuius superatus est: quæro an ius aui sui, quod tunc cum de eodem fundo ageretur, ignorabat, nulla exceptione opposita, exsequi possit. respondi, si de proprietate fundi litigatur, & secundum actorem pronuntiatum fuisse diceremus, petenti ei qui in priore iudicio victus est, obstaturam rei iudicatæ exceptionem. quoniam de eius quoque iure quæsitum videtur, cum actor petitionem implet. quòd si possessor absolutus, amissa possessione eundem ab eodem qui prius non optinuit, peteret: non obesset ei exceptio. nihil

†bonis

enim in suo iudicio de iure eius statutum videretur. cum autem pigneraticia actum est aduersus priorem creditorem, potest fieri, vt de iure possessoris non sit quæsitum: quia non vt in proprietatis quæstione, quod meum est, alterius non est: ita in obligatione vtique consequens est, vt non sit alij obligatum, quod hic probabit sibi teneri. & probabilius dicitur non obstare exceptionem: quoniam de iure possessoris quæsitum non est, sed de sola obligatione. in proposita autem quæstione magis me illud mouet, numquid pignoris ius extinctum sit domino adquisito. neque enim potest pignus perseuerare domino constituto creditore. actio tamen pigneraticia competit. verum est enim & pignori datam, & satisfactum non esse. quare puto non obstare rei iudicatæ exceptionem.

Qui egit rei vindicatione, & succubuit, non prohibetur eandem rem petere actione personali.

XXXI. IDEM libro tertio Responsorum.

¶. i. obtinuisset. Sic in. l. eũ qui. C. de inoff. test.

PAulus respondit, ei qui in rem egisset, nec tenuisset, postea condicenti non obstare exceptionem rei iudicatæ.

DE

DE DIVERSIS TEMPORALIBVS PRAESCRIPTIONIBVS & de accessionibus possessionum.

"In indice tit. De diuersis temporibus, præscriptionibus, &c.

TIT. III.

VLPIANVS libro septuagensimo quarto ad Edictum.

QVia tractatus de vtilibus diebus frequens est, videamus quid sit, experiundi potestatem habere. & quidem in primis exigendum est, vt sit facultas agendi. neque sufficit reo experiundi secum facere potestatem, vel habere eum qui se idoneè defendat, nisi actor quoque nulla idonea causa impediatur experiri. proinde siue apud hostes sit, siue reipublicæ causa absit, siue in vinculis sit, aut si tempestate in loco aliquo vel in regione detineatur, vt neque experiri, neque mandare possit: experiundi potestatem non habet. planè is qui valitudine impeditur vt mandare possit, in ea causa est, vt experiundi habeat potestatem. Illud vtique neminem fugit, experiundi potestate non habere eum, qui prætoris copiam nõ habuit. proinde hi dies cedunt, quibus ius prætor reddit.

II. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

In

IN tempore constituto iudicatis, an intercalaris dies proficere iudicato necne debeat, quæritur. item de tempore quo lis perit, sic sine dubio existimandum est, vt auctum litis tempus intercalari die existimetur. veluti si de vsucapione sit quæstio, quæ tempore constituto expleri solet: aut de actionibus quæ certo tempore finiuntur, vt ædiliciæ pleræque actiones: & si quis fundum ea lege vendiderit, vt nisi in diebus triginta pretium esset solutum, inemptus esset fundus: dies intercalaris proficiet tempori. mihi contra videtur.

III. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

LOngæ possessionis præscriptionem tam in prædiis quàm in mancipiis locum habere manifestum est.

IIII. IAVOLENVS libro septimo Epistularum.

SI seruus hereditarius, aut eius qui in hostium potestate sit satis acceperit: continuò dies satisdationis cedere incipiet. intueri enim debemus, an experiundi potestas fuerit aduersus eum qui obligatus est. non an is agere poterit, qui rem in obligationem deduxerit. alioquin erit iniquissimum ex condicione actorum obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit, quo minus cum his agi possit.

V. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

An

AN vitium auctoris, vel donatoris, eiúsve qui mihi rem legauit, mihi noceat, si forte auctor meus iustum initium possidendi non habuit: videndum est. & puto neque nocere neque prodesse. nam denique & vsucapere possum quod auctor meus vsucapere non potuit.

¶ Ex facto propositum est quendam, cum rem pignori dedisset, eandem distraxisse, heredémque eius redemisse. quæritur an heres aduersus pignoris persecutionem exceptione longæ possessionis vti possit. dicebam hunc heredem, qui pignus ab extraneo redemit, posse exceptione vti: quia in extranei locum successit, non in eius qui pignori dederat. quemadmodum si ante redemisset, sic deinde heres extitisset.

VI. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

SI duobus eandem rem separatim vendiderim, ea "possessio quæ vtramque venditionem præcesserit, soli priori emptori, cui & tradita sit, proficit. denique & si quam rem tibi vendiderim, rursus à te emam, & Titio vendam: & meam omnem & tuam possessionem Titio accessurum. videlicet quòd & tu mihi, & ego ei possessionem præstare debemus.

¶ Vendidi tibi seruum, & conuenit vt nisi certa die pecunia soluta esset, inemptus esset. quod cum euenerit, quæsitum est quid de accessione tui

" legendũ mea, quia litera M. præcedẽs geminari debet, vt mos est librarij Florẽt. quod ostendũt Græcorum libri libro 51. βασιλικ. tit. 3.

tui temporis putares. respondit, id quod seruetur, cum redhibitio sit facta. hunc enim perinde haberi, ac si retrorsus homo mihi venisset. vt scilicet si venditor possessionem postea nactus sit, & hoc ipsum tempus, & quod venditionem præcesserit, & amplius accessio hæc ei detur cum eo quod apud eum fuit, à quo homo redhibitus sit.

VII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

cc Lvlt. ff. de vsuca. SI quisquam in fluminis publici deuerticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure vti prohibet.

VIII. VLPIANVS libro primo Regularum.

IN accessione temporis & id tempus, quo in fuga sit seruus, domino eius procedere verum est.

VIIII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

RESCRIPTIS quibusdam Diui Magni Antonini cauetur, vt in rebus mobilibus locus sit præscriptioni diutinæ possessionis.

X. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

INtra quattuor annos vacantium bonorum delator facta denuntiatione destitit. post quattuor annos secundo delatori venienti prior nuntiatio, quo minus præscriptione temporis summoneatur, non proderit: nisi prioris præuaricatio

ricatio detegetur. quo declarato, præscriptio, sed & negotij quæstio peremetur. ¶ Quadriennij tempus, quod bonis vacantibus nuntiandis præscriptum est, non ex opinione hominum, sed de substantia vacantium bonorum dinumeratur. Quattuor autem anni post irritum testamentum factum, & intestati possessionem ab omnibus repudiatam, qui gradatim petere potuerunt, vel temporis finem quod singulis præstitvm est, computabuntur.

Quod defunctus non potuit vsucapere, nec heres poterit, licet ignoret vitium defuncti.

XI. IDEM libro secundo Definitionum.

CVm heres in ius omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludit. veluti cum sciens alienum illum, illo, vel precario possedit. quamuis enim precarium heredem ignorantem non teneat, nec interdicto recte conueniatur: tamen vsucapere non poterit quod defunctus non potuit. Idem iuris est, cum de longa possessione quæritur. neque enim rectè defendetur, cum exordium ei bonæ fidei ratio non tueatur.

XII. PAVLVS libro sextodecimo Responsorum.

CReditor qui præscriptione longæ possessionis à possessore pignoris summoneri possit, pignus distraxit. quæro an possessori salua sit

sit exceptio aduersus emptorem. Paulus respondit, etiam aduersus emptorem eandem exceptionem competere.

XIII. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

IN omnibus fisci quæstionibus, exceptis causis in quibus minora tempora seruari specialiter constitutum est, viginti annorum præscriptio custoditur. ¶ Reipublicæ rationes subscriptæ & expunctæ, aduersus eum quidē qui administrauit, vltra viginti aduersus heredem verò vltra decē annos retractari *nō* possunt. 1

XIII. SCAEVOLA libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

DE accessionibus possessionū nihil in perpetuum, neque generaliter definire possumus: consistunt enim in sola æquitate. planè tribuuntur his qui in locum aliorum succedunt siue ex contractu siue voluntate. heredibus enim, & his qui successorum loco habentur, datur accessio testatoris. itaque si mihi vendideris seruum, vtar accessione tua. & si mihi pignori dederis, & ego eandem rem alij pigneraui: meus creditor vtetur accessione tui temporis tam aduersus extraneum quàm aduersus teipsum, quamdiu pecuniam mihi non exsolueris. nam qui me potior est, cum ego te superaturus sim: multo magis aduersus te optinere debet. sed si pecuniam mihi solueris, hoc casu

1 casu accessione tua non vtetur. ¶ Item si absente te is qui negotia tua videbatur administrare, seruum mihi vendiderit, túque reuersus ratum habueris: omnimodo accessione vtar.

2 ¶ Item si mihi pignori dederis, & conuenerit, nisi pecuniam soluisses, licere ex pacto pignus vendere, idque vendiderim: emptori accessio tui temporis dari debebit, licet inuito te pignora distracta sint. iam enim illo in tempore quo contrahebas, videri concessisse venditioni, si pecuniam non intulisses.

XV. VENVLEIVS libro quinto Interdictorum.

IN vsucapione ita seruatur, vt etiam si minimo momento nouissimi diei possessa sit res: nihilo minus repleatur vsucapio. nec totus dies exigitur ad explendum constitutum tempus.

1 ¶ Accessio possessionis fit non solùm temporis quod apud eum fuit, vnde is emit: sed & qui ei vendidit, vnde tu emisti. sed si medius aliquis ex auctoribus non possederit, præcedentium auctorum possessio nō proderit: quia cōiuncta non est. sicut nec ei qui non possidet, auctoris possessio accedere potest. ¶ Item adiciendum est vnde emisti, aut vnde is emit, cui tu emendum mandaueras: & quod apud eum qui" vendendam mandauit. quòd si is quoque cui mandatum erat, alij vendendum mandauerit: non aliter huius qui postea mandauerat, dandam ac-

2

" quidam legēdum aiūt, cui.

cessionem Labeo ait, quàm si idipsum dominus ei permiserit. ¶ Sed etsi à filio vel seruo rem emero, accessio temporis, & quo apud patrem aut dominum fuit, ita danda est mihi, si aut voluntate patris dominive, aut cum administrationem peculij haveret, vendidit. ¶ Item danda est accessio cum eo quod apud pupillum fuit, à cuius tutore, cum is tutelam eius administraret, emisti: idémque in eo qui à curatore pupilli furiosíve emerit, seruandum est. & si ventris nomine, aut eius quæ rei seruandæ causa in possessione esset, dotis suæ nomine deminutio facta sit. nam id quoque temporis accedit. ¶ Hæ autẽ accessiones non tam latè accipiendæ sunt, quàm verba earum patent: vt etiam si post venditionem traditionémque rei traditæ apud venditorem res fuerit, proficiat id tempus emptori. sed illud solum quod ante fuit, licet venditionis tempore eam rem venditor non habuerat. ¶ Ei cui heres rem hereditariam vendidit, & heredis tempus, & defuncti debet accedere.

1 2 3 4 5 6

XVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Accessio sine nostro tempore nobis prodesse non potest.

DE DOLI MALI ET METVS EXCEPTIONE.

TIT. IIII.

PAVLVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

QVo lucidius intellegi possit hæc exceptio, prius de causa videamus, quare proposita sit. deinde quemadmodum dolo fiat. per quæ intellegemus, quando obstet exceptio. deinde aduersus quas personas locum habeat. nouissime inspiciemus intra quæ tempora competit exceptio. Ideo autem hanc exceptionem prætor proposuit, ne cui dolus suus per occasionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem prosit. Sed an dolo quid factum sit, ex facto intellegitur. & quidem dolo fit tam in contractibus, quàm in testamentis, quàm in legibus.

II. VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

PAlam est autem hanc exceptionem ex eadem causa propositam, ex qua causa proposita est de dolo malo actio. ¶ Sequitur vt videamus in quibus causis locum habeat exceptio, & quibus personis obiciatur. Et quidem illud adnotandum est, quòd specialiter exprimendum est, de cuius dolo quis queratur, non

in rem, SI IN EA RE DOLO MALO FACTVM EST: sed sic, SI IN EA RE NIHIL DOLO MALO ACTORIS FACTVM EST. docere igitur debet is qui obicit exceptionem, dolo malo actoris factum. nec sufficiet ei ostendere in re esse dolum. aut si alterius dicat dolo factum, eorum personas specialiter debebit enumerare: dummodo hæ sint, quarum dolus noceat. ¶ Planè 2
ex persona eius qui exceptionem obicit, in rem opponitur exceptio. neque enim quæritur aduersus quem commissus sit dolus: sed an in ea re dolo malo factum sit à parte actoris. ¶ Circa primam speciem, quibus ex causis exceptio 3
hæc locum habeat, hæc sunt quæ tractari possunt. Si quis sine causa ab aliquo fuerit stipulatus, deinde ex ea stipulatione experiatur: exceptio vtique doli mali ei nocebit. licet enim eo tempore quo stipulabatur, nihil dolo malo admiserit: tamen dicendum est eum, cum litem contestatur, dolo facere, qui perseueret ex ea stipulatione petere. & si cum interponeretur, iustam causam habuit, tamen nunc nullam idoneam causam habere videtur. proinde & si crediturus pecuniam stipulatus est, nec credidit: etsi certa fuit causa stipulationis, quæ tamen aut non est secuta, aut finita est: dicendum erit nocere exceptionẽ. ¶ Item quæritur, si quis 4
pure stipulatus sit certam quãtitatem, quia hoc actum

actum sit: sed post stipulationem interpositam pactus sit ne interim pecunia vsque ad certum diem petatur: an noceat exceptio doli. & quidem & de pacto conuento excipi posse, nequaquam ambigendum est. sed etsi hac quis exceptione vti velit nihilo minus poterit. dolo enim facere eum qui cõtra pactum petat, negari non
5 potest. ¶ Et generaliter sciendum est, ex omnibus in factum exceptionibus doli oriri exceptionem: quia dolo facit quicumque id quod quaqua exceptione elidi potest, petit. nam etsi inter initia nihil dolo malo facit, attamen nunc petendo facit dolosè: nisi si talis sit ignorantia in
6 eo, vt dolo careat. ¶ Non malè dictum est, si creditor vsuras in futurum acceperit, deinde pecuniam nihilo minus petat, antequam id tempus prætereat, cuius temporis vsuras accepit: an doli exceptione repellatur. & potest dici, dolo eum facere. accipiendo enim vsuras, distulisse videtur petitionem in id tempus quod est post diem vsurarum præstitarum: & tacitè con-
7 uenisse interim se non petiturum. ¶ Item quæritur, si statuliberum mercatus quis fuerit iussum decem dare, cùm hoc ignoraret, & duplam stipulatus fuerit, deinde decem acceperit: eiecto eo in libertatem, agere ex duplæ stipulatione potest. sed nisi decem quæ implendæ condicionis causa acceperit, deduxerit: exceptione summouendus erit. & hæc ita Iulianus quoque

scribsit. Si tamen ex re emptoris, vel ex peculio quod ad emptorem pertinebat, pecuniam dederit statuliber, potest dici exceptionem non nocere: quia dolo non faceret.

III. PAVLVS libro septuagensimo * primo * ad Edictum.

ITem si ob id quòd antequam dominium ad me transferatur, venditori dederit decem, & agam ex empto vt decem recipiam: ita puto competere mihi actionem, si paratus sim ex duplæ stipulatione eum liberare.

IIII. VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

APud Celsum quæritur, si cum Titio mandassent creditores hereditarij, vt adiret hereditatem, vnus non mandasset decipiendi eius causa, mandaturus alioquin, si non foret hic aditurus, deinde agat: an exceptione repellatur. & ait Celsus doli eum exceptione repellendum. ¶ Iulianus scribsit, si quis cum 1 æger esset, centum aureos vxoris suæ consobrino spopondisset, volens scilicet eam pecuniam ad mulierem peruenire, deinde conualuerit: an exceptione vti possit, si conueniatur. & refert Labeoni placuisse, doli mali vti eum posse. ¶ Si in arbitrum compromiserimus, deinde 2 cum non stetissem ob aduersam valitudinem, pœna commissa est: an vti possim doli exceptione? & ait Pomponius, prodesse mihi doli exceptionem.

3 ptionem. ¶ Item quæritur, si cum eo, à quo tibi sexaginta deberentur, compromisseris: deinde per imprudentiam pœnam centum stipulatus fueris. Labeo putat conuenire officio arbitri, iubere tantum tibi dari, quàtum re vera debeatur. & si non fiat, non vetare ne quid amplius petatur. sed etiam si id omissum fuerit, peti posse quod debetur, Labeo dicit. & si fortè pœna petatur, doli mali exceptionem profuturam.

Qui locupletior factus est solutione sibi facta, si iterum petat, summouetur doli exceptione.

4 ¶ Si quis pupillo soluerit sine tutoris auctoritate id quod debuit, éxque ea solutione locupletior factus sit pupillus, rectissimè dicitur, exceptionem petentibus nocere. nam etsi mutuam acceperit pecuniam, vel ex quo alio contractu locupletior factus sit: dandam esse exceptionem. Idémque & in ceteris erit dicendum, quibus non rectè soluitur. nam si facti sint lo-
5 cupletiores, exceptio locum habebit. ¶ Item Labeo scribit, si quis fugitium esse sciens emerit seruum, etsi stipulatus fuerit fugitium non esse, deinde agat ex stipulatu: non esse eum exceptione repellendum. quoniam hoc conuenit, quamuis ex empto actionem non haberet. sed si non conuenisset, exceptione repelletur.

6 ¶ Quòd si is cui pecunia debeatur, cum debitore decidit, & nomen eius vendidit Scio,

cui debitor mandauerat vt nomen emeret, déq; ea re emptor stipulatus est : deinde creditor eam pecuniam retinet, quam per iudicem abstulit : an emptor ex stipulatu possit experiri? & Ofilius putat, si venditor nominis paratus non sit reddere quantum ab emptore acceperit: non nocituram exceptionem doli mali. & puto sententiam Ofilij veram. ¶ Labeo ait, si de 7
homine petito secundum actorem fuerit iudicatum, & iussu iudicis satisdatum sit, hominem intra certum diem tradi : & si traditus non fuisset, pœnámque stipulatus sit : petitorem, qui & hominem vindicat, & pœnam petit, exceptione esse repellẽdum. iniquum enim esse & hominem possidere, & pœnam exigere. ¶ Item quæritur si vniones tibi pignori dedero : & conuenerit vt soluta pecunia redderentur, & hi vniones culpa tua perierint, & pecuniam petas. exstat Neruæ & Atilicini sententia, dicentium ita esse excipiendum, SI INTER ME ET TE NON CONVENIT, VT SOLVTA PECVNIA VNIONES MIHI REDDANTVR. sed est verius, exceptionem doli mali nocere debere. ¶ Si minor mihi infantem donauerit, 9
deinde eum vindicet : exceptione doli mali repellendus est, nisi alimenta reddat, & si quis alius sumptus probabilis in eum factus sit. ¶ Præterea sciendum est, si quis quid ex testa- 10

mento contra voluntatem petat : exceptione eũ doli mali repelli solere. & ideo heres qui non habet voluntatem, per exceptionem doli re-
11 pellitur. ¶ Si quis ex vncia heres sit scriptus, ex qua ducenta consequi potuit : deinde propter hoc legatum in quo centum erant, prætulit, ne molestiis hereditariis implicaretur: an si legatum petat, exceptione doli mali summoueatur? & ait Iulianus non esse eum summouendum. quòd si à substituto pretium accepit, vel quod pretij loco haberi posset, ne adeat hereditatem: petens legatum, dolo, inquit, facere intellegetur : ac per hoc doli exceptione repelle-
12 tur. ¶ Quæsitum est, si cum fundi vsumfructum haberem, eum fundum volente me vendideris : an vindicanti mihi vsumfructum exceptio sit obiecienda. & hoc iure vtimur, vt exceptio doli noceat. Marcellus ait, aduersus doli
13 exceptionem non dari replicationẽ doli. ¶ Labeo quoque in eadem opinione est. ait enim iniquum esse, communem malitiam petitori quidem præmio esse : ei verò cum quo ageretur, pœnæ esse : cum longè æquum sit, ex eo quod perfidè gestum est, actorem nihil consequi. Contra senatusconsulti quoque Macedoniani exceptionem de dolo dandam replicationem, ambigendum non esse, eamque nocere debere, etiam constitutionibus, & sententiis auctorum
14 cauetur. ¶ Labeo, etsi ex stipulatu actio com-

petat propter doli clausulam, tamẽ nocere doli exceptionem ait. SI ADVERSVS EA, inquit, FACTVM ERIT. posse enim petitorem antequam stipulatio committatur, nihil dolo malo fecisse: & tunc facere, cum petat. propter quod exceptionem esse necessariam.

Parentibus & patronis non obiicitur exceptio doli, siue ex suo contractu agant, siue ex alieno.

¶ Aduersus parentes patronósque neque doli exceptio, neque alia quidem quæ patroni parentísue opinionem apud bonos mores suggillet, competere potest. in factum tamen erit excipiendum. vt si fortè pecunia non numerata dicatur, obiciatur exceptio pecuniæ non numeratæ. nihil autem interest, vtrum patronus ex suo contractu, an verò ex alieno conueniatur. semper enim reuerentia ei exhibenda est tam viuo quàm defuncto. si autem cum herede liberti patronus agat, puto excipere debere de dolo patroni heredem liberti. libertũ autem de dolo patroni, etsi ab herede eius conueniatur, minime exceptionem obiecturum. namque conuenit, tam viuo quàm mortuo patrono à liberto honorẽ exhiberi. In stipulatione planè doli clausula non erit detrahenda: quia ex doli clausula non de dolo actio intenditur, sed ex stipulatu. 15

¶ In hac exceptione & de dolo serui, vel alterius personæ iuri nostro subiectæ excipere possumus 16

sumus. & de eorum dolo, quibus adquiritur. sed de seruorum & filiorum dolo, si quidem ex peculiari eorum negotio actio intendatur: in infinitum exceptio obicienda est. si autem non ex peculiari causa, tum de eo duntaxat excipi oportet, quia admissus sit in ipso negotio quod geritur: non etiam si postea aliquis dolus interuenisset. neque enim esse æquum seruũ dolum amplius domino nocere, quàm in quo 17 opera eius esset vsus. ¶ Quæsitum est, an de procuratoris dolo, qui ad agendum tantùm datus est, excipi possit. & puto rectè defendi, si quidem in rem suã procurator datus sit: etiam de præterito eius dolo, hoc est, si ante acceptum iudicium dolo quid fecerit, esse excipiendum. si verò non in rem suam: dolum præsentem in exceptione conferendum. si autem is procurator sit, cui omnium rerum administratio concessa est: tunc de omni dolo eius excipi posse 18 Neratius scribit. ¶ Mandaui Titio, vt à te stipularetur: deinde Titius Seio, & stipulatus à te Seius est, & iudicium edidit. ait Labeo excipiendum esse tam de meo quàm & 19 Seij dolo. ¶ Item quæritur, si debitor meus te circumueniebat, teque mihi reum dederit, egóque abs te stipulatus fuero, deinde petam: an doli mali exceptio obstet. & magis est, vt non tibi permittatur de dolo debitoris mei aduersus me excipere: cum nõ ego te circumuenerim.

rim. aduersus ipsum autem debitorem meum poteris experiri. Sed & si mulier post admissum dolum debitorem suum marito in dotem delegauerit:idem probandum erit, de dolo mulieris non esse permittendum excipere, ne indotata fiat. ¶ Apud Iulianum quæsitum 10
est, si heres soceri, à quo dos peteretur, excideret de dolo mariti & mulieris, cui pecunia quæreretur:an obstatura esset exceptio ex persona mulieris. & ait Iulianus, si maritus ex promissione dotis ab herede soceri petat, & heres excipiat de dolo filiæ,cui ea pecunia adquireretur: exceptionem obstare. dos enim quam maritus ab herede soceri petit, intelligitur, inquit, filiæ adquiri:cum per hoc dotem sit habitura. Illud non explicat Iulianus,an & de dolo mariti excipi possit. puto autem eum hoc sentire,vt etiã de dolo mariti noceat exceptio:licet videatur nulla dos filiæ, vt ait,quæri. ¶ Illa 11
etiam quæstio ventilata est apud plerosque, an de dolo tutoris exceptio pupillo experienti nocere debeat. & ego putovtilius,etsi per eas personas pupillis fauetur:tamen dicendum esse, siue quis emerit à tutore rem pupilli, siue contractum sit cum eo in rem pupilli, siue dolo quid tutor fecerit, & ex eo pupillus locupletior factus est: pupillo nocere debere.nec illud esse distinguendum, cautum sit ei an non:soluendo sit an non tutor:dummodo rem administret.vnde enim

enim diuinat is qui cum tutore contrahit? planè si mihi proponas collusisse aliquem cum tu-
12 tore,factum suum ei nocebit. ¶ Si quis non tu-
» tor, sed prò tutore negotia gerat: an dolus ip-
» sius noceat pupillo, videamus. & putem non
» nocere. nam si is qui pro tutore negotia gere-
» bat, rem vendiderit, & " vsucapta sit: excep-
» tionem non nocere pupillo rem suam perse-
» quenti, etiam si ei cautum sit.quia huic rerum
» pupilli administratio concessa non fuit. secun-
» dum hæc magis opinor de dolo tutoris exceptio-
13 nem pupillo esse obiciendam. ¶ Quæ in tutore
diximus, eadem in curatore quoque furiosi dicenda erunt. sed & in prodigi,vel minoris vigintiquinque annis. de dolo autem ipsius minoris vigintiquinque annis exceptio vtique locum habebit. nam & de pupilli dolo interdum esse excipiendum, nequaquam ambigendum est ex ea ætate quæ dolo non careat. Denique Iulianus quoq; sæpissimè scribsit, doli pupillos qui prope pubertatem sunt, capaces esse. quid enim si debitor ex delegatu pupilli pecuniam creditori eius soluit? fingendus est,inquit, pubes esse, ne propter malitiæ ignorantiam bis eandẽ pecuniam cõsequatur. Idem seruandũ in furioso ait, si cum existimaretur compos mentis esse, iusserit debitorem creditori soluere. vel si
14 quod exigit,domi habeat. ¶ De auctoris dolo exceptio emptori nõ obicitur si autem accessione

l.2.ff.de eo qui pro tutore.

" Quidam hîc emendat hanc Flor.lect. ita vt legat,necvsucapta sit,quæ emendatio ferri potest.

ne auctoris vtitur, æquissimum visum est ei, qui ex persona auctoris vtitur accessione, pati dolum auctoris. & peræque traditur, rei quidem cohærentem exceptionem etiam emptori nocere. eam autem quæ ex delicto personæ oriatur, nocere non oportere. ¶ Si cum legitima hereditas 25
Gaij Seij ad te peruenisset, & ego essem heres institutus, persuaseris mihi per dolum malum, ne adeam hereditatem: & posteaquam ego repudiaui hereditatem, tu eam Sempronio cesseris pretio accepto: ísque à me petat hereditatem: exceptionem doli mali eius qui ei cessit, non potest pati.

Obstat exceptio authoris ei qui causam lucratiuam habet.

¶ Si quis autem ex causa legati vindicet, aut 26
is cui ex causa donationis res præstita est, vindicet: an de dolo exceptionem patiatur ex causa eius in cuius locum successerit? & magis putat Pomponius summouendum. & ego puto exceptione eos esse repellendos: cum lucratiuam causam sint nancti. aliud (autem) est enim emere, aliud ex his causis succedere. Idem tractat Pomponius & in eum qui pignori accepit, si Seruiana, vel hypothecaria actione experiatur. nam & hunc putat Pomponius summouendum: quia res ad eum qui dolo fecit, reuersura est. ¶ Auctoris autem dolus, sicut di- 27
ximus, emptori non obicitur. sed hoc in emptore solo

solo seruabimus. item in eo qui permutauerit, vel in solutum accepit. item in similibus qui vicem emptorum continent. ceterum si noxæ deditus quis sit, Pomponius putat passurum exceptionem, quam ille pateretur qui noxæ dedit. proinde ex quacumq; alia causa, quæ propè lucratiuã habet adquisitionẽ, quæsisse quis videatur: patietur exceptionem doli ex persona eius in cuius locũ successit. sufficit enim si is qui pretium dedit, vel vice pretij, cum sit bona fide emptor, vt non patiatur doli exceptionem ex persona auctoris. vtique si ipse dolo caret. ceterum si ipse dolo non careat, perueniet ad doli exceptionẽ, & patietur de dolo suo exceptionem.

28 ¶ Si à Titio fundum emeris, qui Sempronij l.72. ſ. de rei vend.
,, erat, ísque tibi traditus fuerit pretio soluto: de- l.pen.ſ.de excep. rei vend.
,, inde Titius Sempronio heres extiterit, & eun-
,, dem fundum Mæuio vendiderit, & tradide-
,, rit: Iulianus ait, æquius esse prætorem te tueri.
,, quia & si ipse Titius fundum à te peteret, ex-
,, ceptione in factum comparata, vel doli mali
,, summoueretur. & si ipse eum possideret, & Pu
,, bliciana peteres: aduersus excipientem SI NON
,, SVVS ESSET, replicatione vtereris. ac per hoc
,, intellegeret, eum fundum rursum vendidisse,
,, quem in bonis non haberet.

De exceptione metus.

29 ¶ Metus causa exceptionem Cassius non pro- 29
posuerat, contentus doli exceptione quæ est generalis.

neralis. sed vtilius visum est, etiam de metu opponere exceptionem. etenim distat aliquid doli exceptione: quòd exceptio doli personam complectitur eius qui dolo fecit. enimuero metus causa exceptio in rem scripta est, SI IN EA RE NIHIL METVS CAVSA FACTVM EST: vt non inspiciamus, an is qui agit, metus causa fecit aliquid: sed an omnino metus causa factum est in hac re à quocumque, non tantùm ab eo qui agit. Et quamuis de dolo auctoris exceptio nō obiciatur, verumtamen hoc iure vtimur, vt de metu non tantùm ab auctore, verùm à quocumque adhibito exceptio obici possit. ¶ Illud sciendum est, hanc exceptionem de metu eum obicere debere, qui metum non à parente passus est, in cuius fuit potestate. ceterum parenti licere deteriorem condicionem liberorum in rebus peculiaris facere. sed si se abstinuerit hereditate paterna, succurrendum ei erit, vt alioquin succurritur.

V. PAVLVS libro septuagensimoprimo ad Edictum.

c. l. pecuniam. 5. de reb. cred.

PVrè mihi debes decem. ea tibi sub condicione legaui. interim heres si petat, doli exceptione non est summouēdus: cum possit etiam deficere condicio. itaque legatorum stipulationem interponere debebit. sed si non caueat heres, doli exceptione summouebitur. expedit enim legatario retinere summam, quàm" mitti in

" Græcismus. Ant. Aug. li. 4. c. 8.

1 in possessionem rerum hereditariarum. ¶ Si cui legata sit via, & is lege Falcidia locum habente totam eam vindicet non oblata æstimatione quartæ partis: summoueri eum doli exceptione Marcellus ait. quoniam suo commodo
2 heres consulit. ¶ Si donaui alicui rem, nec tradidero: & ille cui donaui non tradita possessione, in eo loco ædificauerit me sciente: & cum ædificauerit, nanctus sim ego possessionem, & petat à me rem donatam, & ego excipiam, quòd supra legitimum modum facta est: an de dolo replicandum est? dolo enim feci qui passus sum eum ædificare, & non reddo
3 impensas. ¶ Actoris, qui exigendis pecuniis præpositus est, etiam posterior dolus domino nocet. Si seruus veniit ab eo cui hoc dominus permisit, & redhibitus sit domino: agenti venditori de pretio exceptio opponitur redhibitionis: licet etiam is qui vendidit, domino pretium soluerit. etiam mercis non traditæ exceptione summouetur & qui pecuniam domino iam soluit. & ideo is qui vendidit, agit aduersus dominum. eandem causam esse Pedius ait eius qui negotium nostrum gerens vendidit.
4 ¶ Si eum, qui volebat mihi donare supra legitimum modum, delegauero creditori meo: non poterit aduersus petentem vti exceptione. quoniam creditor suum petit. In eadem causa est maritus. nec hic enim debet exceptione sum-

moueri, qui suo nomine agit. Numquid ergo nec de dolo mulieris excipiendum sit aduersus maritum qui dotem petit, non ducturus vxorem, nisi dotem accepisset, nisi iam diuertit? itaque condictione tenetur debitor qui delegauit. vel mulier, vt vel liberet debitorem, vel si soluit, vt pecunia ei reddatur. ¶ Non sicut de dolo § actio certo tempore finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda est. nam hæc perpetuò competit. cum actor quidem in sua potestate habeat, quando vtatur suo iure. is autem cum quo agitur, non habeat potestatem quando conueniatur.

VI. GAIVS libro trigensimo ad Edictum prouinciale.

SI opera creditoris acciderit, vt debitor pecuniam, quam soluturus erat, perderet: exceptione doli mali creditor remouebitur. idem est & si creditori eius numeratam pecuniam ratam creditor non habeat.

VII. VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

IVlianus ait, si pecuniam quam me tibi debere existimabam, iussu tuo spopondero cui donare volebas: exceptione doli mali potero me tueri. & præterea condictio mihi aduersus stipulatorem competit, vt me liberet. ¶ Idem Iulianus ait, si ei quem creditorē tuum putabas, iussu tuo pecuniam, quam me tibi debere

bere existimabam, promisero: petentem doli mali exceptione summoueri debere. & amplius agendo cum stipulatore consequar, vt mihi acceptam faciat stipulationem. & habet hæc sententia Iuliani humanitatem, vt etiam aduersus hunc vtar exceptione & condictione, cui sum obligatus.

VIII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

„ DOlo facit, qui petit quod redditurus est. sic si heres damnatus sit non petere à debitore, potest vti exceptione doli mali debitor, & agere ex testamento. l. In condemnatione. § vlt. § de reg. iur.

In pari causa turpitudinis, potior est causa possidentis.

VIIII. IDEM libro trigensimo secundo ad Edictum.

SI procurator rei pecunia accepta damnari se passus sit, & cum domino iudicati agatur: tuebitur, sed doli mali exceptione. nec hoc quod acceperit procurator, auferri ab eo potest. nam turpiter accepta pecunia iustius penes eum est, qui deceptus sit, quàm qui decepit.

X. MARCIANVS libro tertio Regularum.

CVM vir aut vxor in area sibi donata aliquid ædificasset, placuitque placet doli mali exceptione posita rem seruari posse.

Dolus procuratoris commissus ante litem contestatam, non nocet domino. Bart.

XI. NERATIVS libro quarto Membranarum.

Vulg. Si procurator.

PRocurator agit. de dolo eius excipi non debet: quia aliena lis est, ísque rei extraneus: neque alienus dolus nocere alteri debet. Si post litem contestatam dolo quid fecerit, an exceptio eo nomine in iudicium obicienda sit, dubitari potest: quia litis contestatione res procuratoris fit, eámque suo iam quodammodo nomine exequitur. & placet, de procuratoris dolo excipiendum esse. Idem de tutore, qui pupilli nomine aget, dicendum est. ¶ In vniuersum autem hæc in ea re regula sequenda est, vt dolus omnimodo puniatur, etsi non alicui, sed ipsi qui eum admisit, damnosus futurus erit.

XII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

QVi æquitate defensionis infringere actionem potest, doli exceptione tutus est.

XIII. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum.

LIberis exheredatis, qui nihil ex patris iudicio meruerunt, rupto testamento ius suum conseruandum est, nec opponetur doli mali exceptio. quod non solùm in persona eorum, sed in heredibus: in persona liberorum quoque eorum optinendum est.

XIIII. IDEM libro tertio Responsorum.

PAulus respondit, eum qui in alieno solo ædificium extruxerit, non aliàs sumptus consequi posse, quàm possideat, & ab eo dominus

minus soli rem vindicet: scilicet opposita doli mali exceptione.

XV. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

FIdeiussor euictionis nomine condemnatus, id prædium quod †euictus est, & omnia præstare paratus est, quæ iure empti continentur. quæro an agentem emptorem exceptione ex causa iudicati doli mali summouere potest. respondit, exceptionem quidem opponi posse. iudicem autem æstimaturum, vt pro damnis emptoris satisfiat.

†euictum

*i. sumptibus litis.

XVI. HERMOGENIANVS libro sexto Iuris epitomarum.

SI debitor à furioso delegatus creditori eius soluat, quem compotem mentis esse existimabat, & ita cum eo agatur: exceptione doli in id quod in rem furiosi processit, defenditur.

Alens filiam suam, quam nuptui tradidit, non tenetur ad vsuras dotis tardius solutæ, licet per errorem promiserit.

XVII. SCAEVOLA libro vicensimo*septimo*Digestorum.

PAter pro filia dotem promiserat, & pactus erat, vt ipse alteret filiam suam eiúsque omnes. idem homo rusticanus genero scripsit quasi vsuras præteritas ex dotis promissione. quæsitum est, cum ipse filiam suam exhibuerit, & maritus nullam impensam fecerit: an

ex chirographo ex stipulatu agẽti genero exceptio obstare debeat. respondit, si, vt proponatur, pater cum exhiberet, per errorem promisisset: locum fore doli mali exceptioni.

Verba enuntiatiua in modum causæ prolata, exceptionem inducunt. Bart.

¶ *Auus nepotibus ex filia legauit singulis centena, & adiecit hæc verba:* IGNOSCITE, NAM POTVERAM VOBIS AMPLIVS RELINQVERE, NISI ME FRONTO PATER VESTER MALE ACCEPISSET: CVI DEDERAM MVTVA QVINDECIM QVAE AB EO RECIPERE NON POTVI. POSTREMO HOSTES, QVI MIHI FERE OMNEM SVBSTANTIAM ABSTVLERVNT. *quæsitum est, an si aui heres ab his nepotibus patris sui heredibus petat quindecim: contra voluntatem defuncti facere videatur, & doli mali exceptione summoueatur. respondit, exceptionem obstaturam.*

Pendente lite de re empta, non potest emptor cogi ad pretium soluendum. Bart.

2 ¶ *Ex quadrante heres scriptus, à coherede ex dodrante instituto emit portionem certa quantitate, ex qua aliquam summam in nominibus ex calendario vti daret, stipulanti spopondit, defuncto venditore hereditatis, falsum testamentum Septicius accusare cœpit, & hereditatem ab emptore petit: & ne quid ex ea minueret,*

minueret, impetrauit. quæsitum est, cognitione falsi pendente an heredes ex stipulatu petentes doli exceptione summouẽtur. respondit, heredes venditoris, si ante euentum cognitionis pergant petere, exceptione doli mali posse summoueri.

Conditio apposita in institutione, in legatis & fideicommissis intelligitur repetita. Bart.

3 ¶ *Marito & filio communi ex parte dimidia scriptis heredibus, filiam suam ex priore matrimonio ita heredem instituit:* MAEVIA FILIA MEA EX SEX VNCIIS HERES MIHI ESTO, SI CVM COHEREDIBVS TVIS PAREM RATIONEM FECERIS PRO MEA PORTIONE IN DIEM MORTIS MEAE EIVS ACTVS QVI PENDET EX TVTELA TVA, QVAM TITIVS PATER MEVS, AVVS TVVS ADMINISTRAVIT. *quæsitum est, an quia sub condicione instituta filia esset, si omitteret hereditatem, vti saluam tutelæ actionem haberet: legata sibi à matre data consequi posit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, eam de qua quæreretur, contra voluntatem [illegible] exceptionem doli obstaturam.*

QVARVM RERVM ACTIO NON DATVR.

[a] In vulg. edit. & manuscr. additur, & de exceptione iurisiurãdi. rectè.

TIT. V.

Varij casus, in quibus competit exceptio: atque ideo dicitur actio non dari, quia maius redditur.

VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

IVSIVRANDVM vicem rei iudicatæ optinet. non immeritò: cum ipse quis iudicem aduersarium suum de causa sua fecerit, deferēdo ei iusiurandum. ¶ Si pupillus sine tutoris auctoritate detulerit iusiurandum, dicemus non obstare exceptionem istam, nisi tutore auctore in iudicio delatio facta sit. 1 ¶ Si petitor fundi iusiurandum detulerit aduersario, vt si auctor eius iurasset suum fundum se tradidisse, ab ea controuersia discessurum se: exceptio possessori fundi dabitur. ¶ Si fideiussor iurauit, si quidem de sua persona tantùm iurauit, quasi se non esse obligatum: nihil reo proderit. si verò in rem iurauit, dabitur exceptio reo quoque. 2 3 ¶ Si manumissero eum seruum qui negotia mea gesserat in seruitute, deinde stipulatus ab eo fuero, quòd negotia mea gesserit, quidquid [illegible] fuisset, eum mihi dare oportere, id dari: deinde ex stipulatu agam: non summoueri me exceptione. neque enim oneratum

oneratum se hoc nomine potest queri libertus, si lucrum abruptum ex re patroni non faciat. 4 5 ¶ Quæ onerandæ libertatis causa stipulatus sum, à liberto exigere non possum. onerandæ autem libertatis causa facta bellissimè ita definiuntur, quæ ita imponuntur, vt si patronum libertus offenderit, petantur ab eo, sempérque sit metu exactionis ei subiectus, propter quem metum quoduis sustineat patrono præcipiente. In summa si in continenti impositum quid sit liberto, quod ἐπιφερόμενον [b] oneret eius libertatem: dicendum est, exceptioni locum facere. sed si post interuallum, habet quidem dubitationem: quia nemo eum cogebat hoc promittere. sed idem erit probandum & hic, tamen causa cognita, si liquido appareat libertum metu solo, vel nimia patrono reuerentia ita se subiecisse, vt vel pœnali quadam stipulatione se 6 subiceret. ¶ Si libertatis causa societatem libertus cum patrono coierit, & patronus cum liberto pro socio agat: an hæc exceptio sit necessaria? & puto ipso iure tutum esse libertum 7 aduersus exactionem patroni. ¶ Exceptionem onerandæ libertatis causa, sicut & ceteras, fideiussori non esse denegandas sciendum est. nec ei quidem qui rogatu liberti reus factus est. sed & ipsi liberto, siue procurator ad defendendum à reo datus fuerit, siue heres ei exstiterit. cum enim propositum sit prætori, in hu-

[b] I. imminens. in vulga. edit. omissum est hoc verbum.

iusmodi obligationbus reo succurrere: non seruaturum propositum suum, nisi fideiussorem quoque, & eum qui rogatu liberti reus factus fuerit, aduersus patronum defenderit. etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare, an per interpositam fideiussoris vel rei personam. ¶ Siue autem ipsi patrono sit promissum, siue alij voluntate patroni: onerandæ libertatis causa videtur factum. & ideo hæc exceptio locum habebit. quòd si patronus libertum suum delegauerit creditori, an aduersus creditorem, cui delegatus promisit libertatis causa onerandæ, exceptione ista vti possit, videamus. & Cassius existimasse Vrseium refert, creditorem quidem minimè esse submouendum exceptione, quia suum recepit. verumtamen libertum patrono posse condicere, si non transigendæ controuersiæ gratia id fecit. 8

¶ Item si libertus debitorem suum patrono delegauerit, nulla exceptione summouendus est patronus: sed libertus à patrono per condictionem hoc repetet. 9

¶ Hæc exceptio non tantùm ipsi liberto, verùm successoribus quoque liberti danda est. & versa vice heredem patroni summouendum, si hæc persequatur, sciendum est. 10

11. PAVLVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

Si

Si filiofamilias delatum sit iusiurandum, & iurauerit patrem suum dare non oportere: danda est patri exceptio. ¶ Si in alea rem vendam, vt ludam, & euicta re conueniar, exceptione summouebitur emptor. ¶ Si seruus promittat domino pecuniam, vt manumittatur, cum aliàs non esset manumissurus dominus, eámque liber factus spondeat: dicitur non obstare exceptionem patrono, si eam petat. non enim onerandæ libertatis causa hæc pecunia promissa est. alioquin iniquum est, dominum & seruo carere, & pretio eius. totiens ergo onerandæ libertatis causa pecunia videtur promitti, quotiens sua sponte dominus manumisit: & propterea velit libertum pecuniam promittere, vt non exigat eam, sed vt libertus eum timeat, & obtemperet ei. 1 2

DE LITIGIOSIS.

a l. exceptione litigiosi. cõiunge Nouell. 112.

TITVLVS VI.

VLPIANVS libro septuagensimo sexto ad Edictum.

LITIGIOSAM rem non facit denuntiatio quæ impediendæ venditionis causa fit. si inter Primum & Secundum sit lis contestata, & ego à Tertio emero, qui nullam controuersiam patiebatur: videamus an exceptioni locus sit. & putem subueniendum mihi: quia is qui mihi vendidit, nullam

lam litem habuit. & quòd fieri potest, vt duo in necem eius litem inter se iungant, qui cum ipso litigare non poterant. Si tamen cum procuratore, tutore, curatoréve alicuius iudicium acceptum sit: consequens erit dicere, quasi cum ipso litigetur, ita eum ad exceptionẽ pertinere.

II. IDEM libro sexto Fideicommissorum.

SI seruus cum emerit, scit, ignorauit autem dominus, vel contra: videndum est, cuius potius spectanda sit scientia. & magis est vt scientia inspiciẽda sit eius qui comparauit, non eius cui adquiretur. & ideo pœna litigiosi competit. sic tamen, si non mandatu domini emit. nam si mandatu, etiam si scit seruus, dominus autem ignorauit: scientia non nocet. & ita Iulianus in re litigiosa scribit.

Patitur pœnã dupli, qui rem litigiosam consecrat, vel dedicari facit.

III. GAIVS libro sexto ad legem duodecim tabularum.

REm de qua controuersia est, prohibemur* in sacrum dedicare. alioquin dupli pœnam patimur. nec immeritò: ne liceat eo modo duriorem aduersarij condicionem facere. sed duplum vtrum fisco, an aduersario præstandum sit, nihil exprimitur. fortassis autem magis aduersario: vt id veluti solacium habeat pro eo quòd potentiori aduersario traditus est.

DE

* per leg. 12. tab. vt docet hęc inscriptio. Photius in Nomoc. tit. 2. c. 1. ratione reddit, quia tunc rem tradimus aduersario potentiori, nempe Deo aut religioni.

DE OBLIGATIONIBVS ET ACTIONIBVS.

TIT. VII.

Variæ diuisiones obligationum.

GAIVS libro secundo Aureorum.

Recte sic Flor. per peram in vulg. edit. & manus. De act. & obli. Ant. Aug. li. 3. c. 9.

OBligationes aut ex contractu nascuntur, aut ex maleficio, aut proprio quodam iure ex variis causarum figuris.

Inst. de oblig. §. 1. quibusdã mutatis.

¶ Obligationes ex contractu, aut re contrahuntur, aut verbis, aut consensu. Re contrahitur obligatio mutui datione. Mutui autẽ datio consistit in his rebus quæ pondere, numero, mensuráve constant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata. quas res in hoc damus, vt fiant accipientis, postea alias recepturi eiusdem generis & qualitatis. Is quoque cui rem aliquam commodamus, re nobis obligatur. sed is de ea ipsa re quam acceperit, restituenda tenetur. & ille quidem qui mutuum accepit, si quolibet casu quod accepit amiserit: nihilo minus obligatus permanet. is verò qui vtendum accepit, si maiore casu cui humana infirmitas resistere non potest: veluti incendio, ruina, naufragio rem quam accepit, amiserit: securus est. alias tamen exactissimam diligentiam custodiendæ rei præstare compellitur. nec sufficit ei eandem diligentiam adhibere, quam suis rebus adhibet,

Inst. quib. mod. re contrah. oblig.

ibid. §. 2.

adhibet, si alius diligētior custodire poterit. sed & in maioribus casibus si culpa eius interuenit, tenetur. veluti si quasi amicos ad cenā inuitaturus argētum quod in eam rem vtendum acceperit, peregre proficiscens secum portare voluerit, & id aut naufragio, aut prædonū hostiúmve incursu amiserit. Is quoq; apud quem rem aliquam deponimus, re nobis tenetur. qui & ipse de ea re quam acceperit, restituenda tenetur. sed is etiam si neglegēter rem custoditam amiserit, securus est. quia enim non sua gratia accipit, sed eius à quo accipit, in eo solo tenetur, si quid dolo perierit. neglegentiæ verò nomine ideo non tenetur, quia qui neglegenti amico rem custodiendam committit, de se queri debet. magnam tamen neglegentiam placuit in doli crimine cadere. Creditor quoq; qui pignus accepit, re tenetur. qui & ipse de ea ipsa re quā accepit, restituenda tenetur. ¶ Verbis obligatio cōtrahitur ex interrogatione & responsu, cum quid dari, fierive nobis stipulemur. Sed aut proprio nomine quisque obligatur, aut alieno. qui autem alieno nomine obligatur, fideiussor vocatur. & plerumque ab eo quem proprio nomine obligamus, alios accipimus qui eadem obligatione teneantur, dum curamus vt quod in obligationem deduximus, tutius nobis debeatur. ¶ Si id quod dari stipulemur, tale sit, vt dari non possit: pala est, naturali ratione inutilem esse

ibid. §. 3.

ibid. §. 4.

Instit. de verb. obl. Inst de fideiuss. in princ. verbis mutatis.

Instit. de inutil. stipul. §. 1.

esse stipulationem. veluti si de homine libero, vel iam mortuo, vel ædibus deustis facta sit stipulatio inter eos qui ignorauerint eum hominē liberum esse, vel mortuum esse, vel ædes deustas esse. Idem iuris est, si quis locū sacrum aut religiosum dari sibi stipulatus fuerit. Nec minus inutilis est stipulatio, si quis rem suam, ignorans suam esse, stipulatus fuerit. Item sub impossibili condicione factam stipulationem constat inutilem esse. ¶ Furiosum, siue stipuletur, siue promittat, nihil agere, natura manifestum est. Huic proximus est, qui eius ætatis est, vt nōdum intellegat quid agatur. sed quod ad hunc, benignius acceptum est. nam qui loqui potest, creditur & stipulari & promittere rectè posse.

Inst. de inutil. stipulat.

5 ¶ Mutum nihil pertinere ad obligationem verborum, natura manifestum est. Sed & de surdo idem dicitur: quia etiam si loqui possit, siue promittit, verba stipulantis exaudire debet: siue stipuletur, debet exaudire verba promittentis. vnde apparet, non de eo nos loqui qui tardius exaudit, sed qui omnino non exaudit.

Inst. de inutil. stipul. §. mutum.

II. IDEM libro tertio Institutionum.

Consensu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, mandatis. ideo autem istis modis consensu dicimus obligationem contrahi, quia neque verborum neque scripturæ vlla

Inst. de oblig. ex consens.

vlla proprietas desideratur: sed sufficit eos qui negotia gerunt, consentire. vnde inter absentes quoque talia negotia contrahuntur: veluti per epistulam, vel per nuntium. Item in his contractibus alter alteri obligatur de eo quod alterũ alteri ex bono & æquo præstare oportet.

III. PAVLVS lib. secundo Institutionum.

OBligationum substantia non in eo consistit, vt aliquod corpus nostrum, aut seruitutem nostrã faciat: sed vt alium nobis obstringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum. ¶ Non satis autẽ est dantis esse nummos, & fieri accipientis, vt obligatio nascatur. sed etiam hoc animo dari, & accipi, vt obligatio constituatur. itaque si quis pecuniam suam donãdi causa dederit mihi: quamquam & donantis fuerit, & mea fiat, tamen non obligabor ei: quia non hoc inter nos actum est. ¶ Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur. nec enim *si * per iocum" puta, vel demonstrandi intellectus causa ego tibi dixero, SPONDES? & tu responderis SPONDEO: "nascetur obligatio.

IIII. GAIVS libro tertio *rerum cottidianarum siue *aureorum.

EX maleficio nascuntur obligationes, veluti ex furto, ex dãno, ex rapina, ex iniuria. quæ omnia vnius generis sunt. nam hæ re tantùm

*vel etiã paciscẽdi tantũ causa. l. 7. §. quod ferè. ff. de pact.

"Id etiam colligit Varro ex etymologia verb. spondeo enim à spõte, i. voluntate.

tantùm consistunt, id est ipso maleficio: cum alioquin ex cõtractu obligationes non tantùm re consistant, sed etiam verbis, & consensu.

V. IDEM libro tertio Aureorum.

SI quis absentis negotia gesserit, si quidẽ ex mandatu: palam est, ex contractu nasci inter eos actiones mandati, quibus inuicem experiri possunt de eo quod alterum alteri ex bona fide præstare oportet. si verò sine mandatu, placuit quidem sanè eos inuicẽ obligari, eóque nomine proditæ sunt actiones, quas appellamus negotiorum gestorum: quibus æque inuicem experiri possunt de eo quod ex bona fide alterum alteri præstare oportet: sed neque ex contractu, neque ex maleficio actiones nascuntur. neque enim is qui gessit, cum absente creditur ante contraxisse: neque vllum maleficium est, sine mandatu suscipere negotiorum administrationem. longe magis is cuius negotia gesta sunt: ignorans aut contraxisse, aut delinquisse intelligi potest? sed vtilitatis causa receptum est, inuicem eos obligari. Idèo autem id ita receptum est, quia plerumque homines eo animo peregre proficiscuntur, quasi statim redituri, nec ob id vlli curam negotiorum suorum mandant. deinde nouis causis interuenientibus ex necessitate diutius absunt: quorum negotia desperire iniquum erat: quæ sanè desperirent, si vel is qui

In quib. manuscr. & Hal. est §. legis superioris. Inst. de oblig. ex quasi contract.

obtulisset se negotiis gerendis, nullam habiturus esset actionē de eo quod vtiliter de suo impendisset: vel is cuius gesta essent, aduersus eum qui inuasisset negotia eius, nullo iure agere posset. ¶ Tutelæ quoque iudicio qui tenentur, non proprie ex contractu obligati intelleguntur: nullum enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur. sed quia sanè non ex maleficio tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. & hoc autem casu mutuæ sunt actiones. non tantùm enim pupillus cum tutore, sed & contra tutor cum pupillo habet actionem, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem suam creditori eius obligauerit. ¶ Heres quoque qui legatum debet, neque ex contractu neque ex maleficio obligatus esse intellegitur. nam neque cum defuncto neque cum herede contraxisse quicquam legatarius intellegitur. maleficium autem nullum in ea re esse, plus quàm manifestum est. ¶ Is quoque qui non debitum accipit per errorem soluentis, obligatur quidem quasi ex mutui datione, & eadem actione tenetur qua debitores creditoribus: sed non potest intellegi is qui ex ea causa tenetur, ex contractu obligatus esse: qui enim soluit per errorē, magis distrahendæ obligationis animo, quàm contrahendæ dare videtur. ¶ Si iudex litem suam fecerit, non proprie ex maleficio obligatus videtur: sed quia neque ex

Inst. ibid. §. tutores.

l. vlt. §. de extraord. cogn. instit. de oblig. ex quasi delicto.

ex contractu obligatus est, vtique peccasse aliquid intellegitur, licet per imprudentiam, ideo videtur quasi ex maleficio teneri. ¶ Is quoque, ex cuius cenaculo vel proprio ipsius vel conducto, vel in quo gratis habitabat, deiectum effusúmve aliquid est, ita vt alicui noceret: quasi ex maleficio teneri videtur. ideo autem non proprie ex maleficio obligatus intellegitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is qui ea parte quæ volgo iter fieri solet, id positum aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit, alicui nocere. ideo si filiusfamilias seorsum à patre habitauerit, & quid ex cenaculo eius deiectū effusúmve sit, sive quid positum suspensúmve habuerit, cuius casus periculosus est, Iuliano placuit, in patrē neque de peculio neque noxalem dandam esse actionem: sed cum ipso filio agendum. ¶ Itē exercitor nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dāno aut furto quod in naue, aut caupona, aut stabulo factum sit, quasi ex maleficio teneri videtur: si modò ipsius nullum est maleficium, sed alicuius eorum quorum opera nauem, aut cauponam, aut stabulum exerceret. cum enim neque ex contractu sit aduersus eum constituta hæc actio, & aliquatenus culpæ reus est, quòd opera " malorum hominum vteretur: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

" Cic. 4. in Verr. non solū nos, sed etiam nostros comites abstinētes præstare debere, si innocentes haberi volumus. Idē & epist. ad Quint. Fratr.

VI. PAVLVS lib. quarto ad Sabinum.

In omnibus temporalibus actionibus, nisi non iussimus totus dies compleatur, non finit obligationem.

VII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

Actiones aduersus patrem filio præstari nõ possunt, dũ in potestate eius est filius.

VIII. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

l. 17. ff. tit. prox.

Sub hac condicione SI VOLAM nulla fit obligatio. pro non dicto enim est, quod dare nisi velis, cogi non possis. nam nec heres promissoris eius qui nunquam dare voluerit, tenetur: quia hæc condicio in ipsum promissorem nunquam exstitit.

VIIII. PAVLVS lib. nono ad Sabinum.

Filiusfamilias suo nomine nullã actionem habet, nisi iniuriarum, & quod vi aut clam, & depositi, & commodati, vt Iulianus putat.

†Vlpianus pars l. fide iussor obligari. §. si de iussor. ff. de fide iuss.

X. †IDEM libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

Naturales obligationes non eo solo æstimantur, si actio aliqua eorum nomine competit: verumetiam eo, si soluta pecunia repeti non possit.

† Paulus

XI. †IDEM libro duodecimo ad Sabinum.

Quæcumque gerimus, cum ex nostro contractu originem trahunt, nisi ex nostra persona

persona obligationis initium sumant, inanem actum nostrum efficiunt. & ideo neque stipulari, neque emere, vendere, contrahere, vt alter suo nomine rectè agat, possumus.

Quãdocunque dolus purgatur per actionem descendentem ex contractu vel quasi, tenetur heres sicut defunctus. Bart.

XII. POMPONIVS libro vicensimo nono ad Sabinum.

Ex depositi, & commodati, & mandati, & tutelæ, & negotiorum gestorum, ob dolum malum defuncti heres in solidum tenetur.

cõ. Inst. de perpet. temp. act. §. vlt.

XIII. VLPIANVS libro primo Disputationum.

In factum actiones etiam filiisfamiliarum possunt exercere.

XIIII. IDEM libro septimo Disputationum.

Serui ex delictis quidem obligantur: & si manumittantur, obligati remanent. ex contractibus autem ciuiliter quidem non obligantur: sed naturaliter & obligantur & obligant. denique si seruo, qui mihi mutuam pecuniam dederat, manumisso soluam, liberor.

l. 1. ff. de except. rei iudic. Vlpianus hanc Iuliani sent. ad verb. recitat.

XV. IVLIANVS libro quarto Digestorum.

„ *Qui cum herede egit, exceptione summotus est, AC SI NON IN EA*
„ *CAVSA TABVLAE TESTAMEN-*
„ *TI SINT, VT CONTRA EAS EMAN-*

CIPATO BONORVM POSSESSIO DARI POSSIT. emancipato omittente bonorum possessionem, non inique postulavit creditor restitui sibi actionē aduersus scriptum heredē. nam quamdiu bonorum possessio cōtra tabulas filio dari potest, heres quodāmodo debitor non est.

XVI. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

QVi à seruo hereditario mutuam pecuniam accepit, & fundum vel hominem pignoris causa ei tradiderat, & precario rogauit: precario possidet. nam seruus hereditarius sicuti per traditionem accipiendo proprietatem hereditati adquirit: ita precario dando efficit ne res vsucapi possit. nam & si commodauerit, vel deposuerit rem peculiarem: commodati, & depositi actionem hereditati adquiret. hæc ita, si peculiare negotium contractum est. nam ex hac causa etiam possessio adquisita intellegi debet.

XVII. IDEM libro trigensimo tertio Digestorum.

OMnes debitores qui speciem ex causa lucratiua debent, liberantur, cū ea species ex causa lucratiua ad creditores peruenisset.

XVIII. IDEM libro quinquagensimo quarto Digestorum.

SI is qui Stichum dari stipulatus fuerat, heres extiterit ei cui ex testamento idem Stichus debebatur: si ex testamento Stichum petierit

tierit, non consumet stipulationem. & contra. si ex stipulatu Stichum petierit, actionem ex testamento saluam habebit: quia initio ita constiterint hæ duæ obligationes, vt altera in iudicium deducta altera nihilo minus integra remaneret.

XVIIII. IDEM libro septuagensimo tertio Digestorum.

EX promissione dotis non videtur lucratiua causa esse: sed quodammodo creditor aut emptor intellegitur qui dotē petit. porro cum creditor vel emptor ex lucratiua causa rē habere cœperit: nihilo minus integras actiones retinent. sicut ex contrario qui non ex causa lucratiua rem habere cœpit, eandem non prohibetur ex lucratiua causa petere.

Seruus in leuibus excusatur propter domini iussum: in atrocibus verò non.

XX. ALPHENVS libro secundo Digestorum.

SErvus non in omnibus rebus sine pœna domino dicto audiens esse solet, sicuti si dominus hominem occidere, aut furtum alicui facere seruum iussisset. quare quātus domini iussu seruus piraticam fecisset, iudicium in eum post libertatem reddi oportet. & quodcumque vi fecisset, quæ vis à maleficio non abesset: ita oportet pœnas eum pendere. sed si aliqua rixa ex litibus & contentione nata esset, aut aliqua vis iuris retinendi causa facta esset, & ab his re-

Gel. lib. 2. c. 7. Arist. 5. Ethic. c. 9. l. ad ea. 5. de regu. iu. l. is damnū. ibi.

bus facinus abesset: tum non conuenit prætorem, quod seruus iussu domini fecisset, de ea re in liberum iudicium dare.

XXI. IVLIANVS libro tertio ex Minicio.

CONtraxisse vnusquisque in eo loco intelegitur, in quo vt solueret se obligauit.

XXII. AFRICANVS lib. tertio Quæstionum.

CVm quis in diem mercem stipulatus, fideiussorem accepit: eius temporis æstimatio spectanda est, quo satis acceperit.

XXIII. IDEM libro septimo Quæstionum.

TRaiecticiæ pecuniæ nomine, si ad diem soluta non esset, pœna, vti adsolet, ob operas eius qui eam pecuniam peteret, in stipulationem erat deducta: is qui eam pecuniam petebat, parte exacta petere desierat: deinde interposito tempore interpellare instituerat. consultus respondit, eius quoque temporis quo interpellatus non esset, pœnam peti posse. amplius etiam si omnino interpellatus nõ esset. nec aliter non committi stipulationem, quàm si per debitorem non stetisset, quo minus solueret. alioquin dicendum est, si is qui interpellare cœpisset: valetudine impeditus interpellare desisset: pœnam non committi. De illo sanè potest dubitari, si interpellatus ipse moram fecerit: an quamuis pecuniam postea offerat, nihilo minus pœna commitatur. & hoc rectius dicitur.

dicitur. Nam & si arbiter ex compromisso pecuniam certo die dare iusserit, neque per eum qui dare iussus sit, steterit: non committi pœnam respondit. adeo vt & illud Seruius rectissimè existimauerit, si quando dies qua pecunia daretur, sententia arbitri conprehensa non esset, modicum spatium datum videri. hoc idem dicendum & cum quid ea lege venierit, vt nisi ad diem pretium solutũ fuerit, inempta res fiat.

Vbi non requiritur consensus tacitus vel expressus, furiosus potest obligari. Bart.

XXIIII. POMPONIVS libro singulari Regularum.

„ SI à furioso, cum eum compotem mentis esse l. Si à furioso. ff. de rebus credit.
„ putarem, pecuniam quasi mutuam acce-
„ perim, eáque in rem meam versa fuerit: con-
„ dictio furioso adquiritur. nam ex quibus causis
„ ignorantibus nobis actiones adquiruntur, ex
„ hisdem etiam furiosi nomine incipit agi posse.
„ veluti cum seruus eius stipulatur, cum furtum
„ ei fit, aut damnum ei dando in legem Aqui-
„ liam committitur: aut si fortè, cum creditor fue-
„ rat, fraudandi eius causa debitor alicui rem
„ tradiderit. idémque erit, si legetur ei vel fidei-
„ commissum ei relinquatur. & Item si is qui ser- Ibid.
„ uo alieno crediderat, furere cœperit: deinde
„ seruus in rem domini id quod mutuum accepe-
„ rat, verterit: furioso condictio adquiritur.

¶ Item si alienam pecuniam credendi causa quis dederit, deinde compos mentis esse desierit: postea consumpta ea furioso condictio adquiritur. & qui negotia furiosi gesserit, negotiorum gestorum ei obligatur. 1

XXV. VLPIANVS libro singulari Regularum.

Actionum genera sunt duo: in rem, quæ dicitur vindicatio: & in personam, quæ condictio appellatur. in rem actio est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus: & semper aduersus eum est, qui rem possidet. In personam actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, vel dandum. & semper aduersus eundem locum habet. ¶ Actionum autē quædam ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum sunt. Ex contractu actio est, quotiens quis sui lucri causa cum aliquo contrahit: veluti emendo, vendendo, locando, conducendo, & ceteris similibus. Ex facto actio est, quotiens ex eo teneri quis incipit, quod ipse admisit: veluti furtum vel iniuriam commisit, vel damnum dedit. In factum actio dicitur, qualis est, exempli gratia, actio quæ datur patrono aduersus libertum, à quo contra edictum prætoris in ius vocatus est. ¶ Omnes autem actiones aut ciuiles dicuntur, aut honorariæ. 1 2

XXVI. IDEM lib. quinto de Censibus.

Omnes

Omnes pœnales actiones post litē inchoatam & ad heredes transeunt.

XXVII. PAPINIANVS libro vicensimoseptimo Quæstionum.

Obligationes quæ non propriis viribus consistunt, neque officio iudicis, neque prætoris imperio, neque legis potestate cōfirmantur.

XXVIII. IDEM libro primo Definitionum.

Actio in personam infertur, petitio in rem, persecutio in rem, vel in personā rei persequendæ gratia.

XXVIIII. PAVLVS libro quarto Responsorum.

Lucio Titio cum ex causa iudicati pecunia deberetur, & eidem debitori aliam pecuniam crederet: in cautione pecuniæ creditæ non adiecit sibi præter eam pecuniam debitam sibi ex causa iudicati. quæro an integræ sint vtræque Lucio Titio petitiones. Paulus respondit, nihil proponi, cur non sint integræ.

XXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

Seruus effectus, non idcirco quòd postea indulgentia principali libertatem consecutus est, rediisse dicitur in obligationem creditorum.

Impossibilis conditio viriat omnem contractum.

XXXI. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

Non

NOn solùm stipulationes impoßibili condicione adplicatæ nullius momenti sunt: sed etiam ceteri quoque contractus, veluti emptiones, locationes, impoßibili condicione interpoßita, æque nullius momenti sunt. quia in ea re, quæ ex duorum pluriúmue consensu agitur, omnium voluntas spectetur. quorum procul dubio in huiusmodi actu talis cogitatio est, vt nihil agi existiment adpoßita ea condicione quam sciant esse impoßibilem.

XXXII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

CVm ex vno delicto plures nascũtur actiones, sicut euenit cum arbores furtim cæsæ dicuntur, omnibus experiri permitti, post magnas varietates optinuit.

XXXIII. PAVLVS libro tertio Decretorum.

COnstitutionibus quibus ostenditur heredes pœna non teneri, placuit, si viuus conuentus fuerat, etiam pœnæ persecutionem trãsmißam videri: quasi lite cõtestata cum Mortuo.

XXXIIII. IDEM libro singulari (de) Concurrentibus actionibus.

QVi seruum alienum iniuriosè verberat, ex vno facto incidit & Aquiliam, & actionem iniuriarum. iniuria enim ex affectu fit, damnum ex culpa. & ideo possunt † vtræ competere. sed quidam altera electa alteram consumi

* Sic aliquãdo Fl. fuit. Ant. August. lib. 1. c. 2. sed putat rectius legi, eo mortuo, quomodo nũc legi at Flo. & apud Halo. sed in manuscript. est, cũ mortuo, vt & in vulgat.

† vtræque

consumi. alij per legis Aquiliæ actionem iniuriarum consumi: quoniam desit bonum & æquum esse, condemnari eum qui æstimationem præstitit. sed si ante iniuriarum actum esset, teneri eum ex lege Aquilia. sed & hæc sententia per prætorem inhibenda est: nisi in id quod amplius ex lege Aquilia competit, agatur. rationabilius itaque est eam admitti sententiam, vt liceat ei quam voluerit actionem prius exercere. quod autem amplius in altera
1 est, etiam hoc † exsequi. ¶ Si is cui rem commodauero, eam subripuerit: tenebitur quidem & commodati actione, & condictione. sed altera actio alteram peremit aut ipso iure, aut per exceptionem. quod est totius. Hinc de colono responsum est, si aliquid ex fundo subtraxerit, teneri eum condictione, & furti: quin etiam ex locato. & pœna quidem furti non confunditur, illæ autem inter se miscentur. & hoc in legis Aquiliæ actione dicitur, si tibi commodauero vestimenta, & tu ea ruperis. vtræque enim actiones rei persecutionem continent. & quidem post legis Aquiliæ actionem vtique commodati finietur. post cõmodati an Aquiliæ remaneat in eo quod in repetitione triginta dierum amplius est, dubitatur. sed verius est remanere: * quia simplo accedit, & simplo subducto locum non habet.

† consequi

* al. non remanere, vt nor. Accurs. malè. Anton. Aug. lib. 1. c. 3. sed & Bar. ait se libr. antiquos inspexisse, nec reperisse negationem ad l. si vt certo. cõmod. in 13 oppoßito.

XXXV. IDEM lib. primo ad Edictũ prætoris.

In

IN honorariis actionibus sic esse definiendum Cassius ait, vt quæ rei persecutionem habeãt: hæ etiam post annum darẽtur. ceteræ intra annum. Honorariæ autem, quæ post annum non dantur, nec in heredem dãdæ sunt: vt tamen lucrum ei extorqueatur. sicut fit in actionem doli mali, & interdicto vnde vi, & similibus. Illæ autem rei persecutionem cõtinent, quibus persequimur quod ex patrimonio nobis abest. vt cum agimus cum bonorum possessore debitoris nostri: item Publiciana quæ ad exemplum vindicationis datur. sed cũ rescissa vsucapione redditur, anno finitur: quia contra ius ciuile datur. ¶ In duumuiros & rempublicam etiam post annum actio datur ex contractu magistratuum municipalium.

XXXVI. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

CEssat ignominia in cõdictionibus, quamuis ex famosis causis pendeant.

XXXVII. IDEM libro quarto ad Edictum prætoris.

ACtionis verbo continetur in rem, in personam, directa, vtilis, præiudicium, sicut ait Pomponius. stipulationes etiam quæ prætoriæ sunt: quia actionum instar obtinent. vt damni infecti, legatorum, & si quæ similes sunt. Interdicta quoque actionis verbo continentur. ¶ Mixtæ sunt actiones, in quibus vterq; actor est. vtputa finium regundorum, familiæ erciscundæ,

cundæ, communi dẽdendo, interdictum vti possidetis, vtrubi.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

NOn figura litterarum, sed oratione quam exprimunt litteræ, obligamur. quatenus placuit nõ minus valere quod scriptura, quàm quod vocibus lingua figuratis significaretur.

XXXVIIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

FIlius familias ex omnibus causis tãquam paterfamilias obligatur. & ob id agi cum eo tamquam cum patrefamilias potest.

XL. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

HEreditariarum actionum loco habentur & legata, quamuis ab herede cœperint.

XLI. IDEM libro vicensimosecundo ad Edictum.

QVotiens lex obligationem introducit, nisi si nominatim cauerit, vt sola ea actione vtamur: etiam veteres eo nomine actiones competere. ¶ Si eodem facto duæ competant actiones, postea iudicis potius partes esse, vt quo plus sit in reliqua actione, id actor ferat. si tantundem, aut minus: id consequatur.

XLII. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

IS cui sub condicione legatum est, pendente condicione non est creditor: sed tunc cum extiterit condicio. quamuis eum qui stipulatus est sub

" Sic in Vatic. & manuscr. nostris: sunt tamẽ qui emendẽt, nihil cõsequatur.

sub condicione, placet etiam pendente condicione creditorem esse. ¶ Creditores eos accepere debemus, qui aliquam actionem vel ciuilem habent, sic tamen ne exceptione submoueãtur, vel honorariam actionem, vel in factum. 1

XLIII. PAVLVS libro septuagensimosecundo ad Edictum.

OBligari potest paterfamilias, suæ potestatis pubes, compos mentis, pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur iure ciuili. seruus autem ex contractibus non obligatur.

XLIIII. IDEM libro septuagensimoquarto ad Edictum prætoris.

OBligationum ferè quattuor causæ sunt: aut enim dies in his est, aut condicio, aut modus, aut accessio. Circa diem duplex inspectio est: nam vel ex die incipit obligatio, aut confertur in diem. ex die, veluti KALENDIS MARTIIS DARE SPONDES? cuius natura hæc est, vt ante diem non exigatur. ad diem autem, VSQVE AD KALENDAS DARE SPONDES? Placet † etiam ad tempus obligationem constitui non posse: non magis quàm legatum. nam quod alicui deberi cœpit, certis modis desinit debere. planè post tempus stipulator vel pacti conuenti vel doli mali exceptione summoueri poterit. Sic & in tradendo si quis dixerit se solum sine superficie tradere: nihil proficit quo minus & superficies transeat, quæ natura solo

† autem

1 solo cohæret. ¶ Condicio verò efficax est, quæ in constituenda obligatione inseritur, non quæ post perfectam eam ponitur. veluti CENTVM DARE SPONDES, NISI NAVIS EX ASIA VENERIT? sed hoc casu existente condicione locus erit exceptioni pacti conuenti, vel doli 2 mali. ¶ Modus obligationis est, cum stipulamur decem aut hominem. nam alterius solutio totam obligationẽ interemit. nec alter peti po- 3 test vtique quamdiu vtrumq; est. ¶ Accessio verò in obligatione aut personæ aut rei fit. personæ, cum mihi aut Titio stipulor. rei, cum mihi decem, aut Titio hominem stipulor. vbi quæritur, an ipso iure fiat liberatio homine so- 4 luto Titio. ¶ Si ita stipulatus sim, SI FVNDVM NON DEDERIS, CENTVM DARE SPONDES? sola centum * in * stipulatione sunt, in exsolutione fundus. Sed si nauem fieri stipulatus sum, & si non feceris, centum: videndum, vtrũ duæ stipulationes sint, pura, & condicionalis, & existens sequentis condicio non tollat priorẽ: an verò transferat in se, & quasi nouatio prioris fiat. quod magis verum est.

XLV. IDEM libro quinto ad Plautium.

IS qui ex stipulatu Stichum debeat, si eum ante moram manumiserit: & is priusquam super eo promissor conueniretur, decesserit: non tenetur. non enim per eum stetisse videtur, quominus eum præstaret.

XLVI. IDEM libro septimo *ad Plautium.*

FVriosus & pupillus, vbi ex re actio venit, obligantur etiam sine curatore, vel tutoris auctoritate. veluti si communem fundum habeo cum his, & aliquid in eum impendero, vel damnum in eo pupillus dederit. nam iudicio communi diuidundo obligabuntur.

Promptiores debemus esse ad liberandum, quàm ad obligandum.

XLVII. IDEM ex libro quartodecimo *ad Plautium.*

ARrianus ait, multum interesse, quæras, vtrum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. vbi de obligando quæritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem, ad negandum. vbi de liberando, ex diuerso, vt facilior sis ad liberationem.

XLVIII. IDEM libro sextodecimo *ad Plautium.*

IN quibuscumque negotiis sermone opus non est, sufficiente consensu, is etiam surdus interuenire potest: quia potest intellegere & consentire. veluti in locationibus, conductionibus, emptionibus, & ceteris.

XLVIIII. IDEM libro octauodecimo *ad Plautium.*

EX contractibus venientes actiones in heredes dantur, licet delictum quoque versetur, veluti cum tutor in tutela gerenda dolo fecerit,

fecerit, aut is apud quem depositũ est. quo casu etiam cum filiusfamilias aut seruus quid tale commisit, de peculio actio datur, non noxalis.

L. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

QVod quis aliquo anno dare promittit, aut dare damnatur, ei potestas est quolibet eius anni die dandi.

LI. CELSVS libro tertio Digestorum.

NIhil aliud est actio, quàm ius, quod sibi debeatur iudicio persequendi.

LII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

OBligamur aut re, aut verbis, aut simul vtroq;, aut consensu, aut lege, aut iure honorario, aut necessitate, aut ex peccato. Re obligamur, cũ res ipsa intercedit. Verbis, cum præcedit interrogatio, & sequitur congruens responsio. Re & verbis pariter obligamur, cum & res interrogationi intercedit. Consentientes in aliquam rem, ex consensu obligari necessario ex voluntate nostra videmur. Lege obligamur, cum obtemperantes legibus aliquid secundum præceptum legis, aut contra facimus. Iure honorario obligamur ex his quæ edicto perpetuo, vel magistratu fieri præcipiuntur, vel fieri prohibentur. Necessitate obligantur, quibus non licet aliud facere, quàm quod præceptum est. quod euenit in necessario herede. Ex peccato obligamur, cum in facto quæstionis l. certi. ff. de reb. cred.

summa constitit. ¶ Etiam nudus consensus sufficit obligationi, quamuis verbis hoc exprimi possit. Sed & nutu solo pleraque consistunt.

LIII. IDEM libro tertio Regularum.

PLura delicta in vna re plures admittunt actiones. sed non posse omnibus vti, probatum est. nam si ex vna obligatione plures actiones nascantur, vna tantum modo, non omnibus vtendum est. Cum generaliter adiicimus, EIVE AD QVEM EA RES PERTINEBIT: & adrogati, & eorum qui iure nobis succedunt, personas comprehendimus.

LIIII. IDEM libro quinto Regularum.

COntractus imaginarij etiam in emptionibus iuris vinculum non optinent, cum fides facti simulatur non intercedente veritate.

LV. IAVOLENVS libro duodecimo Epistularum.

IN omnibus rebus, quæ dominium transferunt, concurrat oportet affectus ex vtraque parte contrahentium. nam siue ea venditio, siue donatio, siue conductio, siue quælibet alia causa contrahendi fuit, nisi animus vtriusque consentit, perduci ad effectum, in quod inchoatur, non potest.

LVI. POMPONIVS libro vicesimo ad Quintum Mucium.

Que

QVæcumque actiones serui mei nomine mihi cœperunt competere vel ex duodecim tabulis, vel ex lege Aquilia, vel iniuriarum, vel furti: eædem durant etiam si seruus postea vel manumissus, vel alienatus, vel mortuus fuerit. sed & condictio ex furtiua causa competit: nisi si nactus possessionem serui, aut alienauero aut manumissero eum.

LVII. IDEM libro trigesimo sexto* ad Quintum Mucium.*

IN omnibus negotiis contrahendis, siue bona fide sint, siue non sint, si error aliquis intercesserit, vt aliud sentiat, puta, qui emit aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit: nihil valet quod acti sit. & idem in societate quoque coëunda respondendum est. vt si dissentiant, aliud alio existimante, nihil valet ea societas quæ in consensu consistit.

LVIII. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

SCiendū est ex omnibus causis lites cōtestatas & in heredē similēsq; personas trāsire.

LVIIII. LICINNIVS RVFINVS libro octauo Regularum.

PVpillus mutuam pecuniam accipiendo ne quidem iure naturali obligatur.*

LX. VLPIANVS libro septimo decimo ad Edictum.

„ NVmquā actiones pœnales de eadem pe- l. 130 §. de
„ cunia concurrentes aliæ aliā consumit. reg. iur.

LXI. SCAEVOLA libro vicensimo octauo Digestorum.

Alciat. lib. 1. dispunc. c. 25.

PRocurator Seij admisit subscriptionẽ ad argẽtarium vascularium in verba infrascripta. Λούκιος Καλάνδιος ἐπίτροπος καθὼς προγέγραπται ὄφλημι τὰ λοιπὰ παρ' ἡμῖν ὀφειλόμενα τῷ δεῖνι τόσα. Lucius Kalandius agnoui quemadmodum scriptum est. Sunt reliqua apud nos quæ debentur tali, tot. *quæro an Caium Seium obligare potuit. respondit. Seium, si alioquin obligatus non esset, non propter quod ea scriptura quæ proponeretur, interposita sit, obligatum esse.* ¶ *Seia cum salarium constituere vellet, ita epistulam emisit.* LVCIO TITIO SALVTEM. SI IN EODEM ANIMO ET EADEM AFFECTIONE CIRCA ME ES, QVI SEMPER FVISTI: EX CONTINENTI ACCEPTIS LITTERIS MEIS, DISTRACTA RE TVA VENI. HOC TIBI QVAMDIV VIVAM PRAESTABO, ANNVOS DECEM. SCIO ENIM QVIA VALDE ME BENE AMES. *quæro, cum & rem suam distraxerit Lucius Titius, & ad eam profectus sit, & ex eo cum ea sit: an ei ex his epistulis salarium annuum debeatur. respondit, ex personis causisq; ũ cuius notio sit, æstimaturũ an actio dãda sit.*

* In libris manuscr. desunt hæc Græca, sed & eorũ falsa & aliena interpretatio in his addebatur, ex quibus & Accursius elegit deterrimam.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragensimus quartus.

Н-62129

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА